Slomšek

ed. ~~342~~ n Pr.
3482

PONOVILO

potrebnih naukov

za

nedelske šole

na

kmetih.

ADMINISTRAT * K. K. SCHULBÜCHER

Svezano u platnenem hèrbtu stoji 70 novi krajc.

U Beču, 1854.

Troškom c. k. administracije za razprodaj šolskih knjig, v Janezovih ulicah.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

V javnih šolah ni dopuščeno, razun če ministerstvo bogočastja in poduka dopusti, upotrěbovati drugih knjig, kakar ktere so predpisane in s kolekom (štempelnom) prodaje šolskih knjig previdene. Zabranjeno je tudi, prodavati jih za večo cěno, kakor je na naslovnem listu naznanjeno.

OPOMEMBA.

Popotnik je človek na svetu. Srečno svojo pot hoditi ima mladino dobra šola učiti — dobra šola za življenje. Poprej ko se mladež od šole na vselej poslòví, naj se mladenčem in dekličem o svetih nedelah in praznikih vse potrebno ponoví, česar so se o delavnikih v šoli učili. Ovo Ponovilo naj odrašeni mladini popotnica bo za nazoče putivno življenje.

Popotnik trebuje za srečno hojo ljube svetlobe, da pravo pot vidi. Dogodivščina svete věre bodi mladeži svetla luč, ktera nam zgodbe naše svete katoliške cerkve toliko lepo kaže, da stare resnice ne zgubimo. Popotnik, ki pravo věro zgubí, vse zgubí.

Mlad popotnik mora modrega tovarša imeti, ki mu pravo stezo kaže, da si ne zgreší in se po poti ne spotika. Navod pobožnega življenja in zaderžanja čednega voditelj naši dragi mladini naj bo, da od pota pravice ne zajde. Ova predmeta sta ponovilo vsega keršanskega nauka, in poglavitna temelja srečnega življenja, časnega in večnega.

Popotnikom mladim je pa tudi potreba, da dobro pisati znajo, poprej ko se po svetu podajo, naj si bo list v dalne kraje poslati, ali za domačo korist si kaj zapisati, pa tudi za cesarske vradnije kake javne svedočbe narediti. Spisavnik naj odrašeni mladini pismo doverši in jo v navadni pisarii poduči. Ravno tak je mladim ljudem številoslovja ali računstva potreba, da jih premeten svet ne goljufá.

Kar je pa prihodnim gospodarjem in gospodinjam na kmetih naj bolj potrebno, je kmetoslovje, ktero jih uči zemljo dobro spoznavati in obdelovati, travnike glajštati in za tečno kermo skerbeti, drevje žlahniti in živino lepo rediti; tudi drobnih bučelic ne zanemariti. Vinograde obdelovati naj mladini vinoreja pokaže. In ker v mladih letih nihče ne vě, kamo še pride, je mladim popotnikom tudi svět spoznati, zemljo po suhem in po mokrem pregledati, spoznavati mnoge deržave, dežele

in ljudi, koji po světu prebivajo, ter pozvedeti, kako se jim kaj godí. Vse to jim zemljopis pově. — Žalostno je pri hiši, ako gospodar in gospodinja slabo, termoglavno družino imata, koja ne vě poštenja, ne pozna pokoršine, ne porajta za strah; — v takej hiši ne biva Sv. Duh. Velika družina v ljubi domači deželi — domovini — smo vsi; gospodarja, ki nas v posvetnih zaděvah vlada, imamo cesarja in njegove namestnike, oblastnike. Kdor v tem velikem družtvu srečno in mirno živeti hoče, naj se nosi, kakor ga zadno poglavje Ponovila „ljubezen domovine“ uči. — Tako bo to Ponovilo lepo vodilo za mlade Slovence in Slovenke, glavo prebrisati, serce ožlahniti, ohraniti zdravo dušo in telo, in pa pridne, delavne roke.

Hoče pa ono Ponovilo biti mladenču prigodno vodilo k časnej in večnej sreči, bodite Vi, častiti šolski učitelji, modri, skerbni voditelji, posebno svojim nedélčanom in nedélkam previdno okó. Učiti in ponoviti je veliko, časa po malo; ni mogoče v ednem letu vse — pa v treh ali štirih letih se lahko vsi predmeti tega vodila ponové. Poišite in izvolite pred drugimi take reči, koje so mladini za vaše kraje in za nje dobo koristneje. Kar učitelji v šoli nauka jamete, v tem naj učenci in učenke doma napredujejo; in kar ste pervo nedelo jeli (začeli) in mladeži naročili, drugo

nedelo izpitajte in v kratkem ponovite, koli-kor se da. Tako bo vsaka sveta nedela in sve-tek lepa stopinja blage omike in poduka za mlade ljudi. Bodete skerbno sadili in pridno rosili svoje nauke učitelji Vi, bode jim tudi Bog svojo rast dajal. In kdor obilno sěje, bo tudi gotovo obilno žel — če ne na ovem, pa na unem svetu stotero prijél.

Slomšek.

I. DOGODIVŠČINA SVETE VĚRE *)

Uvod.

Bog je človeka stvaril, da bi njega spoznal, častil, ljubil in se skoz to zveličal. Zapopadek vsega tega, kakó Bogá spoznati in častiti, se imenuje věra, věrozakon ali věroznanstvo. Pa ljudjè niso vselej in povsod enako Bogá spoznali in častili, in ga še današne dni v raznih krajih različno spoznajo in častijo; takó da je bilo od nekdaj in je še sedaj veliko raznih věr na svetu. Kakó so ljudjé od nekdaj do današnih dní Bogá spoznali in častili, nam pripovedujejo zgodbe věre, dogodivščina ali zgodovina věrozakona. — Jzmed vsih věr pa je prava le ena edina, v kterej smo mi takó srečni, rojeni biti in živéti, ktero je Jezus Kristus iz nebes prinesel, in jo sveta

*) Spisal čast. g. Franc Ks. Kosar.

katolška cerkva učí; zató se ta věra — sveta keršanska katolška věra imenuje. Ona pa ni bila vselej takó daleč po svetu razširjena, kakor je sedaj; ampak kakor malo gorčično (ženofovo) zerno je bila v začetku le malemu drevescu podobna, je več sto lět od svojih sovražnikov veliko stisk in preganjanja preterpela, in je še le s časom u veliko drevó zrastla, pod kterega vejami sedaj mi in z nami veliko milionov ljudí veselo živí. Kakó se je svetej keršanskej katolškej věri od njenega začetka do današnih dní godilo, nam zopet pripovědujejo zgodbe svete věre. — Bog pa je zató samega sebe ljudém razodel in jih pravo věro učil, da bi časno in večno zveličanje dosegli, jim je v ta namen že od nekdaj razne pomočke dodelil, in razne naprave vpeljal, kojih pa ljudjé vselej in z enako gorečnostjo rabili niso. Kakošni so uni pomočki in une naprave bile, in kakó so jih ljudjé v raznih krajih in časih sedaj v svoj prid obračali, sedaj v svojo škodo zaničevali in zanemarili, tudi to nam pripověduje zgodovina svete věre.

Sveta věra je tedaj takó stara, kakor človeški rod, in seže nazaj do stvarjenja sveta, ter obseže blizo 6000 lět. Da bi vse posamezne zgodbe ložej pomnili, razdelímo cel čas v šest krajših dob, takóle:

1. Od Adama do Mozesa 1530 lět pred Kristusom: ova je doba patriarhov.

2. Od Mozesa do Kristusovega rojstva: doba prerokov.

3. Od Kristusovega rojstva do Konštantina velikega 312 lět po Kristusu; doba mučenikov in preganjanja cerkve.

4. Od Konštantina velikega do Karola velikega 800 lět po Kristusu: doba zmagovavne cerkve.

5. Od Karola velikega do velike cerkvene ločitve v zahodu 1517 lět po Kr: doba kraljevavne cerkve.

6. Od velike cerkvene ločitve v zahodu do današnih dní: doba mnogo sovražene in stiskane cerkve.

Perva doba.

Od Adama do Mozesa 1530 *lět pred Kristusovim rojstvom; doba patriarhov.*

1. Stvaritva sveta. Perva človeka pred grehom. (4000 lět pred Kristusom).

V začetku je Bog nebó in zemljo stvaril. Pa zemlja je bila pusta in prazna, pokrita z globokimi vôdami, in tema je bila. V šestih dnéh je dal Bog temu svetu lepo in prečudno podobo

in je delo stvarjenja doveršil. Pervi dan postane po božjem vkazu svetloba. — Drugi dan se sjide podnebje nad nami ali firmament, in nekoliko vôd se zbere nakviško v oblake. — Tretji dan se steče vôda po zemlji v en kraj; in prikaže se suha zemlja, in postanejo studenci, potoki, reke in morje. Bog zapové, in zemlja rodí travo, zeliša in drevesa. — Četerti dan reče Bog: Luči naj bodo na nebu, naj kažejo čase, dneve in lěta. In prikaže se na nebu velika luč, rumeno sonce, da dela dan. Zasijala je prijazna luna, da sveti po noči. Miglalo je zvezd brez števila veliko. — Peti dan zapové Bog, in vôde mergolele rib, in ptice so letale pod nebom. — In šesti dan je stvaril Bog še vse druge stvari na zemlji: živino, laznino in vsakoršne druge živali po njih plemenih. Takó je bilo že vse v naj lepšem redu na zemlji, in vse stvarí so glasno pričale od božje vsegamogočnosti, modrosti in dobrotljivosti; pa ni je še bilo stvari na zemlji, ktera bi bila zamogla Bogá spoznáti, se mu zahvaliti, in njega častiti. Manjkalo je še gospoda in kralja na zemlji, kojemu bi bilo vse to služilo, in koji bi bil v imenu celega stvarjenja Bogá častil in molil. Bog tedaj razodene svojo neskončno ljubezen in svetost, in stvari poslednič šesti dan človeka. Njegovo truplo zobrazi iz persti zemlje, in dihne va-nj nevmerjočo

dušo, ki je podoba božja, in človek je živel. Bog ga je imenoval Adama, to je: perstnjaka. Pridružil mu je tudi tovaršico, in Adam jo je imenoval Evo, to je: mater živih. Takó je Bog že v začetku sv. zakon postavil, in zató Adama in Evo imenujemo perve stariše. Postavil ju je potém v prelep rodoviten kraj, kojega pozemeljski raj ali paradiž imenujemo, je pripeljal pred Adama vse stvari, in Adam je vse imenoval. Pogledal je Bog vse, kar je naredil, in vse je bilo prav dobro. Sedmi dan pa je Bog nehal stvariti in je počival; je blagoslovil ta dan in ga posvetil, to je: Bog je hotel, da naj bo za vse ljudí dan pobožnosti, svetega veselja in počivanja. Molci pravega Bogá so tedaj od nekdaj sedmi dan posvečevali; in ta dan je pri nas kristjanih sveta neděla.

Srečno sta Adam in Eva v raju živéla. Bog ju je stvaril v nedolžnosti, svetosti in v svojej ljubezni. Vse telesne in duhovske moči so bile v naj lepšem soglasju. Truplo s svojim poželenjem je bilo duši popolnoma pokorno, duša pa obdarovana s pametjo, slobodno voljo in čistim čutilom, je z lahkostjo Bogá spoznala, mu v ljubezni služila, in v službi božji vživala sveto veselje brez vse grenkosti. Bog je imel dopadenje nad njima, in kakor oče s svojimi otroci se je ž njima prijazno obhajal, pogovarjal, in

ju učil. Nju znotrajniej popolnosti pa je bila tudi zvunajna primerjená. V raju sta imela vsega obilno, zdrava in močna sta delala brez vse težave, nista občutila ne bolezni ne bolečin; ni jima nadlegovala ne vročina, ne mraz, ne blisk ne toča, ne strupene kače, ne dereče zveri; zakaj vsa zemlja in vse stvarí so jima bile kakor gospodu in kralju vdane in pokorne, takó dolgo, kakor bota sama Bogú vdana in pokorna. O kakó srečna sta bila tedaj perva človeka! Pa še veča sreča ju je čakala. Ako bi bila Bogú pokorna ostala, bi se bila brez smerti ž njim zj edinila, in ga ljubila in vživala vekomaj.

2. Perva človeka po storjenem grehu. Odrešenik obljublen.

Adam in Eva sta bila sicer stvarjena v svetosti in pravičnosti, torej Bogú dopadljiva; pa vse to je bila nezaslužena gnada božja. Treba je bilo da bi svetost in pravičnost, ktero sta po božjej gnadi že imela, za se in svoje potemce tudi v lastno zasluženje spremenila, ter v prostovoljnem djanju pokazala, da Bogá nad vse ljubita, v čemur namreč vsa svetost in pravičnost obstojí. V ta namen jima je Bog dal clo lahko zapoved.

Od vsega drevja v raju sta smela jesti, le sad enega drevesa okusiti jima je Bog prepovedal; ako bota od njega jedla, je rekel, bota vmerla. — Razun vidnega sveta je stvaril Bog tudi v nebesih nam neznano število čistih duhov, koje angele imenujemo. Vsak človek enega iz med njih svojega nevidnega tovarša in pomočníka imá; angel varh mu pravimo. Tudi angele je skusil Bog, kakor človeka; ali veliko število iz med njih mu ni bilo pokornih. Pahnil jih je v pekel, in mi jih zaveržene angele ali hudiče imenujemo. — Eden jih v podobi kače je zapeljal perva človeka, da sta se zoper Bogá povzdignila, in od napuha in poželjivosti omotena, prepovedan sad okusila. O strašna zmota in strašna sprememba! Res so jima kakor je kača rekla oči se odperle, ali kar sta pred seboj vidila, je bilo le strah in groza; plašna se skrivata med drevje raja. Bog pride, pa ne več kakor ljubezniv oče, ampak kakor ojster sodník, in jima naklada zasluženo kazen. Ker sta se zoper njegovo zapoved spuntala, sta zgubila navstvarjeno svetost in pravičnost, in si na věst nakladala težek jarm greha. Ker nista hotla Bogá, kakor svojega očeta častiti, jih tudi on ni mogel več kakor svoja otroka ljubiti; zavergel ju je izpred svojega obličja, in padla sta v sužnost hudičevo. Ker sta božjo luč zapustila,

je podoba božja v njima otemnela, nju pamet oslabela, nju volja se k hudemu nagnula, nju čutilo se popačilo in le zvunaj Bogá po grešnem vžitku hrepenelo. Ker sta ona Bogá, kakor svojega kralja zavergla, jima je tudi on vzel kraljestvo, ktero jima je dal nad vse stvari zemlje. Ternje in osat je jela zemlja roditi, in vse zemeljske moči so se zoper nju spuntale. Mraz in vročina, potres, povodenj in požar, blisk, toča in vihar in jezero drugih nadlog ju je jelo stiskati. Strupene živali in dereče zveri so jima po življenju stregle. V njih lastnem truplu se je hudo meseno poželenje zbudilo, ki ga duša nadvladati sama ni več premogla, in zapadla sta zažuganej smerti i brezštevilnim nadlogam. Solzna sta morala presrečno prebivališče raja zapustiti, angel s plamenečim mečem ju je iz njega spodil. Takó sta bila zavoljo greha perva človeka strašno kaznovana in zavolj njú tudi vsa zemlja prekleta. Še sedaj in do sodnega dné zdihujemo mi in vsa zemlja pod težoj tega prekletstva (Rim. 8. 12.), zakaj greh in kazen greha se je od pervih starišev na vse njih otroke nadobil ali poerbal (Rim. 5. 12.), in zató ga imenujemo **poerbani** ali **izvirni greh**.

Pa usmilenje božje preseže božjo pravičnost. Ko je Bog perva človeka obsodil, jima

je že **odrešenika** obljubil. **Prišel bo jeden**, je rekel, **ki bo kači glavo sterl**. Te besede so bile sladko hladilo za njuno vpadeno serce, so bile sladka tolažba vsih pobožnih duš, ki so pred Kristusom živele, so bile perva mila zvezda, ki je tolaživno razsvitala grešno temo starih časov; zakaj tisti, ki bo kači glavo sterl, bo sin Marie — **Jezus Kristus**!

3. Spačenost in pokončanje pervega sveta.

Bog se je grešnega človeka zopet usmilil, in po obljubljenem odrešeniku věz ljubezni med seboj in človekom na novo vterdil. Adamu in Evi je naredil oblačila iz zverinskih kož, je nju in nju otroke zopet kakor oče ljubeznivo vodil, svaril in jih učil, kako bi se zamogli skoz pobožno življenje, skoz molitve in daritve v upanju na obljubljenega odrešenika njegove milosti in ljubezni zopet zagotoviti. Od te dobe so bile vsak čas in pri vsih rodovih **kervave in nekervave daritve** v navadi, ktere darovati je Bog ljudém zapovedal, naj bi pervič spoznali, da je on gospod vse zemlje in vsih stvarí, in razun njega no-

beden drugi; — da so drugič zavoljo greha samí ojstro kazen in smert zaslužili, in tretjič, da bi te daritve tisto neskončno daritvo, ktero bo enkrat obljubljeni odrešenik samega sebe darovaje, Bogú prinesil, kakor v predpodobi jim vedno pred oči stavile, sedaj sicer še bolj mračno, pa dalej bolj in bolj svitlejši, bližej ko bo čas odrešenja prihajal.

Pa tudi kali hudega poželenja so že zgodej grenek in kervav sad rodile. Adamova perva sina, Kajn in Abel sta namreč Bogú darovala. Abel s čistim in pobožnim sercom, Kajn le na videz brez vse znotrajne pobož nosti. Bog je dopadljivo sprejel Abelnov dar, in je zavergel Kajnovega. Na to se gerda nevošljivost v Kajnovem sercu zbudí, in svarivnega glasa božjega ne slušaje, hinavsko povabi Abelna na polje, in ga na samotnem kraju vbije. Adam in Eva sta vidila sedaj pervega merliča; hudobni Kajn pa obupa nad milostjo božjo, zapustí stariše, in v strahu in trepetu nestanoviten in zdivjan okoli bega. Smert ne dolžnega Abelna je predpodoba Kristusove smerti, kteri je tudi od svojih bratov, tó je: Judov, iz nevošljivosti v smert izdan in umorjen bil; pa Abelnova kerv je v nebó vpila za maševanje, Kristusova kerv pa v nebo kliče za odpušanje. (Hebr. 12. 24.) Nestanovitni

Kajn pa je predpodoba Judov po celem svetu razškroplenih.

Ljudi pred grehom svariti, in jih svete čednost učiti, je Bog sedaj za naprej vedno svete može obudoval, koje patriarhe imenujemo. Bili so postavodavci, sodniki in duhovni ob enem. Pervi je bil Set, za-njem Enos, kteri je pervi očitno službo božjo vpeljal (Gen. 4. 26.); potém Henoh, kteri je bil brez smerti od zemlje vzet, pa bo pred sodnim dnevom zopet prišel naróde k pokori budit (Sir. 44. 16.); potém Matuzala, koji je naj veče starosti včakal ter živel 969 lět.

Pa le Setovi otroci so pobožni in Bogú zvesti ostali, Kajnovi potemci pa so hudobno živeli, kakor njih oče. Pervi se otroci božji, poslednji otroci človeški, tó je: posvetni imenujejo. Popolnoma so ti na Bogá pozabili, in vsak je živel po svojej spačeni volji. Požrešnost, nečistost, rop in morija so po zemlji razgrajale. Sčasoma so se jim še tudi Setovi otroci pridružili, začeli so se med seboj ženiti in možiti, in strašna razujzdanost je pokrivala celo zemljo. Le en sam mož je ostal pravičen, in s svojoj rodovinoj Bogú zvest; imenuje se Noe. Pravični Bog se razserdi nad toliko spačnostjo, in ko poboljšanja ni več upati bilo, sklene vse ljudí s potopom pokončati, vendar

človeški rod po Noetu ohraniti. Po božjem povelju je Noe 120 lět zažugano kazen ljudém oznanoval, barko delal, in jih opominoval k pokori; pa namesti poboljšati se, so ga le zasmehovali, in še prederzniši in grešniši živeli. Pa Bog je enako zvest v svojih žugah kakor v svojih obljubah; kar reče tudi stori. On je usmilen, pa je tudi pravičen; dalej ko prizanaša, hujše poslednič vdari. Čas doteče. Noe s svojoj ženoj, in njegovi trije sinovi s svojimi ženami stopijo v barko; tudi od vsih živali zemlje so s sebó vzeli. Bog zapre od zunaj barko, in zdajci se odpró vsi vodnjaki zemlje, in vsi lijaki nebá. Strašno hruje vôda štirdeset dnì in štirdeset noči od vsih strani skupej na zemljo, in stopi petnajst komolcev visoko nad naj višej hribe. Vse kar je dihalo na zemlji je bilo pokončano, bodi človek ali živina, bodi ptica pod nebom ali červ v prahu. Noe sam je bil otet in kar je bilo ž njim v barki. — Zgodba vesoljnega potópa se je pri vsih narodih v raznih pravlicah ohranila, in še dan današen je njega spričba sostava zemlje posebno na hribíh. Noetova barka pa je podoba sv. cerkve, zunaj ktere ni zveličanja. (I. Pet. 3.) Tudi najdemo v tej prigodbi spričano evangeljsko resnico, da je veliko poklicanih, pa malo izvolenih.

4. Novi svet po potopu.

Dogodil se je vesoljni potóp okoli 2500 lĕt pred Kristusom. Leto in dan je stala voda po zemlji. Ko je začela vpadati, obstoji barka na visokej gori Ararat. Noe s svojimi stopi iz barke in daruje Bogu zahvalni dar. Bog pa storí zavezo ž njim, da nikoli več zemlje s potopom pokončal ne bode. Lepa pisana mavrica na nebu nam je vedna priča te zaveze. Noe je začel na novo zemljo obdelovati, in nepoznavši moči vina, se vpijani, in nespodobno razodet leží v šotoru. Kam, starši sin ga zasmĕhuje, sramožljivo ga odeneta Sem in Jafet. Zató izreče nad tema svoj blagoslov, Kamu pa zažuga božjo kazen, da se mu nikoli dobro godilo ne bode. Še sedaj priča podoba glave pri raznih narodih, da vse ljudstva od téh tréh sinov izhajajo. Jafet je oče Europejcev, severnih Aziatov in Amerikancev; Sem je oče vsih drugih Aziatov, Kam pa oče černih Afrikancov, koje zamorce imenujemo. Naj nesrečnisi izmed vsíh narodov so bili od nekdaj in so še sedaj Afrikanci, koje še dans divja sirovost in grenka sužnost tare, — nasledek Noetovega prekletstva.

Spet je Bog ljudí prijazno učil in jim dajal nove postave. Kdor bo koga vmoril, mora sam vmorjen biti; tudi je prepovedal, kerv vživati-da bi ljudém prelivanje kerví toliko bolj zastudil. Zemlja sedaj ni bila več takó rodovitna, kakor pred potopom. Cas človeškega življenja se je skrajšal od 900 do 200 lět in še nižej. Koristno je bilo poprej dolgo življenje, da se je svet hitrejše oljudil, in nauki božji se ložej čisti ohranili; sedaj pa je bilo bolj koristno krajše življenje, da bi ljudjé vedno smert pred očmi imeli in v spominu na sodbo božjo v poprejšne hudobije ne zabredli.

Kmalo so se ljudje zopet sila pomnožili, in volja božja je bila, da bi se razšli po celem svetu; pa zopet so se ustavili Bogú in sklenili zidati veliko mesto z visokim stolpom ali turnom, koji bi segal do oblakov neba; imenujemo ga Babilonski stolp. Ako bi bili svoj namen dosegli, in na enem kraju skupej ostali, bi se bili med sebo pohujšali, in v ravno take grehe zašli, kakor pred potopom. Zató jim Bog guč ali govor zmede, zakaj do sedaj so vsi ljudjé le en sam jezik govorili. Ko niso eden drugega več umeli, so zidanje popustili, in kolikor jih je eden jezik govorilo, so se skupej zbrali, ter se razšli po celem svetu. Različnost jezikov je tedaj nasledek

greha in kazen božja; je pa tudi velika dobrota za ljudí v njih sedajnem popačenem stanu, ker brani, da se pohujšanje in zapeljanje nič več takó lahko od enega naroda do drugega ne razširi. Kristus pa je prišel greh in pohujšanje zatreti, in zopet vse narode v eno veliko družino — v sveto cerkvo zjediniti. Za to je sv. Duh na binkoštno nedělo vse jezike posvetil, in beseda božja se sedaj v vsih jezikih in vsim narodom oznanuje.

5. Malikvavstvo.

Se sovražnikov braniti, se je začelo kmalo več rodovin pod vodstvom posebno umnih in slovečih mož zberati, koje so ali vojvode, ali kneze, pozneje kralje imenovali. V tej dobi so se tedaj začele perve deržave. Med starimi deržavami so bile naj slavniše: Egipčanska v Afriki, Asirska, Medianska in Babilonska v Azii.

Ko so ljudjé vsaksebi šli, in se po světu razkropili, so sicer še en čas věro v pravega Bogá ohranili; pa kmalo so pozabili nauke svojih pobožnih očetov, zlasti pa nauk, da je le en sam Bog, koji je človeka in vse karkoli je stvaril, koji vse ohrani in vlada, in za vse

skerbí. Začeli so stvari po božje častiti in so menili, da smejo od njih ali kaj dobrega pričakovati, ali pa hudega se bati. Sosebno pa so sonce, luno in zvezde za bogove imeli, ker so se ljudém nekaj zavolj svoje koristnosti, nekaj pa zavoljo svoje svitlobe in lepote sosebno imenitne zdele. Na Egiptovskem so celo živali, postavim, vôla, tele, kačo, tudi zeliša, kakor čebulj in česen po božje častili. V drugih krajih so kakor bogove častili nebo, zemljo, vôdo, ogenj i. t. d. Tudi vsak stan je imel svoje posebne bogove, postavim: poljodelci, lovci, kovači, kupci, vojšaki, umetniki-so vsak svojega posebnega boga častili. Vsak hrib, vsak studenc, vsako drevó je svojega boga imelo. Te izmišlene bogove imenujemo m a l i k e, tiste, koji so jih molili m a l i k o v a v c e, in to grešno djanje sploh m a l i k o v a n j e. Malikom v čast so ljudjé tempelne zidali, altarje stavili, jim senčne loge ali gaje sadili, darove opravljali, in veliko število duhovnov imeli. Celo ljudí so malikom v čast klali in žgali. Tako so post: bronastega malika M o l o h a razbelili, in matere so mu svoje lastne otroke v razbeleno naročje polagale. Pri tém malikovanju ljudém ni bilo mar za poboljšanje serca; v svojih grehih so živeli, ter menili, da je bogovom z zgol zunajnimi darovi vstreženo,

ako je ravno njih serce vse hudobno. Jn ker so svoje bogove clo s pregrehami zlasti z nečistostjo častili, se lahko vě, da so tudi sami dalej bolj po živinsko živeli in naj ostudniše pregrehe dopernašali. To nam pričata mesta Sodoma in Gomora, kjér so ljudjé takó neznane grehe dopernašali, da je Bog rekel, da v nebo za osveto ali maševanje vpijejo; še deset pravičnih ni tamkej živelo. Zató je Bog mesta in prebivavce in ves kraj z ognjem in gorečim žveplom pokončal, in v slano in žvepleno jezero spremenil, ki se mu pravi mertvo morje. Ni žive stvari v njem; kar se va-nj pomoči, dobí solnato škorjo; clo ptice, ki nad njim letajo, strupeni smrad omami, da va-nj padejo in poginejo. To mertvo jezero je še zmirom strašno znamnje jeze božje in prekletstva, ki so ga bile živinske v nebo vpijoče pregrehe iz nebes priklicale.

6. Ohranitva prave věre v Abrahamovem rodu.

Akoravno se je malikovanje po vsej zemlji razširilo, so vendar posamezni možje s svojimi rodovinami zvesti pravemu Bogú ostali. Med témi je bil tudi patriark ali očah Abra-

ham. On je živel v Mezopotamii. Ker je pa malikovanje že tudi med njegovo bližno žlahto udarilo, mu ukaže Bog očetovo hišo zapustiti, in se preseliti v Kanaan ali Palestino. Obljubil mu je to celo deželo njegovim otrokom v last dati, zató jo obljubljeno deželo imenujemo; ga je tudi blagoslovil ter rekel, da bo oče velikega naroda, in da bojo po njem vsi narodi zemlje blagoslovleni. S témi besedami je obljuba odrešenika Adamu storjena že jasneja postala; sedaj se je namreč že vedilo, da bo obljubleni odrešenik iz rodú Abrahamovega.

V znamje té z Abrahamom in njegovimi otroci sklenjenje zaveze je Bog obrezovanje zapovedal, ktero se je nad vsimi otroci možkega spôla osmi dan po rojstvu dopolnilo. Okoli lěta 2000 pred Kr. pride tedaj Abraham na Kanaansko, in ž njim tudi njegov stričnik Lot. En čas sta mirno skupej živela. Sčasoma pa so se začeli njuni hlapci zavolj spašnikov hudo prepirati. Miroljubni Abraham svètuje Lotú, da bi se v miru ločila, in mu na voljo da si zbrati kraj, koji mu naj bolj dopade. Lot si izbere rodovitno vôdenčno stran ob reki Jordana, in je živel v Sodomskem mestu. Bilo je takrat veliko kraljičev in knezov, koji so se pogosto med seboj

bojevali, in si čede in ljudi ropali. Tudi na Sodomsko mesto prideró, vzamejo Lotu vse premoženje, in ga peljajo v sužnost. Abraham to zveděti se vzdigne s svojimi hlapci stričniku na pomoč; premaga sovražnike, in reši Lota in vse, ki so bili ž njim vjeti in odpeljani. Nazaj gredé je šel Abraham memo mesta Salem (pozneje Jeruzalem). Melhizedek, Salemski kralj pa je bil duhoven Bogá naj vikšega. Ta pride Abrahamu naproti, in v zahvalo za dobleno zmago daruje Bogú kruha in vina. Tudi je blagoslovil Abrahama; Abraham pa mu je dal desetino od vsega. Melhizedek (to je: kralj pravice) je podoba večnega kralja in velikega mašnika Jezusa Kristusa; njegova daritva kruha in vina pa podoba sv. maše (Hebr. 5. 7.)

Enkrat sedí Abraham ob vročem poldnevu pod senco drevesa pred šotorom. Trijé ptuji možje se mu bližajo. Gostoljuben jim hití naproti, in jih povabi pod drevesom si počiti; Sari, svojej ženi pa vkaže dober obed pripraviti, in jim sam ves priljuden streže. Po jedi naj imenitniši izmed njih Abrahamu pové, da bo ob lětu zopet prišel, in da bo takrat Sara imela sina. Tisti pa, ki je to govoril, je bil sam Bog, ki je z dvema angeloma

Abrahama obiskal. Jz tega se učimo, da so dobri ljudjé božji ljubki in veselje angelov. —

Popotniki se odpravijo proti Sodomi, in Abraham jih nekoliko spremi, zakaj zdelo se mu je, da oni niso zgol ljudjé. Na potu mu gospod razodene, da je sklenil Sodomo in bližna mesta pokončati. Abraham je štirkrat milo prosil gospoda, da bi jim prizanesel, in gospod mu obljubi, da ako se deset pravičnih v tih mestih najde, jih pokončal ne bode. Ali še deset jih ni bilo! Dva angela rešita pravičnega Lota, njegovo ženo in dve hčeri, preden mesto pogine. Ali Lotova žena, ki se je zoper angelovo svarjenje obotavljala, se je v solnat steber spremenila. — Bog kaznuje hudobne, pa varje pravične; in veliko reči zamorejo pravični od Bogá sprositi.

7. J z a k.

Ob lětu je dobil Abraham po božjej obljubi sina in mu je dal imé Jzak. Bil je Jzak dober in pobožen otrok, Abrahamu čez vse ljub. Sedaj se je veselo upanje v Abrahamovem sercu obudilo, da po tem sinu bo oče velikega naroda postal, izmed kterega bo obljubljeni odrešenik rojen. Pa Bog je hotel

Abrahama v pokoršini terdo skusiti. Komej je Jzak odrastel, mu je vkazal, na gori Morii mu ga v žgaven dar darovati. Abraham je tudi k tému pripravljen; še po noći se odpravi na pot. Ko pride do gore, naloži derva za germado Jzaku na rame, sam pa nese ogenj in nož. Jn Jzak vpraša očeta: „Oče! tukaj je ogenj in derva, kjé pa je jagnje za daritvo?“ Milo se je morlo Abrahamu storiti pri tém vprašanju, in mu je odgovoril: „Za jagnje, moj sin! bo Bog skerbel.“ Ko pride na od Bogá odločeno mesto, postavi Abraham altar in na-nj derva zloži, na to je zvezal Jzaka, svojega sina, in ga je položil verh derv na altar. Jzak u voljo božjo vdan, se ne brani in zdajci potegne oče nož, ter misli zaklati svojega sina. Pa angel Gospodov iz neba zavpije: „Abraham! ne stegni svoje roke nad mladenča, in nič žalega mu ne storí. Sedaj věm, da se Bogá bojíš, ker zavolj mene nisi svojemu jedinemu sinu prizanesel.“ Abraham se ozre, zagleda ovna in ga daruje Bogú v dar. Bog mu je sedaj obljubo ponovil, da bo njegov zarod namnožil, ko zvezde na nebu, in pesek ob morju; da bo dal njegovim otrokom obljubleno deželo v last, in da bo iz njegovega zaroda rojen Mesija, po kojem bodo odrešeni vsi rodovi zemlje. — Jzak je predpodoba Kri-

stusa. Jzak nese sam derva za germado: Jezus nese sam svoj križ; z veseljem je pripravljen Jzak umreti: tudi Jezus terpi z veseljem za odrešenja sveta.

8. Jakob.

Pobožno kakor oče je živel tudi Jzak s svojo ženo Rebeko. Jmela sta dva sina Ezava in Jakoba. Jakob je bil tih in pohleven, rad se je pri domu deržal, izvolil si je krotko pastirsko življenje, in je svojej materi pri delu rad pomagal; zató ga je pa tudi bolj ljubila ko Ezava. Ezav je bil ves rujav, dlačen in kosmat, divji, togoten in prešeren, in se je naj raji po lovu okoli pletel. Kakor pervorojenc bi bil vendar imel Ezav po očetovej smerti naj več premoženja in očetov posebni blagoslov prejeti! Enkrat ko je Jakob ravno lečni sok kuhal, pride Ezav ves truden in lačen iz hoste, ter reče Jakobu: „Daj mi to jed, in jaz ti dam vse pravice pervorojenega.“ Mislil si je namreč: Bog vě, kakó dolgo živim, k čemu mi bo pervorojenstvo? Jakob v to rad dovoli; ali kmalo se je Ezav skesal, pa prepozno je bilo. — Jzak se je postaral, in oči so ga zapustile, in hotel je še pred smertjo

Ezava, kakor pervorojenega blagosloviti. Zato mu reče: „Pojdi na lov, in ako kaj dobiš, napravi mi jed, kakor veš, da rad imam; tedaj te bom blagoslovil, preden umerjem.“ Rebeka to slišati pripravi očetu mu posebno ljubo jed, Jakoba pa obleče v obleko Ezava, in mu vrat in roke ovije s kozličevimi kožami. Jzak slep ga pošlata in reče: „Glas je sicer Jakobov, pa roke so Ezavove;“ ter ga ni spoznal. Blagoslovi ga ter reče: „Bog ti daj od rose nebeške in od maščobe zemeljske obilno žita in vina in olja; služijo naj narodi in rodovi naj se ti priklanjajo. Bodi gospod svojih bratov. Kdor te bo preklinjal, naj bo sam preklet, in kdor te bo blagoslovil, naj bo z blagoslovi napolnjen.“ Jakob in Rebeka sicer nista prav ravnala; vendar pa sveti Auguštin učí, da je ta zgodba skrivnost nove zaveze. Krotek in pobožen Jakob je na se vzel podobo divjega in hudega brata: tudi Kristus sin božji je na se vzel podobo človeško, in ž njo vse grehe svojih bratov, tó je vsih ljudí. Ezavu podobno je Adam za grižlej jabelka zapravil časno in večno srečo; pa kakor je Jzak dal blagoslov pervorojenstva drugemu sinu Jakobu, takó je prišel na svet drugi Adam — Jezus Kristus, blagoslovljen od očeta. Jakob je tedaj predpodoba Kristusova; pred

kterim se priklanjati in ga moliti gré vsim narodom. Judje so Kristusa prekleli, ali prekletstvo je na njih nazaj padlo: vsakemu pa, koji Kristusa blagoslovi, tó je, kakor Sina božjega spozná in častí, je božji blagoslov zagotovlen.

9. J o ž e f.

Posnemal je Jakob čednosti očetov vse dní svojega življenja, in je imel dvanajst sinov. Jožef je bil naj mlajši, pa tudi naj pobožniši med njimi, zató je bil nad vse Bogú ljub in očetu. Bratje pa so ga iz zavida sovražili, posebno zavolj dvojnih sanj. „Sanjalo se mi je, je bratom v svojej nedolžnosti pravil, da vežemo snopje na polju. Moj snop se je vzdignul in po koncu postavil, vaši snopi pa so se mu priklanjali.“ To je brate hudo razkačilo, ter so rekli: „Boš mar ti naš kralj, in mi podložni tvojej oblasti?“ Spet se mu je sanjalo drugokrat, da se mu je sonce in luna in jednajst zvezd priklanjalo. Te sanje so sovražvo bratov še bolj vnele, clo oče ga posvari, rekoč: „Se ti bomo jaz, tvoja mati in tvoji bratje priklanjali?“ Vendar je oče te sanje na tihem premišleval, ter mislil, da je morebiti Bog nedolžnega Jožefa za kaj velikega odločil. — Enkrat grejo Jožefovi brati s svo-

jimi čedami daleč od doma. Oče ga pošle za njimi pogledat, kaj delajo. Ko ga od daleč priti zagledajo, pravijo: „Glejte sanjavec pride! Ubimo ga in verzimo ga v kako jamo, ter rečimo: divja zver ga je požerla; bomo vidili, kaj mu pomagajo njegove sanje.“ Ruben naj starši brat, to slišati, se prestraši, in si prizadeva rešiti ga, ter pravi: „Nikar ga ne ubijajte; raji ga verzite v tisti vodnjak.“ Hotel ga je namreč skrivej oteti in očetu nazaj poslati. Komaj se Jožef približa, ga popadejo, slečejo in veržejo u vodnják. Milo je sicer jokal in prosil, pa vse je bilo zastonj. Ravno pa pridejo memo ptuji kupci, in tem ga bratje prodajo za dvajset srebernikov, potlej pa kozla zakolejo, Jožefovo suknjo v kerv pomočijo, ter jo pošlejo očetu, naj pogleda, ali ni morebiti suknja Jožefova? Oče se pa na ves glas razjoka ter reče: „Mojega sina suknja je! Dereča zver je mojega Jožefa raztergala.“ Dolgo je objokoval svojega sina in se ni dal potolažiti. Oj v kakó strašne pregrehe peljá zavid ali nevošljivost!

Kupci pripeljajo Jožefa v Egipt, in ga prodajo Putifarju, kraljevemu služabniku. Pobožen je bil in priden in gospodu zvest, zató so ga vsi ljubili, in dobro se mu je godilo. Putifarjeva žena pa je bila hudobna, in ga je hotla v greh zapeljati, ali Jožef ji reče: „Kakó

bi zamogel toliko hudobijo storiti vpričo Bogá, kteri je povsod in vse vidi?“ Enkrat ga je clo za plajš prijela, Jožef pa pusti plajš v njenih rokah in běži iz hiše. Nad tem se hinavka strašno raztogoti in na ves glas vpije: „Glejte, glejte, kakega hudobneža je mož v hišo pripeljal! S silo se 'me je lotil, jaz pa se branim, in popustil je plajš in zbežal.“ Ravno takó se pred možem nedolžna dela, Jožefa toži, in čez njega laže. Mož ji verjame in razserden verže Jožefa v ječo. V ječi sta bila še tudi dva druga kraljeva služabnika, veliki točaj in veliki pek. Vsa žalostna sta bila, ker sta ravno čudne sanje imela, kojih si nista razložiti vedila. Jožef jima reče sanje povedati, ter pristavi, da le Bog sam vě, ali sanje kaj pomenijo, ali ne. Točaj pravi: „Vidil sim v sanjih vinsko terto. Rastla, odcvetela je in grozdje dozorilo. Jaz pa sim imel kraljev kozarc v rokah, vzamem grózd, ga ožmem v kozarc in podám kralju.“ Jožef od Bogá razsvetlen reče: „Tri mladike so trijé dnevi. Čez tri dni te bo kralj spet v službo vzel.“ Sedaj pregovori pek ter pravi: „Meni pa se je sanjalo, da imam tri košare na glavi. V verhnej košari je bilo mnogo jedi pekovskih; pa ptice so jih objedale.“ Jožef odgovori: Tri košare so trije dnevi. Čez tri dni te bo dal kralj obesiti, in ptice bojo tvoje meso

tergale.“ — Čez tri dni je bil kraljevi god. Velikega peka so obesli, veliki točaj pa je bil v službo vzet; pa na Jožefa se nehvaležnež ni spomnil, kakor ga je Jožef prosil.

Dve lěti potém je imel kralj čudne sanje. Zdelo se mu je, da stojí ob reki Nilu. Sedem debelih krav pride iz vòde, in se pase ob reki. Za njimi pride sedem suhih krav, in so požerle sedem debelih. Kralj se zbudi, pa spet zaspí, in sanja se mu, da vidi sedem lepih polnih klasov rasti, za njimi pa je izraslo sedem snetljivih klasov, in so požerli sedem polnih. Ves prestrašen kralj vstane, ali tudi naj modrejši izlagovavci v Egiptu mu ne vedo sanj izložiti. Sedaj se spomni točaj Jožefa, in ga priporoči kralju. Urno pošlejo po njega. Jožef stojí pred kraljem ter reče: „Bog oznanuje kralju, kar misli storiti. Sedem debelih krav in sedem polnih klasov pomeni sedem rodovitnih lět; sedem suhih krav, in sedem snetljivih klasov pa sedem nerodovitnih lět, ki bodo za unimi prišle, in strašna dragina in lakota bo stiskala deželo. Kralj začuden pravi: Kjé najdemo moža, da bi bil kakor ti, od Bogá razsvetlen? Glej postavim te čez ves Egipt; vse ljudstvo ti mora biti pokorno; le za kraljevi sedež bom viši od tebe.“ Kralj mu natakne svoj perstan, mu obesi okoli vrata zlato vervico, po-

sadi ga v svojo drugo kočijo in služabniki kličejo pred njim: „D e ž e l n i o č e j e t a l e.“

Pride sedem rodovitnih lět, in Jožef je spravil v kraljeve žitnice žita neizrečeno veliko. Pride pa tudi sedem hudih lět, in velika lakota prihaja po deželi. Jožef odklene tedaj žitnice in previdi ves Egipt s kruhom. Tudi iz bliznih dežel hodijo v Egipt po žito. Pa tudi na Kanaanskem nastopi huda lakota. Jakob pošle tedaj deset svojih sinov v Egipt, živeža kupit, domá obderži le naj mlajšega sina Benjamina. Pred Jožefa stopijo, in se mu nizko priklanjajo; on pa jih ročno spozná, se spomni sanj svoje mladosti, in se čudi nad previdnostjoj božjoj. Pa poskusiti jih hoče, ali so se poboljšali, in ojstro ž njimi ravná, ter se jim ne da kmalo spoznati. Ogleduhe in sovražnike dežele jih imenuje, in jih vkaže v jećo zapreti. Čez tri dni jih sicer spustí, jim vreče z žitom napolni, in jih domú pošle, ali Simeona, kteri je nekdaj naj huje ž njim ravnal, vkaže vpričo njih zvezati, ter jim reče, da ga takó dolgo ne izpustí, dokler mu ne pripeljajo naj mlajšega brata Benjamina, da se skaže, ali govorijo resnico ali ne. Ko bratje to vidijo, pravijo med seboj: „Tega smo se nad Jožefom zadolžili! Vidili smo bridkost njegove duše,

milo nas je prosil, pa ga nismo vslišali: zató pride ta nadloga na nas.“ Jožef, to slišati, spozná da so se brati res poboljšali, zató se mu takó silno vžali, da ga solze posilijo; proč se oberne in joka. — Domú pridši očetu vse povejo. Oče pa milo joka rekoč: „Ob vse otroke me bote spravili. Jožefa ni več, Simeon sedi zapert; sedaj pa mi hočete še Benjamina vzeti!“ Ker je pa živeža zopet zmanjkalo, je primoran Jakob jih z Benjaminom zopet v Egipt poslati, zakaj Juda je porok za njega. Zopet padejo pred Jožefa na kolena. Jožef jih prijazno pozdravi, praša po očetu, in ko Benjamina zagleda, naglo iz hiše gre, zakaj solze so ga posilile. Ko se izjoka in obraz izmije, se vsedejo k imenitnemu obedu. Z obilnim žitom jih pošle domú; pa še enkrat jih hudo skusi, in skrivaj dene svojo sreberno kupo v Benjaminovo vrečo. Komaj odrinejo bratje, priletijo Jožefovi služabniki z anjimi ter rečejo: „Tatovi ste! gospodovo sreberno kupo ste vkradili.“ Vsi ostermè, in se rotijo, da so nedolžni; ali ko vreče preiskujejo, se najde kupa zares v Benjaminovi vreči. Sedaj spoznajo, da se Bog zavolj nekdajnega hudodelstva nad njimi mašuje; zopet padejo pred Jožefa na kolena, in Juda reče: „Bog

je najšel krivico nad nami, zató se nam tako godí. Glej vsi smo tvoji sužni.“ Jožef odgovorí: „Bog ne daj! ampak Benjamin je moj sužen; vi drugi pojdite v miru.“ Sedaj stopi Juda pred Jožefa, in prosi z naj serčnišoj besedoj za Benjamina; povĕ, da je on porok za njega, in da bo oče ako ga nazaj ne pripelja, od žalosti umerl. Sedaj se ne more Jožef več premagovati. Na ves glas jok zažene, ter pravi: „Jožef vaš brat, sim jaz! Ali še živijo moj oče?“ Bratje od strahú oterpnejo, in ne morejo pregovoriti besede; on pa jim reče: „Le bližej, bližej do mene! Jožef sim, ki ste me na Egiptovsko prodali; pa Bog je vse k dobremu obernul. Hitite k očetu in povejte mu: Jožef, vaš sin še živí, in je gospod vse Egiptovske deželе. Doli pridite k meni, v naj lepšem kraju Egipta bote prebivali.“ Na tó jih objema in kušuje in se joka. — Kralj vse to zvedeti se veselí, in vsa njegova hiša, in pošle staremu Jakobu svoje lastne vozove naproti.

Jakob vse to zvedeti, izdihne: „Dosti mi je, da le moj sin Jožef še živí! Grem, vidil ga bom, preden vmerjem.“ Jožef pa se mu je peljal naproti, in ko ga od daleč zagleda, plane iz kočije, mu hití naproti, ga objema, in od veselja joka. Oče pa je rekel: „Rad

vmerjem sedaj, da sim le tebe še enkrat vidil!“ — Blagor otroku, koji se proti svojim starišem, bratom in sestram takó zaderží, kakor Jožef! Jožef je pa tudi prelepa podoba Jezusova. Jožef od svojih bratov sovražen in preganjan: Jezus od Judov, svojih bratov zaničevan — Jožef od očeta k bratom poslan: Jezus k svojim bratom na svet. — Jožef prodan za 20 srebernikov: Jezus za 30. — Jožef ptujcem prodan: Jezus Rimljanom v smert izdan. — Jožef od Putifarjeve žene skušan: Jezus od hudiča. — Jožef po krivici obsojen: ravno takó Jezus. — Jožef z dvema hudodelnikoma v ječi: Jezus z dvema razbojnikoma na križu. — Jožef prerokuje enemu dobro, drugemu hudo: Jezus obljubi enemu sveti raj, drugi gre v pogubljenje. — Jožef povišan, prejme oblast čez vso deželo, in je imenovan oče dežele: Jezus prejme vso oblast v nebesih in na zemlji, in se imenuje odrešenik sveta. — Jožef preskerbi naj poprej Egipčane s kruhom, potlej še le Jude: prej se bodo vsi neverniki v sveto cerkvo podali, potèm še le Judje h koncu sveta.

10. Izraelsko ljudstvo v Egiptu.

Ko je Jakob v Egipt prišel, je štela njegova rodovina le 70 oseb. Kralj jim je

odkazal prelep kraj Gešen, v kojem so srečno živeli, ločeni od ajdov. Preden je Jakob vmerl, je izgovoril še imenitno prerokbo, ter rekel sinu Juda-tu: „Kraljeva palica ne bo vzeta od Juda, ne vojvodstvo od njegovih mlajšev, dokler ne pride obljubleni odrešenik sveta.“ Od sedaj zanaprej so torej Judje že vedili, da bo odrešenik rojen iz rodu Judovega, in da bo takrat prišel, kadar ne bodo več lastnih vojvodov iz njegovega rodú imeli; kar se je ob času Kristusovega rojstva na tanjko dopolnilo. — Jakob se je tudi Izrael imenoval, in po tem imenu so tudi njegove otroke Izraelce klicali, koji po dvanajst Jakobovih sinih v dvanajst rodov razdeleni, so se v kratkem silo pomnožili, in v 250 lětih že do tréh milionov ljudí narasli. Pa ravno zavolj tolkega števila so se jih začeli Egiptovski kralji bati, da bi kje Egipčanov ne zmagali, in oblast dežele na se ne potegnili. Zato so jih začeli hudo zaterati, naj težiše dela so morali opravljati, in od vseh straní so jih naganjali in mučili. Izraelci v tolikej stiski pa so si vedno bolj želeli nazaj priti v obljubleno deželo, kakor jim je Bog po Jakobu še na smertnį posteli obljubil.

Druga doba.

Od Mozesa 1530 *lět pred Kr. do Kristusovega rojstva: doba prerokov.*

11. Odhod Izraelcev iz Egipta.

Ker se je pri vsem stiskanju Izraelsko ljudstvo vedno bolj množilo, je poslednič nevsmiljeni kralj zapovedal vse novorojene dečke vtopiti. Bil je pa **Mozes**, prezal fantič izraelske matere, ktera si ni serca vzeti mogla, ga vtopiti. Položi děte v dobro osmoleno košarico, ktero hčerka na reko Nil spustí, in od daleč žalostna za njo gledaje, z materjo misli, morebit pride kdor, in se vsmili fantiča. In glej! po previdnosti božjej se ravno kraljeva hčer ob reki sprehaja, vkaže košaro vloviti, in lepi fantič se ji silno prikupi. Mozesova sestra to viditi se hitro približa in praša kraljično ali bi ne smela poklicati Izraelke, ktera bi děte dojila? Ko kraljična to dovoli, pride Mozesova mati, in kdo bi si mislil njeno veselje, ko se ji ljubleni sinček zopet v naročje položi? Ko je odrastel, ga vzame kraljična na kraljev dvor, in tukej je živel u vséh vednostih in umetnostih dobro izučen srečno in veselo do svojega štirdese-

tega lěta. Le to ga je dalej bolj v serce bolelo, da je vidil, kakó silno nesrečno je njegovo ljudstvo. Ko je enkrat Egipčana vidil ki je Izraelca nevsmileno pretepal, ga zgrabi jeza, da nad Egipčana plane, ali prehudo ga vdari in ga zoper svojo voljo vbije. — Zató se zboji pred kraljem, in zbeží v daljno pušavo. Tú je živel nepoznan pri duhovnu Jetru, kojega hčer je v zakon prejel, in je pasel njegove čede. Od časa do časa je pa vendar zvedil, kakó se njegovim bratom v Egiptu vedno le hujši godí, in je milo zdihoval k Bogú, da bi že skorej dopolnil storjeno obljubo, in jih rešil iz Egipta.

Ko je ravno enkrat na paši v take pobožne misli ves zamaknjen bil, zagleda goreč germ, kteri je sicer gorel pa ne zgorel, in iz germa se mu Bog oglasi in mu zapové, se v Egipt podati, kjer mu bo njegov brat Aron naproti prišel; s tém naj gré pred kralja, in naj mu razodene, da mu Bog vkaže, Izraelce iz dežele spustiti, ako ne, bo njega in vso deželo huda kazen zadela. Kralj se dolgo vstavlja; obljubi, pa obljubo spet prelomi. Zató pošle Bog nad Egipčane deset hudih stisk, kojih poslednja je bila, da so vsi pervorojeni po celem Egiptu pomerli. Izraelcom pa je Bog vkazal, da mora vsak gospodar jagnje

zaklati, ktero je brez madeža, in nobena kost se mu nima zlomiti. Žene so morle opresnih kruhov vmesiti, s kervjoj jagnjeta pa so hišne podboje pomazali, in jedli so jagnje za odhod že vsi pripravleni, prepasani, obuti in s palicoj v roki. O polnočí je vdaril gospod s smertjo vse pervorojene v Egiptu, in strašen jok in krik se zasliši po vsem Egiptu, zakaj ni je bilo hiše, kjér bi ne bilo merliča. Nobenemu Izraelcu pa se ni žalega zgodilo, zakaj vrata so bile s kervjo jagnjeta zaznamnjene. Še po noči pošle kralj k Mozesu, da naj peljá ljudstvo iz dežele. In zdajci se vzdignejo in gredó. Bog pa je vkazal vso možko pervino ljudi in živine njemu posvetiti, v spomin, da je Egiptovske pervence pokončal, Jzraelskim pa prizanesel. Ko je pa pozneje Levitov rod v svojo posebno službo si odbral, je bilo starišem dovoljeno, svoje pervence odkupiti. — Ko pridejo do rudečega morja, vdari Mozes s palicoj po morju, in glej! ko bi trenil se razdeli morje na desno in levo ko terda stena, in s suho nogo grejo Jzraelci čez morje. Ali kralj se kesa, da je izpustil Jzraelce iz dežele, in z veliko vojsko se vzdigne za njimi, in jih dohiti ravno v morju. Ali Mozes stegne zopet svojo palico nad morje, in zdajci šinejo valovi skupej, in morje zagerne in pokrije vozove,

kojnike in vso vojsko: ne eden ni ostal pri življenju!

Jagnje, ki so ga Izraelci jedli, je podoba križanega Jezusa Kristusa. On je neomadežvano jagnje. (I. Petr. 1. 19.) Njegova kerv nas reši smerti, in njegovo naj svetejše meso in krí zavživamo v presvetem zakramentu. Tudi Jezusu na križu ni bila nobena kost zlomljena, in še sedaj se daritva svete maše v opresnem kruhu opravla. Hoja skoz rudeče morje pa pomeni sveti kèrst (I. Kor. 10. 2.); skoz rudečo morje so šli Jzraelci v obljubleno deželo, skoz sv. kerst se gre v nebesa.

12. Hoja skoz pušavo. Postavodaja.

Kakor je Bog do sedaj Jzraelsko ljudstvo, kojega namen je bil, pravo věro na svetu ohraniti, čudno vodil in vladal, ravno takó čudno ga je vodil skoz pušavo. V meglenem stebru po dnevu, v ognjenem stebru po noči je šel pred njimi. Kjèrkoli se je ta steber do zemlje spustil, ondi so šotore postavili, in takò dolgo ostali, dokler da se ni steber zopet vzdignil. Čudno jih je živil Bog v pušavi. Vsak dan zunaj sabote — njih praznika — je padla mana iz nebes,

dobra in tečna jed, sladka kakor med; in ko jim je vôde primanjkalo, vdari Mozes s palicoj po skali, in hladen studenc priteče in jim žejo pogasi. Bela mana v pušavi je podoba pravega živega kruha, presvetega rešnega telesa, kteri vsaki dan iz nebes pride, in nas za večno življenje hrani. Skala s hladnim studencom pa je Kristus, kteri naše duše napojuje z darovi sv. Duha. (I. Kor. 10.)

Pri vsem tém so Izraelci pogosto nad Bogom godernjali, clo malika — zlato tele — so si napravili in ga molili. Zató jih Bog ojstro kaznuje. Zemlja se odpre, in na enkrat požre veliko tisuč ljudí, vsim drugim pa je zažugal Bog, da nobeden tistih, ki so čez 20 lět stari prišli iz Egipta, obljublene dežele vidil ne bo, razun Jozua in Kaleba; clo Mozes ne, ker je enkrat premalo v Bogá zaupal. Pa zopet se primeri, da Izraelci nad Bogom godèrnjajo, zató pošle med nje veliko ognjenih kač, ktere so s svojim strupnim pikom jih veliko pomorile. Spet vpijejo za odpuščanje k Bogú, in on se jih vsmili, in vkaže napraviti bronasto kačo, in jo v sredi šotorov povzdigniti; kdorkoli je va-njo pogledal, je bil rešen smerti. Bronasta kača pomeni Kristusa na križu, kakor je sam rekel (Jan. 3.). Kdor z věro in zaupanjem na-nj gleda, bo otet večne smerti.

V pušavi jim je dal Bog po Mozesu tudi vse potrebne postave za službo božjo in za njih deržavno življenje. Namen vsih teh postav je bil, Izraelce ojstro od vsih ajdovskih ljudstev ločiti, jih v božjem strahu, in v ljubezni do Bogá in bližnega vterditi, in věro v pravega Bogá in upanje v obljublenega odrešenika čisto in živo pri njih ohraniti. Postave pa se ločijo na dvoje. Ene veljajo za vse čase in vse ljudi, tu sem sliši posebno deset božjih zapoved, koje jim je Bog med strašnim bliskom in gromenjem na gori Sinai dal. Mozes iz gore pridší, poškropi ljudstvo s kervjo zaklane daritve, ter reče: „To je kerv zaveze ktero je Bog z vami sklenul.“ In to zavezo imenujemo staro zavezo, ktera seže do Kristusa. Kristus pa je prišel, novo zavezo sklenit med Bogom in ljudmi, in jo je poterdil ne s ptujoj ampak z lastnoj kervjoj, ter rekel pri zadnej većerji: „To je kelh moje kervi, nove in večne zaveze, skrivnost věre.“ (Mat. 26.) In to zavezo imenujemo novo zavezo, ktera seže do konca svetá. —

Vse druge postave so večidel le podobe prihodnih reči, in posebno obljublenega odrešenika; zató so veljale samó do Kristusa, ž njim pa so na vselej nehale. One zadevajo:

1. Svetiše, imenovano snidnico, pozneje tempel. Bilo je razdeleno na troje: v dvoriše, z velikim altarjem za kervave daritve; pomeni Judovsko cerkvo s kervavimi darovi; — v svetiše, tú je bila miza z Bogú posvečenimi kruhi, in veliki svečnik s sedmimi svetilnicami; pomeni keršansko cerkvo, v kterej je kruh življenja in sedem svetih zakramentov; — v presveto, bilo je od svetiša ločeno z dragim zagrinjalom; tukej je stala škrinja zaveze vsa zlata, v kterej so bile shranjene dve tabli z deset zapovedi, Aronova palica in posodba z mano. Le enkrat v lětu je tú sem stopil edini vikši duhoven, in je poškropil škrinjo zaveze s kervjoj daritve; pomeni nebesa, v ktere je Kristus šel s svojo lastno kervjo, in jih je vsim svojim věrnim odperl; v tega znamnje se je pri njegovej smerti zagrinjalo v tempelnu pretergalo. (Hebr. 9. Mat. 27.) —

2. Svete osebe, in sicer: vikši duhoven, vidni poglavar judovske cerkve, podoba Kristusa in vidnega poglavarja keršanske cerkve: papeža; — duhovni, kteri so učili, blagoslovili, očiševali in darovali, pomenijo duhovne keršansko - katolške cerkve, kteri tudi učě, blagoslovijo, od grehov očišujejo, in daritvo svete maše opravlajo. Leviti, koji

so nižišo službo v tempelnu opravlali, pomenijo nižiše služabnike keršanske cerkve. —

3. Daritve, kervave in nekervave, ktere so bile ali prosivne, ali zahvalne, hvalne ali spravne. Kervave pomenijo kervavo daritvo na svetem križu; nekervave pa pomenijo nekervavo daritvo sv. maše. —

4. Obljube, ktere pa niso bile zapovedane, ampak zgol prostovoljne. Zaobljubil je pa kdo Bogú ali samega sebe, ali ktero drugo stvar, ali pa zderžati se od sicer neprepovedanih reči. Pomenijo obljube in evangeljske svete v keršanskej cerkvi. —

5. Prazniki: vsaka sabota, pri nas vsaka neděla. — Velika noč, v spomin rešenja iz Egiptovske sužnosti, pri nas v spomin Kristusovega vstajenja. — Binkošti v spomin zahvale za prijeto postavo; pri nas v spomin prihoda svetega Duha. — Praznik šotorov, v spomin, da so štirdeset lět pod šotori v pušavi prebivali, in v zahvalo za lětne pridelke; pri nas zahvalna neděla. Sveto lěto vsakih petdeset; pri nas sedaj vsakih pet in dvajset lět. — Vsako lěto veliki dan sprave. To je bil dan vesoljnega žalovanja in pokorjenja zavolj grehov in sprave z Bogom. Ta dan je šel veliki duhoven v pre-

sveto, škrinjo zaveze s kervjo škropit. Pri nas se ta spomin obhaja veliki petek, kadar je Kristus z lastno kervjo novo zavezo poterdil.

Iz vsega tega vidimo, kakó je Bog kakor naj bolji oče z Izraelci ravnál, jim naj svetejše postave dal, in jim osnoval prelepo službo božjo, kakor je ni nobeno drugo ljudstvo imelo, in sicer takó, da nam kakor v podobi kaže še svetejšo daritvo in še veličastnej službo božjo nove zaveze.

Med tim pa se je čas Mozesove smerti približal, in še preden je vmerl, jim reče: „Preroka kakor mene, bogospod tvoj Bog, izmed tebe obudil. Tega poslušaj!“ Tedaj so vedili Izraelci, da bo obljubleni odrešenik ravno to, kar Mozes, namreč: prerok, učenik, postavodajavec in poglavar. Mozes pa je vmerl 120 lět star, in ves Izrael je 30 dní za njim žaleval. Vse, kar je bilo do sedaj rečenega, stoji zapisano v peterih bukvah, ktere je Mozes sam spisal, in ktere zavolj tega petere Mozesove bukve imenujemo.

13. Vhod v obljubleno deželo. Izraelci pod sodniki.

Po Mozesovi smerti je prevzel Jozua, pobožen in serčen mož, vodstvo Izraelskega

ljudstva. Sedaj je prišel pa tudi čas, ko je hotel Bog Izraelce v obljubleno deželo peljáti. Lepa je bila ta dežela, in neizrečeno rodovitna, vsega je bilo v obilnosti, prebivavci pa so bili sila hudobni, v naj ostudniših pregrehih so živeli, in celo lastne otroke malikom v čast žgali. Zavolj tolike hudobije, in da bi Izraelci od njih ne bili v malikovanje zapeljani, je Bog sklenil, njih veči del pokončati, in Izraelcom ojstro zapovedal, u vojski vse pomoriti, pa tudi s tistimi, ki se voljno vdajo, nobenega tovarštva imeti. Ko so vso deželo v oblast dobili, jo je razdelil Jozua med dvanajst Izraelskih rodov, le dva Jožefova sina sta vsak svoj poseben del dobila, zatò ker si je Bog Levitov rod v svojo posebno službo odbral, kteri tedaj niso nobenega lastnega zemljiša prejeli, ampak le od desetine živéli, kojo so jim vsi drugi rodovi dajali. Preden je Jozua vmerl, je še enkrat zavezo med Bogom in ljudstvom ponovil, in vse ljudstvo je odgovorilo: „Nikoli ne bomo gospoda zapustili, ampak služiti mu hočemo vselej, zakaj on sam je naš Bog.“ Pa komej je Jozua vmerl, so Izraelci že pozabili storjene obljube. Svojega Bogá zapustivši so se z neverniki tovaršili, in njih hčere v zakon jemali, in služili so njih malikom. Bog pa jih je zavolj tega sovraž-

nikom v roke dal; povsod so bili premagani in hudo stiskani. Kadar so se pa poboljšali, in k Bogú obernili, se jih je zopet vsmilil. Pošiljal jim je modre in serčne može, koji so jih iz rok sovražnikov otemali; sodniki so jim rekli, zato ker so po zadoblenem miru jih modro vladali in med ljudstvom sodili. Takih sodnikov je bilo šestnajst, in vladali so Izraelce okoli 450 lět; med njimi naj posledniši in naj imenitniši pa je bil Samuel, mož poln božjega duha, koji je že od naj perve mladosti z veliko gorečnostjo pri snidnici služil. Mirno in srečno je ljudstvo pod njegovim vodstvom živelo; zaterl je vse malikovanje po deželi, in služba se je zopet veličastno opravlala. On je vpeljal tudi perve šole, imenovane šole prerokov, v kojih so bili prihodni duhovni, učeniki in sodniki podučeni.

14. Izraelci dobijo kralja. Saul pervi kralj.

Bil je Samuel krôtek in ponižen mož, in njegova vlada brez vsega kinča in hrupa. Vse blizne ljudstva pa so takrat že svoje kralje imele. Blesk kraljeve imenitnosti je pa Izraelcom dopadel, in nadležno so prosili Samuela, da naj kralja čez nje postavi, ker se je že sam postaral. Akoravno je Bog Izrael-

com kralja dovolil, jim je hotel vendar pokazati, da ostane on vedno njih naj vikši kralj, in da vsa oblast na zemlji od njega izvira. Vkazal je Samuelu, zalega in verlega mladenča iz rodú Benjaminovega, z imenom Saul, v kralja pomaziliti, brez da bi ljudstvo vedilo; ljudstvu pa je zapovedal, da naj si kralja skoz vadljo izvoli. In glej! ko začnejo rodovi vadljati, pade' vadlja na Benjaminov rod; sedaj vadljajo rodovine tega rodú, in vadlja pade na rodovino Kiša, in ko vadljajo njegovi sinovi, pade vadlja na Saula, od Bogá že mazilenega. Iz tega vidimo, da so tudi vadlje v rokah gospodovih, in da vsaka vlada svojo oblast od Bogá imá; tako da vsak, kteri se vladi zoperstavi, se Bogú samemu zoperstavi, in si večno pogubljenje nakopava. (Rim. 13.) Saul je od začetka na tanjko po božjih postavah ljudstvo vladal, in je poslušal dobre svète Samuela in drugih razsvetlenih mož; in Bog mu je dal zmago nad sovražniki. S časom ga je pa kraljeva oblast svojoglavnega in prevzetnega storila. Začel je božje zapovedi zaničevati, in Bog ga je zavergel. Od sovražnikov zmagan in v strahu, da bi jim živ v roke ne prišel, popade svoj meč, in se nanj natakne. Takšen je konec tistih, ki se zoper Bogá povzdigujejo!

15. D a v i d.

Ko je Bog Saula zavergel, je vkazal Samuelu v kralja pomaziliti pobožnega mladenča Davida, ki je bil iz rodú Judovega rojen v mestu Betlehem. Bil je pa David nedolžen in pravičen pastir, poln naj gorečniše ljubezni do Bogá. Na paši je premišleval prelepe in čudne dela božje, in serce in misli k Bogú povzdigoval. K časti božjej je vseskozi lepe pesmi prepeval, koje je sam zlagal, in je k petju na harpe brenkal. Zató je bil pa tudi Bog vidno ž njim, je blagoslovil vse njegove dela, in ga je napolnil s svojim svetim duhom. Vse ljudstvo je vriskalo od veselja, ko je on kraljevo palico v roke vzel, in zares so ljudjé pod njegovoj vladoj zlate čase vživali. Zmagovavno se je vojskoval s sovražniki, je na vse strani meje svojega kraljestva razširil, in je pridobil neizrečeno veliko zlata in srebra. V svoj sedež si je izvolil mesto J e r u z a l e m, je tam tjé tudi škrinjo zaveze in snidnico prenesti vkazal, in jo postavil na gori S i o n. Bil je David mož po sercu božjem, je dajal Izraelcom naj modrejše postave, in je imel edine želje z ljudstvom vred u vséh rečéh

Bogu zvesto služiti. Zató je bila njegova naj serčniša želja Bogú veličasten tempel s pridoblenim zlatom in srebrom postaviti. Tode to storiti mu je Bog prepovedal, ker je u vojski veliko kerví prelil, ter rekel, da bo tempel zidal njegov sin. Vendar mu je Bog svoje dopadenje pokazal, ter mu obljubil, da bo obljubleni odrešenik iz njegove kraljeve rodovine rojen. Z Davidom je prejel Judovi rod kraljevo palico, kakor je Jakob na smertnej posteli prerokoval. Pa Judovi rod je štel ob tem času že veliko rodovin, zato je bilo sila imenitno za Izraelce vedeti, da bo odrešenik ravno iz Davidove kraljeve rodovine rojen. — Pa tudi David je v svojem življenju dvakrat hudo grešil, in Bogá sila razžalil. Zató ga je Bog ojstro kaznoval; clo lasten sin Absalon se je zoper njega spuntal; iz kraljevega sedeža pregnan in od vsih zapušen, je bos bežal čez potok Cedron prek Oljske gore, in se jokal v svojej nesreči še clo od téh zasramovan, kojim je poprej dobro storil. Pa David je sve voljno prestal, zakaj storjeni grehi so mu bili noč in dan pred očmi, in dokler je živel, ni nehal, jih noč in dan objokovati, in v postu in molitvi in ojstrim pokorjenju jezo božjo tolažiti. Bog je sprejel

njegove solze in njegovo pokoro, mu je podelil zmago nad sovražniki, ga je zopet postavil na kraljevi sedež, in od vsih češén in hvalen je zopet modro vladal svoje ljudstva v strahu božjem, in je mirno zaspal v gospodu okoli 1000 lět pred Kristusom.

David v Bethlehemu rojen, v Judovskega kralja povzdignen, od lastnega ljudstva zaveržen, begajoč v terplenju čez potok Cedron na Oljsko goro, pa zopet od Bogá visoko povzdignjen je prelepa podoba Jezusa Kristusa. David je pa tudi Kristusov predded, in njegov prerok. Kakor pastirček je David tudi kakor kralj Bogú v čast svete pesmi pel. Veliko je zložil takih pesem, koje psalme imenujemo. Psalmov vseh skupej ímamo 150. Bukve v kojih so zapopadeni, imenujemo bukve psalmov. Zato so bili vsak čas visoko cenjeni. David sam je imel navado sedemkrat na dan Bogá moliti, to so za njim storili tudi vsi pobožni Judje. Posebno pa so duhovni v tempelnu brez prenehanja Davidove psalme prepevali. Pa tudi v sv. katolškej cerkvi nobena sv. maša ne mine, da bi se nekoliko Davidovih psalmov ne molilo, in vsi duhovni v svojih duhovnih urah povzdignejo sedemkrat vsaki dan v psalmih svoje

serce k Gospodu. Posebno imenitni pa so tisti psalmi, v kojih David s preroškim očesom prihodnega odrešenika gleda in popisuje, kakor se je vse na tanjko dopolnilo. Od njegovega kraljestva pravi: „Pred njim se bodo priklanjali Etiopejci (zamorci); kralji mu bodo darov darovali in daril prinesli;“ — od njegovega duhovništva: „Gospod je prisegel: Ti si duhoven vekomaj po redu Melhizedeka.“ Od njegovega terpljenja: „Jaz sem červ in ne človek, ljudém v zasmehovanje in žaničevanje. Vsi, ki me vidijo, se mi posmehujejo in z glavo majajo: Na Bogá je zaupal, naj ga reši zdaj, ako imá dopadenje nad njim. O Bog, o Bog, zakaj si me zapustil? Derhal hudobnih me je obdala; roke in noge so mi prebodli, moje oblačila med sebo razdelili, in za mojo obleko vadljali;“ — od njegovega vstajenja: „Ti ne boš pustil svojega Svetega, to je: svojega sina v grobu strohneti;“ — od njegovega vnebohoda: „Gospod je rekel mojemu gospodu, to je: Bog oče je rekel svojemu sinu: Vsedi se na mojo desnico.“ — Kdo bi ne spoznal u vsih tih besedah Kristusovega življenja, terplenja in poveličanja? Tako je David, predpodoba Kristusova, in naj svitlejša zvezda stare zaveze.

16. Salomon.

Za Davidom je vladarstvo prevzel njegov pobožen sin Salomon. Ker je Bogá iz celega serca ljubil, se mu je po noči v sanjah prikazal, rekoč: „Prosi kar hočeš, in dal ti bom.“ Salomon ni prosil ne bogastva ne časti, ampak le modrosti. Bogú je bila ta prošnja posebno všeč. Reče mu: „Ker to prosiš, glej tako modrost ti bom dal, da tebi enakega kralja ni bilo, in ga ne bo. Pa dal ti bom tudi, česar nisi prosil, bogastvo, čast, slavo in dolgo življenje.“ Takó kakor Salomon, moramo tudi mi vselej moliti poprej za modrost in sveto čednost, vse drugo se nam bo priverglo.

Častito je bilo Salomonovo kraljevanje, pravične njegove sodbe, in srečno njegovo djanje. Nad njegovo modrostjo in njegovim veličastvom so se čudili vsi bližnji in dalni kralji. Od božjega duha razsvetlen je spisal Salomon več svetih knjig, koje so med bukve svetega pisma štete. Salomon je Bogú v Jeruzalemu tudi pozidal velík in lep tempel, kakor mu je bilo od očeta naročeno. Vse stene so bile s cedrovim lesom obdjane in z zlatimi rožicami opisane. Altar, vsi svečniki, vsa

posoda in vse kadilnice so bile iz samo čistega zlata. Celo žeblji so bili zlati. Tla so bile z zlatom vložene in vrata z zlatom prevlečene. Takó lepega tempelna še ni bilo na svetu. Salomonov tempel je podoba naših cerkuv, in sv. katolške cerkve sploh.

17. Razdelenje kraljestva.

Kakor lepe so bile perve — takó žalostne so bile poslednje lěta Salomonovega kraljevanja. U velike pregrehe je padel, in od malikvavskih žen zapeljan, je celo malikoval. Zató ga je tudi Bog zapustil, in odsihmal zatemnuje njegovo veličastvo. Zažugal mu je Bog, vse kraljestvo vzeti, le en rod bo njegovemu sinu ostal, zavolj Davida in Jeruzalema, to je: zavolj tega, da se bodo vse obljube od prihodnega odrešenika in njegovega kraljestva dopolnile.

Kar Bog reče, tudi stori. Salomonov sin in naslednik Roboam je bil terdoserčen in nevsmilen mož, zató se spunta deset rodov pod Jeroboamom, in se odterga njegovemu kraljestvu. Jeroboam napravi lastno kraljestvo, z imenom Izraelsko, in si izvoli v kraljevi sedež mesto Sihem ali Samario. Le sam Judovi rod, in rod Benjaminov, ki

je bil z unim takó rekoč v enega združen, ostane Roboamu zvest. To kraljestvo je bilo veliko manjše od Izraelskega, in se imenuje kraljestvo Judovsko s poglavitnim mestom Jeruzalem.

18. Izraelsko kraljestvo. Asirska sužnost.

Izraelski kralji so bili vsi od kraja hudobni in malikovanju vdani. Že pervi kralj Jeroboam je rekel dva zlata teleta narediti, da bi jih molili. S tim je hotel ubraniti, da bi Izraelci ne hodili v Jeruzalemski tempel, se z Judmi zopet ne poprijaznili in mu odstopili. Njegovi nasledniki so bili še hudobniši, in so še odstudniše malikovanje vpeljali. Vse češenje pravega Bogá je bilo zaterto, in njegovi duhovni so se morli prikrivati ali pa so bili umorjeni.

Dolgo je Bog prizanašal, pošiljal svete može, koji so jih k spreobernjenju in pokori opominvali. Pa vse je bilo zastonj. Izraelci s kralji vred so bili čedalje huje razujzdani, in Bogú nepokorni. Zadnič jih je božja šiba zadela. Salmanasar, Asirski kralj je pri-

šel s strašnoj vojskoj, je vžugal Samario, in vse Izraelce v sužnost gnal na Asirsko 722 let pred Kristusom. Ondi so morli dolgo biti, in veliko prestati. Velikokrat nimajo ne grižleja kruha, da bi si lakoto potolažili, ne óblačila, da bi se pošteno oblekli. Veliko so jih pomorili, in njih trupla čez mestne zidove pometali, da so jih roparske ptice in divje zveri jedle.

Med Izraelci je pa živel bogaboječ in premožen mož Tobia z imenom. Izraelce v ječah je obiskoval, jih opominjal in tolažil, in jim milošno dajal. Hranil je lačne, oblačil gole, in pokopaval mertve. Kedar je slišal, da kak vbit Izraelc nepokopan na kakem kraju leži, je pustil kosilo, šel po merliča, ga prinesel domú, in po noči pokopal. Bog pa je njegovo zvestobo ojstro skusil. Enkrat pride od pokopavanja truden domú, in pred hišo zaspí. Iz lastovega gnězda mu pade lastovjeka v okó, in pobožen Tobia oslepí! Pa vse je poterpežlivo preterpel, in se vdal v božjo voljo. Ko je mislil, da je smert že blizo, pokliče sina in mu reče: „Sin spoštuj mater dokler živí, in ne pozabi, koliko je zavolj tebe prestala. Bogá imej vedno pred očmi, da

ne boš nikoli v kak greh privolil. Dajaj rad vbogajmé. Če imaš veliko, daj veliko; če imaš malo, daj tudi malo iz dobrega serca. Nič ne maraj, moj sin! Vbožno sicer živímo; pa veliko dobrega bomo vendar le imeli, če se Bogá bojimo, greha varujemo, in pa prav storimo.“ In sin je odgovoril: „Oče vse bom storil, kar ste mi reklí;“ in je tudi zvesto dopolnil, kar je obljubil. S časom je stari Tobia vbožal, in ker mu je bil žlahtnik v dalnem kraju še nekaj dolžen, bi bil rad sina poslal, dolg istirjat; tode ni si upal brez zaneslivega tovarša. Angel Rafael se mu v podobi mladenča za tovarša ponudi, in ga zvesto spremla. Po poti si Tobia v reki noge vmiva, kar pride velika riba, angel mu jo reče na suho potegniti; serce, jetra in želc pa shraniti za zdravilo. Vse opravila dokončata srečno, in prideta zdrava in vesela domú, in ž njima tudi pobožna in bogata nevesta Tobiova — Sara. Po angelovem naročilu pomaže sin očetove oči z ribjem želcom, in glej! oče spregleda. Vse pade na kolena, časti in hvali Bogá, in veselja joka. Angel se da spoznati in zgine. Takó Bog svojih zvestih služabnikov nikoli ne zapusti, in tem, ki Bogá ljubijo, vse k dobremu služi.

19. Judovsko kraljestvo. Babilonska sužnost.

Kakoršna je bila na Izraelskem, ravno taka je bila tudi na Judovskem. Razun nekoliko prav pobožnih kraljev so bili vsi drugí hudobni, in so z ljudstvom vred malikovali. Tempel v Jeruzalemu je bil zapert in ognjusen, daritve so se opustile, duhovni pravega Bogá so se poskrili. Bog jim je pošiljal preroke, pa niso jih hotli poslušati. Preganjali so jih, nektere clo umorili. Naj hudobniši med vsemi kralji je bil Ahac. Bog je dal tudi Judovsko ljudstvo sovražnikom v roke, in bilo je ob enem dnevu 120,000 mož, in 200,000 žen, sinov in hčer pomorjenih ali v sužnost odpeljanih. Ecehia je bil sicer pobožen kralj in je lepo Bogú služil, odperl zopet tempel, poklical duhovne, ter jim vkazal hišo božjo očistiti, in opušene daritve opravljati. Žató je bil Bog ž njim, in ko je enkrat od sovražnikov stiskan k njemu zdihoval, je angel Gospodov še tisto noč 185,000 sovražnikov pokončal, drugi pa so se prestrašili in pobegnili. Njegovi nasledniki pa so bili večidel hudobni malikvavci, in ker nobena svaritva ni

več zdala, je zadnič Bog zažugano kazen poslal. Mogočni Nebukadnecar, Babilonski kralj je prišel z grozovitno vojsko, je oblegel Jeruzalem, in ga vžugal. Sinove kralja Sedekia so vpričo njega vmorili, kralju pa oči izkopali, ter ga v železje djali, in v Babilon peljali. Požgali in razdjali so tempel in kraljevi dvor, razsuli mesto, in zidovje okrog, in odpeljali ljudstvo v sužnost ktera se zató Babilonska sužnost imenuje, in je terpela sedemdeset lět. Zgodilo se je to 588 lět pred Kristusom. Prerok Jeremia pa je na grobljah Jeruzalemskega mesta sedel, milo jokal in žalostne pesmi pel sebi in ostalim v tolažbo. Te pesmi so polne naj serčnišega žalovanja nad storjenimi grehi, polne naj milših prošinj za odpušanje grehov, in naj gorečniših izdihlejev, da bi se Bog zopet usmilil in pomagal. Zdaj se pojejo te pesmi veliki teden posledne dní pri popoldanskih opravilih.

Med sužnimi Judmi v Babilonu je živel svet mož in prerok božji z imenom Daniel. S svojoj modrostjoj se je kralju sila prikupil, da ga je častil kakor svojega naj boljega prijatla. Babilonci so molili malike, posebno Belá, pred kojega so vsaki dan veliko jedi pokladali, koje je po noči snedel. Daniel pa je pravil

kralju, da je to vse goljufija in sleparija. Kralj mu reče, da naj ga tega prepriča. Daniel peljá kralja v tempel, ko so ravno Belu na večer kakor vsak dan nekaj vaganov pšenične moke, 40 ovc in šest verčov vina na altar položili. Daniel in kralj gresta naj zadnja iz tempelna, in Daniel potrosi vse tla s pepelom, potém kralj vrata z lastnim perstanom zapečati. Drugo jutro odpečatita vrata, in ko kralj zagleda, da je vse snedeno, zavpije: „Velik si o Bel! in ni je v tebi goljufije.“ Daniel pa se mu nasmeja, ter reče: „Poglej čigave pa so te stopinje?“ Kralj ves začuden reče: „Možke, ženske in otroške stopinje so!“ Silno se torej razserdi, in popi mu morajo pokazati skrivne vrata, skoz ktere so po noči s svojimi ženami in otroci v tempel hodili, in malikove darove pojedli in popili. Razserden kralj vkaže vse pope pomoriti, Danielu pa je dal oblast, malika Bela razdrobiti. — Babilonci so tudi kakor Bogá častili zmaja, strašno kačjo pošast. In Daniel reče kralju, ako mu privoli, jo bo vmoril brez meča in gorjače. Kralj mu privoli. Daniel tedaj vzame smole, masti in dlake, vse skupej skuha; zmaj jě in-se razpoči. Zdaj reče Daniel pričujočim: „Glejte, koga ste molili.“ Babilonci vse to videti in slišati, se grozno raztogotijo, in

terjajo od kralja, da naj verže Daniela v levnjak. Bilo je pa v levnjaku sedem levov, in dajali so jim na dan po dve trupli in dve ovci. Takrat pa jim niso nič dali, da bi Daniela rajše požerli. Kralj se dolgo vstavlja, pa ker ga hočejo vmoriti, dovoli in Daniela v levnjak veržejo. Šest dni je Daniel v levnjaku, pa levi se ga ne dotaknejo, in Bog ga je živel čudnovitno. Kralj pa je za Danielom silno žaloval, sedmi dan pride in joka ob levnjaku. Ko pa Daniela zdravega med levi zagleda, na ves glas zavpije: „Velik si, Gospod Bog Danielov.“ Daniela vkaže iz levnjaka potegniti, njegove sovražnike pa va-nj pometati, in levi so jih ko bì trenil, požerli. Zapovedal je potém po celem kraljestvu razglasiti: „Od zdaj naj vsak časti in moli Bogá kojega Daniel moli; ker on je pravi in živi Bog; njegovo kraljestvo in njegova moč je vekomaj.“ Takó se je razširilo imé pravega Bogá po celem Babilonskem kraljestvu, ki je bilo neznano veliko.

20. Judje se vernejo v svojo domovino.

Večidel vsi kralji so bili Judom dobri, in so jím dovolili kmetovati in kupčevati; ali

pri vsem tem so Judje vedno po svojej domovini hrepeneli. Bog je vslišal njih želje, in kakor jim je že po prerokih obljubil, jih je, ko je 70 lět minulo, zopet nazaj na Judovsko peljal. Cir namreč, Perzianski in Babilonski kralj je v lětu 539 pred Kristusom Judom dovolil, se v domovino verniti, in jim je tudi vse svete posode dal, ktere je nekdaj Nebukadnecar iz tempelna poropal. Njegovi naslednikí so jih clo z denarji podpirali, in takó jim je bilo mogoče, s časom zopet nov tempel postaviti in Jeruzalem na novo pozidati. Ljudém, kteri so okoli Samarie živeli, in zraven prave věre tudi nekoliko malikovavskih šeg imeli, Judje niso pustili pri zidanju tempelna pomagati. Samariani so si tedaj na gori Garicim svoj lasten tempel pozidali, ali ravno zavolj tega je vstalo naj hujše sovražtvo med Judmi in Samariani, ktero je še ob Kristusovem času terpelo; še jedi in pijače jeden od drugega niso vzeli. Posebno pa sta o tém času slovela sveta moža Ezdra in Nehemia. Službo božjo v tempelnu sta lepo vredila, vse bukve svetega pisma zbrala, in zapovedala, da se je zopet vsako saboto v snidnicah bralo in razlagalo. Ljudje so ju pa tudi radi vbogali, na glas jokali in delali resnično pokoro.

21. Kraljeva palica od Juda vzeta.

S časom so Judje zopet v grehe zagazili, in dal jih je Bog v zasluženo kazen zdaj tem, zdaj drugim sovražnikom v roke. Naj huji med vsimi je bil **Antioh**, Sirski kralj. Privihral je nad Jeruzalem, in ga vžugal; vse svete posode je pobral iz tempelna, in hotel je ljudstvo prisiliti, da bi pravo věro zapustivši malike molilo. Vkazal jim je svinsko meso jěsti, ktero jim je Bog prepovedal. Veliko Judov, ki so se branili, je bilo pomorjenih. Med temi je bila tudi mati, znana pod imenom **Makabejska** mati, ktera je imela sedem sinov, in se je ž njimi serčno kraljevemu povelju vstavila. Kralj zapové njo in nje sinove z biči in šibami tepsti. Pa naj starši sin reče: „Vmerjemo raje, kakor da bi božjo zapoved prelomili.“ Kralj se je raztogotil, in reče mu jezik izrovati, ga iz kože djati, in mu roke in noge odsekati. Potlej ga denejo na razbelen raženj, in živega pečejo. Drugi bratje in mati so morli gledati. Vmerl je stanoviten. Uni pa se niso dali ustrašiti, ampak serčno in veselo je vsih sedem svoje življenje v strašnih mukah Bogú darovalo,

naj poslednja je bila mučena mati. Tode Antioha je kmalo zadela zaslužena šiba božja. Bog mu je poslal ostudno bolezen. Živ je začel gniti, červi so mu iz trupla lezli, in grozen smrad je šel od njega, kterega niso mogli ne on, ne drugi prestati; zraven tega ga je še věst zavolj storjenih hudobij strašno pekla. Vmerl je brez upanja in tolažbe od Boga zaveržen.

Po njegovej smerti se je sicer Judom za nekoliko časa boljše godilo. Premagali so sovražnike in nekaj časa celo lastne vladnike imeli, iz rodovine Makabejcov. Potemci pa so zopet hudobije dopernašali pred Gospodom, in se vedno med seboj prepirali. Bratje so se vojskovali zoper brate, in se med seboj morili, ter so poklicali takrat naj bolj mogočne Rimljane, da bi med njimi razsojevali. Rimljani so se njih dežele polastili, in Judom ptujega kralja postavili, Heroda Idumejca, 63 lět pred Kristusom.

Takó je prišla kraljeva palica od Judovega rodú, s tim pa je prišel tudi, kakor je že očak Jakob prerokoval, dolgo zaželjeni čas obljublenega in štirí jezar lět pričakovanega odrešenika.

22. Preroki v Izraelskem kraljestvu.

Naj bolj žalostni časi za Jude so bili gotovo tisti, od kar je bilo njih kraljestvo po Salomonovej smerti na dvoje razdeleno, in naj veča je bila zdaj nevarnost, da bi se věra v pravega Bogá med njimi celo ne zgubila, ker so jih lastni kralji in sosedni narodi v malikovanje zapeljavali, duhovne pravega Bogá preganjali in morili. Tode Bog je zató skerbel, da se to ni zgodilo, ter je hotel dopolniti vse obljube, ktere je storil svetim očakom. V ti namen je obudil ravno v tej dobi naj več svetih možev, kteri so od njega razsvetleni Jude in sosedne narode pred malikovanjem svarili, jih k pokori budili, in u věri v pravega Bogá podučevali. Tudi so jim v božjem imenu žugali šibo božjo, ako se ne poboljšajo; zlasti pa so jim vedno bolj jasno obljublenega odrešenika pred oči stavili, da bi ga, kadar bo prišel, ljudje lahko spoznali. V znamnje, da so od Bogá poslani, so delali velike čudeže; in te svete može imenujemo preroke.

Naj imenitneji preroki v Izraelskem kraljestvu so bili, Elia, Elizej in Jona.

Elia je takrat živel, ko je naj hudobniši Izraelski kralj Ahab kraljeval. Ta je maliku Balu clo altarje postavljal, in zapeljaval ljudstvo v malikovanje. Elia ga svari pa brez sadú. Zdaj stopi pred kralja, in mu reče, da ne bo ne deža ne rose, kakor gotovo Bog živi, dokler on ne poreče. Ahab se zató ne zmeni, in ga hoče clo umoriti. Elia pa se prikrije na samotnem kraju pri potoku, kdér mu je orel vsak dan zjutraj in zvečer kruha in mesa v hrano prinesel. Med tim pa se je zažugana kazen strašno dopolnovala. Že je pa bilo tri lěta in šest mescov, kar ni le kapljico deža kanilo na zemljo. Studenci vsahnejo, polje je enako pušavi, vsa dežela žaluje. Izraelcom se zopet oči odprejo, in milo se sedaj spominjajo pravega Bogá. Bog pošle tedaj Elia zopet pred kralja, in mu reče zapovedati, da naj Balovi preroki na gori Karmel jednega junca zakolejo, in na germado položijo, on pa bo jednega. Kteri Bog bo potém svoj dar z ognjem od nebes požgal, tisti je pravi Bog. Kralj in ljudstvo je s tim zadovoljno. Balovi preroki vpijejo in skakajo okoli altarja do poldneva, pa Bal jih ne sliši. Zató jih zasmehuje Elia ter pravi: „Kličite glasneje, morebiti Bala ni domá, ali pa spi.“ In oni vpijejo še glasneje in poklekujejo na kolena,

da je bila že večerka, pa Bal jih ne sliši. Zdaj pa vkaže on svojo germado še clo z vódo politi, da je okoli in okoli tekla. Potém stopi pred altar in moli: „O Bog, pokaži dans, da si ti Bog po Izraelskem.“ In ko to zgovori, pride ogenj iz nebes, povžije ves dar, in še clo vódo poliže. Vse ljudstvo pa je padlo na obraz in kričalo: „Eliov gospod je pravi Bog!“ Elia reče kralju: „Hiti domú, močen dež slišim šumeti.“ On sam pa gre verh gore in moli. Tu se je pokazalo, koliko zamore molitva pravičnega. Vihar se vzdigne, nebó se zatemni, in velik dež se vlije, po kterem so že dolgo zdihovali. — Elia ni umerl, ampak je bil živ ob viharju od zemlje vzet. V ognjenem vozu in z ognjenimi konji se je peljal proti nebu. Po nauku svetega pisma in svetih učenikov bo z Enohom pred sodnim dnevom zopet prišel, ljudi k pokori budit.

Elizej je bil Eliov naslednik. Tudi ž njim je bil duh božji, in delal je velike čudeže. Enkrat je šel Elizej iz Jerihe v Betel. Otroci iz mesta mu pridejo na proti, in ker je imel plešasto glavo, ga zasmehujejo in vpijejo nad njim: „Pojdi gor, plešic! pojdi gor, plešic!“ Elizej se na-nje ozre, in jim zažuga v imenu Gospodovem. In glej! kar nevtegoma pla-

neta dva medveda iz gojzda, in jih raztergata 42. Iz tega vidimo, koliki greh je pred Bogom, ako kdo stare in vboge ljudí, zlasti pa namestnike božje zaničuje.

Jona je bil od Bogá poslan u veliko mesto Ninive, prebivavce k pokori budit, kteri so silo hudobno živeli. Jona pa hoče pred Bogom bežati, in stopi v barko, ki je bila v daljno mesto čez morje namenjena. Bog pa je obudil silen vihar; barka že vtonuje in vse je v obupu. Nevërni brodniki so si mislili, da bi med njimi vtegnul kak velik hudodelec biti. Vadlajo tedaj, da bi zvedeli, kdo jim je kriv te nesreče. Prederzno je sicer to bilo; pa Bog je tako obernul, da je vadlja Jona zadela. Jona naravnost svojo pregreho obstojí, ter jim reče: Verzite me v morje. In ko bi trenul, je vse tiho in mirno. Bog pa je naklonil, da je prišel velik morski som, požerl je Jona, in šel ž njim v globočino morja; ali Bog ga je ohranil pri življenju. Zdaj je molil, ter k Bogú za rešenje zdihoval, in Bog ga je tudi vslišal. Tretji dan ga da riba iz sebe živega na suho. Takó vě Bog nepokorne krotiti, pa jih tudi, ako se spoznajo, zopet rešiti. Jona je sedaj Bogú pokoren, in gré naravnost v Ninive. Po mestu hodi in kliče: „Se štirdeset dní, in Ninive

bodo pokončane.“ Ninivljani se prestrašijo, se povernejo k Bogú in delajo ojstro pokoro s kraljem vred. Bog jim je tedaj prizanesel in odvernul zažugano nesrečo. Tridnevno mudenje Jonata v trebuhu ribe je po besedah Kristusovih (Mat. 12) podoba njegovega tridnevnega počivanja v grobu, in njegovega vstajenja tretji dan.

23. Preroki v Judovskem kraljestvu.

Več prerokov kakor v Izraelsko je bilo poslanih v Judovsko kralejstvo, zató ker je imel v tem kraljestvu in iz Judovega rodú obljubleni odrešenik rojen biti. Ravno zavolj tega so tudi ti preroki posebno veliko, in na tanko od njega prerokovali, in tako rekoč od konca do kraja njegovo življenje popisali. Naj imenitniši med njimi so bili: Jezaia, Jeremia, Ecehia in Daniel. Prerokovali so: da bo rojen od device: „Glej devica bo spočela in sina rodila;“ (Jza. 7); — da bo rojen v Bethlehemu: „Ti Bethlehem si sicer majhno (mesto) na Judovem; pa iz tebe bo prišel gospodovavec (odrešenik) v Izraelu;“ — da mu bodo kralji darov prinesli

in ga molili; da bo zavoljo njega veliko otrok pomorjenih; „Glas žalovanja in jokanja se sliši; mati objokuje svoje otroke, in se ne da vtolažiti, ker je ob nje;“ (Jer. 31.) — da bo v Egipt bežal, in od tam nazaj prišel: „Iz Egipta sim poklical svojega sina;“ (Oze. 11). — da bo jeden pred njim prišel, in ga napovedoval, (Jez. 40) — da bo Bog in človek skupej; (Jez. 77) — da bo nad vse imeniten učenik: „Duh gospodov bo nad njim počival, duh modrosti in umnosti, svèta in moči, učenosti in pobožnosti; in duh strahú božjega ga bo napolneval;“ (Iza. 61) — da bo velike čudeže delal: „Bog sam pride. Tedaj se bodo odperle oči slepim, ušesa gluhim; poskakoval bo kruljevi kakor jelen in mutasti bo govoril.“ (Jza. 35.) — Od njegovega terplenja: „Glej tvoj kralj pride k tebi; vbog je, sedi na oslici, in na žebetu oslice. Natehtali so mu plačo trideset srebernikov.— Svoje teló sém dal njim, ki so me bili, in svojega obličja nisim skrival pred njimi, ki so me preklinjali in zapljuvali. — On nosi naše bolezni, in na-se naloži naše bolečine. Ranjen je zavolj naših hudobij, raztepen zavolj naših grehov, in njegove rane nas ozdravijo. Darovan bo, ker sam hoče; kakor jagnje bo peljan na morišče, in ne bo odperl svojih ust. — Gledali bodo na

mene, kojega so prebodli, in me bodo objokovali, kakor se jedinorojeni objokuje. (Jez.) Da bo od smerti vstal: „Narodi ga bodo molili, in njegov grob bo veličasten.“ (Jez. 11); — da bo novo daritvo, to je sv. mašo vpeljal, ki se bo darovala do konca svetá: „Po vséh krajih se bode darovalo, in čist dar se bo daroval mojemu imenu“ (Mal. 15); — da bo ena sama čeda, in en sam pastir: „En sam kralj bo kraljeval, in eden pastir nad njimi vsemi“ (Eceh); — da bo častitlivo v nebesa šel, in da bo sv. Duha poslal. „Takrat bom svojega duha izlil nad vse ljudí;“ (Joel) — da bo pa Bog Jude, kteri ga bodo umorili, zavergel, in da bodo zaničevani ostali do konca sveta; (Dan:) — clo čas, kadaj da se bo vse to zgodilo, jim je Daniel na tanko napovedal, ter rekel, da bo Kristus čez 409 lět vmorjen.

Ako sedaj vse rečeno še enkrat povzamemo in pomislimo, kakó je Bog že Adamu odrešenika o b l j u b i l, in kakó in s kterimi besedami je to obljubo večkrat ponovil, kako in v kakih p r e d p o d o b a h nam ga je od časa do časa pred oči postavil, kako so preroki, kteri so dolgo pred Kristusom živeli, (nekteri štir, nekteri sedem sto, David clo tavžent let), njegovo življenje in smert popi-

sali: dobimo prelepo, sveto in čudovito podobo, kterej mora obljubleni Odrešenik popolnoma enak biti. O kako se nam mora tedaj serce z veseljem in začudenjem napolniti, in naša duša z globokoj hvaležnostjoj pred Bogom ponižati, ako to podobo v roke vzamemo, in med vsimi, ki so ob času, ko je bila kraljeva palica od Juda vzeta, od Davidove rodovine še živeli, išemo, komu da bi bila podobna, in potem najdemo, da se je vse to od besede ravno nad tistim dopolnilo, v kterega mi kakor v svojega odrešenika věrujemo in upamo, in kterega, kakor svojega Boga častimo, molimo in nad vse ljubimo - nad Jezusom Kristusom, sinom Marie, kteri je torej po vsej pravici na križu izgovoril: „Dopolnjeno je“! (Jan. 19.)

24. Pripravlanje na odrešenika.

Ravno ko je čas prišel, da bi se imel obljublen odrešenik prikazati, je bila tudi potreba njegovega prihoda naj veča, pa tudi čas na ti velik prihod čez vse pripraven, v čemur posebno božjo modrost in previdnost občudovati mormo. —

Potreba odrešenika je bila silno velika. Razun Judovskega ljudstva so vsi

drugi narodi věro v pravega Boga popolnoma zgubili. Kar se je od izvirnega čistega nauka po vesoljnem potopu med raznimi narodi še nekaj časa ohranilo, je bilo zdaj že zdavnej pozableno; v naj ostudniše malikovanje je ves svet zabredel. Z věroj so zgubili ljudje tudi vso pravičnost in vsakoršino čednost. Kakor povodenj vesoljnega potopa je zdaj grozovitna razvujzdanost in hudobnost ves svet zakrivala. Jezik se brani vse hudobije izgovoriti, ki so jih malikovavci od satana moteni in zapeljani, dopernašali. Zadosti je, ako samo besede sv. Paula pomislimo, kteri od njih pravi: „Polni vsakoršine krivičnosti, hudobije, nečistosti, hinavšine, polni zavidnosti, morije, prepira, goljufivosti, brez vse ljubezni, brez vse zvestobe, brez vsega usmilenja.“ (Rim. 1.) Tako ostudno in grešno je bilo življenje neznabogov ali ajdov, da je clo jeden njih modrijanov, Plato britko izdihnul: Ako Bog sam koga ne pošle, kteri bi nas podučil, ni upati da bi se zaderžanje človeštva kedaj poboljšalo. — Ne tako globoko, pa vendar tudi u veliko pregrešnost je zašlo ob tem času Judovsko, od Boga izvoleno ljudstvo. Po Babilonskej sužnosti niso Judje sicer več malikovali, nego so se zvesto deržali věre svojih pobožnih

očakov; pa ta njih věra je bila po večem mertva. Zanašali so se la na zunajne šege in daritve, za čistost in pobožnost serca pa jim je bilo malo mar. Merzlota v dobrem se je tudi njih duhovnov polastila. Posebno so bili farizeji od ljudstva visoko obrajtani, skorej zgol hinavci, v zunajnem neizrečeno ojstri, na skrivnem pa razvujzdani, krivični, terdoserčni. Za njimi je potegnul veči del ljudstva. Spet drugi saduceji po imenu, so razun peterih Mozesovih bukuv vso drugo sv. pismo zavergli, niso věrvali viših duhov, ne ustajenja mesa, ampak, kakor današni modrijani, so si sami po svoji termasti glavi svojo lastno věro kovali, in tudi v zunajnem živlenju se silo prešerno in razujzdano obnašali. Tudi za njimi jih je veliko izmed ljudstva potegnulo. Tako je měra hudobije po vsem svetu do verha prikipela; svet se je, kakor sv. Auguština pravi, v grehu postaral; in vse pobožne duše so milo s prerokom zdihovale: „Rosite nebesa pravičnega, dežite ga oblaki, odpri se zemlja, ín rodi nam zveličarja.“ (Jez. 5.)

Bil je ravno zdaj tudi čas za njegov prihod čez vse pripraven. En sam vladar, namreč rimski cesar August, je po vsem takrat znanem svetu mogočno kraljeval; ni je bilo vojske nikder,

ampak vesoljen stanoviten mir je prebival, ko je imel **kralj miru** rojen biti. Lahko so se tedaj oznanovavci sv. věre po vsem svetu razšli, in jo oznanovali vsim narodom. Bile so pa tudi že vse ljudstva na odrešenika nekako pripravlene. Iz Asirske in Babilonske sužnosti se namreč niso vsi Judje domu vernuli, ampak veliko jih je zavolj kupčije po prostranih deželah v Azii in v Afriki se naselilo; prišlo jih je mnogo v Europo, na Laško in Špansko. Povsod pa so se věre v pravega Boga zvesto deržali; so hodili na božjo pot v Jeruzalemski tempel, doma pa so imeli svoje shodnice, kder so se jim sv. pisma razlagale. In ker jih je mnogo že domači Judovski jezik pozabilo, je bilo vse sv. pismo že 265 lět pred Kristusom v gerški jezik prestavleno. Po tej poti pa so se ajdje dalej bolj in bolj z Judmi soznanili, njih věro spoznali, tudi njih svete pisma brali. (Ap. dj. 8,) Veliko se jih je dalo clo obrezati in so popolnoma k Judovski věri pristopili, in ti so bíli **spreobernjenci** imenovani. Ravno iz tega se da razumeti, kako da je bila takrat že po vsem svetu věra razširjena, **da bo na jutrovem veliki mož v Judeji rojen, kteri bo kraljestvo vesoljnega sveta prevzel.** Ves svet

je bil tedaj pripravlen in vse pobožne duše po celem svetu so se željčno na Judovsko ozerale, od kodar se je pričakoval obljubleni odrešenik, kterega sveto ime je **Jezus Kristus**; bodi mu čast in hvala vekomaj!

Tretja doba.

Od Kristusovega rojstva do Konštantina velikega 312 lět po Kr.: doba mučenikov in preganjanja cerkve.

25. Prihod Odrešenikov.

Žalostna tema neznaboštva je ves svet pokrivala, samo Judovskemu ljudstvu je še svetila luč pravega spoznanja božjega, in je kazala vsim bogoljubnim prihod obljublenega Mesia ali odrešenika. Časi čakanja dolgih 4000 lět so dotekli, obljube se dopolnile, noč je minula in dan se je približal (Rim. 13. 12). Prikazala se „zgodnja danica,“ prečista devica Maria, kraljeva hči Davidova, in za njoj je prisijalo nebeško sonce: Bog in človek **Jezus Kristus**. Nebo in zemlja radujeta pri njegovem prihodu. Angeli mu pojo, pastirci ga molijo, kralji ga darujejo. Jeza

božja je utolažena, ker se je večna ljubezen včlovečila, nebesa so se zopet do zemlje nagnile, ker kralj nebeški na zemljo pride. Dan njegovega prihoda nikoli več mine, sonce njegovega razodetja nikdar več zajde. „Jaz ostanem z vami vse dni do konca sveta," je govoril Kristus (Mat. 28. 20.) Svitloba njegovih naukov prešine vse kraje, vse narode; gorkota svetih čednost oživlja vso zemljo. Vse uči, vse razsvetluje, vse tolaži, vsim kaže Jezus pot proti nebesom, ki so nam zopet odperta. O da bi vse dni svojega življenja po njegovih stopinjah hodili, po njegovih naukih živeli!

26. Življenje Kristusovo.

Spočet od sv. Duha, rojen v Betlehemu od Marie device je bežal pred grozovitnim Herodom v Egipt, po kterega smerti se od ondi vernivši je izrastil v mestu Nazaret, ljub Bogu in ljudem. Dvanajst lět star je prišel s svojimi starši na božjo pot v Jeruzalemski tempel. Nad njegovim govorjenjem se je vse čudilo in stermelo. Trideset lět star je po šegi svoje dežele očitno učiti začel. Od svojega predhodnika, kakor so prerokbe govorile od Joaneza

Kerstitela je bil v reki Jordanu keršen. Sv. Duh se je v podobi goloba nad njim prikazal in Oče nebeški ga je očitno pred vsimi ljudmi za svojega ljublenega Sina naznanil, nad kterim ima dopadenje. Podal se je v pušavo, se je nam v izgled štirdeset dni in noči s postom in molitvijoj na veliko delo odrešenja sveta pripravlal, ter zmagal satana, kterega kraljestvo zatret je prišel.

Neslišana modrost naukov, ki jih je učil, čudne dela, ki jih je opravlal, so mu trume ljudstva iz vsih krajev privabile. Koderkoli je hodil, so ga množice spremljale; clo v pušavo so ukaželjni za njim hiteli. Nekoliko pobožnih žen in 72 učencov pa se je s posebnoj ljubeznijoj in vdanostjo ž njim sklenilo. Izmed teh učencov si je zvolil 12 apostolov, ktere je z neskončnoj ljubeznijoj, skerbjoj in poterpežljivostoj vodil, z besedoj in zgledom učil, da bi jih pripravne storil, po njegovi smerti njegovo ime po celem svetu razglasití, in skoz podelenje sv. zakramentov vse ljudi in vse narode v nebesa pripeljati. Njih imena so: Peter in Andrej, Joanez in Jakob, Filip in Jernej (Paternuž Bartol), Tomaž in Matevž, Jakob mlajši in Judež Tadej, Simon in Judež Iskariot. Pa tudi veliko izmed učenih, bogatih in imenitnih Judov se je njegovim učen-

com pridružilo, kakor Lazar, Nikodem in Jožef Arimatejski.

Svetost njegovih naukov, njegovo čisto in neomadežano življenje, ki ga je vsim priporočal, je razkačilo vse hudobneže in terdovratne grešnike; tudi slava in hvala, ki mu je od vsih strani donela, je razserdila častilakomne farizeje, saduceje in pismoučene, ter je zbudila njih nevošlivost. Zakolnejo se zoper njega, in sklenejo smert nedolžnega Jagnjeta. Že tri lěta je Kristus učil, in je k velikonočnim praznikom zopet prišel v Jeruzalem. Ljudstvo, to slišati, mu hiti naproti. S cvetjem mu natrosijo steze, s palmovimi vejami mu venčajo cesto in razprostirajo svoje oblačila pod njegove noge. Na žebetu oslice, kakor je bilo prerokvano, jezdi med njimi v Jeruzalem kralj Judovski, in vse ljudstvo raduje in na glas vpije: „Hozana sinu Davidovemu; bodi češen, kteri pride v imenu Gospodovem!“ Tako ga slavijo in spremljajo skoz vse ulice Jeruzalema v tempel. Spomin tega veselja obhajamo cvetno nedeljo. Zavolj tolike časti, ki se mu je skazala, je pa tudi nevošlivost sovražnikov do verha prikipela; še pred velikonočnim praznikom ga sklenejo umoriti, in ker Jezus vě, da je njegova ura prišla, se jim da radovoljno v roke. Kako je

od Judeža za trideset srebernikov izdan, od Judov svojih bratov zasramovan, preklet, zaveržen in nevernikom izdan, od teh bičan in sternjem kronan, od Pilata pred vsim ljudstvom za nedolžnega spoznan, in vendar k grozovitni smerti na križu obsojen bil, vsi vemo. V petek ob treh popoldne je z velikim glasom na križu zavpil: „Oče, v tvoje roke izročim svojo dušo!“ je nagnul glavo, in je umerl.

On, ki je prišel zmagat greh in smert, ni v grobu strohnel, temuč kakor so preroki od njega govorili, in je sam napovedal, je tretji dan častitlivo od smerti vstal, se je skoz 40 dni večkrat svojim učencom prikazal, jim je zapovedal čakati v Jeruzalemu, dokler ne bojo sv. Duha prejeli, in se je štirdeseti dan vpričo več kakor 500 ljudi častitlivo povzdignul k nebesam, kder sedí na desnici Očeta naš srednik in besednik. Tamkaj nam je vsim, ki se z zvestoj ljubeznijoj njegovih zapoved deržimo, častitlive sedeže pripravil, da, kder je on, naša glava, bomo tudi mi, udje njegovega telesa, v nepopislivem veselju vekomaj.

27. Nauki in dela Kristusove.

Živlenje Kristusovo nam priča, da je v resnici on, v podobah stare zaveze kazani, od prerokov popisani in napovedani odrešenik. Svoje božje poslanstvo in božjo naturo je še pa posebno skazal: 1. Skoz svoje nauke; 2. skoz svetost svojega živlenja; 3. skoz svoje čudeže; 4. skoz svoje prerokvanja.

Tako slovesno, tako modro še ni nikoli nobeden človek učil in ne bo, kakor Kristus. On sam je rekel: Več kakor Salomon, je tukej. Vse, kar je v bukvah stare zaveze pisanega in zapovedanega je poterdil; le podobe, ki so na njega kazale, je rekel, da nehajo. Na te nauke je postavil on svoje neskončno svetejše podučenje. Bolj na tanko, kakor preroki, nas je on učil Boga spoznati in mu služiti. Razlagal je, da je človek zato stvarjen, da bi živel v svetosti in se zveličal; da pa iz lastne moči tega ne zamore, ker je skoz greh popačen. Učil je, da je on, božji Sin, za to na svet prišel, da bi grehe sveta na se vzel, in da bo skoz svojo smert dolg za grehe celega sveta plačal. Zato je pa tirjal, da mora vsak, kteri hoče njegovega zasluženja deležen biti, v njega, kakor v pra-

vega Boga in človeka, věrovati, po njegovih naukih živeti, se pomočkov poslužiti, kakor jih je on izročil, in rabiti sv. zakramente, kterih je sedem postavil. Učil je, da se zveličanje doseže le v njegovi cerkvi rekoč: „Kdor ne věrje in ne bo keršen, bo pogublen.“ —Poglavitno zapoved svoje cerkve je postavil ljubezen: „Ljubi Boga čez vse, svojega bližnjega, kakor sam sebe.“ Preklel je hinavšino in zavergel zgol zunajno pravičnost: le to Bogu dopade, kar iz serca izvira, in je njemu v čast storjeno. Le dvojna pot pelja v nebesa: pot nedolžnosti in pokore.—Te tako imenitne nauke pa je učil večidel v prilikah, ktere je lehko vsak umel in pomnil. Take prilike so: od semena, ki je na razno zemljo padlo; od morskih biserov; od mreže; od kralja, ki je hišnika na rajtingo poklical; od hišnega očeta, ki je delavce u vinograd klical, od ljulike med pšenicoj; od zgublenega sina itd. Obširno popisano stoji vse to v štirih evangelijh, kakor so jih ss. Matevž, Marka, Luka in Joanez popisali.

Sveto je bilo življenje Kristusovo; clo svojim naj serditišim sovražnikom je zamogel reči: Kdo izmed vas me zamore greha obdolžiti? Učil je pot popolnosti, pa je tudi

sam po njej hodil, ter gorovil: „Jaz sim pot, resnica in živlenje, nobeden ne pride k Očetu, kakor skoz mene.“ Vse njegovo živlenje je bilo gola dobrota in izgled naj lepših čednost, naj gorečniši ljubezni do Boga in bližnega, ponižnosti, usmilenja in poterpežljivosti. Njegovo veselje je bilo, voljo nebeškega Očeta storiti in bližnemu pomagati.

Jezus je delal čudeže ljubezni in vsegamogočnosti, kakor nobeden božjih prerokov pred njim: čudeže 1. nad mertvoj naturoj, ter je spremenil vodo u vino; je zapovedal morju in vetrovom, in je veliko tisuč ljudstva z malo kruhmi nasitil; 2. nad ljudmi, ter je brez števila ljudi ozdravil, pogosto clo daleč proč od njih le s samoj besedoj; 3. clo mertve je oživel, kakor mladenča Najmskega, hčer Jairovo in svojega prijatla Lazara.

Svojo božjo vsevedejočnost je pokazal Jezus skoz prerokovanje. Vedel je skrivne misli vsih ljudi, postavim: misli hinavskih farizejev, misli svojih učencov; poznal je živlenje vsakega človeka, kakor postavim živlenje še nikdar videnega Natanaela in Samarianske žene. Prerokoval je prihodne reči: svoje terplenje in smert, nezvestobo učencov, izdajstvo Judeževo, tajbo Petrovo; svoje vstajenje, vnebohojenje in prihod sv. Duha.

Solze je tudi točil nad Jeruzalemskim mestom, in na tanko popisal nja strašen konec, da ne bo kamen na kamenu ostal. Njegova cerkva se bo po vsi zemlji razširala, in ostala do konca sveta; sovražniki jo bodo sicer naletavali, pa je nikoli zmagali; zakaj: „jaz ostanem z vami, je rekel, vse dni do konca sveta.“

Naj lepše pa je pokazal Jezus svojo ljubezen in naj veči čudež je storil pri zadnji večerji. Jedel je s svojimi apostoli velikonočno jagnje, po Mozesovi postavi, in s tim je bila končana stara zaveza. In zdajci je vzel v svoje roke kruh in vino, je blagoslovil obedvoje ter rekel: To je moje telo; — to je moja kerv. Kar je storil kervavo na križu, je storil tukej nekervavo: Samega sebe je daroval nebeškemu Očetu v spravo za naše grehe, naš odrešenik, vérnim pa v hrano večnega življenja, naš zveličar. S tim je sklenul novo in večno zavezo, zavezo mirú in sprave med ljudmi in Bogom. Bog in človek Jezus Kristus ne živi zdaj kar na desnici Očetovi v nebesih, ampak tudi pri nas in med nami na zemlji. On prebiva v naših cerkvah, stanuje na naših altarjih, zakaj: Njegovo veselje je, biti pri otrocih človeških (Priv. 8. 31.)

Noč in dan nas čaka, da bi k njemu prihiteli, ga pozdravili in molili, mu svoje reve potožili, ga gnad prosili; ga pri sv. maši Bogu Očetu darovali in v sv. obhajilu v hrano večnega živlenja prejeli. „Kdor jě od tega kruha, bo živel vekomaj." O kako svete so naše cerkve! — Ti pa bodi češen in hvalen v presvetem zakramentu Kristus Jezus, naša sladkost in naša ljubezen!

28. Prihod sv. Duha; djanje apostolov.

Binkoštno nedelo se je dopolnila prerokba stare zaveze in obljuba Kristusova, ter je prišel čez apostole sv. Duh, in jih naponil s svojimi darovi. Razsvetleni na pameti, močni u volji in obdarovani s čudovito znanostjo raznih jezikov so začeli poprej boječi ribči zdaj brez strahu pred vsimi ljudmi Kristusa oznanovati. Naj poprej in v imenu vsih je povzdignul sv. Peter svoj glas, in že na pervo pridgo se jih je 3000 spreobernilo in dalo kerstiti. Bili so iz raznih krajev Azie, Afrike in Europe, in domu vernivši se, so slišane nauke in videne čudeže tudi v svojem kraju razglasili in apostolskim pridgarjem že pot

pripravili. Pridge apostolov pa so spremlali veliki čudeži. Ko gresta Peter in Joanez v tempel, zagledata 40 lět starega od rojstva hromovega moža, ki je milošne prosil. Peter ga pogleda ter reče: „Zlata in srebra nimam; pa kar imam, ti dam: V imenu Jezusa Kristusa Nazarenskega vstani in hodi!“ Pri tej priči je zdrav in vesel vstal in šel ž njima v tempel. Vse ljudstvo je stermelo in hvalilo Boga, in število věrnikov je še tisti dan na 5000 dorastlo. Sovražniki apostolov so z zobmi škripali, jih zgrabili in vergli v ječo; pa iz strahu pred ljudstvom so jih zopet ispustili, ter jim prepovedali od Jezusa govoriti; pa Peter v imenu vsih jim slobodno odgovori: „Sodite sami, ali je bolj prav Boga ali vas vbogati? Mi ne moremo molčati, ako nam Bog zapove govoriti.“ Brez strahu učijo in število věrnikov se množi čudovito, posebno ker so tolike čudeže dopernašali, da so ljudje clo bolnike na ulice polagali, da bi jih senca Petrova, ko bo memo šel, zadela. In vsi, ki so bili od njegove sence zadeti, so ozdravili. Zopet jih tedaj zgrabijo viši ljudstva in jih veržejo v ječo; pa ko jih pred sodbo zakličejo, najdejo ječine vrata zaperte, med tim ko apostoli, po angelu rešeni, že v tempelnu učé. Na to se sovražniki toliko raztogotijo, da jih sklenejo na mah pomoriti,

pa jeden farizejev, Gamaliel po imenu, jim reče: „Pustimo jih: ako je jih početje človeško delo, bo samo od sebe razpadlo; ako je pa božje delo, ga mi ne zamoremo vničiti.“ In zares! on je prav govoril. Sv. cerkva, ktere udje smo mi, je delo božje, ne svet ne pekel je ne more zatreti. Terdovratni Judje pa s tim světom niso bili zadovoljni. Apostole so za zdaj sicer le kar do kervi bičati dali, in jih po tem ispustili, pa le zato, da bi pripravnišo priliko najšli, jih umoriti; věrnike pa so začeli z vso silo in grozo preganjati.

Pervi je za Kristusa smert storil sv. Štefan, zato tudi njegovi god precej po prazniku rojstva Kristusovega obhajamo. Ker namreč apostoli niso mogli vsih služb v cerkvi sami opraviti, so si skoz molitvo in pokladanje rok izvolili posebne može, diakone imenovane, kteri so bolj nizke opravila opravlali, zlasti pa pridgvati pomagali. Naj imenitnej med temi je bil sv. Štefan. Ko je pa Štefan serčno od Kristusa govoril, in terdovratnost Judov ojstro svaril, ga zgrabijo, vlečejo pred mesto, in ga pobijejo s kamnjem, med tim ko je sam vidil nebesa odperte in je molil: „O Jezus! sprejmi mojo dušo! in nikar jim tega v greh ne zarajtaj!“ Naj serditiši med njegovimi sovražniki pa je bil Saul, mlad,

učen, bogaboječ, pa od strasti osleplen Farizej, kteri je druge v njegovo smert šuntal. On je clo v daljni Damask hitel, tudi tam věrnike preganjat. Na poti pa ga neznana svitloba obsije, da ves omamljen raz konja pade. Glas se zasliši iz nebes: „Saul! zakaj me preganjaš?“ In Saul v strahu popraša: „Kdo si ti?“ Glas na dalej: „Jaz sim Jezus, kterega preganjaš!“ Saul praša dalej: „Kaj hočeš, da naj storim?“ In glas odgovori: „Pojdi v mesto, tam ti bo povedano, kaj da storiš.“ In od te ure je bil Saul slep. V mesto ga pripeljejo, kder Bog pobožnega Anania k njemu pošle; ti ga je podučil in kerstil in takrat je Saul, v prihodno Paul imenovan, zopet spregledal. Pozneje so apostoli nanj roke pokladali in ga v apostolsko službo posvetili; in ker je bil pa od Kristusa samega poklican, kakor drugi apostoli, se tudi on apostol imenuje. Od zdaj za naprej je bil on naj gorečniši oznanovavec Kristusov. Ne da se ne izreči, ne popisati, koliko je terpel med Judi in nevěrniki. Terpel je kakor sam pravi: lakoto in žejo, mraz in vročino, večletno ječo in verige; bil je do kervi bičan, skorej do smerti kamnjan, prehodil je nezměrno veliko sveta, clo Ilircom je sv. evangelj oznanoval, tako

da se smė on pervi slovanski apostol imenovati.

Kderkoli so apostoli zlasti v mestih novo družbo věrnikov zbrali, so ji lastnega škofa u voditela dali, kteri je po tem mašnike okoli po deželi pošiljal. Vendar so pa tiste cerkve, pri kterih so apostoli sami svoj sedež imeli, vedno neko prednost pred drugimi ohranile, in bodo materne cerkve, škofje pri tih cerkvah pa so bili pozneje patriarhi imenovani. Naj imenitniše med temi so bile v Jeruzalemu, poznej v Antiohii, kder so se věrniki naj poprej začeli kristjani imenovati, in v Rimu. V naših krajih je ta čast zadela Oglejsko cerkvo blizo Gorice, ktero je evangelist Marka vstanovil; zdaj pa se Beneški škof od te cerkve patriarh imenuje.

Kmalo pa je huda razpertija med kristjani vstala, ker so Judje v kristjane spreobernjeni terdili, da se mora tudi v keršanskej cerkvi vsa Mozesova postava z vsimi obredi (šegami) deržati. Tedaj se je več apostolov v Jeruzalemu z drugimi škofmi vred zbralo, ker so, kakor jim je Jezus obljubil, v imenu sv. Duha razsodili, da Mozesova obredna postava kristjanov ne veže. Pri tem zboru je bil sv. Péter predsednik in je pervi govoril. Take zberališa

škofov pod predsedništvom rimskega papeža, kteri so namestnik sv. Petra, se imenujejo vesoljni cerkveni zbori. V tih zborih govori sam sv. Duh; zato vse to, kar se v njih sklene, ravno tako velja, kakor da bi nam sam Bog od nebes oznanil, zakaj Kristus je obljubil: „Prosil bom Očeta, in dal vam bo (mesto mene) drugega tolažnika, kteri bo vedno pri vas ostal, Duha resnice.“ Takih vesoljnih cerkvenih zborov se je do zdaj že 21 v naši sv. cerkvi obhajalo.

29. Razdjanje Jeruzalema. Smert apostolov.

Le malo Judov se je keršanski věri pridružilo; njih veči del je terdovraten ostal, ter le posvetnega, mogočnega odrešenika pričakoval, kteri bi jih Rimske sužnosti rešil, in nad vse druge narode povzdignul. Zato so dalej bolj Rimljanom naganjali, po krivih prerokih zapeljani, ki so se obljublenega odrešenika imenovali; poslednič pa so jim u velikem vesoljnem puntu pokoršino clo odrekli, in več tavžent Rimljanov pomorili. S tim so serdito Rimsko vojsko nad se priklicali, ktere

se je Bog poslužil, se za kerv svojega Sina nad Judimi maševati, kterega so po nedolžnem umorili. Kar svet stoji, še tolike stiske in reve ni bilo, kakor pri razdjanju Jeruzalema. Ravno ob velikonočnih praznikih, ko je ptujih romarjev vse po mestu mergolelo, lěta 69 po Kristusu, je Tit, Rimskega cesarja sin, z mogočno vojsko Jeruzalem obdal, da nobeden ni mogel ne noter ne vun. Strašna lakota je v mestu vstala; neka mati je clo svoje lastno dete spekla in jedla. Za lakoto je prišla kuga, in v poltretjem mescu so le kar pri enih vratih 115,000 merličev iznosili; 600,000 pa so jih čez zid pometali in hiše so jih bile vse natlačene. Rimci ne zamorejo več tolike gnjusobe gledati, s strahovitim napadom se lotijo mesta, in ga zmagajo z grozovito morijo in požígom. Serdit vojšak verže gorečo baklo v tempel, in sdajci je vse v plamenu. Tit si je prizadeval tempel oteti ter ogenj pogasiti, pa vse je bilo zastonj; sam je obstal, da tega ni storila njegova roka, ampak roka serditega Boga. Kakor je Kristus prerokval, se je zgodilo: še kamen ni na kamenu ostal. Iz med vjetega ljudstva je bilo še veliko pokončanih in na križe obešenih, 97.000 pa v sužnost prodanih. Vsi drugi so se po vsem svetu razškropili, in

so še dan današin živi zvedoki božje pravice nad terdovratniki in resnice keršanke věre.

V tem času je pa tudi apostolom čas živlenja dotekel, in Bog jih je poklical na zasluženo plačilo. Pervi njih je smert storil sv. Jakob, Joanezov brat, kojega je dal Herod ob glavo djati. Sv. Jakob mlaji Jeruzalemski škof je bil v lětu 64 iz verh tempelna veržen, kamnjan in po tem s kolom do smerti udarjen. Sv. Peter in Paul sta ob enem v Rimu smert storila lěta 67. Pervi je bil z glavo navdol križan, drugemu je bila glava odsekana. Sv. Andrej je evangelj oznanoval po sedanji Turčii in Rusii. Bil je obsojen k smerti na križu, na kterem je še dva dni živel, in tako dolgo Kristusa oznanoval, dokler ni duše iz sebe dal okoli leta 70. — Sv. Tomaž je prišel do Perzie in Indie, in ondi je bil s pušicoj preboden. — Sv. Jernej je obhodil Indio in Arabio. Njemu so kožo živemu oderli in glavo odsekali. — Sv. Matevž je učil po Zamorskem; med sv. mašo so ga zgrabili in nevsmileno umorili. — Sv. Šimon je obhodil Egipt in severno Afriko; njega so z žago prerezali. — Sv. Judež Tadej je učil ob Sredzemskem morju v Azii; njemu so glavo odsekali. — Sv. Matija, na mesto

Judeža Iškariota izvolen, je učil zlasti ob Černem morju; njega so kamnjali in mu sekiro glavo odsekali. — Sv. Lukež, evangelist, je pridigoval po Laškem in Dalmatinskem; on je v groznih mukah svojo dušo izdihnul. — Sv. Marka, evangelist, je učil okoli Adriaškega morja, zlasti v Ogleju, potem v Egiptu, kder je posledne leta v Aleksandrii živel. Na veliko noč med sv. mašo so ga nevěrniki zgrabili, zvezali, in dva dni po ulicah po kamnju okoli vlačili. Tla in kamnja so bile od njegove kervi pobarvane, tu in tam so ležali kosi njegovega mesa. V tem terplenju je izdihnul svojo sv. dušo. — Vse je preživel sv. Joanez, jublenc Jezusov. Bil je v Rimu v posodo vrelega olja veržen, pa zdrav je v njem ostal, in na otok Patmos poslan, kde je skrivno razodetje pisal. Pozneje je živeł dolge lěta v Efezu v Azii kakor škof, kjer je u visoki starosti mirno in veselo v Gospodu zaspal. Tukaj je še opomniti smerti Jezusove matere Marie. Med tim ko je Jožef, rednik Kristusov, že ob času njegovega življenja umerl, je Maria še kakih 15 lět po njegovem vnebohodu živela, in se deržela sv. apostola Joaneza, kteremu jo je Jezus na križi zročil z besedami: „Sin, glej, tvoja

mati!" Na veliki Šmaren (veliko Gospojnico, veliko mašo) obhajamo god njenega vnebovzetja; kakor god sv. Jožefa 19 marca.

30. Razširanje cerkve v tej dobi. Življenje pervih kristjanov.

„Dober pastir da življenje za svojo čedo," je učil Kristus. Ti nauk so zvesto dopolnili njegovi pervi oznanovavci. „Pojdite po celem svetu in učite vse narode," jim je vkazal, in tudi to vkazo so nevtrudeni u vsakoršnem pomanjkanju in groznem terplenju noter do smerti dopolnovali. Od sončnega izhoda do zahoda, od juga do severa so obhodili, kakor smo zgorej vidili, neizměrno veliko sveta. Kakor so storili oni, so storili tudi njih nasledniki, in že v tej dobi je bila cerkva tako daleč razširjena, da je sv. Justin že v drugem stolětju pisal: „Ni ga ljudstva, ne med divjaki ne med omikanimi, kder bi se v imenu križanega Jezusa Očetu in Stvarniku sveta molitve in zahvale ne darovale."

Posebno veliko je pa k temu primoglo sveto življenje pervih kristjanov. Bili so vsi eno serce, ena duša; polni ljubezni med seboj,

kakor bratje in sestre. Revežev med njimi ni bilo; zakaj kar so premožni čez potrebo imeli, so prinesli apostolom, kteri so milošno po diakonih med vboge delili. Sploh je bilo njih živlenje čisto, pohlevno, krotko, poterpežljivo v preganjanju in terplenju. Niso vezali svojega serca ne na čast, ne na bogastvo, ne na lepoto in drugo nečimernost sveta. Živeli so sicer na zemlji, pa njih misli so bile v nebesih. Clo nevěrniki so se nad njimi čudili, ter pogosto govorili: „Glejte! kako se ljubijo, in kako so eden za drugega umreti pripravleni.“ Posebno so malikovavci marternike občudovali: „To mora zares nebeška resnica biti, so djali, za ktero so s takim veseljem pripravleni vse dati, vse terpeti.“ Verh tega ker so se pervi kristjani toliko srečne v Jezusovi věri občutili, si je vsak prizadeval, še tudi drugim ljudem to srečo nakloniti, in s sv. věroj jih soznaniti. Kupec na svojih daljnih potih, vojšak med svojimi tovarši, spreoberjeni modrijani v svojih šolah, sužnji v hišah svojih gospodarjev, žene pri svojih možeh in otrokih, z eno besedoj, vsak v svojem stanu in poklicu je bil oznanovavec sv. věre Kristusove.

31. Prednost Rimske cerkve in Rimskih papežev.

Kakor ima truplo veliko udov, pa so vsi udje med sebo v zavezi, in kakor se žile po celem truplu raztekajo, pa zopet vse v sercu zidejo, kder je središe življenja: ravno tako se je tudi sv. cerkva, kakor smo ravno vidili, po vsih krajih sveta razširila; vendar pa je zmirom le ena edina cerkva ostala, ker so se vedno vse žile, po kterih se je živa voda sv. věre po vsem svetu raztekala, v enem sercu shajale. To serce sv. cerkve, vir večnega življenja, je Jezus Kristus sam; kteri je govoril: „Jaz sim z vami vse dni do konca sveta.“ Pa on sedi zdaj na desnici Očetovi, in je neviden poglavar cerkve. Ker je pa vidno cerkvo postavil, ktera se kakor mesto na hribu vsim narodom zemlje kaže, ji je dal ludi vidnega poglavarja. Iz med svojih apostolov je izvolil za poglavarja in višega pastirja vse cerkve sv. Petra. Na njega je kakor na skalo svojo cerkvo zidal, njemu je dal pastirstvo nad jagnjeta in ovce, njemu je še posebej szročil ključe nebeškega kraljestva, in za njega je posebej molil, da bi njegova vera

nikoli ne pešala, in da bi sam terden u veri tudi svoje brate poterdoval. Kakor pervega med seboj so ga tudi apostoli po Kristusovem vnebohodu vedno častili in se mu podvergli, pa tudi on sam si je bil svojega poklica in svojih pravic dobro zvest, ter se je vedno kakor pervaka med njimi obnašal. Sv. Peter pa je kakor škof v Rimu živel in tamkej umerl. Čast in pravice, kakor so bile njemu od Kristusa izročene, so tedaj za njim dedovali Rimski škofje, ktere papeže imenujemo. To se je tudi od nekdaj v sv. cerkvi spoznalo in věrovalo. Že sv. Ignaci učenc sv. apostola Joaneza, imenuje Rimsko cerkvo prednico zveze ljubezni, to je sv. cerkve. Sv. Ciprian piše: „Na Petra je cela cerkva vstavlena; svoje predstvo je on pa na Rimsko cerkvo prenesel. Zato je škofijski stol v Rimu Petrov stol. Cerkva v Rimu je perva in naj imenitneja; z njenim škofom morajo biti vsi drugi škofje v zavezi.“ Sv. Hieronim pravi: „Kdor z rimskoj cerkvoj ni zvezan, je zunej cerkve.“ In sv. Auguštin govori: „Sodba iz Rima je sodba cele cerkve; kdor je v Rimu odveržen, je odveržen po celi zemlji.“

32. Preganjanje cerkve.

Sv. cerkva je v kratkem času iz malega zerna veliko drevo izrastla, polno naj lepšega cvetja. Pa Bog je hotel ojstro skusiti zvestobo svoje neveste, in ji že zgodej priložnost dal, belo oblačilo kerstne nedolžnosti in nedolžnega veselja z rudečoj barvoj kérvavega mučenistva okinčati. Cerkva keršena u vodi skoz sv. Duha, je prejela zdaj tudi kerst kervi. Komaj je namreč Jeruzalemski tempel v prah zibnul, in je cerkva od strani Judov pokoj dosegla, so se že nevěrniki z vsoj močjoj in strahovitostjoj zoper njo vzdignuli. Jeli so kristjani nevernikom kaj hudega storili? Ničesar; marveč so jih ljubili, jim pomagali, za nje molili; nevěrnim gosposkam pa so bili u vsih posvetnih rečeh pokorni in zvesti. Zakaj so jih tedaj preganjali? Odgovor se najde v besedah Kristusovih: „Kdor hudo dela, sovraži luč.“ Joan 3, 20. Nevěrniki, skoz in skoz mesenim strastim podverženi in sužni, od naj ostudniših pregreh vsi oskrunjeni, v hudobijah postarani in oterpnjeni, niso mogli gledati čistega in svetega živlenja kristjanov in poslušati pridge od nedolžnosti in

pokore, brez da bí jim ne bila vest njih pregreh ojstro očitati začela. Zato so sklenili vse kristjane pomoriti, da bi svojo zbujeno vest zopet potolažili. Začeli so tedaj vsih nesreč, ki so se jim prigodile, kristjane dolžiti, ter so rekli, dal jim zato njih bogovi lakoto, kugo, potrés, povodenj in druge stiske pošiljajo, ker jih kristjani zaničujejo. Razun tega so jih še malikovavski duhovni zoper kristjane šuntali, in nevěrski cesarji so menili, da bo cesarstvo razpadlo, ako se bo bogovom dolžna čast vzela.

Pervi cesar, ki je cerkvo preganjati začel, je bil Nero, mož divjega, neusmilenega serca in gerdega zaderžanja. Od tega časa, od lěta 64 noter do lěta 312 je s kratkim prenehanjem pod nekterimi boljšimi cesarji, cerkva vedno preganjanje terpela. Koliko kervi je v tem dolgem času teklo, koliko kristjanov, otrok, mladenčev in devic, mož in žen in sivih starčekov je bilo pomorjenih, se ne da dopovedati, in pero se brani pisati, kako grozovite muke so si neverniki izmišljevali. V smradljive ječe in podzemljske jame so jih zaperali, v težke verige vklepali, do smerti jih izstradovali; u vodah so jih topili, s sekiroj jim glave sekali, s pušicami jih streljali, na križe obešali, divjim zverinam metali. Na tezavnice so jih napenjali, do belih kosti s šibami tepli, zobe jim

potrupali, oči isteknili, jezike izderali, roke in noge odsekovali. Z grebenimi so jih po vsem životu tergali, z gorečimi baklami od strani žgali, rane jim s soljo in jesihom huje delali, jih po ojstrih čepinah vlačili, na roših jih pekli, za noge obešenim spodej počasen ogenj kurili, za noge med vkup sklonjene drevesa privezovali, da so bili potem raztergani, na kole poleg cest so jih natikali, s smoljo namazali in zažgali, da so jim po noči vmesto svetilnic svetili. In terpinčenje se je tako ravnalo, da niso nagle smerti umerli, temuč dolgo časa, večkrat po več dni ponovljane bolečine so terpeli, da bi njih stanovitost poprej omagala.

In da pri vsem tem in tolikem preganjanju in terplenju kristjani od věre niso odstopli, in cerkva ni bila zaterta; marveč, ako je število kristjanov toliko bolj rastlo, kolikor bolj so jih preganjali, tako da ko so enega kristjana martrali, je pogosto po deset in še več nevěrnikov na glas za sv. kerst prosilo, in se trinogom v martro ponudilo, in se je med kristjani celo pregovor začel: K e r v m u č e n i k o v j e s e m e k r i s t j a n o v; — kaj se iz vsega tega učimo? Kaj drugega, kakor da sv. keršanska věra, kakor jo sv. Rimska katolška cerkva uči, ni človeško delo, ampak

božje delo, da je zidana na skalo, ktere vrata peklenske zmagale ne bodo; da Kristus svojo nevesto ljubi in varuje, kakor punčico svojega očesa — On, ki je učence tolažil rekoč: „Na svetu bote sicer britkost imeli, pa zaupajte; jaz sim svet premagal.“ Joan. 16, 33.

33. Zgledi življenja Svetnikov.

Naša cerkva se sveta imenuje, zato ker je njeni začetnik svet, ker k svetosti napeljuje in ker je vsigdar ude imela, ki so sveto živeli in sveto umerli, in kterih svetost je Bog ali že v življenju ali po smerti s čudeži spričal. Nje imenujemo **svetnike**, ktere nam je cerkva v izgled postavila, da bi njih življenje posnemali, jih častili, in se njih priprošnji priporočali. Tudi se vsakemu kristjanu pri sv. kerstu ime svetnika da, kojega potem svojega patrona imenuje in časti.

Svetniki v pervi dobi kristjanstva so večidel vsi **mučeniki** bili, zato tako imenovani, ker so v terplenju in s kervavo smertjo resnico svete Jezusove vere pričali. Izmed njih nebrojnega števila tukaj le nektere bolj znane v izgled postavimo, in sicer **možkega spola**.

1. Sv. Ignaci je bil učenc sv. apostola Joaneza in škof Antiohiski. On si je krono marternikov toliko želel, da se je, ko so ga k smerti obsodili, silno razveselil, ter molil: „Zahvalim te, o Gospod! da me vrednega storiš, s tvojim apostolom Paulom v železje zakovanim biti, in drugega ne želim, kakor da bi me zveri raztergale.“ Ko so hotli kristjani pri cesarju za njega prositi, jim je pisal: „Ne branite mi v smert iti. Ogenj, križ, zveri, vse bolečine naj planejo v mene, ne bojim se; zakaj bolj mi je umreti za Jezusa Kristusa, kakor biti kralj sveta. Ne maram za jed, moja jed je telo Jezusa Kristusa; ne maram za pitje, moje pitje je kerv Jezusova.“ V Rimu so ga levi raztergali, le nekaj debelejih kostí je ostalo, ktere so kristjani spoštljivo pobrali, in v Antiohio prenesli. Tudi so kristjani iz Rima v Antiohio pisali: „Naznanili smo vam dan njegove smerti, zato da se bomo vsako lěto zbrali, njegov spomin obhajali, v zaupanju, da bomo tudi njegove krone deležni.“ Iz tega vidimo, da so že v pervi cerkvi svetnike in njih ostanke (svetinje) častili, njih godove obhajali, in pri sv. maši njih spomin imeli.

2. Sv. Polikarp škof, že sivi starček, je bil siljen, Kristusa prekleti, in je odgovoril:

„Že šest in osemdeset lět Kristusu služim, in nikoli mi nič žalega ni storil, kako tedaj bi zamogel tistega prekleti, kteri mè je odrešil?“ Na germado so ga h kolu privezali in spodej kurili; ker se ga pa ogenj ni dotaknul, mu je vojšak z mečem serce prebodil.

3. Sv. Mohor škof in sv. Fortunat diakon sta bila v Ogleju ob glavo djana. Sv. Mohor, učenc sv. Marka, je bil pervi Oglejski škof, kteri je po naših krajih sveto kerš. věro oznanoval. Krajnska dežela ta svetnika svoja perva pripomočnika časti.

4. Sv. Lavrenc, diakon, je vse svoje in cerkveno premoženje med vboge razdelil, da bi ga lakomni cesar ne poropal. Vprašan od cesarskega oblastnika, kde so cerkveni zakladi, mu pripelja dolgo versto vbogih, slepih, kruljevih, in drugih sirot, ter reče poglavarju: „Glej, polno dvorišče zlatih in srebernih posod in žlahnih kamnov. Zlato in srebro, ki ga ti poželjuješ, je slaba zapeljiva ruda; pravo zlato pa je božja luč — Jesus Kristus, kterega učenci so ovi ubožci.“ Poglavar ves serdit je vkazal serčnega mladenča na razbeljen roš pripeti in polagoma na žerjavci peči. Na eni strani ves pečen, reče mirno grozovitnežu: „Vkaži me obernuti, da bom od obeh strani pečen; potem pa si kosec odreži

*

in jej, ako se ti poljubi.“ Potem je oči obernul k nebesom, je molil, da bi se celo Rimsko mesto k pravi věri spreobernulo; in ko je odmolil, je mirno zaspal v Gospodu.

5. Sv. Juri, v jutrovih deželah doma, je bil pobožen vojšak in je na ravnost cesarja svaril, kako hudo dela, da nedolžne kristjane preganja. Cesar se razjezi, ga vkaže s kolom treti, na tezavnico napeti in neusmileno mučiti; ker se pa ni premotiti dal, so mu glavo odsekali. Na podobah ima sv. Juri pri sebi grozovitno pošast, ktero s sulico prebada. Ta pošast pomeni greh, kterega je sv. Juri s sulico sv. vere premagal.

6. Sv. Pankrac, od nevěrskih staršev rojen, se je dal štirnajst lět star kerstiti. Kmalo potem ga zgrabijo in z dobrim in hudim skušajo premotiti. Pa serčno je odgovoril cesarju: „Ne misli, o cesar! če sim ravno mlad, da bi tako nespameten bil, kaj takega storiti. Tvoji bogovi so goljufi in zapeljivci; sramota in greh je njih častiti. Na to so ga ob glavo djali, njegova sveta duša pa je bila med angele vzeta.

Akoravno so bili v tej dobi v naših krajih še večidel malikovavci, je bila pa vendar že keršanska věra tudi tukej znana, in je že

tudi svoje škofe, kmalo tudi svoje mučenike imela, izmed kterih opomnimo:

7. Sv. Floriana, pobožnega vojšaka na zgornem Austrianskem. Ko mu je trinog smert žugal, je rekel: „Ti imaš le moje telo v oblasti, pa moje duše ne; čez njo le Bog oblast ima.“ Na to ga je vkazal nevsmileno pretepati in z grebeni tergati; ker je bilo pa vse zastonj, so mu kamen na vrat obesili in ga vtopili. Kristjani ga zato posebnega pomočnika zoper nevarnost ognja časté.

8. Sv. Kvirin je bil škof v mestu Siseku na sedajnem Horvaškem, kder se Kulpa v Savo steka. Že sivemu starčeku je nevěrni poglavar rekel: „Nerad bi te starega moža martral, daruj tedaj malikom, da boš živel v miru.“ Ali sv. Kvirin mu je odgovoril: „Zakaj boš moji starosti pregledoval? Moja zvestoba Bogu bo premagala vse bolečine.“ Potem so ga hudo martrali, poslednič pa mlinski kamen mu na vrat obesili in ga vergli u vodo. Pa kamen je verh vode plaval, kakor lahko peresce, med tim ko je Kvirin věrnim in nevěrnim, ki so ob vodi stali, neprenehoma pridigoval. Potlej je Boga prosil, da naj ga iz sveta vzame, in je utonul.

9. Sv. Viktorin je bil pervi škof Štajarskih Slovencov, in je imel svoj sedež v

Ptujskem mestu. Bil je rojen Gerk, visokoučen mož, kteri je veliko slovečih knjig spisal. V lětu 303 je svojo kerv prelil za sv. věro.

10. Sv. Maksimilian je bil rojen v Celju. Bil je neizrečeno vsmilen do vbogih, med ktere je vse svoje veliko premoženje razdajal. Podal se je v mesto Lavrejak blizo Donave, ktero mesto je bilo takrat s Celjem v eni deželi, ki se je Norikum imenovala. Lavreačani so ga svojega škofa izvolili, ako ravno se je branil tako težke službe. U vsem dobrem zvest in neutruden je 27 lět Lavreaško cerkvo vodil, pa serce ga je bolelo, da mnogi izmed njegovih rojakov v Celju še malikom darujejo. Posebno je malik Mars, bog vojske, tukej imeniten tempel imel, kteremu darovati je nevěrski poglavar vsim kristjanom zapovedal. Sv. Maksimilian pride, in gre naravnost pred poglavarja, kristjane zagovarjat. Ali zgrabijo ga, in ker se brani maliku darovati, ga ženejo na morišče zunaj Celja, kder zdaj sv. Maksimiliana cerkvica stoji, in mu glavo odsekajo, okoli lěta 284. Pobožne Celjanke so njegovo telo skrivaje pokopale, in še kažejo studenc, kamur se je njegova sveta glava zatakala. — V Terstu je bil v tem času sv. Just v morju vtoplen; in veliko

drugih po vsih krajih za Krístusa del pomorjenih, kojih sveta imena so zapisane v bukvah živlenja.

34. Zgledi živlenja Svetnic.

Kakor moški spol veliko svetih marternikov v pervi dobi šteje, ravno tako je tudi ženski spol z žlahnim vencom svetih mučenic vsake starosti in vsakega stanu bogato okinčan. Tudi izmed njih velikega števila le nektere bolj znane v izgled postavimo.

1. Sv. Neža je posebno malim deklicam lep izgled, kako se zapeljivega sveta varovati in že v mladih lětih popolnoma Jezusu darovati morajo. Komaj trinajst lět stara, je zalega obraza toliko dopadla imenitnemu nevercu, da jo je hotel v zakon imeti. Pa ona, ki se je že Jezusu za vselej zaročila, se mu je serčno ustavila in je rekla: „Jezus Kristus je moj ženin, kterega mati je devica, kteremu angeli služijo, ki je lepši, ko sonce in luna. On je moj in jaz sim njegova. Kakor sim mlada in slaba, močna bom vendar zadosti, svojemu Ženinu živeti in umreti.“ Dal jo je zapeljivcom v roke, da bi jo zmotili in oskrunili, pa angel varh jo je po čudežu vse nevarnosti ovarval. Na

germado postavlene se ogenj ni dotaknul; ko so jo na morišče peljali, so drugi jokali, ona pa vesela sv. pesmi pela in tako dolgo molila, da ji je pod mečem glava padla, podobna zares nedolžnemu jagnjetu, kakor ga na podobah poleg sebe ima.

2. Sv. Lucia, devica, je vse premoženje med vboge razdelila in se je ravno tako serčno, kakor sv. Neža, zoper zapeljiv svet vojskovala in ga premagala. Ko jo je sodnik vkazal v nesramno hišo peljati, je tako nepremakljiva stala, da jo naj močnejši junaki niso mogli premaknuti. Sodnik, to viditi je zavpil: „To je copernija.“ Sv. Lucia mu je odgovorila: „Ni nobena copernija, ampak le božja moč.“ Tako varje Bog tiste, ki ga zvesto ljubijo. Nihčer jih ne premaga! Ko se nje ogenj na germadi ni prijel, so ji glavo odsekali.

3. Sv. Barbara, devica, je ljubila samoto, je rada božje stvari na nebi in na zemlji premišlevala, in na tihem Boga molila. O, da bi vse deklice tako storile! Zoper voljo nevěrskega očeta se je dala kerstiti in se je za vselej zaobljubila Jezusu. Oče je čez to toliko razserden, da jo sam pred sodnika pelja, kjer so jo z volovskimi žilami pretepali in vso razmesarili; pa Jezus jo po noči v ječi obiše in ozdravi. Drugi dan ji vkaže sodnik

persa odtergati, za lase jo po mestu vlačiti in z žerečim železom njene rane žgati, med tim ko je ona vedno molila. Poslednjič ji nečloveški oče sam glavo odseka. Njena dušica je zletela v sveto nebo, očeta pa je domu gredé strela vbila.

4. Sv. Apolonio, devico, so nevěrniki silili, da bi věro zatajila in Jezusa preklela. Pa ona jim je odgovorila: „Jezus Kristus je pravi Bog; moliti ga moramo, in ne preklinjati.“ Na to so ji s pestmi in kamni vse zobe izbili, potem pa na germadi jo sožgali. Kdor Jezusa goreče ljubi, se časnega ognja ne vstraši; o, da bi ga mi vsi tako ljubili! Sv. Apolonio pa so kristjani vsak čas posebno priprošnico v zobnem bolenju častili.

5. Sv. Katarina je bila bogata in visoko učena devica žlahnega stanú. Nevěrski cesar jo je hotel ob pravo věro in nedolžnost spraviti. Sladko jo je ugovoril, in ji obetal zlato in srebro. Pa sv. Katarini je bil Jezus, nebeški ženin več vreden, kakor vsa posvetna čast in bogastvo; zato je zaničevala cesarja obljube. Serdit cesar jo zapové s kolesom treti; pa kolo se je vpričo device razdrobilo. Potem so ji glavo odsekali in angeli so sprejeli njeno dušo.

6. Sv. Cecilia, devica, je posebno svojega angela varha častila; in nedolžnega serca vedno vesela svojemu nebeškemu Ženinu prepevala in ga s svetoj muzikoj častila. Zato jo še zdaj patrono svete muzike častimo. Ker je malike zaničevala, so ji glavo odsekali.

35. Služba božja.

Vidili smo v tej dobi, kako je naša sv. cerkva začela in kako se je v kratkem neizmĕrno daleč po svetu razširila. Vidili smo tudi, kako se je pervim kristjanom godilo in koliko so morali za sveto vĕro terpeti, in občudovali smo njih čudovito stanovitnost in nebrojno število sv. marternikov božjih. Preden to dobo sklenemo, moramo še ob kratkem popisati, kako so pervi kristjani službo božjo opravlali in kakošne pobožne šege da so imeli, iz česar se bomo prepričali, da je naša cerkva zares apostolska in nespremenljiva, to je: da je še vedno ravno tista in ravno takošna, kakor so jo sv. apostoli po zapovedih Jezusovih vtemelili.

36. Sveti zakramenti.

Poglavitni deli katolške službe božje so sv. zakramenti in sv. maša. To in une

je Kristus sam postavil in zato niso podverženi nobeni spremembi; le mnogi sv. obredi ali ceremonije, s kterimi se sv. zakramenti delé in sv. maša obhaja, so se od časa do časa spremenile, kakor so cerkveni predpostavleni za blagor věrnih potrebno spoznali.

1. Sv. kerst so delili apostoli in diakoni, pozneje škofje, mašniki in diakoni (ali leviti), in sicer tako da so keršence z glavo u vodo vtopili; pa tudi keršence le kar z vodo obliti je bilo že v navadi, posebno pri krševanju bolnikov in jetnikov.

V drugem stolětju pa se najdejo že popolnoma vsi obredi, kakor so še zdaj pri kerstu v navadi. Odrašeni so bili poprej podučeni in mnogo skušeni, potem še le keršeni; pa tudi kerst malih otrok je bil že v navadi. V sili je veljalo krševanje vsakega věrnika, clo krivověrca, ako je le v sveto Trojico věroval. Kmalo se najde tudi navada, priče h kersti pripeljati, ktere botre ali kumeje imenujemo. Navaden čas krševanja je bil o bilah velikih praznikov, kakor o Veliki noči, Binkoštih in Razglašenju Gospodovem (sv. treh kraljev). Pri kerstu so kersenči belo oblačilo v znamnje prejete kerstne nedolžnosti oblekli in ga osmi dan potem izslekli;

od tod pride ime bela nedela, ki je perva po Veliki noči.

2. Ako so apostoli ali pozneje škofje sami kerševali, so ob enem tudi keršencu zakrament sv. birme podelili. Ako so pa učenci ali pozneje mašniki sv. kerst delili, so tako dolgo keršenci čakali, da so prišli apostoli ali škofje, in jih birmali. Birmanje pa se je godilo s pokladanjem rok, z molitvijoj in z mazilenjem s sv. križmo. To priča od nepomnjivih časov vedna navada v kat. cerkvi, ktere začetik je tedaj pri apostolih iskati. To spričajo tudi besede sv. Paula: „Bog nas je poterdil v Kristusu in tudi pomazilil; on nas je zaznamoval in zastavo sv. Duha v serce vtisnul. 2. Kor. 1, 21.

3. Zakrament sv. rešnega telesa je sklenjen z daritvoj sv. maše. Peli so pri sv. maši naj poprej psalme in sv. pesmi, in sicer vsi věrni skupej, potem so se brali oddelki iz pisem stare zaveze, kmalo pa tudi iz evangeljev in apostolskih listov. Branje se je potem v posebni pridgi razložilo. Potem je bilo prinešeno vino in kruh. Mašnik je opravil z vso gorečnostjo molitve in zahvale do Boga, in vse ljudstvo je odgovorilo: Amen. Potem se je sv. rešno telo oživelo, od kterega so vsi pričujoči zavžili, ako so se po besedah sv. Paula na vesti čiste občutili; bolni-

kom in jetnikom pa so ga diakoni nesli. K sklepu se je še poberalo za vboge. Tudi pobožna šega, pred obhajilom ničesar drugega poprej zavžiti, je bila že v tej dobi v navadi. Obhajilo se je prejelo pod podoboj kruha in vina; mučeniki po ječah in bolniki so se le pod podoboj kruha obhajali.

4. Zakrament sv. pokore so od začetka večidel škofje sami delili, kmalo pa je bilo to opravilo tudi mašnikom izročeno. Pokore so se ojstre nakladale, in pogosto skrivna spoved ni bila zadosti, ampak ako je kdo očitno pohujšanje s kakim grehom dal, se ga je moral tudi v očitni spovedi v pričo věrnih obtožiti. Pokore so terpele pogosto veliko lět, včasi clo do smerti; ako so pa spokorjenci posebno gorečnost kazali, jim je bil čas pokore prikrajšan, to je: so prijeli odpustik. Odpustki so tako stari, kakor sv. cerkva; njih pervi sled se najde v 2. listu sv. Paula do Korinčanov.

5. Zakrament poslednjega olja se je delil med molitvijoj in mazilenjem z oljem, kakor je že v listu sv. apostola Jakoba (5, 14—16) opomnjeno.

6. Zakrament sv. mašnikovega blagoslovlenja se je delil med molitvami in pokladanjem rok. Kakor so se pa v apostols-

kem času tri verste duhovnov razločile: namreč apostoli, učenci in diakoni, tako tudi pozneje škofje, mašniki in diakoni. Že v tem času so se duhovni po posebnem oblačilu od drugih věrnikov ločili. Akoravno so morali apostoli od začetka zavolj pomankanja pripravnih neoženjenih mož tudi oženjene može v duhovski stan jemati, je bilo vendar že v tej dobi prepovedano, mašnikom se ženiti, kar je v lětu 305 že tudi poseben cerkveni zbor sklenil, da bi od vsih posvetnih skerbi ločeni, le za Boga in za svoje věrne ovčice živeli.

7. Sv. zakon, od Kristusa k časti zakramenta povzdignjen, se je sklenul vpričo cerkvenih predpostavlenih, in je bil od njih blagoslovlen. Enkrat sklenjen se ni več razvezati smel.

37. Sveti časi.

Spomin naj imenitnejših prigodb sv. věri. je cerkva že v tej dobi veselo obhajala. Zapopadek vsih praznikov, svetkov ae svetih časov imenujemo cerkveno lětol Sveti časi v tej dobi so bili:

1. Vsaka nedela, v spomin Kristusovega vstajenja in prihoda sv. Duha, ki se je na ti dan prigodil, namesto Judovske sabote.

2. Velika noč, v spomin Kristusovega vstajenja, na kteri praznik se s postom pripravlati je že v tej dobi navada bila. Eni so se postili po 70, drugi po 60, 50, spet drugi po 40 dni; kar tako imenovane nedele pred postam: Septuagezima, Seksagezima in Kvinkvagezima pomenijo. Pozneje je bil ta post od cerkve na 40 dni določen.

3. Binkošti, v spomin prihoda sv. Duha.

4. Tudi začetik praznika razglašenja Gospodovega ali sv. treh kraljev, in 5. praznika vnebohoda Kristusovega se v to dobo postavla.

6. Pa tudi dnevi smerti mučenikov so se že v tej dobi praznično obhajali, věrni pri njih grobih se zbérali in sv. mašo na tistih obhajali.

Noči pred velikimi prazniki so věrni v svojih shodih v molitvah in sv. pesmih prečuli; zato se bilje imenujejo, kar po slovensko, noč prebedeti, pomeni.

38. Sveti kraji.

Cerkvi od začetka kristjani niso imeli, ampak so se le v hišah věrnikov zběrali; ob času preganjanja so clo službo božjo v temni noči, na prostem polju, na pokopališih mučenikov in v podzemeljskih jamah opravlali. Od tod se je šega, pri službi božji luč in sveče rabiti, začela. Pa že v drugem stolětju se najdejo cerkve, kterih več in lepših so si kristjani v 3. stolětju pozidali, ko je preganjanje bolj potihnilo. Perve cerkve so bile priproste in vboge. Na uzvišenem mestu je stal častitljiv sedež (tron) za škofa, okoli njega sedeži za mašnike. Spredej je stal oltar od začetka lesena miza s podobo sv. križa. Tudi svete posode so bile od začetka lesene ali steklene. Tudi posebne sv. oblačila pri duhovskih opravilih se že v tej dobi najdejo. Podob Svetnikov v začetku sicer v cerkvah niso imeli, pa le zato, ker so nevěrniki podobe kakor bogove molili, in se je bilo bati, da bi kristjani nazaj v malikovanje ne padli. Ko je pa ta nevarnost nehala, in so kristjani želeli, da bi si smeli svete reči tudi v svetih podobah pred oči postaviti, so

jim predpostavleni z veseljem to dovolili. Zato se najdejo podobe sv. križa, dobrega pastirja in tudi druge že v tej dobi na kozarcih ali na stenah hramov, od koder so se potem v cerkve vselile.

39. Pobožne šege.

Tudi druge pobožne šege, kakor so še zdaj med katolčani v navadi, se med pervimi kristjani najdejo, iz česar se učimo, kako svete in častivredne nam že zavolj svoje visoke starosti biti morajo.

1. H tim pobožnim šegam sliši pred vsim znamnje sv. križa. Kakor se mi pri vsaki imenitni priložnosti prekrižamo, ravno tako najdemo to navado že v pervih časih cerkve, kakor piše Tertulian v 3. stolětju: „Ako od doma gremo, v ktero hišo stopimo, ali domu nazaj pridemo, ako se oblačimo ali k jedi vsedemo, si vselej čelo z znamjem sv. križa zaznamvamo.“

2. Ker nas věra uči, da je naše telo tempel sv. Duha, in da bo sodni dan zopet častitljivo iz groba vstalo, je bila že v pervi cerkvi navada, merliče častitljivo pokopati. Vsako lěto na dan smerti so za rajne molitve in

daritve opravlali, ker jih je vĕra občestva svetnikov učila, da smo tudi z rajnimi še v zavezi, kterim še tudi u vicah na pomoč priti zamoremo.

3. Kakor mi, so tudi pervi kristjani svetnike in svetinje (to je, ostanke njih truplov) častili. Sv. Polikarp (v 2. stol:) piše: „Na krajih, kder so košice mučenikov hranjene, ktere bolj častimo, kakor naj žlahniše bisere, pridemo skupej, in obhajamo dan njih mučenitve, ki je dan rojstva za nebesa, tistim v spomin, ki so vojsko že slavno dokončali, nam pa v izgled posnemanja in stanovitnosti.“

4. Po nauku in zgledu Kristusovem in njegovih apostolov, so tudi sv. post pervi kristjani visoko obrajtali in ojstro deržali, vendar od začetka le bolj vsak po svoji prosti volji, brez vse zapovedi. Pa že v drugem stolĕtju je bila navada splošna postala, razun štirdesetdanskega posta tudi vsaki teden ob sredah in petkih se postiti.

Četerta doba.

Od Konštantina Velikega do Korla Velikega 800 lět po Kr.: doba zmagovavne cerkve.

40. Cerkva zmaga nevěrstvo in malikvavstvo.

Dvanajst vbogih, priprostih in neučenih ribčev si je Kristus izvolil, sv. věro prevzetnim Judom in od svoje brezbožne modrosti napuhnjenim nevěrnikom oznanovati, in ves svet znamnju sv. križa podvreči. Dopustil je, da so Judje in nevěrniki dolgih 300 lět od ene strani z vsoj zvijačoj, prilizljivostjoj in s sladkimi obljubami, od druge strani pa z vsoj kervavoj siloj in strašnimi mukami kristjane preganjali in sv. cerkvo zaterali. Hotel je pokazati, da sv. keršanska věra ni človeško ampak božje delo, da je on sv. cerkve neviden varh in Gospod, in da mu teh, ktere mu je Oče dal, nobena sovražna moč iz rok istergati ne zamore. Zdaj ko je cerkva — nevesta Kristusova, zvestobo svojemu nebeškemu ženinu v tristolětnem preganjanju dopričala,

in iz ljubezni do njega potoke kervi prelila, jo je vredno spoznal, ji sovražnike v podnožje položiti in palmo blagega miru podati.

Bilo je lěta 311, ko se je še nevěrn cesar **Konštantin** v boju zoper svoje sovražnike u velikej stiski znajšel. Začel je Boga kristjanov v pomoč klicati, in glej! pri belem dnevu se je prikazalo njemu in njegovi vojski na nebu višej od sonca svitlo znamnje sv. križa z nadpisom: „**Vtem znamnju boš premagal.**“ Strah in začudenje prevzame gledavce. Ko se je pa prihodnjo noč Kristus z ravno tim znamnjem cesarju v sanjih prikazal, je dal v jutro znamnje sv. križa na banderu napraviti in ga na čelu vojske nositi. Serčno je vdaril potem nad sovražnika, in ga zmagal popolnoma. Z veseljem je stopil Konštantin s svojo zmagovavno vojsko skoz vrata Rimskega mesta, in tam, kder je poprej serce malikovanja bilo, je zdaj na zvišenem mestu čudovito podobo sv. križa prebivavcom v češenje postavil.

Od zdaj zanaprej je bil Konštantin kristjanov naj veči pomočnik in prijatel. Od prejšnih cesarjev poropane cerkve, sv. posode in premoženje je dal kristjanom zopet nazaj; dovolil jim je nove cerkve zidati, in je tudi

sam h temu pripomogel, zlasti na krajih, kder so se svete in imenitne dogodbe naše vėre dogodile; postavim, cerkvo sv. Petra v Rimu, cerkve v Jeruzalemu, na oljski gori in v Betlehemu. Visoko je spoštoval škofe in je bil poln radodarnosti do duhovnov, ktere je od vsih davkov in deržavnih služb oslobodil. Ker se je dan na dan jezero malikovavcov kerstiti dalo, je stalo mnogo malikovavskih tempelnov praznih, kteri so bili po njegovem dovolenju v keršanske cerkve posvečeni, v kterih, da se je služba božja s spodobnoj častjoj in slovesnostjoj obhajala, je sam skerbel. Zapovedal je, da se mora v celem cesarstvu nedela, kakor praznik kristjanov posvečevati, in je ojstro prepovedal, hudodelnike še dalej na križe obešati, ktero znamnje je Kristus, Sin božji, s svojoj smertjoj posvetil.

Bil je Konštantin pervi keršanski cesar. Zgodovina mu je priimek „velikega“ dala, in on ga je tudi zaslužil. S spoštovanjem bodo kristjani vsih časov njegovo ime izgovarjali.

Njegove stopinje so tudi njegovi potemci nasledovali. Le naj zadnji njegovega rodu, Julian Odstoplec po imenu (361—363) je od priliznjenih nevėrskih modrijanov zapeljan od keršanske vėre odstopil in se zopet v

malikovanje povernul; zato ga Odstoplenca imenujemo. On je povsod, kar le mogel, med kristjani zmešnjave delal, ter je hotel z raznimi zvijačami nje in njih věro zatreti, malikovanje pa zopet k časti pripraviti. Naj bolje pa je svoje sovražtvo zoper Kristusa razodel, ko je Jeruzalemski tempel na novo zidati vkazal, da bi prerokovanje Kristusovo na laž postavil. Pa glej čudo božje! Kar so po dně pozidali, je potrés po noči poderl, in kér le niso odjenjali, so začele goreče krogle iz zemlje švigati, ktere so vse delo pokončale, tudi veliko delavcov pomorile. Dopolnulo se je, kar je Kristus govoril: „Nebo in zemlja bota prejšla, pa moje besede ostanejo vekomaj.“ U vojski je Juliana sovražna pušica v persa zadela. Še je imel toliko moči, jo vun potegnuti, in togotno je vergel svoje kervi proti nebu, ter rekel: „Premagal si, Galilejc! premagal si!“ Na to je izdihnul svojo hudo zadolženo dušo in stopil na pravico božjo.

Njegovi nastopniki so bili zopet keršanski věri iz serca vdani; naj slavniši med njima pa je bil cesar Teodozi I, kteri je v lětu 381 po celem cesarstvu imeniten vkaz razglasiti dal: da imajo vse njegove ljudstva věro spoznati, ktero je sv. apostol Peter Rimljanom zapustil, in ktero njegovi nasledniki Rim-

ski papeži učijo. Vedno bolj je pešalo malikovanje, prazni so stali darilniki malikov, njih tempelne je pajčevina prepregala. Že okoli srede petega stolětja je bilo celo Rimsko cesarstvo keršansko, le tu in tam v samotnih seljih po deželi so se še malikovavci najšli.

41. Cerkva zmaga krivověrstvo.

Zmagala je cerkva pervega sovražnika, nevěrstvo namreč, in pokazala, da skale, na ktero je zidana, nobena telesna moč in sila zmagati ne more. Pa komej je bil ti sovražnik zmagan, je stopil že drugi, še hujši, grozovitniši in nevarniši memo pervega na borišče, in je s pravoj peklenskoj divjostjoj in naj strastnišoj hudobnostjo nad cerkvo vdaril. Ko je namreč peklenski sovražnik vidil, da z vsoj kervavoj siloj in vsemi mukami zoper sv. cerkvo od zunej nič ne opravi, marveč spoznal, da je preganjanje cerkve njeno razširanje še le pospešilo, je obernul vojsko na drugo stran, in je znotraj v serce sv. cerkve, med kristjanimi namreč zmešnjave, zmote in razpertije sejati začel, upajoč, da bo ljulika pšenico zadušila, ter je duhovno vojsko zoper sv. cerkvo podkuril. Tako tedaj cerkva tudi v tej

dobi ternjevo krono terplenja na glavi ima, v znamnje, da je prava nevesta Kristusova. Med tim ko si namreč nobena druga věra s terplenjem častitljive ternjeve krone še ni zaslužila, vidimo sv. katolško cerkvo vsak čas s tim sv. znamnjem okinčano v glasen dokaz, da je ona jedina prava nevesta Kristusova.

Najšli so se že tudi v prejšni dobi med kristjani ljudje, kteri brez duha ponižnosti, pokoršine in čiste bogoljubnosti, zapeljani od prevzetnosti, častiželjnosti in drugih strast svojega serca, so cerkvi pokoršino odrekli, in nauke sv. věre napčno in krivo, le po svoji lastni termi razlagali. Nje ravno zavolj tega imenujemo krivověrce, ker so napčno ali krivo věro učili, in jih štejemo med duhovne sovražnike cerkve, ker so si posebno z goljufivimi dokazi pamet kristjanov omotiti prizadevali, in jih nagnuti, cerkvi duhovno pokoršino odreči. Njih malo število pa se je v tej dobi na jezere in jezere pomnožilo, in široko po deželah razprostranilo, in brez vse prilike več duš je pekel pridobil skoz krivověre, kakor skoz preganjanje cerkve.

Ker je Kristus vogelni kamen cerkve, je satan krivověrce v tej dobi zlasti zoper osebo Kristusovo nadražil. Eni in sicer naj hujši med vsimi, po svojim začetniku Ariu, Ariani

imenovani so tajili, da je Kristus pravi Bog, in so ga le kar stvar božjo imeli; spet drugi so terdili, da so v Kristusu dve osebe, spet drugi tajili, da so v njemu dve nature in dvojna volja; spet drugi so terdili, da je izvirni greh le kar pervim staršem škodoval, in ne tudi nam drugim, še drugi so potrebnost gnade božje overali. In vsi ti so terdili, da je njih zmota čisti nauk sv. pisma, akoravno vsak vě, da ako dva od ene reči pravita černo in belo, obojno ne more resnično biti. S tim so tedaj glasno dopričali, da ni mogoče, da bi sv. pismo edini studenc naše věre bil, in da bi ga smel vsak po svoji volji razlagati, ampak da je poglavitni studenc sv. věre ustno izročilo, to je veden, neprenehljiv nauk sv. cerkve, in da se smě sv. pismo le po nauki cerkve umeti in razlagati, kterej edinej je sv. Duh obljublen.

Kako pa se je cerkva krivověrcom nasproti nosila? Preganjavcom in kervolačnim trinogom ni drugega orožja nasproti postavila, kakor poterpežljivost in stanovitno vdanost u voljo božjo; krivověrcom nasproti pa je v roke vzela duhovni meč sv. věre in od Boga razsvetlene učenosti. Sv. možje, od Duha božjega razsvetleni so v knjigah in spisih krivověrce zavračali in katolško resnico zagovarjali. Zavolj njih očetovske skerbi za blagor cerkve jih ime-

nujemo cerkvene očete, zavolj njih učenosti pa cerkvene učenike. Škofje z Rimskim papežem vred pa so se, kakor od Kristusa postavleni čuvaji čistosti sv. věre po zgledu apostolov v cerkvenih zborih shajali, in s pomočjo in v imenu sv. Duha razsodili in sklenuli, kaj věrnim věrovati gre. Takih vesoljnih cerkvenih zborov se je v tej dobi šest obhajalo. Pervi med njimi, ki se je lěta 325 v Niceji, mestu male Azie obhajal, je bil gotovo naj častitljivši in imenitniši. Pod predsedništvom poslancov Rimskega Papeža je bilo 318 škofov zbranih, kterih mnogi so še znamnja muk, ki so jih v preganjanju prestali, na svojem truplu nosili. Cesar Konštantin, ki je bil tudi pri zboru pričujoč, je škofa sv. Pafnucia, ki mu je bilo v preganjanju oko istaknjeno, večkrat k sebi povabil, in na istaknjeno oko poljubil. Zoper Ariovo krivověro so bili členi sv. věre tukaj bolj na tanko določeni, -n sostavek věre osnovan, kakor ga še zdaj mašniki pri sv. maši molijo.

Po nauku Kristusovem: „Kdor cerkve ne posluša, ti bodi kakor nevěrnik,“ (Mat. 18,17) in po zapovedi sv. Paula do škofa Tita: „Krivověrskega človeka se po enem in drugem opominvanju sogibaj,“ Tit. 3. 11. so bili v tih zborih krivověrci naj poprej krivověre dolžni

obsojeni, in potem ako se niso hotli cerkvi podvreči, iz cerkvene družbe pahnjeni ali tzobčeni. Kakor se mladika posuši, ako bo od ierte odrezana, tako so krivověre, od živega stebla sv. cerkve ločene, hirati in pešati začele. Dokler so jih mogočni kralji in cesarji, ktere so zviti krivověrci gostokrat na svojo stran premotili, podpirali, so se še ohranule, od njih zapušene pa kmalo zopet zibnile. Že proti koncu te dobe so bile vse te krivověre in njih začetniki že pozableni, in bandero sv. katolške cerkve se je zopet zmagovavno med raznimi narodi razprostiralo, in dopolnila se je prerokba Kristusova; „S korenino izdert bo vsaki sadež, kterega ni vsadil Oče nebeški:“ Mat. 15, 13.

42. Zguba cerkve v izhodu.

Med vsimi darovi naj veči dar božji je spoznanje prave věre. Keršanske ljudstva, ktere začnejo ti dar zaničevati, čist nauk sv. věre po svojem ošabnem modrovanju pa čiti, in svetost božjih in cerkvenih zapoved z grešnim živlenjem gnjusiti, se storé tega dara božjega nevredne. Zato se je Bog tudi vselej nad takimi ljudstvi naj huje razserdil; jim je vgasnula luč prave věre, in zabredli so v temo starega nevěrstva, v sužnost greha in hudiča nazaj. Ta grozovitna sodba božja se je v tej

dobi tudi nad keršanskimi ljudstvomi, ki so v izhodu živele, dopolnila. Gorečnost namreč, kakor so jo pervi kristjani v službi božji imeli, je začela med izhodnimi kristjani te dobe pešati, in hvaležnost do Boga za dar prave věre umirati. Vsak je hotel modrejši biti, kakor cerkva, in je nauk věre le po svoji glavi razlagal, zakaj skorej vse krivověre in cerkvene razpertije te dobe so v izhodnih stranih svoj začetek imele. Veliko si je cerkva prizadevala, pa pri izhodnih kristjanih le malo posluha in pokoršine najšla. Kder pa umira prava, živa věra, tam umira tudi sveto, pobožno življenje; tako je bilo v izhodu. Cednosti so pěšale, ljulika mlačnosti in pregrehe pa se dalej bolj košato razšoperila. Z ljudstvom vred se je popačilo in v mlačnost zapadlo tudi duhovništvo; in deželski vladarji in cesarji, namesto cerkvo podpérati, varovati, in kakor zvesti sinovi jo vbogati, so se derznili, nad nevestoj Kristusovoj gospodovati in kakor s sužnjo, ž njo ravnati. Bog je tedaj z ojstroj šiboj izhodne dežele obiskal, pod ktero še dan današen zdihujejo.

Človek, kteri je božji strahovavni pravici kakor orodje služil, je bil Muhamed, v Arabii lěta 570 rojen. V svojem zaderžanju sicer ojster in zmeren in do vbogih dobrotljiv, je bil vendar od ene strani ravno tako živinsko

mesenemu poželenju vdan, kakor od druge strani cež vso měro častiželjn in divjaški. On je sklenul, novo věro skovati; in da bi ložej nevěrnike, Jude in kristjane k njej premotil, je skupej zmešal nekoliko iz ajdovske, nekoliko iz Judovske in nekoliko iz keršanske věre. Poglaviten nauk njegove věre je bil: Le eden Bog je, in Muhamed je njegov prerok. Hvalil se je, da mu je angel Gabriel novo věro razodel, in da je bil enkrat že v sedme nebesa povzdignjen. Mojzes in Kristus sta sicer tudi preroka božja, je djal, pa manjša, ko on, in sta njemu le pot pripravlala. Ker je sicer molitvo in nekaj posta svojim věrnikom naložil, in jim tudi vino piti prepovedal, jim pa na drugej strani vsako meseno razvujzdanost in počutljivo veselje dovolil, in jim ravno to tudi po smerti v paradižu obljubil, se lahko razume, da je kmalo veliko spridenih ljudi najšel, kteri so se okoli njega zbrali. On pa svoje věre ni razširal s podučenjem, kakor apostoli, ampak je prijel za ojster meč, je planul z velikoj vojskoj iz Arabie nad kristjane, in v kratkem so njegovi nasledniki vse keršanske dežele v Azii in Afriki, clo veliko tudi v Europi v svojo oblast dobili. Kako mlačni, brez vse goreče ljubezni do Boga da so bili zares izhodni kristjani, se je ravno zdaj pokazalo. Med tim, ko nobeno pregan-

janje in nobene muke pervih kristjanov niso premotiti mogle, so bili zdajšni kristjani veliko premerzli, zavolj věre kaj prestati. Kakor hitro so bile vojskine trume zmagane, je večidel vse ljudstvo za muhamedanci potegnulo. Tako so padle naj lepše dežele v izhodu, od kervi toliko mučenikov posvečene, clo sveti kraji, kder je Kristus živel in umerl, pod oblast nevěrnikov, in dopolnilo se je nad izhodom strašno žuganje božje: „Věm tvoja dela, da nisi ne topel ne merzel. O da bi bil topel ali merzel! zdaj pa ko si mlačen, te bom vun plunil iz svojih ust.“ (Skr. raz. 3, 15—16).

Pa tudi za zahodne kristjane so bili Muhamedanci, pozneje Turki ojstra šiba pravice božje. Kaderkoli so se hotli kristjani v mlačnost pogreznuti, so prihruli Turki v brezštevilnih trumah v njih dežele, so grozovitno ropali, požigali, na jezere mož pomorili, žen in otrok pa v neusmileno sužnost odpeljali. Pogosto so tudi po naši cesarini, zlasti po Ogerskem, Horvaškem in tudi po naših slovenskih krajih strašno divjali, kakor nam mnoge prigodbe pričajo, ki jih ljudje od turskih vojsk še pripovedujejo.

Kakor po božji volji hudi vihar, blisk in grom v to služi, da nam sprideni zrak čisti

in nas kužnih bolezen ovarje, ravno tako, kadar hoče v vertu sv. cerkve plevel pregrehe žlahno cvetje sv. čednosti zadušiti, se Bog pogosto hudobnih ljudi in sovražnih vojsk posluži, da nad sv. cerkvo priderejo, in plevel izrujejo, da sv. čednosti zopet veselo zeleniti in rasti zamorejo. Ako tedaj želimo, da ne bo Bogu več treba, enake šibe v roko vzeti, nam ni drugega, kakor se greha varovati in zvesto deržati božje in cerkvene zapovedi.

43. Slavne zmage cerkve v zahodu.

Solze, ktere je cerkva zavolj tako britke zgube v izhodu točila, ji je Bog v zahodu s tolaživnim veseljem bogato nadomestil. Že v petem stolětju se je raznih ljudstev v Europi in Azii neki čudni, nezapopadljivi nepokoj lotil. Nobeno ljudstvo ni bilo s svojimi stanovališi zadovoljno, vsako je hrepenelo, kraje spreminjati in v drugih deželah se vseliti. Tako so hrule ljudstva v brezštevilnih trumah eno za drugem od severa proti poldnevu in od izhoda proti zahodu. Kar se je jim v bran stavilo, so ali z mečem posekali ali podjarmili. To čudovito gibanje ljudstev zgodovina p r e s e l o v a n j e n a r o d o v imenuje. Tudi mogočno Rimsko cesarstvo, ki je nekdaj ponosno vsemu svetu zapovedvalo, in 1229 lět visoko starost včakalo,

se je zdaj navalu divjih narodov uklonilo. S trepetajočoj rokoj je poslednji Rimski cesar **Romul Augustul** z imenom, cesarsko krono divjemu knezu **Odoakru** v lětu 476 v roke položil. Tako mine in zgine vsa čast in slava tega sveta, le kraljestvo božje ostane vekomaj!

Lepo je v zahodnih deželah keršanska věra cvetela, srečne dni so keršanski narodi živeli, ljubeznjiva priljudnost se je povsodi razširala; pa zdaj ko so divje ljudstva od vsih strani privihrale, cerkve, mesta in sela požigale in podirale, lepo obdelane poljane končale, se je bilo bati, da bo tudi v tih krajih keršanska věra umerla in stara nevěra in divjost se na novo začela. Ali glej čudež qozji! Brez vse posvetne pomoči, s britkoj martroj (razpelom) v roki, in s pomočoj gnade božje od zgorej se podajo, ko nekdaj apostoli, tudi zdaj sveti in pogumni duhovni, poslanci ali **misionarji** imenovani, med te nove divjake, ter prehodijo neutrudeni **Nemške, Francoske, Španske** in **Angležke** dežele in prostrane kraje **našega Austrianskega cesarstva.** Z ojstrim in svetim življenjem so spremljali svoje nauke, Bog pa jih je z velikimi čudezi podpiral, in med tim. ko je v izhodu luč sv. věre ugasno-

vala, se je v zahodu sonce keršanstva na novo omladilo. Še preden je ta doba končala, so se že večidel divji narodi v naročju sv. cerkve najšli, ter zamenjali razvujzdanost s pobožnostjoj, divjost s priljudnostjoj, nestanovitno roparsko življenje z mirnim in pohlevnim poljodelstvom. Tako tedaj so se dopolnile v tej dobi lepe besede Psalmove: „Pošli svojega sv. Duha in (ljudstva) bodo prerojene, in ponovil boš obličje zemlje.“ Ps. 103. 30.

44. Zmaga keršanstva pri Slovencih posebej.

Kar naše kraje zadeva, so se že v prejšni dobi Ilirci po prizadevanju sv. apostola Paula in po sv. Marku s keršanskoj věroj soznanili, in v Ogleju, v Terstu, v Ljubłani (takrat Emona imenovani) v Celju in na Ptujem svoje lastne škofije imeli. Pa preselovanje narodov in dolge vojske so to veselo mlado setvo skorej popolnoma zadušile. Ko so se pa ljudstva zopet nekoliko vmirile, so se tudi keršanski misionarji na novo v naših krajih prikazali. Akoravno so si tudi zdaj Oglejski škofje mnogo v spreobernenje Slovencov prizadevali, gre vendar v tej dobi posebna hvała Solnograškim škofom, kte-

rih pervi, sv. Rupert z imenom, je sam med Slovence prišel, jih veliko spreobernul in kerstil. Še je veliko cerkev na Slovenskem sv. Rupertu posvečenih. Pa terdno vkoreniniti se je keršanstvo med njimi še le takrat začelo, ko je pobožen knez Hotimir, v Solnemgradu keršen, vojvodstvo Gorotanskih Slovencov prevzel. On je namreč sam škofa sv. Virgilia prosil, da bi prišel sv. věro Slovencom oznanovat ker mu pa tega mnoge opravila niso dopustile, je poslal sv. Modesta škofa z več duhovnimi na Slovensko. Z nepopisljivoj gorečnostjoj se je ti sv. mož trudil za spreobernenje Slovencov, in zasluži v resnici apostol Slovencov imenovan biti. V Gospej sveti (Maria Sal) na Koroškem je imel svoj škofji sedež, in je ondi tudi pokopan. Slovensko ljudstvo ga je z hvalevrednoj gorečnostjoj poslušalo in na jezere sv. kerst prejelo. Le nekteri mogočni žlahtniki, kterih razvujzdanemu in roparsko — divjemu živlenju keršanski nauk čistosti in ljubezni ni bil po volji, so se terdovratno in silovito keršanstvu ustavlali, in dvakrat hudo preganjanje zoper svoje keršanske brate vzdignuli, v kterem je bilo mnogo Slovencov neusmileno mučenih in pomorjenih. Vendar so bili, še preden je ta doba končala,

že skorej vsi Slovenci h kerš. vĕri preobernjeni in več novih cerkev po Slovenskem sozidanih.

45. Minihi in vrednost miniškega živlenja.

Zmage ni brez vojskovanja; vojskovati se pa je hudo, težavno in nevarno delo. Akoravno je tedaj cerkva v tej dobi naj slavniše zmage pridobila, je vendar pri vednem vojskovanju zoper divje narode in še hujše krivovĕrce veliko britkih, silo nevarnih in žalostnih dni doživela, in posebne pomoči božje potrebovala. Njeni Gospod, varh in neviden poglavar Jezus Kristus, kteri ji je obljubil do konca sveta pri njej ostati, tudi res svoje obljube ni pozabil, ampak ji je u vsaki dobi obilno pomoč in sicer ravno takšno poslal, kakoršne je naj bolj potrebovala.

Po božji volji je ravno v tej dobi naj lepša roža u vertu sv. cerkve se prikazala in prekrasno razcvetela, z namenom, do konca vsih časov s svojim preblagim duhom vĕrnike razveselovati, s svojim žlahnim sadom jih oživljati in krepčati, in s svojoj nebeškoj podoboj jim gorečnišo ljubezen do Boga in večnih blagrov navdahniti. S v e t e r e d e, m i n i š k o al k l o š t e r s k o živlenje mi to rožo imenujemo.

*

Miniško življenje ima za podlago tri evangeljske světe in je tedaj prav za prav ravno tako staro, kakor keršanska věra, zakaj v tem pomenu se smejo že tudi apostoli in drugi duhovni minihi imenovati. Vendar pa cerkva le tiste minihe imenuje, ki po posebnih natanjčnih pravilih, v družbi med sebo, pod posebnimi predniki v samostanih živijo. V tem pomenu pa je miništvo iz življenja pušavnikov pricvetelo. Že v prejšni dobi so se namreč najšli sveti možje, kteri vse pozemljsko zaničevaje, so se v samotne pušave podali, in v ojstri pokori le za nebesa živeli, in te, ki so jih obiskali, v sv. věri podučali. Nje imenujemo pušavnike, kterih pervi sv. Paul se je v l. 250 v pušavo podal. Okoli njegovega naslednika sv. Antona se je še več drugih učencov zbralo, kteri so ga prosili, da bi smeli pri njemu ostati, in pod njegovim vodstvom se svetega življenja učiti. Sv. Anton je tedaj začetnik miniškega življenja. Za njim pa so si v izhodu za vpeljanje minihov in zidanje samostanov naj več prizadjali sv. Pahomi in sv. Hilarion, še več pa sv. škof Bazili veliki. V zahodu pa se je miniško življenje naznanilo po pregnanem Egiptovskem škofu Atanaziu; po sv. Benediktu, velikem svetniku božjem, pa je bilo za vselej vtemeljeno

in po vsih deželah razširjeno. Minihi, ki po njegovih pravilih živé, se po njemu Benediktinarji imenujejo.

Velika vrednost in važnost miniškega živlenja za sv. cerkvo se da iz naslednega spoznati:

1. Podlaga sv. cerkve in večnega živlenja je čisti nauk Kristusov. Več kakor vse drugo škodjejo tedaj sv. cerkvi krivověrci, in zoper nje cerkva naj veče pomoči potrebuje, in jo obilno iz samostanov dobiva, ktere ravno zavolj tega krivověrci pred vsim čertijo in zatěrajo. Minihi namreč od vsih posvetnih skerbi oddaljeni, imajo naj več časa in priložnost v svetih pismih in vednostih globokeje premišlevati, svetnim duhovnom v podučenju ljudstva pomagati, in pravo věro zoper krivověrce zagovarjati. In zares je cerkva vsigdar noter do naj noviših časov ravno iz samostanov svoje naj serčniše zagovornike, misionarje in svoje naj učenejše škofe in papeže dobivala. Taki redovniki so Benediktinarji i Dominikani.

2. Věra brez ljubezni pa je mertva; le goreča ljubezen je ključ vrat nebeških. Ljubezni do Boga nasprotno pa je grešno živlenje, ktero Boga in nebeške blagre zaničuje, in le v minljivem in goljfivem posvetnem veselovanju zveličanja iše. Zopet so minihi in nune poklicani dereči povodnji greha jěz postaviti. Njih

spokorno oblačilo, njih ojstro življenje, polno postov, zatevanja samega sebe in ojstrih pokoril je naj glasnejša pridga za vse mehkužne kristiane in slepe grešnike, ki uči svet zaničevati in serca proti nebesom povzdigovati. In kakor je Mozes molil, ko so se Izraelci bojevali, tako se bojujejo kristiani s svojimi dušnimi pastirji zoper razne sovražnike, med tim ko jezero minihov in nun v klošterski samoti noč in dan v neprenehljivi molitvi roke in serca proti Bogu povzdiguje in za nje moli, kakor Karmeliti, Franciškani, Kapucini itd.

3. Znamnje prave ljubezni do Boga pa je resnična ljubezen do bližnjega. Kdor bližnjega ne ljubi tudi Boga sovraži. Kako redko se prava ljubezen do bližnjega med kristiani najde. To ljubezen v živi pridgi kristianom oznanovati in v djanju kazati so zopet nune in minihi poklicani, kteri v bolnišnicah bolnikom strežejo, zapušene otroke sprejemajo, vboge in revne oblačijo in nasitujejo, in od hiše do hiše za vboge milošno prosijo. Redi s tim opravilom bodo redi usmilenja in ljubezni imenovani; p. usmileni brati in sestre, Elizabetinarce itd.

Tako vidimo minihe in nune kakor veliko vojsko okoli poslopja sv. cerkve zbrane, kteri jo branijo in varjejo zoper vsakoršine sovraž-

nike. In vidili bomo, kako je Bog u vsaki dobi ravno tiste rede obudil, kteri so bili cerkvi naj bolj koristni in potrebni, kakor ravno v tej dobi zoper krivověrce učeni red Benediktinarjev.

46. Zgledi življenja Svetnikov.

Med tim ko so v pervi dobi zlasti sv. mučeniki cerkvo kinčali, jo je v tej dobi veliko število visokoučenih svetih možev tolažilo, kterih je tudi od toliko krivověrcov stiskana, zares potrebovala. Med njimi se svetijo:

1. Sv. Atanazi, Aleksandriški škof. Zoper Ariovo krivověro se je on, zlasti pri Nicejskem zboru naj serčniši vojskoval, in je bil ravno zato od krivověrcov toliko sovražen, da so ga raznih naj ostudniših pregreh dolžili, in cesarja premotili, da ga je iz škofjega sedeža trikrat po nedolžnem pregnal. V svojem pregnanjstvu je neskončno veliko prestal, pa svojim sovražnikom vse od serca odpustil in poslednjič mirno v Gospodu zaspal v Aleksandrii, v svoji posteli.

2. Sv. Ambrož se je, še nekěršen, na sv. kerst toliko pobožno pripravlal, da so ga škofje in ljudstvo enoglasno v Milanskega škofa zvolili. Bil je neizrečeno usmilen do vbogih; ojster do samega sebe, se je petkrat v tednu postil, in zavolj mnogo opravil po dnevi

veliko noči v molitvi in sv. premišlevanju prečul, do drugeh pa je bil poln ljubezni in si prizadeval, vsakemu pomagati. Zoper krivověrce je čist nauk sv. cerkve čversto in učeno zagovarjal. V pridgah je bil neutruden, in je zlasti za večo lepoto cerkvenega petja si veliko prizadeval. Imenitna pesem „Tebe, o Bog! mi hvalimo“ (Te Deum laudamus) pravijo, da je od njega zložena.

3. Sv. Auguštin. Njegovi oče je bil nevěrnik, mati pa pobožna Monika, ki ga je lepo izredila. Pa Auguštin, sicer mladenč bistre glave, ki se je dobro učil, je materni nauk malo obrajtal, in že zgodaj v slabe družine zajšel, v mnoge grehe zabredil in clo v krivověrstvo padel. Že dva in trideset lět star je hodil iz gole radovednosti imenitnega pridgarja sv. Ambroža poslušat; pridge tega sv. škofa so ga toliko ganule, da je s pomočjoj posebne gnade božje kmalo svoje življenje popolnoma prenaredil, in da je pozneje v škofa zvolen, posebna čast in bramba sv. cerkve postal. Veliko se je trudil za podučenje krivověrcov, in je z čudovitoj učenostjoj nauk sv. cerkve razlagal in zagovarjal. Spisal je veliko učenih, svetih bukev, ki bodo vsak čas veliko slovele. Veliko si je prizadeval, pobožno skupno življenje med duhovnimi po podobi miniškega življenja vpeljati,

in je sam v ojstrem pokorjenju 76 lět star svoje sv. življenje sklenul. To šego skupnega življenja so začeli tudi kmalo drugi škofje s svojimi duhovnimi posnemati, kteri se kanoniki, ali korarji imenujejo.

4. Sv. Jeronim, v Štridovi na Slovenskem rojen, si je že mladenč veliko učenost pridobil. Zgodej je zapustil zapeljiv svet, in se je v Azio v pušavo podal, kder je v neizrečeno ojstrem pokorjenju, kakor pušavnik veliko lět živel, da ga drugega ni bilo, kakor kost in koža. Pri vsem tem so mu skušnjave veliko nadlegvale, kar je Bog zato dopustil, da bi se Jeronim zavolj svoje pobožnosti ne prevzel. Sam od sebe piše: „Noč in dan sim jokal in zdihoval zavolj svojih slabost, le kaj malega na terdih tleh počival; skoraj nikoli nisim kuhanega jedil, merzla voda je bila moja pijača. Moj obraz je bil od postov prepaden, moje telo je bilo merliču podobno, vendar polno nečistega ognja. V tih skušnjavah sim pri nogah križanega Jezusa obilno jokal, in ga ponižno prosil pomoč.“ Pri svoji ojstri pokori je vedno sv. reči, zlasti sv. pismo premišljeval. Veliko učenih bukev je spisal, tudi zoper krivověrce, kteri so ga zato še v pušavi preganjali. Zlasti pa je sv. pismo iz Hebrejskega (Judovskega) in Gerškega jezika v latinskega prestavil, kakor se še zdaj v

sv. katolički cerkvi rabi. Poln zasluženja je sklenul 80 lět star svoje življenje.

5. Sv. Gregor veliki, je bil poprej poglavar Rimskega mesta, cesarju zvest služabnik, ker se je pa bal, da Bogu premalo služi, je zapustil visoko službo, in je v samoti živel Bogu. Pozneje je bil zoper svojo voljo v papeža zvolen, kar ga je toliko prestrašilo, da je svojemu prijatlu pisal: „Drugi se veselijo, moje serce pa je tako žalostno, da skoraj govoriti ne morem. Prosim te, moli za me!“ Bogu je taka ponižnost dopadla, in dal je Gregorju modrost, da ga cerkva med naj slavniše papeže šteje, in po pravici Velikega imenuje. Spisal je veliko svetih, neizrečeno milih in učenih bukev. Zlasti pa je bil prijatel sv. petja. Sveto petje, kakor ga pri sv. maši in duhovskih opravilih slišimo, je bilo po njegovi skerbi zloženo.

V tej dobi so sloveli sv. Joan Krizostom, sv. Bazili, sv. Gregor Nacianski, in veliko drugih. Imenujemo jih cerkvene učitele in očake svete katolške cerkve. V tej dobi sta živela šv. Nikolavž in sv. Martin, Slovencom posebno častita škofa in priporočnika.

47. Zgledi življenja Svetnic.

Veliko število Svetnic je štela sv. cerkva tudi v tej dobi, zlasti iz stanu nun in pušavnic. V nekoliki zgled naj bodo tukaj opomnjene :

1. Sv. Helena, pobožna mati cesarja Konštantina. Pravijo da je bila Slovenka po svojem rodu. Akoravno pred svetom imenitna cesarica, je vendar spoznala, da je pred Bogom le nevredna dekla. Zato je v ponižni obleki v cerkvo hodila, da se ni od drugih ženskih ločila, tudi ni hotla posebnega prostora, ampak vsred věrnega ljudstva je molila in k Bogu zdihovala. Veliko skerb je imela za vboge, vdove in zapušene otroke. Cerkve je sama lepo osnaževala in oskerbela, da se je služba božja častitljivo obhajala. Dolgo je molila in se rada postila. Že 80 lět stara je šla v Jeruzalem na božjo pot, in je bila tako srečna, na Golgati tri križe najti. Ker pa ni vedila, na kterem je Kristus umerl, se dotakne Jeruzalemski škof z enim in drugim bolne ženske, pa še le ko se je s tretjim dotaknul, je bolnica na hip ozdravila. Na smertni posteli je še svojega sina k sebi poklicala in mu lepe nauke dajala, potlej pa 81 lět stara svojo dušo zročila Bogu.

2. Sv. Monika, mati sv. Augaština je bila nevěrskemu možu v zakon dana, kteri je bil silo togoten in razvujzdan. Pa Monika je vse poterpela, ljubeznivo ž njim ravnala in tako dolgo zanj molila, da se je k pravi věri spreobernul in pobožno živeti začel. Ravno tako priserčno in brez prenehanja je molila in jokala za svojega zgublenega sina Auguština, da jo je neki škof potolažil, rekoč: „Ni mogoče, da bi sin tolkih solz pogublen bil.“ Res je bila tako srečna, spreobernenje svojega sina še včakati, ter mu je pri svoji smerti rekla: „Rada zdaj umerjem, da sim le tvojega spreobernenja še doživela. Pokoplite svojo mater in molite za mojo dušo.

3. Sv. Tajda, spokornica. Bila je deklica zalega lica in posebne lepote. Zapeljivci so jo hvalili, njej pa je ta hvala dopadla. Še bolj se je lepotičiti začela, in ker se zapeljivcov ni sogibala, je zgodaj v zanke padla, ktere so ji nastavlali. V ostudne grehe se je zamotala, pa se jih še ni sramovala, ter postala očitna grešnica, še drugim v pohujšanje. Svet pušavnik to zvedeti, pride iz pušave in ji tako milo in ojstro na serce govori, da se Tajda vsa prestraši, pred njega poklekne in ga prosi, ji povedati, kaj ji je storiti. Pušavnik jo je peljal v kloštor, kder je bila tri lěta v samotni izbi

zaperta. Ojstro se je pokorila, brez prenehanja jokala in molila. Ni se več upala božje ime izreči, ampak je le zdihovala: „O moj stvarnik, usmili se me grešnice!“ Ker je Boga veliko ljubila, ji je bilo tudi, kakor Magdaleni, veliko odpušeno. Še dve lěti je potem v pokori živela, in šla, vsih madežev očišena, v svete nebesa.

4. Sv. Uršula devica. Doma na Angleškem iz kraljeve rodovine je bila z mnogimi drugimi devicami na Francozko peljana, da bi se tam Angleškem vojšakom žene vdale. Pa Jezusova volja ni bila, da bi se bile njegove neveste posvetnim ženinom zaročile. Pošle tedaj hud vihar, ki je gnal barko na Nemške meje. Tam so ravno divji Huni, Ogerski vojšaki u vojski bili, in se hotli svetih devic nesramno lotiti. Pa sv. Uršula je tovaršice priserčno nagovarjala, raje živlenje dati, kakor nebeškemu ženinu zvestobo prelomiti. In tako so vse krono neomadežvanega devištva in mučeništva ob enem prijele.

48. Služba božja.

Obrede, ktere je cerkva v prejšni dobi pri obhajanju službe božje vpeljala, so se tudi v tej dobi sveto spoštovali in ohranili. Vendar

5. Praznik sv. apostolov Petra in Paula.

6. Praznik sv. Štefana, precej po Božiču.

7. Praznik nedolžnih otročičev, tretji dan po Božiču, je vesel otročji praznik. Šega, da grejo otroci odrašene tepeškat, pomeni, da so bili otroci v Betlehemu po nedolžnem vmorjeni.

8. Praznik vsih svetnikov v jeseni, v spomin, da smo še pri Bogu tudi s svojimi rajnimi brati in sestrami, ki so že v nebesih, v zavezi.

9. Razun tih praznikov je še vsaka cerkva poseben praznik v spomin, kedaj da je posvečena bila, obhajala, kteri se zato cerkveno žegnanje imenuje. Tudi je vsaka cerkva spomin tistih svetnikov posebno častitljivo obhajala, kteri so bili ž njo v posebni zavezi.

Začetik cerkvenega lěta se je poprej začel o Veliki noči, od te dobe pa z adventom.

50. Sveti kraji.

Cerkve v prejšni dobi še redke in borne, so se začele v tej dobi bolj na gosto in veli-

častno zidati. Imele so ali podobo križa, ali podobo čolna, v spomin, da je Kristus iz čolna ljudstva učil, in v spomin čolnica Petrovega. Cerkve so imele tri dele:

1. Predhram, proti zahodu, tu je bil prostor za nevěrnike.

2. Čoln, ali znotrajn prostor cerkve za věrnike.

3. Svetišče, proti izhodu, ali z zagrinjalom, ali s pregrajo od čolna ločeno, za duhovne. V sredi svetišča je stal oltar. Pa že v tej dobi se najde navada, da je bilo tudi več oltarjev v eni cerkvi. Pri vhodu v cerkvo je stala posoda z blagoslovljenoj vodoj. Najdejo se že tudi v tej dobi spovednice in kerstnice, ali kerstni kamni, v kterih se je kerševalo.

Cerkvene stene so bile, kakor zdaj, z raznimi, lepimi podobami okinčane, ki so věrnikom razne prigodbe ali iz življenja Kristusovega, ali iz življenja Svetnikov pred oči stavile. Od kar so bili zvonovi v navado prišli so se začeli tudi lepi, veličastni visoki zvoniki (stolpi ali turni) cerkvam dozidovati.

Peta doba.

Od Korla Velikega do velike cerkvene ločitve v zahodu* 1519 *lět po Kr.: doba kraljevavne cerkve.

51. Posvetna oblast Rimskih papežev.

Na vse strani smagovavna, od znotraj pa od imenitnih učenikov razsvitlena in vterjena je cerkva v to dobo stopila, in je v njej naj večo čast, slavo in moč dosegla, ki jo je do današnih dni kedaj vživala; tako da to dobo po vsi pravici dobo **kraljevávne cerkve** imenujemo.

Kakor druge apostole je Kristus tudi sv. Petra, skalo cerkve in nje poglavarja, bornega in brez vse posvetne pomoči po svetu poslal in v Rim pripeljal; in zares so sv. Peter in njegovi nasledniki Rim in ves svet cerkvi podvergli, ne z bogastvom in ojstrim mečem, ampak z božtvom in z edinoj božjoj pomočjoj. Pa časi so se mnogo spremenili, zlasti kar so mogočni kralji in cesarji v cerkvo stopili. Kakor so namreč pobožni vladarji cerkvi u

veliko pomoč bili, in sosebno Rimske papeže u vsih rečeh podpirali, ravno tako pa so hudobni in častilakomni vladarji pogosto cerkvi hudo nadlegovali, in zlasti Rimske papeže overali, da niso mogli slobodno po svoji vesti in božjih zapovedih cerkve vladati. Prigodilo se je clo kterokrat, da so bili po svojoglavnosti in sebičnosti vladarjev možje v škofe in papeže izvoleni, kteri niso bilo nikakor cerkve čast in pomoč, ampak nje velika škoda in sramota. Da bi tedaj Rimski papeži popolnoma slobodno, le po svoji vesti in cerkvenih zapovedih cerkvo vladati zamogli, je bilo treba, da bi tudi v posvetnih rečeh nobenemu vladarju podverženi ne bili, ampak da bi bili popolnoma samosvoji in neodvisni; kar je ravno v tej dobi previdnost božja naklonila. Že večkrat so papeži s svojoj modrostjoj in božjoj pomočjoj Rim in bližne okrajne sovražnih napadov oteli, tako da je gotovo, da bi bilo brez njih prizadevanja tudi Rimsko mesto, kakor mnogo drugih, zdavnej v groble in razvaline spreminjeno. Ako so tedaj Rimljani že zdavnej papeže tudi kakor svoje posvetne dobrotnike in varhe spoštovali, jim je bilo pa v tej dobi Rimsko mesto z bližnimi okrajnami popolnoma za vse čase v last in posest podarjeno. Ko so namreč divji Longobardi

zopet s sovražnoj vojskoj nad Rimsko deželo planuli, je pritekel na prošnjo papeža Štefana III. Pipin, pobožen kralj Frankov (sedajnih Francozov) na pomoč, in je oteto deželo vsim prihodnim papežem v last podaril, rekoč: Za sv. Petra in za zveličanje svojih duš so Franki kerv prelili, in zakladi celega sveta me ne bodo nagnuli, dano besedo prelomiti. Njegov sin Korl pa je prišel v lětu 800 clo sam v Rim, in je na Božični praznik z lastnoj rokoj pismo darovanja v cerkvi sv. Petra na oltar položil, pri kteri priložnosti mu je papež Leo III. krono Rimskih cesarjev nenadoma na glavo postavil, med tim ko je vse ljudstvo trikrat na glas zakričalo: „Korlu Velikemu, od Boga kronanemu, pobožnemu Rimskemu cesarju blagor in zmaga."

Tako je bil Korl, zavolj svojih slavnih del in zmag Veliki imenovan, k naj veči zemljski časti povzdignjen; pa njegovo serce je ostalo vedno ponižno, za Boga goreče, in ves čas življenja so bile vse njegove misli in želje v to obernjene, keršansko věro povsod vterditi, in svoje ljudstva v resnici osrečiti. Kar je bil v prejšni dobi za cerkvo Konštantin Veliki, to je bil v tej dobi Korl Veliki. Dajal je modre postave, zidal je cerkve, sa-

mostane in šole, podpiral je papeža in škofe, preskerbel duhovne in misionare, sklical je iz ptujih dežel modre in sloveče učenike, je vkazal sv. pismo, katekizem in druge sv. bukve v domači jezik prestaviti, ter si prizadeval ljudstva omikati in za sv. čednost vneti. U visoki starosti na smertni posteli ležeč, si je še čelo, roke in noge pokrižal, roke k molitvi sklenul in pri besedah: „V tvoje roke, o Gospod, izročim svojo dušo!“ mirno zaspal v Gospodu.

52. Razširanje keršanstva v tej dobi, zlasti pri Slovanih.

Bila je keršanska věra že v prejšni dobi skorej med vsimi Europejskimi narodi pridgovana in mnogo razširjena, vendar je še povsod veliko nevěrcov in malikovavcov bilo, ktere spreoberniti, so si papeži s pomočjo pobožnih kraljev in cesarjev neutrudljivo in tako srečno prizadevali, da je bilo nevěrstvo v Europi v tej dobi popolnoma zaterto, keršanska věra pa popolnoma vterjena.

Kar nas Slovence zadeva, so nam luč sv. věre prinesli misionarji iz Ogleja in Solnigrada. Kolikor je malikovavcov še ostalo, so bili v tej dobi spreobernjeni, in

lep red za duhovsko pastirstvo vpeljati, je bila po želji cesarja Korla Velikega Drava za mejo spoznana, tako da so vsi Slovenci na desnem bregu Drave spadali pod Oglejskega škofa, uni na levem bregu pa pod Solnograškega. Ker je bila pa Solnograška škofija preobširna, je bila v lětu 1072 lastna škofija na Koroškem vtemeljena, ki se od reke Kerke, poleg ktere so škofje svoj sedež imeli, Kerška imenuje. Zdaj pa Kerški škof v Celovcu stanuje. Pozneje 1219 je bila vtemeljena Sekovska škofija na Štajerskem, ktera zdaj škofski sedež v Gradcu ima, in v lětu 1228 Lavantinska škofija s sedežem pri Št. Andreju na Koroškem. Slovenci so v tej dobi večidel vsi po levi strani Drave v oskerbi Solnogradških, po desni pa v skerbi Oglejskih nadškofov ostali. Še le okoli lěta 1786 so se med te škofije tako razdelili, da so vsi Koroški Slovenci zgoraj nad Velikovcom spadli pod Kerško škofijo, vsi Koroški Slovenci spodej pod Velikovcom, in Štajarski Slovenci do Sotle in blizo Drave pri Mariboru pod Lavantinsko škofijo; Štajarski Slovenci unkraj Maribora do Horvaške in Ogerske meje pa pod Sekovsko škofijo. Oglejskim patriarhom pastirstvo polajšati, je bila v lětu 1461 Ljubljanska škofija utemeljena, ki obseže

zdaj vse Slovence na Krajnskem. Staro Teržaško škofijo Slovenci na Teržaskem svojo mater spoznajo. Ko je v lětu 1751 po želji cesarice Marie Terezie papež Benedikt XIV. patriarhat v Ogleju izdvignul, je mesto njega v Gorici in Vidmu nadškofije napravil, ki tudi mnogo Slovencov obsežete, in Goriška nadškofija je večidel Slovencov na desni strani Drave do cesarja Jozefa II. oskerbovala noter do Horvaške meje.

Kar druge Slovane zadeva, je prosil Horvaški knez Porga misionarjev v Carigradu; pa cesar ga je zavernul na Rimskega papeža; od kodar pridši misionarji so njega (670) in veliko ljudstva kerstili. Od Horvaških škofov pa se za gotovo še le od lěta 879 vě.

Serbi so bili od carigraških cesarjev zmagani in od cesarja Herakleja h kerstu prisileni. V lětu 827 pa so se zopet od carigraškega cesarstva odtergali, pa tudi keršansko věro zapustili, za ktero jih je cesar Bazili pozneje zopet pridobil.

Slovani na Moravskem in po nekdajnem zgornem Panonskem so se naj poprej po prizadevanju cesarja Korla Vel. s keršanstvom soznanili; ker so pa nemški misionarji le malo opraviti zamogli, so prosili Slovenski knezi pri Gerškem cesarju v Carigradu slo-

rih pervi, sv. Rupert z imenom, je sam med Slovence prišel, jih veliko spreobernul in kerstil. Še je veliko cerkev na Slovenskem sv. Rupertu posvečenih. Pa terdno vkoreniniti se je keršanstvo med njimi še le takrat začelo, ko je pobožen knez Hotimir, v Solnemgradu keršen, vojvodstvo Gorotanskih Slovencov prevzel. On je namreč sam škofa sv. Virgilia prosil, da bi prišel sv. věro Slovencom oznanovat ker mu pa tega mnoge opravila niso dopustile, je poslal sv. Modesta škofa z več duhovnimi na Slovensko. Z nepopisljivoj gorečnostjoj se je ti sv. mož trudil za spreobernenje Slovencov, in zasluži v resnici apostol Slovencov imenovan biti. V Gospej sveti (Maria Sal) na Koroškem je imel svoj škofji sedež, in je ondi tudi pokopan. Slovensko ljudstvo ga je z hvalevrednoj gorečnostjoj poslušalo in na jezere sv. kerst prejelo. Le nekteri mogočni žlahtniki, kterih razvujzdanemu in roparsko — divjemu življenju keršanski nauk čistosti in ljubezni ni bil po volji, so se terdovratno in silovito keršanstvu ustavlali, in dvakrat hudo preganjanje zoper svoje keršanske brate vzdignuli, v kterem je bilo mnogo Slovencov neusmileno mučenih in pomorjenih. Vendar so bili, še preden je ta doba končala,

že skorej vsi Slovenci h kerš. věri preobernjeni in več novih cerkev po Slovenskem sozidanih.

45. Minihi in vrednost miniškega življenja.

Zmage ni brez vojskovanja; vojskovati se pa je hudo, težavno in nevarno delo. Akoravno je tedaj cerkva v tej dobi naj slavniše zmage pridobila, je vendar pri vednem vojskovanju zoper divje narode in še hujše krivověrce veliko britkih, silo nevarnih in žalostnih dni doživela, in posebne pomoči božje potrebovala. Njeni Gospod, varh in neviden poglavar Jezus Kristus, kteri ji je obljubil do konca sveta pri njej ostati, tudi res svoje obljube ni pozabil, ampak ji je u vsaki dobi obilno pomoč in sicer ravno takšno poslal, kakoršne je naj bolj potrebovala.

Po božji volji je ravno v tej dobi naj lepša roža u vertu sv. cerkve se prikazala in prekrasno razcvetela, z namenom, do konca vsih časov s svojim preblagim duhom věrnike razveselovati, s svojim žlahnim sadom jih oživljati in krepčati, in s svojoj nebeškoj podoboj jim gorečnišo ljubezen do Boga in večnih blagrov navdahniti. Svete rede, miniško al kloštersko življenje mi to rožo imenujemo.

*

Miniško življenje ima za podlago tri evangeljske světe in je tedaj prav za prav ravno tako staro, kakor keršanska věra, zakaj v tem pomenu se smejo že tudi apostoli in drugi duhovni minihi imenovati. Vendar pa cerkva le tiste minihe imenuje, ki po posebnih natanjčnih pravilih, v družbi med sebo, pod posebnimi predniki v samostanih živijo. V tem pomenu pa je miništvo iz življenja pušavnikov pricvetelo. Že v prejšni dobi so se namreč najšli sveti možje, kteri vse pozemljsko zaničevaje, so se v samotne pušave podali, in v ojstri pokori le za nebesa živeli, in te, ki so jih obiskali, v sv. věri podučali. Nje imenujemo pušavnike, kterih pervi sv. Paul se je v l. 250 v pušavo podal. Okoli njegovega naslednika sv. Antona se je še več drugih učencov zbralo, kteri so ga prosili, da bi smeli pri njemu ostati, in pod njegovim vodstvom se svetega življenja učiti. Sv. Anton je tedaj začetnik miniškega življenja. Za njim pa so si v izhodu za vpeljanje minihov in zidanje samostanov naj več prizadjali sv. Pahomi in sv. Hilarion, še več pa sv. škof Bazili veliki. V zahodu pa se je miniško življenje naznanilo po pregnanem Egiptovskem škofu Atanaziu; po sv. Benediktu, velikem svetniku božjem, pa je bilo za vselej vtemeljeno

in po vsih deželah razširjeno. Minihi, ki po njegovih pravilih živé, se po njemu **Benediktinarji** imenujejo.

Velika **vrednost in važnost** miniškega živlenja za sv. cerkvo se da iz naslednega spoznati:

1. Podlaga sv. cerkve in večnega živlenja je **čisti nauk Kristusov**. Več kakor vse drugo škodjejo tedaj sv. cerkvi krivověrci, in zoper nje cerkva naj veče pomoči potrebuje, in jo obilno iz samostanov dobiva, ktere ravno zavolj tega krivověrci pred vsim čertijo in zatěrajo. Minihi namreč od vsih posvetnih skerbi oddaljeni, imajo naj več časa in priložnost v svetih pismih in vednostih globokeje premišlevati, svetnim duhovnom v podučenju ljudstva pomagati, in pravo věro zoper krivověrce zagovarjati. In zares je cerkva vsigdar noter do naj noviših časov ravno iz samostanov svoje naj serčniše zagovornike, misionarje in svoje naj učenejše škofe in papeže dobivala. Taki redovniki so Benediktinarji i Dominikani.

2. Věra brez **ljubezni** pa je mertva; le goreča ljubezen je ključ vrat nebeških. Ljubezni do Boga násprotno pa je grešno živlenje, ktero Boga in nebeške blagre zaničuje, in le v minljivem in goljfivem posvetnem veselovanju zveličanja iše. Zopet so minihi in nune poklicani dereči povodnji greha jěz postaviti. Njih

spokorno oblačilo, njih ojstro živlenje, polno postov, zatevanja samega sebe in ojstrih pokoril je naj glasnejša pridga za vse mehkužne kristiane in slepe grešnike, ki uči svet zaničevati in serca proti nebesom povzdigovati. In kakor je Mozes molil, ko so se Izraelci bojevali, tako se bojujejo kristiani s svojimi dušnimi pastirji zoper razne sovražnike, med tim ko jezero minihov in nun v klošterski samoti noč in dan v neprenehljivi molitvi roke in serca proti Bogu povzdiguje in za nje moli, kakor Karmeliti, Franciškani, Kapucini itd.

3. Znamnje prave ljubezni do Boga pa je resnična ljubezen do bližnjega. Kdor bližnjega ne ljubi tudi Boga sovraži. Kako redko se prava ljubezen do bližnjega med kristiani najde. To ljubezen v živi pridgi kristianom oznanovati in v djanju kazati so zopet nune in minihi poklicani, kteri v bolnišnicah bolnikom strežejo, zapušene otroke sprejemajo, vboge in revne oblačijo in nasitujejo, in od hiše do hiše za vboge milošno prosijo. Redi s tim opravilom bodo redi usmilenja in ljubezni imenovani; p. usmileni brati in sestre, Elizabetinarce itd.

Tako vidimo minihe in nune kakor veliko vojsko okoli poslopja sv. cerkve zbrane, kteri jo branijo in varjejo zoper vsakoršine sovraž-

nike. In vidili bomo, kako je Bog u vsaki dobi ravno tiste rede obudil, kteri so bili cerkvi naj bolj koristni in potrebni, kakor ravno v tej dobi zoper krivověrce učeni red Benediktinarjev.

46. Zgledi življenja Svetnikov.

Med tim ko so v pervi dobi zlasti sv. mučeniki cerkvo kinčali, jo je v tej dobi veliko število visokoučenih svetih možev tolažilo, kterih je tudi od toliko krivověrcov stiskana, zares potrebovala. Med njimi se svetijo:

1. Sv. Atanazi, Aleksandriški škof. Zoper Ariovo krivověro se je on, zlasti pri Nicejskem zboru naj serčniši vojskoval, in je bil ravno zato od krivověrcov toliko sovražen, da so ga raznih naj ostudniših pregreh dolžili, in cesarja premotili, da ga je iz škofjega sedeža trikrat po nedolžnem pregnal. V svojem pregnanjstvu je neskončno veliko prestal, pa svojim sovražnikom vse od serca odpustil in poslednjič mirno v Gospodu zaspal v Aleksandrii, v svoji posteli.

2. Sv. Ambrož se je, še nekěršen, na sv. kerst toliko pobožno pripravlal, da so ga škofje in ljudstvo enoglasno v Milanskega škofa zvolili. Bil je neizrečeno usmilen do vbogih; ojster do samega sebe, se je petkrat v tednu postil, in zavolj mnogo opravil po dnevi

veliko noči v molitvi in sv. premišlevanju prečul, do drugeh pa je bil poln ljubezni in si prizadeval, vsakemu pomagati. Zoper krivověrce je čist nauk sv. cerkve čversto in učeno zagovarjal. V pridgah je bil neutruden, in je zlasti za večo lepoto cerkvenega petja si veliko prizadeval. Imenitna pesem „Tebe, o Bog! mi hvalimo“ (Te Deum laudamus) pravijo, da je od njega zložena.

3. Sv. Auguštin. Njegovi oče je bil nevěrnik, mati pa pobožna Monika, ki ga je lepo izredila. Pa Auguštin, sicer mladenč bistre glave, ki se je dobro učil, je materni nauk malo obrajtal, in že zgodaj v slabe družine zajšel, v mnoge grehe zabredil in clo v krivověrstvo padel. Že dva in trideset lět star je hodil iz gole radovednosti imenitnega pridgarja sv. Ambroža poslušat; pridge tega sv. škofa so ga toliko ganule, da je s pomočjoj posebne gnade božje kmalo svoje življenje popolnoma prenaredil, in da je pozneje v škofa zvolen, posebna čast in bramba sv. cerkve postal. Veliko se je trudil za podučenje krivověrcov, in je z čudovitoj učenostjoj nauk sv. cerkve razlagal in zagovarjal. Spisal je veliko učenih, svetih bukev, ki bodo vsak čas veliko slovele. Veliko si je prizadeval, pobožno skupno življenje med duhovnimi po podobi miniškega življenja vpeljati,

in je sam v ojstrem pokorjenju 76 lět star svoje sv. življenje sklenul. To šego skupnega življenja so začeli tudi kmalo drugi škofje s svojimi duhovnimi posnemati, kteri se kanoniki, ali korarji imenujejo.

4. Sv. Jeronim, v Štridovi na Slovenskem rojen, si je že mladenč veliko učenost pridobil. Zgodej je zapustil zapeljiv svet, in se je v Azio v pušavo podal, kder je v neizrečeno ojstrem pokorjenju, kakor pušavnik veliko lět živel, da ga drugega ni bilo, kakor kost in koža. Pri vsem tem so mu skušnjave veliko nadlegvale, kar je Bog zato dopustil, da bi se Jeronim zavolj svoje pobožnosti ne prevzel. Sam od sebe piše: „Noč in dan sim jokal in zdihoval zavolj svojih slabost, le kaj malega na terdih tleh počival; skoraj nikoli nisim kuhanega jedil, merzla voda je bila moja pijača. Moj obraz je bil od postov prepaden, moje telo je bilo merliču podobno, vendar polno nečistega ognja. V tih skušnjavah sim pri nogah križanega Jezusa obilno jokal, in ga ponižno prosil pomoč.“ Pri svoji ojstri pokori je vedno sv. reči, zlasti sv. pismo premišljeval. Veliko učenih bukev je spisal, tudi zoper krivověrce, kteri so ga zato še v pušavi preganjali. Zlasti pa je sv. pismo iz Hebrejskega (Judovskega) in Gerškega jezika v latinskega prestavil, kakor se še zdaj v

sv. katolički cerkvi rabi. Poln zasluženja je sklenul 80 lět star svoje življenje.

5. Sv. Gregor veliki, je bil poprej poglavar Rimskega mesta, cesarju zvest služabnik, ker se je pa bal, da Bogu premalo služi, je zapustil visoko službo, in je v samoti živel Bogu. Pozneje je bil zoper svojo voljo v papeža zvolen, kar ga je toliko prestrašilo, da je svojemu prijatlu pisal: „Drugi se veselijo, moje serce pa je tako žalostno, da skoraj govoriti ne morem. Prosim te, moli za me!“ Bogu je taka ponižnost dopadla, in dal je Gregorju modrost, da ga cerkva med naj slavniše papeže šteje, in po pravici Velikega imenuje. Spisal je veliko svetih, neizrečeno milih in učenih bukev. Zlasti pa je bil prijatel sv. petja. Sveto petje, kakor ga pri sv. maši in duhovskih opravilih slišimo, je bilo po njegovi skerbi zloženo.

V tej dobi so sloveli sv. Joan Krizostom, sv. Bazili, sv. Gregor Nacianski, in veliko drugih. Imenujemo jih cerkvene učitele in očake svete katolške cerkve. V tej dobi sta živela šv. Nikolavž in sv. Martin, Slovencom posebno častita škofa in priporočnika.

47. Zgledi življenja Svetnic.

Veliko števila Svetnic je štela sv. cerkva tudi v tej dobi, zlasti iz stanu nun in pušavnic. V nekoliki zgled naj bodo tukaj opomnjene:

1. Sv. Helena, pobožna mati cesarja Konštantina. Pravijo da je bila Slovenka po svojem rodu. Akoravno pred svetom imenitna cesarica, je vendar spoznala, da je pred Bogom le nevredna dekla. Zato je v ponižni obleki v cerkvo hodila, da se ni od drugih ženskih ločila, tudi ni hotla posebnega prostora, ampak vsred věrnega ljudstva je molila in k Bogu zdihovala. Veliko skerb je imela za vboge, vdove in zapušene otroke. Cerkve je sama lepo osnaževala in oskerbela, da se je služba božja častitljivo obhajala. Dolgo je molila in se rada postila. Že 80 lět stara je šla v Jeruzalem na božjo pot, in je bila tako srečna, na Golgati tri križe najti. Ker pa ni vedila, na kterem je Kristus umerl, se dotakne Jeruzalemski škof z enim in drugim bolne ženske, pa še le ko se je s tretjim dotaknul, je bolnica na hip ozdravila. Na smertni posteli je še svojega sina k sebi poklicala in mu lepe nauke dajala, potlej pa 81 lět stara svojo dušo zročila Bogu.

2. Sv. Monika, mati sv. Augština je bila nevěrskemu možu v zakon dana, kteri je bil silo togoten in razvujzdan. Pa Monika je vse poterpela, ljubeznivo ž njim ravnala in tako dolgo zanj molila, da se je k pravi věri spreobernul in pobožno živeti začel. Ravno tako priserčno in brez prenehanja je molila in jokala za svojega zgublenega sina Augština, da jo je neki škof potolažil, rekoč: „Ni mogoče, da bi sin tolkih solz pogublen bil.“ Res je bila tako srečna, spreobernenje svojega sina še včakati, ter mu je pri svoji smerti rekla: „Rada zdaj umerjem, da sim le tvojega spreobernenja še doživela. Pokoplite svojo mater in molite za mojo dušo.

3. Sv. Tajda, spokornica. Bila je deklica zalega lica in posebne lepote. Zapeljivci so jo hvalili, njej pa je ta hvala dopadla. Še bolj se je lepotičiti začela, in ker se zapeljivcov ni sogibala, je zgodaj v zanke padla, ktere so ji nastavlali. V ostudne grehe se je zamotala, pa se jih še ni sramovala, ter postala očitna grešnica, še drugim v pohujšanje. Svet pušavnik to zvedeti, pride iz pušave in ji tako milo in ojstro na serce govori, da se Tajda vsa prestraši, pred njega poklekne in ga prosi, ji povedati, kaj ji je storiti. Pušavnik jo je peljal v klošter, kder je bila tri lěta v samotni izbi

zaperta. Ojstro se je pokorila, brez prenehanja jokala in molila. Ni se več upala božje ime izreči, ampak je le zdihovala: „O moj stvarnik, usmili se me grešnice!“ Ker je Boga veliko ljubila, ji je bilo tudi, kakor Magdaleni, veliko odpušeno. Še dve lěti je potem v pokori živela, in šla, vsih madežev očišena, v svete nebesa.

4. Sv. Uršula devica. Doma na Angleškem iz kraljeve rodovine je bila z mnogimi drugimi devicami na Francozko peljana, da bi se tam Angleškem vojšakom žene vdale. Pa Jezusova volja ni bila, da bi se bile njegove neveste posvetnim ženinom zaročile. Pošle tedaj hud vihar, ki je gnal barko na Nemške meje. Tam so ravno divji Huni, Ogerski vojšaki u vojski bili, in se hotli svetih devic nesramno lotiti. Pa sv. Uršula je tovaršice priserčno nagovarjala, raje živlenje dati, kakor nebeškemu ženinu zvestobo prelomiti. In tako so vse krono neomadežvanega devištva in mučeništva ob enem prijele.

48. Služba božja.

Obrede, ktere je cerkva v prejšni dobi pri obhajanju službe božje vpeljala, so se tudi v tej dobi sveto spoštovali in ohranili. Vendar

so sveti papeži ene in druge svete molitvice in obrede še dostavili, tako da se je že v tej dobi, kakor stare bukve pričajo, darita sv. maše ravno tako obhajala, kakor dan današen.

Navada, le kar pod podoboj kruha sv. obhajilo prijeti, ktero smo že v prejšnih časih najšli, se je zdaj še bolj razširala. Pobožna šega, že prej vpeljana, k sv. obhajilu tešim iti, je bila zdaj v cerkveno zapoved povzdignjena.

Služba božja se je zdaj še veliko bolj častitljivo in slovesno opravlala. Svete posode so se začele iz srebra in zlata narejati, tudi cerkvena obleka mašnikov je postala dražja in častitljivša. Posebno pominljiva je škofova cerkvena obleka. Zlati perstan na roki pomeni, da so s cerkvijoj, kakor z božjoj nevestoj poročeni, pastirska palica, pomeni njih vikšo pastirsko oblast, in lepa mitra ali škofja kapa na glavi nam nazoči Kristusa ternjevo, zdaj poveličano krono.

Luči, ki so se v prejšni dobi iz potrebe pri službi božji rabile, so se tudi za naprej v spomin prejšnih časov in kakor podobe veselja in spoznanja ohranile.

Od začetka se je k službi božji vabilo, da se je ali v rog trobilo, ali z kladvi na železo

bilo, ali da so leseni kladvički na lesene dile tolkli, (kakor je to še zdaj poslednje tri dni u velki teden v navadi). V tej dobi pa so bili zvonovi znajdeni, ki so posebna krasota naših cerkev. Tudi orgle so prišle v tej dobi v katolške cerkve, ktere službo božjo še posebno povzdignejo.

49. Sveti časi.

Praznikom, že prej vpeljanim, se je zdaj še več drugih dostavilo.

1. Božični praznik v spomin rojstva Kristusovega. Sv. Joanez Krizostom ti praznik mater vsih drugih praznikov imenuje. Kakor na Veliko noč skoz 40 danski post, so se věrni na Božični praznik skoz štiri tedne pripravlali, ktere advent, to je: prihod Gospodov, imenujemo.

2. Praznik obrezovanja Gospodovega ali novo lěto, ktero nas opomni z novim lětom vred tudi novo življenje začeti, in serce grehov očistiti.

3. Praznik darovanja Kristusovega v tempelnu, ali svečnica, v spomin, da je ti dan Kristus, luč sveta, v tempel prišel.

4. Praznik oznanjenja Marijnega, v spomin, ko je angel Gabriel Marii oznanilo prinesel, da bo mati Zveličarjeva.

5. Praznik sv. apostolov Petra in Paula.

6. Praznik sv. Štefana, precej po Božiču.

7. Praznik nedolžnih otročičev, tretji dan po Božiču, je vesel otročji praznik. Šega, da grejo otroci odrašene tepeškat, pomeni, da so bili otroci v Betlehemu po nedolžnem vmorjeni.

8. Praznik vsih svetnikov v jeseni, v spomin, da smo še pri Bogu tudi s svojimi rajnimi brati in sestrami, ki so že v nebesih, v zavezi.

9. Razun tih praznikov je še vsaka cerkva poseben praznik v spomin, kedaj da je posvečena bila, obhajala, kteri se zato cerkveno žegnanje imenuje. Tudi je vsaka cerkva spomin tistih svetnikov posebno častitljivo obhajala, kteri so bili ž njo v posebni zavezi.

Začetik cerkvenega lěta se je poprej začel o Veliki noči, od te dobe pa z adventom.

50. Sveti kraji.

Cerkve v prejšni dobi še redke in borne, so se začele v tej dobi bolj na gosto in veli-

častno zidati. Imele so ali podobo **križa**, ali podobo **čolna**, v spomin, da je Kristus iz čolna ljudstva učil, in v spomin čolnica Petrovega. Cerkve so imele tri dele:

1. **Predhram**, proti zahodu, tu je bil prostor za nevěrnike.

2. **Čoln**, ali znotrajn prostor cerkve za věrnike.

3. **Svetišče**, proti izhodu, ali z zagrinjalom, ali s pregrajo od čolna ločeno, za duhovne. V sredi svetišča je stal oltar. Pa že v tej dobi se najde navada, da je bilo tudi več oltarjev v eni cerkvi. Pri vhodu v cerkvo je stala posoda z blagoslovljenoj vodoj. Najdejo se že tudi v tej dobi **spovednice** in **kerstnice**, ali kerstni kamni, v kterih se je korševalo.

Cerkvene stene so bile, kakor zdaj, z raznimi, lepimi podobami okinčane, ki so věrnikom razne prigodbe ali iz življenja Kristusovega, ali iz življenja Svetnikov pred oči stavile. Od kar so bili zvonovi v navado prišli so se začeli tudi lepi, veličastni visoki zvoniki (stolpi ali turni) cerkvam dozidovati.

Peta doba.

Od Korla Velikega do velike cerkvene ločitve v zahodu 1519 *lět po Kr.: doba kraljevavne cerkve.*

51. Posvetna oblast Rimskih papežev.

Na vse strani smagovavna, od znotraj pa od imenitnih učenikov razsvitlena in vterjena je cerkva v to dobo stopila, in je v njej naj večo čast, slavo in moč dosegla, ki jo je do današnjih dni kedaj vživala; tako da to dobo po vsi pravici dobo kraljevávne cerkve imenujemo.

Kakor druge apostole je Kristus tudi sv. Petra, skalo cerkve in nje poglavarja, bornega in brez vse posvetne pomoči po svetu poslal in v Rim pripeljal; in zares so sv. Peter in njegovi nasledniki Rim in ves svet cerkvi podvergli, ne z bogastvom in ojstrim mečem, ampak z božtvom in z edinoj božjoj pomočjoj. Pa časi so se mnogo spremenili, zlasti kar so mogočni kralji in cesarji v cerkvo stopili. Kakor so namreč pobožni vladarji cerkvi u

veliko pomoč bili, in sosebno Rimske papeže u vsih rečeh podpirali, ravno tako pa so hudobni in častilakomni vladarji pogosto cerkvi hudo nadlegovali, in zlasti Rimske papeže overali, da niso mogli slobodno po svoji vesti in božjih zapovedih cerkve vladati. Prigodilo se je clo kterokrat, da so bili po svojoglavnosti in sebičnosti vladarjev možje v škofe in papeže izvoleni, kteri niso bilo nikakor cerkve čast in pomoč, ampak nje velika škoda in sramota. Da bi tedaj Rimski papeži popolnoma slobodno, le po svoji vesti in cerkvenih zapovedih cerkvo vladati zamogli, je bilo treba, da bi tudi v posvetnih rečeh nobenemu vladarju podverženi ne bili, ampak da bi bili popolnoma samosvoji in neodvisni; kar je ravno v tej dobi previdnost božja naklonila. Že večkrat so papeži s svojoj modrostjoj in božjoj pomočjoj Rim in bližne okrajne sovražnih napadov oteli, tako da je gotovo, da bi bilo brez njih prizadevanja tudi Rimsko mesto, kakor mnogo drugih, zdavnej v groble in razvaline spreminjeno. Ako so tedaj Rimljani že zdavnej papeže tudi kakor svoje posvetne dobrotnike in varhe spoštovali, jim je bilo pa v tej dobi Rimsko mesto z bližnimi okrajnami popolnoma za vse čase v last in posest podarjeno. Ko so namreč divji Longobardi

zopet s sovražnoj vojskoj nad Rimsko deželo planuli, je pritekel na prošnjo papeža Štefana III. Pipin, pobožen kralj Frankov (sedajnih Francozov) na pomoč, in je oteto deželo vsim prihodnim papežem v last podaril, rekoč: Za sv. Petra in za zveličanje svojih duš so Franki kerv prelili, in zakladi celega sveta me ne bodo nagnuli, dano besedo prelomiti. Njegov sin Korl pa je prišel v lětu 800 clo sam v Rim, in je na Božični praznik z lastnoj rokoj pismo darovanja v cerkvi sv. Petra na oltar položil, pri kteri priložnosti mu je papež Leo III. krono Rimskih cesarjev nenadoma na glavo postavil, med tim ko je vse ljudstvo trikrat na glas zakričalo: „Korlu Velikemu, od Boga kronanemu, pobožnemu Rimskemu cesarju blagor in zmaga."

Tako je bil Korl, zavolj svojih slavnih del in zmag Veliki imenovan, k naj veči zemljski časti povzdignjen; pa njegovo serce je ostalo vedno ponižno, za Boga goreče, in ves čas življenja so bile vse njegove misli in želje v to obernjene, keršansko věro povsod vterditi, in svoje ljudstva v resnici osrečiti. Ker je bil v prejšni dobi za cerkvo Konštantin Veliki, to je bil v tej dobi Korl Veliki. Dajal je modre postave, zidal je cerkve, sa-

mostane in šole, podpiral je papeža in škofe, preskerbel duhovne in misionare, sklical je iz ptujih dežel modre in sloveče učenike, je vkazal sv. pismo, katekizem in druge sv. bukve v domači jezik prestaviti, ter si prizadeval ljudstva omikati in za sv. čednost vneti. U visoki starosti na smertni posteli ležeč, si je še čelo, roke in noge pokrižal, roke k molitvi sklenul in pri besedah: „V tvoje roke, o Gospod, izročim svojo dušo!“ mirno zaspal v Gospodu.

52. Razširanje keršanstva v tej dobi, zlasti pri Slovanih.

Bila je keršanska věra že v prejšni dobi skorej med vsimi Europejskimi narodi pridgovana in mnogo razširjena, vendar je še povsod veliko nevěrcov in malikovavcov bilo, ktere spreoberniti, so si papeži s pomočjo pobožnih kraljev in cesarjev neutrudljivo in tako srečno prizadevali, da je bilo nevěrstvo v Europi v tej dobi popolnoma zaterto, keršanska věra pa popolnoma vterjena.

Kar nas Slovence zadeva, so nam luč sv. věre prinesli misionarji iz Ogleja in Solnigrada. Kolikor je malikovavcov še ostalo, so bili v tej dobi spreobernjeni, in

lep red za duhovsko pastirstvo vpeljati, je bila po želji cesarja Korla Velikega Drava za mejo spoznana, tako da so vsi Slovenci na desnem bregu Drave spadali pod Oglejskega škofa, uni na levem bregu pa pod Solnograškega. Ker je bila pa Solnograška škofija preobširna, je bila v lětu 1072 lastna škofija na Koroškem vtemeljena, ki se od reke Kerke, poleg ktere so škofje svoj sedež imeli, Kerška imenuje. Zdaj pa Kerški škof v Celovcu stanuje. Pozneje 1219 je bila vtemeljena Sekovska škofija na Štajerskem, ktera zdaj škofski sedež v Gradcu ima, in v lětu 1228 Lavantinska škofija s sedežem pri Št. Andreju na Koroškem. Slovenci so v tej dobi večidel vsi po levi strani Drave v oskerbi Solnogradških, po desni pa v skerbi Oglejskih nadškofov ostali. Še le okoli lěta 1786 so se med te škofije tako razdelili, da so vsi Koroški Slovenci zgoraj nad Velikovcom spadli pod Kerško škofijo, vsi Koroški Slovenci spodej pod Velikovcom, in Štajarski Slovenci do Sotle in blizo Drave pri Mariboru pod Lavantinsko škofijo; Štajarski Slovenci unkraj Maribora do Horvaške in Ogerske meje pa pod Sekovsko škofijo. Oglejskim patriarhom pastirstvo polajšati, je bila v lětu 1461 Ljubljanska škofija utemeljena, ki obseže

zdaj vse Slovence na Krajnskem. Staro Teržaško škofijo Slovenci na Teržaskem svojo mater spoznajo. Ko je v lětu 1751 po želji cesarice Marie Terezie papež Benedikt XIV. patriarhat v Ogleju izdvignul, je mesto njega v Gorici in Vidmu nadškofije napravil, ki tudi mnogo Slovencov obsežete, in Goriška nadškofija je večidel Slovencov na desni strani Drave do cesarja Jozefa II. oskerbovala noter do Horvaške meje.

Kar druge Slovane zadeva, je prosil Horvaški knez Porga misionarjev v Carigradu; pa cesar ga je zavernul na Rimskega papeža; od kodar pridši misionarji so njega (670) in veliko ljudstva kerstili. Od Horvaških škofov pa se za gotovo še le od lěta 879 vě.

Serbi so bili od carigraških cesarjev zmagani in od cesarja Herakleja h kerstu prisileni. V lětu 827 pa so se zopet od carigraškega cesarstva odtergali, pa tudi keršansko věro zapustili, za ktero jih je cesar Bazili pozneje zopet pridobil.

Slovani na Moravskem in po nekdajnem zgornem Panonskem so se naj poprej po prizadevanju cesarja Korla Vel. s keršanstvom soznanili; ker so pa nemški misionarji le malo opraviti zamogli, so prosili Slovenski knezi pri Gerškem cesarju v Carigradu slo-

vanskih misionarjev. Prišla sta tedaj v lětu 863 dva duhovna iz Gerškega, sv. brata Ciril in Metud, ktera so Moravani in sosedni Slovani neizrečeno radi poslušali. Ona sta znajšla perve slovanske pismena, kakor jih Rusi in Serbi še dan današen rabijo, sta prestavila več knjig sv. pisma in druge cerkvene knjige v slovanski jezik, in sta tudi službo božjo v slovanskem jeziku opravlala, kar je papež Joanez VIII. v lětu 880 kakor izjemo poterdil. Da so papeži le neradi slovanski jezik pri službi božji dovolili, se da iz tega posneti, ker je v lětu 967 papež Joanez XIII. škofijo v Pragu le s tim pogojem poterdil, da se obredi ne bodo v slovanskem, ampak po postavah cerkve v latinskem jeziku opravlali. In Slovanom gré hvala, da so se želji papeževi spoštljivo podvergli, spoznavši da je jedinost cerkvenega jezika zavolj jedinosti cerkve potrebna. Cirila in Metuda pa je cerkva zavolj nju pobožnosti vsakčas kakor svetnika častila, med tim ko ju Slavjani svoja naj imenitneja apostola po pravici imenujejo in časté.

Iz Moravskega je luč sv. věre prisijala na Česko. Metud je namreč českega kneza Borivoja in njegovo ženo sv. Ljudmilo spreobernul in kerstil. Po nju prizadevanju se je veliko Čehov kerstiti dalo, veliko jih je

pa še v malikovanju ostalo, ki so Borivoju hudo nadlegovali. Pobožna Ljudmila je bila pozneje po zapovedi lastne hudobne nevěrske snehe Dragomire umorjena. Dragomira sama je imela dva sina sv. Venceslava in Boleslava, ki sta Česko kraljestvo med sebo razdelila. Venceslav od Ljudomile, svoje babice pobožno izrejen, je sveto živel, po noči vstajal, v cerkvo hodil in molil. To je hudobno mater Dragomiro toliko razserdilo, da je Boleslava, ki je bil hudoben ko ona, nagovorila, da ga je po noči v cerkvi zalezil in po tolovajsko umoril okoli lěta 934.

Po ženitvi Poljskega kneza Miecislava z pobožnoj českoj kraljevičnjoj Dombrovskoj (okoli l. 965) je spoznal Miecislav keršansko věro in se je dal kerstiti, in Poljsko ljudstvo, ki ga je ljubilo, je radovoljno njegov zgled posnelo in malike u vodo pometalo.

Tudi Ruska nadknezinja Olga se je dala okoli l. 955 v Carigradu kerstiti in po prizadevanju njenega unuka Vladimira Velikega so tudi Rusi sv. kerst prijeli. Ko so se maliki u vodo pometali, je sicer vse ljudstvo jokalo, vendar vbogljivo na voljo vladarja sv. kerst prijelo. Žalibog, da so Rusi s carigraškimi patriarhi deržali, in se ž njimi vred od cerkvene jedinosti ločili.

53. Cerkva duhovna kraljica narodov.

Sv. cerkva je svoje kraljestvo široko po vsem takrat znanem svetu razširala, in vsi narodi so jo svojo duhovno mater in kraljico spoštovali in častili. Pa kakor posamezen človek, ako se je ravno grehu odpovedal, še dokaj časa potrebuje, preden vse hude navade zatere in vse hude nagnenja ukroti, in le pregosto v prejšne grehe nazaj pade: tako tudi ne smemo misliti, da bi bili narodi, ki so v tej dobi sv. kerst prijeli, na enkrat svojo divjost in hude navade popolnoma zapustili. Še dolgo časa so ostali narodi, njih knezi in kralji sirovi in divjaški, dolgo se niso mogli svojega nestanovitnega, tako rekoč roparskega živlenja odvaditi, in se krotkega kmetijskega živlenja in poljodelstva lotiti; še več sto lět so se ljudstva, knezi in kralji v divjih in kervavih medsebojnih bitkah pobijali in ropali. Sirovi ljudje, pokoršine še ne navajeni, niso takrat skorej nobęne druge oblasti spoznati hotli, kakor oblast škofov in Rimskih papežev, svojih duhovnih očetov. Kralji in knezi spoznavši, da ljudstva besedo rimskih papežev skorej jedino poslušajo in vbogajo, so tedaj večkrat iz spoštovanja, večkrat pa tudi zavolj lastnega do-

bička svoje krone in kraljestva papežem k nogam položili, ter obojno iz njih rok nazaj prejeli, vedši, da jih bodo ljudstva potem kakor služabnike cerkve bolj spoštovale. Po tej poti pa je prišla skorej neizmerna posvetna oblast v roke Rimskih papežev. Oni so krone delili, pa jih nevrednim kraljem spet jemali in vrednišim dali. Njih edine želje so bile, da bi ljudstva po božjih zapovedih živele, kralji po božjih zapovedih podložene vladali. So tedaj grešile ljudstva, so nje posvarili, so grešili kralji, so tudi te ojstro opominvali in brez prizanašbe kaznovali. In tukaj zopet vidimo nov čudež božji! Posvarjeni in od vlade odstavleni hudobni kralji so pogosto hudo razkačeni z velikimi vojskami nad papeže planili, kteri od pešice vojšakov obdani, so brez vsakoršne druge pomoči, večidel sivi starčeki na stolu sv. Petra sedeli. Pa glej! papeži so ostali nezmagani, stol sv. Petra se ni ganul ne na levo ne na desno, med tim ko so okoli in okoli naj mogočniši troni omahovali, in naj imenitnejši vladarji revno poginuli. Bolj pogosto, kakor kedaj prej ali poznej, se je v tej dobi resnica besed Kristusovih spričala: „Kdor bo na to skalo (Rimsko cerkvo) padel, se bo razletel, in na kterega bo ona padla, ga

bo razdrobila.“ Akoravno je tedaj ta velika posvetna oblast čez meje cerkvenega poklica Rimskih papežev segla, vendar ne bo nihče obžaleval, da so jo v tej toliko zamotani in sirovi dobi v rokah imeli. Zakaj po tej poti je bila svojoglavnost narodov in trinogstvo vladarjev saj nekoliko pokročano, njih medsebojne pravice varovane, in jezero kervavih vojsk je bilo ali ubranjenih ali saj hitreje zadušenih.

54. Križarske vojske.

Še bolj visoko se je čast, imenitnost in oblast Rimskih papežev povzdignila skoz križarske vojske. Ko je namreč pobožen pušavnik Peter Amienski žalostno novico iz Jeruzalema prinesel, kako neusmileno Muhamedanci s kristiani delajo in svete kraje po živinsko omadežvajo, je sklical papež Urban II. cerkveni zbor v Klermontu (1095) in je vse pričujoče ganljivo prosil, kristianom v Palestini pomagati, in ko je njih veliko revo popisoval, so vsi pričujoči kakor z enim glasom zavpili: „Bog hoče, Bog hoče!“ In zdajci so si pripeli kralji in knezi, prostaki in plemenitniki rudeče križe na svoje oblačila, (od kterih je ime križarskih vojsk) in skle-

nuli, se u veliki vojski podati v brambo kristianov v Palestini. Takih vojsk si je skorej zapored sedem sledilo, vsaka je obsegla silno veliko število ljudi, tako da so bile podobne novemu preselovanju narodov, ki se je od zahoda proti izhodu pomikalo. V lětu 1099 so sicer Jeruzalem križarji res zmagali, in si sveto deželo osvojili, pa ker so med njimi kmalo razpertije vstale, in je bilo mnogim več za časen dobiček, ko za čast božjo, tudi zato ker sovražni Gerki niso odkritoserčno ravnali, so v lětu 1187 Muhamedanci Jeruzalem zopet zmagali in ga imajo v rokah še dan današen.

Sicer je Europa po teh vojskah neizrečno veliko ljudi zgubila, in veliko rodovin je vbožalo, na drugi strani pa so bile tudi koristne. Ljudje so veliko novih krajev vidili, se bolj omikali in mnogo koristnega naučili. Njih zaderžanje se je požlahnilo, njih serce omečilo. Kupčija s ptujimi deželami se je odperla, mesta in tergi obogateli. Zlasti pa se je po teh vojskih neka nepopisljiva gorečnost za božje reči med ljudmi vnela; po hudi zimi, bi rekel, je vesela spomlad v Europi nastala. V nepretergani versti so se zidale cerkve, kloštri in šole, na kterih so naj učenejši možje učili, in učenost na vse kraje razširali. Svete bukve so pisali, sv. pesme zlagali, in sv. umetnija v ri-

sarstvu, podobarstvu in zidarstvu, je tačas svojo zlato dobo dobila. In kolikor nikoli ne poprej ne poznej, je bilo v tej dobi sv. miniških redov vpeljanih, ki so cerkvi neizrečeno veliko koristili. Zares, v tej dobi je sv. katolška cerkva nad svetom kraljevala in nje kraljestvo je bilo blagonosno.

55. Ločitva Gerkov od jedinosti cerkve.

Akoravno kraljica narodov, vendar cerkva, kakor nevesta Kristusova tudi v tej dobi druge krone ni imela, kakor ternjevo krono neprenehanega terplenja. Veliko je prestala v dolgih razpertijah s kralji in cesarji, kteri so, zaničevaje cerkvene postave, po lastni volji nevredne može, clo za denarno plačilo u visoke cerkvene službe, clo na škofske sedeže povzdigovali. Še več je terpela od slabih duhovnov, nevrednih škofov in papežev, ki so se ji v teh divjih časih večkrat vsilili, zlasti od tistega časa, kar so se papeži iz Rima na Francozko preselili in skoz 70 lět (od l. 1308 — 1378) v Avignonu stanovali. Takrat je cerkva veliko grenkih solz prelila, in clo naj britkejšo skušnjo doživela, da so hudobne stranke pravemu papežu nasproti po enega in tudi po dva kriva papeža

zvolile, ki so se med sebo preganjali, in cerkve čast in oblast spodkopavali. Da pa cerkva tudi v tih stiskih ni poginula, in od Kristusa zročenega nauka nikoli popačila, je gotovo naj veči čudež in naj glasnejša spričba, da je cerkva božje delo, ki ga zatreti nobena moč ne zamore.

K temu znotrajnemu terplenju pa je prišlo še zvunajno. Že v prejšni dobi smo slišali, kako so večidel vse krivověre v izhodu začele, in kako so Gerški cesarji svojovoljno nad cerkvo gospodovati hotli in papežem nasprotvali, ter si zlasti prizadevali na patriarhalski sedež v Carigradu može povzdignuti, ki so ž njimi enakih misli bili. Že v prejšni dobi so začeli gerški cesarji s pomočjoj nevrednih cerkvenih prednikov češenje sv. podob z grozovitnoj siloj zaterati. Čisti nauk cerkve so kakor malikovavstvo razglasili, vse sv. podobe in britke martre iz cerkev pometali in sožgali, duhovne pa, ki se niso hotli podvreči, so strašno preganjali in mučili, jim ude odsekovali, oči istikali, po cestah jih vlačili, ali s kamenom na vratu jih v morju topili. Razpertija v lětu 726 začeta je bila še le lěta 842 popolnoma poravnana; pa enkrat vsejano seme sovraštva do Rimske cerkve se ni dalo več zatreti. Dalej bolj so carigraški patriarhi Rim-

skim papežem nasprotovali, dokler da jim je hudoben Mihael Cerulari s celim svojim obširnim patriarhatom l. 1054 pokoršino popolnoma odrekel. Kolikor so si tudi papeži prizadevali, Gerke k cerkveni jedinosti nazaj pripeljati, vse je bilo zastonj! Nekoliko Gerkov se je sicer s časom s cerkvo zopet zedinilo, in ti bodo zedinjeni Gerki imenovani, vsi drugi pa razširjeni po Gerškem, Turskem, Ruskem in Serbskem zivé kakor razkolniki še dan današen, ločeni od živega stebla cerkve, ter so tudi v duhovskih rečeh popolnoma sužni svojih vladarjev. Dobri materi katolški cerkvi niso hotli biti pokorni, zdaj si skušajo tujo sužnost. Katolčani jih starověrce imenovajo, menda zato, ker se nekterih starih šeg deržé, ktere popustiti je katolška cerkva za dobro spoznala; sami pa se pravoslavne (pravověrne) imenujejo, kakor da bi une šege bitstvo věre zadevale.

56. Nova krivověrska vojska zoper sv. cerkvo.

Med tim, ko je cerkva skoz ločitvo Gerkov milione věrnikov v izhodu zgubila, tudi v zahodu vojska s krivověrci ni nehala. Komej so se namreč krivověrci prejšne dobe, kakor juterne megle pred izhajočim soncom

razgubile, so že drugi krivověrci na njih mesto stopili, in staro zmoto v novi obleki na dan prinesli. Vendar pa so se krivověrci te dobe od prejšnih mnogo ločili. Med tim ko so namreč prejšni krivověrci večidel le eno ali drugo resnico sv. věre tajili, so skorej vsi krivověrci te dobe ustno izročilo popolnoma zavergli, in le sv. pismo kakor jedin studenc věre spoznali, s čemor pa so cerkvo naravnost v nje temelu podkopavali. In ker ustno izročilo svoj vir in svojo veljavnost le u veljavnosti učeče cerkve, tedaj vesolnih cerkvenih zborov in Rimskih papežev ima, so ti krivověrci dosledno tudi veljavnost cerkve tajili, akoravno se ne sme zamolčati, da so nevredni duhovni in drugi visoki in naj viši predpostavleni cerkve k temu zaničevanju cerkve mnogo priložnost dali. Tudi so imele krivověre te dobe še to posebno, da so skorej vsi krivověrci, po svojih zmotah zapeljani, tudi svetnim vladarjem pokoršino odrekli, in kakor zlobni puntarji jim nasprotvali, ali pa saj sploh se tako zaderžali in take nauke učili, da so bili za mir in blagor deržave nevarni. Iz česar vsega spoznamo, da so krivověrci te dobe prav za prav očetje in začetniki tiste grozovite krivověrske vojske, ktero bomo v začetku prihodne dobe srečali.

Med vsimi krivověrci te dobe naj hujši in silovitiši so bili Husiti, od svojega začetnika Joana Husa tako imenovani, ki je bil na Českem l. 1369 rojen, in je pozneje v duhovski stan stopil, ter je bil sloveč učitel na Pražkem vseučelišču. Zmote, kakor smo jih prej opomnili, je tudi on učil, zraven pa še tudi to, da nobeden ne cerkveni ne deželski predpostavleni, ako je v smerten greh padel, drugim zapovedovati pravice nima, kar je že samo na sebi ravno tako neumno, kakor v svojih nasledkih v strašne zmešnjave in vedne punte in vojske pelja. U vesoljnem cerkvenem zboru v Kostnici na Švajcarskej meji l. 1415 je bil Hus kakor krivověrc od cesarja Sigismunda po takratnih deržavnih postavah k smerti na germadi obsojen. To pa je njegove prijatele in naslednike na Českem neznano razkačilo, in po nauku Husa so svojemu postavnemu poglavarju pokoršino odrekli, in strašen punt začeli. Kodar so šli Husiti, so vesi, tergi in mesta gorele, jok in zdihovanje se je v tolovajski moritvi milo glasilo, in potokov nedolžne kervi je teklo! Še le okoli lěta 1480 je bila ta vojska ne končana, ampak le zadušena, zakaj v prihodni dobi bomo vidili, kako se je iz živega pepela novi kervavi ogenj vzdignul.

57. Miniški in vitežki redi.

Tolažba za sv. cerkvo v tolikih stiskah in težavah je bila na drugi strani, zlasti po križarskih vojskah zbujeno goreče prizadevanje za višo pobožnost in svetost življenja, ki se je po vsih krajih med mnogimi věrniki razodevati začelo. Ta goreča želja ki je vse zemeljsko zaničevaje le po sklenitvi z Bogom hrepenela, je spodbudila veliko sv. mož in žen, da so se, svet zapustivši, v kloštersko samoto podali, in veliko novih redov po razsvetlenju božjem vpeljali, kakor jih je cerkva ravno zdaj potrebovala. Ker je pa v tih zamotanih časih, kakor smo opomnili, spačeno, mehkužno in razvujzdano življenje med věrniki in duhovni mnogokrat narode v staro divjost nazaj pogrezniti žugalo, so miniški redi te dobe ti posebni značaj imeli, skoz ojstro in spokorno življenje grešni razvujzdanosti jez postaviti, zaderžanje věrnikov in duhovnov požlahniti in preroditi, zraven pa tudi učenost pogube oteti. — In ker se je zlasti po križarskih vojskah silno usmilenje do kristianov, ki so pod jarmom nevěrnikov posebno Muhamedanov ječali, zbudilo, so se najšli še drugi sv. možje, kteri so še druge sv. rede vpeljali, v kterih je bila z

navadnimi miniškimi obljubami še posebna vitežka obljuba sklenjena, kristiane tudi z mečem zoper silo nevěrnikov braniti, in sužne odkupovati. Ti redi se ravno zato vitežki redi imenujejo.

Izmed mnogih miniških redov so:

1. Kartajzarji, ktere je sv. Bruno (1084) vtemelil, med vsimi drugimi naj ojstrejši. Minihi tega reda nosijo slabo, težko in bodeče oblačilo, živé u vednem molčanju, dan dopernesejo z molitvjo in delom, pa tudi po noči vstajajo k molitvi; mesenega nikoli ne vžijejo, in še veliko drugih ojstrih pokoril imajo. Jeden drugega srečaje se pozdravijo: „Spomni se smerti.“ Kakor hitro kdo v ti red stopi, se mu mesto pokaže, kamur bo po smerti pokopan, in dokler živi, si sam počasi svoj grob z lastnimi rokami kople. Njih samostani stojé v samotnih, bolj divjih krajih.

2. Karmeliti, od gore Karmel v Palestini imenovani in lěta 1152 utemeljeni. Poseben namen tega reda je: češenje Marie, nebeške kraljice. Kar ojstrost življenja zadeva, je prejšnemu podoben, vendar nekoliko mehkejši memo unega. Nune tega reda bodo Karmelitarce imenovane.

3. Frančiskani, ktere je sv. Frančišk Serafik l. 1223 vtemelil. Poseben kinč tega reda je popolnoma evangeljsko vbožtvo. Minihi si prosijo živež od hiše do hiše, hodijo skorej bosi in nosijo težko in ojstro oblačilo, poste imajo dolge in ojstre. Njih čas preteče med molitvijo in raznimi duhovskimi opravili, zakaj volja sv. Frančiška je bila, da bi njegovi bratji zlasti v pridigah in v spovednici duhovnom pomagali. Ta red si je posebno ljubezen ljudstva in nja veliko spoštovanje pridobil in noter do današnih dni veliko dobrega storil.— Sv. Klara učenka sv. Frančiška je vtemelila Frančiškanom podoben ženski red, kteremu je tudi sv. Frančišk posebne pravila dal. Te nune bodo Klarisarce imenovane. Razun teh dveh redov je vtemelil sv. Frančišk še tako imenovan tretji red (red terciarjev), kterega ud zamore vsak kristian vsakega stanu biti, ako pravilo derži, kakor ga je sv. Frančišk predpisal. Nekdaj je bil ta red silno razširjen, in je neizrečeno veliko dobrega storil, clo kralji in kraljice so bili v njega zapisani; današne mlačne dni pa je žalibog hudo opešal! Sv. Elizabeta je sosebno pripomogla, da se je ti red široko po Nemškem razširal; nune so si pozneje njo za svojo posebno patrono izvolile, in bojo zato Elizabetinarce

imenovane, njih namen je oskerbovanje bolnikov v boleznicah, sicer pa živé po regelci tretjega reda sv. Frančiška. V lětu 1528 so se od Frančiškanov ločili Kapucini, kteri sicer po enakem pravilu, le še ojstrejše živijo.

Razun teh redov je bilo še veliko drugih vpeljanih, kteri so popotnike sprejemali, zlasti pa bolnikom v kužnih boleznih stregli, ki so v tej dobi tako pogosto po Europi ljudi morile, med tim ko so se nune s podučenjem ženske mladosti pečale, tudi zapeljane ženske ljubeznivo sprejemale in jih na pot pokore ravnale.

58. Zgledi življenja Svetnikov.

Veliko število Svetnikov božjih je venčalo v tej dobi sv. cerkvo, nevesto Kristusovo, iz med kterih naj bodo v nekolik zgled naslednji opomnjeni:

1. **Sv. Gregor VII. papež.** V svoji mladosti je preživel več let v ojstrem samostanu, pozneje pa je bil zavolj svojega žlahnega in odkritega serca in zavolj svoje visoke učenosti od ene cerkvene službe v drugo visokejšo, in v lětu 1073 clo zoper lastno voljo na stol sv. Petra povzdignjen, ker je po smerti

prejšnega papeža vse ljudstvo v cerkvi sv. Petra na enkrat enoglasno vpiti začelo: „Sv. Peter je Gregorja za papeža zvolil.“ Kakor papež se je neizrečeno veliko, in več kakor vsaki drugi, za slobodo in pravice cerkve in za vpeljanje svetejšega življenja med duhovšino trudil. Prestal je neizrekljivo veliko; pa ako je kaj za voljo božjo spoznal, se ni dal za ves svet premakniti na nobeno stran. Njegova serčnost je bila čudovita, ravno tako čudovita njegova modrost. Prijatel čistosti, je živel ponižno, bil dobrotljiv do vbogih, gostoljuben do ptujih. Od razvujzdanega cesarja Henrika IV., kterega je zavolj velikih pregréh iz cerkve izobčil, iz Rima pregnan, je 72 lět star v lětu 1085 umerl v pregnanstvu. Živ in po smerti je bil od mnogih krivo sojen; vsim katolčanom pa ostane častivreden njegov spomin, in cerkva ga je med svetnike prištela.

2. Sv. Bernard, opat. Mlad in bogat in silno zale postave je bil od zapeljivih žensk mnogo zapeljevan in skušan, pa je premagal svet in samega sebe, je zapustil vse, in se podal v neznano divjo pušavo, kder so poprej le razbojniki in divje zveri prebivale. Tukaj je sozidal samostan, kterega je kakor opat sveto vladal. Spisal je tudi veliko sv. bukev in je bil poseben častivec Matere božje. Kralji in

papeži so ga visoko častili in ga klicali na imenitne službe, pa sv. Bernard se ni mogel ločiti svoje ljube samote, v kteri je sveto umerl.

3. Sv. Dominik, je že otrok posebno svetost razodeval. Nedolžnost ohraniti je veliko molil in se ojstro postil, bežal slabe družine, in se zlasti Marii Devici neprenehoma priporočal. Pozneje je lasten miniški red vtemelil, kterega namen je bil grešnike, sosebno krivověrce skoz goreče pridge na pravo pot napeljavati. V tem delu je bil tudi sam neutruden, in Bog je delal po njemu velike čudeže, ter mu je dal v lětu 1121 krono večnega živlenja. Po njemu se je molitva sv. Roženkranca začela.

4. Sv. Frančišk Serafik, minih je bil že mladenč neizrečeno usmilen do vbogih. Ko je gobovega človeka srečal, ga je obilno obdaril in poljubil njegove bolečine iz ljubezni do Jezusa. Od očeta kakor zapravljivec zaveržen, se je veselil, da še ima drugega Očeta v nebesih. Pozneje je vtemelil lasten miniški red. V terplenje Kristusovo je bil toliko zamaknjen, da se mu je enkrat Kristus prikazal, in svojih pet kervavih ran njegovemu telesu vtisnul, ktere strašne bolečine je potem ves srečen noter do smerti nosil. Zavolj svoje

toliko goreče angelske ljubezni do Boga se Serafik imenuje.

5. S. Ludvik Francozki kralj. Še otroku je večkrat pobožna mati Blanka djala: „Priserčno te ljubim, vendar bi te vidila rajši mertvega, kakor v smertnem grehu.“ Bil je pa tudi Ludvik ves pobožen, veliko je molil, se ojstro postil in bil ves usmilen do vbogih. Svoje kraljestvo je vladal po zapovedih božjih, in ljudstvo ga je kakor očeta ljubilo. Akoravno kralj in z mnogimi opravili obtežen, je vendar stopil v tretji red sv. Frančiška, in vse dolžnosti natanjčno doponil. Dvakrat je šel s križarskoj vojskoj na jutrovo. Pervikrat od Muhamedanov vjet, je živel nekaj časa kakor sužen, pa to ga ni ostrašilo. Še enkrat je prijel za meč, grob Kristusov iz rok nevěrnikov otet, pa kuga se ga je lotila, in umerl je v Afriki v l. 1270.

59. Zgledi živlenja Svetnic.

1. Sv. Klara, nuna je že mala deklica bila toliko bogaboječa, ponižna, pokorna in poterpežljiva, prijatlica molitve in ojstre pokore, da se je vse nad njeno svetostjo čudilo. Že dolgo je želela svet zapustiti. 18 lět stara se

je po svetu sv. Frančiška podala v klošter in lasten nunski red vtemelila. Kakor nuna je neizrečeno ojstro svoje deviško telo pokorila. Njeno jedino veselje je bilo, terplenje Kristusovo in žalost Marie premišlevati, in Mariin zgled u vsih rečeh posnemati, njena naj veča skerb in želja. 28 lět je bolna ležala, pa bila je vedno vesela. Od vsih češeno je Bog k sebi vzel l. 1253.

2. Sv. Marjeta Kortonska, nuna. Mlada deklica je bila vsa nečimurna, svetu je želela dopasti, starišev ni hotla vbogati, v slabe tovaršije je zahajala, in zato je bila zgodej zapeljana. Od očeta je pobegnula, in 9 lět v grešnem znanju gerdo živela, in očitno pohujšanje dajala. Ko je pa svojega zapeljivca ubitega najšla, je vsa prestrašena gledala njegovo ostudno truplo, ktero ji je poprej toliko dopadlo, in potem na glas zavpila: „Kde pa je tvoja duša!“ Razjokala se je, pred očeta pokleknivše ga odpuščanja prosila; potlej je šla v cerkvo, in věrno ljudstvo jokaje prosila, dano pohujšanje ji odpustiti. Pozneje je šla v klošter, v kterem je v neizrečeno ojstri pokori živela, in 48 lět stara sveto umerla. Še dan današen se veliko čudežev po njej godi. Bog hoče pokazati, da nobenega tudi naj večega grešnika

ne zaverže, ako se spreoberne in resnično pokoro stori.

3. Sv. Hema. V lětu 983 je bila na spodnem Štajarskem, kakor pravijo, žlahtnega stanu rojena. Njeni starši so bili silno bogati, in imenitni, ter veliko gradov po Krajnskem, Koroškem in Štajarskem imeli. Pa sv. Hema se na bogastvo ni zanašala, ampak je bila že devica vsa v Boga zaljublena. Tudi kakor žena, pobožnemu knezu Vilhelmu zaročena, je ostala Bogu zvesta. Veliko je molila, veliko vbogajime dajala, svoje podložne v svetem strahu imela. Bog jo je ojstro skusil. Njena dva sina sta bila od puntarskih rudokopov umorjena, in njeni mož je na božjem potu umerl. Pa sv. Hema se je u vsem Bogu podvergla, in z Mario rekla: „Dekla sim Gospodova, naj se mi zgodi po njegovi volji.“ Potem je vse svoje premoženje v prid vbogih in cerkve obernula. V Kerki na Koroškem je pozidala lepo cerkvo, bolnišnico, korarski in nunski klošter, v kterega je sama stopila, in kakor naj manjša sestra ponižno živela, in sveto v Gospodu zaspala.

60. Služba božja.

Služba božja se je v tej dobi s posebnoj slovesnostjcj obhajala, zakaj vse, karkoli so

takrat umetnije premogle, se je v čast božjo in v povišanje cerkvene službe božje obernulo. V znamje jedinosti in u veden spomin, da vse cerkve Rimsko cerkvo, kakor svojo mater spoznajo, se je služba božja povsod le v enem jeziku, namreč v jeziku Rimske cerkve, tedaj v latinskem, opravlala.

Pobožna navada, sv. obhajilo le kar pod podoboj kruha prejeti, ktera se je iz svetega strahu začela, da bi se pri obhajanju kaj od presvete rešne kervi izlilo (kar se pri naj veči skerbi komej da ubraniti), in se tako presvetemu zakramentu nečast storila, je v tej dobi med věrniki že skorej splošna postala, in je bila še le kakor že splošna v cerkveno postavo spremenjena. Zavolj mlačnosti v prejemanju sv. sakramentov je četerti vesoljni Lateranski (Rimski) zbor l. 1215 zapoved dal, da morajo vsi věrni saj enkrat v letu sakrament sv. pokore in o velikonočnem času sv. rešno telo prejeti.

Zavolj ravno te mlačnosti je cerkva v tej dobi tudi od ojstrosti pokore mnogo odjenjala, in proprejšne ojstre pokorila v lahkejše spremenila, postavim: v molitve, poste, milošno in druge dobre dela. To spreminjanje ojstrejših pokoril v lahkejše je pomnožilo v tej dobi rabo odpustkov, ktere smo pa, kar njih

bitstvo zadeva, že v pervi dobi sv. katolške cerkve srečali. Vendar so bile pokore v tej dobi memo naših mehkužnih časov še veliko ojstrejše.

Tudi pobožno češenje božjih Svetnikov se je v tej dobi visoko povzdignulo, zlasti pa češenje Matere božje po prizadevanju sv. Bernarda, ki je bil v poslavlenje neběske Kraljice ves zamaknjen. Lepa molitva sv. rožen-kranca, v kteri se nebeški kraljici iz 150 „Češena si Maria“ svet venc spleta, se je zlasti v tej dobi po vsej katolški cerkvi razširila, akoravno se začetek te molitve že pušavnikom 4 stolětja prilastuje.

S počešenjem Svetnikov se je enako povzdignulo pobožno češenje njih ostankov ali svetinj. Pozneje pa se je večkrat primerilo, da so hudobni in dobička željni ljudje tudi druge košice in enake reči, kakor svetinje věrnim prodajali; zato je cerkvena postava dana, da ne smejo věrniki nobenih drugih svetinj za resnične spoznati in častiti, kakor le tiste, kterim je uradni Rimski pečat in uradno pismo iz Rima pridjano, kterega gotovost gre škofom razsoditi.

Od začetka so imeli posamezni škofje oblast, věrne rajne, ki so v svetosti živeli in umerli, kakor Svetnike razglasiti in věrnim

v počešenje priporočiti; v 12 stolětju pa so si Rimski papeži to oblast za celo cerkvo prihranili. Da bo kdo kakor Svetnik poslavlen, je treba gotovih in nedvomljivo dopričanih čudežev, ki so se v življenju Svetnika in po njegovi smerti godili, in kterih gotovost se z neizrečeno velikoj ojstrostjoj preiskuje.

Kar duhovšino zadeva, smo slišali, kako so večkrat mogočni plemenitniki, kralji in cesarji volitvo škofov clo papežev u veliko škodo cerkve na se potegnuli, zato je pobožen papež Nikolaj II. v l. 1059 za cerkvo toliko koristno postavo dal, da smejo papeža voliti le samo zato zaznamvani duhovni, ki bodo kardinali imenovani. Oni so večidel škofje, ki v Rimu ali blizo Rima stanujejo, njih nekoliko pa je po vsem svetu razškroplenih. Za papežem imajo oni naj imenitnejo službo v cerkvi, in njih število, pa malokdaj polno, je na 70 postavleno. — V polajšanje opravil so bile nekterim škofom še višje pravice nad druge škofe izročene; oni bodo nadškofi imenovani. Tako postavim so v naših krajih Kerški, Lavantinski in Graški škof Solnograškemu, Ljublanski in Teržaški škof pa Goriškemu nadškofu podložni.

61. Sveti časi in sveti kraji.

Poprejšnim praznikom so bili v tej dobi še priversteni visoko sveti praznik božjega Telesa (telovo,) ker se spomin te vesele skrivnosti med žalovanjem velikega tedna, kamur prav za prav spada, obhajati ne spodobi; dalej praznik vnebovzetja (veliki Šmaren) rojstva (mali Šmaren) in čistega spočetja Matere božje; potem god sv. arhangela Mihela, v znamnje, da smo tudi z angeli v nebesih — in praznik vsih věrnih duš, v zamnje, da smo še tudi z dušami u vicah v zavezi, kterim skoz dobre dela na pomoč hitimo. — Tudi sveto lěto se je v tej dobi obhajati začelo, in sicer pervikrat po dovolenju papeža Bonifaca VIII. v lětu 1300. Ti papež je postavil sveto lěto na vsakih 100 lět, od papeža Klemena VI. pa je bilo na vsakih 50 lět, in od papeža Pavla II. (1470) na vsakih 25 lět postavleno, pri čemur je ostalo.

Kar svete kraje zadeva, so se Europejci zlasti po križarskih vojskah s prelepimi cerkvami v izhodu soznanili, in njih čudovito stavbo občudovavši, tudi doma ta zgled posnemati začeli, ter toliko lepih cerkev sozidali, da se še dan današen na njih pobožno gorečnostjo zavzemamo.

Šesta doba.

Od velike cerkvene ločitve v zahodu noter do današnih dni: doba od vsih strani sovražene in stiskane cerkve.

62. Cerkva sovražena in stiskana od krivověrcov.

Veliko sovražnikov se je zoper sv. cerkvo že vzdignulo, pa z božjoj pomočjoj je srečno vse premagala. Oni so zginuli, cerkva jedina je ostala! Pa toliko, in tako različnih in tako hudih sovražnikov se še ni nikdar zoper sv. cerkvo združilo, kakor v tej dobi, ktero po pravici dobo od vsih strani sovražene in stiskane cerkve imenujemo. Zmaga cerkve nad vsimi prejšnimi sovražniki nam je tolažba in porok, da bo zmagala tudi te sovražnike, kteri se nje pokončanja že vesele. Kedaj da se to zgodilo bo, ne věmo; da pa gotovo bo, smo prepričani po besedah Kristusovih, da skale sv. cerkve vrata peklenske zmagale nikolj ne bodo, in da bo enkrat ena sama čeda in en sam pastir.

Že krivověrci prejšne dobe so veljavnost cerkve in Rimskih papežev v mnogih krajih hudo spodkopali, pa seme njih naukov je še le v tej dobi dozorilo po zlobnem početju človeka, kteri je zoper cerkvo in zoper Boga več hudega počel, kakor kedaj kteri drugi. Njegovo ime je **Martin Luter**. Rojen Nemec (1484) je stopil (1505) v miniški stan in bil za učitela bogoslovsta postavlen. Neke zmote, ki so se takrat pri pridgovanju odpustkov pripetile, so ga tako razkačile, da se je očitno zoper nje vzdignul, pa kmalo jedno in drugo terditi začel, kar je bilo čistemu cerkvenemu nauku naspr oti. Od učenih in bogoljubnih mož in od Rimskega papeža posvarjen je bil veliko preprevzeten, svoje zmote preklicati. In ravno ta prevzetnost, častiželjnost in divja strast ga je gnala, brez da bi bil od začetka sam to mislil, dalej in dalej od zmote v zmote, je oglušila popolnoma njegovo vest in omotila njegovo pamet, ter ga pahnila v strašen brezden nove krivověre, v kterega je milione duš za seboj potegnul. Naj poprej je sicer rekel, da se sodbi papeža podverže, pa od njega obsojen, ga je začel neznano kleti in antikrista imenovati. Ravno tako je, kakor že poprej Hus veljavnost vesoljnega cerkvenega zbora in ž njoj tudi ustno izročilo zavergel,

ter rekel, da je sv. pismo jedini vir sv. věre. Pa kaj vse niso tudi prejni krivověrci u sv. pismu najšli! Luter sam je sv. pismo vošen nos imenoval, kterega lehko vsak suka, kakor mu je drago. Zares je tudi on tako zaničljivo in svojoglavno s sv. pismom delal. Zaverge je pet Zakramentov, daritvo sv. maše, spoved, poste, molitvo za mertve, češenje svetnikov in dobre dela, ter učil, da jedina věra človeka zveliča; to je: človek ima samo věrovati, da so mu grehi odpušeni, in kakor to věrje, je zě pred Bogom opravičen, in ni mu treba ne spovedi, ne pokore, ne dobrih del. Zares sladek nauk za vse lenuhe in zanikarne grešnike, in bogata žetva za peklenskega sovražnika! Potem je odperl tudi kloštre, je dovolil minihom in duhovnom se oženiti, in je sam naj poprej svetu neznano pohujšanje dal, da je kakor mašnik in minih dvojno prisego prelomil, in neko sebi enako nuno v zakon vzel; knezom in kraljem pa je dovolil, cerkveno premoženje poropati.

V ravno tih zapeljivih naukih, ki so hudemu poželenju toliko všeč, je tudi jedini izrok iskati, da se je Lutrova krivověra tako naglo in tako daleč razširila. Nauk, da jedina věra zveliča, je bil ljudem všeč, in začela se je tolika razvujzdanost, da je Luter sam tožil, da ljudje poprej niso tako hudobno živeli;

ljudje so pa svojo razvujzdanost keršansko slobodo imenovali, od ktere je Luter vedno kvasil, ter jih omotil, da so menili, da jim je vse dovoljeno. Knezom in kraljem je dopadel nauk, da si smejo cerkveno premoženje prilastiti; veliko število jih je tedaj za njim potegnulo. Ropali so samostane in cerkve, podirali altarje, žgali svete podobe in božje martre, prodajali svete posode in oblačila, in si z božjim in cerkvenim ropom ali plenom svoje žepe polnili, ter tudi to keršansko slobodo imenovali. — Nauk, da je tudi duhovnom zakon dovoljen, je bil všeč vsim razujzdanim minihom, nunam in duhovnom, kterim je sladek jarm prelepega devištva že zdavnej v sercu zopern bil, ter se jih je veliko Lutru pridružilo, njegove zmote dalej razširaje; in tudi ti so prelom svoje prisege in svoj gnjusni zakon keršansko slobodo imenovali. Zares kolik razloček se nam kaže med Lutrom in njegovim pomagači na eni, in med pervimi oznanovavci sv. věre na drugi strani! Nad temi občudujemo angeljsko čistost, radovolno vbožtvo, ojstro zatajevanje samega sebe, in naj večo medsebojno ljubezen; Lutrovi pomagači pa so kakor on, mehkužni, meseni, brez ljubezni med seboj, polni strupa do svojih na-

sprotnikov. Zares po sadu se spozna vrednost drevesa!

Sv. katolška cerkva si je sicer veliko prizadevala, zmotenim Lutranom oči odpreti, in papež Paul III. je v l. 1545 slaven vesoljni cerkveni zbor v Tridentu na Tirolskem sklical, v kterem je bil, novim zmotam nasprot, čist nauk Kristusov jasno določen, in v poboljšanje cerkvenega stanu veliko modrih postav danih; pa Luterani niso glas dobre matere več poslušali. Vedno dalej se je njih zmota širala, akoravno so njeni oznanovavci jeden drugega po vražje čerteli in kleli, in se le v tem zastopili, da so vsi z jednoj serditostjoj sv. katolško cerkvo sovražili, zasramovali in v jezero zapeljivih knjižicah strašne laži zoper njo med ljudi trosili. Clo Angležki kralj Henrik VIII., ki je od začetka clo sam zoper Lutra pisal, je pozneje, ko mu papež, se vě da, ni mogel dovoliti, da bi se bil od svoje prave žene ločil in drugo vzel, od katolške cerkve se ločil, in svoje veliko kraljestvo krivověri v roke dal, ki je Lutrovi podobna, pa poprej je bilo še reke nedolžne kervi prelite in jezero katolčanov pomorjenih.

Kakor Husova je tudi Lutrova krivověra kmalo kervav sad puntarstva rodila. Ljudje slobode pjani niso hotli dalej pokorni biti ne

deželski ne duhovski gosposki. Vnela se je tako imenovana kmečka vojska l 1524. Po jezerov se je kmetov zbralo, ki so v divjih druhalih daleč okrog ropali, požigali in morili, in nad duhovnimi in plemenitniki strašno divjali. Lepi sad Luteranske slobode. Luter, kakor na dve strani brušen meč, je poprej kmete zoper plemenitnike šuntal, zdaj pa prestrašen plemenitnikom nečloveški svêt dal, kmete kakor stekle pse pobiti; in zares je bilo v tej vojski nad enkrat sto taužent ljudi pomorjenih. — Pa razpertije na Nemškem niso jenjale; in glej! tudi Česka dežela, v kteri je Husova krivověra še pod pepelom tlela, se verže Lutranom v roke, in vzdigne grešno bandero punta zoper lastnega cesarja. Huda vojska se vname, ki je 30 dolgih lět (1618—1648) terpela, in strah je človeka spomniti, kolike gnusobe in kako strašne morije so se v njej godile. Česke puntarje je pobožen cesar Ferdinand II. v kervavi bitvi na Beligori (1620) zmagal, in Luteransko na Českem večidel zadušil.§ ¡Večidel Nemških in drugih severnih krajev pa še dan današen v temi Lutrove zmote biva; Bog hotel, da bi jim skorej zopet danica katolške resnice zasijala!

63. Cerkva sovražena in stiskana od novih nevěrcov.

Ko je Luter svojo veliko laž izgovoril, da cerkva nima pravice, nauk Kristusov razsoditi, ampak da ga mora in zamore vsak v sv. pismu sam iskati in najti, je tudi novi popolni nevěri široko vrata odperl, ki je hujša od starega malikovavstva. Kakor Luter so namreč tudi njegovi verstniki in nasledniki čist nauk Kristusov v sv. pismu iskali, in preden je preteklo 200 lět, se je že dalo več kakor 100 krivověr našteti, ktere, akoravno med sebo in z Lutrom si popolnoma nasprot, so vendar vse terdile, da so najšle svoj nauk v sv. pismu. Po tej poti pa se je dalej več in več sv. resnic zgubilo in zaverglo, ktere je Kristus učil in jih naša sv. katolška cerkva hrani; in kakor se kamen, ki je iz visokega hriba veržen, ne da več ustaviti, ampak se vedno hitrej in hitrej na vdol dervi, dokler se v globoki brezden ne vgrezne, tako se je tudi z Lutrovoj krivověroj godilo. Zmirom dalej in dalej se je ločila od nauka Kristusovega, in se ravno današne dni v popolnem nevěrstvu doveršuje. Izmed srede krivověrcov so se kmalo vzdignuli tako imenovani modrijani, v 17. věku na Angležkem, v 18. vě-

ku na Francozkem in kmalo tudi na Nemškem, kteri so še za stopinjo dalej šli kakor stari Luterani, in se naravnost zoper Kristusa zakleli, terdivši, da je keršanska vēra gola sleparija in goljufija, od farjev znajdena. Vendar so ti prekanjeni goljufi od začetka še saj Boga v nebesih pustili veljati, in samo učili, da imeniten nebeški Gospod na to ne gleda, kaj mi zemljski červiči delamo. Pa h koncu 18. vēka so si hinavsko šemo iz obraza popolno potegnuli, naravnost učiti začeli, da ni nobenega Boga, ampak da je človek sam svoj Bog. Ako je pa človek sam svoj Bog, ni nobenemu dolžen biti pokoren, ampak vsi so popolnoma slobodni in enaki bratje medseboj. Ti nauk so učili modrijani, kakor donašne dni v časopisih, v knjigah, v pesmih, v obrazih in v omazanih igrah v gledišu, ter z vražjoj zlobnostjoj černili, obrekovali in zasmehovali vse, kar je svetega, božjega in katolškega, tako dolgo, da so množine viših in nižjih stanov vso vēro popolno zgubile. Pesem od slobode se je, kakor ob Lutrovem času zopet povsod razlegala, zlasti na Francozkem; pa tudi kmalo, kakor takrat, kervav punt rodila, izmed vsih, kar jih je do zdaj svēt vidil, naj grozovitnejega, kterega Francozko prekucijo imenujemo, ktera okoli lēta 1793 začeta, je bila šele v l. 1815 popolnoma vkončana.

Cele bukve bi bilo spisati, da bi se le nekoliko dopovedalo, koliko grozovitnost in hudobij se je v tih žalostnih časih doperneslo, in vse to, kakor so prekucneži vpili, da bi se popolna slo b o-d a, j e d n a k o s t in b r a t o v s k a l j u b e z e n na svetu vpeljala. Kako so pa prekucneži te zapeljive besede umeli? Da so se med seboj, kakor risi in hiene čerteli, kakor divjaki se pobijali, clo svojega lastnega nedolžnega in pobožnega kralja Ludovika XVI. umorili: to je bila njih l j u b e z e n b r a t o v s k a. — Da ni hotel nobeden nič delati, vsi pa dobro jesti in piti, da so vsakemu po sili vse vzeli, da bi nobeden ne imel več, kakor vsi drugi, to je bila nova č u d n a j e d n a k o s t. — Da je bila vsaka hudobija in pregreha dovoljena, le keršanska věra ne, to je bila nova, zares peklenska s l o b o d a. Zato so cerkvam in duhovnim naj poprej vse njih premoženje vzeli, potlej so vse samostane vzdignuli, vse minihe in nune skorej brez vse pomoči po svetu zagnali, dalej so hotli francozke škofe in mašnike popolno od Rimskega papeža ločiti, in jim prisego predpisali, ktere po svoji vesti niso mogli priseči. Papež Piji VI. je duhovnom to prisego prepovedal. Njegov glas so poslušali vsi pobožni duhovni, nad ktere so zdaj prekucneži, kakor lovci na divje

zveri, planuli. Na jeden dan je bilo v Parizu 300 duhovnov, 1 nadškof in 2 škofa umorjenih. Ravno tako so po drugih mestih ž njimi delali. Veliko pa so jih v ptuje dežele pregnali, kterih mnogo je na poti opešalo in v revšini umerlo. Ravno tako so delali z drugimi ljudmi. Očitno spoznati, da je kdo kristian, je bila pregreha velika zadosti, da so mu glavo odsekali. Clo nedolžnim otrokom takih starišev se ni prizaneslo. Zrajtalo se je, da je bilo nad dva miliona ljudi v tem času na Francozkem pomorjenih. Potlej so overgli vse nedele in praznike, sv. podobe v cerkvah podrobili, iz sv. posod po kerčmah pili, se sv. cerkvenimi oblačili šemili in tako věro in duhovstvo zasmehovali. Ne zadosti — in groza nas je spomeniti! — v dolgi procesii so na drago okinčanem vozu nesramno žensko, ki je božjo martro pod nogami imela, po vsem mestu peljali, in v cerkvo, ki je Materi božji posvečena, pridši, so jo na altar postavili, ji kadilo zažigali in pesmi peli, ter rekli: to je podoba naše boginje pameti! Tako globoko pade človek, in postane hujši in gerši ko zvir, ako on Boga in Bog njega zapusti! — Pa še tudi to ni bilo zadosti. Mogočen N a p o l e o n je vkazal pobožnega papeža Pija VI. lěta 1798 kakor jetnika na Francozko pripeljati, zato ker se je

njegovim hudobnim naklepom vstavil, in tamkej je tudi kakor jetnik umerl. Ravno tako je storil z njegovim naslednikom Pijem VII. lěta 1809, kteremu je vse Rimske dežele vzel, med tim ko je papež njega, ako ravno se je ves svět pred njim tresil, kakor cerkvenega roparja po postavah cerkve iz nje izobčil. Mogočen pa prevzeten Napoleon je sicer to cerkveno kazen kakor prazno šalo zasmehoval, pa glej čudo božje! Napoleon bo zmagan; ves prestrašen se verže svojim sovražnikom Angležom v roke, od kterih na samoten otok sv. Helene, sred morja prepeljan, po sedemlětnem otožnem živlenju tamkej svoje dni sklene (l. 1821), med tim ko je papež Piji VII. lěta 1814 povsod slovesno sprejet, zopet stol sv. Petra v Rimu veličastno posedel, ter mu je čast in slava glasno od vsih krajev sveta donela. Tako mine in zgine vsa čast in oblast svetà, le kraljestvo božje ostane vekomaj.

Od te dobe je sicer nevěrstvo nekoliko potihnulo, pa se ni zadušilo. In ko se je lěta 1848 nova prekucija na Francozkem uzdignula, in daleč okrog clo v našem cesarstvu naslednike najšla, je tudi nevěrstvo zopet s staroj nesramnostjoj na dan stopilo in se na novo v pogubo cerkve zaklelo, ter novo vojsko zoper njo izbudilo. Spet so začeli, kakor v

zgorej omenjeni stari francozki prekucii, v jezero novinah, spisih, obrazih in igrah vse, kar je svetega, zasmehovati, minihe in nune povsod preganjati, kloštre ropati, duhovnom in cerkvam so hotli vse premoženje vzeti, škofe od Rimskega papeža ločiti, kteremu so sklenuli vso posvetno oblast vzeti, ter clo tako daleč punt gnali, da so morali sv. oče papež Piji IX. v tamni noči in v ptuji obleki Rimsko mesto in svoje ljudstvo zapustiti, kteremu so toliko dobrega storili.

Punti so sicer zopet zmagani, sv. oče so se nazaj v Rim povernuli, nevěrstvo strahovano je saj nekoliko potihnulo; pa ne motimo se: vojska z nevěrstvom je le prenehala, pa se ni vkončala. Ob pripravnem času se bodo sovražniki božji in sv. cerkve, — kterih število je na milione! — zopet prikazali, in morebiti hujšo vojsko zoper sv. věro začeli, kakor kedaj poprej. Bodimo torej varni, čujmo in molimo, in zvesto se deržimo svojih dušnih pastirjev, da nas krivi preroki, ki v ovčji obleki okoli hodijo, premotili ne bodo. Zdaj věmo, kakošno orožje oni imajo, poznamo jih, zato se jih pa tudi varujmo. Zlasti ako bomo slišali od slobode, jenakosti in bratimstva govoriti, nikar nezaupajmo! Te sladke besede so tiste limance, ki si jih je hudič današne dni

zmislil, ne tisuč, ampak milione kristianov na nje vloviti. Ako se vsak za se vojskujemo, bomo lahko zmagani; pa nepremaglivi bomo, ako se zvesto med seboj in vsi skupej sv. cerkve deržimo; nobena moč nam potem ne zamore sv. věre vzeti. To je obljubil Kristus.

64. Razširanje cerkve v tej dobi.

Neizreklivo veliko je cerkva v tej dobi od krivověrcov in novih nevěrcov prebavila, pa tudi moč božja se je kakor vselej, tudi zdaj svitlo nad njoj razodela. Z enako veseloj serčnostjoj kakor mučeniki perve dobe, je tudi zdaj jezero in jezero kristianov življenje za sv. věro dalo. In to je bila za cerkvo perva tolažba. Druga tolažba za njo je bila goreča vnema, s kteroj so si kristiani v Europi prizadevali, sv. věro v drugih krajih sveta razširiti in cerkvi to nadomestiti, kar je v Europi zgubila. V ti namen so vtemelili papeži v Rimu na lastne stroške in s pomočjoj nekterih dobrotnikov veličansko napravo za razširanje věre, ktere namen je misionare za vse ljudstva celega sveta izrejati, in jih na njih misionskih potih z vsim potrebnim prevideti. Ne da se dopovedati, koliko dobrega je ta naprava že

storila, ktera nam memo tega še tudi glasno svedoči, kako zvesto papeži svoje dohodke v blagor cerkve obračajo. Enake naprave in družbe v prid misionov so se tudi po milodarnosti pobožnih kristianov na Neapolitanskem, Francozkem in Nemškem vtemilile, kakor tudi v našem cesarstvu družba sv. Leopolda milodare pobera, misionom v severni Ameriki pomagati, in se je ravno zdaj še druga družba pod varstvom Matere božje napravila, mision med zamorci srednje Afrike podpirati.

Od duha božjega navdahnjeni, in pogosto z močjoj čudežev obdarjeni, so se v tej dobi, kakor někdaj apostoli, pobožni duhovni na vse kraje sveta razšli, so prehodili v mrazu in vročini, v žeji in lakoti, v raznem terplenju in preganjanju neizmerne dežele, močvirja in gojzde, in zberali vboge divjake, jim podeliti kruh nebeški in tudi časno srečo.

Komej jě bila Amerika lěta 1492 najdena, že je gnala tjekej keršanska ljubezen veliko misionarov, zlasti iz reda Jezuitov. Divjost med Amerikanci je bila velika. Vajeni še človeško meso jesti, so bili vdani ropanju, morii, divjemu sovražtvu, pijanosti in vsakoršni nečistosti; clo žive ljudi so svojim malikom darovali. V jedini deželi Mešiko se

je maliku 20,000 ljudi na lěto darovalo; ako niso nobenih sovražnikov vjeli, so darovali svoje lastne otroke. In glej! na jezere in jezere teh divjakov so misionari v krotke jagnjeta spremenili; in današne dni šteje Amerika že 22 milionov katoličanov, veliko škofij, miniških in nunskih samostanov, lepih in bogatih cerkvá in šol, misionskih naprav in duhovšnic, akoravno je še vedno velike pomoči treba.

Ravno tako veselo se je začela sv. věra razširati med raznimi narodi Azie zlasti v južno ishodnih stranih, v Indii, Kini in Japanu. Kako gorečo ljubezen do Jezusa Kristusa, svojega Zveličarja, so novi spreobernjenci imeli, se je takrat sosebno pokazalo, ko je neusmilen cesar v Japanu kristiane preganjati vkazal. Kakor da bi na veselo gostijo povableni šli, tako so se možje in žene, mladenči in device, clo mladi otroci v naj lepše oblačila oblekli, ko so jih k smerti peljali, in grede po poti veselo sv. pesmi peli. Mali 9 lět star fantič, videti kako mučenikom glave sekajo, je sam tje pritekel, ter glavo ponudil, da so mu jo odsekali; in mlada 8 lět stara, slepa deklica, se je z vsoj močjoj svoje matere oklenila, ko so jo na germado peljali, ker se je bala, da bi sama tjekej ne mogla.

Pravijo, da je bilo v tem preganjanju nad jeden milion kristjanov pomorjenih. Zares, taka věra mora nebeška in sveta biti, ktera tako moč svojim spoznovavcom, clo malim otrokom daja!

Tudi v Afriko, kder je že v pervi in drugi dobi sv. věra lepo cvetela, pozneje pa od Muhamedanov skorej popolnoma zaterta bila, prihajajo zdaj na novo misionari od vsih strani, imajo že nekaj miniških in nunskih samostanov in od lěta 1838 clo lastno škofijo v Algieru. In ravno zdaj si prizadevajo pogumni misionari clo v serce Afrike priti, kder je vročina tako pekoča, da ako enemu naših ljudi sonce na golo kožo posije, mu hipoma velik mehir steče.

V daljno Australio so že katolški misionari dospeli, in oznanujejo divjakom z velikim vspehom besedo božjo, akoravno jim krivověrski Anglězi mnoge zapreke stavijo.

Tako se veselo oznanilo božjega kraljestva vedno glasnej in glasnej na vse štiri kraje sveta razlega, in vesela doba prihaja vedno bližej, da bo jedna čeda in jeden pastir. Le delavcov je še malo, med tim ko je žetva tako velika! Prosimo tedaj Boga, da obudi in pošle obilno delavcov na vse strani sveta, in jih kolikor zamoremo s svojo milodarnostjo podpirajmo.

65. Miniški redi in pobožne družbe.

Ako je imela cerkva v tej dobi veliko sovražnikov, ji pa tudi ni manjkalo modrih zagovornikov in pogumnih braniteljev, kterih je Bog zlasti v tem času obudil. Sosebno pa so novi miniški redi, ktere so sv. možje po božjem navdahnenju vpeljali, v brambo sv. cerkve veliko pripomogli; in ker so novi nevěrci zlasti z brezbožnoj učenostjoj in zapeljivimi nauki věrne motili, krivověrni Luterani pa ljubezen, ki se v dobrih delih kaže, zavergli in le merzlo in mertvo věro učili, so se oni ali s sv. učenostjoj in podučenjem věrnikov pečali, ali pa živo ljubezen do bližnega v djanju učili. Med pervimi imenujemo;

1. Brate keršanske ljubezni, ki so se na Francozkem začeli. Njih poglaviten namén je, podučenje otrók, vbogih, nevednih in priprostih kmetov po deželi.

2. Družbe oratorianov. Njih namén je od ene strani strežba bolnikov po bolnišnicah, od druge strani pa prizadevanje, viši učenosti doseči in mladenče pobožne za duhovski stan pripravljati. Veliko visoko učenih mož že šteje ta družba.

3. Družba misionskih duhovnov ali Lacaristov, ktere je sv. Vincenc Paulan l. 1626 vtemelil. Njih namen je, misione po mestih, zlasti pa med kmetmi na deželi imeti, in mladenče za duhovski stan pripravlati. Veliko dobrega je ta družba že storila, in njej pred vsim gre hvala, da ni Francozko ljudstvo ob času prekucije věre popolnoma zgubilo.

4. Družba šolskih bratov, kterih namén je, kderkoli zamorejo šole vpeljati, in otročiče v sv. věri in u vsih drugih potrebnih vednostih podučiti. Ti red šteje zdaj že nad 2000 bratov, kteri več od 140,000 otrók v svojih šolah učijo. Enaki namen za žensko mladost imajo nune tega reda, ki se šolske sestre imenujejo.

5. Red sv. Uršule, ki ga je sv. Angela Brešjanska vpeljala. Namen teh nun, ki se Uršulinarce imenujejo in tudi v naših krajih več kloštrov imajo, je zlasti podučenje ženske mladine u vsih potrebnih vednostih.

6. Družba naj svetejšega Odrešenika, ktero je sv. Alfonz Maria Liguori vpeljal. Namén te imenitne družbe je, podučenje kmečkih ljudi u věri in obhajanje misionov. Ker ta družba s posebnim božjim blagoslovom ljudi na pot čednosti napeljava, in jih zapeljanja varuje, jo tudi novi nevěrci so-

sebno hudo černte, in preganjajo, kakorkoli zamorejo.

7. Vse druge sv. družbe in rede pa je prekosila v tej dobi družba Jezusova, ali red Jezuitov, ktero je sv. Ignaci vpeljal. Gorečo ljubezen do Jezusa v sercih vsih ljudi prižgati, je njih neprenehlivo prizadevanje in pravilo, ki ga Jezuiti vedno pred očmi imajo, so naj ljubše besede sv. Ignacia: „Vse k veči časti božji.“ To izpeljati si zlasti prizadevajo skoz izrejo mladine v nižjih in visokih šolah, in skoz misione med krivověrci in nevěrniki. Le Bogu je znano, koliko dobrega je ti red že storil; srečna dežela, ki ga ima! Naj več pogumnih misionarov so poslali Jezuiti na vse kraje svetà, kterih mnogi so kakor mučeniki smert storili; in Jezuitom gre hvala, da ni Lutrova krivověra se še dalej razširila. Zato jih pa tudi Luterani in novi nevěrci med vsimi minihi naj huje čertè, in kderkoli se punti in prekucije vzdignejo, so Jezuiti pervi, nad ktere prekucneži planejo, kakor volkovi nad jagnjeta.

Iz med dobrodeljnih redov so:

1. Bratje keršanske ljubezni, pri nas usmileni bratje imenovani. Njih namén je oskerbovanje bolnikov v bolnišnicah, naj si bojo věre, kakoršine koli.

2. Družba usmilenih sester, ktere je sv. Vincenc od Paula vpeljal. Věrniki in nevěrniki se zavzemajo nad čudovitoj serčnostjoj in ljubeznjoj do bolnikov pri teh sestrah, ktere brez vsega plačila noč in dan v bolnišnicah in zunaj bolnišnic bolnikom in vmirajočem strežejo, clo kakor angeli ljubezni na vojskino polje hité, in ranjenim vojšakom rane prevezujejo, kteri pogosto v njih naročju vsi potolaženi dušo Bogu izročé. Zares toliko serčnost slabi ženski dati zamore le prava, sveta — katolška věra!

Pa tudi mnogi věrniki zunaj kloštrov, po zgledih tolike pobožnosti in ljubezni božje zbujeni so začeli po viši popolnosti hrepeniti, se v družbe zberati, za jeden drugega moliti, in z dobrimi deli vbogim pomagati. Po tej poti je bilo zlasti v tem času veliko pobožnih bratovšin vpeljanih, ktere so Rimski papeži z odpustki bogato obdarili. Naj bolj znane bratovšine v naših krajih so od presvetega serca Jezusovega in Mariinega, od sv. Roženkranca itd.

66. Zgledi življenja Svetnikov.

Cerkva, od vsih strani zaničevana, obrekovana in hudo tožena, je tudi v tej dobi po-

kazala, da je nedolžna, da je sveta, ker zlasti v tih časih veliko imenitnih Svetnikov in Svetnic šteje, kterih neomadežano, blagru človeštva celo darovano življenje so prijatli in sovražniki cerkve enako občudovali.

Izmed Svetnikov so našega spomina posebno vredni:

1. Sv. Ignaci Lojolan. Posveten mladenč in vojšak je bil v hudi in dolgi bolezni skoz branje sv. bukev nagnjen, da je svět in vse zapustil, dolgo v ojstri pokori, u vednih postih in molitvah živel, ter pozneje red Jezuitov vpeljal, ki je cerkve posebna podpora in čast. Njegovo serce je bilo od ljubezni do Boga tako goreče, da je pogosto zdihoval: „Kako se mi zemlja pristudi, kader nebesa pogledam."

2. Sv. Frančišk Ksaverjan je bil sv. Ignacia tovarš in duhoven iz reda Jezuitov. Ljubezen do Boga ga je gnala v daljno Indio nevěrnikom sv. evangelj oznanovat. Bog je delal po njem velike čudeže, in jezero in jezero nevěrnikov, clo več kraljev in kraljic se je po njem spreobernulo; en sam dan je kerstil 10,000 nevěrnikov. Po tem ko je 10 lět v nepopislivem terplenju med nevěrniki delal, je prejel venec večnega življenja.

3. Sv. Alojzi, mladenč žlahnega stanu, je živel vse dni svojega življenja v popolni nedolžnosti, tako da so ga angela v človeški podobi imenovali. Nedolžnost ovarovati se je že mali fantič trikrat v tednu ojstro postil, bežal pred vsakoj grešnoj tovaršijoj, in ni ženske nikoli v lice pogledal. Pozneje je stopil v red Jezuitov, kder je bil izgled naj ostrejše pokore in naj gorečniše ljubezni do Boga in bližnega. Pri strežbi bolnikov se ga je kuga lotila. Ko se mu je smert že bližala, je veselo izdihnul: „Gremo, gremo z veseljem!“ Vprašali so ga: „Kam?“ in odgovoril jim je: „V nebesa!“ Šel je v nebesa 23 lět star, kder je nedolžne mladosti poseben priporočnik; cerkva ga je zlasti šolarjem v zgled in patrona zvolila.

4. Sv. Karol Baromej, kardinal in nadškof v Milanu. Sin silno bogatih in imenitnih starišev je živel za sebe ponižno in vbogo, s svojim bogastvom pa je podpiral vboge; in ko mu je ob času lakote že vsega zmanjkalo, je clo svoje mizno orodje in svojo postelo vbogim v prid prodal, in je sam na golih deskah ležal. Ob času hude kuge je sam bolnikom stregel, in jezo božjo potolažiti, se ojstro postil, bos in z debeloj vervjoj okoli vrata procesjo po mestu vodil. Tridentinskega vesoljnega zbora se je on s posebnoj gorečnostjoj vdeležil, je spisal več sv. naukov.

Ko je besede zgovoril: „Glej, zdaj pridem!“ je izdihnul svojo dušo.

5. Sv. Frančišk Salezian, škof, je bil sin imenitnih pa pobožnih starišev, in že od mladih nog ves Bogu udan. Po božjem dovolenju so ga v mladosti skušnjave hudo nadlegovale, zlasti skušnjava obupanja. Ko je pa enkrat v cerkvi pred Mariinoj podoboj klečè in jokaje molil: „O moj Bog! ako morem že na unem svetu pogublen biti, daj mi gnado, da te saj na tem svetu ljubim,“ mu je Bog te skušnjave vzel, in ga s tolikoj ljubeznjoj napolnul, da ako je bil ravno od nature k nagli jezi silno nagnjen, se vendar v njegovem življenji mirnost, prizaneslivost, poterpežlivost in ljubeznivost v zaderžanju do bližnega s takoj čudovitoj lepotoj razodeva, kakor se v življenju nobenega drugega svetnika popisana ne najde. Bil je imeniten pridigar, ter je med mnogim terplenjem in preganjanjem na jezere krivověrcov spreobernul. Spisal je več sv. bukuv v prid duhovnov in věrnikov. Zlasti pa je svoje znotrajno življenje razodel in vso svojo ljubeznjivost zedinil v bukvah: Filoteja, ali napeljvanje k pobožnemu življenju.

67. Zgledi življenja Svetnic.

Iz med Svetnic naj bodo imenovane:

1. Sv. Terezia, devica, nuna. Že mala deklica je imela neizrečeno goreče želje, za Jezusa voljo svojo kerv preliti; ker ji pa to ni bilo mogoče, je hotla saj življenje pušavnikov posnemati. Zato sta si naredila s bratom v domačem vertu dva mala šotora; tamkaj sta vedno sv. bukve brala, premišlevala in molila. Ko je odrastla, je stopila v samostan, in postala Karmelitarca. V naj ojstrejši pokori je živela, od ktere ako ravno vedno bolehna, ni nikoli odjenjala. Njena vedna molitva je bila: „Gospod! ali terpeti, ali umreti.“ Njeno serce pa je bilo v ljubezen božjo popolnoma zamaknjeno; zato jo je Bog vredno storil, enkrat v prikazni videti angela, ki je z ognjenoj pšicoj, ki je ljubezen pomenila, njeno serce prestrelil. 67 lět stara je ta velika svetnica svet zapustila; na njene prošnje pa so se veliki čudeži godili.

2. Sv. Roza, perva Amerikanska svetnica. Zavolj njene silne lepote so jo začeli ljudje „rožo“ imenovati, kar ji je pa neizrečeno težko djalo. Zato se ji je Maria, ktero

je po otroško ljubila, razodela, in jo potolažila, rekoč, da se smě njej v čast, za naprej „Roža sv. Marie“ imenovati. Bila je starišem pokorna in pridna. Po dnevi je po delu hodila, po noči pa šivala, da jim je zamogla pri njih vbožtvu pomagati. Pozneje so jo silili v zakon, pa njena plameneča ljubezen do Jezusa ji tega ni dopustila. Zapustila je očetov dom, in se devicam pridružila, ki so po redu sv. Dominika živele. Živela je v silni ojstrosti, zraven tega še z mnogimi hudimi bolezni in s znotrajnimi britkostmi obiskana. Skorej petnajst lět jo je vedno misel terpinčila, kakor da bi bila od Boga popolnoma zapušena. Pa vse je voljno prestala, in ni jenjala Kristusa ljubiti; zato je bila pa tudi tako srečna, že pred smertjoj njegove besede zaslišati: „Roža mojega serca, ti bodi moja nevesta!“ 30 lět stara je umerla, od gospôde celega mesta k grobu spremlena. Bog jo je poveličal z velikimi čudeži.

3. Sv. Joana Frančiška. Hči imenitnih starišev in v strahu božjem izrejena, je stopila 20 lět stara v zakonski stan, ter je bila u vsih rečeh blišeč zgled prave keršanske matere, žene in gospodinje. Ko je pa mož na lovu ustrelen, v njenem naročju umerl, je sklenila svojih čvetero otrok še bolj skerbno izrediti; za naprej pa je Bogu večno čistost

zaobljubila, ter sklenula popolnoma po naukih živeti, ki jih sv. Paul vdovam daja. Pozneje je bila od sv. Frančiška Salezja od stopinje do stopinje k viši popolnosti peljana, in pod njegovim vodstvom vtemelitelica novega nunskega reda, ki se „od obiskovanja Matere božje" imenuje. Od mnogih težav po božjem dovolenju skušana, je bila vedno polna ljubezni do Boga in bližnega, ter rekla: „Naše serce mora vedno moliti in ljubiti, naj delamo kar hočemo." Ob času kuge je bila toliko skerbna in postrežliva, da so jo v mestu „angela tolažbe" imenovali. Kakor je sveto živela, je tudi sveto v Gospodu zaspala v lětu 1641.

Sklep.

Tako smo pregledali v kratkem teku dolgih 6000 lět premišlovaje naj imenitnejše „zgodbe svete věre." Njeni začetik smo najšli že tamkej v paradižu, kder se je Bog Oče toliko ljubeznjivo pervim starišem razodel, in ko sta grešila, jima svojega jedinorojenega Sina Odrešenika in Zveličarja poslati obljubil. Ta obljuba svetim patriarhom večkrat ponovlena in na tanjše določena je bila od Mozesa v Izraelskem ljudstvu še globokeje

vkoreninjena in tako rekoč vtelesena v Judovski cerkvi, ktero je on po zapovedi božji v pušavi vtemelil, in ktera je u vsih rečeh predpodoba sv. keršanske cerkve bila. Časi so tekli in mnogo imenitnih dogodb rodili, ki so polne zgledov previdnosti, usmilenja in pravičnosti božje, in ko je bil svet pripravlen, se je tudi božja obljuba dopolnula. Od prerokov živo popisan odrešenik Jezus Kristus je bil rojen, in se je s svojim živlenjem, s svojimi nauki in deli Sina božjega dostojno spričal. Predpodobe Judovske cerkve so nehale, ker se je večna resnica živa na zemlji prikazala; Jeruzalemski tempel je razpadel, in sv. keršanska cerkva se je začela. Od Sina božjega vtemeljena, je bila od 12 neučenih, bornih ribčev na vse kraje sveta razglašena. In glej pervi čudež! Prevzetni ajdovski modrijani postanejo ponižni učenci Judovskih ribčev; ajdje zapušajo veličastne tempelne malikov, in se pridružijo kristianom, v podzemeljskih jamah službo božjo opravlat; le malo lět mine, in množica věrnih se ne da več prešteti. Tode pekel škriple z zobmi, ker vidi da mu je rop vzet, in da se hoče njegovo kraljestvo na zemlji zatreti. Zato podkuri strašno preganjanje zoper sv. cerkvo. Pa glej novi čudež! Poprej so se naveličali neusmi-

leni trinogi kristiane terpinčiti in moriti, kakor kristiani voljno terpeti. Nevěrstvo je padlo, kervoločne trinoge smert pokosila, sv. cerkva je pa ostala! Satan to viditi, začne zoper sv. cerkvo še hujše divjati, in verže baklo razpertije in vojske v sredo cerkve. Brez števila krivověrcov se vzdigne v raznih krajih in raznih časih, kteri so vedno nove zmote na dan spravlali, in brez števila kristianov omotili! Pa glej roko božjo! Krivověre so zginule, in božja resnica se je le svitleje prikazala; imena krivověrcov so se že zdavnej pozabilé, sv. cerkva še slovi! In ako cerkva še današne dni vedno veliko in več sovražnikov ima, ali bo zmagala kalj tudi te? Nad tim ni dvombe. Sodba božja, ki se je dosihmal nad vsimi sovražniki cerkve razodela, nam je porok, da tudi sedajni in prihodni božji roki ušli ne bodo. Vrata peklenska cerkve ne bodo zmagale, zakaj Kristus ostane pri njej vse dni do konca sveta. Krivověrci in sovražniki pa morajo biti; kako bi drugač spoznali ceno sreče prave věre, ako bi nesreče tistih ne vidili, ki pravo věro zgubijo. Kako bi zamogli drugač spoznati, da je spoznanje prave věre g n a d a božja, ktere tudi mi nismo zaslužili, in ktero Bog narodom da in uzame po nezapopadljivih sklepih svojega usmilenja in svoje pravičnosti.

Tako je sv. cerkva vedno preganjana, pa nikdar zmagana mirno hodila svojo pot in se prijazno vsim narodom približala. Ako je prišla v ktero deželo, ni prašala: ali so njeni prebivavci dobri ali hudobni, ali ji bodo za prinešen dar božji hvaležni ali jo čerteli in kakor vsiljeno ptujko preganjali; saj vě, da ji je Kristus kervavo pot terplenja odločil. Tudi ni prašala: ali ima dežela dobrega vladarja, ali hudobnega trinoga, in kakšna je vlada v deželi in kakšne njene deželske postave? Kraljestvo cerkve ni od tega sveta, ampak je znotraj v človeškem sercu, v njegovi vesti. Naj si bodo vladarji dobri ali hudobni, povsod je učila: Dajte cesarju, kar je cesarjevega; zakaj ni je vlade, kakor od Boga. Le v věrskih rečeh je djala, da gre pokoršina jedino Bogú in cerkvi. Cerkva se je vsim vladam brez razločka prijazno približala. Ako so bile vlade tudi nji prijazne, jim je podelila svoj blagoslov; ako so pa njene in božje pravice zaterale, jim je zažugala kazen božjo, kakor vsakega zadene, kteri se neveste Kristusove zlobno loti, in je mirno pričakovala dan pravice božje. In glej! mogočnim kraljem in vladarjem so padle krone iz glave, le krona sv. cerkve bliši vedno nezmagljiva od časov sv. Petra do današnih dni na glavi Rimskih pa-

pežev. Ravno tako je cerkva z narodmi storila. Ako so jo narodi sprejeli, je ostala pri njih, in je bila njih mati; ako ne, si je otresila prah iz svojih nog, in sv. križ v eni, in sv. evangelj v drugi roki, je popotovala dalej v druge kraje k drugim narodom; in povsod, kamorkoli je prišla, je klicala: „Delajte pokoro; zakaj kraljestvo božje se bliža.“ Tako je potovala sv. cerkva od nekdaj in potuje še danes okrog po vsem svetu od enega naroda do drugega, mirno pričakovaje dan, ko se bo dopolnula obljuba Kristusova, da bo ena čeda in eden pastir.

In kako lep in veličasten je sled, ki ga je cerkva povsod, kodarkoli je hodila, za seboj pustila! Vsaka njenih stopinj je zaznamvana z dobrimi đeli in z blagoslovom božjim. Kderkoli so njeni nauk sprejeli, tam je sovražnike spravila, revne in vboge potolažila, bogatine k usmilenju nagnula, grešnike je k pokori spreobernula, pravične k stanovitnosti spodbudila, deviške ljudi je k ohranenju prelepe nedolžnosti nadušila, zakonske je pravo in čisto ljubezen učila; otrokom in podložnim je zaterdila nauk voljne in vesele pokoršine, starišem in predpostavlenim nauk ljubeznjive skerblivosti in pravičnosti. In kodarkoli je hodila, je pozidala lepe in veličastne cerkve, v

kterih se slava božja prepeva od veka do veka; je pozidala samostane, kamor sveta učenost in pobožna čednost zahaja, kloštre, v kterih se nedolžne duše za grehe celega sveta pokoré, kteri vboge, revne in bolnike sprejemajo in oskerbovajo, v kterih se mladi ljudje v božjem strahu izrejajo; je pozidala bolnišnice, v kterih se zapušeni bolniki ohranijo in mirno umirajo; je pozidala šole, v kterih nedolžne otročiče okoli nebeškega Učenika zbira. Za vsako potrebo je najšla sv. cerkva pomoček; za vsako bolečino človeštva ima hladilo in zdravilo. Sv. cerkva je bila povsod in vselej mati in učitelica prave ljubezni. Bila je mati in bo vse dni do konca sveta; in Boga za očeta imeti ne more, kdor nima cerkve za svojo mater.

Bodi torej pozdravlena naša preljuba mati, sveta cerkva, ti izmed vsih čudežev božjih naj veči in naj ljubeznjivši! Čudež je tvoj začetik, čudež tvoje razširanje in ohranenje, čudež tvoje dela, in blagoslov, ki ga na vse strani razprostiraš! Tebe hočemo ljubiti, tvoji zvesti otroci biti, dokler tvoj božji ženin pride, tebi ternovo krono odvzeme, in v krono večnega živlenja premeni.

II. NAVOD pobožnega življenja in lepega žaderžanja. *)

I. Od dolžnosti Boga ljubiti in častiti.

§. 1. Bogu se naj veča ljubezen in čast spodobi.

1. Bog, naj popolnama bitje sam v sebi zapopadik vsega dobrega, on gola ljubezen, je tudi vse ljubezni vreden. Zato je perva in naj veča zapoved ta: „Ljubi Gospoda svojega Boga iz vsega svojega serca, iz vse svoje duše, iz vse svoje misli, in iz cele svoje moči.“

Ljubiti smo dolžni svojega Boga tudi za to, da mu enokoliko ljubezni povernemo, ker „nas je“ poprej ljubil, kakor smo mi njega

*) Poleg Galura Bernarda knezo — škofa Briksenskega posnel čast. G. Felician Globočnik.

ljubiti zamogli, in ker vse dobro od njega imamo; zakaj vsak dober dar je od zgorej, od Očeta luči. — Da pa Boga ljubimo, moramo deržati njegove zapovedi; zakaj: „to je ljubezen božja, da njegove zapovedi deržimo," pravi sv. pismo; in Jezus nam veli: „Vi ste moji prijateli, ako storite, kar vam jas zapovem." — Čez vse pa ljubimo svojega Boga, ako njega raji ko vse drugo imamo, in iz ljubezni do njega raji vse zgubimo, tudi vse preterpimo, kakor bi njega žalili ali njegove zapovedi prelomili, po besedah sv. Paula, ki pravi: „Ne živlenje, ne smert, ne sedajno ne prihodno terplenje, ne oblast, ne imenitnost, tudi nobena druga stvar nas ne bo mogla ločiti od ljubezni božje, ktera je v Kristusu Jezusu, Gospodu našem.

2. Bogu se pa tudi kakor naj višemu Gospodu naj veča čast spodobi; on je stvarnik vsih stvari, kralj nebés in zemlje, Gospod in Oče vsih reči; zato tudi sam pravi: „Sin časti očeta, in hlapec svojega gospoda; ako sim tedaj jas vaš Oče, kdé je moja čast? In ako sim jas Gospod, kjé je strah pred menoj?" — Za tega del smo dolžni Boga vselej in po vsej moči častiti, povsodi le božje ne svoje časti iskáti, pa tudi skerbeti, da bodo vsi ljudje na zemlji Boga zmirom bolj spoznali in

častili, da se bode izpolnilo, kar nam Jezus prositi veli: „Posvečeno bodi tvoje ime! Pridi k nam tvoje kraljestvo!“

§. 2. Kako se Bog prav spoštuje in časti?

Hočeš Boga prav častiti, oberni celo svoje življenje, vse svoje djanje in nehanje, žalost in veselje Bogu v čast, po besedah sv. Pavla: „Ali jěste, ali pijete, ali kaj drugega delate, storite vse Bogu v čast.“ Zato:

1. Hitro zutrej, ko vstaneš, povzdigni serce in roke k svojemu stvarniku, zahvali ga za sladek počitek, in prosi ga, naj te čez dan v svoji milosti ohrani, ter mu obljubi, tistega le po njegovi sv. volji obernuti.

2. Zvečer, preden se vležeš, ne pozabi sam ali s svojoj družinoj večerno molitvo opraviti, zahvaliti Boga za vse dobrote, ki ti jih je pretekel dan dodelil, daruj mu svoje storjene dela in prestano terplenje, prosi ga, da ti milostlivo odpusti, kar si ga čez dan žalil, in izroči se za prihodno noč varstvu njegove svete previdnosti. Saj je tudi Jezus molil zvečer v noč k svojemu nebeškemu Očetu.

3. Kakor je Jezus tudi ti moli pred jed-

joj in po jedi, prosi ga, da ti blagodari svoje dare, ki ti jih zavživati dobrotlivo daja, in zahvali ga, da te nahrani. Varuj se pa tudi pri jedi kaj govoriti, kar bi utegnilo Boga ali bližnega žaliti, in misli, da si gost pri Gospodovi mizi, kder se nespodobno zaderžati ne směš.

4. Kadar kaj delaš, imaj roke pri delu, serce svoje pri Bogu. Ako so dela tvojega stana težavne, ne jezi se in ne kolni, temuč poterpežlivo dopolni svoje dolžnosti, ker je Božja volja, da v putu svojega obraza jěmo svoj kruh, in v duhu pokore težave voljno prenašamo.

5. Ako te žalost in terplenje obide, ne toži čez Božjo previdnost, ki ti le dobro hoče; moli v svoji bridkosti z Jezusom rekoč: „Oče moj! ako je mogoče, naj gre od mene ta kelih; pa vendar ne kakor jaz hočěm, ampak kakor ti.“ Nikolj se terplenja ne brani, ktero ti k izveličanju pomaga, te hudega ovarje in greha očisti.

6. Ako se veseliš, bodi v Gospodu vesél; tvoje veselje naj bode vselej pošteno, nikolj pa nespodobno ali grešno; zakaj kar očeta žali, ne smě otroka veseliti. Zavživaj časno veselje le změrno, in od minlivega veselja povzdigaj svoje serce k nebesam, kder nas druga radost

čaka, ktera nikdar minula ne bo, in za katero se tukaj pripravlati imamo.

7. Kakor pri delih tako tudi v svojih marnih skerbi za božjo čast. Bog ti je jezik dal, da bi z njim Njega hvalil in častil; zato nikolj kaj ne govori, kar bi Boga ali bližnega žalilo, ali koga pohujšalo. „Nesramnost in nečistost naj se clo ne imenuje med vami," veli sv. Pavl. — Bližnega obnašati in poštenje mu jemati je gerdo in greh; clo nepotrebnega kaj govoriti ni prav, ker bo od vsake prazne besede pred Bogom odgovor.

§. 3. Bog se časti skoz svete reči.

Boga prav častiti se mora tudi vse, kar je božjega in svetega v časti imeti.

1. Posvečuj vselej božje ime! Nikolj ga v jezi ali kletvi ali nepotrebno in brez pomislika, temuč vselej s častjoj izreci; zakaj ono je ime našega naj veči Gospoda. Ne delaj nečasti Božjemu imenu z nepotrebnimi ali clo krivimi prisegami, zakaj „prekletva bo prišla nad hišo tistega, kteri v mojem imenu po krivem prisega," pravi Gospod Bog.

2. Sveta věra in božja beseda naj ti bo sveta reč; po nji tvoj Bog in Oče sam k tebi

govori. Dober otrok rado posluša dobrega očeta, naj tudi tebe Božjo besedo poslušati veseli. „Kdor je iz Boga, posluša Božjo besedo,“ pa tudi svoje življenje obrača po njej. Sveto věro zaničevati ali zatajiti in Božjo besedo zasmehovati te Bog vari!

3. Spoštuj vedno sveto katolško cerkvo; Jezus njo je postavil tebi k izveličanju; njo poslušaj in ubogaj. „Kdor cerkve ne posluša, naj ti bo kakor nevernik in očiten grešnik.“ Ljubi njo kakor svojo mater, ker ona ljubeznivo za te skerbi; kdor cerkev za mater ne spozna, mu Bog oče ne bo. Ne zaničuj služabnikov sv. cerkve: namestniki Jezusovi so oni, in Jezus sam jim pravi: „Kdor vas zaničuje, mene zaničuje.“

4. Častitliva naj ti bode božja vêža; ona je sveta hiša božja, v kateri sam Bog prebiva. Sveta groza naj te objide, kedar v cerkvo stopiš. Pa tudi memo gredé hišo božjo pozdravi, ter se odkri ali prikloni in pokrižaj.

5. Boga samega častiš, kadar svetnike, njih podobe in svetinje v časti imaš; zakaj oni so prijateli božji, ki se pri Bogu v nebesih veselè in za nas prosijo. Bog sam jih časti, ker jih je k nebeški časti povzdignul, in jih tudi na tem svetu dostikrat s čudezi pove-

liča. Vsaka nečast svetnikom, njih podobam in ostankom storjena tudi Bogu čast jemlje.

§. 4. Boga časti, kdor sveto živi.

Bog je svet in le svetost ljubi, zato mora tudi naše življenje, da bo Bogu dopadlo, sveto ali pobožno biti, kakor nas Jezus opomina: „Bodite popolnama, kakor je vaš Oče nebeški popolnama.“ K pobožnemu življenju je potreba:

1. Da zvesto in pogosto moliš. Kdor rad ne moli, pobožen ni. Po molitvi človek Boga časti, ker ga po njej za naj večega Gospoda in dobrotnika svojega spozna. Ako Boga za prejete dobrote v molitvi zahvališ, ali ga za potrebne dare poprosiš, vselej s tem božjo čast pomnožiš, ker oznanuješ vsegamogočnost in dobrotlivost previdnosti Božje. Ne zamudi torej molitve, kadar je pobožnimu kristianu v navadi moliti, posebno kadar k molitvi zvoni; hitro se pokrižaj in moli brez vsega odloga, naj bo na potu ali doma, na delu ali pri mizi. Kar se odlaga, se rado pozabi. Moli pa tudi vselej iz serca, ne samo z jezikom, da boš Boga ne le z ustmi, temuč tudi v sercu svojem častil.

2. Hočeš pobožen biti, moraš pridno in

zvesto službo božjo objiskovati, posebno ob nedelah in zapovedanih praznikih. Med opravilom ali stoji ali kleči, kakor šega prinese, serce svoje pa k Bogu povzdigaj in daruj, posebno kadar se sv. maša služi. V rokah imej molek ali molitvine bukvice. Kdor nima pri službi božji svetih reči v rokah, po navadi tudi v sercu pobožnosti nima. Kdor pa clo za službo božjo ne mara, pobožen biti ne more, in Gospodu svojemu Bogu spodobno čast krati.

3. Pa ne le pri molitvi in službi božji, temuč v celem svojem živlenju moraš pobožen biti, ali hočeš Boga prav častiti. Tvoje živlenje pa bo sveto, ako boš vse, kar počneš, po božji volji ravnal, dolžnosti svoje zvesto izpolnoval, in vse kar Bogu dopade, rad storil, ako bo povsodi Gospodov strah tebe spremljal, in se boš vsega skerbno varval, kar bi žalilo tvojega Očeta nebeškega.

Taka pobožnost bo prava častitev božja; podobna tisti, ki jo je Jezus nam v izgled zapustil, ki je vedno skerbel, voljo svojega Očeta spolniti, in ga poveličevati, ter je njegovo naj veči veselje bilo, se v molitvi z njim pogovarjati, in v hiši njegovi biti, dokler se je k njemu povernil v svojo nebeško čast.

II. Od človeka in človeškega rodu.

§. 5. Keršanska dolžnost bližnega ljubiti.

1. Kakor Boga čez vse, je tudi bližnega ljubiti keršanska dolžnost, kakor samega sebe. Jezus veli: „Druga zapoved je pervej enaka: Ljubi svojega bližnega, kakor sam sebe.“

2. Jezus sam to postavo lepo razloži, rekoč: „Vse, karkolj hočete, da vam ljudje storé, tudi vi njim storite.“ Ker tedaj pametno sebi želiš, tudi bližnemu želi in stori; česar se sam bojiš, varuj tudi bližnega, in ga boš keršansko ljubil.

3. Ljubiti bližnega moramo zato, ker je otrok božji, stvarjen po božji podobi, od Jezusa z dragoj cenoj odkuplena ovčica, tempel svetega Duha in poklican uživati enkrat z nami večno zveličanje. Ako se otroci prav ljubijo, jih je oče vesél; tak tudi nas nebeški Oče, ako ljubimo svojega bližnega.

4. Pa tudi sovražnike svoje ljubiti je keršanska dolžnost, ker tudi sovražnik, če ravno nas žali, vender naš bližnji ostane, kakor

Jezus pravi: „Ljubite svoje sovražnike, dobro jim storite, kteri vas žalijo, in molite za nje, kteri vas preganjajo in obrekujejo; da bote otroci svojega nebeškega Očeta, kteri da svojemu soncu sijati na dobre in hudobne, in dežiti na pravične in krivične.“

5. Posebno pa smo kristiani dolžni se med seboj ljubiti, ker smo udji jednega telesa, svete keršanske cerkve, katerega glava je Jezus, ter smo po Njem ne le bratji in sestre med seboj, temuč je tudi Jezus naš brat, in ker vse, kar se bližnemu stori, Jezus tako obrajta, kakor bi se Njemu storilo, ki pravi: „Kar ste storili kteremu mojih naj manjših bratov, ste meni storili.“

§. 6. Keršanska dolžnost sam sebe spoštovati.

1. Velika, človek! je tvoja vrednost, ako pomisliš, da si otrok in podoba živega svetega Boga, naj imenitnejši stvar na zemlji, od Jezusa Kristusa drago odkuplen in poklican k večnemu zveličanju.

2. Zato je tvoja velika dolžnost, da sebe po svoji vrednosti spoštuješ, kar se zgodi, ako Boga stvarnika svojega častiš, od kojega izvira

vsa tvoja vrednóst, kadar se daš pameti in sv. věri voditi, in se ne ukloneš svojim strastim in hudim nagonom, kadar tako živiš, da Jezusa prelita kerv nad teboj zgublena ne bo, kadar ne jišeš samo posvetnega, temuč pri vsih svojih delih za nebesa skerbiš, za katere si stvarjen.

3. Ako tako sam sebe ne spoštuješ, delaš nečast Bogu Očetu, kteri te je po svoji podobi stvaril; Jezusu Kristu, kteri te je s svojoj kervjoj odrešil; svetemu Duhu, kteri te je v čist tempel božji posvetil; svoji sv. cerkvi, ki si tako njeni nevreden ud, in ves človeški rod zasramuješ.

4. Po sebno spoštovanje si dolžen, kristian! svoji duši, ktera od samega Boga izvira, je nevmerliva, s kervjoj Jezusa Kristusa rešena in za večno živlenje stvarjena. Spoštuješ jo pa, ako pred vsim drugim božjega kraljestva jišeš, in strahom in trepetom za izveličanje svoje skerbiš. „Kaj namreč pomaga človeku, ako si ves svet pridobí, svojo dušo pa pogubi?“

5. Pa tudi svojemu telesu spodobno čast ne jemli, ker je ono tempel sv. Duha, in odmenjeno enkrat k nebeški časti iz groba izbujeno biti. Zato ohrani čisto svoje telo, da se bo veselilo enkrat nebeškega spremenenja; skerbi za telesno zdravje s treznim živlenjem,

in nikar si ne krati živlenja z razuzdanostjoj; zakaj: „Ne věste, da je vaše telo tempel sv. Duha, kteri u vas prebiva, kterega ste od Boga prijeli in da niste sami svoji,“ pravi sv. Paul.

§. 7. Veljava človeškega živlenja.

1. Ves čas človeškega živlenja je le odločen, za nebesa pripravlati se, za katere je Bog nas stvaril; zato moramo kratke dni, ki nam jih Gospod deli, po njegovi božji volji v svoj prid obračati, in Bogu z zvestim spolnovanjem svojih dolžnost iz serca služiti; zakaj kmalo bo prišel čas, ko bo Gospod vsakemu djal: „Daj odgovor od hišvanja svojega živlenja.“

2. Slabo oberne svoje živlenje, kdor tako živí, kakor bi mu večno na svetu živeti bilo, le za bogastvo in posvetno veselje skerbí, zravno pa na smert in večnost pozabi. Tako je živel evangeljski bogatin.

3. Še manj obrajta svoje živlenje, kdor ga s praznimi rečmi trati, ktere mu nobenega prida za večnost ne prineso; zgublen namreč je vsaki dan, v kterem človek dobrega kaj ne stori. Naj bolj pa greši, kdor si s hudobnim, razvujzdanim ravnanjem živlenje krajša, ter dušo in truplo mori.

§. 8. Človek v zvezi z ljudmi.

1. Vsi ljudje na zemlji so kakor družina jedne hiše, ktera enega očeta in hišnega gospodara ima, med seboj pa so si bratji in sestre; — ali kakor udje enega trupla, ki enega poglavara imajo, ter so enega duha, na tenko med seboj sklenjeni.

2. Kakor pa vsak otrok v hiši svojo delo, in vsak ud telesa svoj opravk ima, ter so vsi jeden drugemu k pomoči, tako je Bog po svoji modrosti mnogoterih stanov med ljudmi upeljal, katerih vsak svoje dolžnosti ima, vsak pa tudi drugim pomaga.

3. Nobenega stanu ne zaničuj, ker je vsak od Boga; skerbi, da boš z usakim, naj bo tvojega ali drugega stanu, v lepi zložnosti živel. Ne pozabi, da nisi sam na svetu, da moraš z ljudmi živeti, in vselej, prej ko kaj počneš, pomisli, ali bo to drugim všeč, ali bi jih morde le žalilo? in uči se, s slabostmi svojega bližnega poterpeti, kakor sv. Paul veli: „Jeden drugega butaro nosite, in tako bote dopolnili Kristusovo postavo.“

4. Še veči spoštovanje so si dolžni oni, kateri so ali po rodu, ali po kterih drugih

dolžnostih v posebni zvezi, kakoršni so: otroci in stariši, bratje in sestre in drugi sorodniki, gospodari in posli, duhovska in deželska gosposka, učeniki in učenci, sosedje, tovarši, prijateli in znanci, kakor tudi prebivavci jedne soseske, jedne dežele ali enega cesarstva. — Njih zadenejo besede sv. Paula: „Ako pa kdo za svoje in zlasti za domače nima skerbi, je věro zatajil, in je hujši od nevěrnika.“

§. 9. Keršanska ljubezen, mati prave jedinosti.

Ni je boljše in močnejše vezi, kakor je keršanska ljubav; ona rodi lepo zložnost in jedinost med vsimi ljudmi, ako le po njenih znamnih ravnajo, kakor jih sv. Paul popiše, rekoč: „Ljubezen je poterpežliva, je dobrotliva; ljubezen ni nevošliva, ne ravna napčno, se ne napihuje, ni časti lakomna, ne jiše svojega, se ne da razžaliti, ne misli hudega, se ne veseli krivice, veseli se pa resnice; vse preterpi, vse veruje, vse upa, vse prenese. Ljubezen nikolj ne mine.“ Da se pa po tej ljubezni z ljudmi obnašaš, nikoli kaj brez pomislika ne reci ali ne stori, vse po pameti ravnaj, in prevdari, ali bi bilo spodobno, ali

nespodobno, modro ali abotno, kar meniš storiti. Pri vsaki reči pomisli, ali je Bogu in ljudem všeč, ali kaj koga ne draži; zakaj prava ljubezen nikogar ne žali, in ako koga poboljšati želi, ga prosi, svari in vuči z vsim poterplenjem.

§. 10. Keršanske priljudnosti in lepega zaderžanja velika vrednost.

1. Hočeš pri ljudeh kaj veljati in z njimi mirno in zastopno živeti, moraš z njimi priljuden biti in pričo njih se lepo zaderžati, to je, v besedi in v djanju se tako obnašaj z ljudmi, da jim bo tvojo ravnanje prijetno in ljubo.

2. Priljudnimu biti, ti ni potreba ljudem prazno se priklanjati ali sladko prilizovati, kakor hinavci in lizuni delajo; bodi le odkritoserčen, resnično ponižen, pohleven, postrežliv in ves ljubezniv. Prava keršanska priljudnost se opira na keršansko ljubezen, po kateri človek svojemu bližnemu vse stori in želi, kar mu je ljubo; žaliti ga se pa skerbno varuje, kakor sv. Paul pravi: „Ljubezen bodi brez hinavšine; sovražite hudo, deržite se dobrega. Z bratovsko ljubeznijoj se med seboj

ljubite; s poštovanjem pridite jeden drugemu naproti.“

3. Priljudno zaderžanje nas Bogu in ljudem prijetne stori, nas same časti in nam dosti prijatelov pridobi. Priljudnost nas mnoge neprijetnosti ovaruje, ter nam in drugim dosti veselja napravlja; ona je dostikrat mati časne sreče, ker priljudnega vsak rad ima in mu kder more, rad k blagostanu pomaga. Priljudnost rodi mir in jedinost med ljudmi, in jih sovraštva, prepira in drugih napak varuje; ona je tudi v čast njim, kteri so nas priljudnosti učili in vadili, starišem in vučenikom, ter še soseska in domovina lepo slovi, v koji priljudnost prebiva.

§. 11. Pravega spoštovanja in lepega zaderžanja nas le sv. věra vuči.

1. Človek je prav za prav le toliko vreden, kolikor pred Bogom velja. Sv. věra nas pa vuči, da smo otroci božji, stvarjeni po božjej podobi in od Jezu Krista rešeni za večno zveličanje. Mi smo božje izvoleno ljudstvo, ktero Bog po svojih namestnikih, duhovskih in deželskih viših vlada, naj bi na tem

svetu mirno in pobožno živeli, enkrat pa u večnosti pri Njemu bili veseli.

2. Ali hočeš tedaj sebe in bližnega z lepim zaderžanjem prav spoštovati, moraš po sv. věri skerbeti, da boš svoj od Boga odločen namen dosegel, da boš kakor tvoj Óče nebeški zmirom bolj popolnama, vreden, otrok božji in dedič biti večnega zveličanja. Daj Bogu kar je božjega, in bližnemu kar je njegovega. Boga časti in ljubi čez vse, in bližnega ljubi pošteno kakor sam sebe; varuj se skerbno misliti, želeti, govoriti ali storiti kaj, kar bi bilo keršanski ljubezni nasproti, in tvoje lepo, ljubezni polno serce naj se razodeva v lepem zunajnem zaderžanji do Boga in bližnega.

III. Potrebne pomoči k lepemu zaderžanju do ljudi.

§. 12. Ljuba pamet.

Bog je človeku pamet dal, da se po njej neumne živine loči, in spozna, kaj je dobro in prav, da bi mu bila svetla luč v dušni temoti, pa tudi prava pot k lepemu zaderžanju z ljudmi.

Da boš z ljudmi mirno in prav živel, naj te pri vsem tvojem ravnanju pamet vodi; zato dobro prevdari vsako besedo, preden njo zineš, in vsako reč, preden njo počneš, ali je pametna in modra, tebi in bližnemu k pridu. Skerbno se varuj vsega, kar ti pamet zaderžuje, kakor nevěra, ktera vse reči otemni — vsake strasti, ktera ti ničesar prav viditi ne da, napuha ali prevzetnosti, ktera ti tvojo serce prikriva, da ga ne spoznaš; pa tudi pijanosti, ktera te ob pamet spravlja, in pod neumno živino zniža. Prosi pa tudi Očeta luči, da ti pamet razsveti, saj On rad „dobrega Duha da tem, ki ga za-nj prosijo."

§. 13. Sveta pravičnost.

Ker človek ni sam na svetu, ampak je božja volja tako, da ljudje skupej živé, je k lepi zlogi jedinosti potreba, bližnemu pravičen biti, to je nič kaj početi, kar bi pravico njegovo žalilo. Preden tedaj kaj hočeš ali storiš, baraj se, ali bi bilo prav, naj bi tudi drugi tako storili, kakor ti želiš, ali bi se s tim bližnemu krivica ne godila? Ne grajaj bližnemu pripušenega nedolžnega veselja, in nikdar mu v njegovo pravico ne segaj. Tvojo

vodilo pri vsim naj bodo besede Jezusove: „Vse, kar kolj hočete, da vam ljudje storé, tudi vi njim storite, ino kar sebi ne želite, tudi drugim ne storite. „Nikolj ne bodi samopriden ali samopašen, ne ravnaj po svoji lastni termi, temuč kakor te keršanska ljubezen uči.

§. 14. Lepa snažnost.

Kakor se nad gerdoj nesnažnostjoj vsakemu gnusi, tako nas lepa snažnost vsim priporoča; za njo skerbeti je dolžen vsak, da sebe in druge vredno spoštuje. Vmij se, kadar si blaten ali vmazan, posebno kadar od dela k mizi greš. Vsak večer si zobe iztrebi in usta izplahni, zutrej usta in ušesa izmij. Počesaj se večkrat, pa ne pričo druzih, kar bi bilo po cigansko. Poreži si nohte, kakor hitro začnó černeti, s škarjami; griziti jih ni spodobno. Kteremu možka brada raste, naj si jo saj vsako saboto obrije, in kdar v cerkev gre ali h kaki gospodi. Tudi hiša, kder ljudje prebivajo, naj bode snažna, čedno pometena, miza in klopi omite, postele lepo popravlene, z belim opranim pertom pogernjene. Kder so grili ali stenice pri hiši, se morajo postele in

klopi pogoje popariti, da se merčes pokonča. Žlice, noži, vilice in drugo hišno vrodje naj bo zmirom snažno; tudi piskre in sklede v kuhini oberzdane muham v pašo ne pušaj.

Pa tudi pred hišoj in po gorici vse lepo počedi, zakaj vsaka nesnažnost je zdravju škodliva, in kder je smrad, ne gre pošten človek blizo rad. Vadi se lepe snažnosti že iz mladega, zakaj česar se človek mlad navuči, tudi rad star stori; in zvunajna snažnost je dostikrat živa podoba in priča znotrajne lepote. Ako za zunajno snažnost ne skerbiš, lehko tudi znotrajno čistost zgubiš.

§. 15. Čedna obleka.

1. Bog človeku obleko daja, varvati se vročine in mraza in sramožlivost ohraniti. Ne jiši tedaj v nečimerni noši svojo vrednost; vbogi Lazar je pred Bogom več veljal, kakor bogatin, ki se je v škerlat in tenčico oblačil. Ne imenitne, le čedne in modre obleke ti je potreba. Oblači se pósteno po svojem stanu, da koga z oblekoj pohujšal ne boš, modro po svojem premoženju, da sebi in drugim krivice ne storiš, pametno po šegi svojega kraja, da te ljudje ne bodo zasmehovali, in po tvoji

obleki te sodili, ker se človek dostikrat po obleki spozna.

2. Ako tvoja obleka ravno ni draga, naj bo vonder čedna in snažna, ne vmazana ampak oprana, ne rastergana temuč saj okerpana. Kdor v obleki ni snažen, je ali nemarnež in lenuh, ali pa lakomen skopec, ter sebi nečast dela in druge ne spoštuje.

3. Pri delu bodi delavno oblečen, praznično pa, kadar ob nedelah in zapovedanih praznikih v cerkev greš, ali se na dalno pot podáš, ali si na gostijo povablen, ali pri gosposki in imenitnih ljudeh opravik imaš.

4. Nečimerne, gizdaste noše se varuj, ker je tebi in drugim nevarna in škodliva, po nauku sv. Petra, ki pravi: „Vaša zvunajna lepota naj ne bode spleteni lasje, ali zlati lišp, ali drage oblačila, temuč jišite lepoto svojega serca, in bodite mirnega, pohlevnega duha.“ Ali kakor sv. Paul posebno ženski spol opomina: „Žene naj se zaljšajo v pošteni obleki s sramožlivostjoj in treznostjoj, ne pa z nečimarno spletenimi lasmi, ali z zlatom, ali z biseri, ali z dragimi oblačili, temuč kakor se ženam spodobi, ktere pobožno živé, z dobrimi deli.“

5. Tudi jeden spol drugega spola oblačila nositi ne smě, ker je to nespodobno in Bogu neljubo, kakor sam govori: „Naj se ne obleče

ženska v moško oblačilo, in naj ne vzame mož ženskega oblačila; ostuden je namreč pred Bogom, kdor to stori."

§. 16. Skerbna redaljubnost.

Vse, kar je Bog stvaril, je v lepem redi. Sonce, mesec in zvezde se po odločenih krogih sučejo, noč in dan se verstita, lětni časi po versti pridejo in minejo, vsaka stvarca ima svoj čas in svoj kraj. Posnemati brezkončno modrega Boga je naša dolžnóst, in kakor Bog vse stvarjene reči v nar lepšem redu vlada, skerbimo tudi mi pri vsih rečeh za lep red.

1. Imaj v redi vse svoje dela in opravila. Berž zjutrej ko vstaneš, odloči si za cel dan, kaj boš po versti delal. Kdor svoje dela po redi opravlja, vse ložej in bolj zvesto opravi, nič se ne pozabi, nič ne zamudi, in vse dela gredó bolj spešno od rok.

2. Pospravi čedno svoje oblačila, kadar jih izslečes, zravnaj in zhrani jih v škrinjo ali omaro, ali jih na svoj kraj obesi. Ne verži obleke iz sebe zdaj v en, zdaj v drugi kot, ne pusti je po klopih ali na peči valjati ali kde drugej ležati, da ti se ne pokvari ali zgubi, ali da nje ktera živad ne zgrize. Položi zvečer

vsako reč, ki jo izslečeš, na svoj prostor, da jo zutrej, ali ko bi bilo še po nóči treba, hitro najdeš.

3. Pa tudi po hiši naj ima vsaka reč svoj kraj, vsako vrodje svoj prostor, da se hitro dobi, kadar je potreba, in da se vse uversteno bolj prijetno vidi. Po dokončanem delu spet vsako reč spravi kamor sliši, in ne pusti jo ležati, kder si jo rabil. Spravlaj pod streho, kar bi se na soncu ali dežji pokvarilo, in zapiraj, kar bi ti kdo izmekniti vtegnil.

4. Kdor se v časnih rečeh rednosti vadi, bo skerben tudi za večno; kdor pa posvetnih reči v redu nima, rad tudi večno zanemari, kakor Jezus pravi: „Kdor je zvest v naj manjšem, je tudi zvest u večem; in kdor je v malem krivičen, je tudi u večem krivičin.“ Manjši je časno, in veči je večno.

5. Zato se že iz mladega vadi, vse v lepem redu imeti; kar se boš mlad navučil, boš star rad znal. Lepa rednost v tvojih rečéh tebi čast dela, in te Bogu in ljudem prijetnega stori.

§. 17. Spodobna zunanja obnaša.

Ljudje nas radi po našem zvunajnem ravnanju sodijo, in dostikrat po pravici, ker se, kakor sv. pismo pravi, človek po obleki, smehu in hoji spoznati da. Da bojo tedaj ljudje od nas dobro mislili, je potreba se tudi zunajno tako obnašati in vêsti, da bo prav in ljudem všeč.

Sploh naj bo naša obnaša spodobna, pohlevna in modra, ter starosti, in stanu ljudi primerjena s kojim živimo, po času in kraju ravnana, v katerem se znajdemo. Sosebno pa sliši k lepi obnaši:

1. Da život in glavo ravno in spodobno nosiš, ne previsoko, kakor prevzetneži, ne potuhneno, kakor gerdi hinavci znajo. Tudi z glavoj ne majaj preveč, kakor bi se te prav ne deržala, in z životom se na steno ne naslanjaj, posebno pri tujih ljudeh.

2. Hoja naj bo tvoji starosti in tvojemu stanu in delu primerjena, spodobna in natorna, ne posilena. Ne lazi mladenč počasi kakor sivi starček, ki več hoditi ne more; ne skakaj in ne letaj kder se ti bolj modro hoditi spodobi; in ako na kak posel greš, ne hodi po-

polžovo, kakor je lenuhom v navadi. Ne spakaj se v hoji drugim za smeh.

3. Svoje oči modro obračaj, ne švigaj z njimi semtertje, ne oglejaj vsako reč ali kaj nespodobnega; vsakemu pošteno v lice glej; prederzno in prevzetno gledati ali pa potuhneno oči obešati, obedvoje ni prav. Nesramni pogledi so grešni in pohujšlivi.

4. Tvoj obraz naj bo prijazen, ne serdit ali prevzeten; ne smejaj in ne reži se zmiram, kakor taki, ki jim pameti manka; ne derži se pa tudi prekislo, kakor bi pelin žvečil. Derži se modro ali na smeh, kakor ti čas in kraj prinese, po besedah sv. Paula: „Veselite se z veselimi, in jokajte z jokajočimi.“

5. Usta ne odpiraj, kakor skedno vrata, zobé si nespodobno pričo drugih ne trebi. Ako moraš kihniti ali kašlati, derži si haderco pred ustmi, in ne pluvaj po tleh, temuč pluvavnik pojiši, ako si pri gospodi. Z rokoj se po tleh vsekovati, po tem pa z nogo razteptati, je gerdo; za to svojo haderco imaj.

6. Ne mahaj z rokami, kakor bi orehe klatil; ne derži jih na herbtu, pa tudi v hlače jih ne vtikaj. Pričo drugih se čohati ali kebrati le nečedniki navado imajo. Kedar sediš, imaj roke na krilu; z rokami brado podpěrati ni lepo.

§. 18. Skerbna paznost na svoj jezik.

Posebna pomoč z ljudmi v lepi zložnosti živeti je svoj jezik vberzdati, da kaj napčnega ne govori, in scer:

1. Ker po jeziku svoje serce razodevamo. „Iz obilnosti serca usta govoré.“ Kar je v tvojem sercu skritega, tvoj jezik na znanje da; zato je potreba vselej pomisliti, kaj in kako boš govoril.

2. Ker hudoben jezik veliko hudega med ljudmi napravi; od njega namreč pride obrekvanje, podpihovanje, sovraštvo, prepir, tepenje in mnogo drugo hudo. Prav govori sv. pismo: „Jezik je scer majhen ud, pa velike reči napravi; kakor majhen ogenj velik gojzd požgè. Kder se veliko govori, greh ne praznuje; kdor pa svoj jezik vlada, je prav moder.“

3. Ker človek s prenaglim jezikom sebi in drugim dostikrat veliko škode napravi, si dosti zopernosti nakoplje in se mnogokrat ob čast in dobro ime, ob časno in večno srečo spravi. „Veliko jih meč vmori, še več jih jezik pogubi.“

4. Ker bomo morli, kakor Jezus pravi, že za vsako prazno besedo sodni dan odgovor

dajati, toljkanj več za vse pregrešne in pohujšlive marne.

Svoj jezik vberzdati nas prav lepo sv. pismo vuči, ki pravi: „Ogradi svoje ušesa s ternjem; ne poslušaj kar hud jezik govori, ter napravi vrata in ključavnice svojim ustam; raztopi svoje zlato in srebro, in naredi tehtnico za svoje besede, in potrebno vujzdo za svoje usta. Kdor svoje življenje ljubi, in vesele dni doživeti hoče, naj svoj jezik kroti.“

§. 19. Ne jemlji bližnemu poštenja.

„Dobro ime je boljši kakor veliko bogastvo; prijeten biti je bolje, kakor srebro in zlato,“ pravi sv. pismo. In res, poštenemu človeku na svetu ljubšega ni, kakor poštenje in dobro ime. Zato smo dolžni bližnega z besedoj in v djanju spoštovati, in vsega skerbno varvati se, kar mu čast krati, poštenje jemlje in dobro ime kazi. Skoz to človek sebe in bližnega veliko hudega ovarje in lepo jedinost in prijaznost z ljudmi ohrani.

Pa ne le častitlive ali imenitne ljudi moramo varvati, da se jim čast ne jemlje, tudi poslom in vbogim ljudem smo dolžni ohraniti dobro ime; zakaj tudi njim, ako so pošteni,

dobro ime čez vse velja, in tudi njih smo dolžni spoštovati kakor otroke božje, brate in sestre svoje.

§. 20. Posebne ravnila v govorjenju.

Sploh govoriti imamo le, kar je pametno in spodobno, in kar je nam in drugim k pridu pa veselju, kakor sv. Paul pravi: „Vaše govorjenje bodi prijetno, in ne neslano, da bote vedili, kaj je treba slehernemu odgovoriti.“ Vsaka beseda, ktera Boga žali ali bližnega pohujša, je greh.

1. Kar je svetega, tudi sveto izrekaj; Božje reči zasmehovati drugim za kratek čas, druga zapoved Božja prepové.

2. Klafati ali gerdo kvasiti je vsakemu nespodobno, pa tudi velik greh, ker Boga jezik žali, ki ga ima le častiti, in bližnega pohujšuje. Nesramen klafač je ptujih grehov kovač. — Ako pa kaj nespodobnega kvantati slišiš, marn na kaj boljega oberni, ali če bi kaj pomagalo, klafača posvari. Boš hudobne besede vstanovil; imel boš veliko dobro delo.

3. Koga v pričo zasmehovati nikar; pa tudi od stana ali kraja drugih ljudi zaničlivo govoriti se varuj; tako zasramovanje nobenemu ni ljubo.

4. Ne govori od drugih slabega, tudi ne sam od sebe dobrega. Druge opravljati, boli, sam sebe hvaliti smradi. Ako slišiš bližnega obnašati, ga, če moreš, zagovarjaj, ali pa molči, če kaj dobrega od njega praviti ne věš; obrekovanja se nikdar ne vdeleži.

5. Druge z besodoj pikati, ali pa srote dražiti, ali komu priimke dajati je zoper keršansko ljubezen. Kar sebi ne želiš, tudi drugim ne stori.

6. Govori veselej resnico, ali pa molči; vsaka laž, naj bo za jok ali za smeh, za dobiček ali zastonj, je hudobna.

7. Hočeš v tovaršii kaj novega povedati, pomisli poprej, ali bi ne bilo morde komu neprijetno, ali bi koga ne osramotilo ali pa pohujšalo.

8. Ako te kdo razžali, ne kregaj se z njim, temuč poterpi kar ti merzi. Prepirati se in hudo razsajati je gerdo, in ako se jeza hitro ne vtolaži, dostikrat velik ogenj sovraštva vname.

9. Podpihovati druge ali jih k jezi dražiti, je po hudirjevo. Ti pa, če slišiš druge prepirati se, oberni marn na kaj drugega, ali kakor moreš prepir odverni, nepotrebno pa se vmes ne vtikaj.

10. Ako kdo s teboj govori, poslušaj ga zvesto, in nikar mu pleč ne obračaj, pa tudi v besedo ne vhajaj. Ako mu imaš kaj nasproti povedati, le priljudno in pohlevno mu povéj, ali pa raji molči, da ga razserdil ne boš.

11. Ako te kdo pozdravi, ali pobara: kako je še kaj? se mu zahvali in prijazno odgovori. Ako ti kako darilo ponudi, ga z veseljem in hvaležno sprejemi, in zhrani, pa nikar na stran ne verži ali komu drugemu vpriča njega ne daj, da darivca žalil ne boš.

12. Brez potrebe ne baraj, kako se drugi nosijo, kako živijo. Kdor za drugimi preveč pozveduje, rad sam sebe pozabi. Z nepotrebnim prašanjem nobenoga ne nadlegvaj; kdor preveč praša, je ali sitnež ali pa svojo nevednost na prodaj nosi.

13. V pričo drugih šepetati, kakor bi skrivnosti poln bil, se ne spodobi. Ako pa tebi kdo ktero skrivnost izroči, jo zvesto ohrani, in ne razodeni, ako ni viša dolžnost.

14. Govori rad, pa ne preveč; klopoteč veliko klopoče, pameten malo pově, pa tisto prav. V tovaršii nič govoriti ni prav, zmiram čenčati pa še manj; čenče Marinke nima nobeden rad, in veliko govorjenja brez greha ni. Večkrat je boljše poslušati, ko govoriti.

15. V pogovorih preveč zijati ali se preglasno smejati nikar! Vselej se ravnaj po čednih, ne po robastih ljudeh, in kar si enkrat vgrešiš, drugokrat popravi; tako se boš poštene šege privadil.

§. 21. Priprostost in razumnost.

Z ljudmi čedno živeti je potreba priprost in moder biti, kar je Jezus svojim priporočil: „Bodite priprosti ko golobi, in modri ko kače.“

1. Priprost biti, se ne směš hinavsko hliniti, ali zvunajno se prilizovati, v sercu pa strup nositi kakor zvitci znajo; temveč odkritoserčno in ljubeznivo vse dobro vsakemu želeti, z vsakim pošteno govoriti in ravnati, da se bo od tebe reklo, kar Jezus od Natanaela pové: „Glej! to je pravi Izraelic, v kterem zvijače ni.“ Serce priprostega je odkrito, ne zvito.

2. Prava priprostost nas Bogu in ljudem prijetne stori, ker nas Bogu vpodobi, ki je gola resnica, in ljudem prikupi, kteri resnico ljubijo in hinavšino čerté, in tako nam dostikrat k sreči pripomore. „Kdor v priprostosti ravná, bo brez skerbi; kdor pa po hudobnih potih hodi, bo razglašen,“ govori sv. Duh.

3. Priprost biti pa ni potreba vse povedati kar misliš, vsakemu svojo serce razodeti. Pravo priprostost mora podpirati in voditi keršanska modrost in razumnost.

4. Prava modrost pa te vodi, ako nič brez prevdarka ne govoriš in ne storiš, temuč vse okolišinam primeriš, in besede in dela svoje po keršanski ljubezni vselej ravnáš. „Je čas molčati, in čas govoriti. — Bratje! glejte, kako bote ravnali, ne kakor nespametni, ampak kakor modri. — Blagor človeku, ki je modrost najšel, in je bogat v razumnosti.“

5. Hočeš prav moder biti, moraš v strahu božjem živeti; začetik modrosti je strah božji. Kdor se Boga žaliti ne boji, temuč po svojih strastih in slabih nagibih živi, prave modrosti ne glešta, ker hude strasti pamet človeško kalijo, dosti nespametnega in hudega rodijo. Ne vdaj se torej hudim strastim, temuč kroti svoje slabe nagibe; posebno pa v jezi se vari kaj početi, kar bi modro ne bilo, in bodi vedno gospod svojega jezika, zakaj nespameten ima svoje serce v ustih, moder pa svoje usta v sercu.

§. 22. Pohlevna ponižnost.

K lepi obnaši z ljudmi je potrebna pohlevnost in ponižnost, kakor jo je naj lepše Jezus sam vučil, ki pravi: „Učite se od mene, ki sim iz serca ponižen.“

1. Ponižen biti ni potreba sam sebe zaničevati, svojih dobrih lastnost celo ne spoznati; pa imaš za nje Boga hvaliti, in le Bogu ne sebi jih pripisati.

2. Ponižen biti, ne smeš sam sebe povzdigovati, če še toliko veljaš ali dobrega storiš; tudi ne druge zaničevati, ako so ravno manjši od tebe.

3. Ponižen si, ako se ne deržiš le svoje terme, temuč se rad podučiti, in če si kaj zgrešiš, pohlevno posvariti daš, in ako le svoje ne terdiš, temuč tudi drugim kaj veljati pustiš.

4. Lepo ponižnost skažeš, ako nisi prederzen in nečimern; ako ne govoriš le od sebe in svojih reči; ako se prevzetno ne bahaš s svojmi delomi in premoženjem; ako se v mislih in marnih za naj modrejšega nimaš, in ne želiš v tovaršii le sam govoriti, temuč tudi druge poslušaš.

5. Lepa ponižnost te Bogu in ljudem prijetnega, — ošabna prevzetnost pa ostudnega stori. Prevzetnim se Bog zoperstavi. „Vsak, kteri se ponižuje bo povikšan, kdor se povzdiguje bo ponižan.“ Ponižen se jeze in mnogo hudega ovarje, prevzeten pa si veliko zopernosti pripravi. „Kder je napuh, tam bo tudi osramotenje; kder je pa ponižnost, tam je tudi modróst.“

§. 23. Pošteno od bližnega misli in sodi.

1. Ne sodi koga brez potrebe, ker je le Bog nas vsih sodnik, On, ki vse naše dela pozna in tudi v serce človeška vidi. „Ne sodite, da ne bote sojeni.“

2. Ne prenagli se v svojih mislih, svojega bližnega hudo obsoditi, da mu krivice ne storiš, temuč vse poprej dobro prevdari, preden kaj rečeš,; zakaj lehko se v svojih mislih zmotiš, ki le zvunajno vidiš, v serce bližnega pa gledati ne moreš.

3. Ako si bližen res kaj zgreši, nikar ga zato prehudo ne obsodi, in ne žali; keršanska ljubezen te izgovarjati in lepo prizanesti vuči.

4. Imej poterplenje z bližnim, kadar iz slabosti pade, ker si tudi ti slab, in ravno tako želiš, da bi bližen s teboj poterpel. „Zakaj s kakoršnoj sodboj sodite, s takošnoj bote sojeni, in s kakoršnoj merite, s takošnoj se vam bo nazaj měrilo. Izderi poprej bruno iz svojega očesa, in potlej glej izdreti pezder iz očesa svojega brata,“ pravi Jesus.

§. 24. Poterpežlivost in krotkost.

1. Z drugim zastopno živeti, bodi poterpežliv, ter voljno prenašaj, kar se predelati ne da, in bodi krotek, ter se ne razjezi in ne kregaj, ako ti kaj zamerzi.

2. Pomisli, da ni ga stanu brez težáv, in ne človeka brez slabosti. Vsak po svojem stanu tedaj, in tudi jeden z drugim poterpeti moramo, da si s tim težave izlajšamo. „Jeden drugega butaro nosite,“ uči sv. Paul.

3. Ne vzemi vse za zlo, kar ni po tvoji volji, ker ni vsaka reč morde tako huda, kakor se tebi zdi, in ako ti bližni kaj žalega stori, morde ni tako hudo mislil, kakor ti meniš, in se je le iz slabosti prenaglil.

4. Premisli, da ni kos vse po tvoji volji biti, ker se vselej le Božja volja zgoditi mora; da tudi s teboj Bog dostibart poterplenje ima;

in da moraš tudi ti drugim prizanesti, da bodo oni s teboj poterpeli, da bo lepa zložnost med vami, ter se tako dosti jeze, prepira in mnogo hudega odverne.

5. Vzemi si za izgled v poterplenju Jezusa, ki nam tak lepo veljeva: „Vzemite moj jarm na se, in učite se od mene, ker sim krotek in iz serca ponižen, in bote pokoj najšli svojim dušam. Moj jarm namreč je sladek, in moje breme je lehko.“

§. 25. Mirnega serca bodi in čmernosti se varvaj.

1. Dostibart človeka lastne slabosti nadlegvajo, večbart ga drugi ljudje žalijo in dražijo, in mnogokrat se mu od ktere druge strani kaj zopernega pripeti. Ali vse zoperno z mirnim sercam prenesti je treba, ako hočeš z ljudmi pokojno živeti.

2. Kdor je vedno mirnega, veselega serca, ga povsod radi imajo, in z vsakim se lehko zastopi, ker nobenega ne draži in ne žali, raji prizanaša in koljkor more postreže.

3. Kako nepriljuden nasproti pa je čmeren človek, kteri svoje hude terme ima,

kterega vsaka mala reč, vsaka besedica razkači, ki se sam seboj hudo jezi, in je če dalej bolj nadležen in siten. Tak sebi in drugim živlenje greni; in kakor je njemu vse na poti, se ga tudi vsak od daleč ogible. Koliko krega, prepira, kletve in sovraštva dostibart čmern človek napravi!

4. Zato skerbi, da boš v zopernem mirno serce ohranil; uči se sam sebe zatajevati, sam sebe premagovati, in ne pozabi, da si na svetu, ki je poln nadlog, in da z ljudmi živeti imaš, kterih nobeden ni brez svojih slabost. Pa tudi iz nebés si prosi mirnega, dobrega duha; zvesta molitev ti bo gotovo jenakodušnost in pokojno serce pridobila.

5. Moraš pa s čmernim človekom živeti, imaj poterplenje s njim in nikar ga ne draži; pa tudi na njegovo termo veliko ne porajtaj, da bo svojo nerodnost spoznal, in se sčasoma hude čmerne navade odvadil.

§. 26. Ljuba zadovoljnost.

1. Naj boljši za nas je, kar nam Bog po svoji modrosti naklone, ako se mi vselej v njegovo sv. voljo vdamo, kakor nas Jezus moliti vuči: „Zgodi se tvoja volja.“

2. Bodi torej zadovoljen z vsim, kar ti Bog da, bodi si dobro ali hudo, ker brez njegove volje se nič ne zgodi, v njo se popolnoma izroči.

3. Ljuba zadovoljnost človeka le prav srečnega dela. Zadovoljen Boga časti in hvali za vse, kar mu pošle; on ne toži svoj stan, ako je ravno težaven, ker ga mu je Bog sam odločil. Vsako veselje, ki ga ima, dvakrat slajši zavživa, vsako terplenje, ki ga zadene, veliko manj občuti, ker mu zadovoljnost veselje poslajša in terplenje polajša. Zadovoljnega vsak rad ima, ker ni prenapetih misel in želj, vse za ljubo vzame, in ako bi mu tudi kaj po volji ne bilo, rad poterpi in prizanaša, ter z ljudmi mirno in srečno živi.

4. Nezadovoljnost nasproti človeka le nesrečnega stori. Ker se nezadovoljen v Božjo voljo ne vda, mu tudi nobena reč po volji ni. On ne spozna dobrot', ki jih od Boga in ljudi prijema; on si sam veselje greni, kterega bi lehko mirno zavžival; in vsako terplenje povikša, ktero ga v resnici zadene, ali naj si ga revež le domišluje, kar se pogosto zgodi. Nezadovoljen nima v sebi ne z drugimi pokoja', vsak se sitneža zboji, kteremu nič ni prav, kteri vsako reč

graja in vedno tožuje. In kakor na svetu sreče in veselja ne zavživa, si tudi z nezadovoljnostjoj slabo za nebesa skerbi, v ktere le skoz oske vrata voljnega poterplenja pridemo.

§. 27. Mir in sprava z ljudmi.

1. Veselo in srečno živeti, moraš ljub mir z ljudmi imeti, kakor Jezus pravi: „Blagor mirnim, ker bodo otroci božji imenovani;“ in sv. Paul opomina: „Bodite jedne misli med seboj. Ako je mogoče, koljkor je pri vas, imajte mir z vsimi ljudmi.“

2. Mirn človek je srečen, ker pokojnega serca lehko pobožno živi, in se nedolžno veseli; on sebi in drugim mnogo veselja pripravi, in dosti žalega odverne.

3. Varji se jeze in prepira; zakaj jezovo serce nima veselja do molitve in svetih reči; jezavi človek druge žali in draži, ker se z njimi prepira; ponavlja preteklo jezo, in dosti sovraštva napravlja, ter sebi in drugim zdravje kali in greni življenje. Kder je kreg in prepir, božjega Duha ni ondi, in blagoslov božji od take hiše beži, v kateri ljubi mir ne prebiva. Taka hiša je živi pekel, od katerega Jezus priča: „Tam bo jok in škripanje z zobmi.“

Resnično je, kar Salomon pravi: „Boljše je kosček suhega kruha z veseljem, kakor hiša polna darov s prepirom."

4. Mirno z ljudmi živeti, bodi prijenliv, in raji krivico poterpi, kakor bi mir podiral. Saj ti Jezus sam naj lepši izgled mirnosti daja; on, ki ni klel, ko je bil preklinjan, ni protil, ko je terpel, temuč se mu vdal, ki ga je krivično sodil, in tako lepo vuči: „Ako te kdo udari na desno stran, pomoli mu še levo."

Tako mir ohraniti je želel Abraham s svojim stricom Lotom, rekoč: „Naj ne bo krega med menoj in teboj, med mojimi in tvojimi pastirji; zakaj brata sva. Glej! vsa dežela je pred teboj; prosim, loči se od mene; ako se na levo stran podaš, se bom jas desne deržal; ako si desno izvoliš, grem jas na levo." Koljko žalega bi se ljudje ovarvali, naj bi raji jeden drugemu prijenvali.

5. Varji se komu brez potrebe in neprevdarno zopergovoriti; ne terdi le svoje misli, temuč daj tudi drugim kaj veljati; ako ravno njih misli nisi, da boš le ljubi mir ohranil.

6. Za potrebnega miru del se s svojim razžalnikom hitro spravi, in iz serca mu odpusti, kakor vsak dan moliš: „Odpusti nam

naše dolge, kakor tudi mi odpušamo svojim dolžnikom.“ Ne bodi podoben nehvaležnemu hlapcu, ki svojemu sohlapcu ni prizanesil, ako mu je ravno njegov gospod ves dolg odpustil, in je bil zatorej ojstro obsojen. Jezus pravi: „Tako bo tudi moj nebeški Oče vam storil, ako ne odpustite vsakteri svojemu bratu iz svojih serc.“

7. Lepa sprava je modra in vse hvale verdna; ona razkrušene serca zopet sklene, in pridobi blag mir, brez katerega prave sreče na svetu ni, in mnogo hudo sedajno in prihodno odverne.

8. Zato nikolj ne želi maševati se, ali razžalniku svojemu hudo s hudim vračovati, da boš tudi ti vsmilenje najšel pri Bogu. Prepusti maševanje Bogu, kakor sv. Paul uči: „Ne delajte si sami pravice, preljubi! ampak dajte prostor jezi (božji). Zakaj pisano je: Meni gre maševanje, jaz bom povernil, pravi Gospod.“ Ako je tvoj razžalnik kazni vreden, saj je gosposka zato, ktera ne nosi meča zastonj, temuč ga od Boga ima, da bi pravico spoznala, in hudodelstvo kaznovala. Lastno maševanje nikdar brez greha ni.

§. 28. Pravičnost, poštenost in odkritoserčnost.

1. Lepo z ljudmi ravnati, bodi jim pravičen, daj vsakemu, kar mu gre, in nič za sebe ne obderži, kar ni tvojega. Kakor namreč je Bog naj pravičnejši, tako tudi hoče, da bi mi pravični bili; in kakor sami za sebe pravico terjamo, tak nam keršanska ljubezen veli bližnim pravičnost skazati. „Dajte vsakteremu, kar mu gre; dacijo, komur dacija, col komur col, strah komur strah, čast komur čast.“

2. Ravnaj z vsakim pošteno, ne vkani koga z golfijoj, in mož beseda naj ti več velja, kakor vse drugo. „Ne storite nič krivičnega ne v sodbi, ne v měri ne u vagi.“ „Goljufna tehtnica je gnusoba pred Gospodom; pravična vaga pa mu je dopadliva.“ Poštenost je Bogu in ljudem ljuba, in měra in vaga v nebesa pomaga, ako je pravična in poštena.

3. Bodi pa tudi odkritoserčen, in zvijača naj se te nikdar ne loti. Ni potreba, da bi vsakemu in vse pravil, kar pri sercu občutiš in misliš; pa kar jezik pové, mora tudi serce za to vediti; drugač jih za ušesam imaš, in treba se te je varvati.

§. 29. Ne bodi samopriden temuč ves dober iz serca.

1. Kadar kaj dobrega storiš ali komu pomagaš, ne glej na lasten prid in dobiček, na posvetno plačilo, ali hvalo ljudi, da ne zgubiš prave cene dobrega dela pred Bogom, kakor nekdaj Farizeji, ki so molili, vbogajme dajali in druge dela opravljali samo zato, da so jih ljudi hvalili, ino so, kakor Jezus pravi, s tim prejeli svoje plačilo.

2. Ti pa, kar dobrega storiš, stori le iz ljubezni do Boga in bližnega; naj te pri tvojih dobrih delih keršanska ljubezen vedno vodi, ktera, kakor pravi sv. Paul, ne jiše svojega, temuč kar je bližnemu v prid. Tako je ljubil Jezus nas, in hoče, da tudi mi bližnega tako ljubimo.

3. Samopriden človek ne ljubi Boga, ker ne ljubi, kakor nam Bog ljubiti veli; on ne ljubi bližnega, ako mu ravno kaj dobrega stori, ker mu ni za bližnega, temuč le za njegov dnar in lasten dobiček mar; pa tudi sam do sebe prave ljubezni nima, ker se s samopridnostjoj ob poštenje in dobro ime spravlja, kajti samopridnega človeka nobeden ne obrajta.

4. Kdor pa je serca dobrega, se ne da od samopridnih namenov voditi, ne jiše le lastnega dobička, temuč ga veseli, če komu pomagati zamore, naj si bi ravno sam kaj pritergal ali odrekel.

§. 30. Veselje nad srečo bližnega.

1. Neskončno dober Bog po očetovo za nas skerbi in želi, da bi mi časno in večno srečni bili. On nam deli brezštevilnih dobrot, in nam je clo svojega lastnega Sina dal, da bi mi zveličani bili.

2. „Ako nas je pa Bog tako ljubil, moramo tudi mi jeden drugega ljubiti,“ pravi sv. Joanez. Tudi mi moramo, da bomo Bogu podobni, veseliti se, ako se bližnemu dobro godi, njemu vse dobro željeti, in mu po môči k sreči pomagati. Serčno milovati pa ga moramo, ako se mu hudo godi, in ako je v potrebi mu radi pristopiti.

3. Ne smēmo pozabiti kako je tudi Bog nam dober, in spomnimo se, da smo vsi otroci jednega Očeta, bratji in sestre med seboj, torej naša dolžnost po braterno se ljubiti, in kakor sv. Paul opomina: „Veseliti se z veselimi in jokati z jokajočemi.“

4. Kdor je vesel, kedar se bližnemu dobro godi, mu rad k sreči pomaga, veliko dobrega stori, kar bi se scer opustilo, on s tim samega Boga časti, človeško življenje poslajša, veselje množi in nadloge manjša. On ima pravo keršansko ljubezen, s kateroj si nebesa služi, kder bode Bog vsako dobro delo obilno poplačal. „Sodba pa brez vsmilenja bo prišla na tistega, kteri ni usmilenja skazal; usmilenje pa preseže sodbo,“ uči sv. Jakob.

§. 31. Voljna postrežnost.

Ljudem se prikupiti, moramo jim po volji storiti kar je prav, in radi postreči, kar je mogoče.

2. K temu nas veže keršanska ljubezen, po kateri imamo bližnemu storiti, kar sami sebi želimo. To nas Jezus z besedoj in v djanju lepo uči, rekoč: „Kteri hoče med vami veči biti, naj bo vaš služabnik. In kteri hoče med vami pervi biti, naj bo vaš hlapec. Ravno kakor Sin človekov ni prišel, da bi se mu streglo, temuč da bi stregel, in dal svoje življenje v odrešenje za njih veliko.“ Kar je Gospod hlapcom storil, mora tudi hlapec svo-

jemu sohlapcu storiti; saj hlapec ni čez svojega Gospoda.

3. Posebno smo dolžni bližnemu postreči in pomagati, kadar je naše pomoči bolj potreben, kakor u vesoljnih potrebah, v bolezni ali v kteri si bodi nesreči.

4. Nikolj pa ne směmo ljudem po volji storiti, kar bi bilo Božji volji nasproti, ker moramo Boga bolj ljubiti, in se ga bolj bati, kakor ljudi. Kdor Boga žali, tudi bližnega ne ljubi.

5. Ako radi jeden drugemu postrežemo, je Bog, naš Oče, nas vesél; ljubezen, mir in zastopnost med nami prebiva, in pridobimo si dosti prijatlov za ta in za uni svet, kder bomo večno skupej veseli.

§. 32. Razločne dolžnosti po stanu, spolu in starosti.

1. Ves svet je velika hiša, v kateri Bog gospoduje. On je naš Oče in Gospod, mi ljudje smo njegovi otroci in služabniki, naj bi po njegovi volji delali.

2. Kakor je pa u vsaki hiši mnogo opravil, tako je tudi Bog vsakemu človeku posebno delo odločil, in ga v svoj stan postavil; ka-

kor sv. Paul pravi: „Kakor imamo v jednem telesu veliko udov, vsi udje pa nimajo ravno tistega opravila; tako nas je veliko jedno telo v Kristusu, sleherni pa smo jeden drugega udje v Kristusu Jezusu Gospodu našem.“

3. Ni ga stanu, kteri bi ne bil od Boga: vsakega pa je Bog postavil, da bi človek svoje dolžnosti spolnovaje v njem Bogu služil, in srečen bil.

4. Noben stan tedaj zaničovati ne smemo, ker je vsak, naj bo nizek ali imeniten, od Boga človeku odločen, od kojega bo enkrat Bogu odgovor dajal. Več ko mu je po stanu izročil, več bo enkrat terjal od njega božji sodnik, in vsakemu pravično poplačal.

5. Imaj torej vsak stan v časti, posebno pa svoj lasten stan vredno spoštuj: Bodi zadovoljen z njim, ki ti ga je Bog dal. Ne zběraj si drugih stanov; za tebe naj bolji je ta, v katerem si. Zvesto svoje dolžnosti po njem spolnuj, in dobrega, kolikor mogoče stori, tako si boš gotovo dosti časti in sreče v njem pridobil.

6. Kdor svoj stan spoštuje in zvesto derži, ter svoje dela, ne prisilen, temuč ker je Božja volja tako, veselo opravlja, on zavživa veselje dobre vesti, ljudi ga radi imajo, in v nebesih ga čaka naj boljši del. Kdor pa po

svojem stanu ne živi, nima pravega veselja, ne spodobne časti, pride lehko v pomanjkanje in mnogo nesrečo, in naslednje bo še sodba huda. „Vsakemu, kteri ima, se bo dalo, in bo obilno imel; kdor pa nima, mu bo še, kar ima, odvzeto," govori Kristus.

7. Bog miru in ljubezni pa tudi hoče, da bi vsi stanovi skupej mirno in zložno živeli, jeden drugemu k pomoči in podpori bili, da bi noben stan zoper druge se ne vzdigal in puntal; po besedah sv. Paula: „Na telesu naj ne bo razpertije, temuč en ud naj skerbi za drugega. In ako en ud kaj terpi, z njim vred vsi udje terpé; in ako se en ud časti, se vsi udje z njim vred eselé."

8. Kakor po stanu je Bog tudi bo spolu ljudi razločil. Vsak spol ima svoj namén, vsak svoje dolžnosti; vsak naj se varje tega, kar se mu nespodobi. Jeden drugega spoštovati in v dobrem podpirati, hudega pa, posebno prederznega, nesramnega zaderžanja varvati, je vsakemu treba; več Bogu ko ljudem dopasti, in ne v praznih nečimernih rečeh, temuč v bogaboječnosti in čednosti svojo lepoto iskati, naj vsak skerbi.

9. Pa tudi vsaka starost ima v zaderžanju svoje dolžnosti. Kar se mladenču prileže, ali saj za zlo ne vzame, je dostikrat bolj prilet-

nemu nespodobno; česar večkrat koga mladost izgovarja, drugega starost le bolj dolži. Z vsakim, naj bo starosti, ktere bodi, je treba spodobno ravnati, pa vender z mladimi drugačno ko s starimi. Mladega gre posvariti, ako je potreben, starega prositi; mladega žaliti ni prav, starega pa še manj; in starim ljudem so mladi vedno več časti dolžni, ko pa jeden drugemu.

§. 33. Vsakega po vrednosti spoštuj!

„Dajte čast, komur gre čast,“ opomina sv. Paul; pa časti vredno je le to, kar je pred Bogom častitlivo. „Bratje! kdor se hvali, naj se v Gospodu hvali. Zakaj ne kdor se sam hvali, je skušen, ampak tisti, kterega Bog hvali.“

1. Častiti torej imamó vsakega človeka kakor otroka božjega, po božji podobi stvarjenga, po Jezusa odrešenega k večnemu življenju, naj bi se ravno človek po svojih delih tega nevrednega storil.

2. Častitliv je vsak stan človeški, ker je vsak od Boga, ako bi mu ravno kteri njegovi udje s slabim zaderžanjem nečast delali. Viši

pa ko je stan in bolj ko je imeniten, veči čast se mu spodobi, in bolj zvesto, ko kteri svojega stana dolžnosti spolnuje, bolj gorečo ko za prid bližnega skerbi, bolj ga tudi v časti imaj. „Mašniki, ki z lepim zgledom svetijo, so dvojne časti vredni; zlasti kteri se trudijo v besedi in podvučenju. — Imenitni, in sodniki in mogočni so častitlivi,“ pravi sv. pismo.

3. V posebni časti imeti moramo pobožne ljudi, kteri bogaboječe živé in veliko dobrega storé. Stim se namreč Bog sam časti, in dobro se na svetu množi, ker bodo pobožni v dobrem poterjeni in še k boljšemu obujeni, ako jih mi zavolj njih dobrih del častimo, če ravno človek za del posvetne časti dobro delati ne smě, temuč le iz ljubezni do Boga in bližnega.

4. Častiti se morajo tudi stari ljudje; zakaj starost je sama na sebi častitliva, in Bog sam ga časti, kteremu visoke starosti doživeti da.

5. Kar pa pred Bogom prave vrednosti nima, ali kar je clo pri Bogu gnusoba, tudi ti nikdar v časti ne imaj. Ne hvali ljudi zavolj bogastva ali lepe obleke, kakor priliznenci ali samopridneži delajo, ker take reči človeku prave vrednosti ne dajo. Ne povzdiguj hudobne

dela imenitnih ljudi kakor hvale vredne, ker so Bogu sovraž. Sv. pismo pravi: „Ne zaničuj vbozega, ki je pošten, in ne povišuj bogatega, ki je hudoben.“ Pokaži hudebnežu, brez da bi ga dražil, da ti njegove malopridne dela niso všeč, in v hudem nikar ga ne poterdi.

IV. Od zaderžanja ljudi, ki morajo skupej živeti.

§. 34. Od dolžnosti lepega zaderžanja domačih.

1. Domači jedne hiše in družine, kakor otroci in stariši, bratje in sestre, posli in gospodarji, morajo toliko več keršanske ljubezni jeden drugemu skazovati, ker so si za res naj bližneji, in že po naturi ali kervi bolj tenko sklenjeni. Ako se oni med seboj lepo nimajo, gotovo tudi daljnih prav ljubili ne bodo.

2. Treba je, da se domači lepo imajo, ker si s tim težave svojega stanu zlajšajo, in živlenje prijetnejši delajo, ako se namreč vsak svoji termi ali strasti odpové, in jeden drugim

prizanašajo, ker nobeden ni brez svojih slabosti, po besedah sv. Paula: „Jeden drugega breme nosite, in tako bote dopolnili Kristusovo postavo.“ Tako si mnogo zopernega odvernejo, težave ložeje prenašajo, ljubi mir ohranijo, in veselja obilniše vživajo.

3. Lepo imeti se morajo domači pa tudi za del Boga, ker je Božja volja, da jeden drugega keršansko ljubijo in spoštujejo, jeden drugemu lep izgled dajajo, in ker ni mogoče pobožno živeti in Bogu zvesto služiti, kder domači v lepi jedinosti ne živijo, temuč se le kregajo, kolnejo ali gerdo zmirjajo. „Ako kdo za svoje in zlasti za domače nima skerbi, je vero zatajil, in je hujši od nevernika,“ terdi sv. Paul.

4. Za ljube zastopnosti del se morajo domači varvati krega in prepira, ne smejo biti čmerni, togotni, prevzetni in jezični; temveč imajo biti mirni, poterpežlivi, prizaneslivi, ponižni, in zamolčlivi, da jeden drugega z hudimi besedami ne pikajo, in tudi, kar se doma zgodi, okolj ne pravijo, kajti jezičnost mnogim razpertijam vrata odpira.

§. 35. Dolžno zaderžanje keršanskih zakonskih.

1. Imeniten je zakonski stan, ker ga je Bog sam postavil, da bi ljudje v njem pobožno živeli, jeden drugemu k pomoči bili, in otroke svoje keršansko gojili. „Zato ga je tudi Jezus k svetemu zakramentu povzdignil in posvetil. Zaveza zakonska je velika skrivnost v Kristusu in v cerkvi," uči sv. Paul.

2. Imenitne so pa tudi dolžnosti, ktere zakonski imajo. Zakonska namreč imata po Božji volji skupej keršansko živeti do smerti, se ljubiti, si jeden drugemu pomagati, si zvesta biti, otroke svoje keršansko rediti, in s svojim mirnim keršanskim vêdenjem vsej svoji hiši in vsej soseski lep izgled dajati.

3. Žena je posebej dolžna svojega moža spoštovati in u vsih pravičnih rečeh mu pokorna, zvesta tovaršiča in pomočnica biti. „Zakaj mož je glava žene, kakor je Kristus glava cerkve." „Žena naj spoštuje svojega moža," veli sv. Paul.

4. Mož pa je dolžen ženo kakor tovaršico svojo lepo imeti, njo s potrebnim previ-

diti; in ji k vsemu dobremu z besedoj in zgledom pomagati. „Možje, ljubite svoje žene in ne bodite čmerni do njih.“ „Spoštujte svoje žene, kakor slabši ženski spol, in kakor sodeležnice gnade živlenja, da vaše molitve ne bodo zaderžovane,“ uči apostol.

5. Zakonski, kteri teh dolžnost zvesto ne spolnujejo, žalijo Boga, svojemu stanu nečast, sami sebi pa nesrečo činijo, vsej soseski slab izgled dajajo, in otroke svoje pohujšajo, ktere jim je Bog sam izročil, da bi jih za ovi in uni svet lepo izredili; zato bodo pa tudi enkrat pred Bogom težek odgovor imeli.

§. 36. Od dolžnega spoštovanja do otrók.

1. Bog sam je deca počastil, kèr jih je za svoje otroke vzel, po svoji podobi stvaril, in po dragi ceni Jezusove kervi za nebesa prikupil. „Njih je nebeško kraljestvo. — Ako se ne spreobernete; in niste kakor otroci, ne pojdete v nebeško kraljestvo,“ govori Jezus.

2. Pa ne le otroke bogatih in imenitnih ljudi Bog toljkanj časti, temuč tudi uboge; tudi oni so otroči bozji, drage ovčice Jezusove za večno izveličanje odrešeni; tudi njim

je Bog svete angele za varhe dal, in bolj ko so od sveta zapušeni, veči skerb nebeški Oče za nje ima.

3. Kakor Bog sam otroka v časti ima, tako se mora tudi otrok sam spoštovati; ne iskati svoje vrednosti v imenitnem stanu, v bogastvu, ali v lepi obleki; temuč pomisliti, da njegova naj veči čast je to, da je človek in kristian, otrok božji in podoba božja, stvarjen ne toliko za ta svet, kakor za večnost, da se tedej tako vêde, kakor je Bogu in poštenim ljudem ljubo; da je skerben za potrebne nauke, in za to rad v šolo in v cerkvo hodi; da stariše, vučenike in predpostavlene rad vboga in lepo spoštuje, da se iz mladega vadi, si svoj potreben kruhek pridno služiti, ne pa postopati ali beračiti. Kakor se otrok navadi, tudi odrašen zna. „Mladenč ne bo odstopil od svojega navadnega pota, tudi v starosti ne,“ pravi sv. Duh.

4. Otroci med seboj se morajo kakor deca enega Očeta nebeškega po bratovsko ljubiti in spoštovati, ne se dražiti ali zaničovati, ampak jeden drugemu k lepemu izgledu biti, se ne pohujšati ne zapelovati, da bodo čast skazali Bogu svojemu Očetu, Jezusu svojemu pervemu bratu, in angelu varhu, svojemu nebeškemu prijatlu.

5. Po časti, ktero od Boga otroci imajo, jih morajo tudi odrašeni, posebno stariši in kteri se z otroškoj rejoj pečajo, spoštovati, kakor jim gre. „Ne smejo otrók zaničovati, ne zanemariti, ali jim smerti željeti, ker si otroci tudi s časom veliko dobrega za nebesa pridobiti, in ljudem k pridu biti zamorejo. Pa ne smejo se deca le za ovi svet rediti, kakor bi bilo bogastvo, imenitnost in lepa, draga obleka njih naj viši namen, ampak veliko več za nebesa. Imajo se z besedoj in v djanju vedno k dobremu napeljovati, v potrebnih rečeh podučiti, pridno v šolo in cerkev pošiljati, vsega hudega pa in vse zapelivosti jih skerbno varvati, za vsako napako ljubeznivo posvariti, in nikolj jih pohujšati; zakaj: „Kdor pohujša kterega teh malih, ki v mene verujejo, bi mu bilo bolje, da bi se mu obesil mlinski kamen na vrat, in bi se potopil v globočino morja,“ pravi Jezus.

Pa tudi otroke nepotrebno kregati, jim gerde priimke dajati ali jih kleti, jih v pričo drugih nezaslužno sramotiti, ali jih kakor bodi k jezi dražiti ni prav. Sv. Paul veli: „Očetje! nikar ne dražite svojih otrok k serdu, da jim serce ne upade; temuč izredite jih v strahu in svarjenju Gospodovem.“

6. Kdor otroke zaničuje in jim dolžno skerb krati, on žali Boga, vsih otrók Očeta, in nebeške angele, njih skerbne varhe, on zatere vse dobro, ktero bi otrok lehko po dobri izreji storil, in je kriv veliko hudega ktero zanemarjen otrok dopernese, in morde clo njegovega pogublenja. Veliko blagro pa stori, kdor zapušenega otroka oskerbi. „Kdor sprejme kterega takega otroka v mojem imenu, mene sprejme,“ pravi Jezus.

§. 37. Od dolžnega spoštovanja otrók do svojih starišev in predstarišev.

1. Imenitna je obljuba, ktero je Bog s svojoj štertoj zapovedjoj sklenil, rekoč: „Spoštuj očeta in mater svojo, da boš dolgo živel na zemlji in ti dobro bo.“ — Hudo pa tudi zažuga vsim, kteri svoje stariše prav ne spoštujejo, ker pravi: „Kdor svojega očeta zasramuje, in mater svojo zaničuje, naj mu krokarji pri potoku oči izkljujejo, in mladi orli naj jih snedô. — Kdor svojega očeta ali svojo mater preklinja, naj njegova luč vgasne v sredi teme.“

2. Stariše svoje prav spoštovati, morajo otroci jih radi in urno vse ubogati, kar ni

zoper zapovedi božje; jih z besedoj in v djanju v časti imeti, se jim gerdo ne izgovarvati, ali jih kleti, in zaničevati, ne jih obnašati ali pri ljudeh ob dobro ime spravljatí; pa tudi nič storiti, kar bi jih žalilo; veliko več skerbeti, da stariši nad njimi čedalje več veselja doživijo. Otroci se ne smejo nikdar svojih bornih starišev sramovati, naj bodo še tak imenitnega stanu; častitlivi otroci so tudi starišem svojem v čast.

Dolžni so otroci svojim starišem vselej pomagati, kadar so njih pomoči potrebni, da jim saj nekoliko dobrot povernejo, ki so jih od njih prejeli; in kar sami jim poverniti ne morejo, naj prosijo vsegamogočnega Boga, da jim on dobrotlivo poverne. Posebno pa v siroŝini, starosti in bolezni stariše pozabiti otroci nikdar ne smejo, ker so takrat njih pomoči naj bolj potrebni. Da bi otrok kedaj svojega očeta ali mater svojo vdaril, je strah ziniti. Starišem smert želeti, Bog obvari! Pa še tudi po smerti imajo otroci stariše spoštovati, da njih posledno voljo na tenko spolnijo in za nje molijo.

3. Te dolžnosti lepo otrokom priporoča sv. pismo, ki pravi: „Svojim starišem dobro z dobrim povračevati, to je Bogu prijetno. —

Spoštuj svojega očeta v djanju in v besedi in z vsoj poterpežlivostjoj, da njegov blagoslov nad te pride in do konca ostane. Očetov blagoslov podpira hiše otrók, materno gorje pa jih popolnoma razdeva. Ne veseli se nečasti svojega očeta, zakaj njegova nečast se tebi ne šteje v čast. Podpiraj svojega očeta v njegovi starosti, in ne žali ga v njegovem življenji. Če tudi njegov um oslabí, imaj poterplenje z njim, in ne zaničuj ga v svoji moči; zakaj dobrota, ki jo skažeš svojemu očetu, ne bo pozablena. — Ne zaničuj svoje matere, ko se je postarala. Kdor svojo mater spoštuje, si velik zaklad naběra.“

4. Kakor svoje stariše so otroci tudi svoje stare, predstariše, dedeja in babico po šterti zapovedi božji spoštovati dolžni, ker so oni stariši njih starišev, že bolj slabi in za tega del pomoči bolj potrebni in poterplenja bolj vredni, in ker že njih starost terja, da se v časti imajo, kakor je Bog sam zapovedal, stare ljudi spodobno častiti, in jih nikdar zaničevati.

§. 38. Od dolžnega spoštovanja bratov, sester in sorodnikov.

1. Velika zapoved, bližnega ljubiti, vsim velja, posebno pa nje veže, ki so po naturi ali kervi bolj tenko med seboj sklenjeni, kakor brate, sestre in bližno žlahto.

2. Bratje, sestre in žlahta se imajo odkritoserčno ljubiti, v lepem miru in jedinosti živeti, in jeden drugemu vse dobro željeti in k dobremu pomagati. „Bratji jeden drugemu ob času stiske pomagajo. — Glej! kako dobro in prijetno je, ako bratji med seboj v miru živé.“

3. Nespodobno, nekeršansko in greh pa je, ako se sorodniki sovražijo, prepirajo in kolnejo, jeden drugemu klubjejo, se opravljajo in tožijo, ne vedó jeden z drugim poterpeti, si v sili pristopiti, in so si nevošlivi. Taki ne ljubijo svojih bližnih, pa tudi ne Boga; oni napravljajo veliko pohujšanja, in celi hiši veliko skerbi in bridkosti navalijo. Kajn je bil svojemu bratu Abelnu nevošliv in ga je vbil, je hišo svojih starišev z nadlogami napolnil, in sam sebe pogubil.

§. 39. Od dolžnega spoštovanja poslov, in njih dolžnosti do predstavlenih, in med seboj.

1. Tudi posli so svoje časti vredni, ker so tudi otroci božji, ker, ako zvesto služijo, samemu Bogu služijo, in ker bodo tudi oni enkrat od Boga po svojem zasluženju plačilo prijeli. „Vi Gospodu Kristusu služite,“ pravi poslom sv. Paul.

2. Dolžni so torej gospodarji in gospodinje svoje posle spoštovati, kakor otroke in služabnike božje, ne jih imeti za sužne svoje lastne volje, ne jih zaničevati, in prevzetno ali nepriljudno z njimi ravnati, jim gerde priimke dajati, ali kakor bodi jih žaliti. Veliko več jih morajo ljubiti, ker jim pomagajo delati, in zato jim ob pravem času zasluženo plačilo odrajtati, ter jih v sili, posebno v bolezni in v starosti nikar zapustiti. Pa tudi za dušo svojih poslov imajo oni skerbeti, ktere bo Bog iz njih rok enkrat tirjal. Napeljovati jih imajo z naukom in svarjenjem k pobožnosti in keršanskemu zaderžanju, pa tudi sami lepe izglede jim dajati, ne jih pohujšati ali v hudo zapeljati, priganjati jih k molitvi in službi

Božji, pa tudi potreben čas jim pustiti, da bodo mogli za zveličanje svoje skerbeti. Vse to je Božja volja tako, kakor sv. pismo pravi: „Ne ravnaj hudò s hlapcom, kteri ti pošteno služi, in ne odpravi ga vbogega. — Ne bodi v svoji hiši kakor lev, ter ne preženi svojih domačih, in ne zatiraj svojih podložnih. — Gospodarji! storite hlapcom, kar je pravično in prav, ter vedite, da imate tudi vi Gospoda v nebesih. — Ako pa kdo za svoje in zlasti za domače nima skerbi, je věro zatajil in je hujši od nevernika."

3. Pa tudi posli morajo sami sebe in svoj stan spoštovati, kar storijo, kedar po svojem stanu zvesto delajo, ne le na videz ali za časno plačilo, temuč še več zavolj Boga; kadar iz ljubezni do Boga težave svojega stanu voljno poterpé; kadar se jeze, kletve, zapelivosti in vsega hudega skerbno varjejo, in kadar v božjem strahu pobožno živijo, kakor jih sv. Paul opomina, rekoč: „Vsak ostani v svojem poklicu, h kteremu je poklican. Če si kakor sužen poklican, nič ne maraj (temuč spolnuj svoje dolžnosti pošteno, pobožno in voljno.)"

4. Sosebne dolžnosti pa imajo posli in podložni do svojih predstavlenih, da jim kakor namestnikom Božjim zvesto služijo, njih nauke in svarjenje poslušajo, in jim u vsih pravičnih

rečeh voljno pokoršino skažejo; da jih povsod škode varjejo, sami jim skrivaj kaj ne zmaknejo, in jim po moči k sreči iu dobremu pomagajo; da jih v besedi in v djanji lepo spoštujejo, kakor take, kterim spodobna čast gre, da jim gerdo in nepriljudno ne odgovarjajo, in jih zaničlivo ne obnašajo ali ob dobro ime pri ljudeh ne spravljajo, kakor sv. pismo veli: „Hlapci! bodite pokorni svojim telesnim gospodarjem s strahom in trepetom v priprostosti svojega serca, kakor Kristusu, in ne služite le k videzu, kakor da bi hotli le ljudem dopasti; temuč kakor hlapci Kristusovi storite iz serca radi Božjo voljo, ter služite voljno kakor Gospodu, in ne kakor ljudem, in vedite, da bo vsakteri od Gospoda prijel, kar bo koli dobrega storil, bodi si sužen ali prost. — Hlapci, bodite podložni gospodarjem z vsim strahom, ne le dobrim in krotkim, ampak tudi čmernim."

5. Slednič so posli tudi še svoje soposle spoštovati dolžni, da se kakor otroci jednega Očeta nebeškega keršansko med seboj ljubijo, da jeden drugega ne pohujšajo in ne zapeljujejo, temuč med seboj se k dobremu in keršanskemu življenju opominajo, jeden drugemu lepe zglede dajajo, jeden drugega, kadar je treba, ljubeznivo posvaré, in jeden drugemu

v nebesa pomagajo ; da so si prijazni in postrežlivi, da jeden drugega ne dražijo in ne jezijo, se ne prepirajo in ne kolnejo, temuč s poterplenjem in prizanašanjem jeden drugemu težaven stan lajšajo. „Služabnik Gospodov naj se ne prepira, temuč naj bo do vsih krotek in poterpežliv.“

§. 40. Od dolžnega spoštovanja sosedov.

1. Posebnega spoštovanja so si sosedje med seboj dolžni, ker so za domačimi si naj bližneji, ker v jednem kraju skupej prebivajo, in ker pogosto jeden drugega pomoči potrebujejo.

2. Spoštujejo pa se sosedji, ako v keršanski ljubezni med seboj živé, jeden drugemu, v kteri kolj bodi sili, radi na pomóč pridejo, jeden drugega škode in nesreče varjejo, jeden drugega ne zaničujejo in ne žalijo, ter mirno, pravično in pošteno med seboj živé.

3. Ako se sosedje med seboj lepo imajo, se Bog sam časti, ljub mir in keršanska ljubezen v soseski prebiva, in veliko hudega, posebno sovraštvo se odverne, katero se po starišah rado na otroke in vnuke v soseski šira.

V. Od zaderžanja zunej hiše ali doma.

§. 41. Zaderžanje v cerkvi.

1. V sveti hiši božji se sveto vêdi. Berž ko v cerkvo stopiš, se poškropi in s kolenom globoko Jezusu v sv. rešnem telesu pripogni.

2. Že pred cerkvenim pragom se odkri, klobuk pa v cerkvi ali v stoli obesi ali ga pod levo pasuho derži; klobuke na altar polagati ni prav.

3. Vsaki spol naj gre na svojo stran, ne možki med ženske, vsako na svoj odkazan kraj. Pri cerkvenih vratah ostajati, ali se clo zunaj cerkve prislanjati, ni pošteno. Veliki, očitni grešniki so svoje dni zunaj stali in še stojé. Le blato se pred pragom otrebi in pusti.

4. Imaš svoj stol, v njega poklekni; pride pa imenitneji od tebe, odmekni se mu. Tudi starim in bolehnim se mora prostor narediti, če ravno ti stojiš. To zapové keršanska ljubezen.

5. Med opravilom ali stoji ali kleči; sedeti je le pri pridgi prav. Pri službi božji moli

na bukvice ali pa na molek, in besedo božjo vselj zvesto poslušaj. Po cerkvi se oglejati, smejati ali šeptati je nespodobno, in na glas moliti druge v molitvi moti.

6. O pravem času se v cerkvo odpravi, da ne boš mudil in le po skončanem celem opravilu iz cerkve pojdi na ravnost domu. Pred cerkvijoj tobak žgati ali pa po drugem spolu zijati je gerdo in greh.

§. 42. Zaderžanje v šoli.

1. V šoli se otroci mnogega navučijo, kar jim je v prihodno za časno in večno življenje potrebno in dobro. Kdor za časno in večno srečo skerbi, šole nikolj v nemar ne pusti.

2. Preden v šolo greš, pripravi si vse, česar ti bo v šoli treba, da ne boš kaj grešal; nauči se doma pridno, kar boš moral v šoli povedati; pa ne pozabi tudi pred šoloj doma že svetega Duha za dar učenosti poprositi, da se boš ložej učil.

3. Odpravi se o pravem času od doma, in tudi po poti se kde ne mudi, da boš v šolo prav prišel.

4. Pred šolskimi vratami se odkri, in čevlje blata otrebi, ter čedno in spodobno v šolo pojdi.

5. V šoli gospod učenika najpred lepo pozdravi, ter se jim čedno prikloni in pojdi v stol, kder je tvoje mesto. Klobuki se obesijo ali položijo na svoj kraj.

6. Ako učenik kaj učijo, jih zvesto poslušaj, ako te barajo kaj, glasno in zastopno jim odgovori. Vedno imaj misli v tem, kar se je treba učiti.

7. V šoli si igrati, raztresenih misel biti, stole, bukve, obleko ali kaj takega gerditi in kvariti ni prav.

8. Šolarji morajo mirno sedeti, roke na stolih imeti, ne šeptati, ne jeden drugega dražiti ali cukati, ne komu kaj jemati. Tudi kupovati otroci eden od drugega ne smejo kaj brez dovoljenja starišev.

9. Ako se boljše učiš, ko drugi, Boga zahvali za to; pa nikar se za boljšega od drugih ne štej, in slabejega ne zaničuj. Zasmehovati koga ali oponašati Bog obvari!

10. Kar se v šoli zgodi, naj tudi v šoli ostane, iz šole brez potrebe kaj praviti, se ne spodobi.

11. Po šoli serčno v molitvi zahvali Boga za prejete nauke, učenika lepo pozdravi ter

se jim prikloni, in mirno in tiho brez vsega odloga naj grejo mladenči z mladenčami, dekleta z dekletami domu.

12. U vsih rečeh naj bo Jezus sam šolarjem lep izgled, ki je rastel v modrosti in starosti, in v milosti pri Bogu in pri ljudeh.

§. 43. Zaderžanje pri igri in dobr volji.

1. Vsako veselje, da bo brez greha, naj bo pripušeno, pošteno in nedolžno. „Veseli se mladenč v svoji mladosti, in tvoje serce naj bo veselo v tvojih mladih letih; tode vedi, da te bo Bog zavolj vsega tega sodil.“

2. Otroci naj torej vselej pobarajo stariše, posli pa predpostavlene svoje, ali smejo kamo za kratek čas iti.

3. Svetih reči v smeh pripravljati, bližnemu dobro ime jemati ali kaj drugega takega početi, kar Boga ali bližnega žali, naj te nikolj ne veseli.

4. Vsaka dobra volja naj ima svoj čas in svoj kraj. Sveti časi in kraji niso za norce, in kder bi bilo bolje žalovati, ne bodi vesel. Tudi predolgo ali v temno noč veselovati in

dragi čas v nepotrebni dobri volji tratiti ni prav.

5. Pri kratkočasih nobenemu veselja ne kvari; ne bodi svojoglaven, ne prepirliv, in nobenega v čem ne zasegaj.

6. Za velik dnar se v igre ne podajaj, raji za kratek čas igraj. Koga pri igri ogoljfati, ali se njegove zgube veseliti, je greh in zoper keršansko ljubezen.

§. 44. Zaderžanje na vasi ali na tergu.

1. Treba je na vasi ali na tergu čedno se obnašati, ker tudi tam človek ni sam, ampak ga ljudje vidijo in na njega gledajo, kakor v družbi.

2. Moraš po vasi ali tergu iti, hodi svojemu stanu in svoji starosti primerno, lepo, ravno, ne prenaglo, pa tudi ne počasi kakor polž. Ne nosi glave previsoko, pa tudi jo preveč ne obešaj. Nikar povsod z očmi ne švigaj, kakor bi hotel vse istekniti, pa tudi v tla ne glej, temuč spodobno pred se.

3. Če te kdo znanih sreča, ga po šegi in časti čedno pozdravi, in ako je imenitnejih kdo, se mu odkrj in nekoliko prikloni. Ako pa tebe gredé kdo pozdravi, se mu lepo

zahvali, in mu pozdravlenje primerno poverni.

4. Vedno brez opravka na ulicah biti, ni čedno; imeli bi te za postopača ali lenuha.

5. Varji se na poti koga s prešernim, nespodobnim obnašanjem žaliti ali vjeziti, komu nepokoj delati, ali koga poškodovati, p. kamne lučati, ali se kepati i. t. d.

6. Ponočni čas voglariti ali vesovati, kričati ali juckati, starim, bolnim in trudnim ljudem nepokoj delati, je gerdo in greh, posebno o svetih večerih, ker se s tem drugi pohujšajo.

7. Komu se v družbo vnuditi ali vsiliti, ali koga brez njegove volje po potu spremiti, ni vselej in vsakemu všeč, in dostikrat nadležno in nespodobno.

§. 45. Zaderžanje v hiši ptujih ljudi.

1. Ako hočeš koga objiskati, ali imaš pri njem kaj opraviti, pomisli, ſali mu ne prideš nadležno ali ob časi, kadar se ne spodobi, razen kadar je sila.

2. Preden greš k ptujim ljudem, se čedno opravi, po njih in tvojemu stanu primerno.

Pred durmi si čevlje očedi, plajš, palico ali kaj takega zunaj pusti, le samo klobuk ali kapo seboj v izbo vzemi.

3. Ne pojdi na ravnost v izbo, temuč rahlo poprej na vrata poterkaj. Ako se nihčer ne oglasi, še drugo in tretjobart nekoljko bolj poklukaj. Se še noben ne oglasi, odstopi in počakaj. Pri vratih na uho vleči je gerdo, pri klučanci ali pri oknih noter gledati, še gerši. Kadar se ti pa kdo oglasi, vrata po malem odpri in jih pametno zapri.

4. Pri dvurih nikoliko postoj, dokler te ne pogleda, pozdravi ali pobara, kterega objišeš. Potem pa čedno naprej stopi, ga spodobno pozdravi in povéj, po kaj si prišel. Klobuk ali kaj takega se ne smě na mizo ali na stol polagati, tudi vsesti se ne, dokler se ti ne reče. Se ti pa stol ponudi, čedno sedi, in ne gugaj se, ali z nogami ne balandaj, in jih križem ne derži; roke pa lepo pred seboj na krilu imaj.

5. Prijazno mu glej v lice, s komur govoriš, pa ne preblizo. Po izbi se ne oziraj in nobeno reč v roke ne jemli, ali ne tipaj. Tudi ne pluvaj po tleh, temuč pluvavnik pojiši.

6. Ako kdo imenitneji v mes pride, vstani in mu pervo mesto pripusti.

7. Predolgo se nikjer ne mudi, da nadležen ne boš. Kadar opraviš, kar si imel, se priporoči spodobno, kakor poprej, stol postavi v kraj, kder je prej bil; se še pri dvurih čedno prikloni, in vrata rahlo za seboj zapri.

8. Kadar z domačim v izbo greš, pusti njega naprej, razun ako ti reče naprej iti; kadar pa iz izbe gres'a vkup, pojdi ti naprej, da domač dvuri zapre.

§. 46. Zaderžanje pri ptuji mizi ali obedi.

1. Ako te kdo na gostijo ali kteri obed povabi, ne daj se predolgo prositi. Če misliš, obljubi na pervo besedo; ako pa iti ne moreš ali ne smeš, na ravnost povéj.

2. Kadar kamo na obed greš, se moraš po svojem stanu in premoženju čedno in spodobno obleči. Se preštimano nositi, je prevzetija, prelôzno ali vmazano, ohernija ali pa nemarnost. Kdor spodobnega oblačila ne glešta, naj bo domá.

3. Dojdi o pravem času, ne da bi tebe čakali, pa tudi prezgodej ne pridi, kakor bi jesti pričakati ne mogel.

4. Bodi si kder koli povablen, lepe keršanske navade ne opusti, pred jedjoj moliti kakor po jedi; saj je tudi Jezus tako storil; na njega gledaj, ne na posvetne ljudi.

5. Ne strezi po pervem mestu, in poterpi, naj se vsedejo tisti, ki so več ko ti. Naj bolj da se vsedeš, kamor ti bo odkazano. Roke pod mizo imeti, ali glavo na mizi podpérati, ni lepo.

6. Pri mizi bodi dobre volje pošteno, brez da bi koga žalil, ali sebi ali svojemu stanu nečast delal. Govori kar je prav, ne premalo, kakor bi nič ne vedel, pa tudi ne preveč, da nadležen ne boš.

7. Ne jemli jedi pred imenitnejim; čakaj da pride versta na te; potem pa vzemi, kar se ti ljubi, iz sklede na okrožnik ali talir, ne s svojo žlico, če je druga za to pripravlena, ktero čedno spet v skledo daj, ne da bi jo oblizal poprej.

8. Pri jedi in pijači ne bodi prevolčji, pa se tudi preveč ponujati ne daj. Dobra reč se sama ponuja.

9. Ako so mizne rutice pripravlene, razgerni svojo na krilo, da si obleke ne pokaplaš; ter si perste in usta z njoj briši. Glej, da iz sklede ceste ne narediš in miznega perta ne oberzdaš. Preveč pihati ni lepo; raj počakaj,

da se ti ohladi. Prehitro kakor prepočasi jes i ni čedno.

10. Si pri kaki gospôdi na obedi, dobro glej, kako se gospôda věde, kako jed zavživa, ki je ne poznaš, da boš tudi ti tako ravnal.

11. Kosti pod mizo metati, ni lepo; na kraj talirja jih položi. Kar ti ostane, ne devaj v skledo nazaj, na okrožniku naj bo. Sol s perstami jemati, je nerodno, z nožem se vzame in potrosi, kadar je treba. Najdeš muho ali kaj takega v jedi, ne pokaži, ampak v stran zakri, da se drugim ne vgabi. Zobe z vilicami trebiti je nevkretno.

12. Ne pusti si veliko od drugih gostov postreči, raji ti jim postreži; ako se pa postrežbe vbraniti ne moreš, se lepo zahvali za njo.

13. Sosedom pri mizi vedno natakati, ne boš jim vselej vstregel. Ako se po šegi zdravice napivajo, naj jih prične tisti, kteremu gre.

14. Vari se preveč jesti ali piti; ono za truplo in dušo zdravo ni. Tudi jedi ne grajaj ali tadlaj, da se s tem ne zameriš; kar ti ne diši, pa pusti.

15. Od mize ne vstani, kadar se ti poljubi, temuč, ko boš vidil gospodarja in druge vstati.

16. Po jedi zahvali Boga in njega, ki te je povabil, ter se še nekoljko pri njem pomudi, pa ne predolgo, kakor bi bil k domu pozabil; takega se radi naveličajo.

§. 47. Zaderžanje v gostivnici.

1. Ne hodi veliko v gostivnice, ali v kerčme brez potrebe, tudi za kratek čas ne; zakaj ošterije se lehko privadi, pa težko odvadi, in dostikrat že je bila ljudem gostivnica perva nesreča, sreča pa menim še nikolj.

2. Greš pa za potrebo ali tudi za kratek čas v taberno, ne misli, da ti je tam vse pripušeno početi, kar kolj hočeš, ker za svoje dnarje piješ. Tudi v kerčmi se moraš lepo zaderžati, ker je povsod spodobno zaderžanje keršanska dolžnost.

3. Varji se tam kaj govoriti, ali pěti ali početi, kar bi Boga žalilo in bližnega, posebno otroke ali mlade ljudi pohujšalo. Nobenega ne draži in ne jezi, ker se od vina še raj jeza vname in veliko hudega rodi.

4. Po ošterijah ali litužih posedati, vse dni in noči pijančevati, sebi in svojim premoženje zapravljati, druge pohujševati ali zapeljevati, in pa razsajati, in v jezi se klati,

je velika krivica in greh, pa tudi dostikrat za pijanca nesrečna časna in večna smert. „Varujte se,“ pravi zatorej Jezus, „da vaše serca ne bodo preobložene v požrešnosti in pijanosti, in da tis i dan nagloma nad vas ne pride.“

VI. Od zaderžanja v mnogoterih okolišinah in do mnogoterih ljudi.

§. 48. Od spoštovanja svojega kraja in domovine.

1. Vsak človek občuti neko nagnenje do svojega kraja in domovine. Veseli ga, ako vidi in sliši, da je domovina srečna in častita, žalosti pa, ako jo nesreča ali zasramovanje zadene. Tudi Jezus se je nad svojim mestom Jerusalemom milo razjokal, ker je nja pogubo previdel.

2. Temu nagnenju se človek toliko raji vda, ker doma ima nje, koje njegovo serce nar bolj ljubi, svoje nar boljše prijatele in nar veče dobrotnike, stariše, brate in sestre, žlahto in znance; domač kraj ga spomeni na njogove nar srečnejše in veseljše otroške leta;

domača zemlja morde že mnogega njegovih dobrih prijatlov in znancov pokriva, kar ga z milim pomenom navdaja.

3. Po tem nagnenju pa in po keršanski ljubezni je vsak dolžen za čast, prid in srečo svojega kraja in domovine skerbeti; zakaj, če ne bo ljubil, kar mu je nar bolj pri sercu, ničesar ljubil ne bo.

4. Čast svojemu kraju pridobiti, mora človek za svojo lastno čast nar poprej skerbeti. Že mnoga dežela po kterem slovečem rojaku daleč po sveti slovi; pa tudi mnogi hudobnež že je svojemu kraju veliko nečast zapustil.

5. K časti in pridu svoje domovine pomagati mora vsak po svoji moči dobre nauke in lepe izglede svojim sorojakom dajati, ker oni deželane dobre storé; nasprotni nauki in izgledi pa veliko jih spridejo, in dosti nadlóg in nesreče celi deželi napravijo.

6. K sreči svojega kraja mora vsak po svojem stanu dolžnosti zvesto dopolniti, vsak po svojem premoženju potrebne davke odrajtovati. Ako vsak to svoje stori, bo vse storjeno, kar je potreba k sreči dežele domače.

7. Srečo, prid in čast svoje domovine podpirati je treba s poštenimi in modrimi v

zavezo stopiti; zakaj združena moč veliko zamore k dobremu, kakor nepokojneži, puntarji in zapelivci v hudo nesrečo vso domovino pripravijo, kajti ne jišejo sreče deželanov, ampak le svoj lasten prid.

§. 49. Od zaderžanja do vikših.

1. Bog, ki je vse stanove na svetu postavil, je tudi vsakemu potrebno službo odmenil, bolj ali manj imenitno. Imenitneji ko je služba, vikši je tudi stan, in veči čast se mu spodobi.

2. Kteri so vikšega stanu, smo jih po stanu in službi v besedi in v djanju spoštovati dolžni; naj bi ravno ktere napake nad seboj imeli, koje če ravno niso časti vredne, vendar njih stan častitliv ostane; zato od vikših zaničlivo govoriti, ni prav, in Boga žali, ki je predpostavlene spoštovati vkazal.

3. Ako z vikšim govoriš, govori vselej priljudno, spodobno in ponižno, in bolj ko so oni ti prijazni, še bolj častitlivo z njimi ravnaj; imenuj jih po njih imenitni službi, na ravnost jih vikati, ali če te oni svoje prijaznosti zagotovijo, po prijateljsko z njimi ravnati, bi ne bilo spodobno.

4. Ako jim ne moreš kaj poterditi, ali jim kaj veljati ne daš, poprosi, da ti dajo svojo misel povedati, preden jim besedo zaverneš. Ako ti pa kaj prijaznega ali pohvalnega povejo, se jim priljudno zahvali.

5. Spodobi se, da vikšim pervo in zadno besedo pustiš, in več z njim ne govoriš, kakor je treba ali te barajo. Vikšim med marnom tobaka ali kaj takega ponuditi, ali skor nje pozdravlenje komu pošiljati, ni priljudno in malokdaj prav.

6. Ako ti vikši rečejo pokriti se ali vsesti, zahvali se jim za dovoljenje, ti pa jim kaj takega ne reci, ako so ravno razkriti ali stojijo.

7. Ako te vikši pobarajo, kako se ti, ali kteri tvojih počuti, se jim zahvali, preden povéš, njih pa za tako ne poprašaj, ali saj z velikoj spodobnostjoj.

8. Ako vikše srečaš, ali če te prijazno pozdravijo, pozdravi jih, kakor je njih in tvojemu stanu primĕrno, prav spodobno. Z glavo ali roko pomigniti se le vikšim prileže. — Ako z vikšim greš ali se peljaš, pripusti jim desno stran; ako je še kdo s teboj, naj grejo vikši v sredi ali pa po goršem potu; naprej jim nikol ne vhajaj, in herbta ne obračaj.

9. Ako te vikši domu spremijo, štej si to za veliko čast, in pred hišo z njim postoj, dokler se sami poslovijo. Ako ti dovolijo z njim na dom iti, jih spodobno spremi.

10. Če vikši k hiši pridejo, stopi jim pred hišo naproti, ter jim povej, da se sreče veseliš, jih na svojem domu viditi. Odpri jim vrata, in stopi za njimi. Ako se odkrijejo, jim primi za klobuk, ter ga na čeden kraj položi, jim sedež ponudi, sam pa pred njimi stoj, dokler ti ne rečejo, da se vsedeš.

11. Kadar se zopet odpravljajo, jim klobuk podaj, jih zahvali za objiskanje, in jih nekoliko pospremi. Veči ko so gospod, dalej jih spremljaj, nižej se jim prikloni.

12. Ako se kdo z bogastvom ali imenitnostjoj svojoj baha, bodi mu priljuden, in skaži mu časti, koljkor mu gre; pa ne očitaj mu baharije, in tudi nevredno se mu ne prilizuj, da ga ne boš razžalil, pa tudi v prevzetnosti ne poterdil.

§. 50. Od spoštovanja do kraljev in cesarjev in deželske gosposke sploh.

1. Ker po besedah sv. Paula ni oblasti, ktera bi ne bila od Boga, so tudi kralji in

cesarji in njih namestniki ali deželska gosposka le od Boga oblast prijeli. Namesto Boga so oni, in kakor Boga, tako smo dolžni jih spodobno spoštovati.

2. Cesar ali kralj je od Boga za pervega vladarja cele dežele postavlen; njemu se tedaj tudi perva čast spodobi. Ker pa cesar ali kralj sam vse in povsod vladati ne more, ima svoje namestnike, ki namesto njega ljudstvo vladajo, zato se tudi njim ali deželski gosposki vredna čast spodobi.

3. Spoštovati pa cesarja ali kralja in njih gosposko, jih moramo za namestnike in služabnike božje imeti, in spodobno od njih in z njim govoriti in ravnati; njih ukaze ali postave voljno in zvesto za del Boga, ne samo na videz ali iz straha kazni spolnovati, jim z potrebnimi davki in po drugi svoji moči pomagati, in pa za nje moliti, da bi jim Bog modrosti in pomoči svoje v težavni službi ne odrekel. Gosposko zaničevati ali kleti, njih naredbe v nemar dajati, jim pokoršino v pravičnih rečeh odreči, ali se zoper nje puntati, je velika pregreha, zoper šterto zapoved božjo. „Ne govori hudo čez kralja (ali cesarja) clo v svojih mislih ne, in ne roti bogatina clo v svoji stanici ne,“ opomina sv. Duh; zakaj ptice neba bodo tvoje besede

nesle, in kar perute ima, bo tvoj govor oklicalo."

4. Dolžno spoštovanje do vsake oblasti tak lepo sv. Paul povė, ki piše: „Vsak človek bodi vikši oblasti podložen; zakaj ni je oblasti, ktera bi ne bila od Boga; ktera pa je, je od Boga postavlena. Kdor se tedej oblasti zoperstavi, se božji postavi zoperstavi. Kteri se pa zoperstavijo, sami sebi pogublenje nakopavajo. Zakaj oblastniki niso k strahu dobrega ampak hudega dela. Hočeš pa, da bi se oblasti ne bal, stori dobro, in boš hvalo od nje imel. Zakaj oblastnik je namesto Boga tebi k dobremu. Ako pa hudo storiš, boj se; zakaj on meča ne nosi zastonj; zakaj božji hlapec je, maševavic h kazni tistemu, kteri hudo dela. Torej morate podložni biti, ne samo zavolj kazni, ampak tudi zavolj vesti. Zatorej tudi dacijo dajajte, zakaj oni so namestu Boga, da ravno to službo opravljajo. Dajte tedaj vsakemu, kar mu gre, dacijo komur dacija; col, komur col, strah, komur strah; čast, komur čast."

§. 51. Od spoštovanja duhovske gosposke.

1. Kakor je Bog posvetno oblast deželski gosposki, tako je Jezus cerkveno oblast duhovski

duhovski gosposki izročil. Jezus namreč, začetnik in nevidni poglavar svoje svete cerkve, je za svojega pervega namestnika, za vidnega poglavarja svoje cerkve svetega Petra postavil, rekoč: „Ti si Peter, to je skala, in na to skalo bom zidal svojo cerkev, in peklenske vrata jo ne bodo zmagale. — Pasi moje jagneta, pasi moje ovce.“ In sedajni poglavar Jezusove cerkve so Rimski papež, kakor pravi naslednik sv. Petra.

2. Pomagavci sv. Petra, ki si jih je Jezus izvolil, da bi njegovo cerkev po sveti vladali in pasli njegovo čedo, so bili apostoli, in so njih pravi nastopniki škofi, kterim v pomoč so njim podložni duhovni.

3. Cerkvene predpostavlene in duhovske pastirje vredno spoštovati, je Jezus sam vkazal, rekoč: „Kdor vas posluša, mene posluša; in kdor vas zaničuje, mene zaničuje. Kdor pa mene zaničuje, zaničuje njega, kteri me je poslal.“

4. Duhovski stan spoštovati je tedej dolžnost, ker je on, kakor od Jezusa postavlen, sam na sebi častitliv, naj bi tudi kteri duhovniki po svojem stanu vredno ne živeli, ker so duhovni namestniki Jezusovi, in kdor nje ne spoštuje, samega Jezusa žali; in ker je

njim izročena skerb za zveličanje vernih, od kterih bodo enkrat odgovor dajali.

5. Duhovnike spodobno spoštovati, imaj jih v časti kakor namestnike Jezusove, poslušaj jih kakor svoje dušne pastirje, in skaži jim u vsih zveličanskih rečeh voljno pokoršino, kakor sv. Paul opomina. „Bodite pokorni svojim vikšim, in podložni; zakaj oni čujejo, kakor kteri bodo morli za vaše duše odgovor dajati; da oni to z veseljem storé, in ne zdihovaje; zakaj to bi ne bilo dobro za vas.“

§. 52. Od zaderžanja do ljudi drugega vĕrozakona.

1. Ako ravno je kdo druge vĕre, tak je vender še naš bližen; in tudi njega smo dolžni po keršansko ljubiti, vse dobro mu želeti, in kar mogoče storiti, hudega pa in vsake nesreče ga skerbno varvati.

2. Iz keršanske ljubezni smo dolžni krivovĕrce, ki se u vĕri motijo, kar je mogoče, ljubeznivo podučiti in jih po priložnosti k pravi vĕri napeljovati, nikolj pa jih ne smemo zaničevati ali zasramovati, ker je to brezljubno, in nje v njih zmoti še bolj poterdi.

3. Nikolj pa ne smemo svojo věro ne v besedi ne v djanji zatajiti, ali krivověro hvaliti, da bi se s tem krivovercom prikupili; ali se z njimi preprijazno obnašali, ker bi utegnila skoz to naša pravověrnost v nevaršino priti. Kaj pomaga ljudem dopasti, Bogu se pa zameriti?

§. 53. Od zaderžanja do njih, ki grešé.

1. Ako ravno člověk kaj greši ali hudega stori, ga moramo vendar kakor kristiana in svojega bližnega spoštovati; saj je še zmiram mogoče, da se poboljša. Saj je iz ljubezni do grešnikov Bog sam svojega lastnega Sina na svet poslal, saj Jezus sam kakor dober pastir zgubleno ovco, grešnika, skerbno jiše in k svoji čedi nazaj pripeljati želi, saj imajo tudi nebeški Angeli neizrečeno veselje nad grešnikom, kteri se spokori. Ako se nam bolnik vsmili, kteri telesno terpi, je še veči vsmilenja vreden grešnik, kterega duša boleha.

2. Z grešnikom ravnaj, kakor Jezus veli, ki pravi: „Ako greši zoper tebe tvoj brat, pojdi in ga posvari med seboj in med

njim samim. Ako te posluša, si pridobil svojega brata. Ako te pa ne posluša, vzemi seboj še jednega ali dva, da v ustih dveh ali treh prič stoji vsa reč. Ako jih pa ne posluša, povej cerkvi. Če pa cerkve ne posluša, naj ti bo nevěrnik in colnar.“ —

3. Greh sovraži, grešnika ljubi, po besedah sv. Paula ki pravi: „Ne ravnaj z njim, kakor s sovražnikom, temuč posvari ga, kakor brata.“

4. Grešnika ljubiš, ako ga svariš, in k dobremu opominaš, in ne rečeš kakor sovražni Kajn: „Sim le jaz varh svojega brata.“

5. Svarjenje tvoje pa mora biti ljubeznivo in modro. Ne svari bližnega v jezi, ali da bi ga žalil, temuč le, da bi ga poboljšal. Posvari ga o pravem času in na priložnem kraju, da ga ne osramuješ ali hudo ne razdražiš. Ne vleci starih, pozablenih napak na dan, raji jih z ljubeznijo pokrij. Ne grajaj vsake majhne reči, kakor bi bila muha konj.

6. Imaj pa tudi poterplenje z bližnim, ki lahko večkrat po slabosti in pozablivosti kakor iz hudobije greši, in ne pozabi, da imaš tudi ti svoje slabosti. Prizanašaj drugim, in oni bodo s teboj poterpeli. „Jeden drugega butaro nosite, in tako bote dopolnili Kristusovo postavo.“

§. 54. Od zaderžanja, ktero tiče skrivnosti drugih ljudi.

1. Ne bodi preradoveden in ne pozveduj preveč po skrivnih rečeh; ne vleci na ušesa, kar drugi tiho kramljajo, in ne tiši med nje, ki si hočejo skrivaj kaj povedati. Drugih skrivnost je ptuje blago, kterega se človek sam od sebe polastiti ne smě.

2. Ravno tako ptujih pisem ne beri, ki jih, kakor bodi, v roke dobiš, razun če ti njih lastnik brati dovoli, ali poprosi. Pismene skrivnosti brati brez dovolenja, je večkrat hujši, ko krasti.

3. Ako ti pa kdo ktero skrivnost izroči, ohrani jo zvesto, kakor sveto reč, in nikar jo ne raznašaj, da se boš njegovega zaupanja do tebe vrednega skazal. Varji se jezičnosti, po kateri toljkanj nesreče pride, in kakor svoje skrivnosti rad skrite imaš, tudi drugih nikar brez potrebe ne odkrivaj.

§. 55. Od zaderžanja do dobrotnikov.

1. Ako ktero dobroto prejmeš, zahvali za njo nar pervo Boga, od katerega vse do-

bro pride, kteri serca ljudi k dobrotlivosti napeljuje, in brez katerega bi ti nobeden kaj dobrega storiti ne mogel.

2. Zahvali za prijeto dobroto pa tudi svojega dobrotnika z besedo in v djanju; ne pozabi nikdar, kar ti je dobrotnik dobrega storil, ne zogibaj se ga ali njegove hiše, da bi ti treba ne bilo zahvale mu skazati. Vzemi rad v misel tudi pričo drugih njegovo dobrotlivost; skerbi, s čem kolj bi zamogel, dobrotniku dobrote poverniti, bodi mu vedno prijazen in postrežliv, oberni prijeto dobro tudi na dobro, da ne bo darivcu žal, da ti je dober bil. Ako dobrotnik tvoj ali kteri njegovih s časoma se v sili znajde, spomni se prejetih dobrót, in tudi ti njemu ali njegovim po svoji moči pomagaj. Posebno pa prosi pogosto Boga, da dobrotniku tvojemu dobrote obilno poverne.

3- Če ti kdo iz prijaznosti kaj v dar ponudi, ne brani se ga vzeti, in bodi darila vesél, nikar ga pa komu drugemu ne oddaj, da darivca ne vžališ. Po ceni darila popraševati ni priljudno; darovanemu konju se ne gleda na zobe.

4. Nehvaležnost je Bogu in ljudem zoperna; če pa ti priložnost imaš, komu kaj dobrega storiti, ne glej na njegovo hvalež-

nost, temuč dober bodi iz serca vsakemu, hvaležnemu kakor nehvaležnemu, da boš podoben Očetu nebeškemu, ki da svojemu soncu sijati na dobre in hudobne. On ti bo povernil.

§. 56. Od zaderžanja do tovaršev in prijatlov.

1. Si tovarša ali prijatla išeš, izberi si modrega in pobožnega; z malopridnim in hudobnim se v tovaršijo ne podajaj, da te ne spride, in da te ljudje po njem hudega sodili ne bodo; gotovo se človek po tovaršii spozna. „Kdor se Boga boji, bo tudi dobrega prijatla najdel; zakaj kakoršen je on, bo tudi njegov prijatel,“ veli sv. Duh.

2. Si pa tak srečen, najti dobrega, zvestega prijatla, ga moraš tudi po vrednosti ceniti, zakaj: „Zvest prijatel je močna bramba; kteri ga je najšel, je najšel zaklad. Zvestemu prijatlu se ne da nič primeriti; zlato in srebro nista vredna z njegovo dobro zvestobo na tehtnico položena biti.“

3. Tudi z znancom, tovaršem in prijatlom moraš prijazno in priljudno ravnati. Če ravno oni toljko ponižnega spoštovanja ne terjajo,

kolikor si ga drugim sploh dolžen, moraš vender gledati, da tudi njih kterega z besedoj ali z nepriljudno obnašo žalil, ali pričo drugih osramotil ne boš.

4. Posebno pa bodi zvestemu prijatlu dober in zvest. Bodi mu odkritoserčen, prijenliv in postrežliv, ne zavit, svojoglaven ali prepirliv in samopriden. Ne tirjaj od njega pretežavnega ali clo nemogočnega; ne bodi mu le po besedi prijatel, temuč prijazno se veseli njegove sreče, v sili in žalosti mu bodi pripravna pomoč in tolažba. Nikolj ga s čem ne žali, in varuj se skerbno vsega, kar bi ti starega prijatla odvernilo. Sv. pismo veli: „Ne zapusti starega prijatla, zakaj novi ne bo njemu enak. Nov prijatel je kakor vino; kedar bo staro, ti bo dobro dišalo. — Ali ni clo do smerti žalostna reč, ako se tovarš in prijatel v sovražnika spreoberneta?“

§. 57. Od zaderžanja do nepriljudnih, prepirlivih in sovražnih ljudi.

1. Nepriljudnih in prepirlivih ljudi se kolikor mogoče zogni, tako se boš mnogega prepira in razžalenja ovarval.

2. Ako pa z njimi opraviti imaš, bodi jim priljuden in prijenliv; nikol jih ne draži, ne vzemi kaj takega v misel, kar bi jih žalilo, če ni potreba; ne povračuj jim nepriljudne besede ali robastega djanja, in ne vjezi se, ako ti kaj po volji ne rečejo ali ne storé.

3. Priljudno ravnanje z nepriljudnimi in prepirlivimi ljudmi veliko hudega in razžalenja božjega in mnogo nesrečo in sovraštvo odverne; kakor sv. pismo pravi: „Rahla beseda jezo vtolaži, pikra pa togoto rodi."

4. Ne povračuj hudo s hudim, temuč le z dobrim, in razžalnikom svojim prizanašaj ter jim iz serca odpusti; tako boš modro in keršansko ravnal, in dostikrat sovražnika svojega v prijatla pridobil. „Nespameten naglo svojo jezo na znanje da, kdor pa krivico poterpi, je moder. — Ako je tvoj sovražnik lačen, daj mu jesti, ako je žejn, daj mu piti; tako mu žerjavko na glavo spravljaš, in Gospod ti bo povernil. — Storite dobro jim, kteri vas sovražijo, blagoslovite jih, kteri vas kolnejo, in molite za nje, kteri vas obrekujejo. — Ako je mogoče, kolikor je pri vas, imejte mir z vsemi ljudmi."

§. 58. Od zaderžanja do veselih, nevoljnih in žalostnih.

1. Kadar si med veselimi, ravnaj kakor sv. Paul veli: „Veselite se z veselimi.“ Ne kazi drugim nedolžnega veselja z neprijetnimi rečmi ali nepripravnim naukom; ako je pa veselje pregrešno in nevarno, posvari bližnega, naj bo pripravno ali nepripravno.

2. Ne greni veselja drugih s svojoj nevoljnostjoj, termoj ali čmernostjoj, zakaj s takim ravnanjem nobenimu ne vstrežeš, in serca veselih raniš.

3. Ako pa ti koga nevoljnega vidiš, ravnaj krotko in rahlo z njim, da ga še bolj ne raždražiš. V jezi in nevolji komu kaj neprijetnega praviti, ali ga svariti, je ogenj z oljem ali maslom gasiti.

4. Če je kdo nesrečen ali žalosten, ne bodi njegove nesreče vesél, temuč z njim žaluj tudi ti, kakor sv. Paul veli: „Jokajte z jokajočimi.“ Potolaži ga s keršanskoj besedoj, in ako moreš, pomagaj mu, da mu boš žalostno serce ohladil.

5. Imaš komu ktero neprijetno reč naznaniti, povej mu jo modro po malem, da ga preveč ne vstrašiš, in milo, da mu žalost polajšaš; na pol kaj povedati, da si je nesrečen še bolj v skerbi, bi bilo brezljubno; bolji je celo molčati.

§. 59. Od zaderžanja v ptuji in lastni sreči in nesreči.

Nesreče so si ljudje velikobart sami s svojim pregrešnim ravnanjem krivi; dosti jih pa tudi po nedolžnem, po božji skušnji nesreča zadene.

1. Vidiš nesrečnega, ki si je nesreče svoje sam kriv, ne sodi in ne pogubi ga, ker ga Bog sam sodi; ne veseli se hudoželjno njegove nesreče, marveč ga omiluj, in pa Boga prosij, da ga po nesreči k poboljšanju milostlivo pripelja. Pa tudi tebe naj njegova nesreča zmodri, da se enakih pregreškov varuješ; zakaj kdor] meni, da stoji, naj gleda, da ne pade, veli sv. Paul.

2. Ako je pa kdo po nedolžnem v nesrečo zapadel, priserčno ga tolaži, in vsmileno mu pomagaj, da nesrečo ložej in bolj voljno prestojí. Pomisli da je tudi tvojemu žalost-

nemu sercu prijazna tolažba sladko hladilo, in da si s svojim vsmilenjem serca ljudi in milost božjo za žalostne dni pridobiš, in veliko zasluženja za večnost naberaš; saj tudi kozarc merzle vode naj manjšemu iz dobrega serca podelen brez plačila ne bo.

3. V lastni sreči se ne prevzemi, temuč Boga zahvali, od katerega vse dobro pride; ravnaj modro s premoženjem, ki ga gleštaš, in nikar ga ponidama ne zametuj, da v pomankanje ne prideš; raji si z njim boljše zaklade za večnost nabéraj. Nikdar pa v menlivo posvetno bogastvo zavupanja ne stavi, da te ne goljfa, kakor evangeljskega bogatina. Varuj se nespametne lakomnosti ali skoposti, in po krivici si kaj prisvojiti, Bog ne daj!

4. Ako si pa nesrečen, in nesreče svoje sam kriv, terpi voljno in ponižno nasledke svoje grešne nespameti, in se v prihodno poboljšaj. Si pa nedolžen, te po nesreči Bog skuša, božji volji se tedaj podverzi in božjo previdnost moli, ktera ti vse k dobremu oberne, ter še bolj pobožno Bogu služi, da boš v skušnji poterjen.

§. 60. Od zaderžanja do ljudi vbogega in niskega stanu.

1. Ne le ljudi imenitnega, visokega ali bogatega stanu, temuč tudi vbogega in niskega smo keršansko spoštovati dolžni, ker so tudi oni otroci božji in naši bližni; ker je Jezus sam reven in nizek stan s svojim izgledom in živlenjem povzdignil in počastil, ker je Bog posebno oče vbogih, in ker so revni posebno naše ljubezni potrebni, Bog pa nam vse obilno poverniti hoče, kar mi vbogim storimo.

2. Ljudi niskega stanu pa in revne spoštovati, ni potreba se jim priklanjati, ali sploh z njimi ni potreba se vesti kakor z vikšimi, temuč prijazno in priljudno z njimi ravnati, z njimi poterpeti, vsmilenje imeti, in jim po moči dobrovoljno pomagati, ne pa jih prevzetno zaničevati ali žaliti; ne jim njih revšine ali niskega stanu ošabno očitati; in če jim kaj dobrega storimo, ne dobrote z nepriljudnimi besedami greniti. „Ako komu dobro storiš, ne godernaj, in kadar kolj daš, ne žali s hudoj besedoj. Dobra beseda je boljši, ko dar. Nespameten

grenko oponosi, in nepriljudnega dar dela solzne oči.“

3. Tudi med seboj se morajo ljudje nizkega in revnega stanu spoštovati, ter jeden z drugim pošteno, prijazno in priljudno ravnati, in si tako težaven stan polajšati.

4. Vsak reven in niskega stanu pa tudi sam sebe zaničovati ne smě, temuč mora pomisliti, da je tudi otrok božji za nebesa stvarjen, da mu le to, ne pa bogastvo in imenitnost pred Bogom pravo vrednost daje; naj bo s svojim stanom zadovoljen, in naj se krivici ali hudobii nikdar ne vda; naj svoji duši bogastvo dobrih del in čednost pridobi in božjega kraljestva preskerbi, ter naj pomisli, da bodo pobožni revni v nebesih bogati.

§. 61. Od zaderžanja do ptujih in popotnih ljudi.

1. Do ptujih in popotnih ljudi nam keršanska ljubezen posebno spoštovanje nalaga, ker smo tudi mi, dokler smo na sveti, popotniki v ptuji deželi, in ker se tudi nam lahko prigodi, da danes ali jutre med ptuje ljudi zajdemo; „s kakoršino měro pa bote me-

rili, s tako se vam bo merilo,“ pravi sv. pismo.

2. S popotnimi keršansko in priljudno ravnati, jih sprejemati in prenočevati, jim po moči postreči, posebno če so shojeni, potrebni, bolehni ali kadar dalej popotovati ne morejo, je imenitna dolžnost, ktero je Bog že po Mojzesu vkazal, in ktero Jezus tako vzame, kakor bi se njemu samemu spolnila. On enkrat poreče: „Ptujc sim bil, in ste me sprejeli; kar ste naj manjšemu mojih bratov storili, ste meni storili.“

3. Kar popotnim storiš, ne stori toliko za dnar in dobiček, kakor veliko več iz ljubezni in zavolj Boga. Ako si vbožen, popoten pa bogat, daj si poverniti, kar je pravično; vbogim pa tudi kaj za vbogajme stori. Popotne dreti je krivično, nevsmileno in greh.

4. Popotne na cestah vbogajme prositi, kakor imajo večkrat potepeni otroci navado, je nesramno. Resnično revni naj popotne za kak dar slobodno poprosijo, pa nadležni biti jim nikar!

5. Ako te popoten za pravo pot, za ime kterega kraja, za ktero hišo i. t. d. pobara, mu priljudno povej, in če se ti potrebno zdi, ga nekoliko pospremi, da se ne zajde.

6. Ako te ptujic pozdravi, se mu prijazno zahvali; če pa ti pervi popotnega pozdraviš in ogovoriš, še bolje storiš; samo varuj se, nadležno barati, kdo da je? kamo gre? i. t. d.

7. Vidiš imenitnega koga po poti priti ali po cesti se pripeljati, se mu, če je mogoče, zogni, in ga spodobno pozdravi, ter se mu odkrij.

8. Popotne, posebno siromake, zasmehovati ali oponašati, za njimi letati, vpiti, kamne lučati, s perstom kazati ali kaj takega je nespodobno in greh; na voze se obešati nepriljudno in nevarno. V neznane ljudi ali reči zijati, ali preradovedno za njimi špegati ni lepo.

9. Ako popotni živino po cesti ženejo, varuj se vsega, in pospravi vse, kar bi vtegnilo jo splašiti, da se ktera nesreča ali škoda ne prigodi.

10. Vedi se s popotnimi sploh tako, da bo tebi in celemu tvojemu kraju v čast, ker popotni dostibart daleč po svetu pridejo, da bodo vedli od tvojega kraja kaj častitlivega ne zaničlivega povedati.

11. Prideš pa ti v ptuje kraje med ptuje ljudi, ne pozabi, da nisi doma, da se ti je torej tudi drugači vêsti se. Bodi vsim priljuden, pa ne upaj vsakemu, da te kje ne

zapelja ali ne goljfá. Varuj se kraja, v kojem si, ali njegove šege ali ljudi zasramovati ali zaničevati, ali kar bodi žalega govoriti, da se ljudem ne zameriš. Ravnaj se po postavah in potrebnih šegah ptuje dežele, dokler si v nji, da v zadrege ne zajdeš. Poprosi priljudno za vse, česar ti je potreba, če ravno s čem plačati imaš, da ti ptujcu raji postregli bodo; bodi pa z dnarjami tudi varčen, da, ko bi ti pošli, brez pomoči ne boš. Kar po ptujih krajih dobrega vidiš, si zvesto zapomni in za svoj dom ohrani; kar pa napčnega po sveti zagledaš, se ne navadi, da boš boljši in modrejši, ne slabejši ali hudobnejši iz ptujega k domu prišel. Ne bahaj se prevzetno ali lažnivo, če si kaj sveta obhodil ali videl, in ne zaničuj zato svojega kraja, jezika in kar je domačega; če ravno je dobro po sveti, vender je ljubo doma, kdor ga ima.

§. 62. Od zaderžanja do neprič ejočih.

1. Imaš kterega prijatela, znanca ali dobrotnika v daljnih krajih, ga spodobno spoštuj, ter mu pogosto piši, p. ob njegovem godu ali rojstnem dnevu, ali kedar se ktera

druga taka priložnost vda, njega svoje prijaznosti, ljubezni ali hvaležnosti v pismu zagotoviti, in mu vsega dobrega obilno želi, pa tudi kaj novega ali kaj prijetnega piši.

2. Ako v pismu komu kaj sporočiš, ali kaj od njega želiš, ga vselej zato čedno poprosi; če pa tebi kdo po pismu kaj naroči, brez odloga mu kolikor moreš, njegove želje dopolni. Če tebi kdo piše, mu prijazen odgovor dati ne odlagaj.

3. Dobro pomisli, kaj boš pisal, da pismo koga ne vžali ali ne vjezi, ali v kako nepotrebno skerb ne pripravi. Varuj se v pismo besede staviti, ki se na dvoje zastopi, in jo razložiti ne moreš, da sebe ali druge v kako neprijetnost ali clo v nesrečo ne spraviš.

4. Napise svojim pismom take postavi, kakoršni so imenitnosti tistega spodobni, komur pišeš; če si v tej reči sam neveden, pa druge pobaraj, da ne boš sebi v smeh, ali pa drugim v nespoštovanje pisal.

§. 63. Od spoštovanja do vojaškega stanu.

1. Vojaški stan je v bran in varstvo kralja ali cesarja, cele deržave in deržavljanov, v ohranenje potrebnega miru in reda od

Boga postavlen. Imeniten je torej namen vojakov, kterega so clo s svojim življenjem doseči dolžni.

2. Po tem imenitnem poklicu mora vojak sam svoj stan spoštovati, da se mu ne vmika, ali ne pobegne, ako je v njega poklican; da dolžnosti svojega stanu zvesto dopolnuje; da je posebno vikšim u vsem pokoren; da se punta ali izdajanja skerbno varje; da u vojski ni boječ meglinjak, temuč serčen junak, pa tudi kervoželjno ljudi ne mori, in za ptujim blagom po roparsko ne gleda, in si ga nepotrebno ne vlasti. Priden vojak pa tudi na Boga pozabiti ne smě; keršansko živeti, se čedno zaderžati, in drugim u vsem dobrem lep izgled dajati, je tudi njegova dolžnost. Vojak ki se Boga ne boji, slabo slovi, ako se ravno ničesar ne vstraši. — Častitliv za res je vojaški stan, pa vojak, ki se z njim baha in druge stanove zaničuje, ki z drugimi ljudmi nepokojno živi, jim vedno nadležuje, in ni z ničemor zadovoljen, kar se mu da, vojaškému stanu nečast dela.

3. Vojaški stan spoštovati je vsak deželan v besedi in djanju dolžen; z vojaki po keršansko ravnati, z njimi poterpeti in jim v sili pomagati, in se vsega varvati, kar bi jih razdražilo ali vžalilo, se mnogo hudega ovarje.

*

§. 64. Od zaderžanja do starih ljudi.

1. Stare in betežne ljudi spoštovati je toljko veči dolžnost, ker je Bog to že v šterti zapovedi zapovedal, ker si sami želimo, da bi nas na starost lepo imeli, in ker Bog vsim svoj blagoslov obeta, kteri stare spoštujejo, vsakemu pa hudo žuga, kteri jih zaničuje, kakor je strašno kazen nad otroke poslal, ki so starega preroka Elizeja zasramovali.

2. Stare ljudi spoštovati, moramo spodobno z njimi govoriti in se priljudno in prijazno obnašati; jim v njih potrebah po moči pomagati, z njih slabostmi, nevoljoj ali čmernostjoj voljno poterpeti, jih, kadar je treba, ljubeznivo posvariti, in njih nauke radi poslušati, ker so si že dosti kaj na svetu skusili. Nikolj pa ne smemo jih zaničevati ali zasramovati, ali oponašati, ali norce z njimi goniti; jih terdo imeti ali zapustiti, ali pa smert jim želeti. „Ne zaničuj človeka v njegovi starosti, zakaj tudi mi se staramo. — Ne ogibaj se opominvanja starih, zakaj tudi oni so se učili od svojih očetov. Starega

ne svari ojstro, temuč prosi ga, kakor očeta: veli sv. Duh."

3. Starim toljko veči spoštovanje gre, kolikor več hvaležnosti in ljubezni smo jim dolžni, p. starišem, ali kolikor imenitnejši in častitlivši je njih stan; p. duhovnikom.

4. Pa tudi stari morajo skerbeti, da bodo spoštovanja vredni; zatorej vsega se v govorjenju in djanju zderžati, kar bi bilo nespodobno, in kar bi Boga ali ljudi žalilo. Mnogo se staremu zameri, kar se mlademu prizanese. „Venec starih je velika skušnja in njih slava strah božji."

§. 65. Od zaderžanja do bolnikov.

1. Bolnike objiskati, jim ljubeznivo postreči in pomagati, je dobro, ki ga bo Kristus tako zarajtal, kakor bi se njemu storilo.

2. Posebno pomoč in tolažbo v bolezni so si dolžni domači, in oni, ki so po kervi, ljubezni ali po dobrotah bolj tenjko sklenjeni, p. zakonski, stariši in otroci, bratji in sestre, prijateli in znanci, sosedji i. t. d.

3. Zveš, da v soseski kdo zbolí, ne odlagaj ga objiskati. Preden k njemu stopiš, se

odehni in ohladi, da se ne boš putil, tudi domače pobaraj, kako je kaj bolniku?

4. Bolniku rad s čem postreži, kar se mu dobro prileže, posebno ako je vbožen in zapušen.

5. Prideš v hišo, ne prestraši se ga, ne derži se, kakor bi mu hitro smert oznanil; prijazno ga pobaraj, kako mu je?

6. Ima nalezlivo bolezen, legar, grižo ali kaj takega, ne vsedi se mu preblizo, ne v njegovo sapo, ampak k zglavju tako, da v znožje gledaš.

7. Bolnika, ki je na persih bolen, ne izprašuj predolgo; veliko govoriti mu škodi; le ti mu kaj veselega povej, p. kako je jeden ali drugi v ravno tej bolezni ozdravil, ki mu je še huje bilo.

8. Imej poterplenje z bolnikom, ako ravno reži; rahlo z njim govori, pa ne preveč od smertne nevarnosti, veliko več v Boga njegovo zavupanje oberni, ki je gospod zdravja in bolezni, živlenja in smerti. Zatorej ga opominaj, da se naj s svetimi zakramenti previdi, pa tudi zdravnika pridno vboga, ki ga je sam Bog priporočil.

9. Preveč ljudi v hiši pri bolniku ni dobro na enkrat biti, prevelik sopuh je škodliv, in bolnik mora tudi počivati, brez vsega truša.

10. Predolgo se pri bolniku ne mudi, da mu boš le za kratek čas; obljubi mu raj ga v kratkem spet objiskati, in kar obljubiš, dopolni; bolnikov pa se nikolj ne boj, marveč bodi jim, kar je mogoče, vsmilen in postrežliv, da se bo tebi tudi tako v bolezni vernilo.

11. Ako pa ti zboliš, vdaj se v sv. voljo božjo, terpi voljno, in se smerti preveč ne boj, ki nas le v boljšo večnost preseli; raj se za njo skerbno pripravi, svete zakramente prejmi, spravi se s svojim sovražnikom, in če si komu krivico storil, mu poverni; pa tudi svoje časne reči lepo poravnaj, da boš bolj brez skerbi, in za teboj ktere zmešnave ne bo.

§. 66. Od zaderžanja do mertvih.

Sveta věra nas uči, da s svojimi rajnimi še u večnosti v zavezi ostanemo, ki ji občina svetnikov pravimo. Po tej zavezi imamo do rajnih posebne dolžnosti:

1. Za rajnimi žalovati je znamnje vsmilenega serca, pa prevelika žalost se kristianu ne spodobi, ker mu věra sladko vupanje daja, da se bo po smerti z njimi zopet videl in znidil.

2. Izroči truplo svojih rajnih po keršanski šegi materi zemlji, in skaži jim po stanu in premoženju spodobno zadno čast; mertve pokopavati je dobro delo, ki ga Bog dopadlivo gleda in poplača, kakor nekdaj pobožnemu Tobiju.

3. Priporoči pa tudi dušo svojih rajnih milosti božji, in moli pogosto za nje, da jim ljubeznivo pomagaš, ako so še ktere pomoči potrebni; zakaj sveta in dobra misel je za mertve moliti, da bi bili od grehov rešeni, uči sv. Duh.

4. Govori od rajnih le vse dobro, in vzemi večkrat hvaležno v misel dobrote, ki si jih od njih prijel. Ako so ti pa kaj žalega v življenju storili, pozabi in odpusti jim. Njih nekdajne slabosti na dan vleči, ali jih še v grobu obnašati ali kleti ni po keršansko. „Ne sodite, da ne bote sojeni.“

5. Izpolni zvesto, kolikor mogoče, njih zadno voljo, in stori, kar so ti sporočili, z veseljem; posebno storjeno krivico za njimi popravlaj, da kje za njo u večnosti terpeli ne bodo.

6. Ako je treba in ti premoreš, imej tudi skerb za njih zapušene sirote; saj že ljubezen ali morde tudi hvaležnost to tirja od tebe. Tudi sv. Joanez je lepo skerbel

za mater Jezusovo, ktero mu je Gospod iz križa sporočil.

VII. Od zaderžanja do neumne živine.

§. 67. Kako z živalmi ravnati?

1. Tudi z neumnoj živinoj kakor bodi ravnati ni prav; ljuba živinca je božja stvar in božji dar. Bog je živali stvaril človeku u veselje, za hasen in živež. Kdor jih v to ne oberne, ali jim nepotrebno terplenje napravlja, je brezserčen človek in Stvarniku dobremu nehvaležen.

2. Lepo vesele ptičice pojejo božjo čast, in serce človeško z svojim milim petjem razveselujejo in nam mnogo prida store. Nedolžne pevčice nepotrebno loviti ali moriti je prepovedano; jim gnezda stikati ali tergati, jajca trupati, mladičem stare jemati je nevsmileno; jih slepiti, da bi lepše pele, ali kakor bodi terpinčiti, je po tolovajsko. Bog je že po Mojzesu rekel: „Če najdeš po potu na drevesi ali na tleh ptičje gnezdo in starko na jajcih ali mladičih sedeti, ne jemli jajc ne

mladičev s starko vred, ampak pusti njo proč zleteti — da bo tebi dobro in dolgo živiš.“

3. Drago živinco je Bog človeku dal, da mu pomaga delati in potreben kruhek si pridobiti, in da mu tudi v živež služi. To dobroto imamo hvaležno spoznati. Živino z delom preobložiti, jo nevsmileno tepsti, ne oskerbeti, da gladuje, ali jo mukati in dražiti, je greh. „Pravični se vsmili tudi svoje živince, govori sveti Duh; serce hudobnih je pa nevsmileno.“

Sklep.

„Bratje in sestre! karkoli je resničnega, karkoli je sramožlivega, karkoli je pravičnega, karkoli je svetega, karkoli je ljubeznívega, karkoli je dobrega imena, je kaka čednost, ali kar k hvalevrednemu zaderžanju sliši, na to mislite,“ priporoča sv. Paul. „In kar ste se naučili, in prijeli, slišali in (poštenega) videli, to storite, in Bog miru bo z vami.“ Filip. 4. 8—9.

III. Spisovanje listov.*)

I. *Kaj se ima v liste pisati?*

Veliko velja, kdor dobro čitati zna; to blago se z zlatom dovolj ne plača. Pa še višej se časti, kdor čedno in razumno piše, bodi si list ali listina, ali kako javno potrebno pismo. Tudi pisanja takega se je učiti močno potreba, da se piše čisto in gladko, kratko, pa dobro.

K vsakemu opravilu se mora človek spodobno pripraviti, ako hoče nekaj veljanega storiti: ravno tako se mora tudi pripraviti, ako hoče kak list spodobno spisati. Pred vsim mora spisatelj sam sebe vprašati: Komu hočem pisati? Kaj hočem pisati? Kako hočem pisati?

Kaj se ima v list pisati? Pisati se u list mora:

1. *Vse kar je potreba, in samo to, kar je potreba, ne pak praznih stvari. Da se pisatelj ložeje na vse opomeni, naj misli, da*

*) Spisal čast. g. Matia Majer.

tistega obišče, kteremu pisati hoče, in se naj popraša: Kaj bi nekaj jaz tistemu rekel in povedal, kaj njega vprašal, ako bi sedaj tukaj pred menoj stal? Kaj bi kaj on na to rekel, in kaj zraven pogovora še mene poprašal? Vse kar bi mu rekel, povedal, ga vprašal in njemu odgovoril — to naj napiše v list; praznih marnjev pa ne, ker bi samo motili in list gerdili.

2. *Pisati se ima samo, kar je varno in pametno, ne pak skrivnih, nevarnih stvari. Bodi pameten! Bodi opazen! Varuj se škode! Pameten in opazen človek še v pogovoru reče in pove samo, kar se spodobi; kar ni prav, pa pametno zamolči. Jugoslavenski prigovor pravi: „Pazi na besedo, kakor pes na kost; — reč (beseda) iz ust, kamen iz roke!“ Še veliko bolj se mora paziti, kaj človek napiše. Beseda izrečena mine in se ložeje pozabi, napisana pak ostane; ne ve se tudi, komu še list v pest pride. V rokah hudobnega ali neopaznega človeka lehko še po mnogih letih neopazna beseda prepir in pravdo uzroči, in človeka in cele žlahte v škodo in nesrečo pripravi. Zato ne piši vse, kar bi v prijateljskem govoru rekel in povedal.*

Pisati se list mora, kadar je človek mirnega serca, ne kadar je s strastmi unet, kadar je prežalosten, prevesel ali serdit in razkačen, da v takej vročini ne napiše nekaj, česar bi se potlej prepozno kesal. Ako pa vender nekaj napiše, bi se list saj ne imel odposlati, temoč se dotle zaderžati, da se kerv od žalosti, veselja ali jeze vroča malo umiri in izhladi. Tedaj bi se imelo pismo še jedenkrat prebrati, da se popravi in poravna, kar je preojstrega ali nespodobnega.

3. *List se ne ima pisati zabavljivo, da bi se pisatelj brezopazno norčeval, ker bi lehko tisti, kteremu se piše, besedo krivo zastopil, šaljivo besedo za ozbilno* *) *vzel in pisatelju lista zameril in za zlo imel. V pogovoru se tega ni potreba toliko bati, ker že ves pogovor, glas, obličje govorečega kaže, da ne misli dražiti in žaliti, temoč da je le samo šala.*

II. Kako liste spisovati.

Listi se morajo spisovati:

1. *Jasno, lehkorazumljivo, po domače — ne pak zavito. Pisati se mora zato v*

*) resno.

kratkih stavkih, poslovicam podobnih, ne pak v dolgih in zamotanih periodah.

2. *Se mora postaviti v s e p o r e d o m a, kakor reč kaže. Od stvari, od ktere se ravno piše, se mora povedati vse od začetka do konca, popred kakor se od druge pisati začne; vse lepo poredoma, kar se ukupej sliši, ne pak da bi postavil od početka, kar bi imelo na koncu stati in na opako, ali da bi skakal neprenehoma od jedne reči do druge, kakor sraka na plotu od kola do kola. Po dokončanem listu pristavkov ali pripisov prilepovati, se tudi ne spodobi. Kdor popred dobro premisli, kaj da hoče pisati, ne bode potreboval na koncu lista takih pristavkov.*

3. *Se mora pisati p r a v i l n o, kakor slovnica kaže. Upotrebovati se morajo besede slavenske ne ptuje, nemške, italianske ali latinske, tudi ne take, ktere so samo v jednem kraju Slovenie znane. Ločniki se morajo postavljati na svojem mestu.*

4. *Se mora pisati s p o d o b n o, prijatelju drugače, kakor nekemu neznanemu gospodu; nekaj žalostnega drugače, kakor nekaj veselega. To človeka že pamet uči, kaj se spodobi, kaj ne.*

5. *Se mora pisati priljudno — pa ne po hinavsko, ponižno, to je, se mora pisati tako, da se iz lista vidi, da človeka, kteremu pišemo, spoštujemo, kakor moža poštenega in častitega; da se pa iz lista tudi vidi, da smo tudi mi ljudi pošteni in častiti! Ako pišemo cloveku nižjemu, pišimo prijazno in ljubeznivo, kakor premožnejši brat svojemu ubožnejšemu bratu; ako pišemo sebi ravnemu, pišimo tudi kakor brat bratu; in ako pišemo višjemu gospodu, pišimo častito, kakor brat svojemu premožnejšemu bratu. Komur pišemo, mora iz lista poznati, da ima pred seboj pametnega in poštenega korenjaka, ne pak zaverženega peslajnarja. —*

6. *Prijatelje tikamo, gospôdo vikamo; onikati je neslavensko in gerdo. — U slavenščini se sledeči naslovi upotrebujejo: Presvetli, — svetli, — jasni, — slavni, — častili, — postavim: Presvetli cesar in kralj. Svetli knez. Jasni vojvoda. Uradam se reče: slavni, postavim: Slavno popečiteljstvo. Naslov: častiti, velja za vse stane: Častiti gospod . . častita gospa. Lep, prav lep naslov je tudi: Dragi brat! Draga sestra!*

7. *Kdor se hoče lehko naučiti liste spisovati, mora:*

a) *Pravilno spisane liste in spise marljivo prebirati, ker se po izgledih ložeje in nagleje nauči, kakor po golih pravilih;*

b) *liste in spise, vlastne in od drugih spisane, pogosto razlagati in presoditi, ker iz tega vìdi, ali so spisani, kakor se sliši, jasno, lehkorazumljivo, pravilno, spodobno in priljudno ali ne;*

c) *liste in spise marljivo spisovati in se o pisovanju vaditi, kar je koristnejše, kakor vse pravila.*

III. *Kaka mora biti zvunajna oblika listov?*

Kadar mislimo koga objiskati, se čedno in spodobno oblečemo. Kadar komu list pišemo, ga z listom objiščemo; list namesto nas samih k njemu pošljemo. Zato mora biti tudi list čedno napravljen. To je:

1. *Pisati moramo z lepo černim, ne z bledim ne s pregostim, ne s prevodnatim černilom. Papir za list moramo vzeti lep bel in tenek, kteri ne propušča; običnu vzemamo četvertino, ako na visoke častnike pišemo, pa polovino. Obrezati moramo papir popred, kakor pisati začnemo; ako bi ga še*

le potlej obrezali, kadar je list že gotov, bi se lehko primerilo, da bi na kraju pojedine pismena, ali cele slovke in besede odrezali.

2. *Moramo pisati čedno in razgovetno, da se lehko bere, ne lista zamazati, pismen ali besed ukerpovati, izbrisovati, ali ostrugati (ausradieren); tudi se ne spodobi, list tako močno s peskom potrositi, da bi moral bravec še le pesek odtrositi, da bi brati mogel.*

3. *Zverhaj v listu se pusti za dva ali tri perste prostora in se napiše na sredi naslov tega, kteremu pišemo. Zatim se pusti spet nekoliko prostora, in potlej se piše list, pa tako, da na levej strani po celem listu blizo za dva persta prostora ostane.*

4. *Na koncu lista se zapiše v posebnej rêdki *) čislo (Datum) to je: kraj, kder se je list spisal, dan in leto, kadar se je spisal, in zadnič pod čislom na pravej strani spet v posebnej rêdki ime kerstno, rodno in včasi domače tega, kteri list pošle. Ako bi tisti, kteremu pišemo, ne vedel, kdo da smo, moramo pod ime še tudi postaviti svoj stan, rokodelstvo, čast ali službo, in kde da stanujemo.*

*) versta, Zeile!

5. *Kako se list prikladno složi, se težko more popisati, ložeje to učitelj pokaže. Premajhen se ne sme napraviti, posebno ne na višje častnike. Tergovci veči del pošiljajo svoje liste brez zavitka, sicer je pa vsigdar bolj prav, jih v zavitek zaviti, ker bi se sicer, ako je papir tenek, lehko skoz njega bralo, kar je pisanega, in pri razpetčatjenju bi se lehko podpis odtergal, ali kaka druga beseda, kder se pečat derži.*

6. *Zapečatiti se mora z dobrim, rudečim pečatnim voskom, kteri se ne spusti ne prenaglo ne prepočasno. List se mora deržati blizo luči, da grede vosek goreč ne odkaple, in list ne okaple. Premalo voska se ne sme djati na list, sicer se ne natisne in ne vidi pečat cel, pa preveč voska se tudi ne sme nakapati, sicer se rad oddrobi, in pečat bi se lehko odlupil, in spet na list natisnil. Z oblijoj [1]) pečatiti je neprikladno; tudi ni prav pečatiti s ptujim pečatom, še manje pa s kakim penezom (denarjem), ker bi lehko kdo list razpečatil, ga bral, in potlej spet zapečatil.*

7. *Nadpis na slovenski list na Slovence v Slovenskem kraju se naredi po slovensko.*

[1]) Oblat.

To je naravno! Samo ime kraja, kamor list gre, pristavimo tudi v nemškem ali italianskem jeziku. Nadpis se mora napisati čedno in razgovetno. Tako le se naredi:

> *Iz Tersta.*
>
> *Častitemu gospodu*
>
> *Petru Popoviču Podgorskemu tergovcu u*
>
> *Plačano* *Oseku.*
>
> *Franko.* *(Esseg).*

8. *Zverhaj na levej strani se zapiše kraj, od kodar se list piše, zatim pride naslov in beseda: gospod, ali gospa, ali gospodična, potlej ime kerstno, rodno in včasi domače, zatim stan, čast ali rokodelstvo in zadnič na pravo spodaj ime kraja, kamor list gre. Takih reči in naslovov ni potreba pisati na nadpis, ktere nič ne pomagajo, človeka ložeje najti, kteremu se list sliši, postavim: Mojemu ljubemu stricu, in tako dalje.*

9. *Ako se list pošle v neko veliko mesto, se mora tudi pristaviti, ali prebiva, kteremu pišemo, v mestu ali v predmestju, in*

v kterem predmestju, v kterej ulici, v kolikoj hiši in v kterim poshodju,[1] *da list ložeje na svoje mesto pride, postavim: — v Ljubljani v Šent — Peterskem predmestju, u Velikej ulici v hiši* 108.

10. *Ako se list pošle v kaki malo znan kraj, se mora pristaviti bližnji imenitnejši kraj, terg ali mesto, ali pak bližnja pošta, postavim: v Šestinah blizo Zagreba; v Zakamenu blizo Celovca; v Strajej vesi, pošta Podklošter na Koroškem.*

11. *Ako je več krajev jednakega imena, se mora pristaviti, v kterej deželi ali dolini, blizo kterega imenitnega mesta se znajde, postavim: v Cetinji v Černejgori; v Cetinji, pošta Verba na Koroškem; v Sovčavi na Štajerskem; v Sovčavi na Vladimirskem; v Sivnici za Dravoj; v Sivnici za Savoj.*

12. *Poštarino mora plačati pisatelj sam, ako list samo njegovo vlastno opravilo zadene, in kadar se piše samo is priljudnosti. Tedaj se mora spodaj na levej strani še napisati slovo: Plačano ali Franko.*

[1] Stockwerk.

Za liste na stariše, brate, sestre, prijatelje, prijateljice in dobrotnike se poštarina plača ali ne, je vse jedno. [2])

13. *Kdor hoče po pošti denarjev, ali denarja vrednih stvari poslati, kakor menice* [1]) *ali druge važne pisma, mora jih na zavitku zvunaj na levej strani po samem napisati, list pa odpert, ne zapečaten, na pošto prinesti, da poštni uradnik denarje sošteje, list zapečati, in prijemen listič* [2]) *da. Za take denarje in stvari pošta dobra stoji, in jih poverne, ako bi se na pošti izgubili; to se takole napiše:*

Častitemu gospodu — —

fl. fl.

3 Bank. po 100 = 300 v

5 „ „ 50 = 250

6 „ „ 10 = 60 Novem Sadu

4 dvajsetice . . = 1 20 kr.

Iznese 611 20 kr.

[2]) Zdaj se mora vsaki list markirati, sicer bi tisti, ki ga dobi, razun navadne poštnine še 3 ali več kr. sr. plačati moral.

[1]) Wechsel, [2]) Rezepisse.

Nespametno bi pa bilo, ako bi kdo hotel skrivši penezov (denarjev) v list devati in jih po pošti poslati, da bi manje poštarine plačal, ker se to v listu lehko ošlata, in ako bi list s penezi se zgubil, pošta tudi nič ne poverne.

IV. Vadba v spisovanju listov.

1. *Neki hlapičič hoče pisati svojemu prijatelju, in ga prositi, da bi mu njegove pesemske bukve posôdil. Mu obljubi, da jih bode skerbno varoval, in potlej spet nazaj poslal.*

Ljubi prijatelj!

Ko sim bil unokrat pri tebi, sim vidil pri tvojemu bratu lepe pesemske bukvice imenovane: Pesmarica. Nektere pesmi so se mi tako lepe zdele, da bi jih rad prepisal. Torej te lepo prosim, reči svojemu

bratu, da mi jih posôdi za nektere dni. Skerbno jih bodem varoval, da se ne zamažejo, in jih o pravem času nazaj poslal.

Z Bogom!

V Celju 14 maja letu 1853.

Tvoj prijatelj,

Anton Golob Ribičev.

2. *Neki učenec hoče pisati svojemu prijatelju v* **Ljublani**, *in ga* **prositi**, *da bi za njega kupil bukvice:* **Predpisi** *latinsko — in cirilsko —* **slovenski.** *Denarje bode mu hitro poslal, kadar bukvice sprejme.*

Ljubi Andrej!

Včeraj je prišel mojemu očetu list, in ga niso mogli brati. So ga dali meni brat, jaz sem blizo vse pismena poznal, pa brati ga vendar nisem mogel. Mislili smo, Bog vě

v kakem neznanem jeziku je list pisan, in kdo vè, iz ktere daljne dežele da je sem poslan. Zadnič smo zvedeli, da je list od stričevega prijatelja, tergovca Serba v bližnjem Terstu, in da je spisan po slovensko s cirilskimi pismeni. Povem ti, sram me je bilo, da ga nisem znal brati. Cirilskih pismen se moram naučiti. Prosim te, kupi in pošli mi tiste bukvice, ktere se imenujejo: Predpisi latinsko — in cirilsko — slovenski. Denarjev ti sedaj ne morem poslati, ker ne vèm, koliko bukvice veljajo. Piši mi to, in kakor hitro bukvice sprimem, ti bodem hvaležno denarje za nje poslal. Ako ti morem tudi s

čim postrežiti, samo reci, in iz serca rad ti storim.

Bog te ovarji!

V Postojni 1. junia leta 1853.

Tvoj prijatelj.

Marka Zalokar Ožegov.

3. *Andrej odpiše svojemu prijatelju Marku. Mu pošle bukvice imenovane: predpisi, in mu piše, da veljajo 20 krajcarjev, in da denarjev ne pošilja, ker bodeta to poravnala, kadar ukup prideta.*

Ljubi moj Marka!

S tim listom ti pošlem bukvice imenovane: Predpisi latinsko — in cirilsko — slovenski, ktere si želil dobiti. Veljajo 20 krajcarjev srebra. Denarjev tih mi pa ne pošiljaj; bodeva že poravnala, kadar k tebi pridem. To že prav storiš, da

se tudi cirilsko brati naučiš, saj ni to nič težkega. Ako le maličko si prizadeneš, v dveh ali treh urah lehko znaš, kakor se sliši. Srečno!

V Ljubljani 25. junia leta 1853.

Tvoj prijatelj

Andrej Lužnik.

4. Neki mladeneč povabi svojega prijatelja na somenj, (cerkveno žegnanje) in ga opomeni, da pesmi slovenske imenovane: Slovenska Gerlica, seboj prinese, ker se bode več prijateljev sošlo in misli, da bodo prav dobre volje.

Dragi prijatelj!

Na malo gospojnico 7. septembra je pri nas na Plesiščih cerkvanje, to je spomin cerkvenega žegnanja. Moji starejši so mi rekli, da svoje prijatelje, poselno pak tebe v njiho-

vem imenu na obhod povabim. Pridi, pridi gotovo! Bodeš vidil, kako bode veselo! Ako bode lepo vreme, bode ljudi iz cele doline se naletelo. V cerkvi bode velika služba božja, po pol dan visoki raji pod lipo, in tako dalje. Ne pozabi, da prineseš seboj Slovensko Gerlico, da bodemo nektere slovenske zapeli. Le pridi gotovo, mislim, da bodemo prav dobre volje. Moji starejši te pozdravijo. Od mojega brata velike službe! Dotlej ti daj Bog zdravje in veselje!

Na Plesiščih 25. augusta leta 1853.

Tvoj prijatelj

Blaže Veselič Lipejev.

5. *Sin na učilišču Celovškem piše svojemu očetu, da je izpit srečno prestal in da pride k letu u višji red.* [1])

[1]) Klasse.

Ljubeznivi oče!

Včeraj je bil v našem učilišču javni izpit.[2]) Prav prazniško in gospodsko je bilo. Pričejočih je bilo mnogo. Zvunaj gospoda upravitelja, nekoliko učiteljev, mnogo odličnih častnikov, in druge gospode. Učitelj in tudi pričujoči so bili z nami zadovoljni, in na koncu izpita je gospod upravitelj tri naj izverstnejše javno pohvalil. Med temi tremi sem bil tudi jaz. Prihodno leto pridem v višji učilnico, v kterej se bodemo učili tudi naravoslovja. To bode za me pravo veselje.

[2]) öffentliches Examen.

Bog daj vam, materi in mojim sestram srečo in ljubo zdravje!

V Celovcu 15. augusta leta 1853.

Vaš sin

Martin Lečnik.

6. *Oče odgovori svojemu sinu, in ga pohvali, da se je pridno učil in se dobro zaderžal.*

Ljubeznivi sin!

Meni je bilo milo in ljubo razumeti in izvedeti, da si zdrav, in da se pridno učiš. Tako sin! tako je prav. Tradi se, in uči se, bodi priden in pošten, in Bog te bode blagoslavil in ti srečo dal. Tvoja mati je plakala od radosti in veselja, kadar je slišala, da so te pri izpita pohvalili, in sestre ti zato lep dar pripravljajo. Vidiš, kako je nam vsim to ljubo in milo. Zato

le še za naprej se tako pridno uči in tako dobro vladaj. Vsi hišni te pozdravijo!

V Kapli 24. augusta leta 1853.

Tvoj oče
Marko Lečnik.

7. *Sin vojak piše starejšem, upraša, ali so bolehna mati že ozdravili; prosi za nekaj denarjev, in pově, da je zdrav, da se mu na Českem, kder je sedaj, dosti dobro godi.*

Ljubeznivi starejši!

Močno, močno sim bil žalosten, ko sim vas zapustil. Vendar mi je ta velika žalost minula, kakor hitro sim le bil po vojaško oblečen. Ne vem, kako je to. Samo to me močno mori, ker ne vem, kako se mojej materi godi, ki sim jih bolehne zapustil. Prosim, da mi skoro

odgovorite; meni se bode prav kamen od serca odvalil, ako znem, da so mati zdravi in vsi naši domači. Pošlite mi, ako morete, nekteri goldinarček; ako človek nemaš krajcarja, zvunaj vojaške mezde, je vender le zlo dolgočasno. Sicer sim zdrav in mi še dosti dobro se godi. Mi smo na Českem, in od nekoliko tednov v poglavitnem mestu českem, v zlatnem Pragu. Oj da bi vi vidili, ljubi moji starejši, kako veliko in gospodsko je to lepo mesto!

V obče meni prav dopade tukaj na Českem, je prav po domače. Govoré ljudi veči del po česko, tudi naj višja gospoda. Jaz jih že blizo vse razumim, in za potrebo tudi

oni mene. Jaz govorim po slovensko, in besedo obernem po česko, kolikor namreč znam; oni pa po česko. Oj kako je to koristno za vojaka, da slovensko zna. Ljudi so prijazni, in nas imajo radi. Nekadaj pojemo slovenski vojaki slovenske pesmi, in oni nas radi poslušajo, in nekadaj tudi privdarijo. Mi smo se tudi že nekoliko českih naučili. Vidite, da je tukaj prav po prijateljsko; samo zavoljo bolehne matere me močno skerbi. Odpišiti mi skoro. Na list naredite nadpis: J. J. vojaku 7. polka[1]) pešečkega 1. bataliona 2. kompanie v zlatnem Pragu.

1) Regiment.

Molite za me, kakor tudi jaz za vas vse molim, ne bodi Bogu ponašeno!

V zlatnem Pragu 1. julia leta 1853.

Vaš sin

Juri Milač Lenčikov.

8. *Sestra Milica odpiše svojemu bratu Jurju v imenu starejšev. Oni mu pošljejo 5 goldinarjev srebra. Mati od dnu do dnu močnejši prihajajo in ga opomenijo, da naj je u vojski hraber, proti domačim ljudem pohleven in povsod in vsigdar pošten.*

Ljubi brat!

Tukaj s tim listom ti pošlejo oče 5 goldinarjev srebra. Le lepo štedljivo obračaj ž njimi, da dolgo izhajaš, saj veš, da je težko za denar. Mati so že tedaj bolehali, ko si ti odšel, in potlej je bolezen še

hujša prihajala, mislim že zavoljo žalosti, ker si nas zapustil. Kar si pa zadnji list pisal, da se ti dobro godi, in da si pri dobrih in prijaznih ljudeh, so mati mnogo veselejši, in skoro od dnu do dnu se vidi, da se bolj krepčajo in ozdravljajo. S listom so imeli veliko veselje, ga vedno pri sebi imajo, in kadar jih hoče žalost obiti, pa pridejo, da jim ga preberem. Jaz ga že od besede do besede na pamet znam. Mati ti to le poročijo: Derži se junaško proti sovražnikom, z domačimi ljudmi se pa obhodi, kakor pohlevno jagnje, zaderžaj se povsod in vsigdar pošteno. Vidiš, ti si nekoliko časa vojak, zadnič prideš spet nazaj k svojim

ljudem. Skerbi, da prideš k domu še nepokvarjenega serca in zdravega telesa. Ne pozabi na dom. — Oče, mati, brat in mi vsi te preserčno pozdravimo. Bog te vari pred vsimi nevarnostmi na duši in na telesu!

V Hodišah 20. julia leta 1853.

Tvoja sestra

Milica Milač Lenčikovu.

9. Neki tergovec prosi svojega prijatla, da bi mu 800 goldinarjev na obrest posodil, ker je malo tergovstvo začel, ktero mu dobro kaže. Željel bi te denarje saj v četirih tednih sprijeti. Obrest bode vsakega leta zvesto odrajtoval, in ob svojem času tudi posojilo hvaležno povernil.

Častiti gospod!

Jaz sim se malega tergovstva lotil. Meni dobro kaže, vender ne

morem toliko blaga si nakupiti, kolikor bi trebalo. Že večkrat ste mi v marsikakej potrebi priskočili; prosim vas, da bi mi tudi sedaj k temu tergovstvu 800 goldinarjev posodili. Poznate me, da vsigdar zvesto odrajtam svoje dolge, tako bi tudi obresti te istine (kapitala) zvesto vsakega leta odrajtoval, in tudi istino ob svojem času hvaležno povernil. Za posojene denarje ni se vam potreba nič bati, ker nisim v stiski zavoljo premoženja, temoč meni za zdaj samo gotovega denarja manjka, in lepega dobička bi vender rad ne zamudil. Ako morete in mislite v tej stvari mene podpirati, prosim, da bi te de-

narje saj v četerih tednih poslati blagovolili. Ako vam morem nekako ljubav storiti, iz serca rad, samo oglasite se mi.

Bog vam daj zdravje in obilno sreče pri vsih vaših opravilih!

V Reki 6. septembra leta 1853.

Vaš prijatelj

Jakop Makovec Klanovnikov.

10. *Dolžnik prosi svojega posodnika, da bi malo poterpel; v dveh mesecih mu bode hvaležno dolžno obrest za posojene denarje plačal. Zdaj tega storiti ne more, ker je že zato namenjene denarje v hudej bolezni svoje žene potrosil.*

Častiti gospod!

Konec tega meseca bi vam imel obrest za istino, ktero od vas imam, plačati. Do zdaj sim vsigdar ob pravem časa svoj dolg odrajtoval,

zdaj mi pa ni mogoče. Imel sim sicer že denarje pripravljene, tù mi je pa moja žena hudo zbolela, in sim moral jih potrositi; prosim vas, poterpite dva meseca, in tedej vam dolžno obrest gotovo odrajtam. Ni moja nemarnost tega kriva, temoč nesrečna bolezen moje žene, da ne morem tega dolga plačati o pravem času, kakor sim vsigdar gledal in bi tudi zdaj rad, samo da bi premogel. Prosim vas, da mi kmalo odgovorite, ali morete ta dva meseca počakati. Meni s tim posebno dobroto skažete. Bog daj vam ljubo zdravje in srečo pri vsih vaših opravilih!

V Radgoni 16. oktobra leta 1853.

Mihael Hribar Kozarnikov.

11. *Rokodelski hlapec prosi gospoda fajmoštra, da bi mu kerstni list naredili, in mu ga po pošti poslali. On priloži 36 krajcarjev srebra za kolek* [1]) *in pisarino; ako bi bilo to premalo, naj pa brat priloži, kar manjka.*

Častiti gospod fajmošter!

Prosim vas učtivo [2]), *da bi mi blagovolili narediti kerstni list in ga meni po pošti poslati. Jaz sim tukaj v Pažnju že črez šest let, ljudi bi me tukaj radi za mojstra imeli, in tudi meni bi bilo po hvali, ako bi se mogel kde ustanoviti, ker sem se že mnogo po svetu pobijal, in bi tudi rad enkrat svoj dom si pripravil. Meni se ravno zdaj lepa priložnost kaže, pa kerstni list neobhodno potrebujem. Za pisarino in*

[1]) Stämpel. [2]) Höflich.

kolek priložim 36 krajcarjev srebra. Ako je premalo, prosim, recite mojemu bratu, bode že on pridodal, kar manjka. On je: Paul Kolar, kovač v Brezjah vaše fare. Na list naredite nadpis: Petru Kolarju v Pažnju. Svojo prošnjo še jedenkrat ponovim, in se vam lepo priporočim.

V Pažnju 25. septembra leta 1853.

Vaš sluga

Peter Kolar Kovačev.

V. Kako spisovati javne pisma in listine.

Javne listine in pisma se morajo vsigdar spisovati, podpisati ali podkrižati, kadar je človek trezen, ne pak kadar je pijan. Vari se, da v škodo ne prideš! Obljuba dolg dela! **Porok**

plačevavec! Lehko je košato govoriti, lehko nekaj podpisati ali podkrižati — posebno dokler sladka vinska kaplica po gerlu teče, pa potlej je pogosto: joj meni!

Terjaj vsigdar, povsod in od vsakega, naj je kdor hoče, da ti take javne listine in pisma po slovensko spiše. Listin in javnih pisem ne podpiši in ne podkrižaj, dokler jih prav ne razumiš. Vsako tako listino ali pismo popred lepo po času in zvesto preberi, ali si ga daj prebrati, dobro vse premisli, ali je po tvojej misli in po pravici spisano — popred kakor podpišeš ali podkrižaš, da si ne podpišeš ali podkrižaš sam svojo škodo.

VI. Vadba v spisovanju javnih pisem in listin.

1. Izpiski.

Rokodelci in umetniki imajo knjigo, v ktero zapišejo, kaj, kdaj in komu so nekaj naredili, da se ne pozabi. Taka knjiga se imenuje ***zapisnik****. Kadar dolžnik hoče zvedeti, kaj je dolžen, in plačati, se mu iz tega zapisnika izpiše pismo, koliko je dolžen, in to pismo se imenuje:* ***izpisek****.*

Naredi se blizo tako le: Zverhaj se postavi slovo „Izpisek"; potlej se zapiše komu? kadaj? in kaj je rokodelec delal, koliko vsaka stvar velja, in zadnič koliko ves dolg iznese. Na koncu se naredi čislo in podpis rokodelcov: postavim:

Izpisek.

Gospodu Joanu Eržniku Smerekovcu v Ločičah sem sledečo obleko naredil:

1853.		*gl.*	*kr.*
4. marca	*Gospod. Smerekovcu novo suknjo naredil*	*2*	*40*
„	*Za niti in gumbe*	*1*	*10*
8. aprila	*Sinu Vitu suknjo preobernil .*	*2*	*10*
„	*Za novo podlogo*	*1*	*50*
„	*Za niti in gumbe*	—	*40*
10. maja	*Gosp. Smerekovcu hlače naredil*	—	*40*
„	*Suknjo in kar zraven gre . .*	*4*	*20*
	Iznese gl.	*13*	*30*

V Gorici 15. junia leta 1853.

Valentin Čop Zablatnik, krojač.

Teh 13 gl. 30 kr. sim sprijel.

Valentin Čop Zablatnik.

I z p i s e k.

Paulu Petroviču, kmetu na Rebru sim te le stvari naredil:

1853.		gl.	kr.
3. februara	1 novo sekiro	1	30
6. marca	1 nov voz okoval	21	—
9. aprila	1 verigo naredil	3	—
12. julia	1 lemež poojstril	—	36
15. augusta	1 brano poravnal	1	30
„	1 gnojne vile naredil . . .	2	30
	Iznese .	30	6

V Belcu 30. augusta leta 1853.

Jožef Volarič, kovač.

Teh 30 gl. 6 kr. srebra sim sprijel.

Jožef Volarič.

2. *P l a č i l n i l i s t i.*

Ako se nam nekaj plača, postavim: mezda, obresti ali bodi kar hoče, in naredimo pismo, da to potverdimo, se pismo imenuje: ***P l a č i l e n l i s t*** *ali* ***k v i t e n g a.***

Naredi se blizo tako le:

Zverhaj se postavi beseda: ***Plačilni list;*** *potlej se zapiše s pismeni, ne s številkami,*

da se izbrisati, prepisati ali ostrugati ne more, koliko denarjev se je plačalo, zatim ime tega, kdor je denarje sprijel, in ime tega, od kogar jih je sprijel, in zadnič zakaj je denarje sprijel. Na koncu tverdo k pismu se pristavi čislo in ime prijemnikovo. Na levej strani se postavi še s številjkami, koliko denarjev se je plačalo.

Plačilni list.

Petdeset goldinarjev sim jaz Balant Kolar v Črešnjah, danes prijel od Joaneza Kotnika, Belca v Zahomcu, za obrest jednega leta, to je od 1. januara do 31. decembra leta 1853. od svoje pri njemu po pet od sto naložene istine 1000 goldinarjev.

V Črešnjah 31. decembra leta 1853.

50 gl.

Balant Kolar.

Plačilni list.

Osemnajst goldinarjev in 36 krajcarjev srebra sim jaz Joanez Sever, zidar v Brezovici; od Blaža Logarja, cerkvenegu starešina, danes sprijel za svojo zidarino pri Brezoviškej cerkvi.

V Brezovici 2. julia leta 1853.

18 gl. 36 kr. sr.

Joanez Sever, zidar.

3. Prejemni listi.

Pismo, s kterim potverdimo, da smo denarje ali kako drugo stvar sprijeli, da jo hranimo ali sicer nekaj ž njoj storimo, se imenuje: ***Prejemni list.***

N*aredi se blizo tako le:* ***Z****verhaj se postavi beseda:* ***P****rejemni list, potlej se zapiše kdo, od koga, kaj in k čemu je sprijel; postavim:*

Prejemni list.

Jaz Kazimir Rebernik na Kèrnu, sim od našega gospoda učitelja Ambroža Modriča Vedomovega danes sprijel šestdeset križavek, vsaka po 2 gl. in 12 kr. srebra, da jih hranim in mu jih, kadar od svojega popotovanja iz Beča pride, spet nazaj dam.

Na Kèrnu 15. maja leta 1853.

Kazimir Rebernik,
Kernjak.

Prejemni list.

Jaz Venceslav Žerjav, Suhar v Dolcu, sim od gospoda Primuža Griljca, tergovca v Brežcah, sprijel danes jeden svezek kova, 50 liber

težek in 17 gl. sr. vreden, da ga pošlem gospodu Matevžu Podgorskemu, uradniku v Slovenjem — Gradcu.

V Dolcu 15. junia lěta 1853.

Venceslav Žerjav, Suhar.

4. Odpovedni listi.

Pismo, s kterim nekomu oznanimo, da hočemo posojeno ali v najem dano stvar, istino, stanovanje, pohištvo, njivo ali bodi kar hoče, nazaj imeti, ali nazaj dati, to je: s kterim stvar odpovemo, se imenuje: Odpovedni list.

Naredi se tako kakor občni listi: Zverhaj se napiše naslov tega, komur nekaj odpovemo; potlej kaj in za kada mu odpovemo. Zvunaj na list se naredi nadpis, kakor je pri listih navadno. Odpovedni listi se pišejo na kolek.

Gost odpové gospodarju stanovanje.

Častiti gospodar!

O Svetem - Mihelu mislim si drugo veče in ročnejše stanovanje iz-

brati in vam s tim listom svojo dosadanje stanovanje u vašej hiši 21. odpovem. Se vam prijateljsko priporočim!

U Velkovcu 1. julia lěta 1853.

Frano Bornik, Krasnikov.

Gospodar odpové *stanovanje gostu.*

Častiti gospod!

U drugo poshodje u mojej hiši, 126 u Velikej ulici v mestu, kder vi zdaj prebivate, mislim o prihodnem Šent-Jurju se jaz preseliti: zato vam to prebivališče pol lěta popred odpovem, da si drugo pojiskati morete. Prijazno se vam priporočim!

V Krajnskem mestu 22. septembra lěta 1853.

Blaž Verbančič.

Dolžniku *se istina* **odpové.**

Častiti gospod!

Po dolžnem pismu storjenem 29. februara lěta 1848 sim vam 1000 goldinarjev srebra za dve lěti posodil, ktere vam s tim listom četvert lěta popred odpovem. Prijazno se vam priporočim.

V Grebinju 10. novembra 1853.

Mihael Bukovšek.

5. *Svedočbe.*

Pismo, s klerim potverdimo in svedočimo, kako se je nekdo zaderžal, ali kako se je nekaj zgodilo, se imenuje: s v e d o č b a. *Naredi se blizo tako le: Zverhaj se napiše beseda: Svedočba; potlej se postavi ime kerstno, rodno, domače in stan tistega, kteremu se svedočba naredi, tudi se zapiše, koliko je star, in kde rojen; potlej kako dolgo je v tem stanu ali v tej službi bil, in kako umetno in pridno jo je opravljal; zadnič pride čislo in podpis. Svedočbe se pišejo na kolek.*

Svedočba za hlapca:

Svedočba.

Šimon Smolinar, Ledinikov iz Srepenic 30 lět star in samičen je pri meni tri lěta za hlapca služil, in je bil vsigdar tako zvest, priden in delaven, da sim bil ž njim popolnoma zadovoljen. Ker se mu pa boljša služba kaže, mu rad to pohvalno svedočbo dam, in ga vsakemu, kakor verlega človeka, prav dobro priporočim.

V Radolici 24. decembra lěta 1853.

Anton Mihalek, Štornik.

Svedočba za deklo.

Svedočba.

Ana Dolnik, Rotnikova iz Blatčan, 89 lět stara samica je pri meni

od 3. januara 1848 do novega leta 1852 za kuhinsko deklo prav zvesto služila, pohlevna, tiha in rada doma. Nerada jo iz službe pustim, pa tudi po zaslugi pohvalim in priporočim.

U Vekovcah 30. grudna 1852.

Katarina Gornikova
udova.

6. Zavezne pisma.

Kdor denarje posôdi, se imenuje **posodnik**; *kteremu se denarji posôdijo, se imenuje* **dolžnik**; *posôjeni denarji se imenujejo* **istina**; *kar se pak plača za posôdbo, obično 4 ali 5 goldinarjev vsako lěto od vsakih 100 goldinarjev istine, se imenuje* **obrest**. *Pismo, v kterem dolžnik obstoji in spozna, da je od posôdnika nekaj na dolg sprijél in da mu je dolžen, se imenuje: zavezno ali* **dolžno pismo**. *Naredi se blizo tako le: Zverhaj se postavi beseda: Zavezno pismo; potlej ime kerstno, rodno in domače posodnikovo, za tim ime tega, komur*

*

je posodil, in kaj, koliko in v kakih denarjih ali v kakovem blagu; potlej koliko obljubi dolžnik obresti dajati, in kadaj se mora istina odpovedati, ali kada se mora spet verniti in v kakem denarju ali blagu. **Tudi** *se pové, kaj dolžnik posôdniku zastavi.* **Z***adnič se zapiše čislo in ime dolžnikovo in dveh prič.* **Z***avezne pisma se pišejo na kolek.*

Zavezno pismo.

Jaz Tomaž Dobernik, kerčmar v Borovlah spoznam, da mi je gospod Karl Cvetlič, Sevnik na Dobrovnici, danes dve tavžent pet sto goldinarjev srebra posodil, in mu obljubim dajati po 4 goldinarje od sto za obrest na lěto, istino mu pak verniti danes tri leta.

V Dobrovnici 15. oktobra leta 1852.

Tomaž Dobernik, dolžnik.
Mihal Mlekuš, priča.
Filip Smetana, priča.

Zavezno pismo.

Jaz Jožef Tropan, Motar in moja žena Milica Vidovic Motarka spoznama, da je nama gospod Urh Konjič, Malič, tergovec v Novem mestu danes jeden tisuč in pet sto goldinarjev srebra posodil. Midva mu obljubima po pet od sto obresti dajati, istino mu od danes pet lět v dvajseticah verniti, mu zastavima svojo hišo No 5, v Rebru, z vsim kmetijstvom, ktero se k njej sliši, in mu dama pravico, ti dolg na to naše posestvo upisati [1]) na najine stroške.

V Novem mestu 30. julia lěta 1852.

Jožef Tropan, Motár } dolž-
Milica Vidovic, Motarka } nika.

Mihael Kerničnik, Stank, priča.

Florian Zajček, Šumar, priča.

[1]) intabulirati.

7. Ženitbene pisma.

Pismo, s kojim se ustanovi, koliko premoženja nevesta ženinu prinese in koliko ji mož odmeni in kaj se ima zgoditi s premoženjem, ako bi ženin ali nevesta umerla brez otrók, in kaj, ako bi jeden njeju umerl, kadar že otrok imata — tako pismo se imenuje: ženitbeno pismo.

Ako sta ženin in nevesta polnolětna, moreta sama za se ženitbeno pismo iti delat, ali je pak jeden ali drugi izmed njeju še malolěten, mora oče ali oskerbnik (branitelj gerhab ali Vormund) za malolětnega s privoljenjem urada ženitbeno pismo narediti.

Ženitbeno pismo.

Mi dva Andre Slakar, mladi Paulič, gospodar 16. hiše v Otoku, polnolětni ženin in Marička Morič, Mežnarjeva na Prekopah, malolětna nevesta, sva danes s privoljenjem nevestnega oskerbnika Matevža Moriča, Dvornika na Prekopah sledeče ženitbeno pismo naredila:

1. Nevesta prinese ženinu go-

tovih pet sto goldinarjev srebra in vinograd na Rebernici;

2. Ženin ji odmeni šest sto goldinarjev srebra;

3. Ženitbene stroške nese ženinov oče;

4. Ako jeden naju umerje, ako bi otrok ne imela, živeči vse premoženje nasledi (poerba);

5. Ako so pak deca, se razdeli premoženje rajnega na jednake dele in še živeči od naju dobi toliko, kakor jeden otrok.

V Otoku 15. aprila lěta 1853.

Andre Slakar Paulič, ženin.

Marička Morič Režnarjeva, nevesta

Matevž Morič, Dvornik, nevesten oskerbnik.

Marka Istenič, priča.

Martin Nemanič, priča.

8. *Oporoka.*

Pismo, s kterim človek ustanovi, kaj se mora z njegovim premoženjem po njegovej smerti zgoditi, se imenuje: oporoka ali testament.

V oporoki se mora vsikdar nekdo za poglavitnega naslednika (erba) ustanoviti, kteremu vse sliši, kar ni drugim odločeno. Kdor oporoko sam piše in podpiše, mu ni potreba nobene priče; sicer morajo pa tri veljavne priče oporoko podpisati, bodi znotraj ali zunaj; kaj v poroki stoji, pričam ni potreba vedeti. Minihi, mladenči pod osemnajst lěti, ženske, ljudi brezumni, slepci, mutci, glušci ne veljajo za priče, in vsi tisti tudi ne, kteri ne razumijo jezika, kterega oporoko delajoči govori. Se mora naročito rečti in zapisati, da je oporoko človek storil pri dobrej pameti, in kak želi pogreb imeti. Začne se oporoka veči del s svetim križem.

Oporoka.

V imenu Boga Očeta in Sina in svetega Duha. Amen.

Človeku je smertna ura skrita, zato sim sklenil pri dobrej pameti svojo oporoko in zadnjo sporočilo spisati.

1. Svojo dušo izročim Bogu, truplo naj 3 duhovniki k pogrebu spremijo in po keršansko — katolško pokopljejo.

2. Poglavitnega naslednika vsega svojega premoženja postavim svojega naj starejšega sina Mohorja; on mora vender:

3. Plačati pogreb, osmico, lětnico in še pet svetih maš.

4. Mojemu sinu Jurju mora dati pet sto goldinarjev srebra, mojej hčeri Micìki pet sto goldinarjev,

hčeri Marici, Milačinji na Suhi sto in petdeset goldinarjev srebra.

5. Svojemu sosedu Tratniku odpustim tistih petdeset goldinarjev srebra, ktere mi je dolžen.

6. Vsaki mojih poslov dobi dvajset goldinarjev srebra.

7. Med uboge naše fare naj se v dan mojega pogreba po gospodu fajmoštru razdeli deset goldinarjev srebra.

V Kostanjevici 18. novembra 1853.

Peter Tomažič, Pekar.

9. Vozni listi.

Vozniku, kteri ima blago nekam zapeljati, se da odpert list seboj, v kterem stoji, kam se blago sliši in koliko se ima vozniku voznine plačati. Tak list se imenuje: vozni list. Naredi se blizo tako le:

Zverhaj se postavi beseda: Vozni list; potlej se zapiše ime voznikovo, in od kod da je, ime, stan in prebivališče tega, komur se blago pošlje, za tim se imenuje blago poslano, kakö je zavito ali zabito; kako težko in s kakim znamenjem zaznamenovano; zadnič se zapiše voznina od vsakega centa po sebi ali od vsega blaga vkupej, kakor se je namreč z voznikom pogodilo in se še pristavi, kadaj se je blago odposlalo in doklej bi moglo na svoje mesto priti.

Nekdo pošlje v skrinji 4 cente kave iz Tersta gospodu Rupertu Orliču v Celovec.

Vozni list.

Po vozniku Valentinu Kureju, Robniku v Zakomcu pri Zili pošljem gospodu Rupertu Orliču v Celovcu četiri cente kave v skrinji zaznamenvanej s **BL.** *Ako blago lepo obvarovano in o pravem času, namreč do danes črez 14 dni,*

oprimete, blagovolite plačati, kakor je pogodjeno, 1 gl. 30 kr. sr. za cent.

Se spodobno priporočim.

V Terstu 5. maja 1853.

J. J.

10. Javni oglasi.

Ako nekdo hoče občinstvu, ljudem, nekaj oznaniti in oglasiti, se to natisniti da v novine, ali se pak prilepijo take oznanila na javnih mestih, da se berejo. Take pisma ali oznanila se imenujejo: Javni oglasi.

Taki oglasi se morajo spisati, kolikor mogoče, kratko in jasno; stvar ktera se oznani, se mora opisati na tenko in pristaviti, kde in kako se dobi, ako bi jo nekdo imeti hotel.

Konji na prodaj.

Četveri konji, jednaki, rujavi, pet lět stari, jeden drugega vajeni, 14 pesti visoki in brez pogreška so na prodaju. Pogodbe se zvejo pri vratarju v 29. hiši v Stermnih ulicah.

Hiša na prodaj.

Novo zidana hiša je za prodati; je 2 poshodja visoka, v lepem, zdravem kraju, blizo cesarske ceste, samo dve uri od mesta G. s precej velikim, lepim vertom in 14 lět ni potreba od nje nič davkov plačevati. Polovica cene more na hiši ostati, ako se plačuje obrest pet od sto. Več se zve pri J. J. . v . .

Prebivališče za oddati.

V mestu v 235. hiši v Ravnej ulici je v pervem poshodju po sv. Jurju prebivališče za oddati. Obstoji iz treh sob ali jisb, od kterih dve ste na ulico obernjeni, jedna na dvor, potlej iz dervarnice, kuhinje in jedne kleti. Več se zve pri gospodarju te hiše.

Denarji zgubleni.

Včeraj po pòldně je nekdo od farne cerkve do gostivnice pri Slonu 100 *goldinarjev v bankovcih zgubil, kdor jih je najdel, se lepo poprosi, da bi jih k mestnemu sodništvu prinesel, kder dobi lepo obrendo ali rešvo.*

Nova štacuna.

V Krivej ulici v 25. hiši sim štacuno napravil, kder se dobi mnogoverstno, prav

izbrano in izverstno blago, namreč, tenko ali močnejše, kakor kdo poželi, vse kolikor mogoče dober kup. Le pridite in kupite, bodem si prizadel, da more po pravici vsaki zadovoljen biti.

Mihael Veternik tergovec.

11. Prositbe.

Pismo, s kterim neko osobo ali urád za kaj prosimo se imenuje: prositba. Naredi se blizo tako le:

1. Se vzame kolek in se po sredi podolgoma prepogne in se samo po desnej polovini piše.

2. Zverhaj se napiše naslov osobe ali urada; postavim: Presvetli cesar! — Svetli knez! Slavna vlada! Častiti gospod svetovavec!

3. Se napiše, kaj želimo in prosimo, vse kolikor mogoče, kratko in jasno.

4. Se napišejo posamesni razlogi, vsaki v posebnem odstavku, za voljo kterih očakujemo, da se nam prositba izpolni. Ako se prositba upira in pozivlje na svedočbe, se morajo poznamenovane pri svojih odstavkih priložiti.

5. Zadnič se zapiše na levej strani čislo in na desnej, nekaj globokeje ime, stan in prebivališče prositelja.

Pozdravljanja in priporočevanja pri prositbah niso v navadi in se nigdar ne postavijo.

6. Zvunaj, tudi samo na desnej polovini, se napiše zverhaj naslov osobe ali urada, postavim: Presvetlemu cesarju! — Svetlemu knezu! — Slavnej vladi! Častitemu gospodu svetovavcu! . . .

7. Malo nižje se zapiše ime prositeljevo, njegov stan in prebivališče s hišnoj številkoj.

8. Poslednič se postavi prav kratko, samo z nekterimi slovi, za kaj prositelj prosi.

Dijak ali študent prosi za štipendij.

Slavna vlada!

Janez Černi, Vrankov iz Doberle vasi, dijak u pervem latin-

skem lětu prosi spodobno, da bi se njemu Vrankov zdaj izpražnjen štipendij podelil, in podpira svojo prošnjo s sledečimi razlogi:

1. Se je lanjskega lěta izverstno (eminenter) zaderžal in se vsih naukov predpisanih izverstno naučil, kakor priložena svedočba kaže.

2. Je resnično podpore potreben, ker je sin ubožnih gostovskih staršev, brez svojega doma in premoženja, kakor priča priložena ubožtvena svedočba.

3. Je v Doberli vasi doma, zna slovensko, kar dokaže svedočba priložena.

4. Je z Vrankom utemljiteljem tega štipendia v žlahti, kar dokaže kerstni list, in rodoslovna listina.

V Celovcu 9. oktobra 1853.

Janez Černi, Vrankov.

Od zvunaj se napiše:

Slavnej vladi!

Janez Černi Vrankov,

dijak pervega latinskega lěta v Celovcu,

prosi za Vrankov štipendij.

Krojaški (žnidarski) hlapec prosi, da bi ga v Ljubljani za mestljana in za krojaškega mojstra sprijeli

Slavno mestno poglavarstvo!

J. J. krojaški hlapec (drug) spodobno prosi: da bi ga v Ljubljani za mestljana in za krojaškega mojstra sprijeli, in podpira svojo prošno s sledečimi razlogi:

1. Je domorodec*) kakor kerstni list A. kaže.

2. Se je krojaštva pošteno naučil, kakor naučna listina B. priča; tudi je že 28 lèt star.

3. Je 5 lèt za krojaškega hlapca delal po svetu, kakor priloženi pismi C. in D. dokažete.

4. Je pri udovi rajnega krojača G. G. že četverto lèto za velikega hlapca, ktera je ž njim tudi popolnoma zadovoljna in misli ž njim v sveti zakon stopiti.

V Ljubljani 1. aprila 1853.

J. J.

krojaški hlapec.

*) Landeskind.

Zvunaj se napiše:

Slavnemu mestnemu poglavarstvu

Ljubljanskemu.

J. J.

Krojaški klapec pri udovi G. u Zavitej ulici u hiši 123, prosi da bi ga u Ljubljani za mestljana in za krojaškega mojstra sprijeli.

12. Domovnice.

Kdor hoče se kam na ptuje podati, mora si priskerbeti domovnico (potni list, pos, Heimathschein). Ako popotuje po tistej kronovini, kder občina, h kterej sliši, leži, je zadosti, da je domovnica od občinskega županstva (Gemeindevorstand) podpisana; kdor pa misli se v kako drugo kronovino podati, mora še to domovnico k okrajnemu glavarju (Bezirkshauptmann) nesti, da jo on brez plačila vidira, ako ni nobenega zakonitega zaderžka.

Domovnico ima napraviti županslvo tiste občine, kamor osoba, ki jo imeti želi, sliši. Napisati se ima na štempljanem papirju, in v ednem deželnih jezikov; to se vě, da pri slovenskih občinah po slovensko. Domovnica mora pa takale biti:

Okrajna glavarija Belaška.

Kronovina Koroška.

Okrog Belak.

Št. 89 (regištra.)

Domovnica.

s ktero podpisano občinsko županstvo poterdi da:

Ime Peter Molnar Reženov.

Delo, s kterim s peča: mlinar.

Star 37 lět.

Stan (oženjen ali neoženjen) neoženjen.

Kraj, kder prebiva: na Breznici prebivajoč v zvezo občine Božek

spada in da v njej pravico domovja imá. Taisti je

postave srednje

imá lase černe

„ oči plave

imá posebne znamenja brazgotino nad levim očesom, govori slovensko in nemško.

Ti list velja za štiri lěta.

V Rožeku dne 5. septembra 1853.

Podpis stranke z lastnoj rokoj.

Petcr Molnar Reženov.

Podpis občinskega župana in odbornikov:

Jernej Sekulič, župan.

Juri Mrazek } *odbornika.*
Miha Petrič }

IV. Ševiloslovje.

I. Čvetere rajtbe drobežev (razdelinov).

§. 1. Drobež je število, ktero ima eden ali več delov enote v sebi.

Da drobež izrečemo, potrebujemo dveh števil; eno, ktero povè, v koliko enakih delov je celo razdeljeno, ter pravimo, da je imenivec; drugo pa, ki kaže, koliko takih delov se mora vzeti, in pravimo, da je števec.

§. 2. Pri izrekovanju drobežov se pred števec, in potem imenivec izreče; na pr. dve tretine, pet šestin.

Ravno tako se pri zapisanju naj pred števec zapiše, se potegne pod njim čertica, in pod njo pride imenivec; na pr. $\frac{3}{4}$, $\frac{5}{6}$.

§. 3. Je (zgorni) števec manjši od (spodnega) imenivca, mu rečemo, da je pravi drobež; na pr. $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{4}{5}$.

Če je števec enak imenivcu, ali veči, kakor imenivec, rečemo, da je nepravi drobež; na pr. $\frac{3}{3}$, $\frac{4}{3}$, $\frac{8}{3}$.

Število, ktero je iz celega števila in iz pristavljenega drobeža sostavljeno, se imenuje mešano število; na pr. $1\frac{3}{4}$, $5\frac{1}{2}$, $8\frac{3}{5}$.

§. 4. Vsak nepravi drobež se da v celo ali v mešano število spreoberniti, če se števec s razdelcem deli, dobitek da število celin; če pa kaj ostane, se ostajk k celemu številu pridene; na pr. $\frac{8}{4} = 2$, $\frac{7}{4} = 1\frac{3}{4}$, $\frac{12}{5} = 2\frac{2}{5}$.

Mešano število se vravna, če se celo število z imenivcem drobeža zmnoži, števec pa množini prišteje; na pr. $3\frac{2}{5} = \frac{17}{5}$, $5\frac{3}{4} = \frac{23}{4}$.

§. 5. Po navadi se drobež v drobiš zmeni, na pr. v krajcarje, funte, čevlje i. t. d., kar se pri malem lehko iz glave zrajta; na pr. $\frac{1}{4}$ gl. je 15 kr., $\frac{1}{2}$ cnt. je 50 ℔. Pisaje se smnoži števec z drobivcem (kolikor delov celo ima), in z razdelcem množina deli, da se krajcarji, funti i. t. d. dobé. Na pr. koliko je $\frac{3}{4}$ gl.? — 45 kr.

$$\begin{array}{r|r|l} & 3 \times 60 & \\ \hline 4 & 180 & 45 \text{ kr.} \end{array}$$

§. 6. Če je drobež prevelik se lehko skrajša, ako se s kako številko brez ostajka v zgornem in spodnem razšteti da. Na pr. $\frac{12}{60}$ gl. se razšteje z 2,

da $\frac{6}{30}$; pa z 3, in ima $\frac{4}{20}$; še bolj z 6, in da $\frac{2}{10}$; nar bolj z 12, in pusti $\frac{1}{5}$ gl.

Drobeži se doštevajo, odštevajo, poštevajo in razštevajo, kakor cele števila.

1. Došteva drobežev.

§. 1. **Drobeži enakih imenivcev** se doštevajo, če se njih števci doštejejo, in eden zmed imenivcev podpiše. Na pr.

1) Koliko znese $\frac{1}{8}$ gl., $\frac{3}{8}$ gl. in $\frac{5}{8}$ gl.? — $1\frac{1}{8}$ gl

$\frac{1}{8} + \frac{3}{8} + \frac{5}{8} = \frac{9}{8}$ ali $1\frac{1}{8}$ gl.

§. 2. **Drobeži neenakih imenivcev** se doštevajo, če se vsi imenivci vkup zmnožijo, se števci doštejejo in se občji imenivec podpiše. Ker se pa z manjšimi števili ložeje rajta, drobeže na naj manjše občje imenivce devamo. Naj manjši občji imenivec se pa tako le najde:

a) Vsi imenivci se u versto eden za drugim zapišejo, in manjši, ki so u večih brez ostanka zapopadeni, se preškertnejo.

b) Zdaj se pogleda, ali od ostalih imenivcev nista dva ali jih več s kakim občjim številom razdelivih. Je to, se potegne pod nje čerta, se postavi na levo število, s katerim so tisti imenivci razdelivi, in se delé z njim razdeljivi imenivci; tisti imenivci, kteri niso razdelivi, se nespremenjeni spod pristavijo, od druzih pridejo pa le razdelci spod.

c) Dobljene nove števila se, če se da, vnovič ravno tako skrajšajo, in to tako dolgo, da ni pod čertoj

nobenega para imenivcev več, kteri bi se dal s kakim številom brez ostajka deliti.

d) Se smnožijo števila pod čerto, in števila, ktere na levém stojé, s kterimi se je delilo, eno k drugim. Množina je nar manjši občji imenivec.

e) Najdeni občji imenivec se z vsakim danim imenivcem deli, in z dobitkom njegov pristojin števec smnoži; množina je novi števc. Navadno se zraven drobežev pokončna čert potegne, na verh občji imenivc zapiše, na levo dobljeni dobitki; na desno pa se postavijo množine, ktere nove števce dajo. Na pr.

Za 1 funt sladkora (cukra) se plača $\frac{2}{3}$ gl., za 1 funt kave pa $\frac{3}{4}$ gl.; koliko skupej? — $1\frac{5}{12}$ gl.

	12	
$\frac{2}{3}$	4	8
$\frac{3}{4}$	3	9

17 : 12 = $1\frac{5}{12}$ gl.

Ker se razdelca 3 in 4 ne dasta skrajšati, se med seboj smnožita; množina 12 je tedaj občji raždelc.

Koliko znese $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{5}{6}$, $\frac{7}{12}$ gl. celih gold.?

	12	
$\frac{1}{2}$	6	6
$\frac{2}{3}$	4	8
$\frac{3}{4}$	3	9
$\frac{5}{6}$	2	10
$\frac{7}{12}$	1	7

2, 3, 4, 6, 12

40 : 12 = $3\frac{4}{12}$ ali $3\frac{1}{3}$ gl.

Koliko celih goldinarjev znese $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{2}{5}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{5}{12}$, $\frac{2}{15}$, $\frac{1}{18}$ gl.?

	360	
$\frac{1}{2}$	180	180
$\frac{2}{3}$	120	240
$\frac{3}{4}$	90	270
$\frac{2}{5}$	72	144
$\frac{5}{8}$	45	225
$\frac{5}{12}$	30	150
$\frac{2}{15}$	24	48
$\frac{1}{18}$	20	20

$1097 : 360 = 3\frac{17}{360}$

$=17$

$\frac{17}{360}$

2, 3, 4, 5, 8, 12, 15, 18.
2 | 4, 6, 15, 9
2 | 2, 3, 15, 9
3 | 2, 1, 5, 9

$2 \times 5 \times 3 \times 2 \times 2 \times 3 = 360$

f) **Navadni neenaki drobeži goldinarski se dajo tudi iz glave urno v drobiš zmeniti, in urno izrajtati. Na pr. Koliko znese $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{5}{6}$, $\frac{4}{5}$ gl.?**

gl.	kr.
$\frac{2}{3}$	40
$\frac{1}{2}$	30
$\frac{3}{4}$	45
$\frac{5}{6}$	50
$\frac{4}{5}$	48
3 gl. . . .	33 kr.

§. 3. Ako so v doštevnah cele ali mešane števila, se cele števila doštevajo za se, in drobeži za se, in če so v drobežih cele števila zapopadene, se k celim prištejejo. Na pr.

Za neko zidanje znesó stroški za zidarje $856\frac{1}{2}$ gl., za tesarje $215\frac{3}{4}$ gl., za ključavničarsko $123\frac{3}{4}$ gl., za kamenje, les in drugo pripravo 542 gl., za razne reči $317\frac{3}{8}$ gl.; koliko bi vse veljalo? — $2055\frac{3}{8}$ gl.

		8
$856\frac{1}{2}$	4	4
$215\frac{3}{4}$	2	6
$123\frac{3}{4}$	2	6
542-	-	-
$317\frac{3}{8}$	1	3
$2055\frac{3}{8}$		$19 : 8 = 2\frac{3}{8}$

2, 4, 4, 8

2. Odšteva.

§. 1. Drobeži, ki imajo **enake imenivce** se odštevajo, če se naštevk na levo, odštevk pa na desno zapiše, vsred znamnje (—) odštevec postavi, manjši števec od večega odšteje, in ostajk pod imenivec podpiše. Na pr.

Neki težak si zasluži na dan $\frac{4}{5}$ gl., izda pa $\frac{2}{5}$ gl., koliko si prihrani vsaki dan? — $\frac{2}{5}$ gl. ali 24 kr.

$$\frac{4}{5} - \frac{2}{5} = \frac{2}{5} \text{ gl.}$$

§. 2. Če imata drobeža **neenaka imenivca**, se morata pred simenivčati, potem se še le novi števec od števca odšteje, in za imenivec se postavi občji imenivec. Na pr.

Minka kupi dva robca: pervi velja $\frac{3}{4}$ gl., drugi pa $\frac{2}{5}$ gl.; za koliko je pervi dražji? — $\frac{7}{20}$ gl. ali 21 kr.

		20
$\frac{3}{4}$	5	15
$\frac{2}{5}$	4	8
		$\frac{7}{20}$ gl.

§. 3. Kadar je drobež ali mešano število od celega stevila vzeti, se pri celém številu 1 celo

posodi, se v drobež razdene na toliko delov, kolikor imenivec drobeža v odštevku pokaže, in potem se še le odšteva opravi. Na pr.

V sodčiku sta bila 2 vedra vola; če se ga je $\frac{2}{5}$ vedra potočilo; koliko ga še ostane? — $1\frac{3}{5}$ vedr.

$$\begin{array}{r} 2 \\ \frac{2}{5} \\ \hline 1\frac{3}{5} \end{array}$$

Kerčmar kupi štertinek vina za $65\frac{3}{4}$ gl. in ga za 84 gl. proda; koliko ima dobička? — $18\frac{1}{4}$ gl.

§. 4. Je celo število od mešanega odjemati, se drobež naštevka postavi precej v ostajk, in potem se odštejejo cele števila. Na pr.

Nekdo je dolžen $345\frac{3}{4}$ gl., in plača 232 gl.; koliko še dolžen ostane? — $113\frac{3}{4}$ gl.

$$\begin{array}{r} 345\frac{3}{4} \\ 232 \\ \hline 113\frac{3}{4}\text{ gl.} \end{array}$$

§. 5. Kadar je drobež ali mešano število od mešanega števila odjemati, in je v naštevku drobež manjši od drobeža v odštevku, se pri celem številu 1 celo posodi, se zdrobi v drobežinske dele, kakoršne imenivec v odštevku ima, in tem se števec naštevku prišteje; vse drugo gre po pravilu. Na pr.

Gospodinja proda dežo masla. Ta vaga z maslom vred $45\frac{1}{4}$ ℔; prazna deža pa vaga $7\frac{3}{4}$ ℔; koliko je gotovega masla? — $37\frac{1}{2}$ ℔.

$$\begin{array}{r} 45\frac{1}{4} \\ 7\frac{3}{4} \\ \hline 37\frac{2}{4}\text{ ali }\frac{1}{2}\text{ ℔} \end{array}$$

Oštir ima $40\frac{1}{2}$ štertineka vina, in ga potoči skoz leto $24\frac{4}{5}$ štertinekov; koliko je še vina založenega? — $15\frac{7}{10}$ štart. ali 15 štert. in 7 veder.

$$\begin{array}{r|c|c} & \multicolumn{2}{c}{10} \\ 40\frac{1}{2} & 5 & 5 \\ 24\frac{4}{5} & 2 & 8 \\ \hline 15\frac{7}{10} & & \frac{7}{10} \end{array}$$

Vervar dobi 3 butare prediva, perva vaga 6 cnt. $24\frac{1}{2}$ ℔, druga 5 cnt. 45 ℔, tretja 8 cnt. $54\frac{3}{4}$ ℔; tega sčasoma proda $28\frac{1}{4}$, 75, $18\frac{1}{2}$, $48\frac{1}{4}$, 97 ℔. Koliko je še prediva? — 17 cnt $57\frac{1}{4}$ ℔.

3. Pošteva ali množitev drobežev.

§. 1. Kadar je drobež s celim številom množiti, se števec s celim številom zmnoži, in imenivec se nespremenjen pusti. Na pr.

Gospodinja proda 4 ℔ masla, po $\frac{2}{5}$ gl.; koliko je skupila? — $1\frac{3}{5}$ gl. ali 36 kr.

$$\frac{2}{5} \times 4 = \frac{8}{5} = 1\frac{3}{5} \text{ gl},$$

§. 2. Če je mešano število s celim številom množiti, se pred mešano število vravna in potem množitva opravi, kakor je zgoraj rečeno. Na pr.

Koliko velja $6\frac{1}{2}$ cnt. sterdi (meda), če je cent po 22 gl. v srebru? — 143 gl.

$$\begin{array}{l} 6\frac{1}{2} \times 22 \\ \hline 13 \times 22 \\ \hline 2 \mid 286 \mid 143 \text{ gl.} \end{array}$$

§. 3. Drobež se z drobežem smnoži, če se števec s števcem in imenivec z imenivcem smnoži. Na pr.

1 prač trakov velja $\frac{2}{3}$ gl.; koliko velja $\frac{3}{4}$ prača?

$$\frac{2}{3} \times \frac{3}{4} = \frac{\overset{6}{\smile}\!\!6}{12} \,\Big|\, \frac{1}{2} \text{ gl.}$$

§. 4. Kadar je mešano število z drobežem, ali z mešanim številom množiti, se pred mešane števila vravnate, in potem števec s števcem in imenivec z imenivcem zmnoži. Na pr.

1 prač platna velja $\frac{2}{3}$ gl.; koliko velja $42\frac{2}{3}$ pračov?

$$\frac{\frac{2}{3} \times 42\frac{2}{3}}{\frac{2}{3} \times \frac{128}{3}} = \frac{256}{9} = 28\frac{4}{9} \text{ gl.}$$

Kmet proda $7\frac{1}{2}$ sežnjev derv po $4\frac{3}{4}$ gl.; koliko mu veržejo? — 39 gl.

$$\frac{7\frac{1}{2} \times 4\frac{3}{4}}{\frac{15}{2} \times \frac{19}{4}} = \frac{285}{8} = 35 \text{ gl. } 37\tfrac{1}{2} \text{ kr.}$$

Lesar nakupi $75\frac{1}{2}$ sežnjev terdih, $42\frac{3}{4}$ sežnjev pa mehkih dervá. On plača za seženj terdih 5 gl., za sežen mehkih pa 3 gl. v srebru, in proda terde derva po 7 gl., mehke pa po 4 gl. v sr.; koliko ima dobička pri njih? — $193\frac{3}{4}$ gl.

Kuplen terd. les.

$$\frac{75\frac{1}{2} \times 5}{\frac{151}{2} \times 5} = \frac{755}{2} = 377\tfrac{1}{2}$$

Prodan terd. les.

$$\frac{75\frac{1}{2} \times 7}{\frac{151}{2} \times 7} = \frac{1057}{2} = 528\tfrac{1}{2}$$

Kuplen mehek les.

$$\frac{42\frac{3}{4} \times 3}{\frac{171}{4} \times 3} = \frac{513}{4} = \frac{128\frac{1}{4}}{505\frac{3}{4}} \text{ gl.}$$

Prodan mehek les.

$$\frac{42\frac{3}{4} \times 4}{\frac{171}{4} \times 4} = \frac{684}{4} = \frac{171}{699\frac{1}{2}}$$

prodal za $699\frac{1}{2}$ gl.
nakupil za $505\frac{3}{4}$ „
dobička je $193\frac{3}{4}$ gl.

Krojač (šivar) kupi 5 pračev sukna po $7\frac{1}{4}$ gl., 2 prača po $5\frac{3}{8}$ gl., 3 prače po $4\frac{3}{5}$ gl. in 10 pračev po $4\frac{5}{6}$ gl.; koliko znese to po samem, in koliko skupej? — 5 prč. po $7\frac{1}{2}$ gl. verže $36\frac{1}{4}$ gl. 2 prč. po $5\frac{3}{8}$ gl. $= 10\frac{3}{4}$ gl. 3 prč po $4\frac{3}{5}$ gl. $= 13\frac{4}{5}$ gl., in 10 prč. po $4\frac{5}{6}$ gl. $= 48\frac{1}{3}$ gl.; u vsem $109\frac{2}{15}$ gl.

$7\frac{1}{4}$ gl. $\times 5$
$\frac{29}{4}$ „ $\times 5 = \frac{145}{4} = 36\frac{1}{4}$
$5\frac{3}{8}$ „ $\times 2$
$\frac{43}{8}$ „ $\times 2 = \frac{86}{8} = 10\frac{3}{4}$
$4\frac{3}{5}$ „ $\times 3$
$\frac{23}{5}$ „ $\times 3 = \frac{69}{5} = 13\frac{4}{5}$
$4\frac{5}{6}$ „ $\times 10$
$\frac{29}{6}$ „ $\times 10 = \frac{290}{6} = 48\frac{1}{3}$
$109\frac{2}{15}$ gl.

60	
15	15
15	45
12	48
20	20

4, 4, 5, 3
$4 \times 5 \times 3 = 60$

$128 : 60 = 2\frac{2}{15}$ gl.

Neki vohernik nakupi 125 vaganov erži po $6\frac{1}{4}$ gl. v šajni, 72 vaganov pa po $6\frac{1}{5}$ gl. v šajni. Bi jo bil na dobiček prodal, dokler je cena rastla, pa le čaka z njo, misleč, da bo cena še bolj poskočila; ali cena vpade, in je zdaj prisiljen vagan po 4 gl. v šajni prodavati. Za koliko je na zgubi? — $439\frac{13}{20}$ gl.

$6\frac{1}{4}$ gl. $\times 125$
$\frac{25}{4}$ „ $\times 125 = \frac{3125}{4} = 781\frac{1}{4}$
$6\frac{1}{5}$ „ $\times 72$
$\frac{31}{5}$ „ $\times 72 = \frac{2232}{5} = 446\frac{2}{5}$
197 vaganov $1227\frac{13}{20}$ gl.
4 gl. $\times 197 = 788$
$439\frac{13}{20}$ gl.

20	
5	5
4	8

$\frac{13}{20}$

Kmet je mestnjanu dolžeu. On temu proda $8\frac{3}{4}$ vedrov vina po $23\frac{2}{5}$ gl., in mu še $35\frac{1}{4}$ gl. dolžen ostane; koliko mu je bil dolžen? — $169\frac{1}{2}$ gl.

Oštir proda $24\frac{1}{2}$ vedrov vina po $6\frac{3}{4}$ gl. v srebru; koliko mu vino verže, in koliko pridobi, če je sam vedro po $5\frac{1}{2}$ gl. v srebru plačal? — Za vino dobi $165\frac{3}{8}$ gl., dobička ima $30\frac{5}{8}$ gl. v srebru.

4. Razšteva drobežev.

§. 1. Kadar je drobež s celim številom razšteti, se imenivec s celim številom množi, števec pa nepremenjen ostane. Na pr.

Med 3 vboge je razdeliti $\frac{3}{4}$ gl. vsim enako; koliko pride na enega? — $\frac{1}{4}$ gl. ali 15 kr.

$$\frac{3}{4} : 3 = \frac{3}{4 \times 3} = \frac{3}{12} \,\Big|\, \frac{1}{4} \text{ gl.}$$

§. 2. Kadar je mešano število s celim številom deliti, se mešano število vravna, čc se celo število z imenivcem pošteva, in z množino števec razšteva. Na pr.

Žitar proda 24 vaganov ovsa za $28\frac{4}{5}$ gl. v srebru; na koliko mu pride vagan? — $1\frac{1}{5}$ gl.

$$\frac{28\frac{4}{5}}{\frac{144}{5}} : 24 = \frac{144}{5 \times 24} = \frac{144}{120} = 1\frac{1}{5} \text{ gl.}$$

§. 3. Celo število se z drobežem deli, če se s obernjenim delivcem zmnoži, to je, celo število se z imenivcem drobežovim smnoži, in množina s števcem deli. Na pr.

Koliko funtov kave se dobi za 12 gl., če 1 funt $\frac{4}{5}$ gl. velja? — 15 ℔.

$$12 : \frac{4}{5} = 12 \times \frac{5}{4} = \frac{60}{4} = 15 \text{ ℔.}$$

§. 4. Drobež se z drobežem deli, če se razštevina z obernjenim delivcem zmnoši, namreč števec s števcem in imenivec z imenivcem. Na pr.

Koliko velja 1 prač platna, če velja $\frac{3}{4}$ prača $\frac{1}{2}$ gl.? — $\frac{2}{3}$ gl.

$$\frac{1}{2} : \frac{3}{4} = \frac{1}{2} \times \frac{4}{3} = \frac{4}{6} \Big| \frac{2}{3} \text{ gl.}$$

§. 5. Kadar je mešano stevilo z mešanim številom deliti, se mešana števila vravnata, če se razštevina z obernjenim delivcem zmnoži. Na pr.

Za $12\frac{1}{2}$ tisuč (tavzent) opeka (cigla) se plača $187\frac{1}{2}$ gl. v srebru; počem pride 1 tisučka? — 15 gl.

$$187\frac{1}{2} : 12\frac{1}{2} = \frac{375}{2} : 25\frac{1}{2} = \frac{375}{2} \times \frac{2}{25} = \frac{750}{50} = 15 \text{ gl.}$$

Za 4 okoljce, kterim je toča polje pobila, se nabere $267\frac{1}{2}$ vaganov pšenice, $150\frac{3}{4}$ vaganov erži, $152\frac{2}{3}$ vaganov ječmena in $285\frac{1}{4}$ vaganov koruze ali turšice. To zernje se je enakoma razdelilo; praša se: koliko se je zernja vsega nabralo; koliko zernja posamesnega plemena je dobila vsaka okolica, in koliko zernja skupej? — Cela bernja je znesla $856\frac{1}{6}$ vaganov, vsaka okolica je dobila $66\frac{7}{8}$ vaganov pšenice, $37\frac{11}{16}$ vaganov erži, $38\frac{1}{6}$ vaganov ječmena, in $71\frac{5}{16}$ vaganov turšice, skupej $214\frac{1}{24}$ vaganov zernja.

II. Primere in ravnomerine.

(Verhältnisse und Proporzionen.)

a. Primere (sprimerki.)

§. 1. Primerjenje dveh enakoimnih števil, viditi, kolikokrat je edno veče kakor drugo, se imenuje primera.

§. 2. Za vsako primero ste potrebni dve števili. Pravimo jima u d a, pervemu na levi pravimo s p r e d n j i u d, drugemu na desni z a d n j i u d. Če na pr. 24 kr. in 6 kr. primerimo, viditi, kolikokrat je 24 kr. toliko kakor 6 kr., je 24 kr. sprednji ud, 6 kr. pa zadnji ud primere med 24 kr. in 6 kr.

§. 3. Da se najde, kolikokrat je zadnji ud v sprednjem zapopaden, se mora sprednji ud s zadnjim razšteti. Zato se primera tako zaznamnja, da se med uda znamnje razšteve postavi; na pr. 24 : 6, kar se bere: 24 primerjeno k 6, ali pa 24 proti 6.

§. 4. Če je sprednji ud kake primere večji, kakor zadnji, se imenuje u p a d a j o č a primera; na pr. 4 : 3, 6 : 2.

Če je pa sprednji ud kake primere manjši kakor zadnji, se primera imenuje r a s t e j o č a. 1 : 2, 3 : 5, 8 : 12.

§. 5. Primera, ki je v drobežih ali v mešanih števitih izrazena (izrečena), se da v celih števitih postaviti, če se števec pervega uda z imenivcem drugega uda, števec drugega uda pa z imenivcem pervega uda smnoži. Navadno se pred imenivci preškertnejo in prestavijo, to je, imenivec pervega uda se prestavi v drugi ud, imenivec drugega uda pa v pervi; če so mešane števila, se pred vravnajo; na pr.

$\frac{3}{4} : \frac{4}{5}$	$3 : \frac{4}{5}$	$\frac{3}{8} : 5$	$\frac{2}{5} : 2\frac{1}{4}$	$3\frac{1}{2} : 5\frac{2}{3}$
5 4	5	8	4 9	7 2
15 : 16	15 : 4	3 : 40	5	3 17
			8 : 45	21 : 34

§. 6. Primera se da skrajšati, če se namreč sprednji in zadnji ud s tistim številom razšteje; na pr.

3	4	5
15 : 6	28 : 8	10 : 5
5 : 2	7 : 2	2 : 1

b. Ravnomerine.

§. 1. V enakost postavljene dve enake primere imenujemo **ravnomerino**. Na pr. 6 pračev sukna velja 24 gl., 2 prača velja tretjino od 24 gl., tedej 8 gl. Primera pračev je tukaj 6 pračev : 2 prača, primera goldinarjev 24 gl. : 8 gl.; 2 prača je v 6ih 3 krat zapopadeno, 8 gl. v 24ih tudi 3 krat; primere ste tedej enake in daste ravnomerino, ki se tako bere: 6 v primeri proti 2 je enako 24 proti 8; ali 6 proti 2 kakor 24 proti 8, piše se pa: 6 : 2 = 24 : 8.

§. 2. Ravnomerina je iz štirih udov. Pervi in četerti ud se imenujeta **unajna**, drugi in tretji pa **notrajna** uda. V prejšni ravnomerini 6 : 2 = 24 : 8 je 6 pervi, 2 drugi, 24 tretji, 8 četerti ud; 6 in 8 sta unajna, 2 in 24 notrajna uda.

§. 3. Ravnomerina mora ali dve **upadajoče**, ali dve **rastejoče** primere imeti. Je tedej v kaki ravnomerini četerti ud manjši kakor tretji, mora tudi drugi ud manjši biti kakor pervi; je pa četerti ud večji kakor tretji, mora tudi drugi večji biti kakor pervi. Tako je na pr.

8 : 2 = 24 : 6 upadajoča

3 : 15 = 5 : 25 rastejoča

§. 4. U vsaki ravnomerini mora množina unajnih udov enaka biti množini notrajnih udov. Na pr. 3 : 2 = 6 : 4; unajna uda sta 3 in 4, njih množina 12; notrajna uda sta 2 in 6, njih množina tudi 12; množina unajnih udov je toraj enaka množini notrajnih udov.

§. 5. Če so v ravnomerini le trije udje znani, se neznani ud lehko da najti. Iz ravnomerine, v kteri so le trije udje znani, neznani ud najti, se pravi ravnomerino u g a n i t i. Neznani ud se s čerko x zaznamnja.

a) Unajin ud ravnomerine najti, se smnožita notrajna uda, in množina se zdeli s znanim unajnim udom; na pr.

$5 : 10 = 3 : x$, ker je $x = 6$, tak je $5 : 10 = 3 : 6$

$30 : 5 = 6$

$x : 7 = 4 : 2$, ker je $x = 14$, tak je $14 : 7 = 4 : 2$

$28 : 2 = 14$

b) Notrajni ud ravnomerine najti, se smnožita unajna uda, in množina se zdeli s znanim notrajnim udom; na pr.

$4 : 5 = x : 10$, ker je $x = 8$, tak je $4 : 5 = 8 : 10$

10×4

$40 : 5 = 8$

$12 : x = 8 : 6$, ker je $x = 9$, tak je $12 : 9 = 8 : 6$

12×6

$72 : 8 = 9$

§. 6. Da se prepričamo, da je ravnomerina prav, primerimo množino unajnih udov z množino notrajnih udov; na pr. $12 : 9 = 8 : 6$.

*

Tukej je množina unajnih in množina notrajnih udov 72; torej je ravnomerina pravična.

§. 7. Kadar se dva razpola števil tako stikata, da če se en razpol zvikšuje, tudi drugi v ravno tej meri rase, in če se en razpol zmanjšuje, tudi drugi v ravno tej meri upada; se imenujeta ta razpola števil ravnomerna, ali pravimo: sta v ravni primeri.

Tako sta blago in cena v ravni primeri; zakaj 2 krat toliko ravno tistega blaga velja 2 krat toliko denarjev, polovica blaga velja tudi le polovico toliko denarjev, i. t. d. Blago in cena sta tedaj v taki stiki, da oba po eni meri rasteta, ali pa oba po eni meri upadata, to je blago in cena sta v ravni primeri.

§. 8. Kadar se dva razpola števil tako stikata, da če se en razpol zvikšuje, se drugi v tej primeri zmanjšuje, pravimo: sta v napak primeri.

Tako sta število delavcev in čas dela v napak primeri; zakaj 2 krat toliko delavcev bo potrebovalo le na pol toliko časa: pol toliko delavcev bo potrebovalo 2 krat toliko časa. Če tedaj število delavcev rase, se čas dela v ravno tej primeri zmanjšuje; in če se število delavcev zmanjšuje, rase čas dela v ravno tej primeri.

III. Prosta tristavka.

(Regel de tri).

§. 1. Če sta dva razpola števil v ravni, ali v napak primeri, in če ste enega razpola števila dane, od primerjenih števil drugega razpola pa je le eno

število znano; se drugo, neznano število, najde po rajtbi, ki se ji pravi **tristavka**.

§. 2. Vsaka prosta tristavka se po **ravnomerini** ugane, in scer po tehle pravilih:

1. Skupej spadajoča števila se zapišeta vštric, in enačna eno pod drugega; če niso enakega imena, se morajo pred poimeniti.

2. Neznano število x naj se postavi v četerti ud, in z njim enoimno število v tretji ud; dve števili drugega razpola pridete v pristojni versti v pervi in drugi ud. Da se ta versta odmeni, naj se presodi po okolšinah naložitve, ali bo x (neznano število) večji ali manjši kakor z njim enoimno število. Če bo x večji, je četerti ud večji kakor tretji; zato se mora manjši število drugega razpola v pervi, in večji v drugi ud postaviti. Če bo pa x manjši, je druga primera upadajoča; zato se tudi števila drugega razpola v upadajočo primero postavite, ter se večji v pervi, in manjši v drugi ud denete.

3. Zadnič se notrajna uda smnožita, in se množina s znanim unajnim udom zdeli.

Primerki in naložitve.

1.) 6 vaganov pšenice velja 24 gl.; koliko bo veljalo 8 vaganov? — 32 gl.

6 vaganov 24 gl.	vgn.	vgn.		gl.	gl.
8 „ x „	6 :	8	=	24 :	x
		192 :	6	=	32 gl.

Zapiše se naj pred primera 32 : x. Potem se praša: če 6 vag. 24 gl. velja, ali bo 8 vag. več ali

manj veljalo? Gotovo da več; tedej bo x večji kakor 24, zato mora tudi drugi ud večji biti, kakor pervi. Iz dveh števil drugega razpola se torej postavi manjši 6 v pervi, večji 8 pa v drugi ud, in ravnomerina se ugane.

2.) Kaj velja 6 centov šipk (ježic) ali knopra, če se 9 centov za 45 gl. kupi? — 30 gl.

9 centov 45 gl.		cnt. cnt. gl. gl.
6 „ x „		$9 : 6 = 45 : x$
		$270 : 9 = 30$ gl.

Sklepa se: če se za 9 cnt. 45 gl. plača, ali se bo za 6 cnt. več ali manj plačalo? Očitno manj; x bo torej manjši kakor 45, in zato mora tudi dveh števil unega razpola večji 9 v pervi in manjši 6 v drugi ud priti.

3) 12 delavcev skonča neko delo v 30 dneh; koliko delavcev bo treba, de se bo to delo v 20 dneh skončalo? — 18 delavcev.

12 delav. 30 dni		dn. dn. dlv. dlv.
x „ 20 „		$20 : 30 = 12 : x$
		$360 : 20 = 18$ delav.

Sklepa se: če 12 delav. delo v 30 dneh skonča, bo, če se ima delo v 20 dneh storiti, gotovo več delavcev treba; x bo torej večji, kakor 12., i. t. d.

4) Oštir kupi 4 štertineke in 3 Austr. vedre vina za 306 gl. 44 kr.; na koliko mu 1 polovnjak (5 veder) pride? — 35 gl. 40 kr.

4 štertineki 306 gl. 44 kr.

1 polovnjak x gl.

štart.	vdr.	vdr.	gl.	kr.	gl.
4	„ 3	: 5	= 306	„ 44	: x
10			60		
43		: 5 ×	18404		

92020 : 43 = 2140 kr. ali 35 gl. 40 kr.

§. 3. Ker so primere raznega imena, se morajo poimeniti, tedej se denejo štertineki na vedra, goldinarji pa na krajcarje, in ravnomerina se ugane.

1) Če se za glavo sladkora, (cukra) ki $6\frac{1}{2}$ ℔ vaga, $7\frac{4}{5}$ gl. šajna plača; koliko se bo za drugo glavo tiste sorte plačalo, ki $9\frac{3}{4}$ ℔ vaga? — 11 gl. 42 kr.

$6\frac{1}{2}$ ℔ $7\frac{4}{5}$ gl.
$9\frac{3}{4}$ „ x „

℔		℔		gl.	gl.
$6\frac{1}{2}$	:	$9\frac{3}{4}$	=	$7\frac{4}{5}$	: x
13		2			
2 4		39		39	
5		3			
10		117 : 10	=	$11\frac{7}{10}$ gl.	

§. 4. Če je tristavčina naložitva v drobežih izrazena, se imenivci notrajnih udov v unajin ud presadé, imenivec unajnega uda pa v notrajin. Potem se presodi, ali se ne da drugi ali tretji notrajin ud skoz unajin, ali na opak skrajšati. Poslednjič se ostale števila vsakega uda smnože, če jih po dve ali več ostane, in ravnomerina se ugane. *)

1) Kaj velja $9\frac{1}{2}$ pračev sukna, če se 4 pračev za 17 gl. kupi? — $40\frac{3}{8}$ gl.

*) Kdor se u skrajšanju ne zavè, naj vse števila vsakega uda med sebej smnoži, in potem naložitvo po navadi opravi: pa več dela bo z rajtbo imel.

4 prači 17 gl.
$9\frac{1}{2}$ „ x „

prč. prč. gl. gl.

$$4 : 9\frac{1}{2} = 17 : x$$
$$\frac{2}{8} \quad \frac{19 \times 17}{323 : 8 = 4\frac{3}{8}\text{ gl.}}$$

2) Nekdo potrebuje k suknji za podlogo $4\frac{1}{2}$ prača $\frac{3}{4}$ vatla širokega platna; koliko platna mu bo treba, če je platno 1 prač široko? — $3\frac{3}{8}$ prače.

$4\frac{1}{2}$ prača $\frac{3}{4}$ prč. širok
x „ 1 „ „

prč. prč. šr. prč. dlg. prč. dlg.

$$\frac{4}{4} : \frac{3}{4} = 4\frac{1}{2} : x$$
$$\frac{2}{8} \quad \frac{3 \times 9}{27 : 8 = 3\frac{3}{8}\text{ prače.}}$$

Tukej se sklepa: če je platno $\frac{3}{4}$ prača široko, ga je treba za podlogo $4\frac{1}{2}$ prača; če je pa platno 1 prač široko, tedej širji, ga bo gotovo manj treba; x bo torej manjši kakor $4\frac{1}{2}$, i. t. d.

3) Če vagan pšenice $13\frac{1}{2}$ gl. šajna velja, vaga hleb za osem grošov $2\frac{2}{9}$ ℔; kako težek bo moral hleb biti, če vagan pšenice le 10 gl. velja? — 3 ℔.

$13\frac{1}{2}$ gl. $2\frac{2}{9}$ ℔.
10 „ x „

gl. gl. ℔ ℔

$$10 : 13\frac{1}{2} = 2\frac{2}{9} : x$$
$$\begin{array}{ccc} 2 & 27 & 20 \\ 9 & 3 & 2 \\ & \multicolumn{2}{c}{\overline{3\text{ ℔.}}} \end{array}$$

4) Kaj velja $4\frac{7}{8}$ pračev platna, če se $3\frac{1}{4}$ prč. za 1 gl. 57 kr. kupi? — 2 gl. $55\frac{1}{2}$ kr.

prč. prč. gl. kr. gl.

$$3\frac{1}{4} : 4\frac{7}{8} = 1 \text{ „ } 57 : x$$
$$\begin{array}{ccc} 13 & 39 & \times 3 \\ 8 & 4 & \overline{5 \text{ „ } 51 : 2} \\ 2 & 3 & \overline{\text{gl. }2 \text{ „ } 55\frac{1}{2}\text{ kr.}} \end{array}$$

Poskus.

prč. prč. gl. kr. gl.
$4\frac{7}{8} : 3\frac{1}{4} = 2$ „ $55\frac{1}{2} : x$
39 13 ×2
4 8 5 „ 51 : 3
3 2 gl. 1 „ 57 kr.

5) Koliko se bo dalo za $9\frac{3}{4}$ ℔ nekega blaga, kterega 13 ℔ 7 gl. $28\frac{1}{2}$ kr. velja? — 5 gl. $36\frac{3}{8}$ kr.

℔ ℔ gl. kr. gl.
$13 : 9\frac{3}{4} = 7$ „ $28\frac{1}{2} : x$
4 39 × 3
3 22 „ $25\frac{1}{2}$: 4
gl. 5 „ $36\frac{3}{8}$ kr.

Poskus.

℔ ℔ gl. kr. gl.
$9\frac{3}{4} : 13 = 5$ „ $36\frac{3}{8} : x$
39 4 × 4
3 22 „ $25\frac{1}{2}$: 3
gl. 7 „ $28\frac{1}{2}$ kr.

6) Predica sprede v 3 dneh 2 ℔ prediva, in dobi za funt 36 kr. plače. Če se ji da $11\frac{1}{3}$ ℔ preje; v koliko dneh jo bo spredla, in koliko dobi plačila? — V 17 dneh, in dobi 3 gl. 24 kr.

7) Če strešnik (strešni cegel) 32 kvadrat palcev pokrije, je treba za neko streho 6711 strešnikov; koliko jih bo treba, če vsak strešnik le 24 kvadrat palcev pokrije? — 8948 strešnikov.

8) V neki tovarni (fabriki) se porabi na leto 120 sežnjev 3 čevlje dolgih derv; koliko sežnjev bo $2\frac{1}{2}$ čevljev dolgih derv treba? — 144 sežnjev.

9) Novi sadonosnik se ima z drevesi nasaditi. Če se drevesa $12\frac{1}{2}$ čevljev vsaksebi posade, jih je treba 5934; koliko dreves bo treba, če se le $10\frac{3}{4}$ čevljev vsaksebi postavijo? — 6900 dreves.

10) Neki travnik pokositi je treba 12 koscev na 6 dni; koliko koscev bo moral gospodar vzeti, če hoče travnik v 4 dneh pokositi? — 18 koscev.

11) Gospodinja da platno delati; če je platno $\frac{3}{4}$ prača široko, ga bo iz te preje 54 pračev; koliko pračev ga bo dobila, če bo platno 1 prač široko? — $40\frac{1}{2}$ prč.

12) Za 12 srajc je treba 42 pračev $\frac{5}{4}$ širokega platna; koliko bo treba $\frac{4}{4}$ širokega? — $52\frac{1}{2}$ pračev.

13) Za 4 cente blaga se plača vožnine 14 gl.; koliko za 16 centov? — 56 gl.

14) Krajcarska žemlja vaga $7\frac{1}{2}$ lotov, če vagan pšenice 3 gl. 20 kr. velja, po čim mora biti vagan pšenice, če ima žemlja 8 lotov vagati? — $3\frac{5}{9}$ gl.

b. Sostavljena tristavka.

§. 5. Sostavljena tristavka se razloči od proste v tem le: Prosta tristavka obstoji le iz dveh primér, sostavljena pa iz treh ali več primer. Na pr.

1) 4 delavci izkopajo v 8 dneh 48 sežnjev dolg, 3 čevlje širok in 3 čevlje globok rov (graben); v koliko dneh ga bo 6 delavcev skončalo, če je 108 sežnjev dolg, 4 čevlje širok in 3 čevlje globok? — 12 dneh.

4 dlv.	48 sžn.	dlg.	3 čvlj.	šrk.	4 čvlj.	glbk.	8 dneh.		
6 „	108 „	„	4 „	„	3 „	„	x „		

Stava.

6 dlvc.	: 4 dlvc.	= 8 dni : x dn.	
48 sžnj. dlg.	: 108 sžnj. dlg.		
3 čvlj. šrk.	: 4 čvlj. šrk.		
4 čevlj. glbk.	: 3 čvlj. glbk.		

Izdelanje.

$$\begin{array}{rrcrl} & 6 & : & 4 & = 8 : x \\ 6 & 48 & : & 108 & \quad 18 \\ & 3 & : & 4 & \quad 3 \\ & 4 & : & 3 & \\ \hline & & & & 12 \text{ dneh.} \end{array}$$

Tukej se tako le ravna: Zapiše se naj pred primera 8 dn. x dnevov. Potem se sklepa: če 4 delavci rov v 8 dneh skončajo, bo 6 delavcev gotovo manj časa potrebovalo; primera delavcev je tedej upadajoča, namreč: 6 : 4. Zdaj se primeri x z dolgostjo: za 108 sežnjev dolg rov je več časa treba, kakor za 48 sežnj.; torej se rastejoča primera postavi, namreč: 48 : 108. Na to se primeri x z širokostjo: za 4 čevlje širok rov je več časa treba, kakor za 3 čevlje; zato je primera rastejoča, namreč: 3 : 4. Poslednjič se še primeri z globokostjo: za 3 čevlje globok rov je manj časa treba, kakor za 4 čevlje; postavi se tedaj upadajoča primera, namreč: 4 : 3. Vse drugo kakor pri prosti tristavki.

2) $25\frac{1}{2}$ pračev 2 prč. širokega sukna velja 204 gl.; koliko bo $18\frac{1}{3}$ pračev tiste sorte sukna veljalo, če je le $\frac{7}{4}$ prč. široko? — $128\frac{1}{3}$ gl.

$25\frac{1}{2}$ prč. dolg. 2 prč. šrk. 204 gl.

$18\frac{1}{3}$ „ „ $\frac{7}{4}$ „ „ x „

Stava.

$25\frac{1}{2}$ prč. dlg. : $18\frac{1}{3}$ prč. dlg. = 204 gl. : x gl.
2 prč. šrk. : $\frac{7}{4}$ prč. šrk.

Izdelanje.

51
$25\frac{1}{2} : 18\frac{1}{3} = 204 : x$
7 4
$2 : \frac{7}{4}$
4 2
3 55

$385 : 3 = 128\frac{1}{3}$ gl.

3) 50 delavcev nameče 187 sežnjev in 3 čevlje dolg jez v 36 dneh, če vsak dan od 5ih zjutraj do 12ih, in od 1 do 6ih na večer delajo; v koliko dneh bo 60 delavcev 200 sežnjev dolgo jez naredilo, če vsak dan od 6 zjutraj do 11, in od 1 do 6 na večer dela? — $38\frac{2}{5}$ dneh.

50 dlvc. $187\frac{1}{2}$ sžnj. dlg. 12 ur 36 dnh.
60 „ 200 „ „ 10 „ x „

Stava.

60 dlvc. : 50 dlvc. = 36 dn. : x dn.
$187\frac{1}{2}$ sžnj. dlg. : 200 sžnj. dlg.
10 ur : 12 ur.

Izdelanje.

60 : 50 = 36 : x dni.
375 $187\frac{1}{2}$: 200 6
75 10 : 12 4
5 2 4

$192 : 5 = 38\frac{2}{5}$ dneh.

4) 30 tkavcev stka 240 pračev platna v 16 dneh, če na dan po 9 ur tkajo; v koliko dneh skonča

45 tkavcev 390 pračev, če po 12 ur na dan delajo? — V 13 dneh.

30 tkav. 240 prč. 16 dnv. 9 ur.
45 „ 390 „ x „ 12 „

Stava.

45 tkv. : 30 tkv. = 16 dn. : x dn.
240 prč. : 390 prč.
12 ur : 9 ur.

Izdelanje.

5 45 : 30 = 16 : x dneh.
2
8 240 : 390 78
12 : 9
156 : 12 = 13 dneh.

IV. Verižni račun (udovina, sčlenkovanje.)

(Kettenrechnung.)

Verižni račun se porabi pri tristavčinah naložitvah, pri naložitvah pošteve in razšteve, posebno pa pri spremembi denarjev, mer in vag.

Ti račun se zato imenuje verižni račun, ker se njega udi kakor verižni udi skupej stikajo ali deržijo.

Za prerajtanje verižnega računa izhajajo tele pravila:

1. Potegne se pokončna čert, in se zapiše neznano število x s svojim imenom na levo; na desno vštric tega pa neznano ali vprašavno število.

2. Postavi se zopet na levo število, ki je z unim na desni enoimno, na desno pa se dene število, ki je s tim na levi enačno. Tako se postapa tako dolgo, dokler se do števila pride, ki je z neznanim številom x enakoimno.

3. Poslednič se skrajša, kar se da, imenivci drobežev se prestavijo, števila vsake strani se vkup smnožé, če jih kaj ostane, in zadnjič se večje število na desni zkoz manjše na levi zdeli. Na pr.

1) Koliko goldinarjev šajna znese 256 križevač ali kron, če 1 križevača $2\frac{1}{5}$ gl. srebra plača? — 1408 šajna.

Stava.

gl. šajn. x	256 križev
križev. 1	$2\frac{1}{5}$ gl. srebr.
gl. srebr. 2	5 gl. šajn.

Izdelanje.

x	256	128
1	$2\frac{1}{5}$	11
2	5	
5		

1408 gl. šajna.

Rešilo. Neznano število x gl. šajn. pride na levo stran čerte, prašavno število 256 križev. pa na desno, ter se reče: Koliko gl. šajn. znese 256 križev. Ker se s križev. preneha, se mora s tim imenom na levi zopet začeti, ter se reče: če 1 križev. $2\frac{1}{5}$ gl. srebr. velja. Tukaj se s goldinarjem preneha, zato se na levi s gold. začne; moramo pa vediti, da 2 gl. srbr. 5 gl. šajn. da; tedej se reče: in če 2 gl. srbr. 5 gl. šajn. da. Zadno število je zdaj z x enačno; torej je stava gotova, ki se tako le reče:

Koliko goldinarjev šajna znese 256 križev.
če 1 križevača $2\frac{1}{5}$ gl. srbr. plača
in če 2 gl. srebr. 5 gl. šajn. da?

2) Kaj velja 2 cnt. živega srebra, če se 4 loti za 21 kr. kupijo? — 560 gl.

Stava.		Izdelanje.	
gl. x	2 cnt.	x	2
cnt. 1	100 ℔	1	100
℔ 1	32 lto.	1	32 8
ctv. 4	21 kr.	4	21
kr. 60	1 gl.	3 60	1
			1680:3=560 gl.

3) Nekdo kupi 28 pračev platna za $16\frac{4}{5}$ gl. srb. po čem pride 1 prač v šajnu? — Po $1\frac{1}{2}$ gl. šajn

Stava.		Izdelanje.	
gl. šajn. x	1 prč.	x	1
prč. 28	$16\frac{4}{5}$ gl. srbr.	28	$16\frac{4}{5}$ 84 3
gl. srbr. 2	5 gl. šajn.	2	5
		5	$3:2=1\frac{1}{2}$ gl. šjn.

V. Izrajtba obrest ali činžov.

(Interessen-Rechnung.)

§. 1. U vsakdanjem življenju se pogosto zgodi, da se komur denarji posodijo. Za rabo teh dnarjev se mora vsako leto kaj plačati. To, kar se za rabo denarjev posodniku plača, se imenuje **obrest**, **činži** ali **interesi**; posojeni denarji se pa imenujejo **istina** ali **kapital**.

Pri posojilu se vselej izgovori ali pogodi, koliko obresti se bo od 100 gl. na leto plačevalo; obrest

od 100 gl. se imenuje odstotina ali percent (%). Navadno se po 4, 5, ali 6 percent plačuje.

a. Izrajtanje po 5 odstotine na leto.

§. 2. Da se letna obrest kakega kapitala po 5% hitro iz glave prerajta, si je treba zapomniti prihitleja: Kolikor goldinarjev kapitala, toliko grošov letne obresti. Na pr.

1) Koliko je letne obresti od 48 gl. po 5 percent? — 48 grošev ali 2 gl. 24 kr.

2) Koliko obresti da 680 gl. kapitala po 5 odstotine v 1 letu? — 34 gl.

3) 460 gl. je po 5% naloženih; koliko obresti dajo na leto? — 23 gl.

Kdor si zrajtati zna letno obrest po 5%, bo si gotovo tudi urno prerajtal po $2\frac{1}{2}$, $7\frac{1}{2}$ in 10 gl. percent; za $2\frac{1}{2}$ gl. percent pride polovica od 5 gl. percent, za $7\frac{1}{2}$ gl. percent polovico več, za 10 gl. percent pa 2 krat po toliko. Tako posledujoč, se zadene gotovo še na več takih pohitkov.

Po 6 odstotine na leto.

§. 3. Prihitlej: Koliko goldinarjev kapital, toliko grošev in petincev grošev letni činž po 6 percent. Na pr.

1) Koliko da obresti 75 goldinarjev po 6 percent v enem letu? — 75 grošev, to je 3 gl. 15 gr., in 75 petincev groša, to je 15 gr.; vkup 4 gl. 30 kr.

2) Koliko obresti se dobi na leto od 550 gl. po 6%? — 33 gl.

3) Koliko obresti da 980 gl. po 6% v 1 letu? — 58 gl.

Po 4 odstotine na leto.

§. 4. Kolikor goldinarjev kapital, toliko grošov brez toliko petincev groša je letna obrest po 4 odstotine. Na pr.

1) V Graški šparavki *) od 100 gl. kapitala samo po 4 gl. plačujejo. Če priden hlapec ali dekla svojo zasluženo letnino 25 gl. v šparovko položi; koliko vsako leto obresti vleče? — 25 gr. manje 25 grošnih petin t. j. 5 gr.; 25 gr. manje 5 gr. je 20 gr. ali 1 gl.

2) Koliko letne obresti da 45 gl. po 4 percent? — 45 gr. brez 45 petincev groša, to je brez 9 gr.; 45 grošov brez 9 gr. je pa 36 gr. ali 1 gl. 48 kr.

3) Koliko znese enoletna obrest od 750 gl. po 4 odstotine? — 30 gl.

4) Koliko je letni interes od 510 gl. po 4 percent? — 20 gl. 24 kr.

*) „Šparovka je za družino in druge pridne ljudi, ki veliko na obrést položiti nimajo, velika dobrota. Vzmejo, kedar kolj prineseš, tudí po goldinarji, in ti plačajo, kedar hočeš. Obrest vsakega leta h položenemu dnarju doštejejo in tudi od tega obrest vlečeš. Na mesti zasluženʼ dnar doma v nevaršini imeti, ga raj v šparovko pošli; boš brez skerbi in pri lepem dobički.“

§. 5. Da se interes kakega kapitala **za več let** dobi, se poiše naj pred interes od 1 leta, in se tolikokrat smnoži, kolikor je let. Na pr.

Kapital 300 gl. je naložen po 5 %, koliko obrest da v 3 letih? — V 1 letu da 15 gl., v 3 letih pa 45 gl.

§. 6. Da se obrest **za mesec** dobi, se iše nar pred obrest za 1 leto, in se prerajta na mesec. Na pr.

Koliko interesa se potegne od 600 gl. po 6 odstotine v 8 mescih? — Obrest 1 leta je 36 gl., za 1 mesec toraj 3 gl., za 8 mescev pa 24 gl.

§. 7. Da se obrest za dano število **dni** dobi, se iše naj pred obrest za eno leto, iz leta pa na dan. Vsak goldinar letne obresti da na dan 1 šestinec krajcarja; torej: Kolikor goldinarjev na leto, toliko šestincev krajcarja na 1 dan. Na pr.

Koliko obresti da 400 gl. po 5 percent 1 dan? — V letu da 20 gl., tedej v 1 dnevu 20 šestincev krajcarja, to je $3\frac{2}{3}$ kr.

Koliko obresti nese 840 gl. po 5 odstotine v 14 dneh? — Obrest za 1 leto je 42 gl.; toraj za 1 dan 42 šestincev krajcarja, ali 7 kr. za 14 dni tedej 1 gl. 38 kr.

Obrest, kapital, čas in percent se s številkami po tristavki prerajta.

Izrajtba obresti.

§. 8. Obrest se dobi, če se kapital s percentom smnoži, in množina skoz 100 zdeli. Na pr.

1) Koliko je letne obresti od 2650 gl. po 6 odstotine? — 159 gl.

gl. kap. gl. kap. gl. intr. gl. int.

$$100 : 2650 = 6 : x$$

$$1590 : 10 = 159 \text{ gl. intr.}$$

2) Koliko obresti da 6380 gl. po $4\frac{1}{2}\%$ v 2 letih? — $574\frac{1}{5}$ gl. int. v 2 letih.

gl. kap. gl. kap. gl. int. gl. int.

$$100 : 6380 = 4\tfrac{1}{2} : x$$

$$2 \qquad 9$$

$$200 \qquad 57420 : 200 = 287\tfrac{1}{10} \text{ int. 1 letu}$$

$$2$$

$$574\tfrac{1}{5}$$

3) Koliko obresti da 1733 gl. v 47 dneh po 6 percent? — Naložitev je prav za prav: Koliko obresti da 1733 gl. v 47 dneh, če 100 gl. kap. v 360 dneh 6 gl. obresti da? —

x gl. int. 1733 gl. kap. 47 dneh
6 gl. „ 100 gl. „ 360 „

ali: x gl. int.	6
100	1733
60 360	47
6000	81451 : 6000
	13 gl. $34\frac{1}{2}$ kr.

gl. kap. gl. kap. gl. int. gl. int.

$$100 : 1733 = 6 : x$$

$$60 \;\; 360 : 47$$

$$6000 \quad 81451 : 6000 = 13 \text{ gl. } 34\tfrac{1}{2} \text{ kr.}$$

*

Izrajtba kapitala.

§. 9. Kapital se najde, če se obrest s 100 smnoži, in množina skoz percent zdeli. Na pr.

1) Kteri kapital da po $4\frac{1}{2}$ percent na leto 279 gl. obresti? — 6200 gl. kap.

gl. int. gl. int. gl. kap. gl. kap.

$4\frac{1}{2} : 279 = 100 : x$

9 31 2

6200 gl. kapital.

2) Koliko gl. kapitala je treba, da se v $1\frac{1}{2}$ letu po 5 % 1035 gl. obresti dobi?

$1035 : 1\frac{1}{2}$

690 gl. intr. za 1 leto.

gl. int. gl. int. gl. kap. gl. kap.

$5 : 690 = 100 : x$

138

13800 gl. kap.

Izrajtba percentov.

§. 10. Percent ali odstotina se dobi, če se obrest s 100 smnoži, in množina skoz kapital zdeli. Na pr.

1) Po koliko percentov se mora 1680 gl. kapitala naložiti, da bo na leto 56 gl. obresti dal? — $3\frac{1}{3}$ %.

gl. kap. gl. kap. gl. int. gl. int.

$1680 : 100 = 56 : x$

$560 : 168 = 3\frac{1}{3}$ percentov

2) Po koliko percentov je naloženo 2115 gl., če na leto $105\frac{3}{4}$ gl. obresti nese? — 5 percent.

$$\begin{array}{l} \text{gl. kap. gl. kap.} \quad \text{gl. prc. gl. prc.} \\ 2115 : 100 = 105\tfrac{3}{4} : x \\ \quad 4 \quad 15 \quad 423 \\ \qquad\qquad\quad 25 \\ \qquad\qquad \overline{10575} : 2115 = 5\% \end{array}$$

Izrajtba časa.

§. 11. Čas se po sostavljeni tristavki prerajta. Na pr.

1) Koliko časa mora kapital 4700 gl. po $4\frac{1}{2}$ % ležati, da 423 gl. obresti nese? Naložitev je prav za prav: 100 gl. kap. da v 1 letu $4\frac{1}{2}$ gl. obresti; v koliko letih bo 4700 gl. kap. 423 gl. obresti dalo? — 2 leta.

100 gl. kap. 1 let. $4\frac{1}{2}$ gl. obresti
4700 „ „ x „ 423 „ „

$$\begin{array}{l} \text{gl. kap. gl. kap.} \quad \text{let. let.} \\ 4700 : 100 = 1 : x \\ \;\; 4\tfrac{1}{2} : 423 \quad 47 \\ \;\; 9 \qquad\; 2 \\ \qquad\quad \overline{2} \text{ letà.} \end{array}$$

2) Nekdo potegne od 1860 gl. kap. po $5\frac{1}{2}$ % $51\frac{3}{20}$ gl. obresti; koliko časa je bil naložen? — Naložitev je prav za prav: V koliko letih bo 1860 gl. kapitala $51\frac{3}{20}$ gl. obresti dalo, če 100 gl. v 1 letu $5\frac{1}{2}$ gl. da? — $\frac{1}{2}$ leta.

100 gl. kap. 1 let. $5\frac{1}{2}$ gl. obr.
1860 „ „ x „ $51\frac{3}{20}$ „ „

gl. kap. gl. kap. let. let.

$$\begin{array}{llll} 2 & 1860 : 100 = 1 : x \\ 11 & 5\frac{1}{2} : 51\frac{3}{20} & 1023 \\ & 20 \quad\ \ 2 & 93 \\ \hline & 2 \quad 1 : 2 = \frac{1}{2} \text{ leta.} \end{array}$$

3) Na nekem kmetijstvu je 8500 gl. dolga upisano (intabulirano). Čez 2 leta plača dolžnik dolg s $5\frac{1}{2}\frac{0}{0}$ vred; koliko ima plačati? — 9435 gl.

gl. kap. gl. kap. gl. int. gl. int.

$$100 : 8500 = 5\tfrac{1}{2} : x$$

$$\begin{array}{ll} 2 & 11 \\ \hline & 935 : 2 = 467\frac{1}{2} \text{ za 1 leto.} \\ & \quad\quad\quad\ \ 2 \\ \hline & \quad\quad 935 \text{ za 2 leta.} \end{array}$$

Kap. gl.	8500
Intr. za 2 let. „	935
Čez 2 leta: gl.	9435

VI. Društvinsk račun.

(Gesellschaftsrechnung.)

§. 1. Društvinsk račun uči, kako se pri kupčii ali kakem drugem poslu dobiček ali zguba po primeri vloge med deležnike razdeliti ima.

§. 2. Društvinsk račun se po tristavki ugane. To se zgodi, ako se primerjene števila jedno pod drugega podpišejo, in nazadnje soštejejo. Znesek se tedaj postavi v tretji ud, občji dobiček ali zguba v pervi, vloga vsakega deležnika pa v drugi ud.

Tristavka se potem tolikokrat nasadi, kolikor je deležnikov. Pervi ud se z drugim smnoži in množina s tretjem zdeli. Na pr.

1) Trije tergovci se lotijo neke kupčije. *A* vloži 120 gl., *B* 90 gl., in *C* 84 gl. Oni pridobijo skupej 98 gl.; koliko gre vsakemu? —

Vloga.

A	120
B	90
C	84
	294

Razdelitva.

$98 \times 120 = 11760 : 294 = 40$ gl. *A*
$98 \times 90 = 8820 : 294 = 30$ gl. *B*
$98 \times 84 = 8232 : 294 = 28$ gl. *C*
skupej 98 gl.

2) Trije tergovci vložijo skupej, namreč *A* 5000 gl., *B* 8000 gl. in *C* 7000 gl. Po nesreči se pokaže, da so za 564 gl. na zgubi; koliko vsakega zadene?

A	5000
B	8000
C	7000
	20000

A $564 \times 5000 = 2820000 : 20000 : 141$ gl.
B $564 \times 8000 = 4512000 : 20000 : 225\frac{3}{5}$ „
C $564 \times 7000 = 3948000 : 20000 : 197\frac{2}{5}$ „

§. 3. Ako so pa sprimerjene števila mnogoimne, se vštric stoječe števili naj pred jedno z drugim

smnožijo, potem skrajšajo, če so namreč vse z enim številom razdeljive, in poslednič soštejejo. Na pr.

3) Trije okolice dobe za stavo ali stroj novega mosta 400 gl. plače. Iz okolice *A* je delalo 22 možev 10 dni po 9 ur, iz okolice *B* 18 možev 9 dni po 10 ur, iz okolice *C* 15 možev 5 dni po 12 ur na dan. Koliko dobi vsaka okolica plače?

				2	9
A 22 možev	× 10 dni	× 9 ur	= 1980	99	11
B 18 „	× 9 „	× 10 „	= 1620	81	9
C 15 „	× 5 „	× 12 „	= 900	45	5
					25 : 400 = 16

16 × 11 = 176 gl. dobi okolica *A*
16 × 9 = 144 „ „ „ *B*
16 × 5 = 80 „ „ „ *C*

ali:

A 22 × 10 × 9 = 1980
B 18 × 9 × 10 = 1620
C 15 × 5 × 12 = 900
4500

4 400 × 1980 = 792000 : 4500 = 176 gl.
B 400 × 1620 = 648000 : 4500 = 144 „
C 400 × 900 = 360000 : 4500 = 80 „
400 gl.

4) Štiri mesarji najmejo neki pašnik. *A* pase 30 goved 4 mesece, *B* 40 goved 6 mescev, *C* 60 goved 3 mesece, *D* tudi 60 goved 5 mescev. Mesarji plačajo 126 gl. najemščine; koliko ima vsaki plačati?

							6
A 30 goved	×	4 mesece	=	120	2		
B 40 „	×	6 „	=	240	4		
C 60 „	×	3 „	=	130	3		
D 60 „	×	5 „	=	300	5		
					14 \| 126 \| 9		

9 × 2 = 18 gl. plača *A*
9 × 4 = 36 „ „ *B*
9 × 3 = 27 „ „ *C*
9 × 5 = 45 „ „ *D*
skupej 126 gl.

VII. Izrajtba zmesi (zmešanka.)

(Vermischungsrechnung.)

§. 1. V kteri primeri se dve ali več sort kakih reči enakega plemena skupej zmešati ali stočiti mora, da se srednja sorta dobi, uči **zmešanka**. Na pr.

1) Oštir toči vino iz enega soda bokal po 24 kr., iz drugega pa po 18 kr. On bi rad te dve sorti tako skupej zmešal, da lahko bokal po 20 kr. toči; koliko mora vsake sorte po primeri zmešati? —

$$20 <\begin{matrix} 24 \\ 18 \end{matrix} \left| \begin{matrix} \text{2 dela od boljše, in} \\ \text{4 dele od slabeje sorte.} \end{matrix} \right.$$

Rešilo. Če se le dve sorti skupej zmešate, da se iz teh srednja sorta dobi, se tako le ravna: Cena

obeh sort se ena pod drugo postavi, večji 24 zgorej in nižeji 18 spodej; zraven se potegne pokončna čerta, na levo pa se dene srednja cena 20. Potem se srednja cena 20 od večje odšteje, in razloček 4 vštric nižeje cene 18 na desno postavi. Na to se nižejša cena 18 od srednje odšteje, in razloček 2 vštric večje zgorej dene. Oštir mora tedej od boljše sorte 2 dela, od slabeje pa 4 take dele skupej zmešati.

2) Oštir ima dvoje sorte vina, namreč za 18 in za 12 grošov bokal. Te dve sorti hoče tako zmešati, da bokal po 14 grošov lahko toči; koliko mora vsake sorte vzeti? — 2 bokala po 18 in 4 bokale po 12 gr.

14 <	18	2 bokala
	12	4 bokale.
		6

Naložitva se zdaj bere: 2 bokala po 18 grošov in 4 bokali po 12 gr. da zmes bokal 14 gr. vrednosti.

Poskus:

2 bokala po 18 gr. znese 36 gr.
4 bokali „ 12 „ „ 48 „
84 : 6
14 gr.

3) Oštir hoče 360 bokalov tako skupej zmešati, da bo bokal 8 kr. veljal. Za zmes vzeme vino po 6 kr. in po 11 kr.; koliko mora od vsake sorte vzeti?

8 <	11	2
	6	3
		5

Poskus:

5 : 2 × 360
720 : 5 = 144; 144 bok. po 11 kr. znese 26 gl. 24 kr.
5 : 3 × 360
1080 : 5 = 216; 216 bok. po 6 kr. znese 21 „ 36 „
360 bokalov 48 gl. — kr.
60
2880 : 360 = 8 kr.

Ta naložitva ima dva dela. Pervi del se po izrajtbi zmesi ugane, drugi del pa po društvinskem računu.

4) Vinokupec ima 3 sorte vina. Perve sorte toči bokal po 24 kr., druge po 15 kr., in tretje po 12 kr. Če bi bokal po 16 kr. rad prodal; koliko mora vsake sorte zmešati?

	24	4 + 1
16	15	8
	12	8
		21

§. 2. Pri zmešanki se vedno dve po dve sorti vzemete t. j. edna boljša in druga pa slabejša, ter se s srednjo primerite. Če v tej nalogi 24 in 12 z 16 primerimo, nam še 15 ostane. Število 15 je pa neparoma; torej se mora sparati, in scer z večjim številom, z manjšim ne bi veljalo, ker sta oba števila manjši od srednjega. Razloček med 15 in 16 je 1, ki se vštric boljše sorte postavi in s 4 sošteje; razloček med 24 in 16 pa je 8 ki se vštric slabeje sorte 15 dene. Oštir mora torej 5 bokalov po 24 kr.,

8 bokalov po 15 kr. in 8 bokalov po 12 kr. zmešati, da bokal po 16 kr. zmešanice dobi.

5) Kupec hoče 50 ℔ kave tako zmešati, da funt po 34 kr. lehko prodava. Za zmešanje vzeme tri sorte, *A* po 27 kr., *B* po 30 kr., in *C* po 36 kr.; koliko mora od vsake sorte vzeti? — Po 27 kr. $6\frac{2}{3}$ ℔, po 30 kr. $6\frac{2}{3}$ ℔, po 36 kr. pa $36\frac{2}{3}$ ℔.

34	27	2
	30	2
	36	7 + 4
		15

Poskus.

15 : 2×50
100 : 15 = $6\frac{2}{3}$ ℔ *A*; $6\frac{2}{3}$ ℔ po 27 kr. = 3 gl.
15 : 2×50
100 : 15 = $6\frac{2}{3}$ ℔ *B*; $6\frac{2}{3}$ ℔ po 30 kr. = $3\frac{1}{3}$ gl.
15 : 11×50
550 : 15 = $36\frac{2}{3}$ ℔ *C*; $36\frac{2}{3}$ ℔ po 36 kr. = 22 gl.
50 ℔ $28\frac{1}{3}$ gl.
1700 kr. : 50 = 34 kr.

VIII. Izrajtba dobička in zgube.

(Gewinn- und Verlustrechnung.)

§. 1. Ti način rajtb uči, kako se za kupljeno ali prodano blago dobiček ali zguba zrajta.

Pri rajtbi dobička in zgube se praša ali po **kupnini** (kupni ceni, Einkaufspreis), po **prodajini** (prodajni ceni, Verkaufspreis), ali po **dobičku** ali **zgubi**.

a. **Kupnina** (kupna cena, Einkaufspreis.)

§. 2. Če je dobiček v percentih, se **kupnina** po tristavki najde, če se namreč prodajina s 100 smnoži, odstotina k drugemu številu 100 došteje, in množina skoz to razšteje; ali pa po sčlenkovanju. Na pr.

1) Tergovec prodaja funt švajcarskega sira po 20 kr. v srebru; koliko je on za cent plačal, če ima 25 percentov dobička? — $26\frac{2}{3}$ gl.

100 ℔ po $\frac{1}{3}$ gl. = $33\frac{1}{3}$ gl. prod.

gl. prod. gl. prod. gl. kupn. gl. kupn.
125 : $33\frac{1}{3}$ = 100 : x
3 100 4
25 20
80 : 3 = $26\frac{2}{3}$ gl. kupn.

skrajšarja sta 5 in 25.

gl. kupn. x	100
	4
1	$33\frac{1}{3}$ gl. prod.
gl. prod 125	100
3	
25	20

80 : 3 = $26\frac{2}{3}$ gl.

2) Za kako ceno sme tergovec cent kave kupiti, da funt po 40 kr. prodaja, in da 15 % pridobi?

100 ℔ po 40 kr. = $66\frac{2}{3}$ gl.

gl. prod. gl. prod. gl. kupn. gl. kupn.
116 : $66\frac{2}{3}$ = 100 : x
3 2000
348 200000 : 348 = 57 gl. 28 kr.

gl. kupn. x	100 ℔
1	40 kr. prod.
60	1 gl. prod.
29116	100 gl. kupn.

§. 3. Če je zguba v percentih, se **kupnina** najde, če se prodajina s 100 smnoži, odstotina od 100 odšteje, in množina skoz pomenjšano število razšteje; tedej po tristavki, ali pa po sčlenkovanju. Na pr. Platnar ima več kosov platna v zalogi, po 30 pračev kos. On je prisiljen prač po 24 kr. prodajati, in ima pri njem 25 $\frac{0}{0}$ zgube; po čem je kos nakupil?

30 prč. po 24 kr. = 12 gl. prod.

gl. prod.		gl. prod.		gl. nakup.		gl. nakup.
~~75~~	:	~~12~~	=	~~100~~	:	x
3		4		4		

16 gl. kup.

skrajšar je „25.“

gl. kupn. x	30 prč.
	6 2
prč. 1	$\frac{2}{5}$ gl. prod.
gl. prod. ~~75~~	~~100~~ kupn.
5	4
3	
	16 gl. kupn.

Žitar prodaja vagan pšenice po 4 gl. v srebru; po čem je vagan nakupil, če ima $6\frac{1}{4}$ $\frac{0}{0}$ zgube? —

gl. prod. gl. prod. gl. kupn. gl. kupn.

$93\frac{3}{4} : 4 = 100 : x$

375 4 20

75 4

15

64 : 15 = 4 gl. 16 kr.

skrajšar je „5.“

kupn. gl. x	4 gl. prod.
gl. prod. $93\frac{3}{4}$	100 gl. nakup.
375	20 4
75	4
15	

64 : 15 = 4 gl. 16 kr.

b. Prodajina (prodajna cena, Verkaufspreis.)

§. 4. Če je dobiček v percentih, se prodajina po tristavki ugane, če se odstotina k številu 100 došteje, kupnina s tim pevekšanim številom smnoži, in množina skoz 100 zdeli; ali pa po sčlenkovanju. Na pr.

Tergovec kupi cent lugaste soli (potaše) za 10 gl.; po čem mora cent prodati, da 15 % pridobi, in še $7\frac{1}{2}$ % posebnih stroškov ima? — Po $12\frac{3}{8}$ gl.

gl. kupn. gl. kupn. gl. izdk. gl. izdk.

$100 : 10 = 107\frac{1}{2} : x$

2 215

2 43 : 4 = $10\frac{3}{4}$ gl.

4

skrajšar je „5.“

gl. stršk. gl. stršk. gl. prjmk. gl. prjmk.

$$100 : 10\tfrac{3}{4} = 115 : x$$

$$4 \quad 43$$

$$4945 : 400 = 12\tfrac{29}{80} \text{ gl. ali } 12\tfrac{3}{8} \text{ gl.}$$

Po sčlenkovanju.

Stava.

gl. prijemk x	10 gl. kupn.
gl. kupn. 100	$107\frac{1}{2}$ gl. izdajk.
gl. izdajk. 100	115 gl. prejemk.

Izdelanje.

x	10	
2 100	$107\frac{1}{2}$	215
100	115	43
2	$4945 : 400 = 12\frac{29}{80}$ gl. ali $12\frac{3}{8}$ gl.	
400		

§. 5. Če je zguba v percentih, se prodajina najde, če se odstotina od števila 100 odšteje, kupnina s tim smnoži, in množina skoz 100 razšteje. Na pr.

Tergovec kupi cent olja za 30 gl. in ima pri njem $5\frac{1}{2}$ % zgube; za koliko ga je prodal? — $28\frac{7}{20}$ gl.

gl. kupn. gl. kupn. gl. prod. gl. prod.

$$100 : 30 = 94\tfrac{1}{2} : x$$

$$2 \qquad 189$$

$$20 \qquad 567 : 20 = 28\tfrac{7}{20} \text{ gl.}$$

c. Dobiček ali zguba.

§. 6. Če se po dobičku ali zgubi v percentih praša, se naložitva po tristavki ugane; pri dobičku

se namreč odstotina k številu 100 došteje, pri zgubi pa odšteje; to zvekšano ali zmanjšano število se potem s kupninoj pošteje, in množina skoz 100 razšteje; ali pa po sčlenkovanju. Na pr.

1) Nekdo nakupi v Terstu več centov telečjih kož po 60 gl. v srebru, in jih pripelja v Ljubljano na sejem. On bi rad 25 % pridobil, po čem mora gledati jih cent prodati? — Po 75 gl.

gl. kupn. gl. kupn. gl. prod. gl. prod.

$$100 : 60 = 125 : x$$

$$750 : 10 = 75 \text{ gl.}$$

$$\begin{array}{r|l} \text{gl. } x & 60 \\ 100 & 125 \\ \hline \end{array}$$

$$750 : 10 = 75 \text{ gl.}$$

2) Vervar kupi cent prediva za 30 gl. v srebru, in ga mora koj po nakupu sopet prodati; če ima pri njem $4\frac{1}{2}$ % zgube, za koliko ga je moral prodati? — Za $28\frac{13}{20}$ gl. ali 28 gl. 39 kr.

gl. kupn. gl. kupn. gl. prod. gl. prod.

$$100 : 30 = 95\tfrac{1}{2} : x$$

$$\begin{array}{rcl} 2 & & 191 \\ \hline 20 & & 573 : 20 = 28\tfrac{13}{20} \text{ gl.} \end{array}$$

$$\begin{array}{r|ll} \text{gl. } x & 30 & \\ 100 & 95\tfrac{1}{2} & 191 \\ 2 & & \\ \hline \end{array}$$

$$573 : 20 = 28\tfrac{13}{20} \text{ gl.}$$

3) Teržec kupi več centov lugaste soli (potaše) po 10 gl. v srebru. Če $7\frac{1}{2}$ percentov posebnih stroškov ima; po čem mora cent prodati, da 15 % pridobi? — Po $12\frac{3}{8}$ gl.

gl. kupn. gl. kupn. gl. izdk. gl. izdk.
100 : 10 = $107\frac{1}{2}$: x
2 215
2 43 : 4 = $10\frac{3}{4}$ gl.

skrajšar je „5."

gl. kupn. gl. kupn. gl. prod. gl. prod.
100 : $10\frac{3}{4}$ = 115 : x
4 43
4945 : 400 = $12\frac{29}{80}$ gl. ali $12\frac{3}{8}$ gl.

Bolj prikladno se da po sčlenkovanju izrajtati:

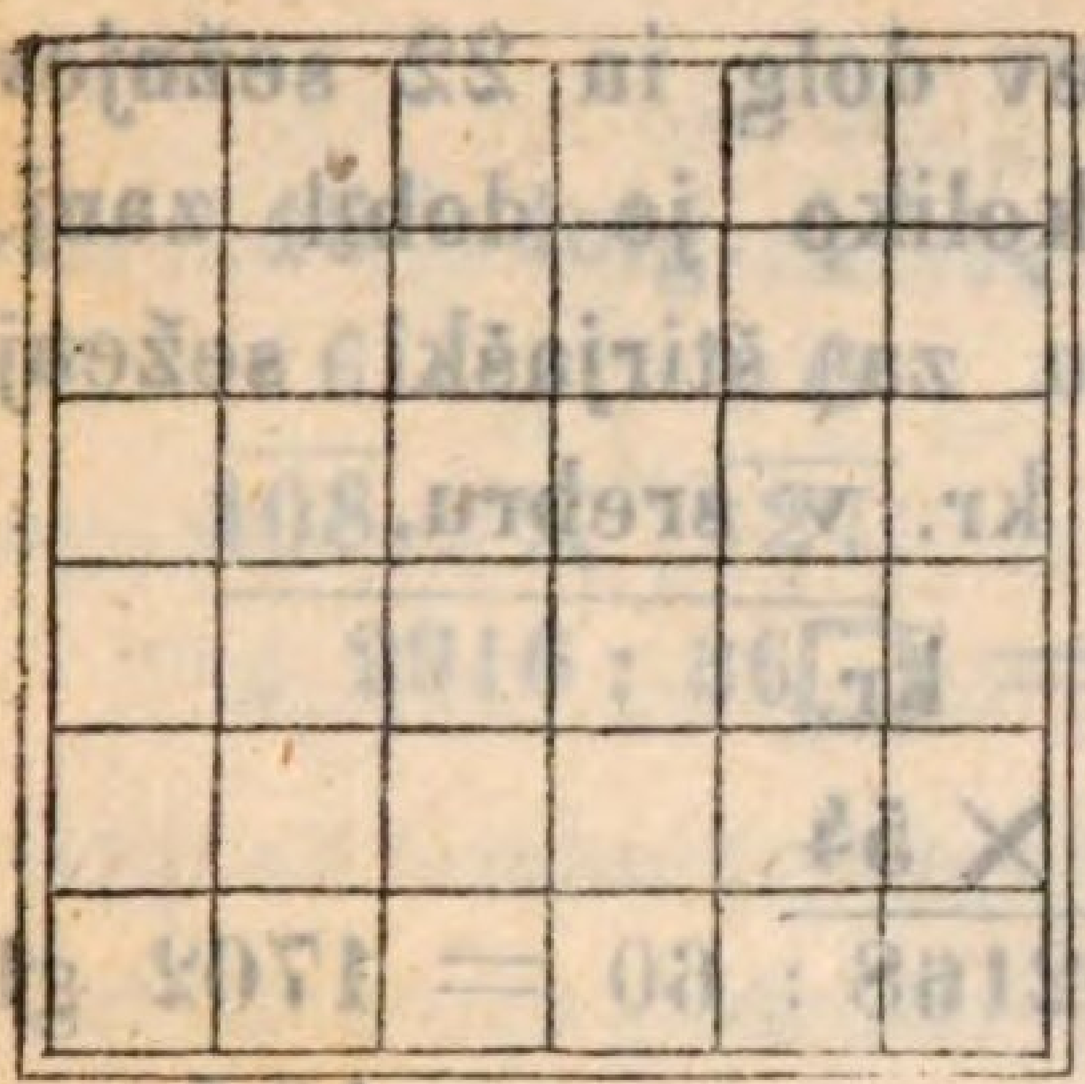
S t a v a.			I z d e l a n j e.		
gl. prod x	10 gl.		gl. x	10	
gl. kupn. 100	$107\frac{1}{2}$ gl.	2	100	$107\frac{1}{2}$	215
gl. 100	115 gl.		100	115	43
		2		4945 : 400 =	
			400	$12\frac{29}{80}$ ali $12\frac{3}{8}$ gl.	

IX. Mere.

(Maße.)

a. Planomerje (Flächenmaß.)

§. 1. Velikost prostorov ali planj (Fläche) se meri po štirjaškem sežnju (klafter) in je, kakor podoba *A* kaže — 6 čevljev dolg, 6 cevljev širok, tedaj obseže 6 × 6 = 36 štirjaških čevljev; štirjaški čevelj 12 × 12 = 144 štirjaških palcev (colov); štirjaški palc 144 štirjaških čert; oralo ali jarem

A

(Joch) obseže 1600 štirjaških sežnjev, 1 štirjaška mila 16,000.000 štirjaških sežnjev. Znamnje štirjaškega sežnja ali klaftre je □°, štirjaškega čevlja □′, štirjaškega palca □″, štirjaške černte □‴.

§. 2. Da se kaki prostor v podobi štirivogline, n. pr. njiva, travnik (senožet), vert, staviše (Bauplatz), tla i. t. d. prerajta, zmeri štirivoglati prostor (ploščad, planjavo) po dolgim in širokim, ter se pošteje dolgost s širino in znesek povė, koliko sežnjev da cel prostor obseže. Štirivoglina, če je enako dolga in široka se tedej prerajta, če se dolgost ali širina sama s seboj pošteje. Na pr.

1) Vert je 15 sežnjev dolg in ravno toliko sežnjev širok; koliko štirjaških sežnjev zapopade? — 225 □°.

Rešilo: 15 × 15 = 225 □ sežnjev.

2) Šipa je 7 palcev dolga in ravno tako široka; koliko štirjaških palcev obseže? — 49 □″.

7″ × 7″ = 49 □″.

B

§. 3. Je pa četverovoglina po podobi *B* bolj dolga kot široka, se pravokotje (Rechteck) ali ravnovoglina imenuje. Pravokotje se prerajta, koliko da obseže, če se dolgost s širino pošteje. Na pr. Hiša je 7 sežnjev dolga in 4 sežnje široka; koliko štirjaških sežnjev meri prostor? — 28 □°.

7° × 4° = 28 □°.

*

Lipovšek je svoj 86 sežnjev dolg in 22 sežnjev širok vert železnici odstopil; koliko je dobil zanj, če so mu po 54 kr. v srebru za štirjaški seženi plačali? — Dobi 1702 gl. 48 kr. v srebru.

° dlg. ° šrk. □° kr.
86 × 22 1892 × 54
1892 □° 102168 : 60 = 1702 gl. 48 kr.

§. 4. Je več števil po imenu raznih, na pr. sežnji °, čevlji ′, palci ″, se v naj drobniše število spremenijo, potem se še le pošteva, in naposled število nižjega imena u više ime spreoberne. Na pr.

1) Tla (pod) v neki izbi so 3°, 4′, 6″ dolge, in 2°, 3′ široke; koliko štirjaških sežnjev obsežejo? — 9□°, 13□′, 72□″.

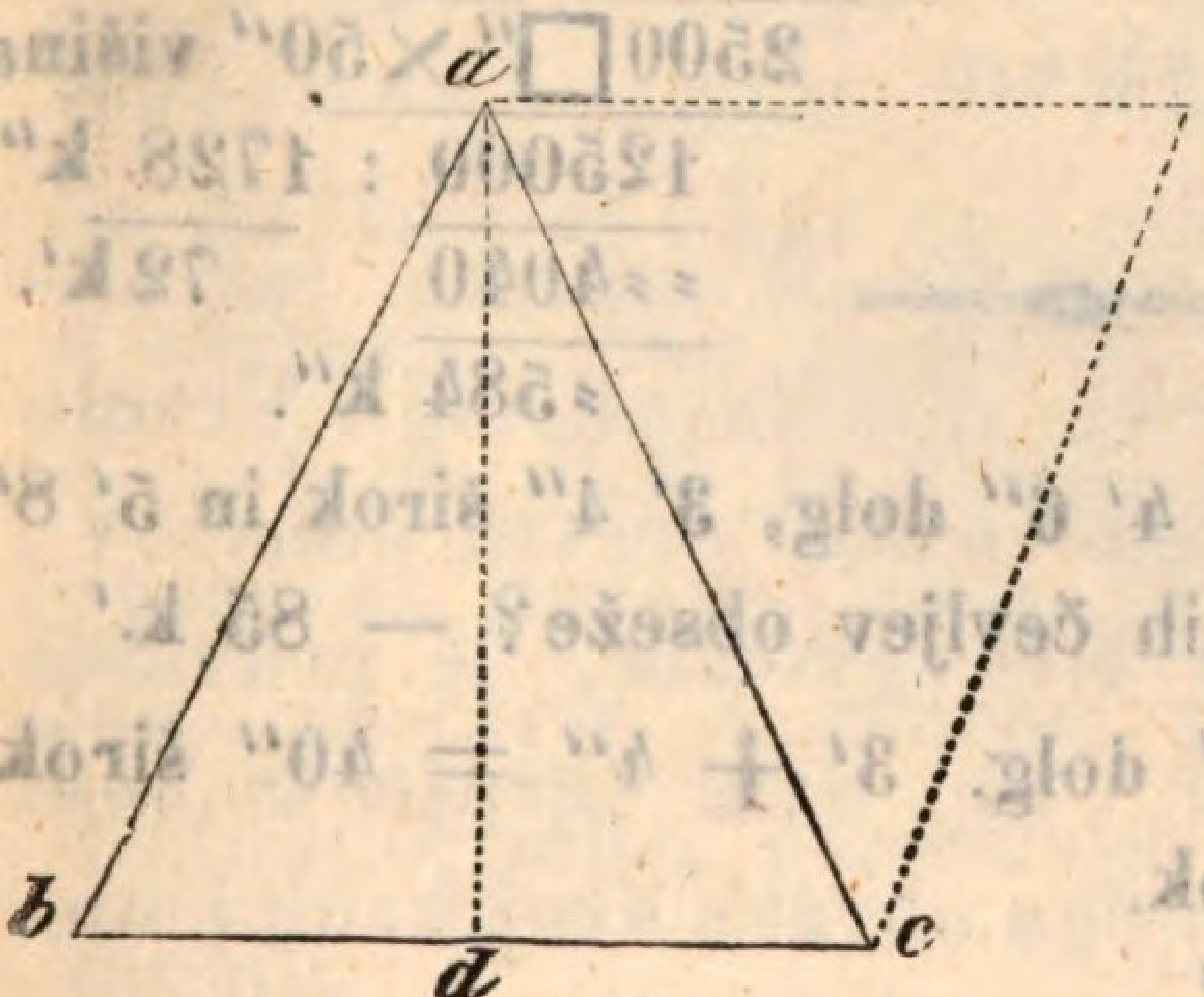
dolgost širina.
3° + 4′ + 6″ × 2° + 3′
270″ 180″
48600 : 144□″ = 337 : 36□′ = 9□°
540 13□′
1080
72□″

2) Lipež da svoje poslopje s opeko pokriti. Koliko strešne opeke potrebuje za kritje, če je rušt na obeh straněh po 18 sežnjev dolg in $4\frac{1}{2}$ sežnja širok, za štirjaški seženj pa 150 strešnih ciglov rajta, in kolika je cena vsega cigla, če tisučka (1 tavžent) 12 gl. velja? — 24300 ciglov, in velja 291 gl. 36 kr.

18° dolg. 4° × 3' širok
6 6
108 × 27
2916 : 36□' = 81□° × 150
12150
×2
24300

ciglov ciglov gl. gl.
1000 : 24300 = 12 : x
291600 : 1000 = 291 gl. 36 kr.

§. 5. Ima kos zemlje podobo **trivogelnika** kakor obraz *C* kaže, se prerajta, če se širina trivogelnika *b c* s višino *a d* pošteje, znesek pa skoz 2 razšteje; zakaj vsaki trivogelnik je ravno polovica od štirivogelnika, če je enako dolg in visok.

C

Vsaka druga nevredjena plaščad se prerajta, če se v trivogelnike razdeli, vsaki trivogelnik samši izračuni, in naposled obrajt vsih skupej sošteje.

b. Telomerje. (Körpermaß.)

§. 1. Kar je tolstega, merimo po teleško (kubiško). Teleška ali kubiška mera je enako dolga, enako široka in enako visoka, torej ima 1 teleški seženj 6 × 6 × 6 = 216 teleških čevljev, 1 teleški

čevelj 12 × 12 × 12 = 1728 teleških palcev, teleški palc 1728 teleških čert.

Znamnje kubiškega sežnja je k°, kubiškega čevlja k′, kubiškega palca k″, kubiške čerti k‴.

§. 2. Kubiška (kočniška, teleška) mera se prerajta, koliko da zapopade, če se dolgost s širino, znesek pa s višino pošteje ali pomnoži. Na pr.

1) Kamenar izdela 4′ 2″ dolg, in ravno tako širok in visok četverovogeln kamen; koliko obseže po kubiški meri? — 72 k.′ in 584 k″.

4′ + 2″ + 50″ 50″ × 50″

2500 □″ × 50″ višina

125000 : 1728 k″.

= = 4040 72 k′.

= 584 k″.

2) Če je kamen 4′ 6″ dolg, 3′ 4″ širok in 5′ 8″ visok; koliko kubiških čevljev obseže? — 85 k.′

4′ + 6″ = 54″ dolg. 3′ + 4″ = 40″ širok. 5′ + 8″ = 68″ visok.

54″ × 40″

2160 □″ × 68″ viš.

17280

1296

146880 k.″ : 1728 k.″

= = 8640 85 k.′

= = = =

3) Pajk proda drevarju otesan dob ali hrast, ki je 8 sežnjev dolg, 2 čevlja širok in ravno tako visok; koliko dobi zanj, če mu drevar kubiški čevelj po 54 kr. plača? — Za 192 k.′ dobi 172 gl. 48 kr.

$8^{0} = 48'$ dolg. $2'$ širok, $2'$ visok.

$$\frac{\frac{2' \times 2'}{4 \,\square' \times 48'}}{192 \text{ k.}'} \qquad \frac{192 \text{ k.}' \times 54 \text{ kr.}}{10368 : 60 = 172 \text{ gl. } 48 \text{ kr.}}$$

4) Nova cesta 200^{0} dolga in 2^{0} $4'$ široka, se ima $3''$ visoko nasipati; koliko kubiških sežnjev kamenja je potreba? — 22 k.^{0} 48 k.'

5) Za odtek vode si da Golob na svojem travniku 50^{0} dolg, $2'$ širok in $2'$ $6''$ globok rov ali vodotok izpeljati; koliko kubiških sežnjev zemlje se ima izkopati? — 6 k.^{0} 204 k.'

V. Vodba

modrega kmetovanja

po Koroškem, Krainskem in Štajarskem. *)

§. 1. Bog je zasadil od začetka raj veselja, in ga je človeku obdelovati dal. Veselo in lehko je bilo delo naših pervih starišev; ko sta pa Adam in Eva grešila, je pravičen Bog zemljo preklél, da nam ternje in osat rodi, in s putom svojega obraza svoj kruh jěmo. Le marljivo in pa modro delo nam zemljo zopet požlahtni in v raj premeni. Delo je velik božji dar; težkoča dela pa kazen greha.

§. 2. Kmetovanje je tako staro kakor človeški rod. Adam je bil pervi kmet, in Eva perva kmetinja, ktera sta zemljo obdelovala in po storjenim grehu v trudu živela vse svoje žive dni, kakor vsi Adamovi otroci. Delo je

*) Spisal g. Peter Musi, nadučitelj v Šoštanju.

torej vsih ljudi sveta dolžnost. Kdor noče delatí, naj tudi ne jej.

§. 3. Težavno je bilo od začetka poljsko delo, pa močni korenjaki so bili pervi ljudjé. Da bi ne oslabeli, jim je vsmilen Bog modrosti dal živino rediti, naj ljudem delati pomaga, pa tudi poljsko orodje tako pripravno narediti, da se ljudém delo veliko polajša, in pospeša, ako ga znajo modro rabiti, in v svoj hasen kmetovati. Se modrega kmetovanja učiti je torej mladini potreba in dolžnost. Česar se mladenеč nauči, to bo še starec znal; kar pa v mladosti lehko zamudiš, v starosti težko popraviš.

§. 4. Bila je svoje dni tudi naša zemlja zarašena pušava; naši prededeji so njo obdelali, močěrje v zelene senožete, goščave v rodovito polje, germovje u vesele gorice premenili.

Postavili so krasno stanje (prebivališče) za ljudi in živino, nadelali ravne ceste, in nam zapustili lepe kráje, naj jih za njimi obdelujemo, in napredujemo v tim, kar še oni v kmetovanju dognali niso. Potreba nam je torej staro dobro znati, pa tudi novega ne zaničevati; vse poskusiti, in kar je dobrega, se deržati. To je kmeta prava modrost — se nje učiti, dolžnost.

§. 5. Keršanska modrost nas pa tudi učí, da ne on, ki sadi, ne on, ki poliva, je kaj, marveč Bog, kateri rast daja.

Zastonj se kmetič putí, ako Bog njegovega dela ne blagoslovi. Se hočemo pa božjega blagodara veseliti, imamo Boga zanj prosití. Moli in delaj! ovo je kmeta vsa dolžnóst. Brez dela ne bo zemlja rodila, brez molitve se ne bo blagomilost božja na delo rosilá; modro delo pridnih rok blagoslovi dober Bog. — Nam pa neskončno dober Bog časno srečo prikrati, večno izveličanje pomnožiti, podajmo se v sveto voljo božjo, kakor pobožen Job, rekoč: „Bog je dal, Bog je vzel; kakor je Gospodu dopadlo, tako se je zgodilo; hvaleno bodi njegovo ime.“ Bog nam bo zopet dal, pa še kaj boljega; Oče nebeški vé, česar potrebujemo.

§. 6. Bog veli: Človek komaraj, in ti bodem pomagal.

Tega se hočemo pridno učiti, spoznavati zemljo in obdelovati, rediti ljubo živino, in sadunosno drevje žlahtniti, vesele gorice saditi, pa tudi dare božje modro zavživati, da bomo zdravi in veseli srečno živeli.

I. Od kmetijskega pohištva ali poslopja.

§. 1. Kakor hrane, nam je tudi strehe, to je pohištva potreba. Pervi ljudje so u votlinah in berlogih stanovali, sčasoma svoje gnjezda medvedu in drugi divjačini prepustili, sebi pa ute, šotore in bajte stavili, in so v takovih prebivavnicah veliko bolj veselo in zadovoljno živelí.

§. 2. Kakor v starodavnih časih, tako si ljudje še tudi dandanašni razne pohištva postavljajo, vsak po svoji potrébšini, svojem stanu in premoženju. Vsak posestnik sicer ne more lepe prostorne hiše ali hrama imeti, kakor bi si zmislil, tirjati pa se mora, da je pri hiši vse snažno, lepo vrédeno, zdravo in veselo.

§. 3. Gospodar mora pripravila in popravila pri pohištvu poskerbeti, gospodinja pa na lep red in snažnost pri vsaki reči gledati, pri pohištju, v kuhinji, pri perilu in delu. Kjer snage ni, je za gospodinjo gerdo, in naj gerše, ako je sama zamazana, lasata ali razcapana. Razleka in gnusoba po dvorišču, nesnažna živina, potreno orodje, in če streha rebra kaže, je gospodarju v nečast.

§. 4. Mnogoverstne potrébšine primorajo kmetovavca svojo oblast ali poslopje prenarediti ali na novo postaviti. Takega djanja, ki dostikrat glab oko v mošno sega, se je potreba prav umno lotiti. Kdor misli kaj zidati in staviti, dobro svoje potrebšine prevdari, pa tudi s kovim zastopnim sosedom, zidarskim in tesarskim mojstrom se za vse to posvetje, da ne bo po nepridno denarjev tratil.

§. 5. Naj boljše je, če kdo kaj staviti misli, da v soseski jednako poslopje poiše, po takem umetniku načert izdelati da, ga okrajni kantonski uradnii poterdit položi, kakor postava ukaže, da se k stavi novega poslopja dovoli, in po takem načertu poslopje izdela.

§. 6. Pohištvo nekoliko vekšo od pričujočih potrěbšin osnovati je prav, pa dvorane brez gotovih prihodnih potrébšin oholno staviti, in clo posojen denar v nje zazidati, bi bilo bedasto.

§. 7. Staviš novo hišo ali hram, pazi, kolikor okolšine dopusté, sledeče vodila:

1. Če te sila ne priganja, preskerbi priložno jedno leto napréj potrébno pripravo. Kadar vtegneš, vozi kamnje, pések, apno, lés i. t. d.; tako si lehko pripraviš boljšo robo in po boljši ceni.

2. Za svoje staniščе si izvolji kraj na nekoliko povišani zemlji, naj lépšo lego med izhodom in jugom, kamor voda ne silí, pa tudi pomanjkanje dobre vode ne bo.

3. Boljše je, kjer le okolšine pripusté, vse hrame sozidati in s opekoj (ciglom) kriti, kakor lés in slamo rabiti.

4. Kmetijsko pohištvo se mora tako izdeati, da družina vgodno stanovališče ima. Torej mora imeti naj manj tri ali saj dvě izbi, hram za kiselnino in malovje, jedilnico, obokano kuhnjo, pol sežna nad streho sozidan dimnik, prostorno lopo (vežo), žitnico, mlečnico, in če se da, tudi straniščе (sekret ali jevšel) pod hišno streho spraviti. Za hišoj naj se napravi vert ali ograd za kuhinsko zelenjavo, in tudi prostorn sadovnik.

5. Kakor se za staníšče ljudi poskerbi, naj se tudi na vgodne hleve gleda, zakaj brez živine je kmetijstvo piškov oreh. Torej napravi 20—30 séžnov od hiše hleve za konje, govede, drobnico, svinje, perutnino — za vsako bažo živali sosebno predelano stajo, poleg pa tudi pojato za steljo, za derva, in kolarnico za voze in drugo orodje.

6. Volovski in kravji hlev mora proti severno zapadni strani ležati, v obok sozidan biti, in s kamenjem ali s ilovcoj nadelane tla

imeti; zraven tega pa tudi nekoliko višej od zunajnih tal ležatí. Tik hleva, ali še bolje nad obokom gre prostor za pičo, seno in slamo napraviti. Okna ne smějo nikoli v jasle gledati, zakaj preobilna svitloba je škodljiva živini. Okn pa mora več biti, da živini nikdar čistega in zdravega zraka ne primanjkuje. Govedina potrebuje hladnega hleva; za tega del morajo okna proti severju oberjéne biti. Poslednič naj se blizo hleva gnojišče znajde s kapnicoj, ki vodo derží, v kojo se gnojnica po žlebu oceja.

7. V hlevih je snažnost perva, naj potrebniši reč. Če bi se zrak v hlevu spridil, se naj ložej sčisti, če se zidovi tri čevlje visoko od tleh dobro sperejo, obok (velb) in tla odergnejo in pometejo, po tem pa pri zapertih oknih in dvurih s kuhinskoj soljoj in hudičevim oljem prav dobro prekadi. To storivši hlev pobeliti daj, preden živino vanj vženeš.

8. Med konjsko in govedno stajo ga ni drugega razločka, kakor da morajo vrata in okna proti jugu obernjene biti, kér konji toplega hleva potrebujejo. Sploh je poskerbeti, da so vsi hlevi po zimi gorki, po léti pa hladni in bolj temni, da muhe živino ne nadlegovajo.

§. 8. Si po teh vodilih svoje poslopje postavil in s vsim potrebnim preskerbel, imaš

jako lepo pohištvo. Pa nesreča nikdar ne praznuje! Lehko ti pohištvo pogori; potreba ga je zavarvati.

Priporočilo bratovšine sv. Floriana.

§. 9. Čedalje ogenj več in več nesreče med ljudmi včini, in čedalje več pogoriš se po vsih krajih vidi. Čudo pa je, da ogenj na kmetih še večkrat ne razsaja; sakaj nemarnost, s kteroj veliko ljudi s ognjem ravnà, je grozna! Tam stoji gospodar ali hlapec na podu ali v hlevu s ljuljoj v ustah, tukaj gre s gorečoj treskoj gospodinja ali dekla v hlev ali na dile, nese goreč pepél in živo oglje pod streho; póha pri silnem ognju, in če se maslo užgé, ga s vodoj zalije; otroci igrajo s gorečimi treskami i. t. d.

Ogenj je torej zlo navadna nevaršina, ktera tudi premožnega kmetovavca na beraško palico spravi, ga dostikrat s praznimi rokami bosega po svetu požene. V ti nesreči bratovšina sv. Floriana pomaga, ter zgubo onim poverne, kteri v njo stopijo. Da bi saj dobroto te družbe spoznali, in bratovšini sv. Floriana brez odloga roko podali! — Malo grošev vložiš, pa nesrečnim pogorelcom veliko poma-

gaš, in kadar ti v nesrečo prideš, gotovo pomoč najdeš, lehko mirno spiš, in si za večnost dobrih del naběraš. Naj vsaki gospodar po dva ali tri krajcarje vsako nedelo shrani, to bode celo léto toliko znéslo, da si svoje poslopje za 400—600 gl. lahko zavarje. Kakova lèpa pomoć bi to bila, ko bi se po ognju kaka nesreča mu pripetila! Razun tega pa je s toj dolagoj drugim pogorelcom pomagano; zakaj ta prilaga je očitna milošina, ktero bo dober Bog povernil. Naj se tedej noben hišnik ne obotavlja v bratovšino sv. Floriana stopiti! —

Zlata pravila.

1. *Iuterno sonce ne sije cel dan; pametni gospodarji se v sreči za nesréčo preskerbè.*

2. *Kdor pameti noče slušati, jo mora čutiti.*

3. *Kar se pridobiti da, pridobi, in pridobleno ohrani; ovo je kamen modrianov, na kojem se iz svinca zlato kuje.*

4. *Bogate pojédine včinijo prazne mline. Dobre volje mošne kole.*

II. Od različnih persti. *)

§. 1. Koristno in močno potrebno je kmetu vedeti, kaki vetrovi in vremena so v njegovim kraju navadni; in pa iz kake persti njegova zemlja obstoji.

a. Zrak in vreme.

§. 2. Ako zrak ali poveter živali in sadežu dobro ne služi, nobeno ne uspé. Sadeži serkajo zrak po lepenju ali zelenim pěrju, ki sok poganja in sadeže redi. Slab, spriden zrak člověku in živini kerv ispridi, živali clo umorí; tudi rastljine zatira, in clo vgonobí. Navaden zrak razločimo in ga imenujemo toplo, merzlo, mehko, ojstro, suho, mokro vreme.

§. 3. Naše slovenske dežele imajo tople kraje, posebno one, ki nizko in okoli morja ležé. Kder vinska terta raste, tudi žlahtnejše zeliša, sadje, in vsakega domačega plemena žita pridelujejo. — Sredno topli kraji so, kder sicer manj žlahtno, něžno sadje raste, pa vender mnogoverstne žita dozoré, vinska terta pa ne rodí. Merzli kraji so kolikor višji nad

*) Beri: Novice 1843, stran 34.

morjem, toliko merzlejši, in toliko krajše poletje. Tako ste Krainsko gorenske in Koroške strani merzlejše in ojstrejše, kakor ste Dolensko in spodno Štajersko.

§. 4. Svét sončne lege in po sončnih gorícah je bolj ogrét, in topleji, kakor po sencah; torej po sončnih krajih več in tudi boljšega vina pridelujejo.

§. 5. V krajih, kder so jezera, ali druge velike vode in močvirje, je zima mehkejša, poletje pa hladnejše; sploh so pa taki kraji mokrotni. Za vodami spomlad in pozno v jesén slana rada mori.

Kder se vode počasu odtekajo, megla polega, in večkrat škodljiva rôsa pada.

§. 6. V krajih blizo gor, gojzdov in snežnikov u vigredi toplota in mraz naglo menita, kar sadežem škodje. Tudi po takih krajih večkrat in bolj dežuje, kakor po velikih ravninah.

b. Razne persti.

§. 7. Zemlja trojno pervino ima, ki se u vodi raztopiti in dalej premeniti ne dá: ilovko, kromen alj pesek, in pa apno. Te pervine so po samim nerodovite; le v pravi měri pomešane in pognojene rodovito perst

storé, ki rastlinam rast daja. Dobro in koristno je za kmetovanje vedeti, kako in s čem so mnoge baže zemlje iz pervega namešane, kako se mora ta zmes popravljati in pripravljati, da bo temu ali unemu sadu stregla.

§. 8. Zemlja verh brazde je živa perst, zemlja pod brazdoj se mertva perst zove. Kolikor glaboko se sadež vkorenini, se zgorna lega polja ali brazda, podrušinja, tudi živa perst imenuje. Pod njoj je mertva perst, podbrazdina ali puhlica.

§. 9. Globokeja ko je živa perst, bolj se sadež vkorenini in mokrotnost dalje v nji obderží; na plitvi zemlji v suhim letu sad vsahne. Dobro je, če je zgorna lega ali brazda s pripravnoj perstjoj toliko naméšana, da se toplota in mokrota enako po nji širite. Pod zgornoj ilovnatoj in težkoj legoj pešeno podbrazdje dobro dela; ravno tako veljá ilovnato podbrazdje pod pešenoj zgornoj perstjój.

§. 10. Pešenca je zlo rahla, sosebno če je s debélim peskom naméšana; tanjši ko je pések, bolj krepka je. Pešéno zemljo je v mókrim lahko obdelovati; zatorej jo lahko zemljo štejemo. Zemlja s debelim peskom mokrote ne derži. Taka zemlja je pusta in suha, sad ob času suše po nji vsahne. Pešena zemlja se hitro pregreje, gorkoto pa dalje derži. U

*

vigredi hitro suhotna postane; rast na nji poprej požene, tudi sad poprej dozori, kakor v debeli zemlji.

U pešeni zemlji kmalo gnoj preide, zavoljo tega se mora tudi večkrat gnojiti, kakor debela zemlja.

§. 11. Popraviti ali poboljšati se da pešenca, če: 1. druge debele in mastne zemlje na njo navoziš; 2. njo s mastnim gnojem dobro gnojiš; 3. če na take pešnate senožete vodo napeljaš.

§. 12. Zemlja, nekoliko več s ilovcoj ko s péskom tako namešana, da se vgosti in mokroto dalej prideržuje, se za ilovnato pešenko šteje. Taka zemlja za sad bolj veljà od zgol pešence.

c. Ilovnata zemlja.

§. 13. Ilovca je po vsih lastnostih pešenc ravno nasproti; téžko jo je obdelovati; za to se tudi težka zemlja imenuje. Ilovnato zemljo po létu preorati, kadar je mokro, ni prav, ker se grude délajo; v jesen jo preorji in pusti čez zimo v debéli brazdi, da jo sréš dobro prevzame in razdrobi.

§. 14. Ilovka, da bo bolj rahla, se da popraviti in poboljšati tako le: 1. Navozi

lahke in rahle zemlje, kakor pešenke, apnénke, laporja ali soldana, rušinj, razsipa starih zidov, cestnega blata in več takega na njo, in vse le to s njoj dobro zméšaj. Ne vstraši se njiv tako popravljati, če so tudi velike. Vsako léto naj se nekaj popravi; sčasoma boš vse njive zboljšal, in tvoji stroški se ti bodo bogato povračevali. 2. S lahkim slamnatnim gnojem ilovco gnoji, kakor s ovčjem in konjskim. 3. Požigaj jo, kjér se to storiti da. 4. Pred zimoj jo glaboko preoravaj. 5. Sej ali sadi tako zernje ali žito va-njo, ki je večkrat za okopavati, kakor korun (krompir), koruzo, zelje, repo i. t. d. 6. Debelo brazdo s lahkoj perstjoj namešaj, če je kaj take pod njoj.

Ker na tako predelani zemlji pšenica rada raste, jo pšeničišče imenujejo. Taka zemlja je pa tudi pripravna za sočivje, korún, repo, dételjo, posebno pa ječmenu služi.

d. Apnena zemlja.

§. 15. Zgol apno je tak malo za kmetijsko obdelovanje pripravno, kakor gola ilovka ali gol pések. Če je pa zemlja iz ovih vsih treh baž zmešana, se bo za radovitnost sadu prav dobro obnašala. Apnenka stoji med pe-

šenkoj in ilovnatoj zemljoj po vsih razmérah. Poboljšati se da, če ji ilovnate persti ali ilovnatega soldana primešaš. Taka zemlja gnoj hitro povžije; torej se mora pogosto s mastnim in močnim gnojem gnojiti. Pšenica, ječmen, sosebno pa večna, tudi domača dételja na predelani apneni zemlji dobro storé.

e. Lapornata ali soldanasta zemlja.

§. 16. Lapor je taka zemlja, s kteroj se je že precej veliko apna, ilovke in drobnega péska zmešalo. Taka zemlja se najde ali v persténi, v drobno razšibrani, ali v splatičani, tudi v kamnati podobi, in je mnogih boj ali barvá.

§. 17. Lapor se po téh le znaminjih spozná: Vodo naglo pije, kadar je suh; na zraku se razsuje, in če hudega kisa (jesiha) na-nj vliješ, začne šumeti ali vréti.

Na lapornati zemlji rada raste vinska erta, domača, rudeča detelja, grah i. t. d.

f. Černa zemlja.

§. 18. Černa zemlja, tudi živa perst, zgorna perst imenovana, se naredi iz odpadov živál in rastlin, ki zgnijejo in se vperstené. Černa perst se po mnogoteri gnojitvi s rodovitnoj zemljoj pome-

ša, in jo dobro gnoji in poboljša. Žita rade poležejo, in le slamo, malo pa zernja donésejo, če je preobilno černe ali žive persti na njivah. Da je ložej premočno, kakor slabo zemljo popraviti, bo vsak umen kmet vědil.

g. Kamnata zemlja.

§ 19. Kder je kamenje po njivi, tam je manj radovítne zemlje, obdelovanje težavnej, orodje se močno kerha, in le malo pridela. Kder je veliko kamnja, je tudi plitva zemlja; v suhi létni jo kamnje preveč razgreje, da mokrota prenaglo zgine. Iz takovih njiv je treba kamnje pobérati, pa zemljo na nje voziti.

h. Močirna zemlja, šota, šušek (Torf).

§. 20. Šušek ali šota se naredi na takih zemljah, iz kojih se voda odtekati ne more. Po takih zemljah raste le bičje, ločje, mahovje in druge zaničljive rastline. Takove rastline posahnejo, popolnoma sperstеniti pa ne morejo, ker so vedno v mokroti. Kadar se ti nezgnjiti ostanki s podzemeljskoj smoloj in s persteninoj strinejo, se naredi to, kar šušek ali šoto imenujemo. Šotnata in močirna zemlja se da samo v travnike obdelovati.

i. Razmére persti.

§. 21. Učeni imenujejo prav dobro perst tisto, ki ima 6 delov ilovce, 2 dela péska, 1 del apna in 1 del gnojca.

§. 22. Dobra je tista, ki ima 4 dele ilovce, 3 péska, $2^1/_2$ dela apnenine in $^1/_2$ dela gnojca

§. 23. Slaba pérst nima skoro nič gnojca, ampak le 1 del ilovce, 4 dele peska, in 5 delov apna. Kdor si hoče njive zboljšati, naj si jih po tej razméri s vožnoj jedne ali druge baže persti na njivo popravi.

k. Kako se morajo razne zemlje obdelovati, da bodo bolj rodovite.

§. 24. Ilovnata zemlja hoče večkrat preorana in s branoj prevléčena biti, kakor rahla pešenka. Ozíminji stréžeš, če njivo, prej ko seješ, po dvakrat ali clo po trikrat preorješ.

§. 25. Plevelno njivo moraš večkrat preorati, ko čisto. Če imaš ilovnato zemljo, bo prav, če jo v mokrim pred zimoj preorješ; pa vari se, jo spomlad ali po létu mokro obdelovati.

§. 26. Če hočeš ilovnato zemljo po letu s pridom obdelovati, ne delaj v premokrim,

ne v presuhim, tudi ne takrat, kadar je zemlja terda. Težko ilovnato zemljo vselej glaboko orji; to jo rahlo in mehko stori.

§. 27. Koristnejše je rahlo zemljo v nekoliko mokrim kakor v suhim obdelovati; v suhim bi se preveč presušila in svojo krepkost zgubila.

§. 28. Če ti ni kaj na poti, glaboko orji, in glej, da boš sčasoma na glaboko prišel. To se vsakemu kmetovavcu živo priporoči. Le sternišče in gnoj se ne smě glabokeji, ko za dlan, podoravati.

§. 29. Je zemlja težka in mokrotna, naredi štiri — do osem čevljev široke lehe (ogone); na rahli zemlji po šestnajst — štir in dvajset, — do dva in trideset čevljev. Priden kmet bo vsako sternišče pred zimoj preoral. Kadar hočeš celino izorati, stori to vselej pred zimoj, ker mraz zemljo perhlivo stori.

Zlate pravila.

1. *Naj napčniša potrata je, ljubi in dragi čas tratiti.*

2. *Nemarnost tako težko in počasu léze, da jo revšina prav naglo dojide.*

3. *Marnost ali pridnost je mati prihodne sreče. Kar danas lehko storiš, na jutre ne*

odlagaj. Jeden danas pridnemu več veljá, ko lenuhu jutra dva.

4. *S očésom stori gospodar več, kakor s rokoj.*

5. *Če željiš zvestega služabnika imeti, bodi sam; in ako hočeš prav orati, moraš sam za oralo deržati.*

III. Od rahlanja persti ali od dela.

§. 1. **Rahlanje ni kaj drugega kakor pre-oranje in razdroblenje zemlje, da spodnja, od pridelkov izmolzena, povžita in tedaj manj rodovitna perst na verh, poveršna pa, ki je na zraku rodovitniša postala, spod pride. Skoz rahlo perst voda ložej do koreninic pride, gorkota in zrak jo prešinita; zemlja veči rodovitnost dobi, in v persti se tudi korenine ložej razlezujejo in razprostorijo.**

§. 2. **Perst se da s oralom ali plugom s branoj, s motikoj in lopatoj rahljati. Orodje se rabi po razmérah persti, ki se rahljá, po razločku kraja, kder perst leži, in po razliki rastlin, ktere se sejejo ali sadijo. Oralo vleče živina, s motikoj in lopatoj pa ljudjé delajo. Oralo je na velikih poséstvih v rabi, zakaj jeden dan oranja zda po navadno za štiri in**

dvajset delavcev; motika in lopata za majhne kmetije, in sploh za pečevnate in germovnate njive kažete, kder se oralo ne dá rabiti.

§. 3. V oralo se vpregajo voli in konji. Voli so pripravniši, kér skoz in skoz jednako mèrno stopajo in se ne poganjajo, kakor konji. Takim kmetovavcom, kteri le za svoj dom vprego rabijo, in nimajo priložnosti s unajnoj vožnjoj si kaj prislužiti, se voli svétvajo.

Voli so manj boleznim podverženi od konjev, njih reja in strežba manjši potroške tirja, in ko se postarajo, jih je lahko spodrediti; ali ko bi zboleli, se v mesnico prodajo. Konj pa, starej ko je, manj je vreden, in poslednič za nič.

§. 4. Glavne vodila za oranje so:

1. Po razločku persti in mnogoverstnih rastlin je nekoliko glabokeje ali bolj plitvo orati. Merzla ali ilovnata perst mora glabokeje brazde imeti, ko gorka, to je, pešena, ali kadar se gnoj podorava. Tudi pri oranju celine ne smé lemež preglaboko iti, da se jedno pot spodna mertva zemlja (mertovica) na verh ne spravi.

2. Brazde morajo poverstne in ne predolge biti, da živina ne opeša, in se brazda brez počivanja vreže.

3. Dostikrat je treba njivo dvakrat, tudi trikrat pred setvoj, in če se v léhe (ogone) ne orje, vsakokrat od nasprotne strani in tudi križem preorati. Tako se perst dostojno razdrobi in jednako zrahlja.

4. Merzla perst se ima od severja proti jugu, gorka pa od izhoda proti zahodu orati, ker okoljšine dopusté. Tako bo zemlja škodljive dele zgubila in se s redivnimi jedinila. Če pa perst na hribni strani leži, jo gre poprek preorati, da se ložej vode napiva, in tudi živina navzgor oraje preveč ne terpinči.

5. Naj se dobro brana rabi, da dobro perst zdrobi, kakor tudi travo, plevél in korenine škodljivih zeliš iz njive spravi.

6. Ne pozabi s valarjem (s valcom) sěme...., sosebno v lahko perst vsejano, lepo zatlačiti, kér po tem zernje ložej kali.

§. 5 Od nekdaj je po skušnjah umnih kmetovavcev spoznano in poterjeno, da je koristno glaboko oranje ali prekopavanje zemlje v jeseni, preden jo zima zapre. Sonce obseva obernjeno zemljo, dež, rosa, ivje in sneg jo gnojijo, mečijo in rahljajo, da jo zrak skoz in skoz lahko prešine; zemlja si tečnih stvari iz podnebja pridobi in radovitnejša postane. Torej že star prigovor pravi: J e s e n s k a b r a z d a d a n a s p o m l a d p o l g n o j a; in

kdor glaboko orje, si skeden polni. Predzimsko preoravanje zatira plevél, mu poterga koreníne in jih pomori. Zimska zmerzlina pretrese, razmehča in razrahlja predzimsko ral. To k povikšanju rodovitnosti posebno pri težki zemlji práv tekne. Predzimsko oranje pokonča červe, jim razdére zalégo in jo verže verh zemlje, kder od mraza in mokrote poginejo. Tudi kerte in miši preoravanje prežene in jim gnjezda razdere.

§. 6. V jeseni preorane njive se čez zimo v debelih brazdah pusté, da jih zmerzlina predela. Ko se ral spomlad nekoliko osuši, jo s dobroj branoj gosto prevleči. Tako bodeš lahko bolj zgodej sejal, ker se zemlja prej osuší, in ker je sploh zgodna setev bolja, ko pozna; in tako boš tudi v pridélku véči dobiček imel.

Orala in brane.

§. 7. Umetniki in skušeni kmetovavci so na kupe novih plugov in brán znajdili, ktero orodje se ne le v ptujih, ampak tudi v naših slovenskih deželah s veseljem in s koristjoj rabi. To nam kaže, da bo to orodje tudi pri nas dobro in lehko še veliko bolje, kakor je naše navadno

Naj bi si tako poterjeno tudi za naše zemliša pripravno novo orodje premožnejši kmetovavci omislili, gotovo bi se ga s časom tudi priprosti kmetje poprijeli, in potem svojo zemljino dostojniši in bolj lehko obdelovali.

§. 8. Ktero oralo, drevo ali plug je naj boljši? Tisto, ktero je lasnosti naše zemlje naj bolj priměrno in pripravno. Po razločku persti, ktero orješ, po razločku kraja in lege njive morajo tudi orala in drugo orodje mnogoverstno biti.

§. 9. Če perst s motikoj in s lopatoj prekoplješ, jo boš globokeje izrahljal, in vse korenine škodljivega plevéla potrebil. Na močnih in suhih zemljah je bolj pripravna motika, na lahkih in mokrotnih pa lopata.

§. 10. Gospodarsko orodje dobro in za dolgo ohraniti, kmetovavci vse premalo kerbé. Potrebno je:

1. Vse, kar se zlomi ali le malo poškodje, berž popraviti, da se veči škodi, večim stroškom, in pa tudi veči zamudi pri delu v okom pride. Skerbeti je,

2. Da ne stojijo vozovi, plugi, brane i. t. d. pod milim nebom, da jih dež ne premakva, tin sončna vročina ne prepeka, ampak da je vse orodje, kadar se nepotrebuje, pod streho spravleno.

3. Dobro je, orodje in vozove s oljnatoj barvoj namazati, po koji orodje še enkrat dalje terpí.

Zlate pravila.

1. *Kdor hoče od orala obogateti, mora ali sam orati, ali pa vsaj priganjati.*

2. *Kdor kupuje, česar ne potrebuje, bo prodajal, česar potrebuje.*

3. *Naj se tudi kaj dober kup ponudi, dóbro prevdari; tudi vredna kupčia ima dostikrat britke nastopke.*

4. *Babe, vino, igre in slabo vedeni računi manjšajo premoženje in možijo potrebe.*

IV. Od gnoja.*)

§. 1. Rastline gnojec ali gnojnino iz zemlje vedno serkajo, torej se mora to zemlji povračevati, ako hočémo, da nam bo rodila. Le kdor zna gnoj napravljati, mu pri kmetiji dobro grě; kder ni dovolj dobrega gnoja, tam kmetija slabi.

§. 2. Malo kde, na naši slovenski zemlji nikder ni tako gnojne persti, da bi nje ne bilo potreba gnojiti. Gnoj je torej perva naj veča

*) Beri: Novice 1843, stran 75.

podpora kmetovanja, in že pervi narodi so spoznali, da se brez gnoja zemljo obdelovati ne plača. Čuditi se je, kako po krajih, kder kmetijsko reč dobro obrajtajo, gnoj napravljajo. V naj starejih kraljestvih jutrajnega svetá, v Kitaiskim in v Japonii, ne pusté le drobtinice živalskih odpadkov pogubiti se. Pogostoma se tam poleg cést in potov posoda nastavljena najde za potrebo popotnikov. Je posoda polna, vse to skerbno za gnoj obernejo. Starčeki in otroci se vsak čas s posodoj na potih in ulicah vidijo, kteri razno trohlino, blato in druge gnojnivne stvari nevtrudoma nabérajo. Tam brivci dostikrat samo zato brijejo in lase strižejo, da jim obriti in ostriženi lasje ostanejo, ktére skerbno nabérajo in kmetovavcom za dober gnoj prodajajo, kterega bolj obrajtajo, kakor gnoj od rogóv, parkljev in kopit mnoge živine. Kaj, bo kdo rekel, ali so tudi take reči za gnoj? Tudi, in tak dober gnoj da, ko bi Kitaic s njim v našo zemljo prišel, bi na tisti njivi po 7 vaganov zernja pridelal, na kteri mi komej po dva ali tri pripravimo. Tak razloček je med nami in njimi.

Iz česa se gnoj dela? Kar od zelenja in rastlin, kar od živine pade in strohni, vse to gnoji.

§. 3. Gnoja naj več iz hlevov dobivamo. Nastelja se živini zato, da stelja mokroto gnoja popija, da ima živina mehko, snažno in zdravo ležišče, in da se več gnoja napravi. Mnoge, še ne dozorele, pokošene in posušene rastline dajo naj boljšo steljo in gnoj; pa to le večidel za pičo pcrabimo. Po tém pride slama. Vrednost slame se razšteva po njeni tečnosti v priméri sená po tej versti: ječmenova, ovsena, pšenična, režena in bobova slama.

§. 4. Ječmenica in ovsenica se večdel pokladate, če niste operhle. Kadar sená za klajo primanjkuje, ali kadar ljudje malo sená pridelajo, morajo slamo v klajo oberniti, namesto slame pa druge stelje napravljati, namreč:

1. Listje. Listnata stelja je dvojna: suho listje, ki samo od drevja pada, in zeleno, kojega s vejami klestimo, zdrobimo in nasteljamo. Druga je boljša od perve in tudi več zda. Kder čern lés raste, se naj več smrekove, jelove in borove stelje porabi.

2. Bičje, ločje in terstje je dobra stelja, toda se mora zeleno dobiti in posušiti. Zrelo bi bilo preterdo, in bi se v gnoju nerado omedilo.

3. Resje, je sicer terda in pusta stelja; ker pa v pešenih krajih, kder rado raste, skoro druge stelje nimajo, ga morajo za ljubo imeti. Resje se da tudi s rušoj od zemlje odlušiti,

Dobro je to za steljo, ker se ga tudi korenine in nekaj dobre verhne persti derži.

4. Praprot je za slamoj naj boljša stelja, ki se v gnoju hitro omedi.

5. Močirna zemlja (šota ali šušeh), dobro posušena in razdrobljena, se da tudi v steljo oberniti, in da dober gnoj, sosebno če jo s živinskim blatom, apnom ali pepélom namešaš.

6. Ruše, ki jih odrežeš, ali iz grabnov potegneš, in jih s živinskim blatom namešaš, one dobro gnojé.

7. Žagavno vsteljati da dober gnoj; njo v gnojnico pomešati, še več gnoja napravi.

8. Strojarsko čreslo, trohljiva perst in mah, če druga ni vsteljati, se tudi vgnoji.

9. Krompirjevec, ali krompirjevo zelje posušeno vsteljati, da dober gnoj; če pa zelenoga po senožetih pogerneš, da lepo travo, ali ga podorješ, si tudi nekoliko njivo pognojiš.

10. Plevel in razne zelenjave, pezdirje lanú in konópelj spod terlice vsteljati, da se s živinskim blatom omési, da tudi dober gnoj.

11. Tropine, sladje senénine merve, kí ni za klajo; saje, ogelje, ali ogeljev prah, in več take soderge vsteljati, naj bolje s slamoj, da dosti in dobrega gnojá.

§. 5. Kadar druge stelje primanjkuje, naj se suha perst ali razdrobljen soldan pod drobnico, tudi pod govedino, le malo slame po verhu, vstelja, ki bo vso gnojno mokroto čisto popila, kar bi se sicer od gnoja izkadilo in zvešilo; po tém se jako veliko gnojá napravi.

Koliko je treba vsak dan nasteljati.

§. 6. Govedini je treba bolj pogostoma nasteljati, kakor konjem in drobnici, ki le suho blato delajo. Pri zeleni ali sirovi klaji je treba več nasteljati, kakor pri suhi. Ravno tako se mora pitani živini več stelje dati, ko jalovni.

§. 7. Za jedno glavo goveda, težjega plemena, je treba na dan 4 do 10 funtov stelje. Za konja 4 do 6 funtov, za ovco pol funta slamnate stelje. Slama in druga dolga stelja naj se po pedi dolgo razséka, prej ko se vstelja, da se bolj med blato pomeša in ložej vgnoji.

§. 8. Vsak dan naj se blato izpod zadnih nog pod prědne potegne, da se bolj vdéla, in čez neke dni se izpodkida, to je pri govedini, konjem navadno vsak dan izpodkidujejo.

§. 9. Živinče pojé klaje, dokler dva centa gnoja stori, s steljo vred, sena, slame ali zo-

banja 100 funtov; krompirja 400; repe 590 —; zelja 490 —; korenja 480 —; sirove detelje in trave 450 funtov.

Pripravno gnójnišče ali gnojna jama.

§. 10. Broj človeškega rodu od dnĕ do dne raste; kolikor več se pa ljudje po svetu širajo, toliko manj je zemljiškega prostora, ki nam živež daja. Ker ni mogoče zemlje razstegniti, njo mormo s gnojem rodovitnej storiti.

§. 11. Redek je kmetovavec, kteri bi zastopil se s gnojem prav pečati ali ponašati. Gnoj vidimo pri kmetih ali pod stenoj se sušiti, ali pa v luži namakati; in vunder je obodvoje napčno in u veliko škodo vlastniku. Kakor imaš za malovje svojo shrambo, za vino klét, za žito žitnice, tako moraš tudi za gnoj, ki je zlata ruda in perva podloga kmetijstva, odločen kraj imeti, dokler ga ne podorješ. Pripravno jamo moraš zanj osker beti, v koji mu ne bo mraz, ne vroče, temuč ravno tako, kakor mu v zemlji ima biti.

§. 12. Na dvoru ali kder imaš bolj pripraven kraj, skopaj dva séžna globoko jamo,

v podobi plitve sklede. Gnojna jama mora biti:

1. Blizo hlevov in na prostoru, da se s vozom lahko do nje pride.

2. Tako, da ne bo kap v njo padal; še manj, da bi se voda iz dvorišča v jamo stekala. Da se to ne bó zgodilo, mora pas okoli gnojišča nekoliko zvišan biti.

3. Mora gnojnišče u senci biti, ali med drevjem, ali pa se naj streha čez nja napravi.

4. Da se gnojnice kaj ne zgubi, naj se v posebej narejen kotel jame, ali v kako ukopano kad, ali velik sod steka. Kotlej ali dno jame mora tako narejeno biti, da vodo derži; torej s plošami položen, ali pa s ilovicoj nadelan in nabit.

5. Gnoj ne smě biti na gnojnišču premoker, ne presuh. Če je preveč moker, se ne vgodi, kakor gré; je preveč suh, se vjé ali zgori, in naj boljo moč zgubí.

6. Potreba je suh gnoj večkrat, tudi vsak dan s gnojnicoj, ki se v kadi, sodu ali v kotelju natéče, močnó polivati.

6. Prav veliko gnoja si pripraviti — preveč ga nigdar ne boš imel, nameči v jamo nekoliko persti, kakoršne koli, posebno pa blata iz grabnov ali iz kakošne mlake ali pa ruše; in kidaj potem od tedna do tedna hlevni

gnoj v njo, dokler ni polna. Tako nakopičan gnoj pokrij spet s perstjoj, na ktero, kakor poprej, gnoja nakidaj. Perst se napije gnojnice, in je posebno za senožete dober gnoj.

Mnoge baže gnoja.

§. 13. Kakor je med jestvinami in drugimi rečmi razloček, tako je tudi med gnoji; néke baže je bolji, druge slabeji. Pa tudi rastline si v gnoju zbérajo. Neka rastlina tirja dobrega, mastnega gnoja, druga je s slabšim zadovoljna; neki služi topel, drugi merzel gnoj. Vse to mora kmetovavec védeti, in se tudi po tem deržati, če hoče pri kmetiji srečno napredovati.

§. 14. Goveji gnoj. Govejega gnoja se pri vsaki kmetiji naj več dobí. On vsaki zemlji in vsakemu sadu služi. Goveji gnoj težko in debelo zemljo rahljá; gorko, soldanasto apnenko hladi, po njem se prerahljana pešena zemlja starne. Moč govedjeka v zemlji naj dalje derži, in jednakoměrno žene. Bolji klaje ko je, dalje se kaže moč živinskega gnoja. Naj bolji gnoj da pitana in sploh dobro rejena živina. Medla živina, ktera le slamo jě, tudi slab gnoj da, kteri v zemlji hitro mine.

§. 15. **Ovčji gnoj**, je zlo močen. Memo živinskega je ovčjak suhljiv, zatorej je s gorkotoj, kojo v sebi ima, za težko in merzlo zemljo dober, ker jo rahlja in greje. Še bolj bo, če mu dosti in dobre stelje dajaš. Ni dobro s ovčjim gnojem žitu gnojiti, ker žito po njem rado poleže; bolje služi vsakemu drugemu, le bilkastemu sadu ne.

§. 16. **Konjski gnoj**. Višji žene moč konjskega gnoja, kakor moč ovčjega; hitreji pak prejde v zemlji konjski, kakor ovčji. V merzli zemlji dobro dela konjski gnoj, ne tako v pešeni. Konjski gnoj je vroč, na kupu se vgréje, in hitro vjé ali zgori; zatoraj ga v jami s gnojnicoj polivaj. Če ga s svinjskim gnojem mešaš, mu vročino tolažiš. Kdor zgol konjski gnoj v gnojno jamo spravlja, naj ga po vsaki legi s perstjo potrosi, da mu od vročine ne zgori. Znano je, da je močneji gnoj od konjev, ki zobanja dobijo, ko od konjev, ki ga ne dobijo.

§. 17. **Svinjski gnoj**. Kder svinje dosti vodéne oblode dobivajo, je gnoj od njih tudi vodén, in bo zavoljo tega merzel gnoj imenovan. S konjskim gnojem namešan bo zemlji dobro teknil. S žitom, s korunom, s želodom pitane svinje dajo bolji gnoj, kakor s domačoj oblodoj pitane. Ker svinjam več-

del lahke in plevelnate stvari v korito dajajo, torej svinjski gnoj ni dober po njivah, ker plevelno seme kali požene; bolj pa bo, če senožete s njim pognojiš.

§. 18. Gnoj od perutnine. Ker perutnina le žito, červiče in drugo golazino, tudi nekoliko zelenjave pobera, da dober in močen gnoj, kteri v zemlji naglo žene. Po mokrotni zemlji s njim gnojiti je prav. Golobjake in kurjake s suhoj perstjoj, s peskom, ali pa s slamnatoj rezancoj potresaj; to bo dalo dosti dobrega gnoja. Manj vréden je gnoj od gosi in rac.

§. 19. Človeški gnoj. Prav bi bilo, ko bi ti gnoj skerbnejše spravljali in ga k boljemu pridu obračali, kakor je sploh do zdaj navada. Po navadi le malo kdo kaj v naših deželah tega gnoja koristno oberne, in škoda, da se večdel naj boljega, naj močnejšega gnoja v nič pogubi, da pri kmetovanju skoro nič ne donese. Veliko zgubo ima kmet, ki na člověški gnoj ne porajta. Neki sloveč kmetijski učitelj piše: „Ko bi pri nas ves človeški gnoj spravljali, kakor ga v jutrajnih kraljesti vih, na Kitajskem in Japanskem, spravljajo, da bi se ga nič ne zgubilo, in da bi mu nekoliko košene moke, ali pepéla se primešalo, bi skoro že zadosti gnoja imeli.“

Veliko zgubo imamo po slovenskih deželah, kér naj bolji gnoj v zlo iti pustimo. Vsak skérben gospodar naj pri hiši, kder še do zdaj straniša ali jevšelna ni, na pripravnem kraju stranišče postavi; naj bolje pri gnojni jami. Pod utico bi se pol sežna globoka, $1^1/_2$ sežna dolga in tudi toliko široka jama izkopala, in vsak dan na odpadike kake stelje verglo. Kadar bi kup dorasil, če vsak teden, bi se v jami kup razmetal, in razmetano zopet s steljoj pokrilo, in kake deske čez položile; vsak mesec bi se pa jama med drug gnoj izpraznila, kterimu bi to prava zabela bila. Človek, ko bi to reč dobro preskerbel, bi hiši več dobička storil, kakor dva ali trije drugi posli in bi si posebno plačilo zaslužil.

§. 20. Živaljska voda (scavnica). Ni boljega gnoja od scavnice. V jednem funtu te vode je ravno toliko gniljica ali pravega gnoja, kakor v 6 funtih sirovega kravjeka, ali v 13 funtih sirovega konjeka. Kdor si hoče takega gnoja napraviti, mora jamo izkopati, kaka dva koša žaganja, sožgane persti od apnence, ali opeknice (cigelnice), ali cestnega prahu v jamo nasuti, in vsako jutro podpostelno posodo na ovo steljo izpraznovati; čez kake dni pa zopet persti ali prahu

natrositi. Ti gnoj je čez vse druge za drevje, če se namreč zemlja od drevesa odkoplje, nekaj imenovanega gnoja na korenine potrosi in zopet s perstjoj pokrije.

§. 21. Gnojnica je vodén gnoj, kteri se od živinske scavnice in tudi od vode naredi, če se s njoj gnoj poliva. Skerben kmet ne pusti kaple te rastlinske zabéle v zgubo iti. Zavolj tega so povsod, kder dobiček spoznajo, ki ga gnojnica da, posebne jame za njo naredili, ter gnojnico na slabe setve in senožete v sodih vozijo.

§. 22. Zémeljski gnoj. Iz zemlje nekaj takih reči dobivamo, ktere sicer toliko ne gnojé, kakor živinski gnoj, pa saj nekoliko gnoju pripomorejo, da se hitrej po zemlji razpusti. Take stvari so: mavec (gips) po dételi trošen, ko začne rasti. Živo apno po senožetih, ali tudi po njivi poséjati, in ga podbraniti ali podorati. Ravno tako tudi lapor, černa gnojna perst, cestno blato ali tudi prah in razsip starih zidov. Gnojna soderga ali gnojni kup, ki je iz več takih reči nanošen, ktere smo v govorenju od gnoja in gnojenja imenovali. Vse, kar se po hiši, okoli hiše, po dvorišču, pri podih ali skednih namete ali nadergne, verzi na kup. Plevéla, človeškega in drugega drobnega gnoja, rušinj,

blata, apna, laporja, razsipa itd. verzi v gnojno sodergo, da se dobro predéla in pogodi. Soderga mora na štiri voglate in v 4 čevlje visoke kupe naložena, nekaj živinskega gnoja primešana in večkrat s gnojnicoj polivana biti. Taki kupi se morajo čez leto dvakrat - trikrat prekidati in preméšati, in vselej s gnojnicoj politi. Dobro predélano in vgnojeno sodergo izvozi spomlad po travnikih; to bo njim močen gnoj, ki po dve in tri leta derži.

Kako gnoj v naj boljši prid oberniti.

§. 23. Vsake baže gnoj se posebej ne spravlja; slabej se med dobrega, mastnega poméša, da se zboljša, in tako ga pustimo v jami ležati, dokler ne pride čas, gá na njivo izvoziti. Škodo, veliko škodo si dela, kdor gnoj dolgo pred setvoj na njivo izpelja, ali če ga tam dolgo časa v majhnih kupih ležati pusti.

§. 24. Če za gnoj ni več prostora na gnojnišču, in se toréj mora na njivo spraviti, brez da bi ga ročno podoral, složi ga u velike kupe, kupe naj konji dobro poteptajo, potem jih pa od vsih krajev s perstjoj

zameči, takó se bo naj manj gnoja pogubilo, in perst se bo tudi v gnoj spreménila.

§. 25. Ne podoravaj gnoja, če ga je raztrošenega dež zmočil, ampak pojenjaj s delom, da se gnoj osuši. Ne obračaj tudi zemlje, dokler je mokra.

§. 26. Pazi, da bo gnoj jednakoměrno po njivi raztrošen; le brežnim njivam gnoji pri verhu močneje, spodaj plitveje.

§. 27. Po verhu gnojiti, to je, ne podorán gnoj pustiti, ni pridno; le takrat naj se to zgodi, kadar bi kdo hotel žitu pomagati, dokler je še v travi, ki od tal neče. To se pa le s drobnim gnojem stori.

§. 28. Ne podorávajte gnoja globoko, sosebno na rahli pešéni zemlji, sicer vam gnoj glabokeje zléze, kakor korenine segájo, in setva ne bo zanj vedla.

§. 29. Nekteri gnojijo u verste, v razore, v brazde ali v jamice, kadar sad u verste ali v jamice sadé, postavim korunu, turšici itd. To véljá za pervoletni sad; drugo leto, zemlja tu in tam goljufana, bo pri roditvi v tej meri tebe goljufala.

§. 30. Pameten kmet sam vé prevdariti, kteri zemlji je treba débelše in kteri plitvejše gnojiti, tudi pozna, kteri sad gnoj potrebuje,

kteri brez gnoja raste, in na koliko let gnojiti bi bilo prav.

Vsaka kmetija po gnoju dobro ali slabo rodi; kar je zabela jestvi, to je gnoj setvi.

Zlate pravila.

1. *Sta pridno oskerbljena travnik in njiva, raste vsak dan nju cena.*
2. *Pred vratmi dost blata, gomile pa ne, je rana za travnike, njive, poljé.*
3. *Jedna pést slame da dve pesti gnojá, in pest gnoja da pest žita, ali zvezek (pušel) sena.*
4. *Ne séj v primeri zemljiša, ki ga imaš, temoč v primeri gnoja, ki ga napraviš.*
5. *Kdor sěje brez gnoja, slabo gospodari, njegova kmetija vidoma pěša, in mu beračko palico podaja.*

V. Od rastlin ali kmetiške botanike.

§. 1. Rastline ali sadeži so s tenkimi cevkami navdane stvari, ki od znotrej rastejô, pa so brez občutka in svojovoljnega giba. Po domače bi se reklo: Rastlina je vsaka stvar, ktera iz korenin raste. Njih posebni razpoli so: drevje, germovje, zeliša, mah in

gobe. Učeni štejejo že čez 100,000 med seboj popolnama razločnih rastlinskih plemen.

§. 2. Rastline živé, po razločku plemen, neke veliko sto lét, druge le nektere dni ali kake ure.

§. 3. Zunajni deli rastline so: korenine, deblo, pěrje, cvet, sad in sěme.

§. 4. Notrajni deli so: steržen, les in lubat t. j. koža in škorja. U vsih tih se najdejo cevke, po kterih muzeg ali sok gre. Lika je tisti del, ki se mnogoverstno vpodobi in razteguje, ki popke nareja in deblo kviško poganja. Iz like raste belak, berstje, věje in pěrje. Brez ličja je tudi pri ceplenju ves trud zastonj; paziti je treba, da se lika cepiča like divjaka priléže.

§. 5. Sok je v rastlini tekoč in se razširjajoč muzeg, brez kterega vsaka rastlina konec vzame.

§. 6. Zélišarji ali botanikarji so veliko skrivnóst zapazili, da kakor pri vsih živalih, sta tudi pri vsaki rastlini po dva spola: on in ona. Pri živalih sta spola tako odločena, da sleden posebej in za se živi. Tudi pri nekterih rastlinah se to najde. Tako so ene lorberjove in tudi smokvine drevesa goli oni, druge pa gole one; tudi pri konopljah, hmélu in špinači so ene steblice oni, druge pa one. Pri jagodah

so ene korenine oni, druge one. Da oni nobenega sadu ne dajo, je vsim učenim vertnarjem dobro znano.

§. 7. So druge rastline, pri kojih sta spola tudi dobro odločena, pa vendar dva, on in ona, se na jednem steblu znajdeta. Tako so pri bučah, kumarah in pri vsih rastlinah, ki so tega plemena, ene cvetlice oni, druge one. Pri turšici ali koruzi je križ on, lasca pa, ki iz stroka rasejo, so one. Naj več plemen je pa takih dreves, zéliš in tráv, da sta obadva spola v jedni cvetlici, kakor pri sadunosnicah.

§. 8. Ob cvetenju, kadar se ima sadje zarájati, se prikaže na onih prah, ki se cvetni ali zarodni prah imenuje, kteriga veter, bčele na nožicah, ali kako drugo potresenje drevesa ali rastlin na prah drugih raztrése. Po takem potu nam naj modrejši Stvarnik, naš naj boljši Oče, vse sadje, žita in rastline množi.

§. 9. Tudi sadeži in drevesa imajo svoje bolezni, p. izraselke, gerče, prisad, skazo listja, če dobi pege, ali se zvije, ali če mergolinci (insekti) svoj plod (jajčica) vanj zaplodijo.

Pred boleznijoj jih boš naj bolj obvarval, če skerbiš, da se rastline krepko in čerstvo obnašajo. Obdelaj jih po vsih kmetijskih vodilih, kakor so jih umni kmetovavci vpeljali, in skušnja poterdila, in če zapaziš, da kako

rastlino jedna ali druga napaka napada, poskerbi, da ji za rano v okom prideš. Bolezni imajo toliko veči moč do vsake stvari, kolikor bolj je zavnemarana. To se vidi vsakdan pri živali, in se tudi pri rastlinah godi.

Zlate pravila.

1. *Kdor pridno dela in lakoven ni; lahko brez svega bogastva živi.*
2. *Stori le, kakor te pamet uči, in ne porajtaj na druge ljudi.*
3. *Pridno delo naših rok blagoslovi dober Bog.*
4. *Dež za soncem, za veseljem žalost pride, pa zopet odide.*

VI. Od pomnoženja rastlin.

§. 1. Vsemogočen Stvarnik je vse stvari iz ničesar stvaril; stvari pa so minljive. Modri Stvarnik je torej perve organske stvari vsemenil, da so perve druge, druge tretje i. t. d. zaplodile. Tak se še dandanašni stvari množijo in ohranijo.

§. 2. Vsi sadeži se dajo pomnožiti po dveh načinih, ali po semenu, ali pa po popkih.

§. 3. Seme je zerno, iz kterega rastline in tudi semena enakega plemena prirastejo. Pri vsakem semenskem zernu se to godi, kar pri pišancih (pišetih) v jajcih.

§. 4. Kadar seme ali zerno v zemljo pride, se v mokroti napne. Cima ali kal in moka ste s košicoj ali lupinoj povite. Cima ima dvojno moč v sebi. Kadar jo toplota oživi, da se premikati začne, gre jedna vun iz zemlje, druga pa sili v zemljo. Zgornemu delu se zelenjad reče, spodnemu pa koreninica. Cima dobi svojo pervo rejo od moke, ki je v zernu. Ko je moka povžita, poči koža, zelenje gre iz zemlje vun, in po tem steblice s jednim ali s dvema perescoma. V primeri ko se korenina zdaljša, raste tudi steblo ali deblo čversto in veselo, in se od leta do leta bolj razvija. Kadar pa rastlina svojo primerno doveršenost doseže, poganja cvetje, iz kterega pride sad in zernje ali seme.

§. 5. Popki so majhne doveršene rastline, po svojih delih jedna v drugo povite, ktere se sčasoma razvijajo. Tukej govorimo od mladik, iz kterih veja poganja, in te so po navadi bolj spičaste in manjše od tistih, na kterih cvetje raste.

Naj boljše med temi so pa tiste, ktere pri tleh iz drevesa poganjajo, sosebno če so

s koreninami previdene, kar se lahko doseže, ako se okoli debla pri tleh zemlje naruje. Take mladike se imenujejo koreninčnice.

§. 6. Ako pa takih mladik ni, se dajo rastline pomnožiti, ali po nadrevesnem grebenčenju, ali po sajenicah bez koreninc.

§. 7. Da se mladika na drevesu vkoreninì, jo je treba tam, kder je iz debla izrastla, s kakovim trakom terdno prevezati, da se sok, ki po perju v rastlino pride, vstavi. Vtakni po tem prevezan del mladike v kako preluknjeno posodo, s dobro pognojenoj zemljoj, ktero moraš skozi vlažno obderžati, in vidil boš čez leto vkoreninjeno, kojo lahko odrežeš in presadiš.

§. 8. Med oplemenenjem sajenic bez korenin, kar se zgodi pogosto s verbjem, in med nadrevesnim grebenčenjem ga ni drugega razločka, ko da se mladika, namesto da bi v posodo prišla, v materno zemljo zakoplje, kar se ima zgoditi, dokler muzge v drevesu ni.

§. 9. Vse jednoletne in dveletne rastline se dajo ravno zavolj tega, ker nimajo očés, po semenu pomnožiti, ker tako hitreje in krepkeje izrastejo.

§. 10. Rastline se dajo po treh načinih poboljšati, namreč, če jih presadiš, obrezeš ali cepiš.

Zlate pravila.

1. *Prečudne in skrivne so božje stvari, človeku presodiť mogoče jih ni.*

2. *Prebrisana glava pa pridne roké; so boljše blago, kakor zlate goré.*

3. *Huda za ubogega, ki ničesar zna; njemu se h kruhu priti ne da.*

4. *Mlado drevo se ravnati ima; staro drevo se ravnati ne da.*

VII. Od sadjoreje sploh.

Kder prostor imaš, postavi drevó;
Sadja obilno doneslo ti bó.

§. 1. Gotovo je, da sadjoreja blagostan posameznih vlastnikov in tudi cele dežele močno povzdiguje, in da so bogati pridelki sadja dostikrat krepka bramba zoper pomanjkanje drugega živeža in zoper lakoto. Dostikrat se primeri, da je zavolj velike suše slaba létina za poljske pridelke, sadje pa obilo donese, ker globokeje v zemljo segajoče drevesne korenine še v suši potrebne mokrote in hlada vživajo.

Ko poljski sadeži zavolj silne suše vsehajo, dozori po gorkoti sadje večidel še sladkeje.

§. 2. Sadje, naj se vživa sirovo, kuhano

ali posušeno, naj bo iz njega zdruzgan jabelčnik ali gruševec ali kis (jesih), kteri se tudi prav dober iz gnjilega sadja délati da, je vsakemu gospodarstvu velik dobiček. Koliko lepega denarja verže posestniku suho sadje prodano, ali pa tudi sirovo, ker se v kraje nosi, kder sadu ni, pelja, ali tudi po železnici sem ter tje na prodaj lahko pošilja.

§. 3. Gerda beseda je: Kaj bi sadunosnice sadil, pa drevje žlahnil, saj ne bom njih sadu včakal. Bi bili naši predniki tudi tak djali, bi nam le lesnike in ternolice rastle. Bog jim daj lahko! zapustili so nam lepih sadunosnikov, naj jih tudi mi poboljšamo in svojim naslednikom še bolje popustimo. Res je veselje, peške (pičke) spomlad saditi, na gredo gledat hoditi, kako iz zemlje prilukajo in zelené. Radostno je, pod sadonosnim drevjem v senci sedeti, sadje pobérati in zavživati. „Kdor pa ne dela, naj tudi ne je,“ pravi sv. Paul.

§. 4. Naj bi vsak ženin svoji nevesti dvoje žlahnih drevesic vsadil, kadar k hiši pride, vsak oče novo rojenemu otroku po dvoje drevesic požlahnil, vsak odrašen mladénč svojemu očetu vsako leto jedno, pa tudi materi jedno sadonosno drevo za rešitvo (vezilo) podaril, kojega je sam izredil in vcepil, verh

tega še brat bratu, sestra sestri lepo drevce za godovno dala, hitro bi bili naši krasni kraji vesél raj, kakor ga po stranskih deželah vidimo. Potreba je torej, se sadjoreje učiti, po tem pridno saditi, in Bog bo rast dajal.

VIII. Od izrejenja sadnih drevesic. *)

Kako se naj hitrej sadnih divjakov dobí.

§. 1. Iz pešik in košic se naj hitrej drevesca dobé. Skušnja učí, da iz košic breskev in češpelj, tako tudi iz orehov in kostanja posajenih, le komej osmi del slabši od prejšnih starih drevés drevca izrastejo. Jih pa v dobro zemljo posadiš, ali malo dorašene presadiš, dostikrat stare preséžejo. Iz pešik izrastene drevesca se morajo pocepiti. Kér iz manj žlahnega sadu terdnejše in stanovitnej drevje izraste, in se to tudi mlado pocepi, se naj za posajo lésnega drevja peške lesnik in kumric vzamejo. Pomniti je, da večkrat, ko se drevo presadi, žlahnej sad donese; pa je po tem tudi toliko

*) Beri: Krajnski vertnar spisal Franc Pirc, v Ljubljani 1845, cena 24 kr. — Slovenski vertnar. V Ljubljani 1847. Velja 4 kr.

pikrej in slabši drevo; torej tako drevo tudi zgodaj konča.

§. 2. Peške dobro dozorelih jabelk in grušek (iz gnilega, suhega in sparjenega sadja, tudi iz tropin, ki so se za kis namakale, ne veljajo za to) se o sv. Mihelu do sv. Jožefa séjejo; prej ko se zgodí, boljše je. Če se pozneje, po sv. Jožefu sadé, in se niso snežne moče napojile, bodo še le drugo spomlad zelenile. Vendar znaš tudi peške v kakvi posodi med perst mešane na merzlo za čas postaviti, in u vigredi, ko se odlatijo, jih s perstjoj vred sejati, kamor hočeš.

Košice precej posadi, ko si sad povžil. Kostanja in orehov ni dobro v jeséni saditi, ker jim hud mraz škodje in miši za njimi hité. Boljše je ti sad v drobnem pesku v kaki shrambi čez zimo shraniti, in u vigredi jih posaditi.

§. 3. Košice in peške se v dobro vdelano, ne v prepusto, pa tudi ne v presilno mastno perst vsejejo ali potaknejo. Slabo perst moraš s mastnejšoj zboljšati; pa s živinskim, ne s trohljivim gnojem drevju gnojiti. Drevesno séme redko séj, kakih 400 — 600 zernov na štirjaški séženj. Varuj jih vsigdar plevela, trave in suše, jih pred žvadjoj okovari in večkrat jim perst prerahljaj. Dobro storiš, če

dve leti drevca tako preskerbljavaš in jih ne presadiš.

Za svojo potrebo si naj stanovitnejih in terdniših drevés pripraviš, če košice in peške posamezno tje vsadiš, kder bo po tem tudi drevo svoje dni stalo. Moraš mu pa pogosto zemljo rahljati, zel trebiti, v suši ga zalivati in pred živinoj okovariti. Tudi je treba, dokler se ne pocepijo, jim stranske vejce porezovati. Za jabelke in gruške je dobro, če se jim tudi verhovi do petega naj boljšega popka porežejo.

§. 4. Iz grede se dvé leti stare drevesca izkopajo, obrežejo, tudi serčna korenina in stranske poškodovane korenince, in se u drugo, dobro vdelano gredo, dva čevlja narazen presadé. Drevesa se smejo presajati od dobe, ko se iz véj in débla sok v korenine ispolzi, — ko listje odpada — in dokler se drevo zopet ne muzga. To se več del od Vsihsvetnikov do sv. Jurja zgodi. Presajaj le, kadar je perst vlažna in tiho vreme, ne pa v mokro zemljo.

§. 5. Za drevno šolo odloči pripraven prostor, dobre, sončne in prostozračne zemlje, kamor se mladi divjaki u verste, ki so dva do tri čevlje narazen, po niti posadijo, da se tam že tisto leto, boljše pa še le prihodno

cepijo. Reklo se je, da se drevesca dva čevlja narazen, in okoli pol čevlja globoko vsadé. Kadar si korenince v jami lepo poravnal, posuj po verhu dobre persti. Prej ko drevce dovolj zasuješ, polij okoli nja 1 — 2 bokala vode, da se perst dobro koreninc prime, po tem še le drugo perst okoli drevesca poravnaj; pa pri deblu perst malo pritlači, da bo poglobočena, kakor plitva skleda, ter se bo dežovnica noter ložej lovila.

§. 6. Če se okoli divjakov plevél prikaže, se mora brez odloge greda prekopati, da se plevél zatere, kteri bi sicer drevescom škodoval. Drevesca, ktere sloko rastejo, jih h količeku ravno privéži. Tudi tisti popki, iz kojih hočejo nepotrebne postranske mladike gnati, in sok tratiti, se morajo odšipati, ali s ojstrim nožem gladko porezati, da se lepa gladka koža oredí. Jednega ali dva postranska odraslika je koristno na šibkem debelci zato pušati, da sok preveč kviško ne sili, ampak deblo od tal krepčá. Vendar niso taki odrasliki čez jedno léto pustiti, da predebeli odrezani deblicu prevelike rane ne pusté.

IX. Od požlahnenja sadnih drevés s ceplenjèm.

§. 1. Če se otroci lepo, umno ne odgojijo, se ni kaj dobrega od njih nadjati, izrastejo divjaki. — Drevesne divjake, ki so natorno takovi, ali so žlahnost zgrešili, lahko zopet med žlahno drevje uverstimo, če jih pocepimo. Če pa kaki iz žlahne peške izrašen divjak žlahne lastnosti kaže, je vreden brez ceplenja u vert posajen biti: to je, če ima lepo, gladko kožo, brez ternja, in široko perje. Tako drevo bo poznej roditi začelo, in bo potlej vedno bolj polno in terdno.

§. 2. Cepič, t. j. veršic, ki ga na divjak vcepimo, mora enakega roda biti. Cepi se torej jabelka s jabelčnim, gruška s gruševimi cepiči. Vendar se tudi cepijo: gruška v kutno, maroljca v češpljo, češnja in višnja vzajemno, in obé v nešpljo, in ta v bel tern i. t. d.

§. 3. V ceplenje vzemi letne mladike žlahnega, zdravega drevesa, bodi si staro ali mlado, ki se verh drevesa, prej ko muzgo ali sok gnati začne, vréže. Cepiče zamoreš u vlačnem mahu, v senčnem hladnem kraju 3 — 6 mescov za rabo obderžati. Cepiti se zna od Vsihsvetkov skozi celo zimo, dokler drevje ne

zelení. Košeno drevje cepi, če ne poprej, o pustu, jabelke in gruške pozneje v spomládi.

Kako se drevesca cepijo.

§. 4. Cepi se po peterem načinu: 1. s prilepénjem ali dolagoj, 2. s popkom, 3. v zarezo, 4. v sklad, 5. v zakožo.

1. S prilepénjem ali dolagoj. Naj boljše in hitrejše je po tem načinu cepiti. To délo opraviš, kakor kadar bičnik dostaviš. Cepič se na debelišem koncu s ojstrim, za to pripravljenim, ali pa s peresnim nožičem, sprekoma za palec dolgo od jedne do druge strani gladko ošiljeno odreže. Le vajeni roki to v pervem hipu stori, sicer se cepič še pomalem obrezuje, dokler ni lép gladek. Cepić se zgorej do drugega, k večemu do tretjega popka prikrajša, tako, da dva do tri palce dolg ostané.

§. 5. Kjér sta cepič in divjak jednake debelosti, odréži ali s tanjkoj žagicoj (zobačicoj) odžagaj divjak, kder je lepo gladek, jedno ped nad zemljo; odreži ga od spodaj gori postrani jeden palc dolgo, tako da imata oba ravno gladke, visoke in široke rane. Ko se vkup složita, mora pri obeh biti les na lesu, da se nič rane ali belega lesa ne vidi, in koža na

koži. Če je cepiča rana vožej od divjakove, tudi velja, če se le na jedni strani koža na kožo prileže. Potem se cepič pazljivo, da se ne premakne, divjaku s povoskanim trakom, ali takim popirjem, ki je trakove širokosti in poldrugo ped dolg, privéže, to je, prav terdno od zgoraj doli povije, in potem se rana na cepiču in divjaku s voskom zamaže. Si jih s trakom povíl, moraš cepič, ped dolgo mladiko storivši, trak odviti, da se v les ne zaje; popir poči sam od sebe, torej se je bolje popirjevih trakov poslužiti.

§. 6. Traki, bodijo si perteni ali popirnati, se tako le povošijo: Drevni vosek (kojega delati se bomo pozneje učili) razpusti v kaki glinasti posodici, potegni trak, ki ga s dvema perstoma na koncu primeš, po vosku, in s dvema perstoma druge roke ga zopet opolzneš, t. j. vosek odergneš, da trak le malo masten ostane. Takih trakov znaš jednopot več sto si pripraviti, kér jih lehko hraniš dokler hočeš.

2. Kako se s popkom cépi.

§. 7. S popkom se cepi, če se sirov (frišen) popek iz žlahne mladike izreže, in v zakožo divjaka tako vtisne, da se v njem zaraste, žlahno mladiko požene, ktera žlahno drevo izraste, če se divjak drugih odrastlik trébi.

§. 8. V to ceplenje so iz pešek ali košic izrašeni divjaki, ki so debelost gosjega peresa dosegli, naj pripravniši. S popkom se da cepiti, dokler je drevje muževno, tedaj kmalo po sv. Jurju blizo do sv. Mihela. Do sv. Petra še pervo leto popek mladiko stori; pozneje ceplen pa še le prihodno pomlad zelení.

§. 9. Če se pred kresom cepi, se cepivni popek odreže iz letne mladike, ktera je bila odrezana pred ko je bil les muževen; po kresu se pa popek vreže iz tisto leto izrastene mladike, ktera ima prav lepe lesne popke.

§. 10. Za popkovanje izreži popek od mladike tako lepo in gladko, da se bo pol palca kože pred njim, in pol palca za njim, in kolikor je mogoče tudi na straneh njega deržalo, in da bo lesa kar naj manj mogoče zraven. Kader si tako platico kože s popkom vred od mladike odrezal, odreži mu tudi pol peresa, če s popkom tisto pomlad izrastene mladike popkovaš; celo pero bi mu preveč bilo. Po tem ureži v kožo divjaka, nizko pri tleh, kder je lepa, gladka koža, tako dolgo ranico, kakoršne oko ali popek potrebuje, odloči s nožikom ali kakoj lesenoj zagojzdicoj muževne kožice na divjaku toliko na obeh straneh, da boš vso platico s popkom pod kožo divjaku

spravil. Zadnič se rana s povošenim trakom ali poperjem zgorej in spodej terdo povije, in to se zopet odjenja, kadar je popek v divjaku prijet in zarašen, da se lés redí. Kadar je očitno, da se je popek prijél, se divjak dober palec nad prijetim cepom tako prekoma odreže, da rana na nasprotno stran cepa pride, in drugo leto še le, ko je iz popka močna mladika pognala, se konček divjaka verh cepa tikoma pri cepu vprek odreže in s voskom zamaže.

3. Kako se v zarezo cépi.

§. 11. To se stori, če žlahen cepič na debelem koncu, kakor zagojzdico po obeh straneh jeden palec dolgo gladko odrežeš, in v divjak, tam kder je s cepičem jednako debel, od zgor doli zarezo proti sterženu narediš, da se cepič vanjo vtakne in vso rano skrije. Tudi se morate na straneh kože cepiča in divjaka dobro sprijeti. Potem se cepič k divjaku s voskom zamaže in s imenovanoj podvezoj povije. Tako se da cepiti od sv. Jurja do sv. Mihela, dokler sok ali muzga teče, in scer do kresa s takimi cepiči, v kojih še ni sok ali muzga gnala, kadar so bili odrezani. Po kresu pa cepi z zelenimi mladikami; pa se mora verh toliko prirezati, da ima cepič le dva popka, in perje se bolj ko na pol pri-

krajša, in rana na verhu s voskom zamaže. Divjak mora gladko porezan biti, če še ni nič gnal; če se pa zelen cepi, pusti do pomladi vse mladike v miru.

4. Kako se v sklad cépi.

§. 12. Naj stareja pa naj slabša navada cepiti, je v sklad. Divjak se odžaga in razkolje, da se žlahen cepič vanj vtakne in rana se zamaže. Le take drevesa se še zdaj v sklad cepijo, ktere so že drugemu ceplenju odrastle.

§. 13. V sklad se da vsak divjak cepiti, kteri je debelji kakor palec. Naj bolj se prime, če je kakor ročnik debel. Tudi stara lesnika se da po vejah cepiti; mora se kaki deseti del mladik pod cepičom pustiti do drugega léta.

§. 14. Naj raji se v sklad prime, če se takrat cepi, kadar začne sok ali muzga pod kožoj prihajati. Že v svečanu ženó marelce, breskve in češnje. Kmalo po tem češplje. Sušca se cepijo gruške in naj zadnje jabelke. Pri ceplenju v sklad je potrebno: ojstra, ročna žagica, še bolje so pa cepivne škarje; prav ojster, močan zakrivlen nož, da se s njim odžagan divjak pogladi, divje mladike čisto porežejo in divjak gladko prekole. Moraš imeti tudi majhen ojster ošiljen (spičasti) nožiček,

kakor je za peresa rezati, da boš mogel cepič prav obravnati; cepivni vosik, da boš rano dobro zamazal, rutice ali cunje in trake ali kako drugo povezo, da se ranjen divjak obvéže in se po tem laglej zacěli.

§. 15. Kadar imaš vso pripravo vkup, prežagaj naj prej divjak ravno vprek, kder ima naj lepši les in gladko kožo, in po tem s vertnim nožem divjak še gladko obreži, kder si ga prežagal. Dalje se nastavi nož na sredo debla, in se s kladvom ali sekiricoj nanj toklja, da se divjak za palec globoko gladko razkolje. V sklad se terči zagojzdica, da ga toliko razkroji, kolikor je cepič debel.

Zdaj vzemi cepič, in mu s ojstrim oskim nožičem naredi vštıic enega popka zarezo v stran, in vreži naprej podolgama tudi na drugi strani ravno tako jeden palec dolgo, da bo cepič kakor zagojzdica ospičen.

Pri stranicah naj koža ostane, in zunanja plat naj bo nekoliko debeleja od notranje, da bo sklad, kadar se cepič vanj vtakne, povsod na tesnem prijel, ko se zagojzda zmokne, da se notranje kože stikom spopadejo. Zgorej toliko cepiča odreži, da ne bo čez dva ali tri popke imel. Zdaj zamaži rano s cepivnim voskom, in pa tudi cepič na verhu. Zadnič po-

víj s cunjoj in povéži s trakom, da sklad ne jenja, temuč se s cepičem zaraste.

§. 16. Da se bo ceplenje v sklad rado prijelo, ima:

1. Divjak, kterega misliš cepiti, že v koreninah dobro vrašen biti.

2. Nižej ko je divjak ceplen, hitrejše in lepše bo rastel.

3. Dobro je, da se tista stran cepiča, kder je pervi bližni popek, znotrej oberne, da poprej rano zacéli.

4. Naj bolji je, en sam cepič v en divjak djati, le tistim, kteri so čez kožel debeli, se dva cepiča vtakneta.

5. Manjši cepič ko v sklad vtakneš, veča mladika bo do jeseni zrastla.

6. Vselej cepi s suhimi cepiči. Ni ga treba torej sliniti, kér je slina sirovemu lesu škodljíva.

5. Kako se v zakožo cépi.

§. 17. Ceplenje v zakožo je skor takovo, kakor v sklad, s tim razločkom, da se odžagan divjak ne prekolje, in cepič ne vtakne v sklad, ampak med kožo in med les na strani. Torej mora biti že drevje muževno, da se skorja od lesa loči, pa vendar dokler še zeleno ni. Kadar je že divjak odžagan, se na strani koža kakega pol palca, ali tudi za colo, od

verha dol s ojstrim nožičkom do lesa vreže, in zgor ravno tam med kožoj in lesom se kakor cepič ternjka zagojzdica porine, da kožo od lesa odrine.

Po tem vreži cepič pod popkom v stran, ne celó do steržena, potem na zdolej, kakor dolga je zareza na divjaku, da sprekoma na drugí strani s nožekom vún prideš. Na drugi strani zareze le po straneh černo kožo posnemi, spodnjo zeleno pa pusti. Potlej vtekni cepič za kožo v divjak na tesnem, in rano s voskom zamaži in obveži, kakor pri ceplenju v sklad.

Kako se cepivni vosek naredi.

§. 18. Vzemi rumenega voska, kakoršnega pri čbelarjih dobiš. Ravno toliko očiščene smrekove smole, zraven pa tudi toliko terpentinove, t. j. mecesnove smole deni. Vse te tri reči vkup raztopi in v merzlo vodo vlij, in s mokrimi rokami štručice naredi. Če ti je pri rabi vosek preterd, znaš maličko laškega olja pri raztopljenju posameznih štruček priliti.

Maža za drevesne rane.

§. 19. Vzemi apna, kravjeka in mastne ilovce, vsakega enako, zraven je tudi dobro djati mecesnove smole in živinske dlake neko-

liko. Vse to dobro vgneti in premešaj, s tim rane velikih dreves pomaži.

X. Od presajanja žlahnih drevésc.

§. 1. Drevje se ne smě v muzgi in z zelenim perjem presajati; toraj se presaja v jeseni, kadar drevju perje odpade, in dokler se zopet muzgati ne začné. Da v jeseni presajene drevesa po zimi ne pozebejo, jim ranjene korenine gladko prireži in s voskom zamaži, veje pa še le v spomladi odreži ali prikrajšaj. Tudi zelene, clo cveteče drevesca se brez škode presadé.

Vsajeno drevce se prav dobro zalije, da tako rekoč u blatu stoji, in to se po tem vsak drug večer ponovi; tak se ročno prime. To naj se nigdar ne opusti, kadar se drevje sadi. Kdor pa hoče veliko drevo presaditi, naj to stori po zimi, kadar je zemlja terdo zmerzla, da se perst s koreninami prenese; pa veje se mu morajo močno prikrajšati.

§. 2. Drevesca se morajo s dolgoj ravnicoj izkopavati, in scer tako varno ko je mogoče. Naj pred se perst iz verha do korenin odkoplje, po tem se drevo od ene strani globoko spodkoplje in nagne, od druge

strani pa se prav globoko korenine spodsekajo, in kadar se drevesce vzdigne, se perst mora tako varno otresti, da se male koreninice ne potergajo.

§. 3. Preden se drevo presadi, se mora obrezati po koreninah, po deblu in po verhu. Sredna serčna korenina, ki naravnost v zemljo raste, se mora močno prikrajšati; stranice le tiste, ktere so predolge ali ranjene, in sesavke, tiste male koreninice, ktere iz stranic na vse kraje rastejo, se morajo le takrat prirezati, kadar so po koncih trohljive ali bolne. Deblo se mora vsih stranskih mladik gladko otrebiti, in scer pri češpljah in češnjah seženj visoko, pri jabelkih in gruškah pa okoli osem čevljev kviško. Oreh in kostanj pa morata še višej gladko deblo do verhne krone imeti; verh se jima pa nigdar ne prikrajša, kar se pri jablani in gruški stori. Dobro je, rane vselej s voskom zamazati.

Kakošna perst je za sadne drevesca.

§. 4. Debelo močno ledino ali tudi njivo nasadi s jabelki, globoko mergljino s gruškami. V plitvo, dobro rahljico sadi češplje, breskve, marelice in mirabele. V rujavo puhljico ali lapor, zlasti pa v kremenico ali pe-

šenko, sadi kostanj, češnje in višnje. V grampasto kamnitno zemljo nasadi orehov.

Dobro vdelana in globoko rodovitna perst, kakoršna je po dobrih njivah, po zelenikih in drugih starih vertih, je za vse drevje naj boljša k sadni rasti.

Imaš le pusto in plitvo zemljo, ki ima za podlago terdo mertvico ali pa prod (šuto), da sadne korenine globoko gnati nemorejo, ali pa živeža ne najdejo, jo je treba zboljšati.

Kako se slaba zemlja zboljša.

§. 5. Tu in tam je zemlja od natore dobra, vendar ni k rasti sadunosnic pripravna, če ni obdelana in globoko zrahljana. Zboljšati jo je torej treba. To se stori: 1. Če tisto zemljo, kamor misliš drevo saditi, že predno léto okoli dveh čevljev globoko prekoplješ, ali tako s lopatoj preoberneš, da zgorna rodovitna perst v dno, spodnja mertvica pa k verhu pride; da se tudi iz podnebja rodovitnosti navdahne.

2. Zboljšaš zemljo, če ji druge boljše ali nasprotne persti namešaš. V pust lapor navozi gline iz bajarja, ali rušin iz meline. V rujavo mergljino ali soldan navozi blata iz ceste in grabnov; suho rahljico zmešaj s mast-

noj ilovcoj; cmokasto mertvico pa s dobrim peskom. Černo perst s soldanom potresi, tako boš zemljo za rast sadunosnic jako zboljšal.

3. Tudi se dobra vertna perst za drevje pripravlja, če se jedno ali dve leti, preden se bo drevje sadilo, zemlja s živinskim gnojem prav dobro pognoji, in krompir, turšica i. t. d. vsadi, dokler se gnoj zadosti ne spersteni.

Kako se sadunosnice prav sadijo.

§. 6. Jako veliko je na tem ležeče, da se drevo prav posadi.

Zato se mora poskerbeti:

1. Da se jame za jesensko sajenje že po léti, za pomladanjsko pa v jeseni skopljejo. Perst, kadar jamo kopaš, deni verhno rodovitno na jedno, slabejšo na drugo stran. Jame je treba globoke in široke skledi enake izkopati, da še pozneje korenine v svoji rasti okoli sebe rahlo perst najdejo.

2. Kadar drevesca vsajaš, zasúj prej jamo s dobroj perstjoj, ali na dno rušnje narobe položi, in na njo zopet dobre zemlje nasúj, da ne pride drevo globokeje, kakor je prej stalo. Prej ko drevce, vsadi terdno v sred jame kol, potem postavi drevesce in poravnaj korenine na okroglo, da bodo v krono rastle. Na

korenine deni dobre in rahle persti, in drevesce potreslaj, da se perst med korenine dobro zagosti, in nič praznega med njimi ne ostane. Zdaj s tistoj perstjoj, ki je bila iz dna jame, po verhu zagrebi in malo pritlači. Zadnjič drevesce tudi dobro s vodoj zalij, sosebno če na spomlad presajaš.

3. Priveži drevesce h kolu s tertoj ali s slamoj, pa rahlo, da se nižati more. Da se drevescu koža ne oplazi, in rana ne naredi, je boljše s slamoj ga privezati, tudi med količ in drevesce mahu vložiti.

4. Če je na takem kraju drevesce, kámor živina zahaja, priveži okoli njega rahlo ternjevih vej, da ga ne podere, ali kadar je zeleno, ne objé.

5. Lepo je viditi, če drevesca po versti stojé; torej jih vsigdar po redu sadi. Tudi jih rédko sadi, tak ti bo drevje obilno sadja rodilo, pod njim bo brez obotavlanja še žito, če ga vséješ, ali žlahna trava rastla.

XI. Od oskerbovanja dreves v sadnem vertu.

§. 1. Da se bodo zasajene drevesca rade prijele, naglo rastle in kmalo rodile, jih je treba zalivati, okopavati, jim gnojiti, jih ob-

rezovati, trebiti in čediti. V pervem letu presajeno drevo malo raste, ker vso svojo moč na korenine oberne, da se prime in v zemlji vraste; torej mu je dobro večkrat prilivati, da mu suša ne škodje.

§. 2. Drevo pervo leto le tako okopaj, da perst po verhu plitvo zrahljaš, da škorje ne naredi, in da bo mogla zemlja iz zraka rodovitnost na se vleči. Tudi plevela in trave ne pusti pervo in drugo leto pod slabimi drevesci rasti. Naj bolj pa bo mladim drevesom teknilo, če vsako leto do korenin, brez da bi jih poškodoval, kakor daleč věje segajo, v jeseni zemljo prekopaš in jo zboljšaš.

§. 3. Drevesu, kojo slabo raste, je treba s gnojem pomagati.

V ti namén se pa gnoj tako le pripravi: Naredi veliko jamo, in v njo nameči plev, blata in slame, plevela, rušin in listja, smeti, ali kakega droba, gnjilega lesa, knalovne ali dobre persti. Napeljaj v njo večkrat kako lužo, kapnico ali gnojnico, in vse to večkrat premeči in premešaj, da se spersteni in iz zraka rodovitnosti navzame. Kadar hočeš drevesu gnojiti, odkopaj perst prav varno pri koncih korenin, in prisúj jim ovega gnoja; vidil bodeš, kako veselo ti bo drevo rastlo, pa tudi skoro prav obilo rodilo.

§. 4. Pregoste věje na drevesu so uzrok, da ne rodí; preobilne in nepotrebne se morajo torej odrezovati ali pa odžagati. Otrebi:

1. Vse tiste věje in mladike od drevesa, ktere ali lepo lice drevesa kazijo, ali ga v rasti in rodovitnosti prideržavajo, ali pa če so bolehne in se sušé.

2. Če ima drevo slabe korenine, se tudi slabo razrašuje. Takemu drevesu je treba na blizu vse věje prikrajšati, mu pa tudi pri koreninah s okopavanjem in gnojem pomagati.

3. Ima pa drevo veliko korenin, bo le močno na les gnalo, to je, v mladike in perje rastlo, pa ne sadu rodilo. Tako drevo je do korenin treba odkopati, in jedno ali dve korenini s dletvom odkrojiti, da ne bo toliko v mladike gnalo, ampak sadne popke začelo nastavljati.

4. Mladike, ktere kviško, pa tudi věje, ki križom rastejo, se morajo v pravem času odrezati. Drevje se smeje pa obrezovati, kadar ni muževno. Naj boljši čas drevesa obrezovati je ravno v spomladi, kakor hitro mraz neha. Jesensko obrezovanje sosebno pri drevesih, ktere imajo mehek les, ni dobro, kajti rade pozebejo.

Kako se staro nerodovitno drevo pomladi.

§. 5. Če se drevo postara in roditi neha, ga pomladiš, ako mu věje za komolc od de-

bla, ali še krajši, kakor boljši kaže, odžagaš, in le kake štiri ali šest vějc do drugega leta pustiš. Tudi mu mah in staro škorjo odergni, in pri koreninah mu perst zboljšaj. Pomniti pa je: 1. Da se to delo le stori, dokler še muzga ne teče, sicer drevo osuhní.

2. Moraš věje tako odžagati, da bodo rane doli, ali po strani obernjene, da jim moča ali suša manj škodva.

3. Se morajo vse rane po drevesu s mazilom zakriti — zamazati.

4. Je pomlajeno drevo kakega slabega plemena, lesnika ali drobnica, ga drugo leto na nekih mladikah vcepi.

Kaj je s drevesom storiti, kojo roditi noče.

§. 6. Nektero drevo je takega plemena, da pozno roditi začne, drugo ima lastnost, da le drugo ali tretje leto donese. Tako drevo dolgo terdno ostane, pozneje bogato rodi, in visoko starost doseže; torej ni za posekanje.— Če je pa drevo popolnama dorašeno, in vendar ne rodi, se mora pogledati in razsoditi, kaj rodovitnost prideržuje. Uzroki so:

1. V koreninah, če drevo v pusti zemlji stojí, kder komej pustega živeža za les in

perje dobi. Takemu drevesu se mora zemlja globoko okopati, po gnoju ali mastnejši persti se zboljšati.

2. Če staro drevo že tako debelo in terdo škorjo obredi, ali pa mu lastne věje tako senco delajo, da ga sonce ne more obsijati in mu lesa zadosti greti. Takemu drevesu se pomaga, če mu staro in mertvo kožo čisto vzameš, in tiste věje odpraviš, ktere mu senco delajo.

3. Če ima drevo toliko gostih věj, da jih sonce zadosti greti ne more. Tako drevo moraš jako obrezati, in věje poredkati. Dostikrat je pa od zraka in hudih vremen drevo v rodovitnosti sadja zaderžano. Takim uzrokom pa le ljubi Bog v okom priti zamore.

XII. Od raznih bolezen sadnega drevja in njih zdravíl.

§. 1. Naj navadniši bolezni sadnega drevja so:

1. Rak. Kadar se drevesu po deblu, ali po vějah rujave ali černe kraste pokažejo, in nadalje rapove bunke ali pa trohljive jamce naredé, ktere se po drevesu razširajo, in zmiraj globokeje v les segajo, je gotovo znamnje, da drevo raka ima. Uzroki te bolezni so, če

se koža na deblu tisti čas, ko je muzga tekoča, odere ali odergne in rani. To bolezen boš ozdravil, če s nožem izrežeš, ali s dletom izdolbiš ves gnil in bolan les iz debla noter do zdravega, in rano s vertnim mazilom zamažeš. Ako pa to bolezen na kaki věji najdeš, jo gladko odreži. Pa tega ne delaj takrat, kadar muzga teče.

2. Trohljivo duplo ali žlambor, to je taka bolezen drevesa, da deblo v sredí tako izgnije, da drevo votlo postane, kar ima svoj začetek naj večkrat od napčnega ceplenja, če se rana dobro ne zamaže. Tej bolezni ni lahko v okom priti, vendar tako bolano drevo veliko let še sadje rodi; pa njegovo sadje ni tako dobro, kakor zdravega drevesa

3. Smolika, bolezen, kadar drevo po koži černo ali dimasto prihaja, ali pa muzga iz njega solzí, se kakor smola sterdi, in grampasto bunko naredi, kar sčasom drevo konča. Ti bolezni je le košično sadje podverženo. Takemu drevesu smolikasto gumbo odreži do zdravega lesa, in rano s cepivnim voskom zamaži in obveži.

4. Oskrumbe, kadar koža na drevesu začne od tal proti verhu dimna ali sajasta, sčasoma pa krastava in grampasta prihajati. Drevo neha rasti in medlí tako dolgo, da se vsu-

ši, če se mu ne pomaga. Pomaga se mu tako, kakor smolikovemu drevesu.

5. **Mah**, kteri drevo ne le nerodovitno stori, ampak sčasoma tudi vmori, ker mu naj bolj muzgo izpije in rodovivni živež iz zraka odvzame. S mahom prerašeno drevo se mora naj prej očistiti, ves mah po deblu in vějah ostergati, in tiste věje vse odrezati, ktere so s mahom preveč zagošene. Potlej se mora vso drevo s merzloj vodoj vmiti in s šetjoj (kertačoj), s slamoj, ali pa s staroj metloj dobro obdergati.

Naj boljše pa je, kar drevju dobro služi, če v spomládi, kadar muzga nastopa, vsaj vsako drugo ali tretje leto drevo s apnom pobeliš. To ves mah posuši, zalego gosenc in drugih škodljivih žival pokonča, in drevesu mlado, gladko kožo stori, kar tudi k rodovitnosti veliko pripomore.

Kako se drevesa pri zdravju ohranijo in bolezni obvarjejo.

§. 2. Hočeš zdravo in dolgo rodovitno drevje imeti, moraš sadunosnice že od začetka tako oskerbovati, da jim ne bo priložnosti k bolezni, torej:

1. Ne iši po hostah in gošah divjakov za

svoj vert, ampak iz pešek si jih izredi, da bodo dobre korenince, zdravo muzgo in lepo rast imele.

2 Kar boš cepil, ne maži s ilovcoj, ampak s voskom, in kder kaj odrežeš in drevo raniš, żaceli s vertnim mazilom.

3. Trebi drevje zvesto vsako leto, marljivo ga okopavaj, in če kako bolezen ali napako zapaziš, glej, da ji za rano v okom pristopiš; tako bodeš svoje sadovno drevje k velikemu veselju in obilnemu dobičku sebi in svojim otrokom ohranil.

XIII. Od drevju škodljivih živál.

§. 1. Naj nevarnejše in sadnemu drevju škodljivše živali so:

1. Zajci. Posebno v hudi zimi zajec mladike drevesa pošiplje, pa tudi po deblu gladko kožo včasi tako ogloda, da se težko več obraste, ker je zajčja, pa tudi kozja slina in zob naj hujši strup drevju. Ogradi mlade drevesca v jeseni dobro s ternjem; v slamo jih povijati, ni dobro, ker slama močo priderževa, in po zimi pod njoj drevo rado pozebe. Naj boljše pa je, če so verti tako visoko ograjéni, da zajec noter ne more. Če je pa kako drevo zajèc ogrizil, mu rano do žive-

ga izréži, in s vertnim mazilom zaceli, scer se bo les dalje sušil. Zajec se ogiblje drevja, če je s apnom pobeleno, ali večkat, vsake 8—14 dni s pasjo mašobo pomazano; tudi če se k drevju ražni vsadé, t. j. koli, na kterih je mesó v dimu viselo.

2. Gosence. Koliko gosence drevju škode storé, vsak vě, kajti pěrje, in cvetje tako objedó, da ne le drevje v rasti vstavijo, ampak za tisto in prihodno leto nerodovitno storé. Svoje blage drevesa pred ták škodljivim merčesom obvarvati, je neobhodno potrebno:

a) Da se vsako leto drevje, kamor metulji svojo zalégo naredé, čisto osterga.

b) Da se vse odrašene drevesa od léta do léta, ali vsaj na drugo, naj manj tretje leto s apnom pobelijo.

c) Dobro je, če v jeseni okoli drevés zemljo okopaš; tako bo tistih gosenc zalέga večidel končana, ktera je v zemlji nastavljena.

d) Ne opusti v jeseni in u vigredi zarano gosenčno zalégo zatirati, kterokoli po zavitem suhem pěrju, po mladikah ali po deblu zagledaš, odreži in sožgi jo, preden se gosence po drevju razlézejo.

e) Če so se pa že gosence po drevju razlézle, vsak večer pozno, in zjutraj zgodej věje potresaj, da bodo gosence odpadle.

Pa spodej kako plahto pregerni, da jih vjameš in pomoriš.

f) Nobena reč pa toliko gosenc ne pokonča, kakor nektere ptice, ktere so že od Boga v to namenjene. Ni tedaj prav pevke, ktere so naše velike dobrotnice, loviti in jih moriti; kar je tudi po cesarski postavi prepovedano. Še le privaditi jih moramo u verte, da nam bodo bolj drevje gosenc čistile.

XIV. Kako se pridelano sadje v prid obrača.

§. 1. Sadje je trojnega razreda: poletno, jesensko in zimsko, in slednega plemena ob različnem času zazori. Sadje se ne smě zeleno spraviti, ampak na zoritvo je s njim čakati. Zrelo je v dobi, kadar se piškovci otrebijo, in zdravo zrelo sadje začne samo iz drevja padati. Tako sadje žlahnega plemena se zjutrej jedno uro po sončnem izhodu varno obêre, nežlahno pa otrese; nobeno in nigdar pa se ne smě oprekljati, ker se s tim drevju veliko kvara dela.

§. 2. Pridelano sadje se odloči, ktero za domačo potrebo ostane, in ktero se bo poprodalo. Kmetovavec mora tudi prevdariti, ktero

sadje več zadene sirovo, ktero posušeno, ali v mošt, kis (jesih) ali v žganje porabljeno.

§. 3. Češnje, češplje, breskve in neke plemena grušek se ne dajo hraniti, ampak se morajo iz drevesa vzete precej pojesti, posušiti ali pa poprodati. Drugih nekaj plemen grušek in jabelk, če ravno zrelo, ni precej dobro, marveč mora nekaj časa v kakem suhem in zračnem hramu na tanjko — nigdar pa na velikih kupih poležati, da se vgodi ali vmede, ter še le po tem prijeten slad dobi. Tudi ga je treba vsak dan preběrati, slabo za jabelčnik ali za sušilo, gnilo za kis oberniti.

Tako je tudi z zimskim sadjem ravnati. Le preden zmerzovati začne, ga je treba v kak varn kraj prenesti, da ne zmerzne; vendar ne v kako zadihljo ali pušobno shranbo, kder bi okús ali slad zgubilo, in gniti jelo. Sadje, kojo hočeš dalej prihraniti, moraš na suho po policah nastaviti, tako redko, da se jeden drugega ne dotika.

Kako gre sadje sušiti.

§. 4. Kdor ima veliko sadja, naj ga posuši, ker se táko več let da hraniti, tudi u velik dobiček za kupčijo ali za domačo rabo oberniti. Kjer je veliko sadja, ga je naj bolj-

lje v posebnih sušivnicah ali v pajštvah sušiti. Kdor pa ima malo sadja, naj ga suši v peči na lesah, ali na peči, ali pa na soncu. Věde-ti je treba:

1. Da se zrelo, zmlajeno ali zmehčano sadje za sušilo vzame.

2. Sušivnica se mora s suhimi, terdimi dervami, ne pa s mehkimi smolnatimi kuriti, scer bo sadje grenko; tudi se ne smě preobilno netiti.

3. Suho sadje se ne smě v sušivnici ohladiti, ampak zvečér ali zjutraj iz tople sušivnice naglo na hladen zrak postaviti, da lepo svetlo in slastno ostane.

4. Kdor sadje na peči suši, naj večkrat hišo izvetra, in prah na peči omede, ali popir podloži, da bo sadje čedno.

5. Po tem ko je bilo suho sadje dobro ohlajeno, se mora v suhem in vetrovnem (luftnem) kraju, v snažnih lesenih posodah shraniti; tako se pet do sédem let obderži.

Kako se iz sadja víno (mošt) naredi.

§. 5. Ne le veliko živeža, ampak tudi prijetno pijačo nam dobro sadje daja, ktera pri domu veliko odrine; pa se tudi dobro proda.

Kdor hoče dobro vino iz sadja narediti, mora věditi:

1. Da le pusto, terdomečno in nežlahno sadje dobro vino da, kakor tepke, drobnice, lesnike i. t. d. Bolj ko je žlahno in vodeno sadje, slabeje vino je iz njega, in manj časa se da hraniti.

2. Sadje za vino ne smě pomlajeno ali kaj zmehčano biti, temuč terdo, zrelo otreseno se mora stleči in naglo stlačiti, ali sprešati, ravno kakor grozdje.

3. Stlačen mošt se skoz rešeto precejen v dober vinski sod vliva, in pred ko je mogoče napolni, scer se rado ne sčisti. Tudi se mora pustiti, da se dobro izkisa in otrebi, preden se veha zabije.

4. Kdor hoče sadnemu moštu lepo rudečo barvo dati, naj černih bezgovih jagod, ali černic (borovnic) ali pa malnic s sadjem v prešo da, ali pa njih soka v sod vlije, pred ko drožje meče.

5. Prav dober kus se moštu da, in sadni duh zgubi, če se mu pred ko drožje meče, pest suhega bezgovega cvetja v sod verže, alí pa sladke skorje ali druge prijetne dišave v rutico zavezane, na niti obešene, dva ali tri tedne v sredi soda vtopljene pusté.

6. Močno se sadni mošt zboljša, če se

vanj, preden drožje meče, dobrega vinskega mošta primeša, ali pa, kakor hitro se včisti, v drug sod na vinske drože pretoči. Tudi gnilo sadje se ne smě zavreči, ker tako naj bolji kis ali jesih da.

Glejte, kako mnogoverstno se sadje oberniti in u velík dobiček porabiti da. Naj torej vsak posestnik poskerbi saj neke sadunosnice si posaditi. Gotovo mu bojo njegovi otroci in še unuki zato hvaležni.

Zlate pravila.

1. *Pregosto preselovanje ne tékne ne družini, ne drevesu. Kdor se trikrat preselí, jedenkrat pogori.*

2. *Kar doma lahko pridelaš, ne kupuj, ne obleke, ne žita, tudi nobenega sadja; kupleno blago nima teka.*

3. *Delo nas brani trojnega zlegá: dolgočasa, greha in pa vbožtva; delo ima zlate roke.*

4. *Vse poskusite, veli sv. Paul; kar je dobrega, se poprimite.*

5. *Človek! komaraj, in Bog ti bo pomagal.*

*

XV. Od murv. *)

§. 1. Slovenci nimamo posla, kojega bi s takoj radostjoj, in marljivostjoj opravljali, kakor Lahi svoje „svilodelstvo," kar njih veliko živí in obogati. Svilopreljke so gosence, ktere le murvino perje jedó, in po tem svilo (žido) predejo. Tudi mi Slovenci se bomo sčasoma te koristne obertnije poprijeli. V to pomóč so domoljubi družbo osnovili, ktera na posebnem dvoru blizo Gradca veliko tisuč murvinih drevés rédi, po domačii in po sosednih krajih razpošilja, svilo sama prideluje, in tudi pripravnim dečkom darila deli, da se tje hodijo učit, se s murvi in svilarstvom pečati.

§. 2. Omenjena družba u Gradcu, tak tudi u Ljubljani kmetijska rokodelska družba, nepremožnim kmetovavcom zastonj murve delí, sicer pa prav po nizki ceni prodaja. Lahko si jih torej vsaki kmetovavec kakih dvoje (parovo) pripravi. Ni jih treba iz semena rediti, da bo poprej dobiček od njih imel.

*) Beri: Nauk murve in svilne gosence rediti, poslovénil gosp. Filician Globočnik. V Gradcu 1851. cena 15 kr. v Ljubljani 10 kr.

§. 3. Reja murv nima kaj posebnega od reje sadunosnic. Kakoršno skerb jedne, tudi druge tirjajo, in kder je pripraven kraj za sadunosno drevje, je tudi za murve. Bolj pa ljubijo pešnato, kakor druge baže zemljo, v koji tudi redivniše in dostojniše perje rodé.

§. 4. Ali nam kaže na naši slovenski zemlji murve saditi? Gotovo! Če si ravno kdo misli: Jaz se nigdar ne bodem s svilopreljkami pečal; čemu bi murve sadil, ker mi nobenega koristа ne kažejo! — Vendar ni tako, prijatel! Tudi na Laškem, Francozkem i.t.d. se ne peča vsak vlastnik murvnih drevés s svilopreljkami, vendar ima lep dobiček od murvic, ker jih lahko po zlatu in še viši v najem da. Kadar bomo saj deset let stare murve imeli, se bo gotovo tudi človek znajdel, ki bo svilne gosence redil, in nam murvino pěrje dobro plačeval.

§. 5. Murvino pěrje je pa tudi za domačo rabo. Kuharce nam véjo pripraviti prav dobro špinačo iz njega, tudi živina, krave in svinje, rade jejo tak dobro sirovo, kakor tudi posušeno murvino pěrje in listje. Perutnina se od murvnega sadja dobro redí, in tudi otroci ga radi zobljejo.

Zlate pravila.

1. *Kdor nima v glavi, mora v petah imeti.*

2. *Kadar kimovca gromi, žito, sadje dobro stori, če je njiva pognojena, jablan, tepka zasajena.*

3. *Veliko besed je malo prida; veliko plev, pa malo žita.*

4. *Vsako sadunosno drevó je zlato na obrest položeno.*

XVI. Od gojzdov, goš ali šum.

§. 1. Gojzdi ali goše (boršti) se imenujejo take zemljine, kder jednega ali pa mnogoverstnih plemén drevje, germovje in drugo rastlinje u velikem številu brez vsega reda in pravila navadno samo od sebe raste. Gojzd je poglavitni del vsakega posestva, ker daja kmetovavcu potrebne derva, lés in steljo; kostanj, želod in žir i. t. d.

§. 2. Kder mnogoverstno drevje rase, naj kmet takega plemena drevesa špoga, ktere so podnebju in legi zemljine naj bolj primerjene. Med temi imajo vselej prednost tiste drevesa, ktere boljši les za umetalnike in za kmetijsko rabo dajajo.

§. 3. Vse obdelovanje in skerb za gojzde obstoji v tem, da se iz gojzdov nepotrebno in škodljivo germovje trebi, pregosto izredkuje in se planjave zopet zasadé ali s drevnim semenom posejejo.

§. 4. Pogosto se sliši tožba, da je les za kurjavo, za tesarijo in druge reči vedno dražji. Pa kaj še le bo v nekterih letih? Tu in tu se vidi, da marsikteri les sekajo, brez da bi gledali lepo mladino v zarod gojiti. Drugi brez pòtrebe svoje hoste ptujim v posekanje prodajo, ki vse do zadnega štora pohlastajo. V dostih krajih se po hostah živina pase, ki vse mlado drevje objé, in kar se iz zemlje prikaže, gre v zlo. Tudi to je napčno, da se po gojzdih preveč listja v nasteljo grabi, mladina zlo poruje, in starejšemu drevju ves gnoj za rast jemlje.

§. 5. Takim napakam v okom priti, je že cesarica Maria Terezia v letu 1771 gojzdne postave za ohranjenje gojzdov dala, ktere še sicer zdaj veljajo, pa žalibog! se le malo spolnujejo. Imenitnejše gojzdne postave so:

1. Da se nič več drevés ne poséka, kakor jih v pretečenih letih v sék doraste.

2. Da naj se za derva le tiste drevesa

jemljejo, ktere so gerčeve in véjaste, in torej niso za drugo rabo.

3. Da se drevesa o pravem času, v pravem redu, in kakor je za podrašenje naj boljše, sekajo.

4. Kder so po goši lazi, naj se zopet s lesnim semenom posejejo.

5. Naj se po gojzdih ne delajo novi poti, kadar se kaj vun vozi, da se mlada zalega ne poškoduje.

6. Naj se za znamnje oštarije ne jemljejo verhovi smrek. Ravno tak je prepovedano drevesa za ute ali za senco pri precesijah sekati.

7. Tudi je prepovedano iz gojzdov senožete, pašnike, njive itd. napravljati.

8. Prepovedano je v gojzdih hiše postavljati ali živino rediti.

9. Vse dobre in terdne drevesa, posebno pa hrastje ali dobi naj se ohranijo za velike potrebe.

Zlate pravila.

1. *Puška in oralo kmetu ne bo zdalo*; *lovec masten*, *dom razdjan.*

2. *Kdor lep lés ima*, *on veljá*; *kmetija brez gojzdov*, *in polje brez travnikov dolge delata.*

3. *Hočeš lepe gojzde imeti, moraš tudi za nje skerbeti, ne les v ptuje popredati, tud' kaj svojim privarvati; le neumnež pravi: Rasti trava, dokler sim jaz.*

XVII. Od vertov ali ogradov.

§. 1. **V e r t** je primerjen kos zemlje s posebno rodovitnoj perstjoj večidel blizo hiše. Kdor se zastopi s sočivjem, ali kakor pravijo, s kuhinjskmi rastlinami pečati se, si na malem prostoru dovolj rastlin in zelenjav za domačo potrebo pridela. Pri mestih in večih tergih mnoga družina samo od malega verta živi.

Vert ne smě proti severju, od kodar merzel zrak in ojstri vetrovi brijejo, ampak ima proti jugu ležati. Potreba je, da je voda u vertu skozi pri rokah, s kteroj se v ti namen odločena velika kad na vertu napolni, kder tako dolgo stojí, da stopnjo zračne toplote doseže, preden jo v zalivanje rastlin rabiš.

Vert se mora s zidom, latami ali z živoj mejoj ograditi; tudi drevje in poslopje ne smeta rastlinam sence delati.

§. 2. Vert gre v štiri kose razdeliti, za kaj toliko je letnih časov, in vsak čas svoje

rastline prirodí. Dalej se vsak kos razdeli v grede, med kterimi se steze naredé.

§. 3. Vertni sadeži se dajo večidel po semenu pripraviti in pomnožiti. Vertnar mora torej posebno skerb imeti, da se s dobrim semenom previdi. Naj bolje seme je iz stranskih vejic, zato ker sok v stranskih vejicah bolj počasoma teka, kakor v steblu. Hraniti se pa mora v suhih, zračnih krajih. Tega vodila se mora vsak kmetovavec terdno deržati, če hoče, da seme dolgo časa kalijočo moč obderží.

§. 4. Semenske gredice ali sadiša se morajo v tistem kraju verta napraviti, kder se ložej zalivajo. V sadišče določen prostor gre globoko prekopati, in obilno s dobro podelanim gnojem pognojiti. Ravno tako gre presadiša pripraviti. Človečjak je vertnim sadežem kaj tečen gnoj, še bolja pa scavnica, če se na kup suhe persti, cestnega prahu ali žehtnega pepela zliva. Ni treba veliko tako napojene persti, vendar malo od nje vsak gnoj prekosí.

§. 5. Sadike še le sadi, kadar k môči pridejo in dovolj koreninic zaredijo. Sadike presajaj vselej proti večeru; pa nigdar v dežu ali precej po dežu, ampak le u vlažno pregreto zemljo. Ko si sadike posadil, jih zalíj,

vendar ne s merzloj, ampak s nekoliko na soncu pregretoj vodoj. Sploh je pa za zalivanje naj bolji čas v spomladi in v jeseni zjutraj, po leti pa zvečer.

§. 6. Pri presajenju je posebno na to gledati, da razna plemena vertnih sadežev, ki so si v rodu, preblizo jeden drugemu ne rastejo, sosebno če hočeš seme od njih imeti, zakaj primeriti bi se znalo, da bi se vzajemno oplodile in pleme spačile.

§. 7. Obdelovanje vertnih sadežev obstoji v dveh naj potrebniših poslih:

1. Da se zemlja pleje in čisti vsih samodsebnih zeliš, trave itd.

2. Da se perst okoli rastlin pogostoma izrahlja in obrača.

Da pa v pletvi rastlin ne polomiš in ne pohodiš, jih tudi laglej zalivaš, moraš med verstami razgon pustiti.

§. 8. Skerben in priden vertnar (pri malem hišovanju večidel gospodinja) ne pusti zemlje počivati, kakor če njo sneg pokriva, marveč jo, en sad s drugim namestovaje, prisili, da vsako leto več, po tri, po štiri pridelke da. Vsi sadeži ne ljubijo družtev ptujih rastlin, t. j. mnogo je tacih, ki se ne dajo brez škode med druge saditi, p. kumare, pesa, špinača, česnik, čebula.

§. 9. Pri prekopanju in izrahljanju verta ni treba na letni čas gledati. Za pomladansko obsejo odločen del se mora v jeseni ali po zimi prekopati in pognojiti, o spomladi za poletno, in po leti za jesensko setvo poskerbeti.

§. 10. Skerbna gospodinja si po mogočnosti za domačo potrebo v lastnem vertu prikuho in drugo zelenjad za juho pripravi. Kuhinjske rastline so: kapus, vohrat, koloraba, solata, špinača, kumare, korenje, pesa, retkev, česnikovina, česnik, čebul, biluš (špargel), dinje, zgodni grah in krompir, peteržil, žabej, hrén itd. Tudi nektere zdravilne rastline in zeljiša naj bojo pri hiši pripravljene, p. kamilce, melisa, meta, ajbiš, kalmeš, špeknarda, natres, metlika, lučnik, arman, rozmarin itd.

Da otroci sčasoma do vertnarije veselje dobó, se naj deklicam odloči gredica za cvetlice, dečkom pa kak kotec, da peške in košice sadijo.

Zlate pravila.

1. *Oči gospodarja opravijo več, kakor njegove roke.*

2. *Dobra gospodinja tri vogle pohištva derži, slaba jih pa tudi podere.*

3. *Če pustíš svoje delavce brez čuvaja, je ravno tako, kakor bi pustil svojo mošnjo odperto.*

4. *Pridnemu pokuka lakota v hišo, pa noter si ne upa. Lenega čaka stergań rokav, palica beraška, prazen bokál.*

XVIII. Od polja.

§. 1. **Polje** imenujemo njive in zemljiša, ktere preoravamo, in na nje eno — in dveletne rastline, žita in pičo za živino sějemo,

§. 2. Skušnje starih časov, in še dandanašne učé, da marsikteri sad ne donese, slabo rodí, če ga zaporedoma na jedno mesto ali njivo vsejemo. Torej kdor hoče pri kmetovanju dobro napredovati, njemu mora za umno, letno versto poljskih pridelkov po redu sosebno mar biti. Kmetovavec mora pa tudi prevdariti:

§. 3. **Lastnosti svoje zemlje.** Skušen kmetovavec je podučen, da se mora sadu vsake razne baže primerjena zemlja dati. S dobrim gnojem se sicer tudi v slabi zemlji sadu pomaga; to pa ne bi bilo po izverstnem kmetijskem načinu, s dragimi pomočki pridelkov prisiliti. Umni kmetovavec torej vselej tak sad

sěje ali sadi, kteremu se zemlja, zrak ali podnebje prileže, in kteri pridelk naj ložej in naj dražje proda.

§. 4. Lastnost kraja, poveter ali podnebje. Zrak in podnebje godnjata ves poljski sad; po tem tudi sad ločimo in razverstujemo. Nekterega dozori majhna toplota, drugi potrebuje veče; nekteremu služi mala mokrota, drugemu veča.

§. 5. Sadne pleména. Kmetovavec mora gledati na kup gnoja. Ima gnoja, naj obdeluje tak sad, ki veliko gnoja vžije, kakor: konoplje, lan, kapus ali glavnato zélje itd. Skušnja učí, da nektere poljske rastline zemljo okrepčajo in zboljšajo, druge pa zlo izmolzejo in oslabé. Zboljšavne rastline so razne nemške detele; varovavne, koje zemlje ne zboljšajo, pa tudi ne slabé, so rastline, ktere se za sirovo klajo kosijo; sredne slabivne rastja so dozorjena stročjevina. Slabivni sad je: pšenica, ječmen, oves, bob, krompir, lan, repa, korenje itd. Silo spijavni sad je: turšica, konoplje, kapusno zelje. Umni kmetovavec seje ali sadi za slabivnim sadom varovavnega ali clo zboljšavnega.

§. 6. Kmetijski okolobar se ravná po večjem ali manjšem prostoru polja, in po last-

nosti persti. Zadosti prostorno polje gre v osem različnih njiv razdeliti, namreč: Perva naj se obseje s žitom; druga s bobom, fižolom ali grahom; tretja s mehkimi (travnimi) rastlinami, kakor s ječmenom, ovsom, ajdoj; četerta s raznim sočivjem; peta s lanom in konopljami; šesta s repoj, koloraboj, beloj pesoj, korenjem itd; sedma s deteljoj; osma s drugimi obertijskimi rastlinami.

§. 7. Dalej se tako le versti: Njiva, na kteri je pšenica rasla, naj se obseje s bobom in grahom, po tem sledé druge mehke rastline, kakor ječmen, oves in jara rež; za temi se sadi drugo sočivje. Sočivje sledi konoplje in lan; po tem se seje repa, podzemljska koloraba, korenje, pesa in krompir. Za temi pridejo jednoletne travne rastline. Po tem pride zopet pšenica na versto itd.

§. 8. Majhne polja se pa razdelé v pet, štiri ali tri njive, s toj opomboj, da gre posebno za žitne, sočivne in travje rastline skerbeti, ker žito in sočivje ljudi redí, senó pa v rejo živali služi, ter je naj terdnejša podpora in podloga umnega kmetijstva.

§. 9. Kar njive v dobrem stanu ohrani, in vedno s primerjenim gnojem previdi, ni nikakor tako imenovana praha, ampak umetno speljan okolobar.

§. 10. **Koliko njiv mora kmet imeti, da je prav?** Mnogoter kmetovavec pride na slabo stajo, ali clo na boben, ker ima preveč njiv, ker preveč seje, pa le malo prideluje. Tu in tu so se pašniki razdelili in v njive spremenuli. Kmet je dobil več posla; žita pa lahko manj prideluje, kakor prej, kér si živine ni pomnožil, tudi piče ji ni zboljšal, in premalo gnoja pripravi.

Le toliko njiv naj kmet ima, kolikor jih zamore s gnojem in delom po kmetijskih postavah in o pravem času obravnati.

§. 11. Če ima kmetovavec po meri toliko senožetov s deteloj in pičnim semenom posijanih njiv, kolikor ima za žito in malovje njiv, bi rekel: to je dobro obravnano kmetijstvo. Je pa pri kmetii le tretinja njiv, dve tretinje pa za živino obravnanih zemljin, in tako dobro, da se na vsakem oralu 40 centov kerme pridela — tudi kmet toliko živine redi, da vso pridelano pičo pokermi — to bi bilo naj dostojniše kmetijstvo. Po tem potu bi si kmetovavec dovolj in prav dobrega gnoja pridelal; lahko bi dostojno s malo delavci svoje zemljine obravnaval, in žita gotovo pol več prideloval, kakor prej na še enkrat tako

velikih oralih. To je tako gotova resnica, kakor bel dan.

Zlate pravila.

1. *Če vsako léto nove zemljiša s travnimi semeni obseješ, boš imel vsako leto celin orati, jeden oral celine pa ima za tri druge orale vrednosti.*

2. *Žita le toliko séj, kolikor zamoreš pognojiti; torej napravlaj si senožete, redi si živine, dokler si v stanu vsemu žitu pognojiti, kakor se spodobi.*

3. *Kdor sěje brez gnoja, slabo gospodari; njegova kmetija vidoma peša, na zadnič ga čaka beraška palica.*

4. *Hočeš s drevom prav orati, moraš sam za nja deržati; kdor se le na druge zanaša, slabo izhaja.*

XIX. Od setve in žit.

§. 1. Kadar je njiva pognojena, prav izorana, dobro prevlečena in zrahljana, je za sétvo pripravna, kakor gré. Seme pa kakoršno boš séjal, takšno boš žel.

Kdor hoče dobro vino iz sadja narediti, mora věditi:

1. Da le pusto, terdomečno in nežlahno sadje dobro vino da, kakor tepke, drobnice, lesnike i. t. d. Bolj ko je žlahno in vodeno sadje, slabeje vino je iz njega, in manj časa se da hraniti.

2. Sadje za vino ne smě pomlajeno ali kaj zmehčano biti, temuč terdo, zrelo otreseno se mora stleči in naglo stlačiti, ali sprešati, ravno kakor grozdje.

3. Stlačen mošt se skoz rešeto precejen v dober vinski sod vliva, in pred ko je mogoče napolni, scer se rado ne sčisti. Tudi se mora pustiti, da se dobro izkisa in otrebi, preden se veha zabije.

4. Kdor hoče sadnemu moštu lepo rudečo barvo dati, naj černih bezgovih jagod, ali černic (borovnic) ali pa malnic s sadjem v prešo da, ali pa njih soka v sod vlije, pred ko drožje meče.

5. Prav dober kus se moštu da, in sadni duh zgubi, če se mu pred ko drožje meče, pest suhega bezgovega cvetja v sod verže, alí pa sladke skorje ali druge prijetne dišave v rutico zavezane, na niti obešene, dva ali tri tedne v sredi soda vtopljene pusté.

6. Močno se sadni mošt zboljša, če se

vanj, preden drožjė meče, dobrega vinskega mošta primeša, ali pa, kakor hitro se včisti, v drug sod na vinske drože pretoči. Tudi gnilo sadje se ne smě zavreči, ker tako naj bolji kis ali jesih da.

Glejte, kako mnogoverstno se sadje oberniti in u velík dobiček porabiti da. Naj torej vsak posestnik poskerbi saj neke sadunosnice si posaditi. Gotovo mu bojo njegovi otroci in še unuki zato hvaležni.

Zlate pravila.

1. *Pregosto preselovanje nė tékne ne družini, ne drevesu. Kdor se trikrat preselí, jedenkrat pogorí.*

2. *Kar doma lahko pridelaš, ne kupuj, ne obleke, ne žita, tudi nobenega sadja; kupleno blago nima teka.*

3. *Delo nas brani trojnega zlegá: dolgočasa, greha in pa vbožtva; delo ima zlate roke.*

4. *Vse poskusite, veli sv. Paul; kar je dobrega, se poprimite.*

5. *Človek! komaraj, in Bog ti bo pomagal.*

*

XV. Od murv. *)

§. 1. Slovenci nimamo posla, kojega bi s takoj radostjoj, in marljivostjoj opravljali, kakor Lahi svoje „svilodelstvo,“ kar njih veliko živí in obogati. Svilopreljke so gosence, ktere le murvino perje jedó, in po tem svilo (židо) predejo. Tudi mi Slovenci se bomo sčasoma te koristne obertnije poprijeli. V to pomóč so domoljubi družbo osnovili, ktera na posebnem dvoru blizo Gradca veliko tisuč murvinih drevés rédi, po domačii in po sosednih krajih razpošilja, svilo sama prideluje, in tudi pripravnim dečkom darila deli, da se tje hodijo učit, se s murvi in svilarstvom pečati.

§. 2. Omenjena družba u Gradcu, tak tudi u Ljubljani kmetijska rokodelska družba, nepremožnim kmetovavcom zastonj murve delí, sicer pa prav po nizki ceni prodaja. Lahko si jih torej vsaki kmetovavec kakih dvoje (parovo) pripravi. Ni jih treba iz semena rediti, da bo poprej dobiček od njih imel.

*) Beri: Nauk murve in svilne gosence rediti, poslovénil gosp. Filician Globočnik. V Gradcu 1851. cena 15 kr. v Ljubljani 10 kr.

§. 3. Reja murv nima kaj posebnega od reje sadunosnic. Kakoršno skerb jedne, tudi druge tirjajo, in kder je pripraven kraj za sadunosno drevje, je tudi za murve. Bolj pa ljubijo pešnato, kakor druge baže zemljo, v koji tudi redivniše in dostojniše perje rodé.

§. 4. Ali nam kaže na naši slovenski zemlji murve saditi? Gotovo! Če si ravno kdo misli: Jaz se nigdar ne bodem s svilopreljkami pečal; čemu bi murve sadil, ker mi nobenega korista ne kažejo! — Vendar ni tako, prijatel! Tudi na Laškem, Francozkem i. t. d. se ne peča vsak vlastnik murvnih drevés s svilopreljkami, vendar ima lep dobiček od murvic, ker jih lahko po zlatu in še viši v najem da. Kadar bomo saj deset let stare murve imeli, se bo gotovo tudi človek znajdel, ki bo svilne gosence redil, in nam murvino pěrje dobro plačeval.

§. 5. Murvino pěrje je pa tudi za domačo rabo. Kuharce nam véjo pripraviti prav dobro špinačo iz njega, tudi živina, krave in svinje, rade jejo tak dobro sirovo, kakor tudi posušeno murvino pěrje in listje. Perutnina se od murvnega sadja dobro redí, in tudi otroci ga radi zobljejo.

Zlate pravila.

1. *Kdor nima v glavi, mora v petah imeti.*

2. *Kadar kimovca gromi, žito, sadje dobro stori, če je njiva pognojena, jablan, tepka zasajena.*

3. *Veliko besed je malo prida; veliko plev, pa malo žita.*

4. *Vsako sadunosno drevó je zlato na obrest položeno.*

XVI. Od gojzdov, goš ali šum.

§. 1. Gojzdi ali goše (boršti) se imenujejo take zemljine, kder jednega ali pa mnogoverstnih plemén drevje, germovje in drugo rastlinje u velikem številu brez vsega reda in pravila navadno samo od sebe raste. Gojzd je poglavitni del vsakega posestva, ker daja kmetovavcu potrebne derva, lés in steljo; kostanj, želod in žir i. t. d.

§. 2. Kder mnogoverstno drevje rase, naj kmet takega plemena drevesa špoga, ktere so podnebju in legi zemljine naj bolj primerjene. Med temi imajo vselej prednost tiste drevesa, ktere boljši les za umetalnike in za kmetijsko rabo dajajo.

§. 3. Vse obdelovanje in skerb za gojzde obstoji v tem, da se iz gojzdov nepotrebno in škodljivo germovje trebi, pregosto izredkuje in se planjave zopet zasadé ali s drevnim semenom posejejo.

§. 4. Pogosto se sliši tožba, da je les za kurjavo, za tesarijo in druge reči vedno dražji. Pa kaj še le bo v nekterih letih? Tu in tu se vidi, da marsikteri les sekajo, brez da bi gledali lepo mladino v zarod gojiti. Drugi brez pòtrebe svoje hoste ptujim v posekanje prodajo, ki vse do zadnega štora pohlastajo. V dostih krajih se po hostah živina pase, ki vse mlado drevje objé, in kar se iz zemlje prikaže, gre v zlo. Tudi to je napčno, da se po gojzdih preveč listja v nasteljo grabi, mladina zlo poruje, in starejšemu drevju ves gnoj za rast jemlje.

§. 5. Takim napakam v okom priti, je že cesarica Maria Terezia v letu 1771 gojzdne postave za ohranjenje gojzdov dala, ktere še sicer zdaj veljajo, pa žalibog! se le malo spolnujejo. Imenitnejše gojzdne postave so:

1. Da se nič več drevés ne poséka, kakor jih v pretečenih letih v sék doraste.

2. Da naj se za derva le tiste drevesa

jemljejo, ktere so gerčeve in véjaste, in torej niso za drugo rabo.

3. Da se drevesa o pravem času, v pravem redu, in kakor je za podrašenje naj boljše, sekajo.

4. Kder so po goši lazi, naj se zopet s lesnim semenom posejejo.

5. Naj se po gojzdih ne delajo novi poti, kadar se kaj vun vozi, da se mlada zalega ne poškoduje.

6. Naj se za znamnje oštarije ne jemljejo verhovi smrek. Ravno tak je prepovedano drevesa za ute ali za senco pri precesijah sekati.

7. Tudi je prepovedano iz gojzdov senožete, pašnike, njive itd. napravljati.

8. Prepovedano je v gojzdih hiše postavljati ali živino rediti.

9. Vse dobre in terdne drevesa, posebno pa hrastje ali dobi naj se ohranijo za velike potrebe.

Zlate pravila.

1. *Puška in oralo kmetu ne bo zdalo*; *lovec masten, dom razdjan.*

2. *Kdor lep lés ima, on veljá*; *kmetija brez gojzdov, in polje brez travnikov dolge delata.*

3. *Hočeš lepe gojzde imeti, moraš tudi za nje skerbeti, ne les v ptuje popredati, tud' kaj svojim privarvati; le neumnež pravi: Rasti trava, dokler sim jaz.*

XVII. Od vertov ali ogradov.

§. 1. Vert je primerjen kos zemlje s posebno rodovitnoj perstjoj večidel blizo hiše. Kdor se zastopi s sočivjem, ali kakor pravijo, s kuhinjskmi rastlinami pečati se, si na malem prostoru dovolj rastlin in zelenjav za domačo potrebo pridela. Pri mestih in večih tergih mnoga družina samo od malega verta živi.

Vert ne smě proti severju, od kodar merzel zrak in ojstri vetrovi brijejo, ampak ima proti jugu ležati. Potreba je, da je voda u vertu skozi pri rokah, s kteroj se v ti namen odločena velika kad na vertu napolni, kder tako dolgo stojí, da stopnjo zračne toplote doseže, preden jo v zalivanje rastlin rabiš.

Vert se mora s zidom, latami ali z živoj mejoj ograditi; tudi drevje in poslopje ne smeta rastlinam sence delati.

§. 2. Vert gre v štiri kose razdeliti, za kaj toliko je letnih časov, in vsak čas svoje

rastline prirodí. Dalej se vsak kos razdeli v grede, med kterimi se steze naredé.

§. 3. Vertni sadeži se dajo večidel po semenu pripraviti in pomnožiti. Vertnar mora torej posebno skerb imeti, da se s dobrim semenom previdi. Naj bolje seme je iz stranskih vejic, zato ker sok v stranskih vejicah bolj počasoma teka, kakor v steblu. Hraniti se pa mora v suhih, zračnih krajih. Tega vodila se mora vsak kmetovavec terdno deržati, če hoče, da seme dolgo časa kalijočo moč obderží.

§. 4. Semenske gredice ali sadiša se morajo v tistem kraju verta napraviti, kder se ložej zalivajo. V sadišče določen prostor gre globoko prekopati, in obilno s dobro podelanim gnojem pognojiti. Ravno tako gre presadiša pripraviti. Človečjak je vertnim sadežem kaj tečen gnoj, še bolja pa scavnica, če se na kup suhe persti, cestnega prahu ali žehtnega pepela zliva. Ni treba veliko tako napojene persti, vendar malo od nje vsak gnoj prekosí.

§. 5. Sadike še le sadi, kadar k môči pridejo in dovolj koreninic zaredijo. Sadike presajaj vselej proti večeru; pa nigdar v dežu ali precej po dežu, ampak le u vlažno pregreto zemljo. Ko si sadike posadil, jih zalíj,

vendar ne s merzloj, ampak s nekoliko na soncu pregretoj vodoj. Sploh je pa za zalivanje naj bolji čas v spomladi in v jeseni zjutraj, po leti pa zvečer.

§. 6. Pri presajenju je posebno na to gledati, da razna plemena vertnih sadežev, ki so si v rodu, preblizo jeden drugemu ne rastejo, sosebno če hočeš seme od njih imeti, zakaj primeriti bi se znalo, da bi se vzajemno oplodile in pleme spačile.

§. 7. Obdelovanje vertnih sadežev obstoji v dveh naj potrebniših poslih:

1. Da se zemlja pleje in čisti vsih samodsebnih zeliš, trave itd.

2. Da se perst okoli rastlin pogostoma izrahlja in obrača.

Da pa v pletvi rastlin ne polomiš in ne pohodiš, jih tudi laglej zalivaš, moraš med verstami razgon pustiti.

§. 8. Skerben in priden vertnar (pri malem hišovanju večidel gospodinja) ne pusti zemlje počivati, kakor če njo sneg pokriva, marveč jo, en sad s drugim namestovaje, prisili, da vsako leto več, po tri, po štiri pridelke da. Vsi sadeži ne ljubijo družtev ptujih rastlin, t. j. mnogo je tacih, ki se ne dajo brez škode med druge saditi, p. kumare, pesa, špinača, česnik, čebula.

§. 9. Pri prekopanju in izrahljanju verta ni treba na letni čas gledati. Za pomladansko obsejo odločen del se mora v jeseni ali po zimi prekopati in pognojiti, o spomladi za poletno, in po leti za jesensko setvo poskerbeti.

§. 10. Skerbna gospodinja si po mogočnosti za domačo potrebo v lastnem vertu prikuho in drugo zelenjad za juho pripravi. Kuhinjske rastline so: kapus, vohrat, koloraba, solata, špinača, kumare, korenje, pesa, retkev, česnikovina, česnik, čebul, biluš (špargel), dinje, zgodni grah in krompir, peteržil, žabej, hrén itd. Tudi nektere zdravilne rastline in zeljiša naj bojo pri hiši pripravljene, p. kamilce, melisa, meta, ajbiš, kalmeš, špeknarda, natres, metlika, lučnik, arman, rozmarin itd.

Da otroci sčasoma do vertnarije veselje dobó, se naj deklicam odloči gredica za cvetlice, dečkom pa kak kotec, da peške in košice sadijo.

Zlate pravila.

1. *Oči gospodarja opravijo več, kakor njegove roke.*

2. *Dobra gospodinja tri vogle pohištva derži, slaba jih pa tudi podere.*

3. *Če pustíš svoje delavce brez čuvaja, je ravno tako, kakor bi pustil svojo mošnjo odperto.*

4. *Pridnemu pokuka lakota v hišo, pa noter si ne upa. Lenega čaka stergań rokav, palica beraška, prazen bokál.*

XVIII. Od polja.

§. 1. Polje imenujemo njive in zemljiša, ktere preoravamo, in na nje eno — in dveletne rastline, žita in pičo za živino sějemo,

§. 2. Skušnje starih časov, in še dandanašne učé, da marsikteri sad ne donese, slabo rodí, če ga zaporedoma na jedno mesto ali njivo vsejemo. Torej kdor hoče pri kmetovanju dobro napredovati, njemu mora za umno, letno versto poljskih pridelkov po redu sosebno mar biti. Kmetovavec mora pa tudi prevdariti:

§. 3. Lastnosti svoje zemlje. Skušen kmetovavec je podučen, da se mora sadu vsake razne baže primerjena zemlja dati. S dobrim gnojem se sicer tudi v slabi zemlji sadu pomaga; to pa ne bi bilo po izverstnem kmetijskem načinu, s dragimi pomočki pridelkov prisiliti. Umni kmetovavec torej vselej tak sad

§. 2. **Semensko zerno** mora biti: 1. Popolnoma zrélo, napeto in težko. Lahko, medlo zerno, ki je v shranbi kaj poškodovano bilo, ali clo po operhljini diši, ne veljá za seme. 2. Snopje, ktero ti ima seme dati, spravi do mlatí v suh, povétern kraj. 3. Za seme odbrano snopje se premlati s lahkim cepom, da lepše zernje dobiš. 4. Semensko zernje mora na suhem spravljeno, v žitnici redko nasuto biti, večkrat ga pregrabi, da se ne spari, ali ne operhne. 5. Vselej je bolj seme drugega leta starosti sejati, kakor seme pervega leta.

Semena, ki ne smejo čez 2 leta stare biti, da še kalé, so: ovseno, prosovo, makovo. Čez 3 leta ne smejo biti stare semena: ajdovo, jarega ječmena, konopljeno seme, domače detele, ozime pšenice. Do štertega leta: ozimega ječmena, korenjevo, reženo, jare pšenice. Do 5 lét: bobovo, grahovo, nemške detele. Do 6 let: vohratovo in kapusovo, laneno, pésno. Do 9 let: tobakovo.

§. 3. Hočeš zernje poskusiti, ali je dobro za seme ali ne, namoči ga, in zavij v ovnato cunjico, in deni ga na topel kraj, pa ne na péč; v nekterih urah bo dobro zernje kal pognalo; slabo in medlo se ne bo ganilo.

§. 4. Dobro je, seme včasi premeniti, in zravno paziti: 1. Da se seme premeni, kadar spoznaš, da ti je zerno od večletnega pridelovanja oslabelo. 2. Kupi semena iz takega kraja, od kojega véš, da se mu je zemlja prilegala, kder ga torej naj obilniše pridelujejo. 3. Kupi dobro seme iz pustejšega in merzlejšega kraja, kakor je pri tebi doma.

§. 5. Kako se mora sejati? Mera setve na enakem prostoru se po letih okoljšinah ravná: 1. Na enako velikem prostoru se debelega zernja na mero več poséje, kakor drobnega. 2. Lepega, polnega zernja je manj treba, slabega, glotnatega pa več. 3. Na pognojeno, močno, mastno zemljo séj redkejše, kakor na terdo in pusto. 4. Za zemljo, ki je sadu dostojna, je manj semena potreba, kakor na nepripravni zemlji. 5. Pri zgodni setvi se manj zernja poseje, kakor pri pozni. 6. Več semena je treba na njivi, kder je prědno leto sad bil, ki se s prihodnim dobro ne vzame.

§. 5. Od dôbe sejanja. Jarino sejemo v spomladi, ozimino pa v jeseni. Pri sejanju je paziti: 1. Da se na gorah sěje ozimina 14 dni, tudi tri tédne prej, kakor po ravninah in nizkih dolinah; jarino pa ravno toliko pozneje. 2. Debelo, merzlo zemljo obsej s oziminoj bolj

zgodno, kakor rahlo in gorko zemljo. 3. Senčno njivo v jeseni poprej, v spomladi pa pozneje obséj, zato ker se senčna zemlja na jesen poprej izhladi, in na spomlad se pa kasnej ogreje. 4. Navadno je ozimino sejati 8 do 14 dni pred sv. Mihelom, in 14 dni po sv. Mihelu. Zgodna jesenska setva je bolja, kakor pozna. Zmed jarine se sěje naj prej oves, pšenica, rež; za temi: bob, grah, leča, ječmen in zgodni lan. O sv. Jurju sadi krompir, séj turšico, fežol, konoplje. 5. Skerbi, da boš vsako séme v lepem vremenu, kolikor je mogoče, sejál in zemljo prav dostojno obdelal. Ne bodi praznih věr, ne čuj na nekake ure, dneve, tedne, ali na posebne čase. Kteri na veter gleda, ne séje; in kteri le oblake ogleduje, ne bo nigdar žel, pravi sv. Duh.

Po tem, ko si posejal in vse po njivi obravnal, izroči Bogu svoje delo, zakaj: „Ne ti, kteri sadi, ne on, kteri poliva je kaj, ampak Bog, kteri rast daja.“

Po sétvi do žetve glej, če se plevel prikaže, da ga zatereš, in kar je za okopavati, da se v pravem času stori.

S radostjoj se oziraš po svojih blagra polnih njivah, in se veseliš na bogato žetvo; pa v jedni uri je lahko vse tvoje upanje pri kraju, toča ti hitro vse pohlasti in pobije. Pa kakor

imamo za poslopje zavarvanje in bratovšino sv. Floriana, ravno tak se znajo tudi poljski pridelki zavarvati, da škodo povernjeno dobimo. Za neke dvajsetice se to lahko stori, in umni kmetovavec ne bo na tako male stroške gledal. Torej se to zavarvanje vsim kmetovavcom prav živo priporoči.

Od posebnih setvà.

§. 7. **Pšenica** povsodi donese, le v zlo merzlih gorah, v preveč podmoknasti, ali pa v preveč pešeni zemlji se slabo ponaša. Na težki in mastni ilovki sosebno dobro izhaja. Pšenica je mnogih plemén, ktere se po barvi, zernju in podobi klasja razločijo.

§. 8. Pšenico sejemo v deteliše, prosiše, turščiše, tudi v krumperiše. Jako se priporoča u vigredi, ko začne pšenica rasti, da se zbrani ali povleče. Če bi pa pšenico na spomlad srěš navzdignil in jo ruval, naj se s valarjem povalja, da se koreninice bolj zemlje primejo.

§. 9. **Rež** je s slabšoj pešnatoj zemljinoj zadovoljna, in obrodi, če tudi nobeno drugo pleme ozmin posebno ne stori. Režena moka ni tak bela, ko pšenična, in se le večidel za kruh obrača. Rež je dvojnega plemena, ozimna in jara. Ozimna rež se mora v jeseni zarano

vsejati, da se dobro ukorenini, sicer pozebe rada, sosebno če bi se v mokrotno njivo sejala. Jaro rež sej u vigredi, ko se več mraza ni bati. Rež ne ljubi težke zemlje, torej se ji pripravi dobro prerahljana njiva, če tudi novo pognojena.

§. 10. Ozimni ječmen ima šest verst zernja, in prav bogato nasuje, če je na njivo vsejan, kakoršno tirja. Ječmen ljubi topel kraj, težko, dobro vdelano in mastno zemljo. Pusta pešenca mu ne donese. V praho, deteliše, ovsiše in pšeničiše ga séj, kder bo dobro izhajal. Za ječmen obravnaj lego tako, kakor za pšenico. Ječmen je velik sovražnik plevela; torej če se na spomlad plevel prikaže, se mora zarano popléti, sicer se ni dobre žetve nadjati. Kder ozimni ječmen rad pozebe, naj raji jarega sejejo, kteri v merzlih kakor v toplih krajih dobro stori. Dostojno obravnana ilovka, pa tudi globoka ne preroda pešenca, sosebno če je njiva v jeseni ali po leti pognojena bila, mu je po volji. V na novo pognojeni zemlji rad ječmen podgori. V gorkih in suhih krajih se sušca seje, v nevgodnih malo pozneje.

§. 11. Oves je to med sternjoj, kar osel med živinoj; je zadovoljen s vsakim krajem in s vsakoj zemljoj; kder že ničesar ne stori, oves se vendar dobro pospé. Ker oves več

mokrote prenese, ko ječmen, ga moraš u vigredi precej, ko se zemlja malo osuši, posejati. Oves je m o ž, pravijo gorjanci. Dobro in zdravo se pri ovsenjaku in nja juhi počuti. V primeri do drugega žita se oves naj naglej in naj boljše proda.

§. 12. Turšica je glava vsih žit. Turšica ne donese le naj obilnišega pridelka na zernu, temuč tudi vsi drugi obstojni deli turšice so kmetovavcu u velik prid. Če turšici na pripravnem kraju prav dobro pognojiš, boš pridelal na oralu po 50 do 70 vaganov zernja; razun tega pa še vmes po 10—14 vaganov fižola in 50 do 70 ćentov slame.

Turšica je raznih plemen; tudi je nektera bolj z g o d n a, ktera se tudi v merzlih krajih dobro obnaša; nektera bolj pozna, ki debeliše in daljše stroke od une donese, in bolj za tople kraje velja.

Za seme v drugo leto odloči precej na njivi perve naj lepše stroke, ki dozoré. Populi jim lasce, peresa pa jim pusti, in obesi stroke na zračen kraj, da se dobro posušé. Zernje ne směš popréj iz strokov ali steržnov izsmukati, kakor ravno pred sajenjem. Iz koncov odluši zernje za domačo rabo, ostalo oberni pa za setvo..

§. 13. Akoravno je turšica skoro s vsakoj zemljoj zadovoljna (le s pretežkoj ilovkoj in mokrotnoj zemljoj ne), ji vendar naj bolj služi taka perst, kamor je sploh navada pšenico sejati, to je, mastna, globoka in rahla ilovka, malo s pešenkoj ali apnenkoj zmešana.

Turšico znaš po vsih drugih sadežih saditi; pa tudi več let za poredoma na jedni njivi. Nobeno žito pa ne potrebuje toliko gnoja, kakor turšica. Torej kdor nima dovolj gnoja, naj raji turšice ne seje. Po turšici se s velikim pridom pšenica seje.

Tri reči so turšici posebno potrebné: 1. da je njiva dobro zrahljana, 2. da se, kolikor je mogoče, ves plevel zatare, 3. da se njiva dobro pognoji.

Turšica se sadi ali seje, ko se ni spomladanskega mraza več bati, to je, večidel od svetega Jurja do srede velikega travna ali maja.

Turšica se redko seje, še boljše je, če se u verste sadi; tudi se mora naj manj dvakrat okopati in opleti, in po tem osuti ali ogerniti. Skušeni kmetovavci terdijo, da se rast strokov ali steržnov pomnoži, če se cvetje verh stebla (križev) berž izmed perja izpuli, kakor hitro se prikaže.

§. 14. **Proso** je mnogoverstno, bélo, rumeno, rudeče in rujavo ali černkasto. Kmetu v dobro jed služi za kašo (pšeno, jegliče). V ti namen se tudi bėr seje. Berova slama je prav tečna piča za govede in tudi konje, sosebno če se s černoj kermoj v rez zréže.

§. 15. Proso in bér tirjata, kakor turšica, gorko, bolj lahko ko težko, čisto, dobro pognojeno zemljo. V udelani celini in detelišu naj bolje storita. Sosebno je na to gledati, da se proso v čisto njivo vseje, da preveč pletve ne potrebuje. Běr se poprej seje od prosa. Běr blizo 5 mescov do zoritve potrebuje. Proso pa le 3 mesce.

Pri žetvi in spravi prosa je skerbno ravnati, da se preveč ne osuje. Zernje, pa tudi slamo in otepe je treba dobro na soncu posušiti, da pospravljeno ne operhne.

§. 16. **Ajda** je pri hiši ali kmetii lepa pomoč, kadar uspé.

Ajda nam da kašo in moko v kuho in za kruh med reženoj ali turščinoj mokoj. V požarjih zgodno vsejana, ali prašna ajda, kakor jo gorjani sejejo, naj gotoviše dozori. Poljanci jo v sternišče o sv. Jakobu sejejo; pa jo rada zgodna jesenska slana pozoblje. Ajda ljubi suho in gorko vreme; torej če, sosebno ob cvetju, močno dežuje, je slaba žetva po tem.

Kadar ajda lepo cveti, si tudi marljive, nedolžne čebelice lepega blaga po njej naberó.

§. 17. **Sočivje** imenujemo zernje iz stročja tistih sočivnih rastlin, ki nam v živež služijo, kakor: leča, grah, bob, fižol, cizara, grašica, itd. Iz teh rastlin, ki se u vertih in na njivah sadijo, dobivamo jako veliko hrane, ker se zernje že zeleno jě. Sočiva vleče po svojem širokem perju iz zraka živež; torej manj zemljo izmolze, ko druge žita. Sočiva ljubi lahko zemljo, naj bolj apnenko, leča pa pešenko.

§. 18. **Leči** je prodnata zemlja naj dostojniša, kajti le suh in gorek svet ljubi. Kadar lečno stročje rujavkasto postane, je zernje zrelo. Naj boljše je lečo v jutro pipati, ker se pri soncu rada préza, to je, zernje iz stročja izpada.

§. 19. **Graha** je več plemen, on je bel, rujav in zelenkast, droben in debeliši. Naj boljši je sladkornik, ki se s stročjem jě. Grah tirja, kakor leča, pešenko, suho in gorko zemljo, pa dobro gnojno. Grah se v raznih časih sadi, ker se zelen, ne zrel v hrano rad porabi. Dostikrat grah naprej cveti, brez da bi stročje zalegal; takšnega je naj bolje živini za pičo pokositi.

§. 20. Bob raste rad na ravnem, v močni, dobro obdelani in pognojeni zemlji. Sadi se v spomladi zgol na kak kos njive, ali med korenjevo seme, tudi s krompirjem po ogonih ali pa po razorih. Bob je treba po dvakrat pleti in mu perst prerahljati. Bob ima bolj debelo kožo, ko drugo sočivje, torej, kder ga veliko pridelujejo, ga živini kuhajo, sosebno teletom in mladim prascom, ter po njem bolj rastejo. Tudi se med drugo žito meša, méle, in moka za kruh oberne, ter prav okusen in visok kruh da.

§. 21. Fižol. Nobena sočiva ni toliko plemen, kakor fižol. Fižol je raznih barv in debelosti; tudi je nekteri kolnik, drugi počepljak ali čiček. Fižol ljubi rahlo, mokro, dobro vdelano in pognojeno perst na ravnini. Seje ali sadi se v spomladi, kadar se mraza ni več bati, ker ga sicer mraz posmodi in spridi. Večidel ga po šopikih sadimo, po 5 do 10 v jedno jamico. Fižol je treba opleti in perst mu prerahljati, berž ko pol pednjo visok izraste.

§. 22. Cizara se sěje, kakor leča. Preden se pa poseje, je treba seme 24 ur u vodo namočiti, da se ga sušica ne loti, kteri bolezni je ta rastlina posebno podveržena. Seje se, kakor fižol, v močno, suho, dobro

prekopano in pognojeno zemljo. Med vsim sočivjem je sama cizara, ki njive clo nič ne pognoji, temveč jo izmolze. Opomniti se mora, da se te rastline v rosi nikolj pleti ne smejo.

§. 23. G r a š i c a se seje v spomladi na ilovni, ne preveč vlažni, kremeni, dobro obdelani in pognojeni zemlji. Tudi se grašica v suhi pešenici, clo na hribri dobro obnaša. Radi jo tudi med oves mešamo in oboje v zeleno pičo živini kosimo. Grašica je med vsim sočivjem za njivo naj bolji gnoj.

Zlate pravila.

1. *Pšenica pravi: verzi me v blato, bodem dala ti zlato.*

2. *Séj in sadi mnogoverstne sadeže, kér ne obrodi vsak sadež vsako leto, kakor želiš.*

3. *Doma delo muditi, drugot pa dnar zapravljati je huje, kakor bi sveča na obdveh koncih gorela.*

4. *Lenuhe iz hiše, iz žitnice miši,*
Iz skednja pa vrabče zapodi vse preč,
Prodajal dost měrnikov žita boš več.

XX. Od krompirja, repe, kolorabe in pese.

§. 1. K r o m p i r, kruh vbogih, ki ga tudi visoki gospodi spoštujejo in radi jedó, je nek-

daj ptujec bil. V letu 1710 ga je Tone Rejgnort pervič na Nemško prinesel. V naše slovenske dežele je še veliko poznej pripotoval. Pa zapirati so se kmetovavci raj dajali, kakor bi ga bili sadili. Kako pa zdaj ljudje po krompirju žalujejo, ker nam zginuti hoče! Bog nam ohrani krompir, velik dar božji za živino in za ljudi!

§. 2. Krompir raste sicer po vsih deželah in u vsaki zemlji, kder žita obrodijo; pa se vendar le veliko slabeje obnaša v težki, debeli in mazasti ilovki, in sploh v mokrotni in merzli zemlji. Naj bolj se mu prileže lahka in bolj rahla zemlja, pešenka in apnenka. V taki zemlji, če je pametno gnojena, se pridela naj več dobrega krompirja.

§. 3. Tudi na to je gledati, kteri sadež je pred krompirjem na njivi bil. Posebno dobro se ponaša krompir po deteli, zelju, turšici, konopli, na takih njivah, ki so bile poprejšno jesen iz ledin preorane in obdelane. Tudi po pšenici in réži, kterima je bilo dobro gnojeno, dobro rodi. Nigdar pa mu ne tekne, ga brez pognojenja saditi. Tak krompir, če ravno debel, je slabega okusa, in veliko raji gnije od drugega.

§. 4. Za krompir mora zemlja globoko preorana biti, zakaj v globoko orani in dobro zrahljani zemlji mu moča, pa tudi suša veliko manj škodje, se ga več pridela, in je tudi boljši in zdraviši.

§. 5. Poglavitna postava pri sajenju krompira je: ga ne poprej saditi, dokler ni zimska mokrota iz zemlje pošla, in dokler se ni zemlja snežnice dobro vsušila in gorkeja postala. Navadni čas krompir saditi je o sv. Jurju, do konca velikega travna; vendar ga neki kmetovavci še prej, pa tudi poznej sadé. Včasih jo dobro zadenejo, včasih pa tudi po golem mahnejo. Gotoviša je zarana doba.

§. 6. Krompir se sadi v brazde ali pa v jame s motikoj izkopane. Naj manj dela stori, krompir v brazde saditi. Zvěste vodbe, korun saditi, so pa:

1. Dajte krompiru globoko preorane, pešene njive, in ne śadite ga na gnoj.

2. Položite cel krompir v jamice. Jamice ali brazde naj se napravijo tako, da je jedna versta od druge naj manj dva čevlja vsak sebi, u versti pa naj bo zopet vsaka jamica po čevlju od druge ločena.

3. Ko pride čas okopavati in krompir osuti, naj se osuje, kar je naj bolj mogoče; to varje

krompir suše in moče, in ga tudi naj bolj pomnoži.

4. Če se primeri po dolgi suši silna vročina s večkratnimi plohami, naj nobeden kmetovavec ne zamudi, zemljo med krompirjevimi verstami in kupčeki dobro prerahljati.

§. 7. Ko je saja krompirja dokončana, pusti razore kakor so, in nikar jih ne prevleči. Če pa hočeš krompira obilno pridelati, ga moraš dvakrat okopati in osuti.

§. 8. Krompir je zrel, kadar je njegovo zeliše (krompirjevec) vsahnilo. Ta postava pa le pri zdravem krompiru velja, zakaj pri bolnem je zgodno vsahnenje zeliša znamenje, da se ga gnjilec prijema.

§. 9. Krompirjevec pri zdravem krompiru ne směš poprej porezati, dokler ni krompir popolnama odcvetil, in tudi po tem ne ročno; le mesca kimovca zamoreš to brez škode storiti. Če pa zeliše suhni, kadar krompir boleha, pa brez odloge krompirjevec globoko pri tléh obžeti daj, in ga za zimsko pičo posuši.

§. 10. Mokrota in sparca krompir hitro spravita pod zlo, da začne gnjiti. Torej naj bo kmetovavcu poglavno vodilo, da krompira nigdar pri deževnem vremenu kopati in mokrega v klet spravljati ne da; ravno tako pa tudi ne pusti krompira na soncu pariti, kadar

ga izkapajo. Boljše je skopan krompir v senci na zračnem kraju pustiti, da se presuši. Ob enem se krompir srednje debelosti za séme, droben in ranjen pa za pičo odbere, in ostal je za ljudi v živež.

§. 11. Za živež in za seme odločen krompir se mora v suhih kletih ali v takih shranbah hraniti, ki so zračne, pa tudi mraza obvarvane. Po tleh in ob stenah se morajo žagance ali pa slama položiti, da je krompir mokrote varvan; tudi se ne smě na velike kupe nasuti. Poslednič se mora krompir po zimi večkrat pregledati in prebrati, da se vsaki gnjilobi, berž ko se pokaže, v okom priti zamore.

§. 12. R e p a j e dvojnega plemena, d o l g o v a t a in o k r o g l a. Obedve rasete v pešeni, nekoliko mokrotni, dobro pognojeni zemlji, in se sejete večidel na žitno sternišče. Perva setva je o sv. K i l i a n u — pravi se ji zato K i l i a n k a. Repa se mora naj manj d v a k r a t o k o p a t i in o p l e t i. Prigovor je: m o t i k a stori d e b e l o r e p o. G o s e n c e so velike sovražnice repi. Sto in sto pripomočkov v pogubo neprijetnih gostov se je že naznanilo, pa mende nobeden gotov ni. Naj gotoviše se tim merčesom v okom pride, da se vsako jutro oberejo. Kdor si ne more vse repe na veliki njivi po tem načinu obvarvati,

naj nje nekaj podorje, in le toliko pusti, kolikor se upa nje čediti.

Boljše malo, ko nič.

§. 13. Kapusno (kolorabno) in pésno séme se u vigredi berž, ko je zemlja odperta, v grédice vseje, in ko sadeži dostojno močni prirastejo, se v za to pripravno zemljo posadé. Kapusa je dvojnega plemena, nadzemeljska in podzemeljska. Perva se za živež ljudi, druga pa za pičo živine porabi. Tudi pésa ali rona je dvoje sorte, bela tudi rumena, in rudečo pisana. Obodvojno priporočimo v plod kmetovavcom, kér se njuj pěrje po dvakrat tudi trikrat polomastiti da, ki je jako dobra piča za govedino in svinje, n tudi popipana pésa, in ne gnjije rada, in se po zimi živini v živež oberne. Pesa tirja takovo zemljo in obdelovanje, kakor repa.

§. 14. Korenje stori dobro okusno juho; torej kuharce pol korenja k mesu v kuho pridenejo. Kmetu služi korenje v živež ljudem in živini. Večidel se korenjevo séme sěje med pšenico, rež, ječmen, lan, fižol in bob. Kadar se pervi pridelki pospravijo, se mora korenje dvakrat opleti in tolikokrat okopati. Bolj ko redko pustiš, debeliše bo korenje.

Zlate pravila.

1. *Svila (žida) in žamet pogasita ogenj na ognjišču.*

2. *Ložej je, si dvoje ognjišča zidati, kakor na jednem vedno kuriti.*

3. *Pojdi raj lačen spat, kakor s dolgovi vstat!*

4. *Sladkosnedež nima daleč do beraške palice.*

5. *Tam, kder glad mori lenuha, najde priden dosti kruha.*

XXI. Od predivnastih rastlin.

§. 1. Lan (len) sejati se plača, če je tudi platno po ceni, kér se predivo prodaja še zmiraj dosti dobro, in kér brez platna ne more biti nobena družina. Tudi pridejo časi, ker družina, sosebno dekle nimajo drugega posla, torej se h kolovratom vsedejo, in dostikrat poleg lepo prepévajo.

§. 2. Lan ljubi debelo, bolj težko mokrotno zemljo, ilovco ali saj dobro puhlico. Seje se v zemljo, ktera je prednemu pridelku prav močno pognojena bila. Naj boljše je, da se za lan deteliše odloči,

in da se njiva zgodej pognoji, še preden sneg zapade, in sicer vselej dobro. Gnoj precej, ali pa po zimi, če sneg skopni in perst zmerzla ni, podorji. Setva mora prav gosta biti, da niti višji in tenkejši zrastejo. Njiva se tako gosto obseje, da pod palcom sedmero do desetero zern leži.

§. 3. Ozimni lan se seje v jeseni zarano, jari pa v spomladi, in sicer lenovec med sv. Jurjem in sv. Florianom, in preslej ali prezovec okoli sv. Joaneza Nepomuka. Kadar je zlo suho, dežja po čakaj; v suhem vsjan lan nikoli dobro ne stori, če v kakih dnevih dežja ni.

§. 4. Dobro laneno seme mora biti težko, okroglo, terdo, kratko in debelo, rujavo-belkaste barve in oljnato, kar se lahko na tem pozná, če se nekoliko zern v ogenj verže. Če seme v dotiko ognja pridši, poka in se vname, je to očitno znamnje obilnega olja. Laneno seme mora lepo čisto biti, da nobene baže plevelnih ali žitnih semen v njem ni. Pomniti je, da starej ko je sěme, boljše je; vendar ne smě čez 6—7 let staro biti.

§. 5. Za lan globoko orji, in pred sětvoj in po sětvi zemljo dobro prebrani, pos-

ledno s valerjem povali, in še s motikoj in grabljami poravnaj, kar je treba.

§. 6. Lan se dvakrat pleje, ko je persta dolg, in pa preden se začne kodrati. Plevicam priporočaj, da bo delo dobro storjeno.

§. 7. Hočeš tenkega, težkega in prav dobrega prediva pridelati, poruj lan, preden sěme v glavicah dozori, to se zgodi tedaj, kadar lan odcveti. To se vě, da se mora po tem takem semena tvegati. Kdor pa hoče dobrega semena pridobiti, ne ruje lanu prej, ko takrat, kadar glavice popolnama dozorijo; pridela pa bolj pustega in debelišega prediva.

§. 8. Poruvan lan pusti osuhniti se, po tem se oreflja (ob glavice in seme spravi), ali osmuka na navadnih grebenih, in drugič v pol šoljna čez paz debele snopke povéže.

§. 9. Lan u vodi goditi je bolje, kakor po travi pogrinjati ga. Vestfaljci, v tej reči naj bolj zvédeni možje, ravnajo tako le s lanom: Snopke položé v čisto vodo, vendar ne v merzlo, tekočo, tudi ne v toplo stoječo mlako, ampak pri strani struge v tomún (tumf,) kder voda priteka in odteka, po 4—6 komolcov visoke lanene kupe. U vodi ga pokrijejo s reženoj slamoj, po pedi na debelo, po slami

položijo deske, obtežijo jih s kamnjem tako, da tudi čez deske in kamne voda stoji, da nikder nič zraka do lanu ne pride. Dan za dnevom se mora pazljivo hoditi gledat, kdaj da je lan ravno prav goden, da se v pravem času iz vode vzame, sicer se skazi, če bi le jedno noč dalje u vodi ležal.

§. 10. Da je lan goden, se spozna:

1. Če potegneš iz snopička jedno biliko, in s dvema perstoma po nji smukneš, jeli se koža ali lika kaj rada odluši?

2. Če po tem biliko prelomiš, in se čversto da prelomiti, je to znamnje godnega lanu; se prelomiti ne da, pusti ga še u vodi.

3. Verzi 3 ali 4 lanene bilke u vodo, potopile se bodo, če je lan goden, sicer pa bodo po verhu vode plavale. Vgodi se lan v 4 do 10 dneh. Po tem se lan iz vode potegne, in po senožetu razgerne, da se dobro osuhni, tak je zdaj za teritvo pripravljen.

Laneno sěme gre presejati, da se boljše in lepsě v prihodno setvo odbere. Ostalo je dobro za olje izleči, ktero, če ni prestaro, tudi v kuhnji na hvalo pride; pogače pa dajo dobro oblodo za svinje.

§. 11. Konoplje rastejo rade v lahki, globoko preorani, dobro pognojeni in v lehe

razdeleni zemlji. Dober gnoj je ovčji in svinski za nje.

§. 12. Naj boljše seme je tisto, ktero v rokah dergano barvo obderži, in olušeno sladke usta naredi. Pervi čas za setvo je, kadar je nevarnost hudih slan nehala, večidel sušca ali v začetku malega travna. Konoplje se ne smejo tako gosto sejati, kakor lan.

§. 13. Semenčnice sejemo večidel med turšico ali krompir. Ker so konopljiške rastline možkega in ženskega spola, gre perve populiti; druge pa tako dolgo v zemlji pustiti, dokler seme popolnama ne dozori. Semence se na pertičih sušé, prezajo in stepajo.

§. 14. Konoplje gre tako goditi, kakor lan; se po senožetu razgernejo, ali pa v stoječi vodi namakovajo, po tem posušijo in oterejo.

§. 15. Da ti konoplje, kar tenkost niti vtiče, lan namestijo, vzemi pét funtov konopelj, v pesti razdelenih, zveži takove vsak posebej, in zloži jih v prostran žehtnik. Vlij potem v kotel 40 funtov vode, in dodaj ji dva funta lugaste soli in pol funta apna. Štiri ure po tem, ker si to tekočino večkrat premešal, pusti vse vkup četertinko ure vreti, ter vlij vrélo tekočino na konoplje, ktere si prej s kakim pertom pogernil, da goša nanje

ne pride. Ohladen lug ocedi, in konoplje tako dolgo speraj, da voda čista odteka. Zopet zloži konoplje v žehtnik, na ktere gre toliko vréle vode vliti, kolikor bo treba, da so snopiči pod vodoj. Štiri ure po tem vzemi snope iz vode, in dobro oprane raztegni, da se posušé. Kadar so suhe, jih oteri in omikaj. Po tem ravnanju boš tenší niti od lanenih dobil, in svetile se bodo ko svila.

Zlate pravila.

1. *Sama predla, sama šila, so naj lepše oblačila.*

2. *Dobre gospodinje naj lepšo blago so platna polne omare.*

3. *Kolovrat in pa škrinja (ladica) povésm natlačena, je neveste naj lepša dota.*

XXII. Od senožetov ali travnikov.

§. 1. Pri vsaki kmetii stojé zemljina, živina in piča v terdi zavezi. Brez dostojne klaje nemore kmetovavec živine rediti, brez živine ni gnoja, in brez gnoja je zemljina piškov oreh. Torej mora kmetovavec bolj za pridelovanje klaje, kakor žita

skerbeti. Stanovitna piča za govedno, konje, ovce itd. raste na senožetih. Pa senožeti bi nam gotovo več dobička donašali, ko bi skerbnejše s njimi ravnali in k rodovitnosti jih silili. U več krajih vidimo senožete v močirju, ki celó pičlo in slabe kerme dajajo; druge najdemo na suhem stati, kder čisto kratka in redka trava raste, in vendar bi se oboji s malim delom in dnarjem lahko zboljšali. Kdor ima torej močirne senožete, naj po potrebi grabne poprek naredi, da se voda jim odpelja; na suhe naj iz toriš, grabnov, mlak, dežnice in snežnice napelja. Vsi potroški mu bodo v kratkem bogato povernjeni.

§. 2. Senožeti se razdelé:

1. U stanovitne ali natorne, ki so mènde iz pašnikov postali.

2. V časne, kder se travno seme poseva, in se le neke leta kerma prideluje, po tem pa zopet preorjejo.

3. Po razméri pridelka so senožeti jedne-dveh-tudi treh košnjá, sladki in kisli, torej dobri in slabi senožeti. Dobri senožeti imajo svojo lego ob potokih, rekah, dolinah itd. kder se večidel dobre, zdrave in sladke rastline ali trave plodijo. Sladka trava je dvojne baže: slamica ali dolga, druga pa, ki pri tleh ostane in košate zeliša

dela, se imenuje spodna trava, solatnica, tratnica. Kder v pravi priméri slamica in tratnica gosto raste, in se na senožete voda napeljavati da, takovi so naj boljši senožeti.

§. 3. Človeška pridnost travnikom jako veliko primore; tudi ni zemlje, ktera bi se zboljšati ne dala. Torej bo skerben in marljiv vlastnik si vse prizadèl, svoje senožete na boljšo stopnjo povzdignuti.

1. Preden u vigredi senožeti zeleniti začnó, potrebi in razgrabi kertine in mravliša, tak dobro stare, kot novo naruvane.

2. Polovi kerte in miši, ali pa vodo na senožet napeljaj, da potonejo.

3. Potrébi germovje in ternovje, kder se miši, mravlje in drug merčes plodi in redi.

4. Potrébi grabne, da voda na senožete priteka, nepotrebna pa se odteka; to stori u vigredi in v jeseni.

5. Če povodnja zemljo terga, odjezi vodo po tem, da za krajem močne kole po redu v zemljo zabiješ, jih s verbjem opleteš, izjéden kraj s kamenjem, rušnjoj in perstjoj zasuješ, zgór pa mlado verbje, jelšje in jagnede nasadiš, da se germovje zaplodi. Visoko, težko in staro drevje ne pusti ob potoku stati, ker tako drevje sčasoma véter omaga, voda

spodkoplje, ter se poderò, zemljo vtergajo, in vodi priliko dajo, zemljiše razjédati.

6. Marljivi kmet zatira po svojem senožetu škodljive zeliša, kakor: ceglovje ali cediljuje, ojstrico, preslico, volk, skrun, zobnik, ternjeve petelinčike, ušivec itd. na ti način, da vozi na senožete pepél, lužnico, živo apno itd. ter s tim mah in druge kisle zeli prežene, in se po tem dobra, sladka trava prikaže. Pusti neko leto zarano seči (kositi), ko so slabe rastline še v cvetju, da slaboplodno, škodljivo sěme bolj ne zasejejo. Daj več jam križem vrezati ali izkopati, da se mokri senožeti odcejajo, ter ciglovje osuši in zatere. Kar je jako koristno, preorji slabe, cele senožete, ali posamezne slaboplodne kose, jih nekaj časa v njive spremeni, in po tem s semenom žlahnih trav poséj.

7. Skerben kmetovavec prebrani ali prevleče križem u vigredi svoje senožete. Skuz to se zemlja preruši in prerahlja, mah zatêre in potrebi. Če priliko imaš, tudi gnojnico na svoje senožete vozi; jako jih zboljšaš.

8. Kder se griči, kupi ali pa jame delajo, poravnaj vse lepo, da nikder trava ne suhni, tudi voda ne zastaja, in da laglej kosiš.

Kako senožete gnojiti.

§. 4. Vsaka strojovna ali organska stvar mora prej ali poznej brez hrane ali živeža péšati, tudi rastline po slabih senožetih. Neobhodno je torej potrebno, da se senožeti včasi pognojijo. Na travnike pa velja vsake baže gnjiloba, p. sperhnjena knalovina, drob iz gnojiša, ovčji drob, slama neke dni v gnojnici namakana, cestno blato in iz bajerjev, mavec ali gips, pepel, lužnica itd. Pa gnoja in take baže ne vozi na travnik ob deževju in močavi, ker bi si škodoval, ko bi se kola vderale v zemljo. Boljše je to ob suši ali merzli zemlji doveršiti. Pred zimoj je vselej boljše gnojenje ko proti vigredi. Slama in drugi ostajki od gnoja se na spomlad iz travnika čisto pograbijo, in k domu med drug gnoj zvozijo, naj bolje, kadar se k dežju pripravlja.

Korist senožete ali travnike močiti ali polivati.

§. 5. Vsaki kmetovavec je prepričan, da Šent-Jurska moča veliko kerme donese.

Tak bi jako koristno bilo za naše senožete, ko bi vsako leto Šent-Jursko močo imeli. Kdor ima svoje senožete poleg kakega potoka, studenca ali vodne jame, si lahko močo na travnik napravi, kadar se mu spoljubi, če vodo na senožet napelja. Po tem načinu si dobro in za malo ceno travnik pognoji, in jako zboljša. Voda, sosebno po naglem dežju, nanese mnoge baže mastnega blata na travnik, ga pognoji, zaduši mah, prežene miši, kerte, in mlade kebre potopi.

Kedaj je koristno senožete ali travnike močiti ali napajati?

§. 6. Nekteri kmetovavci terdijo, da je boljše v jesen, drugi u vigred senožete móčiti. Ce se pa v obedveh dobah o pravem času zgodi, je še koristnejše. Naj bolj prav bo:

1. V jeseni, kadar voda naglo pridere, ter iz cest in polja gnoj in blato pobera. Pusti jo, naj ti darove po senožetu raznese, in ti zemljo napiva.

2. Ob hudem mrazu vodi brani na travnik.

3. Naj važniša doba je h koncu sušca in v začetku malega travna vodo napeljavati, če se ni več hudega mraza bati.

4. Če sušca ali malega travna pomerzuje, spusti vodo na senožet v jutro ali pa na večer. Tak tudi stori, če spomladanska zima napade, naj voda mraz iz korenin potegne.

5. Na pešnatih senožetih, kder trava kesno zelení, polivaj pogostejše u vigredi; vendar nezmérno ne!

6. U velikej suši in v sončnih dnevih nigdar vode na travnik ne spušaj.

7. Štirnajst dni pred košnjoj oberni vodo raz trave, da ne boš po mokrem kosil; štirnajst dni po košnji zopet spusti vodo na travnik.

§. 7. Kdor hoče željeni prid od živine doseči, si mora obilnega živeža za njo oskerbeti. Malokdo pridela zadosti sena na svojih travnikih ali senožetih; tudi ni vse nato sladko, ješče in tečno. Pa pridelati si ga zamore, če nekoliko svojih njiv s travnim semenom obseje. Kakor s deteljoj ravnamo, ki pa večidel konjem pičo daja, ravno tako se tudi s travnim semenom ponaša. Naj boljo in bogatejšo pičo dobimo od francozke pahovke (pahule) in iz mačjega repa.

§. 8. Na vsak měrnik (škaf) ali pol vagana žitne posetve se mora posejati pahovke 5 funtov, mačjega repa 3 funte in jeden polič rudečo - deteljnega semena.

To da dobro, zeleno in suho pičo, da nobene boljše, ki se do štertega, mačji rep do osmega leta dvakrat, tudi trikrat v letu kosí.

Od košnje.

§. 9. Senožeti se kosijo, kadar na njih naj lepše cvetlice cvetó, to je v sredi malega serpana; v merzlih krajih, in kder le enbart v letu sečejo, pa pozneje. Ni torej čakati, dokler se seme cvetlic osuje. Po zgodni košnji dobiš krepko, tečno, težko pičo, po pozni medlo, slamnato. Trava se večidel po koreninah plodi, in bolj pogosto jo pristrižeš, bolj gosto bo rasla, kakor verbje ali lási na glavi. Kdor vendar na semensko slamnato kermo derží, naj se v košnji versti; jedno leto naj zgodej, drugo pa pozno kosí. Kosí se lepo in naj raje rosna trava, torej v jutro ali zvečer.

§. 10. Neki kosci imajo navado čisto gladko, do korenin kositi, kar je pa škodljivo, ter je pozna košnja kesnejša in veliko slabša, sosebno, če dalej časa mokrota na senožete ne pride.

§. 11. Seno mora dobro posušeno biti, popred ko se pospravi. V enih krajih komej

na pol kermo posušé, pa jo prav močno na senjaku stlačijo, da se godi. Seno je potem sicer rujavo, pa je dosti tečniše, in živina ga prav rada jé.

Zlate pravila.

1. *Voda na travnike peljana je travi naj bolj tečna hrana.*

2. *Je terda, pusta trava, daja malo mleka krava.*

3. *Kmetija brez senožetov, in živež brez soli.*

4. *Krava pri gobcu molze in veli: kakor ti meni, tako jaz tebi.*

XXIII. Od živinoreje.

§. 1. Svoje domače privadne živali ljubo živinco imenujemo, in po pravici; saj jo je ravno tisti stvaril, kakor nas, jo živi in ohrani, kakor naš. Če ravno je vsegamogočni Stvarnik človeka gospoda čez živali postavil, in nam jo v rabo, k pomoči pri delu, za veselje, živež in obleko namenił, je vendar za njo tudi s tim poskerbel, da je človeku prepovedal, živino terpinčiti. In da bi človek to dopolnoval, Bog obljubo stori: „Da boš

dolgo živel in tebi dobro bo na zemlji.“ Živali svojo nalogo zvesto dopolnujejo; naj bo človek tudi njej skerbljiv, dobrotljiv in vsmilen gospod. Oskerbimo jo lepo z živežem in pijoj; ne pustimo ji bolezni, mraza ali vročine terpeti, da nas ne bo pri svojem Stvarniku tožila. Bodimo vsmileni, tak bomo tudi vsmilenje dosegli.

§. 2. Domače živali so: goveda, konji, ovce, koze, svinje in mnogoverstna perutina. Od živali dobivamo pomoček pri delu, mleko, obleko, meso, mast, loj, kožo, perje, sterd itd.

§. 3. Vlastnik živali naj tudi zvesto poskerbi, da bo vsaka žival po svojem namenu, okoljšinah in potrebšini dobivala po volji in v pravem času živeža in pije. Gospodar mora poznati in razločiti razmero in vrednost posamezne, pa tudi mešane piče. Naj svakej živini po potrebšini in okoljšinah v pravi méri piče daja. Mlada, delavna, doječa, bolana in pitovna živina se ima boljše in pogostejše kermiti in postreči, kakor ostale plemena. Poskerbeti je, da ne dobiva živina plesnove, operhle in sicer pokvarjene piče, da sosebno govedina, ovce, koze in pitavne živali večkrat soli lizati, ali posolnice dobó. Pazi, da tvoje živali po zimi mraza,

po leti vročine brez sile ne bodo terpele. Posebno pa skerbi, da se bolani živini zgodaj na pomoč pride. Da vboga živina ne bo nevsmileno pretepana in pri vožnji presilena, varuj. Živina občuti, kakor človek, glad, žejo, mraz, presilenje, tepežnico itd. Naj bolj se pa pri živini in pri vsaki reči naj na snažnost gleda, da ima snažno jed, pijačo, stajo, kožo itd. Snažnost je pol kerme.

Na te vodila je sploh pri vsaki živini paziti. Vsaka posebna baža živali ima pa posebne razměre, po kterih se obravnava.

Od govedine.

§. 4. Vsak kmetovavec naj se po svojih okoljšinah, po svoji potrebšini in premožnosti s volmi in kravami previdi, kakor njegove razměre tirjajo, s težkoj ali lahkoj majhnoj živinoj. Za gorate in brežne kraje je pripravnejša majhina živina, za ravnine in polja pa težka. Vselej je pa na lepo žlahno pleme gledati. Lepa živina je veliko veselje pri hiši; bolje pa skorej nič, kakor slaba, mehkužna živad. Torej naj vsak kmetovavec za lepo čversto pleme in plod domačih žival skerbi.

§. 5. Kupuješ vole za vožnjo, glej, da bodo krepki, močnega trupla in terdnih kosti; močni v zatilniku, kratkega in debelega vrata, močnih pers, širokega križa in debelih nog, s kterimi ne smejo ometati, ali jih za saboj vleči. Taki ti bodo svojo službo dobro opravljali.

§. 6. Vlastnosti živine za debelo rejo so: živina mora biti bolj veče baže, ne preveč košenega pa dolgega života, širokega, dolgega križa, napetih pers, okroglih stegen in mehke kože. Mirna, tiha, krotka živina se tudi rajše redi, posebno če je jéšič, ne pa divja, hudomušna.

Znamnja dobre dojne krave

§. 7. Krava, pravijo, pri gobcu molze; bolj jo kermiš, veči dobiček boš od nje imel. Pa neko kravo še tak dobro kermi, vendar ti bo le malo in slabega mleka dajala. Kravja kupčija je težká in goljfiva, torej je boljše od znanega človeka, kakor od ptujega, ali pa na sejmu krave kupovati.

§. 8. Dobra krava je močnej v zadnem, kakor v prednem koncu; vamp ima proti vimenu širokej, tenko glavo in vrat;

širok križ, dolg, tenek repec, in drobno gladko dlako. Vime dolgo, mehko in s debelimi mlečnimi žilami. Krava naj bo privadna, prijazna in krotka, da vsak človek k njej iti smě, in da otrók ne sovraži. Lepo prijazno ponašanje, postrežba, tečna piča in snažnost ti kravo zboljša in požlahni.

Pomoček, da krave več mleka dajo.

§. 9. Jeden teden prej, da krava telí, naj se da vsak dan polič lanenega semena s dvema firkloma vode v pokritem piskru skoz pol ure kuhati. To storivši postavi odkrit pisker pod kravje vime, in tako dolgo ga derži, dokler lanenina soparica va-nj puhti, in kadar se je izhladila, naj povžije krava to kuho, ktero še posoli in malo otrobov ali mekín pridaj.

Dajaj molzni kravi zelenjave, kakor repe, korenja in pése, kar se vselej skuha in oblodi. Osoli pijačo, pridaj tudi nekoliko lanenega semena, ali; pogáčpo tem se bo dvakrat več mleka na dan namolzilo.

Napake mleka *).

§. 10. Napake mleka obstojijo sploh v tem, da ima živina premalo mleka, ali da clo ne molze, ali da je mleko spremenjeno.

§. 11. Prepičla molža izvira iz prepičle in celó slabo redivne klaje, iz pokvarjenega želodca, ali iz kake bolezni. V tih treh uzrokih v jednem ali drugem se bo pomanjkljivost molže najdla, ki se odvernuti mora.

§. 12. Mleko se zamore tudi spriditi ali spremeniti. Tako je:

1. Prevodeno mleko, ki ni lepo belo, ampak bolj plavkasto, in ima le malo smetane. To izvira večidel iz slabe piče, pa tudi iz pokvarjenega želodca. Odverne se to s tim, da se živini tečne klaje in tudi nekoliko ovsa da, in če slabo prebavlja, grenkih zdravíl, ermana ali kalmuža s kuhinskoj soljoj, tudi nekoliko jagod popra ali ingvera.

2. Vlečljivo mleko, žlemnato, da se vleče. To pride od škodljivih rastlin ali drevjega perja. Tu je treba klajo premeniti, ku-

*) Beri: Nauk spoznanja in ozdravljanja živinskih bolezin v Ljubljani, stran 22:.

hinske soli, magnezie ali stolčene krede in grenkih zdravil živini noter dajati.

3. Skisano mleko, ki se rado zagrize, se večkrat u vimenu sterdi, večkrat pa, ko se greje ali kuha, vedno nerodno vmede. Uzrok tega je mnogokrat pokvarjen želodec. Če je slabo prebavljanje tega krivo, se daja enciana 1 lot, in pol lota krede, ali 1 lot lugaste soli ali potáše; tudi je dobro, klajo premeniti in živini, kolikor je mogoče, dobre piče dajati.

4. Grenko mleko se napravi večidel po vžitju grenkih zeliš. Večkrat so pa uzrok bolezni jeter; pa tudi zaduhle shranbe, v kterih ljudje spé, da mleko grenko postane. Lugasta sol ali potaša s mjilom (žajfoj) pomaga.

5. Rumenkasto mleko pride večidel od vžitih rumenkastih zeliš, in plavkasto od plavo cvetečih cvetlic in rastlin.

6. Rudeče mleko je dvoje sorte, ali je le rudeče po barvi nekterih zeliš, ali pa je kervavo po primešani kervi. Kakor pri druzih napakah naj se tudi tu klaja premeni; po tem naj se daja živini kuhovina lanenega semena ali laneno olje s nekoliko kafre. Če so kervine žilice pri dolgo terpeči bolezni oslabele, da kerv spušajo, naj se ji vlije včasih kuhovine hrastovih škorij s sirovimgalunom noter.

Kako se pri molzenju ponaša.

§. 13. Molze se krava navadno trikrat, pri slabši molži le dvakrat na dan, zjutrej, o poldan in zvečer. Pri molži se pa na to le pazi:

1. Molziti se gre s snažnoj posodoj in s umitimi rokami; tudi druga mlečna posoda mora snažna biti.

2. V jezi in s nevoljoj naj se ne gre molzit; tudi ne vpiti in trušati nad živino, da jo ne splašiš, ali bincati ne navadiš.

3. Pred ko se molziti začne, naj se kravi s mlačnoj vodoj vime vmije; potem se od konca počasi in rahlo molze, dokler ne začne mleko teči. Mleko se mora do sledne kaplice pomolziti; torej naj molzela enkrat s rokoj u vime dune, kakor tele s glavoj, da krava vso mleko da.

Kako gre streči breji živini.

§. 14. Pri breji kravi je paziti:

1. Da se živini dobro postreže, posebno če še molze. Če krava sama ne vsuši, se mora jedne tedne nehati od molže, prejden krava poverže.

2. Ne polagaj breji kravi škodljive klaje, da ne zverže; takova je: plesnovo, operhlo seno ali otava, gnilo korenje, repa, star zmerzel krompir, zelena, mokr'a detela, in sploh trava, ki je slana na njo padla.

3. Breja krava ali tudi druga živina se ne smě po divjaško pretepati, suvati, ali v skoke poditi, ali posledne dni, ko storiti ima, vpregati. Tudi ne daj ji se bôsti s drugoj živinoj.

4. Krava po navadi teleta nosi 285 dni, ali 40 tednov in 5 dni. Da dobro očenjati začne, se ji mora naj manj 14 dni pred porodom sušine, ovsa in lanenega semena kuhati, in to še po porodu tudi.

5. Dajaj tudi živini potem, ko je storila, boljše klaje, sosebno po zimi, mlačne pijače, in poskerbi, da ne bo s mladičom vred omerzovala.

Reja telet.

§. 15. Za pleme so naj bolje teletá tistih krav, ktere pri dobri in zdravi piči meršave, bolj kumerne ostanejo, in vendar dobro molzejo. Pri junčkih se pa bolj na debelino gleda. Naj bojo že za pleme odločeni, ali pa

za mesnico pitani, so le boljši, če so od mesnatih, debelih krav. Šterte in pete teleta so za pleme naj bolje.

§. 16. **Pervo mleko**, ko ga **mlezva** imenujemo, **ni prav**, če se pomolze. To mleko teletu v zdravilo od natore odločeno, naj tele posisa.

§. 17. Tele za pleme, dalej ko sisa ali mleko pije, bolj bode močno, in raslo. Neki živinoredci dajo telcu trikrat, štirkrat, ko veči zrase, 5 krat na dan po 8—12 tednov sisati. Boljše je, da se tele privadi iz žehtarja piti, da krave ne zdeljuje; tudi ga je treba drugega živeža vaditi. V začetku se mu da soka iz moke, ali otrobov s kruhom, ali pa poparjene zelenjave, kuhane repe, korenja itd. Poznejše se mu da pa mehke klaje. Boljše je mehko, kratko in dobro seno, ko otava. Če pa tele mleka do čistega ne more posisati, je treba kravo za teletom dobro in čisto izmolziti, zakaj silno veliko je na tem ležoče, da se kravje vime vselej čisto izmolzė.

§. 18. Sčasoma je treba tele odstaviti, in sicer tako, da le po jedenkrat na dan sisá, krava pa se mora do čistega pomolzavati. Tele naj se mehke klaje privaja, počasi od tople piče in pije na merzlo vadi, in okoli dvanajstega tedna le s deteloj in drugoj lahko prebavljivoj klajoj kermi.

Reja govedine.

§. 19. Živino živimo ali redimo po leti samo v hlevu, ali se po pašnikih pase. Zimska klaja pa je:

1. Mešanca, to je, seno in mnoge baže slama, ki se naj na reznem stolu v rez zréže ali saj s rokami dobro premene, in s slanicoj poškropi, če jo imaš.

2. Detela je boljša klaja od sena, ki se pa večidel le za konje oberne. Krave se od detele pitajo, mleka pa ne pribérejo po nji.

3. Korenje, krompir, kapúsa, repa, pesa, koceni itd. je vse dobro za živinsko rejo, sosebno za molzne krave.

4. Drožje od piva in žganja, vendar ne smějo plesnove biti, so tudi sosebno za pitavno živino dobre, če se med rezanco zméšajo.

5. Ravno tako tudi oprešje ali pogač eiz lanenega semena itd. iz česar se olje iztiska, je redivna piča med réz pomešana.

6. Is tert in mnogih drevés še zeleno osmukano pěrje, posebno od murv, sadunosnic, jásenov itd. ni kaj slabše od sená.

7. Žitno zernje, bob in drugo sočivje zmléto, v pijo ali po piči potroseno in živini pokladano, jo naj bolj redí.

§. 20. Le tak kmetovavec zastopi umno živino rediti in debiliti, kteri vě, koliko piče jedno ali drugo živinče potrebuje, in tudi tečnost živeža dobro pozna, da vě razsoditi, koliko piče jedne ali druge baže gre brez zgube živini polagati.

Slavni koroški živinorejec Lanar je po večletni skušnji se prepričal, da govedo potrebuje za vsakdanji živež poldrugi funt sena ali kake druge piče senene vrednosti za vsaki cent svoje životne teže. To je: če govedo 2 centa tehta, dobi 3 funte piče, 5 ct. težko 7 in pol funta itd. Pri toliki piči bi živinče rés živelo, pa sčasoma bi vpadlo in oslabelo, da bi ne moglo opravljati svojih opravkov; delavnega vola ne boš mogel vpregati v težek voz, krava ti bo malo mleka dajala in slabe teleta storila, medla mladina bo pa malo rastla. Delavni, močni in breji živini, pa tudi taki, ki raste in ktero pitamo, se mora razun zgol potrebnega živeža še več, clo pol več piče dajati.

Tečnost živežev.

§. 21. Vsakemu kmetovavcu je po skušnji znano, da je med pičoj velik razloček, to je, da ne izdá vsake baže klaja pri reji zivine

toliko, kolikor druga tékne. Ker se večkrat namesto sena tudi druge piče živini polagajo, je potrebno kmetu vědeti, koliko tečnosti imajo živeži, s kterimi se navadno živina redí, memo sena, kakor skušnjá uči.

§. 22. Sena 100 funtov redí toliko, kolikor funtov:

1. Zerna od žita in sočivja:

Pšenice, graha, leče, boba, grahorja	40	funtov
Reži, turšice	45	„
Ječmena, ajde	50	„
Ovsa	55	„

2. Podzemeljskega sadu:

Krompira	200	„
Korenja, pese, repe . . .	250	„

3. Zeljša in trave:

Detele, in detele s dobrim senom mešane	90	„
Dobrega sena	100	„
Slabega sena	150	„
Pěrja suhega od repe in krompira	200	„
Trave in zelene detele . .	450	„
Pěrja zelenega od répe in krompira	500	„

4. Slame:

Od ozimne pšenice in reži	300	funtov
Od jare „ „	230	„
Ovsene in ječmenove	200	„
Od leče	150	„
Turšične	250	„
Proséne	200	„
Grahorjeve	175	„
Grahove	190	„
Bobovšnice	400	„
Od ajde, ki pa se malo kedaj za pičo rabi	200	„
Plev od žita, detele	150	„

5. Ostanki od mnogoterih reči:

Černe ali zadne moke	50	„
Otrobov	70	„
Pogače — prešnje	60	„
Volarskih drož (slád)	100	„
Ostankov od krompirja v žganjarijah	600	„
„ „ žita „ „	150	„

6. Lesenina:

Pěrje od drevja	150	„
Divjega kostanja	75	„

§. 23. Kmetovavec 4 do 5 delov piče privarje in jako zboljša, če jo, pervič skrajša, drugič skuha ali spari. Tak dobro sirova (frišna) kakor tudi suha klaja naj se poprej, kakor se živini položi, skrajša, to je, pêd dolgo razseka, ali krajša na reznem stolu zreže; tak pojé živina s dobroj pičoj tudi slabo.

Podzemeljski sad, krompir, repa, pesa itd. v pičo oberjen, naj se skuha, druga klaja spari. Vsa ta piča, tudi podzemeljski sad, se da brez ognja skuhati. Krompir, pesa ali repa naj se osnaži, drobno zreže in med vlažno rezanco pomeša, in vse to v posodo dobro natlači, toliko, kolikor se za dan potrebuje. Po zimi se tako napravljena piča v treh dneh tako vgreje, da je podzemeljski sad kuhan in kerma godna; in takova piča naj se živini polaga, ter jo bo rada jedla, in se lepo po nji redila. Poškropljena rezanca in seno se tudi brez krompirja ali pese ogrejeta, če se malo poškropita, toliko, da je vlažno, in če se prav dobro v posodo potlačita. Štiri posode za štiri dni se morajo tako s pičoj pripraviti, za vsak dan jedno posodo — sod ali kad — in po redi se polagati. Še tečnejša bo piča, če se posolí.

Od debelenja goved.

§. 24. **Mlada živina**, dokler raste, se ne redí predobro, ker jo rast prideržuje; pa tudi meso take živali ni tak tečno, kakor dorašene. Prestari voli in krave se nerodno in kesno redé, in meso takove živine, posebno kravje, je terdo in rodo. Naj dostojniša starost goveda za pitanje je 5. do 9. leta. Za debelenje mora biti zdrava živina in ne preveč shudena. Klaja za pitanje goved, ki na meso žene, je seno, trava, krompir, korenje, repa, pésa; na loj pa žito, pogače od olja in mnoge drože.

§. 25. Kadar govedo za pitanje pripravljaš, mu v začetku le klajo mesenega osnjudka polagaj, kakor seno in kaj malega podzemeljskega sadja, to je, repe, kolerabe itd. Po tem pride kuhano žito, kakor oves, ječmen, turšica itd. kar se vselej debelo zamleti da. In sadnič naj se pitancu še druga piča daja, ktera naj bolj mast ali loj redí, p. oljne pogače, drožje, troski itd. Pitanec tirja pôkoj, snažnost in vredjeno kermanje, naj se mu pomalem, pa pogosto in vselej v odločeni uri piča polaga.

Vmés naj se mu klaja spremeni, da se živina neke piče ne naveliča, ampak skoz

jéša ostane. Nobena reč pa debelenje tako ne pospeši, kakor sol.

Sol pri živinoreji.

§. 26. Maloktero jed more človek neslano povžiti, in če jo povžije, mu ne tekne in v želodcu dobro ne stori, ker želodec nima potrebne moči, jéd prav prekuhati. Ravno tako je tudi pri živini. Sol stori živini več želodečnega in črevnega soka, potem boljšo kerv, iz dobre kervi več in boljšo meso, loj, obilnišo molžo, in sadnič stori tudi živina boljši gnoj; je tudi vesela in močna; sol ji mnogo bolezen odžene in obrani.

§. 27. Denar, kterega za živinsko sol zdajaš, ti velik obrest donese; ne krati torej nobeni živini soli. Sol se daja živini ali lizati, ali se s njoj piča potrosi, ali pa se u vodi stopí in s solnicoj piča porosí. Na 10 funtov piče se vzame 1 lot soli, in to vsak dan, ali saj vsak drugi dan.

§. 28. Obilnejši soli se živini daja, kadar iz zelene (frišne) klaje na suho pride; kadar mora slabo ali clo pokvarjeno pičo jesti, tudi mladi, molzni in pitavni živini se več soli daja, kakor drugi.

Zlate pravila.

Žival terpinči:

1. *Lakomnik in zanikarnik, ki svoji živini potrebnega živeža in pijače ne da, in ko jo prehudega mraza ali prehude vročine po svoji moči ne obvarje, ali jo v hlevu v nesnagi stati pusti.*

2. *Kdor bolno, premlado, ali prestaro živino vprega, in jo čez moč naganja.*

3. *Kdor brejo kravo ali kobilo čez moč preganja.*

4. *Ki kruljevo ali pa po vratu in herbtu do kervavega ranjeno in oderto živino čez moč k delu sili. — Kdor živino po nedolžnem terpinči, njega bo tudi Bog.*

XXIV. Od drobnice. Od ovac.

§. Ovca je preživljajoča žival, kakor krava, torej tirja jednako klajo, kakor goveda. Ovce so od natore slabej ko goveda, in jim sosebno mokrota škoduje; donesejo jim le suhe pašine, in tudi ondi pičo najdejo, kder goveda kaj jesti nimajo. Ovce so mnogim boleznim podveržene, torej komej petnajstega leta včakajo. Od 100 jagnet jih naj manj 10 pade, poprej ko so leta stare.

§. 2. Malega plemena ovca priredi komej 20 do 30 funtov mesá, srednega 40 do 80 funtov mesá, in da ob jedni strižbi 2 — 4 funte volne; velikega plemena ovca da ob jedni strižbi 5 — 7 funtov volne, in še črez cent mesa. Naj žlahnejše ovce so španske, Merino imenovane.

§. 3. Ovcam gre tako le streči:

1. Derži jim dobre, skerbne, miloserčne in poterpežljve pastirje.

2. Imej jih v hlevu v predelih, ovce, jarce, in jagneta posebej; tudi ne smejo breje ovce med tistimi biti, ki so že storile.

3. Skerbi za suhe pašnike; naj bolje pašnine so po hribih.

4. Ne daj ovac, sosebno brejih, na pašo gnati, dokler je rosa ali slana po travi.

5. Glej, da ne bojo ovce nigdar žeje terpele; vendar pazi, da u veliki vročini znojne, premerzle studenčnice ne pijejo.

6. Dajaj jim pogosto soli, ktera jih bolezni obvarje, jim ješčnost dela, vžito kermo prebavi ali prekuha, in preobilno vodo odpravi.

7. Ovčják, to je ovčji hlev, mora, kolikor je prav, visok, v suhem kraju napravljen, s vratami proti poldnevu obernjen, in okoli in okoli s garicami in jaslimi previden biti, da

vse ovce lahko k piči pridejo. Po hlevu naj bo vsa naprava lepo gladka, ker se ovce rade čohajo ali gulijo, da preveč volne po ojstrih in rogljatih rečeh ali predmetih ne pogubé.

§. 4. Vsako jutro, pred ko se jim kerma položi, jih gre iz hleva na dvorišče ali borjač izpustiti, da se na hladnem zraku oddahnejo, in ovčarja, ki jim med tim časom nastelje in kermo pripravlja, ne nadlegovajo. Jim vse pripravši, jih zopet v hlev zažene.

§. 5. Ovca nosi mladiča 150 dni, to je okoli 21 tednov. Med tim časom je skerbno paziti na to, da ovce kaj škodljivega ne jedó, braniti jim tudi moraš preveč skakati, pretesno med drugimi ovcami hoditi, in grede po vsakih stezah dregati se.

§. 6. Kadar ima ovca storiti, je poskerbeti:

1. Neke dni prej dajaj ji boljše in tečniše piče, kakor: kuhanega krompira, repe ali korenja, sparjenega ovsa, in napajaj jo s vodoj, v kojo se otrobje ali moka lanenega semena nameša.

2. Postriži ovci volno okoli siskov, kér bi jo jagnje sisaje lahko s mlekom vred požerlo, in si smert naklonilo.

3. Potrosi poverženo jagnje s drobnoj soljoj, da ga mati raje liže.

4. Daj materi v merzlem vremenu mlačne s otrobmi namešane vode piti.

§. 7. Hočeš pridne in zdrave jagnjeta izrediti, nasledovaj slědeče pravila:

1. Skerbi, da ovca jagniče precej sisati pusti. Preslabi ovci dajaj ječmenove moke piti, ki kmalo dovolj mleka privabi; če je pa jagniče preslabo, moraš vsako drugo uro ovco molziti in namolzenega mleka jagniču v gobček pomalem vlivati.

2. Ne pripusti, da bi otroci ali kdo drugi mlade jagneta s rokami gladili, ali pa clo pojali, lovili in po rokah nosili.

3. Skerbi, da mladim jagnetom ne bo v hlevu prevroče, pa tudi ne premerzlo; čist zrak in toplota srednje mére jim naj bolj tékne.

4. Izpusti vsak dan, če ni prehuda zima, jagneta na prost zrak, v početku za malo, poznejše pa tudi dalj časa. Molža ovác, in prezgodno odstavljanje jagneta, slabi jagne, in je tudi volni škodljivo.

§. 8. Le počasoma odvadi jagniče od starke, v petem mescu je dovolj, če ga vsak dan le dvakrat kako četertinko ure pri njej pustiš, po noči naj pa še skupej bota. Kér dajo ovce mleko skor 4 ali 5 mescov, torej ni potreba

mesca grudna ali prosenca rojenih jagnet poprej popolnama odstaviti, ko u velikem travnu; mesca sušca in malega travna rojene pa zamoreš brez skerbi že v 6 ali 8 tednih odstaviti, ker poletenski čas to pripusti. Redi jih s jednakoj, le bolj drobnoj pičoj, kakor ovce Če pa jagnetom namesti sena zeleno pěrje dajaš, se bodo še lepše in čverstejše redile.

§. 9. Ovce strižejo v nekih krajih le enkrat v letu, v drugih po'dvakrat in clo trikrat. Popred ko se ovce strižejo, jih je treba vmiti ali izkopati, in ko se posušé, se lepo varno ostrižejo, da se ne oškernjejo.

Bolezni ovác.

§. 10. Ovce so mnogim boleznim podveržene; navadna, jim lastna, so metljaji na jetrih. Ta bolezen 3 do 6 mescov terpi, dostikrat se tudi čez leto vleče, preden cele jetre zgnijejo in živinčeta pocepájo.

§. 11. Znamnja te bolezni so: ovce začnó hirati, ne jedo in ne prežvekovajo po navadi, oči obledijo ali rumenkaste postanejo, blato gre bolj poredkoma od njih, glavo večkrat proti desni strani obračajo itd.

§. 12. Poglavitni uzroki metljajov so: pomanjkanje žlahnih in grenkih trav, močirne,

nizke paše, mastne, vodene trave, kakor bičje in ločje, deževno vreme, slaba piča, mokri hlevi, in nemarna strežba.

§. 13. Pomočki in naj bolje zdravila so: stolčena verbova ali hrastova škorja, janež, encjan, kalmež, kimija, česen, brinove jagode, saje od peči, želod, divji kostanj, štupa pelinova, rožmarinova, domača in grenka sol. Od teh zdravíl se po tri ali štiri skupej zmešajo in živinčetu na dan po dve ali tri žlice dajo.

Kako gre bolezen ovác braniti.

§. 14. Laglej in boljše je bolezni živino braniti in ogibati, kakor pa odpraviti in ventati jo; torej je na to paziti:

1. Skerbi, da bodo ovce že od pervih nog prav oskerbljene, da bojo skozi zdravo klajo in pašo v pravi dobi dobivale, pred mrazom in hudim vremenom okovarjene.

2. Glej, da se jim klaja od suhe v zeleno polagoma spremeni.

3. Ne pasi nigdar po močirnih pašnikih, tudi po senožetih ne, ktere je povodenj povalila. Sploh naj bo ovčar moder pastir, ki svoje ovčice ljubi, in za prid gospodarja skerbí.

4. Ovce, sosebno jagniči, se ne smejo ob

vročini nevtegoma poditi, da jim kerv ne zavreje.

5. Vari, da se ne bodo tvoje ovce mešale med ljudske, od katerih nisi zdravja prepričan, da se kake bolezni ne nalezejo; od kupljenih se pa zdravja prepričaj poprej, ko jih med svojo čedo spustiš.

6. Imej domače navadne zdravila pri rokah, kakor: encian, pelin, kolmež, brinjeve jagode, divji kostanj itd. Dajaj jim včasi pečen ječmen, pšeničnih otrobov in soli, kar je vse prav dobro bolezen vstaviti', dokler še nevarna ni.

7. Če se nagla bolezen prikaže, pokliči zastopnega zdravnika, ne pa mazača, če ti je tvoja čeda ljuba.

Če na to vse paziš in svojo čedo Bogu izročíš, tudi zveste, poštene in pobožne posle pri hiši imaš, sam pa tudi umen, zastopen, pravičen in varčen kmetovavec si, ti pojde pri hišovanju gotovo po sreči.

Od koz.

§. 15. Malo kdej je priložnost za kozjo rejo, ker koze več škode kakor koristi prinesó. Koze poškodovajo sadno drevje, pokvarijo verte, njive in gojzde, kateri tako ob-

jedeni in poškodovani ali clo nič, ali slabo poganjajo, ter se govorí, da zajec in koza strupen zob in slino imata.

Čisto vendar niso koze zatreti, ter je njih mleko nekterim bolnikom v posebno zdravilo; tudi je koza dostikrat vboge ženke jedino bogastvo in celo premoženje, ki njene otroke redi. Torej naj se v tacih okoljšinah še kaka koza terpi, pa raji travnica kakor germovnica, da se drevesnemu plodu tolika škoda ne stori.

§. 16. Kozel in koza sta dobra za pleme od drugega do sedmega leta. Koza nosi mladička 5 mescov, pa tudi po dva in tri včasi da. V brejem stanu potrebujejo skerbne strežbe; gledati je treba, da ne terpijo ne žeje, ne gladu, in ker s velikoj težavoj storé, jim moraš v tej sili, kolikor se da, v pomóč pristopiti.

§. 17. Hlevi morajo imeti primerno gorkoto in veliko snago. V zaduhlem in nesnažnem kraju deržane zgubijo vid in dobijo garje. Njih klaja je po zimi seno, rezanica, suho listje ali vejnik, zeljnato pěrje, korenje itd.

Zlate pravila.

Žival terpinči:

1. *Kdor ovce striže, pa jim s vervjoj*

preterdo noge zveže, in jih s škarjami do kervavega šipa in škerne.

2. *Ki živino po leti prehudega pikanja muh ne varje.*

3. *Mesar, ki tele, kozo, ovco itd. prej ko živinče zakolje, živo na kline obesi, in jo po nerodnosti dalje časa terpinči.*

4. *Kuharca, ki rake ali polže v merzli vodi k ognju pristavi, namesto da bi jih nevtegoma s kropom vmorila.*

XXV. Od konjoreje. *)

§. 1. Konj je zavolj svoje lepe postave, moči, terdnosti, in učenosti naj žlahnejša stvar med domačimi živali; je tudi pervih živali, ktere si je kmetovavec pridomačil.

§. 2. Po prepeljovanju iz jednega v drugi kraj, iz vroče v hladno deželo, po zostavi in prirojenju, po umnem glajštanju te živali se dajo konj jako požlahniti; torej so tudi mnogih plemén ali sort. Tako so Arabski konji jako lepi; pa tudi jeden po tisuč kron velja; Anglianski so naj hitrejši; Vo-

*) Beri: Bukve za kmeta, kako se ima per konjih obnašati. Na svetlo dal Dr. Janez Bleiweis, V Ljubljani pri Jožefu Blazniku.

gerski in Sedmograški obstoječi in iskreni; Česki, Koroški in Štajerski veliki in močni. Konji Austrianskega cesarstva imajo blizo 172 milionov, vsa živina pa 4000 milionov vrednosti.

Kako se starost konja spozna.

§. 3. Starost konja se po zobéh spozná. Konj ima v obdveh čelustih, u vsaki po 6, to je: 12 mlečnikov; dalej 24 kotnikov. Med prednimi zobmi in kotniki stojijo 4 zobje. Kadar je konj poltretjo leto star, mu perva dva zoba iz gornih in dva iz spodnjih čelustnih mlečnikov popadajo. S polčetertim letom konj spet dva zgorna in dva spodnja zravna zoba zgubí, in v polpetem letu mu krajniki (krajčniki) popadajo. Kadar je konj 4 ali 5 let star, se prikažejo zobje med prednim in čelustniki, kterih pa kobile nimajo. Predni zobje ali mlečniki so manjši, bolj rumenkasti in gladkeji, ko drugi, ki za tem izrastejo. Če je konj peto leto spolnil, dobi černe jamce ali ujéde v sredi zobov. V šestletni starosti prejdejo te černe pikce na prednih, v sedmem letu na srednih, in v osmem na krajnih zobeh spodnje čeljusti.

Bolezni in napake konjev.

§. 4. Konje napadejo mnoge bolezni in napake, postavim: bule na vratu, rujava pika na očesu, smerkov nos, otok čeljusti, bezgovke na vratu, grinte itd. Konjoderci se res pri konju vsake bolezni lotijo, pa le malo kdaj pri konju kaj opravijo. Torej je velika potrebšina v gostih krajih učenih in zastopnih živinozdravcov, kteri bi nam ljubo živinco otéli, cě je mogoče, kadar nam zbolí.

§. 5. Konji tudi bolezni in razvade imajo, ktere se imenujejo **poglavitne**, ali po cesarski postavi zavarvane bolezni (patentni tadli), koji kupčijo razderejo, in predavec pravdo zgubí. Ti so:

1. **Kužna smolika.** Ta bolezen je nalezljiva, in se po bledih otéklih nosnicah da spoznati, iz kojih mu smerkel teče.

2. **Norost ali tišavka**, v kteri konj oderveni, se za ničesar ne zmeni in le v en dan živí.

3. **Grinte, garje, lešaj**, se pri dergnenju spoznajo, ker se od dergnjene živine kakor bela moka ali pa otrobi od kože osipajo.

4. **Neduha** je dolga merzlična bolezen,

ktera se iz kratkega in pogostega dihanja spozna.

5. **Božjast.** Prikazen te bolezni je, da se živina tresti, trepetati in omahovati začne in potem na tla pade.

6. **Mesenčnost**, bolezen, ki preide in zopet pride, se vidi na kervavih očesih.

7. **Opornost**, če se konj vstavi, in noče speljati.

8. **Jasna slepota**, brez mrene na očesu.

§. 6. Če je ravno konj tolikajnim boleznim podveržen, vendar nekteri 30 do 40 let živí, in je še skozi za počasno ne preloženo vožnjo pripraven. Pogodi za dolgo obvarvanje konja so, da si mu prijatel; lepo krotko se s njim ponašaj, na suhem, snažnem kraju ga imej, po zimi ga pred silnim mrazom, po leti pred vročinoj in muhami brani; v pravem času in s dobroj, tečnoj pičoj kermi, in ga nigdar žeje terpeti ne pusti. Le njegovi moči primerjeno težo, in nigdar več mu ne nalagaj; pa tudi potrebnega počitka mu pusti.

Vlastnosti kobile za podrejo.

§. 7. Ako dobre žebeta hočeš podrediti, moraš kobilo s timi vlastnosti imeti:

1. Kobila mora biti prosta vsih napák, in kolikor moči, takih lepih prirojenih vlastnost imeti, da se more lepa živina imenovati.

2. Naj bo žlahnega plemena, tudi pridna, pohlevna in terdnega života, zakaj po kobilini vrednosti dobi tudi žebe svojo vrednost.

3. Kobila ne smě biti majhnega, slabega života, ampak naj manj 15 pesti visoka, močna v persih in široka v križu.

4. Ne sme biti pod 4, pa tudi ne više od 14 let stara.

5. Mora kobila biti stanovitnega zdravja, da torej žebe ne pride s prirojenimi napakami na svět, ki ga skorej zopet za germ spravijo.

Kako breji kobili postreči.

§. 8. Kadar zapaziš, da je kobila breja, skerbi:

1. Da jo kaj ne vdari ali dregne, ne podi jo, in glej, da ne bo čez plote ali grabne skakala.

2. Ne dajaj ji mokre, zvenjene ali operhle trave ali piče; tudi naj se po močernih, nezdravih pašnikih ne pase.

3. Kobilin hlev naj bo snažen, suh, svetel, in ne soparčen.

4. Breje kobile nikar preveč ne redi; dajaj ji sena s ovsenicoj ali ječmenovkoj mešanega, in včasi malo ovsa.

5. V zadnih tednih jo le k lahkemu delu rabi, prevodi jo pa vsaki dan, in glej, da jo kaj ne zastraši.

Kobila nosi 11 mescov in okoli 10 dni. Pazi zadne dni in noči, ko bi kake pomoči potrebovala, da boš pri rokah.

§. 9. Žebe skozi lepo snažno imej, in 4 mesce staro žebe začni počasu odstavljati, ne na enkrat. Dajaj mu mehkega drobnega sena, rezance in malo ovsa, ali pa pšeničnih otrobov vmés. Žebe naj se vsaki dan pod milim nebom prehodi ali preskaka; pa paziti je, da se kamo ne zaletí in ne zaskoči, in da se ne poškodje. Da bo žebe močen konj, naj se poltretjo leto staro po malem uči voziti; pa za vožnjo ga še le po tretjem letu po malem rabi.

Zlate vodila.

Žival terpinči:

1. *Kdor živino po glavi bije, če mu preobloženega voza ispeljati ne more, ali če mu le količkaj napak stori.*

2. *Ki vso izpehano in putno, lačno in žejno živino pred kerčmoj pod milim nebom*

v dežju in mrazu stati pusti, on pa v kerčmi pije in denar zapravlja.

3. *Kdor konjem po neumnosti v nekterih boleznih čelúst do kervavega bode ali žgé, kdor jim zdravila skoz nosnice vliva itd.*

XXVI. Od svinjoreje.

§. 1. Svinjoreja je velike vrednosti pri hiši, kajti so te živali s slaboj hranoj zadovoljne, s ostanki in pominjami, ki bi ovače brez prida se pogubile. Kder je le mali vertec pri hiši, in se kaj malega kuha, se tudi svinjče preredí. Slaba gospodinja, ki jedno svinjče na nôge ne more spraviti!

§. 2. V toplih krajih svinje tudi po divje v gojzdih živé, kder se bukovce, želoda, kostanja, zeliš, korenín itd. redé. Naše domače svinje ljubijo bolj mokro, kakor suho jéd, bolj pijo, kakor gošavo. Kadar je svinjem vroče, išejo luže, ohladiti se, in če jih zébe, se v suho steljo zarijejo. To nas uči, da se svinje po leti kopati, po zimi pa toplo imeti morajo. Svinje rastejo do štertega leta, in živé do dvajsetega.

§. 3. Sredne postave prešiči so naj bolj za pleme in debelenje, če so poleg tudi pohlevni, mirni in prijazni. Breja svinja nosì 16

— 17 tednov, stori dostikrat po 10, 12 in še več prasec. Kolikor jih oddati mìsliš, jih zgodaj oddaj, da ostali več sisati imajo in bolj rastejo. Tri tedne starim prascom dajaj mleka, ječmenove kaše itd. jesti, vendar naj do 6. tedna sisajo. Prasica pa se mora obilo s dobroj hranoj pìčiti, da prasce prerediti zamore. Kadar prasce odstaviš, dajaj jim včasi jare reži zobati, po tem bojo jako rastli.

§. 4. Svinje za plěme so s vsakoj hranoj zadovoljne. Po leti jih z zèlenoj travoj in mladoj deteloj prerediš, vendar jim moraš pogosto oblojenih pominj piti dati. Po zimi se koprešičem sušina kuha, to je: zeljne vehe, korenjevka, repičevna, stročje, mlada detela itd.

Dostikrat se pripeti, da jim u vigredi že kaj kuhati ni. U sili se praprotne korenine in limni lés kuha, da se še prerédijo.

Od debelenja svinj.

§. 5. Kteri kmetovavec nima priložnosti, ker ima malo piče ali mlade svinje, prešice na špeh (boh ali salo) odebeliti, naj mlade pol leta do leta stare prešičke do pol pita; dobro jih bo v mesnico prodal, in si za te denarje lahko sale ali špeha kupil.

§. 6. Pri svinjah dobrega plemena boš pri pitanju dobro opravil, če se tudi s toj

rečjoj ponašati zastopiš. Premlade, tudi prestare, bolane in nevkrotne svinje niso pripravne za pitanje.

§. 7. Kdor s pridom prešice debeliti hoče, mora vědeti in poznati vlastnosti piče, ktera ima redivne dele za špeh ali slanino, in ktera le na meso bolj žêne. Če le večidel s takjo pičoj svinje kermiš, ktera ima le malo špehovega osnudka, boš dolgo pital, veliko derv požgál in dosti loncov poterel, prej ko bo kaj sale, torej bo gotova zguba pri debelenju svinj.

§. 8. Na razméro nekih pič, koliko ima jedna bolj od druge špeharedivnih delov, in koliko delov, ki na meso ženejo:

V 100 funtih je osnudka

	na meso:	— na mastnino:
v turšici	12½	77
„ ječmenu	14	68
„ ovsu	10½	68
„ bobu	31	52
„ krompirju	2	24½
„ korenju	2	11
„ repi	1	9
„ pesi	1½	8½

Jeden funt turšice torej odrine toliko, kakor 5 funtov krompira ali 9 funtov korenja ali 13 funtov repe ali pese.

Naj boljše in hitrejše debelenje bo torej s turšicoj, ječmenom ali ovsom; žita pa se morajo zmleti, ali pa kuhati.

Kermiš podzemeljske pridelke, t. j. repo, peso, korenje itd., hrano večkrat v tednu osoli, vselej pa s mokoj ovih žit dobro oblodi, tak ne bo nič zgubljenega, kar svinjem daš. Pri svinjoreji tudi prav veliko stori prešje ali pogače lanenega semena, in mleko.

§. 9. Gospodinja mora poskerbeti, da pitavne svinje vselej v odločenih urah svojo jéd dobivajo, kolikor povžiti morejo. Daja se jim po 4 — 5 krat na dan. Če se popred dane jestvine v koritu kaj najde, se mora pograbiti in vse posnažiti, preden se nova hrana v korito vlije ali usuje. Paziti se mora, da svinje ne dobé vroče jestvine ali pije, tudi da se oseba, ki jim streže, pohlevno s njimi ponaša.

§. 10. Tudi na snažnost pride veliko pri svinjoreji; torej je paziti, da imajo svinje vsikdar suhe hleve, mora se jim pogosto spodkidati in nasteljati. Tudi je prav koristno jih večkrat dergati, t. j. štrigljati. Skušnja je pokazala, da tako snažne svinje so po 30 funtov težje se opitale od drugih poprej jednake teže, ki se pa niso snažile.

Zlate vodila.

Žival terpinči:

1. *Mesar, ki prešiče kupuje, jih nevsmileno zvéže in na voz poméče.*

2. *Ki klavno živino nespametno goni, in jo s psi pred klanjem hudo draži in tugoti.*

3. *Kdor kerta, ptiča ali kako drugo žival na nit privéže, in jo decom da po tleh in po blatu vlačiti.*

Človek smě živali v svoj prid obračati in nje smě tudi umoriti, kadar mu je za živež potrebna, ali mu je nadležna, škodljiva, nevarna, ali če ni za nobeno rabo več. Nikdar pa nima pravice terpinčiti jo; Bog je ljubo živino stvaril, in tudi za njo skerbi.

XXVII. Od kuretine.

§. 1. Kuretina ali perutina obséže vse naše domače živali, ki perute ali habe imajo in so s perjem preskerbljene. Perutina se v tri plemena razdeli:

Pervi razred je živád, ki na suhem živí, kakor petelini, kokoši in purmani ali kovrači.

Drugi razred je plavajoča, kakor gosi in race.

Tretji razred so leteče živali, kakor golobje.

§. 2. Kokoši ali kure večidel na dvorišu ali borjaču v družbi s purmani, gosmi in racami živé. Gosi in race pa vpotrebujejo blizo dvoriša tekoče vode ali saj luže.

§. 3. Kokoši so naj bolje izmed vse kuretine. Razun velikega broja jajc vsako leto, dobivamo tudi zale pišeta in kopune, kojih meso nam dobro diši; pa se tudi prav dobro prodajo. Kopuni se večidel s kuhanoj koruzoj, s močnatmi osvalki in s orehovimi jedercami debelé. Tudi se jim mleka piti daja.

§. 4. Naj pridnejše kokoši se na kmetii izredijo, ki imajo debele glave, po koncu stojéč in rudeč greben, ali pa košát čopek (čopke), široke persi, rumenkaste in kratke noge. Černega in rudečkastega perja kokoši, pravijo, da več jajc iznesó.

§. 5. Jedna koklja ali kloča izvali 12 do 20 jajc. Jajca pa morajo od takovih kokoš biti, ktere imajo svojega gospodarja, t. j. ki v družbi petelina živé. Koklja sedí na jajcih 21 dni. Angliani véjo brez koklje po primerni toploti jajca izvaliti, tako jih v nekih dneh po jezero iz za to pripravne peči pritava.

*

§. 6. Kokoši pičimo z zernjem, travoj in mnogimi ostajki jestvín; pa se jim ne smě vroča hrana dajati, ker pivko po njej dobijo.

§. 7. Jajca se dajo nepokvarjene zderžati, ako jih mokrote in zmerzline obvarješ, in ne preveč na zračnem hraniš. Gospodinje jih večdel v žito in pepél zakopavajo, in tako dolgo dobre ohranijo.

§. 8. Purmančeki so jako pikri, in se težko na noge spravijo; ko so pa nekoliko odrastli, ne potrebujejo več tako velike skerbi. Purmani se radi po travi pasejo, vendar se jim mora tudi zernja dajati. Mlade purčeta redijo s kruhom, tudi jim jed iz moke in kopriv napravijo. Naj hujša bolezen, ki jih večkrat umorí, se v cevkah iz repa rastajočih perés prikaže; ta bolezen pa se da ozdraviti, če jim kervi napolnjeno pěrje poskubiš.

§. 9. Purmani se mnogoverstno debelijo, navadniše s turšicoj, s močnatimi svalki (faceljni) in orehi. Daj purmanu pervi dan nekaj svalkov iz ajdove ali ovsene moke le en oreh požreti, drugi dan dva, in tako primikaj, naj jih petnajsti dan petnajst pogoltne. Po tem se pa nazaj jemlje zopet do jednega. Za jednega purmana tako odebeliti je treba 225 orehov. Slehernemu orehu se lupina dobro natolče, ki se purmanu s jedrom vred v žrelo spravi.

§. 10. Pura vali dvakrat na leto, to je, mesca svečana in velikega serpana, pri vsaki valitvi izleže po 15 do 20 jajc.

§. 11. Gosi in race ne tirjajo velike strežbe, ker se od rastlinja redó. Kar jim je neobhodno potrebno, je voda, v kateri živijo, in potrebne hrane najdejo; vendar se poleg tega še pičiti morajo.

§. 12. Gosi in race valijo rožnega cveta, in sedijo 30 dni. Gosem se po dvajset, racam pa po petnajst jajc podloži. Voditelja pa morajo gosi in race imeti, to je, gosjaka in racmana.

§. 13. Dobiček, ki ga gosi prinesó, obstojí razun dobre pečenke, tudi v pisekih in pěrju, ki se jim v pomladi in v jeseni poreže.

§. 14. Golobje so dvojeverstni, domači in poljski. Domači ostanejo vedno v pohištvu in golobnjaku, poljski pa potreben živež po njivah isějo. Jedni ko drugi mlade izležejo po dva golobčeka iz jajc na enkrat. Poljski golobje valijo po sedemkrat na leto, domači pa po desetkrat.

§. 15. Domači golobje so bolji od poljskih, že zavolj tega, ker polja ne poškodovajo. Naj bolja jed za golobe je pšenica, ajda in turšica.

§. 16. Golobnjak je napraviti tako in v takem kraju, da mačka vanj ne pride. Tudi ga je vedno snažno deržati.

Zlate pravila.

Žival terpinči:

1. *Kuharca, ki le po večem ali na pol kuretino nakolje in po tem jo v kot vèrže, da se premetava, dokler ne pogine.*

2. *Dečki, kteri metulje; muhe, kebre, kobilce itd. lové, in jim perutice ali noge potèrgajo in populijo, ki so jim potrebne, da zamorejo letati in si živeža iskàti, kakor človeku noge in roke.*

3. *Kdor metulja na iglo nasadí, da počasi pogine, ali pa kebre prebada in s njimi malinček napravi, da ga revčiki gonijo in da se do smerti vpehajo. Takim nevsmilencom se ojstra šiba namaka.*

XXVIII. Od sviloprejk.

§. 1. Sviloprejke ali židne gosence se redijo v hiši. Izba, ki se za sviloprejke odloči, mora zračna biti, od šuma prosta v zavetju in proti soncu ležati.

§. 2. Da se v majhnem prostoru veliko sviloprejk izredí, jim je treba, po podobi berd, pletenice, lese ali mreže napraviti, ktere se na majhnih latah stoječe po volji zvišati ali znižati dajo.

§. 3. Pletenice iz terstja ali verbja narejene, lese ali mreže so na stranih privihane in s robom previdene, da červički dolj pasti ne morejo.

§. 4. Sviloprejke se izležejo v spomladi, tode červno seme, ali zalego gre še le takrat iz hladne shranbe vzeti, kadar so že murve pěrje pognale.

§. 5. Da se červički izležejo, je treba v peči zakuriti. Ker se pa vsi na enkrat ne izvalijo, jih je dobro po dnevih razdeliti, da se potem vé, kteri so boljši červički, ker daljne skušnje učé, da so naj bolje sviloprejke, ktere so se drugi in tretji dan izlegle. Jih posebej djati, je že zavolj tega svetovati, da se ob času spanja ne zmešajo. Izleženi červički pridejo v slamnice ali jerbasčeke, kder se do drugega spanja deržijo, po tem pa se morajo na pletnice ali lese preložiti.

§. 6. Sviloprejke se štirikrat spremenijo. Med vsakoj sprememboj je po navadi 6 dni; jedó pa noč in dan, tako da se jim mora v 24 urah 16 obédov dati. Ob času spanja ne

potrebujejo pěrja. Če sprememba dalj ko jeden dan terpí, nič dobrega to ne pomeni.

§. 7. Gorkota za rejo sviloprejk potrebna mora med 18. in 20. stopnjo Romerjevega gorkoměra biti. Ta gorkota se naredi, če se v peči zakuri, in ko se to zgodi, se ima okno odpreti, da zdrav zrak v izbo pride.

§. 8. Poglavitne vodila, kojih se je pri reji sviloprejk terdno deržati, so naslednje:

1. Ne dotakni se jih nikdar s rokami, temuč preloži jih s mrežo vred.

2. Derži jih, kolikor je mogoče, zmirej snažno, in preloži jih večkrat.

3. Majhne červičke pasi s mladim in mehkim perjem, in pred ko ga jim daš, naj nekaj časa v izbi leží, ker jim presirovo pěrje škodje.

4. Ne polagaj jim mokrega pěrja, če pa deževno vreme nastopi, da suhega pěrja nabrati ne moreš, daj ga poprej na rjuhah posušiti.

5. Glej, da ni pěrje sparjeno.

6. Ne naberaj pěrje, dokler rosa na njemu stoji, in ne dajaj ga nikoli s rokami, ki po čebulu, česniku ali drugih rečeh dišé.

7. Daj jim toliko, kar morejo od obeda do obeda snesti; derži se tedaj vedno po njih lakoti, ktera po vsaki spremembi veča prihaja.

8. Pazi marljivo na čas, ko červi dozorijo,

in se imajo v žido zapresti, da jim struškov (obljanja) ali suhega dračja, ali pa slame nastaviš.

§. 9. Ovi čas ti naznamova život sviloprejk, ki je čist ko zrela vinska jagoda, da se skoro skoz njega vidi. To poznaš tudi na tem, kér červi vratóve na kviško vzdigujejo, in po robu lese lezejo, kakor da bi kaj iskali.

§. 10. Sviloprejka nareja štiri dni mešiček (galoto ali kokon), metulj pa še le v treh tednih postane.

§. 11. Jajčica se dobijo, če se pustí, da metulji iz kokonov izlezejo. Izleženi se hitro družijo. Kakih šest ur se vkup pustijo, po tem se pa samičeki ločijo, to je proč poberó. Samičica začne seme leči na popir ali na platno, in izleže okoli 400 do 500 jajčic, ktere gre pobrati in za prihodno leto v suhem in hladnem kraju ohraniti. Kdor se tega bolj podučiti želi, naj si omisli: Nauk murve in svilne gosence rediti in svilo pridelovati. Za kmete spisal Dr. Fr. Ksav. Hlubek.

Zlate pravila.

Žival terpinči:

1. *Gerdún, ki pticam po tolovajsko gnjezda podéra, jajčika pokonča, ali mladi-*

čem starko vzame, da revčiki morajo od lakote poginuti.

2. *Ki iz hudobnosti golobico ali kako drugo nedolžno živál brez potrebe zadavi, ki je vsa krotka.*

3. *Ki ne môre memo kake živine iti, da bi je ne sunil, ali podražil. Taka se naj večkrat pésom in mačkam godi.*

Sv. Duh pravi: „Pravičnemu se vsmili življenje njegove živine; serce hudobneža je pa nevsmileno.“

XXIX. Domače zdravila za živino.

Skerben in moder kmetovavec misli tudi na prihodne dni, kako napakam in nesreči v okom priti, in v sili si pomagati. Tudi vsaki živinoréd naj sosebno v zadevi svoje živine ima malo domačih zdravíl in pripomočkov pri rokah, če kakemu živinčetu se kaj pripéti, da mu urno v pomoč pristopi.

1. Koper ali gamilica.

Kopra ali gamilic, ki v kuhinjskih vertih, dostikrat tudi po njivah rastejo, si mesca velikega serpana pri suhem vremenu naberi, posuši nje v senci, in dobro suhe skerb-

no prihrani. Gamilice so jako dobro zdravilo, če vetrovi ali pa grizelca žival napnó. Veči živali se da 2 do 3 lotov, manjši pa 1 — 3 kvintelce. To tako le: Vzemi polič vrelega kropa, vlij ga na gamilice, in po tem pusti čaj pol ure stati, da se ohladí, in po tem ga živali v gobec vlij.

2. Bezgov cvet.

Natergaj ali nareži bezgovega cvetja, rožnika, kadar naj lepše cvetí, posuši in rabi ga, kakor koper. Ti čaj je pripraven, da se živina zopet sputí, če se je prenaglo shladila.

3. Senen drob.

Senenega dróba po volji pod sladkim senom dobiš. Drob obstojí iz mnogih zdravečnih semen in cvetja, torej je pogosto pri nekih boleznih naj bolje zdravilo. Ti naj se skuha ali pa s kropom spari, in sopuh ali kopelca pod vamp živini u vedru postavi, da gorkota v žival puhtí. To je posebno za bolene in otekle noge in rane koristno, s takoj vodoj jih zmivati.

4. Brinjeve ali smolkove jagode.

Naberi brinjevih jagod v jeseni, in dobro jih posuši, ker so dobra pomoč pri kužni smoliki, hudi konjski bolezni, in pri smerkovih ovcah. Večim se 4 lote, malim pa 1 lot stolčenega brinja s otrobi, ali pa ovsom pojesti da.

5. Pelin.

Tako dobro pelinov cvet, kakor tudi zelješe naj se malega in velikega serpana naběra in posuši. Pelin je prav dobro zdravilo za vsako bolezen pri govedih, kakor pri ovcah, ki pride od slabosti, da se v njih zapira. Namešaj zelenega drobno zrezanega pelina med klajo; po zimi pa suhega med otrobe ali oves, in to daj bolani živini povžiti.

6. Zvišč ali encian.

Zvišč je dober pripomoček za bolan želodec, kadar piče neprebáva, kar se na blatu spozná, če žival napenja, če se preobjě ali kaj škodljivega pojě. Pri takovih napakah bo encian naj bolje zdravilo. Konju se da po 2, govedom po 3 ali 4 lote, drobnici in svinjam po dva kvintelca na enkrat med pičo

pojesti. To se pri grizelci vsako 2., pri drugih boleznih pa vsako 3. ali 4. uro ponoví.

7. Gosja zel.

Pěrje gosje zeli se na vodi, boljše je še na mleku, skuha, in se živadi na oteklјine ali bolečine gorko naveže. Posebno je ta zel koristna bolečine zgnojiti, in rano izčistiti.

8. Laneno séme.

Se ravno tako rabi pri bolečinah, kakor gosja zel. Dobro je, če se obodvoje vkup zmeša in na bolečine navezuje.

9. Laneno olje.

Laneno olje naj bo skoz pri vsaki hiši pripravljeno; pripomoček je, kadar živino grize, napenja, ali kadar je zablatena. Olje mora biti pa sladko in ne prestaro, grenko. Daja se obilo, postavim: konju in govedu po funta, mali živadi pa pol manj na jednokrat.

10. Grenka sol, (Glaubersalz).

Grenka sol hladi in na blato žene, torej se rabi s domačoj soljoj zmešana, kadar se živine vročinska bolezen lóti. Veči živini se daja po dvakrat ali trikrat na dan po 2 do 4 lote, majhni 1 — 2 lota, in sicer konju na

otrobih ali ovsu, govedni in drobnici pa na vodi, ali tudi na kaki piči. Hočeš, da se žival dobro izblati, daj konju 3 štertinke, govedu pa 1 funt ove soli na tri barte.

Kadar se živina preobjé, t. j. kadar jo napenja, so za to naj bolj poterjeni pripomočki:

1. Naj se živina počasi sprehaja; sprehajanje vetrove žene, naglo jahanje pa stori, da jim vamp poči.

2. Naj se s mastnoj rokoj v živino seže in blato iz nje iztrebi, to rokodelo vetrovom pot iz trebuha odpré.

3. Če ima kdo brizglo pri rokah, naj se napeti živini pogostoma osoljena voda od zadej v njo brizga.

4. Raztopi dve žlici živega apna v jednem maslicu vode, in vlij to zmes napeti živini skoz gobec u vamp. Vsak četertlej (firtelc) ure ponovi ti pomoček, dokler napenjanje ne neha. Za to pa le živo apno velja, ktero usnjari skoz náredno imajo.

5. Če pa vse to ni pomagalo nič, in če napenjanje že dalj časa terpi, in če napeta živina že komej diha, ne obotavljaj se, primi za nož in zasadi ga ročno v levo lakotnico; zasajeni nož se mora, ko u vampu tiči, navkriž zasukati, da zamorejo vetrovi izferčati. Za konja pa ta pomoč ni rabiti.

Pri govedni pa se nič ni bati; rana se ob kratkem brez vsih zdravíl zaceli. Da muhe k rani ne pritiskajo, pomaži okoli nje (rane pa ne) s kolomazom (šmirom).

XXX. Čbelarstvo *).

Ni pleména žival in kukecev, ktéro bi bilo tako čudovito in nezapopadljivo, kakor so čbele **). Nezmérna ljubezen bčel do svoje matere, ki se matica ali kraljica imenuje, njih složnost in nevtrudna marljivost za delo, njih róčnost in natanjčnost v zidanju, njih zmérno in lépo življenje, in njih réd pri mnogih opravilih, kder se zdí, da hočejo druga drugo prehititi, da bi splošno srečo povekšale, ti načini svédočijo, da jih je Stvarnik s posebnimi, žlahnimi darovi okinčil; one pa tudi oznanujejo nezapopadljivo modróst svojega Stvarnika.

Čbelarstvo nése čbelarju v pripravnih krajih in dobrih létih veliko dobička. Dostikrat se od 10—15 panjev za sterd ali méd in

*) Beri: Krajnski čbelarčik, spisal Juri Jonke. V Ljubljani 1844. Cena 36 Kr.

**) Bučele, bčele, čbele.

vosek 40 tudi 50 gl. potegne, in koliko veselje gledati nedolžne, pridne delavke! Koristno bi torej bilo, ko bi vsak selják, kteri le priliko imá, se s rejoj čbelá soznanil, in skerbel jo na višej stopnjo povzdignuti. U ov namen se kratek podúk od čbelarije podá.

Priložni kraj za čbele.

§. 1. Mèrzli kraji niso dostojni čbelam, ampak le topli, kder hudi, merzli vetrovi ne razsajajo, in kder je zadosti piče za nje. Pripravni kraji so, ktéri poleg iglenih gojzdov ležijo, v kojih rěsje, beravničje in druge zgodne cvetlice rastejo. Kder se znajde dosti sadunosnic, lipovega drevja, prestorni sladki senožeti in polja, kder se obilno détele in ajde sěje, v takih krajih se mali trud pri čbelarii bogato plačuje.

Pleména čebél.

§. 2. V panju zdrave rodbine se troje baže čbele znajdejo: kraljica (matica, mačica, maternica), delavke in trôti.

Matica ali kraljica, jedina mati čbel v ulu, je veliko véča od druzih, rumenkaste

barve, in ima kratke perutnice, le do pol života. Matica izleže na léto po štirdeset do sédemdeset tisuč jajčic ali červičev, iz kojih se v dvanajstih dneh čbelice zgodnjajo. To delo začne matica že mesca prosenca, kar do terde jeseni terpí. V panju čbele samo jedno matico obderžé, več nikoli ne.

Delavke so edino za délo. One pripravljajo živež in stanišče; stréžejo mladim, čédijo panj in čujejo pred ožrelom, da roparce vanj ne planejo. Samo delavne imajo strupeno želo, tode, ko pičijo, je tudi njih smert gotova. V bogatem ulu je po pétnajst do dvajset tisuč in še več delavk.

Troti so debeliši in bolj obavtni od delavnih bčel, in ne pičijo, ker žela nimajo. Troti se prikažejo sušca in živijo v dobrem letu do velikega serpana; če je pa slaba létina, prej poginejo, to je, delavnice jih pomoré, kadar nehajo sterd nabirati.

§. 3. Če se na spomlad zarano troti prikažejo, se čbelarji dobre letine nadjajo, in če se gosto prikažujejo, je pri toplem vremenu koj roja pričakovati. Je mali traven in rožnicvét hladen in deževen, delavnice trote pokolejo in iz panja izvlečejo, in to je gotovo znamnje slabega léta za bučele.

§. 4. Troti so živ izgled lenuhov, ki tudi le jedó, pa malo délajo. Od jednajste do šterte ure se hodijo sprehajat in pridejo vselej prazni damó. K čemu pa so tedaj troti? Oni so za plod, pomagajo mlade valiti in délajo gorkoto v panju. Trotov je v jednem ulu po tisuč in še več.

Kupčija s čbelami.

§. 5. Hočeš čbele kupiti, se derži naslednih vodil:

1. Več je živadi v panju, boljše je, torej tudi véče vrednosti. To spaziš po leti po močnem létanju, po zimi po močnem trušu čbelá, če na panj peterkaš, in če je ožrelo rôsno.

2. Če nima stare zalege, (černega satovja). Mladiči sosebno drugi zgodni jedno in tudi dve léti stari so naj boljši. Čez štiri léta stare čbele veljajo za rejo, ker več ne rojijo.

3. Dober panj, da mu ne bo treba u vigredi polagati, mora tehtati 28—32 funtov.

4. Moraš prepričan biti, da družinica ni brez matice. Po čemu se to spozná, se bo pozneje povédalo.

5. Gledaj, ali dobro, urno, veselo in obilno na pašo hodijo in bogato nosijo.

6. Naj boljše je, u vigredi čbele kupiti, ali pa zgodne roje.

7. Ako jih blizo kupiš, jih zvečer ali zjutrej, preden na pašo začno létati, prenesi. Bližej od četvert ure jih ni dobro kupiti.

Opravek pri čbelah u vigredi.

§. 6. Če po svečnici ali berstniku gorki dnevi nastopajo, odpaži ule, da se čbele osnažijo in svoje stanišče potrebijo. Predolgo zapaženih se rada bolézen loti, ki se griža imenuje. Kadar čbelam odpreš, razgerni pred ulnjakom dolge slame, naj boljše je škopa, da oslabljéne čbelice na hladno zemljo ne pokapajo in ne pomerjejo.

Po sv. Jožefu o toplih dnevih odpri ul za ulom in pa:

1. Preglej in preiši dobro, ali se med mertvimi čbelami tudi morde matica ne znajde, in če ni červov ali mešičkov po kotih; torej posterži spodno dilo, in vse lepo osnaži.

2. Če najdeš plesnovo satovje, poreži ga in tudi matičnike.

3. Imej ožrelja do pol zataknjena tako dolgo, da črešne cvesti začnó, da roparce

v panj ne bodo pritiskovale in tvoje čbele zatirale.

4. Slabi panji naj bodo v spomladi, dokler je hladno, s koltri, pezdirjem, slamoj ali s starimi gunji odeti, da mlad zarod ne pozébe.

5. Slabim in lahkim ulom, tak tudi vsem bčelam, ki so sladkorno vodo pile, naj se v spomladi zvesto poklada. Tudi je dobro terdnim, težkim polagati, ker se potem zarod množi in zgodne roje daja.

6. Potrebi od ulnjaka vso pajčino in drugo nesnago, zakaj čbelice ljubijo snago in čednost.

Roparce ali navertnice.

§. 7. Bčele tudi včasi v škodo zahajajo; to se pogosto v spomladi in jeseni zgodi, kadar na polju paše primanjkuje. Navertnice niso divje ali druge baže bčele, kakor neki mislijo, ampak so naše, dostikrat clo domače; zakaj vsak močnejši panj lahko slabejšega oropa, če priliko dobí. Če je kaka družinica ob matico prišla, malo živadi ali veliko ožrelo ima, ako pri predni skončnici polagaš, in sterdi pri ožrelu razliješ, je dovolj prilike za rop; zakaj druge bčele sterd ovohajo, planejo na

slabši panj, ga oropajo in živalice pomoré. Tega vgonobivši sežejo po drugem, tretjem, in tako se dostikrat strašna razgraja pripéti, če se vojski zarano v okom ne pride.

§. 8. Če v jutru zgodaj, ali pa na večer pozno pred panjem med drugimi mirnimi obilo čbel berneti vidiš, lahko sodiš, da gré rod na rop, ali pa bo oropan. Če je panj ropan, letajo pred ožrelom nekake černkaste bčele s pobéšenimi nožicami, ktére v panj silijo; bčéle se kolejo in po tleh sem ter tje mečejo. Se pa pred panjem ne grizejo in ne moré, je znamnje, da se na rop spravljajo.

§. 9. Rópu v okom priti, pazi da boš le na večer pozno pri zadni znotrajni končnici bčelam polagal, in glej, da ne boš sterdi razlival. Ožrelo naj bo nizko, in tak dobro u vigredi, kakor tudi v jeseni tako pritaknjeno, da le po dvé bčeli vštric se vun ali noter splaziti morete.

Prazna věra je, misliti, da sovražni, nevošljivi čbelár roparce pošlje. Če tvoje kake druge napadejo, si jih ti poslal? Uzroki ropa so povédani; drugih misliti je neumnost.

§. 10. Spoznati, ali so bčele brez matice, pazi nasledne znamnja:

1. Če troti ne bodo morjeni pri panju

kadar jih pri drugih morijo, ali jih saj preganjajo.

2. Kadar bčele o poldan pred ožrelom le slabo, žalostno šumé.

3. Če tudi pri dobri paši na nôgah nič ne nesó.

4. Če so bčele klavèrne, zaspane ali léne; le po redko in posamesno na pašo létajo, iz druzih panjev se pa méd tém živo snujejo.

5. Če bčele pred ožrelom ne igrajo, in poprek sem ter tje, kakor kaj iskáje, klaverno lazijo.

6. Če mertvih bčel in drugega merčesa in nesnage iz svojega panja ne snažijo.

§. 11. Ako bčele na spomlad ali po létu matico zgubé, odréži v drugem panju kos mlade zalége, in postavi jo v panj, ktéri matice nima, da si jo zgodnja. Ako se to ne zgodí, moraš sirotice drugim bčelam pridružiti; tako tudi če v jeseni matico zgubé.

Bréż vladarja vsako kraljestvo razpade, tak tudi bčele brez matice poginejo.

Kako se združitva stori.

§. 12. Le močen panj, kteri ima dovolj muh, lép prid donese. Mnogo brojno družino v panju pripraviti, je naj bolji pripomoček, več sla-

bih malih rojev ob času rojitve v jeden ul pogerniti. To delo se razno opravi:

1. Postavi zvečer s odpertima koncoma panja jeden verh drugega tako, da se tikoma zležeta. Preženi drugo jutro zgodaj bčele iz spodnega v gorni tako le:

Vzemi dve poldrugi čevelj dolge palice, začni na spoden panj pri tleh in zmeraj viši po malem bobnati ali terkati, in hitro bodo bčele, ki ropota terpéti ne morejo, v gorni panj izbežale.

2. Drugi način je ti le: Postavi v kako bano ali čeber panja jeden verh drugega, vlivaj počasu in le več vode v posodo; kakor bo voda rasla, tako bodo bčele iz spodnega v gorni panj béžale, ki se pred vodoj vgibljejo.

3. Še laglej se dajo bčele s dimom pregnati. Če zadno in predno skončnico odpreš, pri panju pa, kamor nje pregnati misliš, le predno; pritisni odperta konca panjev, da se dobro stisneta. Prižgi capo in pihaj dim v bčele pri koncu odpertega panja, in v kratkem se bodo v drug panj preselile.

Slabe bčele zboljšati.

§. 13. Je v panju malo kardelo bučelic, in bi nje rad pomnožil, prestavi panj na

mesto močno bogatega. Tako bčele premotiš in jih nekaj v slab panj prepeljaš. Verh tega pa to pazi:

1. Da ni noben prestavljenih panjev brez matice.

2. Prestava naj se ob času dobre paše zgodí.

3. Prestavi panja po poldne, kadar so bčele večidel na paši.

4. Glej, da si bosta prestavljena panja na skončnicah podobna.

5. Ako zapaziš, da kak slab panj družiča dati misli, prestavi ga na mesto še slabšega, tako ga omotiš in obdva zboljšaš.

Znamenja rojitve.

§. 14. Dostikrat se bčele brez znamnja ali navadnih prikaznih rojé; torej je ob dnevih, kadar bi se rojiti vtegnile, od devéte ure do tréh paziti, da jo bčele ne odtégnejo. Perviči se rojijo med desetoj uroj, naj manj do dvéh; družici gredó rajši zjutrej poprej, ali pa po poldně zletijo. Znamenja roja so:

1. Če se kup ali venec bčel pred ožrelom naběra.

2. Prikazen trotov; če ti že pred poldněm lětajo, bo roj v kratkem.

3. Če bčele z žoltimi nogami iz paše pridši pred ožrelom ostajajo, tak je roj že na potu.

4. Malo prej ko se roj iz panja vsuje, so bčele neko nemirne, in se okoli ožrela verté.

5. Drugi in tretji roj, ki se 7mi, 9ti ali 11ti dan prepélja, se već dni poprej po pétju matice razodene. Kadar so bčele za roj pripravljene, rojijo po dežju koj pervi dan, če ni močnega vétra.

Kako bčele vgrebati.

§. 15. Bčele snažnost čez vse ljubijo; moraš jim torej snažno prebivališče ali panj pripraviti. Nov panj je treba poprej ko se roj v nja ogreblje, dobro s pisanimi koprivami, s maternoj dušicoj ali s orehovim perjem nađergati. Tudi je prav dobro, če kos satovja v nja prilapneš in panj proti soncu postaviš, da se ogreje in po vosku duh dobí, tako bojo bčele rade v njem prebivale.

§. 16. Želiš zgodne roje, bčelam pogosto pokladaj; tako se bo zalega hitro množila in godnila, in bčele brihtneje postajajo. Če malega travna pogosto dežuje, in bčelam hrane primanjkuje, začnó dostikrat od gladu mlad zarod moriti. Ne zamudi tedaj, če pred

ožrelom panja mertev zarod najdeš, takim bčelam zvečer po žlici sterdi dajati, da zarod otmeš.

§. 17. Kadar se bčele rojiti začnó in pobegnuti mislijo, škropi s métloj, kosmatoj vejoj, ali s brizgalcoj vodo v nje; pritakni tudi ožrelo, da bčele počasnej iz panja gredó, ker se po tém tudi raje bližej vsedejo. Kadar se roj s vsimi vsede, ga le koj ogerni in vloži v ulnjak. Na vročini predolgo visivši, se je dostikrat roj presedil ali clo pobegnil.

§. 18. Če bčelice v panju veselo šumé, je znamenje, da imajo matico med seboj; so bčele nerodno v panj šle, in so nemirne, je soditi, da se je matica gotovo pogubila. Poglej torej okoli, kder so sedele in po tléh; zna biti, da je med kupčikom bučel najdeš.

§. 19. Če se namenjen roj nazaj v panj poverne, bo pri lépem vrémenu drugi ali tretji dan gotovo izletel; le ob matico pridši, se še le deseti ali jednajsti dan potem selí.

§. 20. Če slabo vreme roj od paše prideržava, ga moraš s hranoj preskerbeti, da ti ne opéša, ali clo ne pogine.

§. 21. Želiš obilno prida od bčelá, tak ne skerbi za visok broj panjév, ampak za težke — za obilno muh.

Opravek pri bčelah v jeseni.

§. 22. Kadar bčele v jeseni več paše ne najdejo, pregledaj in prevdari:

1. Če ni kaki panj brez matice.

2. Pritekni ožrela, da roparce nad kaki panj ne séžejo.

3. Pretehtaj panje, kteri so zadosti bogati, po 28—32 funtov težki; ovi se do vigredi preživé. Če kakemu panju kake funte manjka, doméstí mu, da bo dovolj imel.

4. Slabe panje po dva sdruži; bolj je manj panjev, pa dobre imeti.

5. Kadar se zima začne, zapri ožrela s prevotlenim kositarjem, postavi panje na miren, tih kraj; zakaj potresa, hrupa in ropota mirne bčelice ne morejo terpeti, in skerbno jih pred mrazom okovari.

Bolezni bučel.

§. 23. Bolezni boš bčele branil, če njim za snažnost skerbiš. Dajaj jim o pravem času jedi; pa nigdar smerdljive, plesnive in ognusene sterdi. Ne terpi nobenega preslabega panja med drugimi dobrimi.

§. 24. Naj navadniše bolezni bčelic so

griža, plesniv zarod in čęrvi, kteri se spoznajo, če se pred ožrelom vidi čern prah, kakor majeronovo séme.

§. 25. Griža se lóti bčelá, če jim je po zimi premerzlo bilo, če so v spomladi predolgo zaperte; pa tudi od slabe, nezdrave piče. Griža je nevarna bolézen. Po nji bčele vse satovje ogerdijo, kar smrad stori in bčele pomori. Tako bolen panj odpri ob sončnem, gorkem dnevu, da se bčele pred ožrelom osnažijo, in dajaj jim posehmal zdrave sterdi.

§. 26. Oplesnjen zarod pride u vigredi od mraza; zakaj če je lepa spomlad, naredé bčele zarano dovolj zalege iz mladih jajčic. Pridejo potém hladni dnevi, se bčele bolj stisnejo; zapušena zalega brez gorkote pomerje, začne plesnovati in gerd smrad nastane.

§. 27. Tej bolezni v okom prideš, če panje dobro s kocmi odeneš, ali če slabo satovje, če preveč pokvarjenega ni, porežeš. Je pa dosti tega merčesa, prepeljaj bčele v zdrav panj. Naj potrebniše je bčelam toplote ob času zalege.

Sovrážniki bučél.

§. 28. Bčele imajo, kakor vsaka stvar, svoje sovražnike, kteri jim dostikrat veliko

kvara naredé, in jim tudi po življenju strežejo. Taki so:

1. Miši, ki skoz ožrelo, ali kde drugej v panj pririnejo, in gerdo v njem razorjejo. Po pazljivosti se tem sovražnićam lahko v okom pride.

2. Lastovke in tašce, ki bučele med pašoj in letanjem lovijo; tak tudi seršeni, ose in pajki.

3. Prav nevarni sovražnik je bučelski červ, ki ga boš po dnevi na zadni skončnici, ali pa med panji najdel. To je nekaki nočni metulj, ki po noči v panj zléze, béle červe zaléže, bčele s pajčinoj prepréže in preganja do zadne muhe. Okovari zvesto panje, zamaži s ilom dobro vse špranje, in ogleduj pogosto, če kde take merčese najdeš, da jih vkončaš.

4. Tudi žabe in krastače zavolj sterdi bčele zalezujejo. Tém pa v okom prideš, če okoli ulnjaka travo, zeliše in germovje potrébiš in nadležno živad preženeš.

5. Dostikrat tudi mravlinci k sterdi v panj tišé. Prav hasnovito je torej, če ulnjak na plošah stoji, v ktere so okolj grabnici vsekani in s vodoj naliti.

Tako ljube bučelice oskerbite; pa tudi zvesto posnemajte jih. Lep dobiček vam bodo

nosile; naj vekši hasen pa bo, če vas bodo marlivosti, čednosti in družbinske ljubezni naučile.

Zlate pravila.

1. *Roka roko vmije, lice pa obdve; blagovoljno pomagaj, in se bo tudi tebi pomagalo.*

2. *Jeden sovražnik ti lehko več škoduje, kakor deset prijatlov pomore; ne delaj si brez sile sovražtva.*

3. *Bolja kratka sprava, ko dolga pravda; varúj se pravd.*

4. *V sedmih letih prav pride, kar se prihrani; varúj se vsake še tako male potrate.*

VI. Vinoreja. *)

§. 1. Domovina vinoreje.

Med druge potrebne znanosti umetnega kmeta sliši tudi „Vinoreja,“ ki nas uči, obilno dobrega vina pridelovati.

Iz mnogoterega sadja se vino dela, pa pravo in naj boljše vino obrodi vinska terta.

Že davno je znana terta in vinoreja, kér vemo, da je že Noa v letu 1656 po stvarjenju sveta, in čudapolnèm rešenju iz vesolnèga potopa, vino pridelovati začel.

Njegovi mlajši so potem v Palestini tersje plodili.

Potem so Rimljani po vsih osvojenih deželah vinsko terto sadili, in vina pridelovali, in skaže se, da je vinoreja ljudem že nad 4204 let znana.

*) Spisal g. Anton Koderman, učitelj v Celji.

Palestina je domovina vinske terte, ktera se je od ondod na vse kraje sveta razširila. Ker terta iz gorkih krajév izhaja, ljubi gorkoto, in le v gorkih krajih raste in rodi. Posebne vina rastejo le v posebnih zavetnih goricah, ki so od devete ure do poldne, do štirih po poldně od solnca obsijane; posebno, če so nekoliko jarčkaste, da se v jarkih več 'gorkote nabéra, in da do njih merzel sever, ali izhodnik ali krivec ne pride.

§. 2. Od zemljiša.

Samo gnojna veršina zemlje ne priča nje posebne dobrote, gledati je posebno na nje podlago. Ta je večidel apnen-pešnat kamen, ilovka, z zelišnoj zemljoj sdružen prod, in lapor. Iz tega izhajoče mnogoterne zemlje se imenujejo lapor, kteri se zopet mnogotero razděli, kakor: apneni, - ilovni, - pešni in kermenovi - lapor.

Naj bolj žlahno vino raste na zemlji, ktera se dela iz razpadenega kamenja, in ki je sdružena z zelišnoj zemljoj; nar več vina pa terta obrodi v obgnojeni ilovki.

Vinograško zemljiše mora sonce in mokroto lahko sprejemati, gorkoto ne le sprejeti, temuč tudi obderžati, preobilno mokro-

to pa hitro iz sebe izpustiti. Zemljiše tedaj, ki je rahlo, da korenine lahko globoko in široko sežejo, ki pravo mero mokrote ima, in gorkoto sprejema, se vinski terti naj bolj prileže.

Nogradška zemlja mora biti dosti m a s t n a, t o p l a, nekoliko s u h a, g l o b o k o z r a h l j a n a, in mora dosti dobrega z e m e l j s k e g a s o k a imeti. M a s t n a je, ako se z živnimi deli obgnoji, kterih vsaka rastlina, posebno pa vinska terta potrebuje. S u h a je, ako gorkoto iz zraka na se vleče, ako njena podloga iz kamenja, apna, laporja, gipsa, pepela ali peska obstoji, ki se razgreje, in toploto dolgo zderži; — ako nima izvirkov, ako voda v podlogi ne zastaja, če je vinograd nagnjen, se zemlja pridno razkopava in obrača, terte ne pretikoma drugih stojijo, in ako se zeliše ob pravem času popiplje, da se zemlja od sonca in toplega zraka ogrevati zamore.

Zemlja se v r a h l j a, kadar se med prekopavanjem v njo nasprotne reči devajo, kakor pesek, apno, lapor, pepel, saje, drobno razpadeno zidovje, vejnik, ajdove ali sploh žitne pleve in slama. G l o b o k a je zemlja, ako vse tertne korenine toliko žive zemlje nad seboj imajo, da jih prevelika toplota ne suši, in po zimi ne pozebejo. D o s t i d o b r e g a, z d r a-

vega zemljinskega soka ima zemlja, ako strupne zeliša tam ne rastejo, in ako po dežovanju v sončni gorkoti zoperno ne diši; zakaj ta smrad se tudi vina prime, ker se korenin prime, in po tem takem terto, vejice in cel sad poškodje. To se spriča, ker se vsako vino po svojem lastnem duhu od drugih loči. Gotovo je tedaj, da se dobrota in mera vina po pripravnosti zemlje obravnava.

Ker pa za vinograde pripravne zemlje povsodi ni, in pogosto en sam kos nekega vinograda, ki posebno lepo lego ima, celo lepo posestvo pokvari, je potreba vediti, kako se zemlja za terto lepo poravna. Ako je zemlja težka, merzla, žilava ali terda, pridaj ji vsako leto nekaj peska, droba od razpadenega zidovja ali drobnega kamenja. — Ako je pa nasproti prelahka in prerahla, da, ako je ravno gnojna, vendar ters grozdja ne zderži, pridevaj ji v priméri ilovke, navozi težke zemlje iz loga, celine iz zavod i. t. d. in začni to delo na zglavju in čez sredo vinograda, da se sčasoma zemlja po celem vinogradu predela; posebno pa vselej, ker terto grobenčaš ali mladiš, deni v jamo spodej in verh terte važe ali težke gnojne ilove zemlje. Je zemlja mokra, da tertne korenine u vodi stoje, mokrotna kisloba terto zatira, smod grozdje jé — skopli

čez vinograd $3\frac{1}{2}$ čevljev globoke grabne, napolni jih s hlodjem ali s kamenjem, in zasuj jih. Voda se bo med kamenje ali hlodje zbérala, iz vinograda iztekala, tertne koreninice bodo v bolj suhi redivni, gorki zemlji gotovo pridno rodile. Večkrat se pa le na nekem koščeku vinograda voda kaže; tam kopaj globokej, in kedar grobenčaš, daj naj poprej breme vejnika v jamo, na njo zemljo, potem še le ters. Tako boš vodo, protivnico terte, od korenin odvernil, in jo rešil smoda in drugih bolezni.

§. 3. Od gnojenja vinogradov.

Gnojiti se pravi, semlji zkoz mnogotere reči tisto redivno moč nazaj dati, ktero so ji korenine mnogoterih rastlin izguzale in odvzele. Kder zemlja u vinogradih ni samo enega plemena, se tudi na enako vižo gnojiti ne smě.

Težka ilava zemlja se gnoji z živim, mastnim, govejim, konjskim ali svinskim gnojem, in s velnikom, ki zemljo rahlja. Težka zemlja se tudi gnoji in izrahlja, ako se pri prahi, t. j. drugi kopi, ajda, oves, detel ali grah seje, in ko rastlina do cveta prirase, se preden cvete, podkopa.

Pešnata zemlja se gnoji s preperhnjenim

živinskim gnojem, in s celinoj. Korenine vsake rastline dobivajo le iz zemlje potreben živni sok, ne pa iz vej ali gnoja. Vse, kar se v gnojenje zemlje v njo zakoplje, mora prej sognjiti, in se v zemljo spremeniti, preden rastlini k dobremu služi.

Živ gnoj se ne smě k terti djati, kér je ojster, strupen, jo vjeda, in po leti suši, dokler se z zemljoj ne združi, v zemljo spreverne. Vejnik, na korenine položen, je suh, in one od nja nobenega živeža ne dobijo, dokler ne sognjije in se v zemljo premeni; torej se prav gnoj za vinograd sploh po sledečem načinu pripravlja:

Izkoplje se ena ali več jam, ki vodo deržè; v te jame se nanosi listja, vej, slame, jever in več drugih reči, s kterimi se sploh živini nastelja, in ktere sognijejo. Posebno gnojni so ostanki kož, kosti i. t. d., ktere se poprej stolčejo ali zmelejo. Na te stvari se iz hleva masten in vdelan gnoj nanosi, kteri se pa ročno s celinoj, ali drugoj zemljoj pokrije, da se ne izkadi, in da mu ojstrost in živna moč ne odide. To se tako dolgo ponovlja, dokler je jama polna. Na verh jame se gnjača napravi, v kojo se voda lovi, kar pripomore, da te reči v jami sognijejo. Dobro je, če se vse to v letu enkrat prekoplje, da se vse prav

změša. Tak gnoj se imenuje brodina, in se čez leto prav koristno v gnojenje vinograda rabi, ne škodi terti, nje ne jě, ne suši, temuč koreninicam ročno živni sok da, da terta rodi. Posebno pa se rabi pri sajenju živic, in grobenčanju tert.

Večidel se gnojijo vinogradi do zdaj z živim ne preperhnjenim gnojem, in kdor se zgorne brodine poslužiti ne more, naj vender gnoj en čevelj globoko, in pol čevlja daleč od terte, in scer pred terto zakopa, da gnojni sok zemljo pomalem obroduje, in se prihodno leto preperhnjen k tertí prekoplje. Tudi vejovje ali vejnik se sploh za gnojenje vinogradov oberne; tode kdor s vejovjem terto pogrobenča, naj vejnik dela, dokler je še vejovje zeleno, mehko, in listje mastno. Naj boljše vejovje je jelševo, brinjevo, borovo, verbovo in leskovno, ki ima več ali manj mastnega listja.

Ne gnoji premalo, da premalo vina ne dobiš, pa tudi ne preveč, ker preognojena zemlja vinu žlahnost jemlje. Umetni vinorednik bode po plemenu zemlje si tudi takéga gnoja vzel, ki se ji naj bolj prileže, svoj vinograd v tri dele razdelil, in vsako léto en del s pripravnim gnojem prav obilno pognojil.

§. 4. Od terte.

Terta je lesena, večletna rastlina, ktera, kakor srabotje, ne more sama po koncu stati, ampak se le po drugih stoječih rastlinah ovija in razpenja. Tertni les ima velik steržen in tenke cevčice, po kterih si živni sok od koreninic dobiva, ki ga iz zemlje pijejo. Imeniten del terte so korenine, ki se trojno razdelijo:

1. Serčna korenina je, ki, kakor pri drevesih, iz zerna izhaja in na ravnost v globočino zemlje raste in tiši, in ktera se pri tertah, ki so iz zerna izrejene, vselej, pri pogrobenčanih pa zlo redko najde. — Terta, ktera serčno kerenino ima, ki ravno dol v mokro, merzlo in mertvo zemljo sili, celó malo in slabega grozdja rodi, ker terta iz mokre in merzle zemlje le voden, slabo predelan sok dobi, ki le v les, pa ne v sadje žene.

2. Stranske korenine so, ki se en čevelj pod veršinoj v rodovitni zemlji na vse kraje razprostirajo.

3. Zizne koreninice, ki iz stranskih rastejo, tenke ko niti, ki živni sok iz zemlje guzajo, in ga po vsih cevkih terte razpošiljajo. Te so naj imenitníše. Koliko več takih koreninic drevo ali terta ima, toliko bolje raste in rodi.

4. Kmalo pod veršinoj zemlje ima terta še eno sorto koreninic, ki se rôsne zovejo. Te rastejo kakor brada, pijejo mokroto od rose in so pogrobenčanim in mladim sajencom jako škodljive, ker stranskim in ziznim koreninam prijetno mokroto od rose in zraka popijejo, se v močno gnojeni zemlji zlo razširajo, terti rodovitni sok jemljejo, in po svoji lastnosti vse v svoj živež obernejo, da terta se rediti ne more, in vsahne. Vidi se večkrat, da tertam, ki veliko rosnih koreninic imajo, vse spodne zizne koreninice pomerjó, terta samo na zgorni bradi na verhu čepi. Torej se morajo pol čevlja pod veršinoj zemlje vse rosne koreninice gladko porezati in pokončati.

Iz korenine raste deblo, iz debla rozge, grozdje, perje ali listje in petlje, s kterim se terta drugih reči prijemlje.

§. 5. Od tertnih plemén.

K dobroti kakor tudi k obilnosti vina pripomore: lega, zračna gorkota, zemlja in nje podloga, pa tudi pleme tert. Znane terte naših krajev se po svojem plemenu mnogoverstno in različno razdelijo. Plemena se ločijo po lesu, boji in podobi grozdnih jagod, in po perju ali listju.

Vsaka dežela ima svojih tertnih plemen, ki jih vinoredniki drugih dežel ne poznajo. Ako se pa terte ptujih pleméń našim prav skerbno priměrijo, se najde, da so nam scer dobro znane, tode ptuji zrak, veča ali manja gorkota, debeliša ali tenša zemlja jih spremeni, da je njih les, list in sad po podobi in okusu našim tertam enakega plemena malo podoben. Terte so s belim, sivim, rumenim, rudečim, zelenim ali celó s černim grozdjem, in scer s podolgovatimi, okroglimi, plošnatimi, debelimi ali drobnimi jagodami, in s velikimi ali majhnimi grozdami.

Tertne plemena se dalej ločijo po rodovitnosti, po sladkosti grozdja, in po žlahnosti, duhu, moči in stanovitnosti vina, ki se iz njih grozdja pridela. Naj rodovitnejše plemena so, ki imajo srednega ali celó drobnega grozdja s podolgovatimi in okroglimi jagodami. Neke terte imajo mesnate jagode, ktere se večidel pozobljejo; druge pa imajo tenek sok, so pri svoji sladkosti vendar več ali manj rezne, in iz teh sé vino dela. Vsak 'priden vinorejc si prizadeva svoj pridelek zboljšati.

§. 6. Lastnosti dobrega vina.

Dobro vino mora biti po meri sladko, tenko, močno t. j. da alkohol v sebi ima, in se

več let hraniti da. Da se pa tako vino pridela, si mora priden vinorednik tudi takih tertnih plemén oskerbeti, ki vinu tako lastnost dajo. Kdor ne vě, kakih tertnih plemén bi v svoj vinograd zasadil, naj premisli, kako gorkoto, kako zemljo, podlogo, in kako lego njegov vinograd ima, da bo tem primerjenih plemen izbral. V gorkejih krajih naj gleda bolj na žlahnost, kakor na obilnost pridelka. Večidel pa ljudje le gledajo si prav obilno vina pridelati. Mi domači vinoredci pa glejmo na obdvoje, t. j. da naš pridelek se po moči zboljša, da se vinu naših sosedov primeri, in da tudi premalo vina ne pridelamo. Veliko število tertnih plemen nam k temu naj bolj pomaga.

Preden pleme terte u vinograd vsadiš, ogleduj ga skerbno eno leto, v kakšni zemlji da rado raste, ako je terdnega lesa, da ga že sredna zima ne umori; ako je rodovitno, dosti grozdja nastavi, ga v cvetju, če ravno malo dežuje, zderži, in po cvetu ne izstrese; ako grozdje do sv. Mihela dozori, in ako močno in terpeče vino da. — Terte žlahnega plemena, ki naj žlahnejega vina dajo, so manj rodovitne, ko druge, ki sredno ali celó slabo vino prirode. Plemena, ki naj žlahnejše in še tudi sredno dosti vina rodijo, so:

§. 7. Po Štajerskem znane in čislane terte.

Rivček, droben, bel, da tenko, dišeče, naj bolj stanovitno in močno vino, ki se dolga leta derží; posebno pa se s tem vinom druga sladka in močna vina zabelijo, ker njim prijeten duh daja. Sadi ga le v pešnato zemljo, v topel kraj in zavetje, in reži ga v glavico na štiri reznike, in če je močnega lesa, s jednim locnom.

Šipon bel, da po Štajerskem, Hrovaškem in Vogerskem naj močneje vino, in je do zdaj naj bolj znana in čislana terta; pa tudi brez te terte nimamo obstoječega vina. Pozno dozorí, in rodí v gnojeni težki zemlji. Mokrota mu škodje, smodí se rad, posebno ako takrat dežuje, kadar on cvetí. Kralj je torej štajerskih tert.

Rabulina rudeča, ima droben les, da sladkorno grozdje, in dobro, terpeče vino. Rabulina siva (plava) pa ima močen les, velike grozde, sredno in terpeče vino, in je obdelovanja tudi zavolj svoje rodovitnosti vredna.

Plavec ali klešec. Ta terta je vredna, da bi jo povsod sadili, ker je silo rodovitna; on rodi silno dobro grozdje, iz kterega se prav

zdravo in obstoječe vino dobi, ki je rumeno ko čisto zlato.

Očji repec, bel, da po novi skušnji žlahno sladko vino, in zasluži, da bi ga vsak vinorednik posebno v gorkih krajih sadil.

Traminec, bel in rudeč, potrebuje suhe, gorke zemlje v posebnem zavarvanem zavetju, ki daja sladkorne, drobne grozdeke, in prav prijetno vino. Droben les ima, se večidel na glavico reže s jednim locnom, in ne dozori prepozno.

Mozlovina tudi rabulina, ranfolina, je rodovitna terta, dela velike grozde, in daja sladko in prijetno vino; sadi jo tam, kder šipon raste in rodi, to je v gnojno močno zemljo, in reži jo, kakor hočeš.

Španjol, bel, je španska terta, močnega lesa, srednega grozdja s prav sladkimi debelimi jagodami, ljubi pešnato, gnojeno zemljo, da sladko vino, še bolj pa zobati se.

Španjol gosivni, ima zrezano, peterzilovo perje, je žlahen, pa ob cvetu sila piker, in sila po redko u vinogradu po volji rodi.

Španjol rudeč, tudi žlahen, rodi veliko grozdje, rad rodi, če ni v medli zemlji, in v preši zda; zasluži, da ga sadiš. Reži ga na glavico, pa tudi locne mu pusti, toda glej,

da nja ne pretegneš, in da ga v premedlo zemljo ne sadiš. Vsak španjol pa, razen rudečega, je bolj za brajdo, ko za vinograd.

Španjol kraljevi, ima rudečo grozdje že kmalo po cvetju, ki je sladko, in se torej bolj za zobati rabi kakor za prešo. — Naj boljše grozdje za zobati pa dobiš iz Španjola muškatelca, ki je za brajdo naj boljši, ker na steni ali brajdi naj lepše dozori, in letám svoj soseben žlahen duh dobí.

Kavka siva, (pruna modra) ima sivočernega grozdja sredne velikosti, in da posebno prijetno in terpeče rudeče vino, ki po imenu Vinarjar po svetu slovi.

Peček ali Lutenberšina sliši k žlahnim tertam, je rodovitna, da sladkorno zažeto grozdje in vino, ki je v sredno gorkih krajih močno obrajtano. Povsod je razširana, in vsak vinorejc jo jako hvali. Naj je noben vinograd ne pogreša.

Mušica zelena, rudeča in siva ali modra je povsod znana, da posebno drobno, sladko grozdje, torej tudi sladko vino, ki je brez posebnega duha; rada rodi, in se sploh potrebuje za vslajšanje kislega vina.

Kardarka siva, dozori le v gorkih krajih, da žlahno rudečino in je tudi rodovitna.

Mavrovna siva, ali tudi laška mod-

rina rodi sladko veliko grozdje, je rodovitna, rano dozori, in da dobro obstoječo rudečino.

Muškatelc je zelen, rumen, rudeč, siv in čern. Znan je povsod, rad rodi, rado se nja grozdje zoblje, in v mnogih krajih iz njega imenitno vino delajo, ki pa dolgo ne obstojí.

Veliko drugih tertnih plemén je še na Štajerskem in spodnem Krajnskem znanih, toda tih popisanih v žlahnosti ne presežejo.

§. 8. Po Primorskem in Laškem so imenitnejše tertne plemena sledeče bele.

Rebula, da zlo malo lesa, je rodovitna, rodi drobno, pa naj sladkejše grozdje, s prav zrelimi, zagorelimi in reznimi jagodami. Ona ima še več sestričnih plemen, ki so večidel razen operhlivke imenitnih sort, in se za vsajenje jako priporačajo.

Gergania, ki ima bledkasto pero, temno rudečkast les, okoli oči za las plavkast, in posebno terdo lupinico. Njeno grozdje je jako polno. Ta terta se vsim vinorednikom priporoča. Ne reži njo na glavico. Druge sorte tega plemena malo veljajo.

Muškatelka povsod znana, je rudeča, rumena, zelena, siva ali černa, pa vsaka rada

rodi in še clo sladkega grozdja, kojega ljudje dobro poznajo, pa tudi merčesi zlo oberajo.

Malvazia ima okróglo, na pet perstov razdeleno pero, je lepe podobe in ima dolgega grozdja. Malvazia srednih jagod je naj bolj čislana, toda ne reži jo na glavico.

Gergania Podgorska, ima rumenkasto pero, izhaja iz gorkih krajev, torej se mraza boji, in je le sredne vrednosti.

Belina po vsih deželah znana, se tudi mrazá boji, je posebno prijetne sladkosti, se rada osmodi, ali celó operhne; grozdje, ki se od nje dobiva, je pa prav sladko.

Čedajc, iz nja grozdja se Cividin dela, pride iz Forlanie, se zove po mestu Cividale, ki ga Čedad imenujejo, je kerhkega lesa, in ima reznosladke jagode s terdimi lupinicami. Njegove soplemena so dobre.

Očji repec, malo znan, se loči po peresih, na kterih je pervi in peti perstek od treh srednjih po okroglih luknicah odločen, skoz ktere se lahko perst vtakne. Droben očji repec je žlahen, debel pa hud operhlivec.

Pinjela, pero s perstiki zrašenimi; majhnih, okroglih grozdičev, nekoliko stisnjenih jagodic; daja sloveče vino. — Laške plemena, s vozkimi čez vso primero dolgimi grozdmi brez odrastikov, so:

Pikolit drobnega lesa, redkih oči, srednih grozdov s jednim dobro obloženim odrastikom od zgoraj; večkrat stisnjenih jagodic, ki so sirupene, v dobrih legah pa močno sladkorne. Perva terta je tam, kder so začeli po Tokajski šegi suhe vina delati, ki ima tenke lupinice, da se grozdje hitro posuší. Pikolit je rodoviten, toda vari se Pikolita operhlivega. Na Štajerskem je Pikolit le sredne vrednosti.

Lipovšica ima gerbasto pero, zlo dolge petlje, in majhino grozdje s rudečkasto-rumenimi sladkornimi jagodami.

Sivka, po lesu tako imenovana, ima malo pred cvetenjem med vsimi naj bolj černo-zeleń, lepo zarašen zarod; jajčkaste, hrustljivkaste, močno sladkorne jagode: 1. Sivka s enako debelimi, 2. Sivka s ne enako debelimi jagodami.

Zelen, 1. s jajčkastmi, 2. Zelen s okroglimi jagodami.

Rudeča petlja, jako obrajtana, pahne od zgorej na grozdju iz ene pike na vse strani odrastike, ki okoli in okoli dol visijo.

Černi osip, po svojem lesu tako imenovan, majhnega grozda, pa je bolj belo, kakor Rebolni, in bolj sladko.

Kostenica ima od vsih drugih naj bolj

bel les, in pero je od spodaj močno volnato; žene v spomladi dva tedna poznej; pa v jesen s drugimi vred dozori. Mnogotere oči neki merčes spije, da ne ozelenijo; grozdje je lepo belo. Več sort jé, ki so vse obrajtane. Kostenica debela je operhlivka.

Rujavka, po lesu, perju in grozdu tako imenovana, je dvojna 1. Rujavka s srednimi grozdi, 2. Rujavka s naj manjšimi od vsih, kar jih poznamo.

Sipa zlo pogostoma rejena, je zgodna, in če mraza terpi, operhlivka; osem sort je, pa sama Sipa debela je skoz in skoz huda operhlivka.

§. 9. Černe ali černovišne.

Oberfelder, malo rodi, tode dobro vino da, posebno iz venjenega grozdja.

Refošk, laška posebno žlahna terta, je dvojen, 1. Refošk debel, 2. Refošk droben. Teržačani delajo iz njega svoj sloveč teran.

Refoškat, tudi Sušovina, s velikimi grozdi, raztresenih, debelih jagod s močno terdimi lupinicami, za terán velíko obrajtan.

Berzamin ali Aberzamin se na Laškem za žlahno černo vino visoko obrajta.

Rašpica povsod znana žlahna, pa ve-

liko preredko rejena terta. Jedna sorta Rašpice pa je operhlivka.

Sladkočern, redka terta; grozdje merčesi radi pijejo.

Penjel laška terta majhnih grozdov, in gostih jagod.

Gnjet, Gnjetica, Režara, Kondorat, je naj bolj pogostoma rejena terta, rodovitna in za kmeta velik dar božji.

Kiselc tudi **Kurbin, Černina**, je laška vsakdajna terta, polna zagoltnosti, pa tudi, ko ni zrela, kisla; močno rodovitna, in da stanovitno černino.

Pergola černa, s jajčkastmi in tudi debelimi jagodami, se zlo priporoča. — Te so bolj znane in dobre plemena; pa še brez števila veliko drugih plemen se sadi in redi, ktere tudi, ako so v svojem kraju, in v primerni zemlji, dobrega vina dajo.

Vidi se, da skorej vsaka dežela svoje lastne tertne plemena, ki se naših veliko ločijo, sadi in redi. Od tega pa tudi pride, da vsako leto imenitnejše tertne plemena dobivamo, in tudi od leta do leta boljega vina pridelujemo, in ga clo v krajih, ki sploh le kislo, poredno vino raste, lahko zboljšamo.

§. 10. Od tertnega sajenja.

Vsak vinorednik mora skerbeti, da naj žlahnejega vina, pa tudi v naj obilniši měri, ko je mogoče, prideluje. On si tedaj iz vsih tertnih plemén tiste izbere, ki ne samo žlahnega, ampak tudi dosti vina rodijo.

K žlahnosti, in tudi k obilnosti vina pripomore lega naj bolj. Lega zadeva različno vreme, kakor se v mnogem zavetju znajde, zadeva gorkoto, merzloto, suhoto, mokroto, slano, roso, megle, deževje, vetrove; potem različno zemljo, njeno podlogo, in različnih plemen.

Skerbi tedaj pervič za lego, stavi vinograd v zavetju, da ga merzel sevér in juterni veter lahko ne dojdeta, potem prekopli zemljo v jesen na tri čevlje globoko, da veršina zemlje spod, spodna merzla in mokra zemlja pa na verh pride.

Najdeš izvirke, izpelji jih iz nograda, skopaj tri čevlje globok rov ali graben, napolni ga s debelim kamenjem, s jelšovim ali hrastovim hlodjem, in ga zasúj; s tem se voda odpelja, da terta v njej ne stoji, in se ne topi. Potem glej, da vse odverneš, kar bi branilo, da se gorkota u vinogradu zbérati in zderžati ne

more; posekaj germovje in drevje, in ne terpi trave in plevela v njem, in ako premalo peska ali kamenčekov pri zemlji imaš, pridruži v primeri zemlji, da se zagreje in gorkoto obderžuje. Si zemljo popravil, skerbi za tertno pleme, ki se legi svojega kraja naj bolj priležе. Skoraj vsako pleme da dosti in dobrega vina, ako je vsajeno v kraju in v zemlji, ki je za nja stvarjena; in le terta, v drugo zemljo in v drug kraj prisiljena, ne rodi, je operhlivka, ali saj ne dozori, ter kaže, da se v naturi nič prisiliti ne da.

Dobro je, če se vsako pleme vkup in ne posebej sadi, zakaj vsako potrebuje posebno od drugih razločno delo, in ob enem dozori; vsak vinorednik pa naj sadi veliko plemén, in sicer takih, od kterih je prepričan, da se njegovemu vinogradu naj bolj priležejo, naj obilnej rodijo in mu naj boljšega in tudi obstoječega vina dajo.

V jesen prekopli gorico, ktero misliš za vinograd predelovati, tri čevlje globoko. Ako je zemlja prepusta, pognoji jo, preden njo prekoplješ. Veršina obgnojene zemlje, ki je zdaj spodaj, se bo skoz zimo pregnjila in rodovitna storila.

V spomlad glej da živice, to so vkoreninjene tertne rozge, dobiš. Vsadi jih poldrugi čevelj globoko, ravno stoječe v pri-

pravljeno zemljo, tako da se le zaden sklep s svojoj glavicoj komaj iz zemlje vidi; in ako so živice že rozgice imele, poreži jih gladko pri glavici, in sicer tri spomladi zaporedoma, da se terta močno vkorenini. Le tistim sadežem, ki so že drugo leto zlo močne rozge pognali, pusti tretje leto jeden reznik s jednim očesom.

Silo sterme gorice se pa ne smejo po zgorni viži prekôpati, ker se je bati, da bi dežna ploha vso rahlo veršino odnesla. Tam se skopljejo rovi tri čevlje globoki, in štiri čevlje daleč od endrugega, in scer po prek. V te se dene spodej jeden čevelj na debelo vejnika, ali ne zvezanega veja, na to pride celina, na celino gnoj, na gnoj rahla zemlja, v katero se živice sadijo. Potem se rov s dobroj zemljoj napolni, ter se na korenine zopet rahla zemlja, na njo brodina ali preperhnjen gnoj dene, ali se saj s celinoj ves graben napolni. Rovi pa morajo dva čevlja široki in pet čevljev od endrugega skopani biti.

Ako pa redek vinograd s tertami množiti hočeš, se to pervič in naj ložej tako stori, da se stare terte močno gnojijo, da dosti močnih rozg poganjajo, tako, da se v spomladi ali v jeseni vsaka terta s dvema, ali celó s tremi rozgami pogrobenča; tak se vinograd v

malih letih množi in zgosti. — Kder pa to mogoče ni, tam se skopljejo jame en čevelj široke, dva čevlja dolge, in tri čevlje globoke. Te jame se napolnijo, kakor je od grabnov rečeno, de se v nje živice vsadijo.

V plitvi zemlji, v krajih, kdér se sploh grobenča, se šterto, ako so pa sadeži jako lepi, že tudi tretje leto sadežem jedna rozga pusti, da se pogrobenčajo. Tako bodo sadeži rodivna in hvaležna terta. Zemlja okoli sadežev se mora pervo in drugo leto skerbno trave čediti; oni se ne smejo globoko odkopavati, ko stare terte, temuč le toliko, da jih zeliše ne moti, in da se jim vsako spomlad zverhne koreninice porežejo. Kdor terte iz drugih krajev dobiva, naj jih ne iše v gorkejem, temuč v merzlejem kraju od svojega podnebja.

Kdor bi si pa sam rad žlahnih živic priredil, naj si dobi v rezi žlahnih tertnih rozg, in sicer od takih tert, ki je grozdje in njih rodovitnost videl, in nja starino okusil. Te rozge v dolgosti dveh čevljev nareže, jih v breme zveže, potem jeden ali dva čevlja globoko okroglo jamo skoplje, to breme narobe noter posadi, tako, da debelejši konci na verh pridejo. Vsaka rozga mora stikoma pod sklepom odrezana biti, in vse rozge

morajo tako zvezane biti, da se breme na verhu poravna, ko škop. Na verh bremena zdaj dva persta na debelo zemlje deni, na zemljo maha, in mah skerbno zmakaj. Rozge bodo po takem začele po sklepih koreninice poganjati, kakor ovseno zerno dolge, in so že pripravne, da jih konec maja (velko-travna) izkoplješ, razvežeš, in u vertu ali na njivo v rahlo zemljo razsadiš. Skopli dva čevlja globok rov, nastavi teh rozgic práv gosto v nja, tako, da sklepi, ki so dozdaj na verhu bili, na dno pridejo, in da le zadno oko rozge iz zemlje gleda, potem rov zakopli, in zemljo dobro zahodi. Ako po leti huda suša pride, se morajo taki sadeži zalivati, in oni so v prihodno spomlad večidel prav lepi tertni sadeži za vinograd.

Kdor se pa toljkajnega dela boji, pa naj rozge, namestu njih v breme vezati, ročno u vert sadi; tudi tako se primejo, poganjajo, so pa še le v dveh letih pravi sadeži za vinograd.

Taki sadeži se imajo v letu dvakrat opleti‘ da jih trava ne zaduši. Kér pa taki sadeži dve leti rastejo, in že večidel pervo lèto rozgice poganjajo, se jim morajo prihodno spomlad rozgice stikoma pri starini porezati.

§. 11. Od tertnega reza.

Terto rezati se pravi, njej vse nepotrebne in nerodovitne rozge porezati, da se živni sok ne zgubi, temuč po vsih potrebnih delih razlije, da lep, dober in zrel sad rodi, in nov, močen les za prihodno leto da. Res je tedaj to naj imenitnejše vinograško delo, ki se dobro mora prevdariti.

Kdor hoče terto prav obrezati, mora naturo terte sploh, pa tudi lastnosti posebnih tertnih plemén dobro razločiti. Naj boljši čas za rez je po Svečenci, do 15—20. sušca, ako ni več hudega mraza, in ako je suho vreme. V suhih letih reži prej, v močarnih raj poznej, posebno pa se nerodovitne terte, ki preveč v les ženejo, še le po svetem Jožefu ali celó zadne dni sušca režejo, kedar že točijo, da nekaj od obilnosti svojega soka zgubijo, in tako močno v les ne ženejo, ampak rajši rodijo. Koristno je tudi taki terti šparone pustiti in terto nekoliko, ravno ko jedno tertico zaviti, da škerne, ker potem sok ne žene tako zlo le na zadno oko, ampak na vseh očeh s jednakoj močjoj.

Priden vinorednik pri nas gleda, da terta zmiraj nizka ostane, in ako že jedna ali druga skoz več let visok, star les ima, ji pusti v spom-

ladi na starini, ako je ktero rozgico zagnala, en reznikec s jednim očesom, da drugo leto lep reznik dobiš, in starino odžagaj; — ali pa, pognoji jo, da lepe rozge poganja, in njo pogrobenčaj. Glej poprej, ko terto režeš, ali je mlada, močna, in ali je zrelega lesa; glej na zemljo, ali je težka, mastna, ali pa medla in rahla, in ako terte tesno, ali daleč od endruge stojé, da skoz nasproten rez na vinjeku vina iz nograda ne nosiš, ali pa terte ne preložiš in pogubiš; zakaj, ako slabi, kakor tudi močni terti v primeri njene moči preveč oči pustiš, njej tako preveč naložiš, si jo pretegnil; ona bo nerodovita operhlivka, če cló ne umerje. Močnim tertam pa tudi premalo ne naloži, ker drugači preveč v les ženejo, in tudi ne rodé. V zapuščeni, medli zemlji slabe terte reži na dva, ali cló jedno oko, da vsa moč v jedno rozgo gre, in si tako terta spet opomaga.

Ob letih, ko je les zlo izrastel, so sadne oči bolj zgorej; zato se mora tedaj reznik in locen dalej pušati; je pa les slabo dozoril, so tudi te perve dve ali tri oči nižej; pušaj tedaj kratke reznike in locne.

Dobro se mora razločiti, iz kterih očes sad, pero ali les raste, da se potem reže in puša. Locni se le pušajo na močnih tertah,

ki so takega plemena, ki po skušnji slabo rodijo, in se le tako prisilijo. Zmiraj se naj gleda, ne samo na letos, temuč tudi na prihodno leto.

Ako je vinograd toča zlo potolkla, se ne smě navadno rezati, zakaj terta bi na nezrelih zadnih očeh gnala; in potem ne dobiš grozdja, tudi ne lesa rodovitnega za prihodno leto; pusti raj vsaki rozgi dva očesa, ako je popolnoma zrela in močna, drugači pa le jedno; ves sok bo na to oko gnal, in ono ti bo grozdje in lep les dalo.

Ne reži prepozno, ker že terta točí, temuč o bčasu, da se še rana posuši, in terta tol ikone točí in tako ne oslabí; le terto, ki sila v les žene, nalaš poznej reži, da se zmoti, malo oslabi, in potem raj rodi.

Reže se s vinjekom, ali tudi s klešami, ki so nalaš za tertni rez delane, in so zato bolje od noža, ker se s njimi druga rozga ne rani, kakor se to dostikrat s nožem zgodi.

Le iz očesa mlade, jednoletne rozge nove rozgice grozdjem rastejo; tiste rozge pa, ki iz starine ali korenin izrastejo, še pervo leto ne rodé, ampak tem se mora drugo spomlad na dve ali tri očesa reznik narezati, in té še le rodijo.

Na rezniku kakor na locnu žene in raste

le zgorno oko naj prej in močnej, potem še le spodnje, ker sok ravno kviško gre, če ga nažaj ne derži, ter terto med pervim in drugim očesom malo zavije, da škerne. Skoz to se sok zaderžava, in tudi spodne očesa močnejše rozge poženejo. Locni se le močnim, dobro gnojenim tertam narežejo in sicer viši od reznika, da se drugo leto brez škode odrežejo.

Kdor pa terto na glavico rezati hoče, mora mladi živici že pervo leto odgnane rozgice na sklepu, iz kterega rastejo, gladko prirezati. Sok potem do sklepa žene, tam zavstaja, tako terti tam glavico dela, in po dve, tri ali štiri rozgice iz glavice zažene; vse te rozgice se drugo leto porežejo. Tačas korenine močno rastejo, glavica debeli, in okoli več rozg poganja. Rozge na verh glavice se morajo proti ko ženejo potergati.

Terte, ki so po zimi pozeble, se še le po svetem Filipu pri zemlji odrežejo, kder se še kaj živega lesa najde. Take terte večidel iz zemlje lepe rozge poganjajo, in bojo lepe mlade terte, posebno ako se njim kaj perhkega gnoja priloži. Tudi se naj iz starine skerbno vsa stara škorja postriže, ker se pod njo radi merčesi skrijejo, posebno pa tertopičnik, merčes, ki terto vpiči in jo vso umori.

§. 12. Od grobenčanja.

Grobenčati se pravi, staro terto s tremi ali štirimi zdravimi in dozorjenimi rozgami dva čevlja globoko, po stermih goricah še globej v zemljo položiti, da se stara terta omladí, in vinograd zgosti.

Ali je treba grobenčati? Po vsih slovenskih deželah se terta grobenča; nemci pa po novi šegi terte po versti od juga proti severju v 6 čevljev globoke rove sadé, ktere prej s mnogoterimi rečmi, kakor s vejem, celinoj in gnojem napolnijo, ter jim za 30 let živeža dajo, in teh tert nikdar ne grobenčajo, temuč po 30 letih, ako oslabé, vse te vinograde posekajo, celo gorico od kraja tri čevlje na globoko prekopljejo, in zopet terte v skerbno pripravljeno in gnojeno zemljo sadijo. Take terte pa na glavico režejo, skorej vsaki jeden locen in po 3, 4 reznike pustijo, ker rada in močno rodi. Vsako tretje leto pred terto jeden pletarc preperhnjenega gnoja zakopljejo, terte pa nikoli pri kopi čisto ne odkopljejo, kakor mi, temuč le toliko, da se verhne rosne koreninice porežejo.

Kako se grobenča? Skoplje se pred staroj tertoj, ki se da, tri čevlje globoka jama,

v njo se dene na dno jedno breme vejnika, na vejnik žive, dobre persti, obdvoje na debelost enega čevlja; na to se terta rahlo in skerbno položi, se rozge lepo zravnajo, in tako v jamo pogreznejo, da od njih le 3 očesa čez veršino zemlje gledajo. Na terto se spet zemlja nagerne, na njo preperhnjen gnoj, zadnič se s tistoj zemljoj jama zasuje, ki je popred spodaj bila. Zemlja spod in nad tertoj se mora dobro potlačiti, da ložej koreninicam toliko potrebno mokroto zderži; in tudi koreninice se ložej zemlje primejo, ako zemlja ni prerahla, ali okoli terte vse votlo.

Ne položi terte globej, da v hladni mokri zemlji ne leži, in ne plitvej, da nje pri kopi ne presekaš, in da jo solnce in vročina ne suši. Živega gnoja pa k terti, ali na korenine djati, je škodljivo, ki terto smodi. — Naj bolji gnoj je brodina ali celina.

Kdor tako grobénča, bo močen ters dobil, kér ima sčasoma tudi pod tertoj rahlo, gnojno zemljo, v ktero koreninice grejo, in tako od vsih krajev terte živež dobivajo.

Kdaj se grobenča? Grobenča se v jesen, kedar je že pěrje iz terte padlo, in les dozoril, in v spomladi, kedar je zemlja že suha in malo gorkeja. V jesen se naj le v lahki, rahli,

pešnati zemlji grobenča, ki vode ne zderži; v ilovci pa se v jesen ne smě grobenčati, zakaj v jami, kder je terta grobenčana, je žemlja vender bolj rahla, ko drugod, in voda se tedaj v njo nabêre, in celo zimo tertne koreninice u vodi stojé. Tako se terta vkisa in vtone; gotovo pa se po leti take terte smodijo

Mladim tertam, ki so tenke, in silo dolge rozge ženejo, se mora rozga po cvetu tri sklepe nad zadnim grozdjem odlomiti, ker se tako sok prihrani, nazaj sili, in tako les debeliši, in grozdje popolnomiše postane.

Boljši pripomoček, terto omladiti, pomnožiti, rodovitno storiti, in si vinograd vgostiti, brez da bi terta prenehala roditi, je tedaj grobenčanje. Vsaka pogrobenčana mlada terta požene, ako v dobro in rahlo zemljo pride, nove korenine, ako se ji rosne zverhne koreninice skerbno odrežejo. Tako hitro so se spodne in stranske korenine dobro zarasle, da mlado terto same dobro rediti morejo, ter odgnijejo stare spodne korenine, na kterih je popred terta visela. Mlade pogrobenčane terte si store zmiraj nove spodne in stranske koreninice, ki ne silijo več ravno v globočino zemlje, temuč se na vse kraje v redivni zemlji razširajo. Kakor vsaka rastlina sebi služeč sok okoli poiše, tako tudi terta. Ako njo zdaj

pogrobenčaš, ko bi ji nič ne gnojil, jo vendar deneš v drug ne izguzan rodoviten svet, ji vendar poveršne naj rodovitniše zemlje nagrabiš, v kteri se koreninice dobro občutijo in se razširajo. Od tega pride veča rodovitnost in korist grobenčanja.

Kako bi se pa vinograd popravil, ki ima medlo zemljo, le semtertje kako staro slabo terto s majhnim tenkim reznikom? V takem nogradu se v jesen ali v spomladi terte en čevelj na široko in pol drugi čevelj na globoko odkopljejo. V te jamce se nasuje brodina, to je, preperhnjen gnoj, ki je z zemljoj združen, in se zopet z zemljoj zasuje. Terta pa se na enega ali dva reznika, vsak le na en, ali saj dva očesa reže, da bo tako močno rozgo zagnala. Ti rozgi se po cvetu tri sklepe nad zadnim grozdom verh odreže, da rozga močnej prihaja, ako še za grobenčanje ni. Drugo spomlad se taki rozgi tri ali štiri očesa pusté, da se prihodno leto pogrobenča, in se iz jedne terte tri ali štiri mlade rodovitne terte dobé.

Ves vinograd pa se prav globoko prekoplje; v drugi kopi ali prahi se po vinogradu ajda ali oves seje, pa preden ocvete, v zemljo zakoplje. Tako se zemlja rodovitna stori, ker nji zeliša v gnoj služijo, prekopljenje pa ji bo koristno, ker ji zrak, sonce, zima in dež redivnost množi.

Preveliki prazni prostori se morajo z živicami zasaditi. V jesen se izkopljejo čez tri čevlje globoki rovi, in v te se tertni sadeži sadé, kakor je pri tertnem sajenju rečeno bilo. Ako bi v takem vinogradu še terte bile, ki bi pri vsem tem še ne rodile, se pa precepijo s cepicami rodovitnih in slovečih tertnih plemén.

§. 13. Od ceplenja tert.

Pri naj skerbnišem delu, pri umnem izberanju tertnih plemén v primeri plemena zemlje, kterega kdo v svoji gorici ima, se še vendar u vsakem vinogradu več ali manj tert najde, ki taj ne slišijo, ne rodé in lastnika žalijo, ter so operhlivke, in niso obdelovanja vredne. Take terte se morajo precepiti, ali požlahniti. V spomlad se dobijo dolge rozge od dobrih tertnih plemén, te se denejo v klet v eno podstavno kad, tako da so za tri perste u vodi. Tudi se take rozge v jesen narežejo, čez sredo v pešnato zemljo zakopljejo, in tako do sv. Filipa hranijo. Ob pervih dneh velikotravna je pravi čas za ceplenje tert.

Pri starih in bolehnatih tertah ceplenje ne velja, kér nimajo prave životvorne moči v sebi; ko bi bila terta vsa gručasta in takega nepri-

pravnega debla, da bi težko kedaj gladko bilo, in se tedaj ne bi ti dala gladko odrezati, jo raji pervo leto pogrobenčaj, drugo leto pa nji mlado, gladko deblico pocepi. — Terte se cepijo nad zemljoj in pod zemljoj.

1. Nad zemljoj:

a. Terta se na glavici ali členku razkolje, kakor drugo drevce, in v ta pok se vtakneta jeden ali dva cepiča, ki sta kakor zagozda obrezana, tako, da pervo očesice cepiča verh zagozdice od zvunaj pride; razsklaja se s jednoj drugoj zagozdoj razširi, da cepič preveč tesno v njo ne pride. Glava cepljena se zdaj s bekovoj razklanoj terticoj lepo preveže in s voskom, ali saj s ilovkoj zamaže, in s kakoj cunjoj ali s mahom obveže, da sonce in veter cepiča ne posušita.

b. Mladika na deblu se cepi, ako se kakor glave razkoljejo, in vsaka s jednim po tem vrezanim enako debelim cepičem previdi, ali pa

c. mladiko na deblu s cepiči enake debelosti sdružiti ali kopulirati, ali

d. mladiko med dvema členkoma razklati, cepič pa s jednim očesom tako prerezati, da ima gor in dol zagozdico, ga v poko vtakniti, in dobro zamazati in zavezati.

2. Tertno ceplenje pod zemljoj je veliko varniše, pa tudi nepripravniše, in se tako opravlja:

a. Terta se odkoplje, in šest pavcov pod zemljoj, kder ima gladko deblo, razkolje, s jednim ali dvema cepičoma previdi, s bekovoj šibicoj preveže, in če je deblo debeliše, ko cepič, se luknja z zagozdoj iz tertnega lesa vrezanoj zamaši; potem se tako zakoplje, da cepiči le z zadnjim sklepom iz zemlje gledajo; cepiči pa morajo dva ali tri sklepe imeti. Zagozda se tako vreže, da je zagozda blizo pervega očesa, in to mora na zvunanji kraj oberjeno biti. Zagozda cepiča naj bo pol drugo colo dolga.

Tako požlahnenje je naj boljše, ker se cepič raj prime, že večkrat tisto leto grozdje ima, ktero sicer ni popolnoma, pa vendar tolikanj dozori, da se še ob tergatvi obere.

Take iz cepičov izrastene rozge se prihodno spomlad večidel že pogrobenčajo, ktero delo pa se varno in pazljivo storiti mora, kér se terta tam, ki je vcepljena, rada vlomi.

Po takem načinu se iz nerodovitne operhlivke u enem letu 2 rodovitni terti dobite, ktere bote zanaprej med vsimi naj rodovitnejši, in gotovo veselje skerbnega vinorednika; in torej je ceplenje tert imeniten pripomoček, nerodoviten, nehvaležen vinograd popraviti. Veliko vinorednikov je, ki so že vse terte v svojem vinogradu precepili, in veliko bolje vino pridelujejo.

§. 14. Od tertnega samolastnega zablatenja.

Vsaka žival jemlje živež k sebi skoz usta, nekoliko ga pa tudi po koži poserka; kar je že v telesu službo dostalo in kar je tanjkega, se po koži izkadi ali spuhti, kar pa telo po ustih k sebi vzetega in pretežkega živeža k svoji reji oberniti ne zamore, in sploh, kar se po koži ne da izpuhtiti, pahne zopet od sebe po očitnih potih, in to se ognjusek ali blato imenuje! — Rastline dobé naj več živeža po koreninicah, nekoliko pa tudi po perju iz zraka, rose in deževne vode. Sok, kterega koreninice popivajo, se vzdiguje po sterženu in lesu gori do vsih veršičev noter v perje, in se sdruži s tem, ki ga je perje poserkalo. Tako spremenjen in požlahnjen gre nazaj doli pod lubadom v koreninice, in redi celo steblo ali deblo s koreninicami vred. Rastline puhtijo od sebe vse nepotrebne in lahkejše reči po perju, težje pa, kar so s lakovnimi koreninicami na se potegnile, ki se ne dajo prekuhati in spremeniti, in ne zamorejo nikakor v svoj živež oberniti, po koreninicah nazaj od sebe pahnejo, in to je rastlinsko blato ali ognjusek. Vidi se to, če se staro poginjeno drevo s štorom in

koreninami izkoplje. Povsodi okoli drevesa, kodar so koreninice ležale, je černa gnojna zemlja, in misliti je, da bi tam novo drevce dobro rastlo; pa ni tako. — Černa zemlja je blato poprejšnega drevesa, in je strup za vsako zeliše enakega plemena.

Pri žitnih in sploh vsih tanjkih koreninčicah takega blata ne vidimo, ker dosti ojstro ne vidimo; pa skušnje pričujejo, da rastline tudi naj tanjših koreninic s tem, kar iz njih izvira, zemljo okoli sebe oskrunijo in ostrupenijo, da ne morejo več ne same, ne druge enakega plemena v njej dobro rastiti in ponašati se.

Če kmet več let v zelnik za zelom rež seje, se primeri, da se zadnič, če je še tako gnojno, noče ne zelje, ne žito več ponašati; to pokaže, da je zemlja v zelniku obolela; in da bo ozdravela, se mora v njo turšica nasaditi. — Kar ni žitu in zelju teknilo, turšici v obilen živež služi, in turšica nikder ni lepša, ko na takem zelniku.

Cvetlica, ki jo že dolgo časa v loncu ravnaš, se ne da več dobro rediti; zalivanje, tudi zgorno zagnojenje nič ne zda, — kaj ji je? Nje koreninčice so se s lastnim ognjuskom zablatile. Iz lonca jo vzemi, koreninice ji od vsih strani na koncih poreži, in jo v novo, ne os-

krunjeno zemljo presadi, in vidil boš, kako čerstvo bo začela rasti; zakaj rešil si jo njenega lastnega blata, ki nji je strup bil, in nje rast zaderžaval.

Tako se godi na Austrianskem za Dunajem (Bečom), kder po ravnem vinograde imajo, da se njim terta zablati, in več ne rodi. Jo posekajo, preorjejo na globoko zemljo, in tri leta turšico in drugo žito sejejo. Turšici in rži je tertno blato rediven gnoj, in kadar so ga turščine koreninice porabile, kmet pale zemljo preorje in podeluje; in ker je zdaj spet od tertnega blata čista, terto sadi, ki mu zdaj zopet po 30 let obilno rodí.

Marsiktera posamesna, na latnik speljana terta se je daleč okoli razkoreninila; če so ravno nje bližniše in bolj stare koreninice zablatane, vender po novih koreninicah, ki jih u velikem prostoru vsako leto naprej poganja, potreben živež iz zdrave zemlje dobi, dobro raste in rodi. Vse drugače pa se po nogradih godi, kder so terte bolj gosto vsajene. Sledni je le malo prostora odločeno, se v njem razkoreninčiti. Ko ravno tertne koreninke križem lezejo, pridejo do blata svojih tovaršic, kar jim ne tekne; nižej ne morejo s koreninkami zavolj terdega ali premerzlega sveta; višej ne, zavolj poletne vročine; čuda tedaj ni, da se

oblatijo. To se pa vendar v ilevčni zemlji, u vležnem in pretežkem svetu hitrejše, v pešnatih in sploh rahlih zemljah pa kesnejše zgodi, ker deževne vode tako blato nekoliko spirajo, mečijo, sončna gorkota ga ložej prekuha, da se nekoliko topi in razpada. Iz tega slědi, da se terta po vinogradih grobenčati in pridno okopavati mora.

§. 15. Od vinograške kopi.

Terta je sama za se, kolikor je od nje v zemlji, korenina, in iz nje veliko drugih koreninic raste, ktere vse iz zemlje živni sok gužajo, pa se sčasoma tudi zablatijo; ona se tedaj okopáva, da se mertva izgužana ali oblatena zemlja od nje odpravi, in zverhna rodovitna, čista zemlja k njej nagerne.

To delo se stori v spomlad, o suhem vremenu sušca, kadar je že zemlja nekoliko gorkeja, dokler še tertne očesa niso tako odgnale, da bi se terte dotikáje odbile.

Kopači morajo tedaj pervo skerb na terto imeti, dà jo tako opravijo, potem še le naj skerbno tako kopljejo, da vso zemljo za en čevelj globoko tako obernejo, da zgorna rodovitna zemlja z zelišem in zelišnimi koreninicami spodaj pride, spodna mertva zemlja pa na verh.

kder jo bodo sonce, dež, mraz in zrak oživeli. Naj kopači tedaj ne stojé preblizo jedendrugega, da vsak lahko zvesto dela. Kop se ne smě v deževnem vremenu opravljati, ker po taki kopi rad smod pride.

V pešnati zemlji se malo plitvej koplje, zakaj skoz pešnato rahlo zemljo gnojna voda lahko prileže; ako bi globoko prekopavali, bi po leti gorkota zkoz prederla, koreninicam potrebno mokroto posušila, in terta bi se smodila.

Vsaka terta se odkoplje, očedi, postriže in verhne koreninice, in vse, kar se nje v zemlji derži, se ji poreže, potem se nagne proti hribu, s dobroj verhnoj in gnojnoj zemljoj zasuje, in terdo zahodi. Zgorne rosne koreninice se ji ne smejo potergati, ampak vsak kopač mora ojster vinjek imeti, da jih gladko poreže.

Je gnoj po vinogradu raztrošen, se naj globoko zakoplje, da se bo terti, ne pa zelišu gnojilo.

Za stare in slabe terte oživeti in vgnojiti, morata dva pridna delavca brodino, to je nalaš pripravljeno gnojno zemljo nositi, ktera se v poseben prid k tertam zakoplje.

Če je terta od zgorej dolj vsa od rosnih koreninic kosmata, ji ne smě na enkrat vsih verhnih koreninic porezati, temuč pervo leto le zverhne, in drugo leto še le dalej, zakaj ta-

ka terta bi znala le na samih teh koreninicah čepeti, kér takim tertam rade spodne koreninе odgnjijejo; in ako bi ji zdaj vse zgorne korenine porezal, bi jo umoril. Mora se torej prisiliti, da si bo sčasoma spodne redivne koreninice zaplodila.

Po kopi se po brajdah zemlja nakoplje ali navozi, gnoj pa je dobro, ako se tam že poprejšno jesen pred terto zakoplje, ker terta po latnikih razpelana veliko živeža potrebuje; potem se še le pogrobenčane terte na dva ali tri očesa obrežejo, koli pa se morjo skerbno pred terto, in scer globoko vsaditi, da jih věter ne podere, in da se terta, ali njene koreninice ne ranijo.

Štiri, pet ali šest tednov po pervi kopi, navadno ob koncu mája (velikotravna), ali od začetka junia (rožno-cveta), kadar so že rozge tolikanj terdne, da se lahko ne odlomijo, ko se jih dotakne, se vinogradi drugič okopavajo; toda zdaj se terta ne odkoplje več. Skerb vinorednika se le več v zatiranje zeliša in v rahlanje zemlje oberne, da si zemlja gorkoto in živež iz zraka toljko ložej sprejema.

U vinogradih, kder je zemlja silo pusta, ki gnoja in drugih pripomočkov v gnojenju zemlje ni, se vseje pri drugem okopavanju vinograda detel, oves ali ajda, ktera se že prej, ko

je popolnoma odcvetela, podkoplje, ter se tako veršina zemlje zboljša, ktero k letu podkopaš, in tako korenini redivno zemljo pripravljaš.

Priden vinorednik zeliše skerbno po vinogradih zatira, ker namreč terti živni sok odjemlje; pa tudi nič drugega u vinogradu ne terpi, ne sočive ne drevja ali kaj takega.

Preden grozdje cvete, se na terti vse rozge, ktere grozdja nimajo, na stari terti, pa tudi na rezniku, ako ne kažejo, da bi bile za prihodno leto za reznik ali locen potrebne, odlomijo. To delo pa morajo prav umetni delavci opraviti, ki terto dobro obrezovati razumijo, in ki jo tudi prihodno leto v tem vinogradu obrezovali bodo; zakaj ravno pri tem delu se zamore veliko v prid, in tudi v škodo vinograda storiti. Naj se tudi opravi, kolikor je mogoče, že pred grozdnim cvetom.

Kadar grozdje cvete, ne smě nobeden u vinograd, in želeti je v tih dnevih ne predeževno ali merzlo, pa tudi ne pregorko vreme; in ako grozdje v tihem vremenu pred sv. Antonom ocveti, se zgodno vinsko leto upa.

Sledni grozd v trěh dněh lahko odcveti; ker pa vse grozdje ni ob enem času k cvetu pripravljeno, torej tertni cvet po dva, tudi po tri tedne terpi.

§. 16. Od tertne vezi.

Okoli svetega Jakopa pride grozdje v moko, to se reče: jagode se začnejo mečati, in so odzunaj s mrenoj obdane, kakor da bi jih nadahnil. Tudi v tem času pusti jih pri miru, zakaj ako se jagod le dotakneš, jim mreno obrišeš, in jagode začno bolehati in se sušiti. Če je enkrat grozdje mehko, se po šegi mnogih krajev tertam verhi porežejo, in tako preobilen sok v moč terte in grozdja nazaj stopi; in taki verhi se zeleni v brodivno jamo zakopljejo, ako se v živalno pičo ali steljo ne porabijo.

Ker je list imeniten del terte, se tudi ne smě pred iz terte obrati, dokler ni grozd blizo dozorel. Le zadne dni préd tergatvoj se smě pěrje obrezati, da v sončnih žarkih grozd voden sok izpuhti, in da sok sladen bo. Kdor bi hotel pěrje iz terte populiti, ker še grozdje ni mehko, bi škodo delal, zakaj terta in grozd bota obzvenela in tako ne bota dozorila.

Kmalo potem, ko je nepotrében mlad les od terte odbran, se nove mladice na kole s vlačnoj slamoj privežejo, da jih věter in poznej teža grozdja ne polomi, če je mogoče že pred cvetom, drugače pa kmalo po cvetu.

Čez kaka dva tedna, ker rozge dorastejo, se drugič privežejo. Pri vezi se mora skerbno gledati, da grozdja h kolu ne privežeš, zaka j grozd mora prost viseti, da lahko raste, se širi in ne gnjije; tudi pěrje se nad grozdom ne smě privezati, ker je varh grozdja zoper točo, in mogočen uzrok, da terta iz zraka imeniten živež vleče, preobilnega pa po peresu izpuhti.

Locni se vežejo s bekovimi šibcami, in sicer ne po prek, temoč naprej, ali še bolj nazaj, da viseči grozdi do zemlje ne sežejo, in se tako preveč ne oblatijo. Pa tudi vse delo po vinogradih, ki se le od spodej proti zgor opravlja, se ložej stori in tudi veliko kolja se prihrani, ker se locen velikokrat lahko k zadnjemu ali sprednjemu tertnemu kolu priveže.

Plevel se v snopke veže, se večidel v rejo živali oberne, pa tudi u vinogradu na kolje obeša, da se suši. To je škodljivo, ker se mokrota po dežu v snopu zaderžava, in nja teža kole lomi, več pa še, ker to potrebno gorkoto od grozdja odvrača.

§. 17. Od tergatve.

Le zrelo grozdje da dobro, prijetno in obstoječe vino. Zrelo je pa grozdje, kadar o

prijetnem vremenu njegove petlice oblesenujejo, kadar ima grozdje slednega plemena po svoji lastnosti lep duh, in prijetno, ne vodeno sladkobo, in kadar se persti po njegovem soku, kakor po tičjem limu sprijemljejo. Bolj pa je pozneje, ko prezgodaj tergati, da se v lastno in cele okolice škodo in sramoto slabe vina ne pridelujejo, in vina slave ne zgubé.

Le grozd, ne pa petlja, da vino, toraj kdor imenitno vino dela, jagode obère, jih samih v prešo dene in jih le rahlo stisne. Vino, ki se po drugem predrobljenju s močnim prešanjem dobi, je slabej. Petlje stiskati in predrobljavati, da bi vino vrezno in bolj terpoče bilo, je prazna reč! Kdor veliko plemèn tert plodi, tudi dobro stori, če vsakega plemena grozdje posebej hrani, ker se poznej lahko v kleti skoz umno pridruženje pripravne měre sladkega in vreznega vina po svoji volji prijetno vino napravi.

Rudečino pridelati pa se izbere le popolnoma zrelo sivočerno grozdje; iz tega se tudi le zrele jagode odločijo, v kad denejo in zdruzgajo. Ta kad mora dva pokrova imeti, jeden, da kad pokrije, drugi, ki pa mora luknjast biti, da jagode in mehule dol derži, da černina skoz luknje verh jagod stopi, in ostane. Skoz oba pokrova pa še ena palica gre,

ki ima na koncu križ; s toj palicoj se vsak dan večkrat vse po sodu premeša; zakaj sok černih jagod ni čern, temoč vino le od mehul bojo dobi, in torej mora tako dolgo na njih stati, dokler je vino dosti černo. Ne škodje, ako osem dni, celó dva ali tri tedne vino na mehulah stoji in kisa, če se le pridno meša, in vino nad jagodami stoji, in če je vino, ktero se spodaj po pipi iz kadi dobi, dosti černo, se potegne iz kadi v sod, mehule in jagode pa se v stisko denejo, po tem predrobé in zopet, pa varno, ne preveč stistnejo, da vino grenkobe ne dobi.

Pri vsakem novem vinu pa, berž ko je kakih 12 ur v sodu, veče blato na dno stopi, torej se mora pretočiti v drug sod, da se zemljenega blata reši, preden kisati začne, drugač s blatom vred kisa, in večkrat tudi po blatu duh dobi.

Sod, v kterem vino kisa, ako je iz večega blata potegnjeno, se naj do verha ne napolni, da ne more metati. Na pilko se dene tersno pero iz kamničkom rahlo pokladano, in tako naj mlado vino v zapertem sodu kisa in svoje drože na dno verže. Tako ostane sladko in močno. Več pa ko izmeče, več moči izpuhti, in ostane kislo in brez moči.

Ko mlado vino izkisa in se malo očisti,

ga pale pretočiti morą, ter se ni treba bati, da bi oslabelo skoz veliko pretakovanje; zakaj v snažno deržanem vinu moč čudno raste.

Neki pravijo, da le drože vinu duh in moč ali alkohol dajajo; ali ta pravlica je prazna. Kedaj in kteri tekoči reči je blato kedaj prijeten duh in moč dalo?

Tako zdaj vino čez zimo ostane, ki ga zlo ogladi in zboljša, ako le klet na dveh krajih okna ima, da se zrak v nji čisti. Je zima odtekla, se v lepih jasnih dnevih svečana ali sušca vino, ako je že lepo čisto, tretjokrat pretoči, potem se drugo leto spet enkrat pretoči, dokler je to zavolj očistenja potrebno.

Kakor se rija po železu dela, ako zrak do nja pride, ravno tako se tudi na vinu rija ali kan dela, in zato mu je čedenje, ko vsaki reči, potrebno. Čedi ga tedaj vsak teden enkrat, zapolni sode, in zadeluj jih terdno, zakaj manj ko zraka k vinu pride, manj rije ali kana dela.

Klet za hranbo vina naj bo hladna, in sicer tako hladna, ko je zemlja v globočini jednega čevlja. Na nasprotnih stenah morajo okna biti, da se zrak čisti.

Kdor tako klet ima, in vino skerbno čedi, bo vino, tudi v krajih, kder pravijo, da se vino ne derži, zdravo imel, in ga brez škode

veliko let hranil. Res je, da neke sorte vina se prej postarajo in oslabé ko druge. To pride od mere alkohola, koliko ga vino ima, — od podnebja, v kterém grozd popolnoma dozori, al ne; — od plemena tert; — od snage vina, — in od kleti. Mi imamo poletne, jesenske in pozimske jabelke in hruške, in skušnja uči, da se le pozimski sad dolgo hraniti da; ona dalej uči, da ni pijača iz žlahnih jabelk ali hrušk bolja, ali naj bolj terpoča, temuč le iz vreznih in terdih jabelk in hrušk, ki za jed prijetne niso, se po Koroškem in Nemškem terpoča pijača dela; tako je s grozdjem. Ne iz grozdja, za jed posebno prijetnega, se bolje vina delajo, ampak le iz posebnih za vinorejo priporočenih, ki o pravem ćasu dozoré, in kterih sok alkohol ima, se po pametni vinoreji pridelek veliko zboljšati in terpoč narediti zamore.

Mlad vinorednik se naj vinoreje po bukvah in lastni skušnji, in tudi po drugih skerbnih vinograških oskerbnikih uči. Veliko kmetov se najde, ki dobro razumijo svoj vinograd obdelovati, in tudi prijetnéga, imenitnéga vina pridelovati, večidel po lastni skušnji; pa s besedoj povedati, zakaj se to ali uno delo ravno tako, in ne drugače stori, od kodi ta, ali una ujima pride, zakaj se ters smodi, ne rodi,

ali vino ne obstoji i. t. d. to ne more razločiti in drugim svetovati, in tako se zgodi, da njegova veliko let poterjena skušnja s njim umerje, in njegov sin tam začne, kder je oče začel, namesto, da bi po skušnji svojega očeta napredoval. Pazite tedaj pridni vinoredniki na nove skušnje, in na vse, kar kdo novega, koristnega najde, da ne zaostanemo s svojim umom in pridelkom za vinoredniki drugih dežèl, da svoje vina s časom sloveča v dalne kraje dražej prodamó, in si davke in druge potrebe ložej oskerbimo!

Zlate pravila.

1. *Kar je mleko mladim — je vino starim ljudém: po meri za potrebo pito zdravilo in mazilo, nezměrno vžito pa strup.*

2. *Pijanec zapije dnar, poštenje, čas, zdravje in izveličanje; on je sebi in svojim naj hujši tat.*

3. *Pijanec se preoberne, kadar se v jamo zverne.*

4. *Vinograd obdelovati Slovenci morajo znati; kdor delal prav ne bo, naj pije le vodó.*

VII. Zemljopis. *)

I. Spoznava sveta.

§. 1. Kadar se ptičice izgodnjajo, jih starka iz gnjezda po svetu pelja, iz veje na vejo, od loga do loga pred njimi ferfrá, jim kaže polje rumeno, na kojem tudi za nje zernje raste, jih pelja na zelene senožete, ktere svetle drage rosijo, in tudi jim piti ponujajo; sprejme svoje mladiče na visoke gore po leti, v rodovite doline na jesen; in kadar se jim zima približuje, se visoko pred njimi vzdigne in v ptuje, topleje kraje s njimi potuje. — Tako naj tudi človek svet spoznava, na kojem živi, pregleda svoje domače kraje, pa tudi pozvě, kdo za našimi gorami biva, kdo so naših sosedov sosedje, po kterem potu se k njim pride, kako se po drugih deželah godi, česa

*) Spisal častiti g. Jožef Drobnič.

se ljudje živé, kaj se pri njih dobrega, kaj slabega najde, jeli bolj srečno ali bornej živijo, ko mi? Vse to nas zemljopis uči, ki nam svet pokaže, kakov je.

§. 2. S v e t, delo božjih rok, se imenuje sploh n e b o s soncem, lunoj in zvezdami, in zemlja s vsimi stvarmi, ki so na njej. Brez števila veliko je svetov nad nami, kteri se na jasnem nebu svetijo; naj imenitnej je za nas zemlja, po koji hodimo, in se tudi svet posebej imenuje; njo je potreba pred vsimi dobro poznati, ki nas redi, in v kteri bo naše truplo počivalo.

§. 3. Ne zamoremo sicer sami vsih krajev sveta pohoditi, ne vsih dežel pregledati; pa veliko učenih možev je zemljo od vsih strani obhodilo in prebrodilo, kteri so njo popisali in čedno poobrazili. Po njih popisih in narisih, kteri se z e m l j o v i d i imenujejo, prav lahko zvemo in tudi v podobah vidimo, kako je lice zemlje v tistih krajih, kamor sami ne pridemo.

§. 4. Zemlja je čudno velika k r o g l a (oblo ali klopko) na dveh koncih bolj plošnjata. P r e m e r n i c a cele zemlje je 1719 milj, k r o ž n i c a 5400 milj, p o v e r h n i c a pa znese nad 9 milionov štirjaških — in t e l e s n i c a zemlje čez 2600 milionov kubiških milj. Da je zemlja okrogla, naj se nam ravno ne zdi,

nam priča svetloba, ktera v jutru če dalje vekša vstaja, na večer pa ravno tako po malem zahaja. Pričajo nam ravno to popotniki, koji so zemljo obhodili, kar vsakdo lahko vidi, ki po velikej ravnini gre, ter mu dalni stolpi in drevesa kakor rastejo, bližej ko jim dohaja. Velike gorovine in globočine zginejo na veliki kroglini zemlje, kakor vitrice na klopčiču ali pa pesek na krogli (kugli).

§. 5. Svetlobo in toploto zemlja od sonca dobiva, in se v 24 urah kakor kolo okoli svoje osi, krog sebe jedenkrat proti soncu zasuče, kar dan in noč stori. Po tem vsakdanjem sukanju zemlje se nam zdi, kakor bi sonce vstajalo in zahajalo, pa svetló nebo se krog nas vertelo. Nam je kakor bi se naglo vozili, in gledali, kako vse stvari memo hité, pa le mi letimo.

§. 6. Zemlja pa tudi v 365 dneh in 6 urah ali v jednem letu jedenkrat okoli sonca pride, in nam 4 letne čase naredi. Ostalih 6 ur znese v 4 letih 1 dan; zato prestopno leto 366 dni ima. Pot zemlje krog sonca gre ravno po pasu dvanajsterih nebeških znaminj, in vidi se nam, kakor bi sonce jedenkrat v letu memo celega nebesa okoli prišlo. Bližej ko je soncu ktera stran zemlje, več gorkote

od sonca dobí, kakor naša stran po leti; dalej ko od sonca pride, hujšo zimo ima.

§. 7. **Os**, okoli ktere se zemlja v teku krog sonca obrača, neprenehoma proti severju stoji; po tem se sonce o poldne ne vidi vselej jednako visoko, noč in dan nistana vsakem kraju vsak čas jednako dolga, zatorej tudi raste toplota in mraz, ter nam prinese spomlad ali vigred, poletje, jesen in zimo Ima naša stran zimo, je v nasprotni strani zemlje po leti; je pri nas leto, imajo nasprotnostranci zimo.

§. 8. Po toploti zemlje, ktera je okrogla in proti soncu v jedno stran nagnjena, se vsa krogla zemlje na dve veliki polovici razdelí: v severno, na koji mi bivamo, in v južno, nam nasprotno; domišljena meja med njema je polovnica, ali zemlje sredni pas, ravnik ali ekvator, v kojem je sploh gorko vreme. Dva konca zemlje severni in južni sta sploh merzla, dva pasa med merzlima in med toplim sta srednje, zmĕrno topla. — Kako čudno in pa modro je vse to! Kdo je vse toliko modro stvaril? Kdo vse tako lepo ohrani in vlada? — Nebesa pripovedajo veličastvo božje, obnebje kaže dela njegovih rok. Dan priča dnevu in noč oznanuje noči tvojo slavo, o Bog. Po vsej zemlji se glasi, do kraja sveta se govori. Psalm. 18, 1. *

II. Suha zemlja.

§. 1. Naša zemlja nam je le po verhu znana; njena sredina večidel ljudem zakrita leží. Tri četerti zemlje voda pokriva, le jedna četert je suha ali kopna. Vsa kopna zemlja se v 5 velike dele sveta razdelí, ki se imenujejo: Azia, Afrika, Europa, Amerika in Australia. Azia, Afrika in Europa se imenujejo stari svet, koje so že stari poznali; Ameriki in Australii pravimo novi svet, koje so v novi dobi mornarji najdli. Suh svet obseže 2,424.000 □ milj, in scer Europa 168.000, Azia 883.000, Afrika 545.000, Amerika 668.000, in Australia 160.000 □ milj.

§. 2. Suha zemlja se imenuje celota ali terda zemlja, kder se u velikih kosih celina derži. Manjši kosi zemlje, s vodoj krog obdani, se imenujejo otoki, in polotoki, ako se na jednej strani terde zemlje deržé. Ozek kos zemlje, kteri med vodoj po obdveh stranih dva veča dela zemlje sklepa, je zemljiška ozkota (ožina). Pomorje, primorje ali breg se veli zemlja ob kraju morja ali vode. Zemlje ozka postàt, ktera v morje tiší, se imenuje zaglava, in če je gorata, ji je berdo ime.

§. 3. Lice suhe zemlje je mnogotero· Zemlja brez gorovín in globočín se zôve ravnina ali planjava. Nizke gorovine imenujemo homce (gerče, griče) in berda; višje pa hribe in gore, tudi planine. Veliko gorá ob enem se zove pogorje (pohorje), in tega naj nižej strani podgorje. Hribi, ki ogenj pljuvajo, so ognjeniki (vulkani) ali žarne gore; in snežniki ali ledniki, koje večen sneg ali led pokriva. Naj više gore so v Azii in v Ameriki.

§. 4. Nižave zemlje so prepadi; duplje so votline v pečovju, grape, tesni doli, in široke doline. Po njih so travniki ali senožeti, polja in velike poljane. So pa tudi puste zemlje ali puščave, polne peska in skalovja, suhe gore in ravnine brez vode in živeža, kakor se najdejo naj strašneje v Azii in v Afriki.

III. Voda in morje.

§. 1. Med peterimi deli suhe zemlje se razlega voda, ktero veliko krog vsih delov sveta imenujemo morje. Tudi morje razdelimo v 5 velike ali poglavitne morjá: 1. severno ledeno morje, 2. južno ledeno morje, 3. atlansko morje med Europoj in Amerikoj, 4. indiansko med Afrikoj in Australijoj

na južni strani Azie, 5. tiho ali veliko morje med Azijoj in Amerikoj krog australskih otokov. Manjši del morja je sredozemsko med Europoj, Azijoj in Afrikoj. Nam naj bližej je jadransko morje, ktero do Tersta sega.

§. 2. Kos morja, kteri se daleč v suho zemljo stega, se zove zalív; luka ali pristan je manjši, varn zaliv, kder barke pri pokoju lahko stojé. Ozko morje med dvema zemljama se pravi morska struga ali ožina (kanal).

§. 3. Po suhi zemlji najdemo vire ali izvirke vode, koji v potoke tečejo. Več potokov naliva reke, in reke u velikih vodah v morje tekó. Suhe strani za rekami se bregovi zovejo, desni ali levi breg, kakor bi ti stal, če bi se po vodi peljal. Suha se imenuje žlebinja ali struga, ktera je v deževju vode polna in dereča, v suši in po leti pa suha leží. Stoječa voda v sredi suhe zemlje, globoka in široka se imenuje jezero; mala se zove mlaka ali luža, in ribnik, kojega vodo lahko za ribe zapreš ali izpustíš.

§. 4. Morja (voda) je slana in grenka. Morje vsak dan 6 ur više priteka, in temu se reče pritók (plima) — in zopet 6 ur pada, in temu se pravi odtók (oseka) morja, sku-

pej pa b i b a. U večjih morjih voda semtertje preteka od sukanja zemlje in od raznih toplót. To se imenujejo t o k i morja. Taki so v atlánskem morju od Afrike proti Ameriki, in od undot opet proti Europi; v indianskem pa od Azie proti Afriki. Vetrovi in viharji morje nepokojijo in valove delajo. Na jadranskem morju se zove severn vihar, b u r j a (bora), južni pa š i r o k o. Nevarne, pa tudi veličastne so vožnje po morju; za to pregovor veli: Kdor moliti ne zna, naj se na morje podá.

IV. Obrazi in měra zemlje.

§. 1. Si podobo zemlje prav nazočiti, imamo obraze ali podobšine zemlje. Podoba cele zemlje na jedni krogli se imenuje z e m l j o k r o g l a (globus). P l a n o k r o g l e (planiglobi) se imenujete dve plati zemlje na dvoje vpodobljeni. Posamesni deli zemlje, dežele in deržave vpodobljene se zovejo z e m l j o v i d i (karte, mape) p. zemljovid austrianske carovine, kranjske vojvodine itd.

§. 2. Svet se razloči v š t i r i p o g l a v i t n e s t r a n i. Ako gledaš v kraj, kder sonce izhaja, imaš pred seboj j u t r o, i z h o d ali i z t o k — za herbtom v e č e r, z a h o d ali z a p a d — na desnici j u g ali p o l d n ě — na

levici pa polnoč ali sever. Kos zemlje, kojega ob enem vidimo, kakor bi bil s nebom obrobljen, se imenuje vidokrog ali obzorje.

§. 3. V presojo zemlje si je treba na zemlji in krog zemlje več čert ali pik misliti, ktere nam zemljo razdelé.

Taki so 1. zemeljna tečaja (poli), severni in južni tečaj ali os, krog ktere se zemlja vsak dan osuče. 2. Ravnik (ekvator) se imenuje krog okolj srede zemlje; on razdeli zemljo v séverno in južno polkroglo. 3. Soravniki (paraleli) obsegajo zemljo jednakoměrno od tečaja do tečaja, in so bližej tečajev manjši – bližej ravnika čedalje vekši. Kraji zemlje pod jednakim soravnikom imajo dan ali noč jednako dolgo.

§. 4. Kakor poprék — si mislimo tudi okrožne čerte (linie) navzdol in navzgor od jednega tečaja zemlje do drugega. Taki so 1. poldniki (meridiani), ki gredó okoli zemlje skoz obdva tečaja. Pervi poldnik se po navadi vzame skoz otok Fero v zahodu Afrike, in zemljo v izhodno in zahodno polkroglo razdvojí. Kraji pod jednim poldnikom imajo jednak čas poldné. 2. Sončnik (ekliptika), krog zemlje, kteri gre nekoliko pod-nekoliko nad ravnikom. Vidi se nam, kakor bi se sonce skoz leto po tem sončniku premikalo. 3. Po-

vratnika (tropika) sta dva kroga okoli zemlje na vsaki strani ravnika, kojih vsak na jednem kraju sončnika zadeva. Od severnega povratnika se sonce tri dni pred kresom zopet nižje poverne, in dan se krajša po kresu; od južnega začne o sv. Tomažu zopet višje iti in dan raste po božiču. 4. Tečajnika (polarnika) se zoveta dva kroga okoli zemlje bližej tečajev, severni in južni tečajnik, ktere tečaje sončnika zadevata.

§. 5. Daljava po zemlji se měri navadno na milje, ki pa niso povsod jednako dolge. Naša austrianska milja šteje 4000 nęmških ali dunajskih sežnjev, zemljopisna pa 3917. Planjave se měrijo po štirjaških (kvadratnih) miljah, pri kojih dolgost in širokost vsaka po jedni milji obseže.

Oral (joha) zemlje ima po 40 sežnjev dolgosti in 40 širokosti. Měra za tolstoto telés je kubiška milja, pri kateri je dolgost in širokost, visokost in globokost (debelost) vsaka jedno miljo.

§. 6. Krogi, koje si okoli zemlje mislimo, se po stopinjah (zobih) měrijo; vsak se sploh v 360 stopinj (gradov) razdeli. Na ravniku in na soravnikih se štejejo stopinje okoli zemlje od tistega kraja, kder jih pervi poldnik zadene, navadno proti izhodu. Na pol-

dnikih se pa štejejo stopinje od ravnika proti severju ali proti jugu do tečajev. Stopinje niso pri vsih krogih zemlje jednako dolge; jedna stopinja měri na ravniku 15 zemljopisnih milj.

§. 7. Kadar za zemljovid primeš, imaš na desni izhod, na levi zahod, zgorej sever, spodej pa jug. Po poldnikih najdemo zemljopisno d o l g o t o, ktera nam kaže, v kojem pasu kraj od izhoda proti zahodu leži. Soravniki nam kažejo lego kraja med séverjem in jugom, ktera se zemljopisna š i r o k o t a zove. Vse to se ložej na zemljovidu pokaže, ko dopově.

§. 8. Zemljovidi so po večjem ali manjšem merilu narejeni; torej na njih jedna milja več ali manj prostora obseže. V to se měrilo na zemljovidu večidel naznamna. Soravniki in poldniki se na zemljovidih bolj na gosto ali bolj na redko načertajo, pri večem merilu na vsaki stopinji, pri manjšem na vsaki drugi, peti; pri zemljokroglah pa clo na deseti stopinji. Po tej razlagi se zemljovidi lahko razumé.

V. Zrak, podnebje ali pojás.

§. 1. Zemljo krog in krog obdaja tenka, lahka in tekoča stvar, kojo z r a k (poveter, luft) imenujemo. Zrak je previdljiva, raztegljiva

stvar, kojo lahko občutimo, in v daljavi vidimo, kakor bi pruna (plava) bila. Nižej zemlje — gostejši je zrak, višej nad zemljoj tanjši je, in le nekoliko milj nad zemljo sega. Zrak je sapa živlenja ljudem, živalim in tudi rastlinam. V zraku se zbérajo megle in oblaki, iz kojih dež, sneg in toča na zemljo pada, v njem se blisk in grom nareja, pa tudi veliko drugih svetlih prikázenj, p. zarja itd.

§. 2. Zrak nikdar prav pokoja nima, kajti ga nekoliko sukanje zemlje goni, nekaj pa razna měra toplote premika. Močno tekoč zrak zovemo veter, ki se po strani sveta, iz koje vleče, imenuje merzel sever, jug topel, suh krivec, ogeršek ali izhodnik, in moker zahodnik. V pušavah Afrike in Azie piha včasih toliko strupen veter, da človeka in živino na priči umorí.

§. 3. Pojás ali podnebje ni po vsih krajih zemlje jednakih lastnost; toplota in merzlota, suhota in mokrota je razna. Kolikor bližej ravnika kraj leži, toliko je topleji; kolikor bližej pa tečaju, za toliko je merzleji. Primorski kraji imajo sploh bolj změrno toploto in merzloto; na visokih hribih je večen sneg in led. Bližej vode ko je kraj, sploh je bolj moker, za toliko pa je bolj suh, za kolikor je bolj v sredi terde zemlje.

§. 4. Med povratnikoma je topel pas zemlje, kder imajo noč in dan skoz celo leto večidel jednako dolgo, in prav za prav le dvaletna časa, dolgo, suho poletje, kratko pa mokro zimo s dolgim deževjem. Med povratnikom in tečajnikom na severni in južni strani zemlje sta sredno ali změrno topla pasa zemlje, kakor pri nas, kder imamo po leti dneve daljše, noči krajše; po zimi pa noči daljše in dneve krajše. Merzla pasa zemlje pa sta nad sévernim in pod južnim tečavnikom, v kojem so po leti celo dolgi dnevi, pa kratke noči; po zimi celo dolge noči in le malo dneva, tako da je včasih neprenehoma temno, včasih neprenehoma svetlo. — Pač imamo pri nas naj bolj zdrave in srečne kraje, kder se štirje letni časi priměrno versté.

§. 5. Po razni toploti in vremenu ima vsak pas zemlje svoje domače rastline in živali. Topli kraji so za rastline sploh bolj rodovitni od merzlih. Po merzlih krajih raste posebno mah, živí lós in severni jelen. V změrno toplih krajih rastejo žita, vinska terta, in navadno sadno drevje, prebiva domača živina. V toplih krajih rastejo palme in dišave, živijo kamele, sloni, levi in risi. Le človeka najdemo po vsih krajih zemlje, kajti je on vsih stvari gospodar.

VI. Ljudje in narodi zemlje.

§. 1. Ako sta ravno v začetku le dva človeka stvarjena bila, se je vendar število ljudi sčasoma toliko pomnožilo, da jih zdaj po vsej zemlji 1000 milionov živí, kojih se šteje na Europo 250, na Azio 500, na Afriko 120, na Ameriko 50 milionov, na Australio pa 2 miliona in pol. Prebivavci zemlje se ločijo po barvi, po jeziku, po věrozakonu in po omiki.

§. 2. Petero rodov ljudi se razloči po svoji barvi, podobi in postavi, koje so se jim po raznosti podnebja ali toplote vtisnile. 1. Bel, kaukaški rod, ki prebiva v Europi, v spredni in južni Azii, pa tudi sedaj v Ameriki po naseljencih. Njih postava je lepa, primerna. 2. Rumen, mongolski rod v srednji in izhodni Azii, ki ima potlačeno glavo in postavo. 3. Rujav, malajški rod na južnih bregovih in otocih Azie in v Australii, s krepkoj postavoj. 4. Čern, zamorski rod v Afriki, ki ima stisnjeno glavo, izbuhnjene lica in usta. 5. Bakrenorudeč, amerikanski rod v Ameriki, večidel slabotne postave.

§. 3. Po jeziku se ljudje ločijo v

razne narode. Štejemo že nad 800 raznih jezikov po svetu s mnogimi podnarečji. V starih časih so bili poglavitni jeziki trije: hebrejski ali judovski, gerški in latinski. V novih časih so v Europi naj imenitneji romanski, po latinskem napravljeni p. laški, francozki itd., nemški in pa slovanski. V Azii in v Afriki je arabski — v južni in v izhodni Azii pa indianski in kitajski jezik.

§. 4. Po věrozakonu se ljudje tudi razločijo. V starih časih so bili Izraelci, ki so molili jedino-pravega Boga, in pa malikovavci ali ajdje, kteri so množino krivih bogov (malikov) imeli. Po Kristusu je zasvetila keršanska věra po svetu, koja se prava le v katolški cerkvi ohranuje, ktere so se pa ločili nesjedinjeni Gerki (razkolniki) in Lutrani ali protestanti. Razun keršanske věre se najde po svetu muhamedanska ali turska věra. Veliko narodov je še zdaj malikovavcov, ki ne poznajo pravega Boga, pa tudi takih nevěrnikov, ki ga spoznati nočejo.

§. 5. Razno so ljudje po svetu omikani ali izobraženi. Bili so svoje dni naj bolj prebrisane glave Gerki in Rimljani; zdaj Europejci in pa Amerikani, kteri so se v nov svet preselili, naj več slové. V Afriki, v Ameriki se najde veliko še divjih narodov, katerih

nevsmileni kupci veliko jezerov po Afriki polové, in prav po živinski v Ameriko poprodajo. Omikani ljudje se živijo iz svojega polja, vinogradov, obertnije in tergovstva ali kupčije; pastirske ljudstva se redijo od svojih čed, divjaki pa s lovom in riblenjem, pa sadjem. Mesta, tergi, vasi in selja so prebivališča omikanih ljudi; na pol omikani narodi prebivajo v šotorih ali utah, divjaki pa v berlogih.

§. 6. Zemlja se loči po svojih narodih in mejah v dežele; več dežel, koje se skupej deržijo po jednakih postavah in vladárstvu, se kliče deržava. Tako je Kranjska dežela del austrianske deržave. Ljudstva in dežele, koje vlada sam jeden viši oblastnik, se zovejo carevine, ako imajo cesarja, kraljevine, ktere imajo kralja, vojvodine, koje imajo vojvoda poglavarja samooblastnika. Taka je austrianska carevina ali cesarstvo; Česka kraljevina, Štajerska vojvodina itd. Ljudovlade (republike) se zovejo deržave, v kojih več ljudí skupej gospodari s naj višjoj oblastjoj p. Švajcarsko.

§. 7. Vsaka veča deržava se razdeli v svoje pokrajine, pokrajine na okrožja, okrožja na okraje, in okraji na županije. Ovi razdelki deržave imajo v raznih deržavah tudi razne imena. Naj imenitnejše mesto der-

žave je glavno prestolno mesto, v kojem deržavni poglavar prebiva; naj imenitnejše mesto v deželi se zove glavno; mesto z zidovjem, s jarki in osipi zavarovano je tverdjava, terdnjava ali tabor.

§. 8. Vlade ali oblastnije skerbé za mir, lep red in za pravico po deržavi, varjejo deržavljanom življenje in premoženje po svojih vradnijah, branijo znotrajnih in vunajnih sovražnikov po svojih vojšakih, ter vzajemne potrebne naprave podperajo. Podložniki, deržavljani so jim dolžni poštovanje, pokoršino in dacjo, dajati cesarju, kar je cesarjevega, pa tudi Bogu, kar je božjega. Božja modrost je od početka tako naredila, da ljudje brez gosposke srečni biti nepremorejo. Kdor se torej gosposki zoperstavi, se Bogu zoperstavi.

Posebni zemljopis starega sveta.

VII. Azia.

§. 1. Stari so le tri dele sveta poznali, Azio, Afriko in pa Europo, pa še tih delov sveta jim je veliko krajev neznanih bilo. Azia je tako rekoč zibela človeškega rodu in tudi naše svete věre. Azia je 800.000 □ milj velika, v koji le okolj 500 milionov ljudi prebiva.

Sloveli so svoje dni po Azii učeni, modrì ljudje, cveteli so lepi kraji in imenitni rodovi; kar so pa pravo věro zapustili, sveti kat. cerkvi odpadli, jih veliko sto let žalostna tema nevednosti in vbožtva zakriva. Naj imenitnejše dežele starega sveta v Azii ob sredozemskem morju so

§. 2. Palestina ali obljubljena dežela, ktera se tudi Kanaan ali Judovska dežela imenuje. Kristiani jej pravimo: sveta dežela, v kteri je Kristus živel, učil, terpel in umerl. V zahodu se Palestina sredozemnega morja dotika, v izhodu ji je Arabia soseda, proti jugu pušava in Egipt. Na severju ima za Sirioj veliko goro Libanon, veličasten snežnik, kojega glavo zima pokriva, kteri na ramah spomlad nosi, v svojem naročju bogato jesen ima, in mu vroče poletje v znožju počiva. Na gori Libanon rastejo imenitne drevesa cedri, kojih nekoliko je po 40 čevljev širokih in za kralja Salomòna starih. Njegov tovarš je Antilibanon, na kterem reka Jordan izvira, skoz jezero Genezaret (Galilejsko morje) teče, in se v mertvo morje izliva.

§. 3. Po Galilejskem morju so apostoli ribili, in so bili večidel krog morja doma; na njem je vsmileni Jezus učil, v tistih okrajinah čudeže delal, in je v primorskem mestu

Kaparnaum navadno prebival. Vsa okolica je živa in rodovita; zelene planine in bogati doli njo obdajajo. Mertvo morje na kraju leži, na kojem je pet pregrešnih mest Sodoma, Gomora itd. stalo. V njem ni žive stvari; njegova voda je gorjupa in slana, njegove okrajine so mertve puščave.

§. 4. Druga rodovita gora obljubljene dežele je Karmel, pravi božji vert ali ograd. Leži na južno-večerni strani Libana blizo morja, ima v pečovju veliko suhih berlogov, v kojih so svoje dni preroki in pušavniki prebivali. Za Karmelom teče potok Kison po čednej ravnini Jecrael, ki na hribu Tabor izvira in se v sredozemsko morje izliva. V južnej strani ležé gore Juda, kteri soseda je Oljska gora na izhodni strani Jeruzalema, svoje dni vsa polna oljk, kterih se zdaj malo kaj najde. Za Jordanom so puščave, v kojih je sv. Janez kerstitelj kerstil, in se Jezus postil. Proti izhodu gora Nebo v puščavi stoji, na koji je Mojzes umerl.

§. 5. Obljubljena dežela je bila naj poprej razdelena med 12 Izraelovih rodov, po tem v Judovsko in Izraelsko kraljestvo, kterih pervo je dva — drugo pa 10 rodov obseglo; ob času Jezusovem se je razdelila v Judeo, Samario in Galileo in Pereo. Vladali so Izra-

elsko ljudstvo spervič sodniki, po tem kralji, poslednič pa rimski deželski poglavarji, kterih jeden je bil Ponciuz Pilatuš, pod kojim je bil Kristus križan.

§. 6. Naj imenitneje mesta so bile v Judei Jeruzalem, lepo in veliko kraljevo mesto, sedež prave věre in službe božje pred Kristusom, je imelo slovit tempel kralja Salomona in nad 200.000 stanovnikov. Staro mesto Jeruzalem je razsuto, novo mesto krog Golgate ali Kalvarie stojí, na koji je imenitna cerkva božjega groba na ravno tem mestu, kder je bil Kristus križan, pokopan in je od mertvih vstal. Proti jugu leží kake dve uri hoda mestice Betlehem, ki ima lepo cerkvo nad hlevom rojstva Jezusovega. Zunej Betlehema so planjave, po kojih je David pastirčeval, in kraj, kder so pastirci veselo angelsko petje čuli: „Slava Bogu po višavah in mir na zemlji ljudem.“ Hebron, Cezarea, Jope so stare mesta. Bližej Jordana je mesto Jeriho bilo. V Samarii so bile mesta Samaria, Sihem med gorama Ebal in Garicim, itd.; v Galilei Nacaret, Kana, Kaparnaum, Naim, Betsaida itd.

§. 7. Bila je svoje dni obljubljena dežela tako rodovita, da se je po pregovoru mleka in sterdi (medu) cedila, Polna je bila žita in

vina, žlahnega sadja, vsa živa govedine in drobníc nad 5 milionov ljudi je v tej srečni deželi dobro živelo, dokler njo je Bog blagoslovil. Zdaj pak je zemlja pusta in prebivavcov malo, mesta so zarašene groblje kamenja. Kmetič strahoma svoje polje obdeluje, puško na rami, meč za pasom za oralom gre, kojega suh osel in pa medla krava vprežena vlečeta. Na pol zrelo zernje požanje in se s njim v berloge poskrije v strahih pred divjimi Arabljani, kteri v tistih krajih plenijo, v kojih je malo pravice, malo brambe, kder Turčini gospodarijo.

§. 8. Na severnih krajih Palestine so bile dežele Fenicia, in nje imenitna teržna mesta Sidon in Tir; Siria in nje stara mesta Damask in Antiohia. Mala Azia je velik polotok med srednjim egejskim in čer-nim morjem. Imenitne dežele so bile Troada, (Mizia, Galacia, Paflagonia, Bitinia, Lidia, Cilicia, Karia, Jonia, Licia, Pamfilia, Kapadocia, Pont). Znane mesta v tih krajih so Smirna, Efez, Milet, Kolose, Tars, Nikomedia, Nicea, in pa bližna otoka Ciper in Rod.

§. 9. Druge slovesne dežele v Azii so po rekah Eufratu in Tigru, 1. Babilonia, in nje južni del Kaldea. Tukaj je stalo veliko staro mesto Babilon, Seleucia in Ktezifon. 2. Asiria na sèverni strani Babilonie unkraj

Tigra, s velikim mestom Ninive. 3. Mezopotamia med Eufratom in Tigrom, v koji so bile mesta Haran, Edesa, itd. 4. Armenia v sévernem kraju na izviru Eufrata in Tigra. V tej deželi je imenitna gora Ararat. 5. Dalje v jugu so bile deželi Media, na izhodni strani Asirie, poleg kaspiškega morja, in mesta Ekbatana, Rages itd. 6. Arabia, v jutrovem od Palestine, v koji sta mesta Turkom imenitna Meka in Medina. V puščavi stojí sveta gora Sinaj. Vse te dežele so zdaj Turkom v oblasti.

§. 10. V séverju Azie leži 1. velika Sibiria, merzla, nerodovita dežela rusovske carevine. Znane mesta so Tobolsk, Orenburg, Astrahan itd. Med kaspiškim in černim morjem za goroj Kaukaz sta v prijetnem, toplem kraju Tiflis in Erivan. 2. Kina ali Kitajska carevina v sredini Azie, naj vekše cesarstvo na svetu, obseže 61.000 □ milj in ima 300 milionov prebivavcov. Kitajskemu caru so tudi podložne dežele Korea, Mongolaia in del Tartarie. Imenitne, velike mesta so Peking, Nanking, Kanton itd. Kitajci so delavni, znajdeni ljudje, pa polni krivih věr in napuha. 3. Japan, deržava veliko otokov v izhodu. Japanci so Kitajcom močno podobni. 4. India izhodna (Ostindia) v južnih krajih Azie, velika, lepa in bogata deržava, An-

glezov lastina. Velike mesta so Kalkuťa, Madras, Sumatra in Bombaj. V izhodni Indii imajo tudi Portugalci, Francozi, Spanjoli in Holandci svoje lastine. 5. Perzia, katera se razdeli v dežele Iran, Afganistan in Beludšistan, ima znane mesta Tauris, Teheran, Ispahan, Kabul itd.

§. 11. Prebivavci Aziaški so mnogoverstnih narodov, jezikov in věr. Turki, Arabljani, Perziani, Indiani, Kitajci itd. Tudi pastirske ljudstva najdemo, p. Kalmuke, Mongolce, Tonguze, itd., pa tudi Europejcov veliko po kupčijah v Azii živí. Séverni kraji so merzli in pusti, sredni visoke Azie imajo vroče poletje in merzlo zimo. Južni kraji imajo vroče, v pomorjih mokro podnebje. V sévernih krajih Azie so medvedi, sobolji (njusli) doma, ki dajo dobre kožuhe; v toplih krajih živijo sloni, oroslani, velbljudi, krokodili (ostrovidi), boe ali velikanske kače, in druge strašne zverine. Azia ima velike puščave, v kojih tolovajski narodi prebivajo. Popotniki hodijo v dobro oroženih družbah, ktere se karavane zovejo.

VIII. Afrika.

§. 1. Afrika se derži Azie na jugu pri zemljotesnu Suec, rudeče morje njo Arabie loči, po drugih stranih pa druge velike morja obdajajo. Le tretji del Afrike poznamo, vsi no-

trajni kraji so nam še neznani. Vročina je silna, puščave naj vekše in strašne; naj lepša živina in rastline, pa tudi naj grozovitneje zverine so v Afriki doma, kakor oroslani, nosorogi, krokodili, sloni, noji in velikanske kače. Naj žlahneje žito in sadje po Afriki raste, p. pšenica, ječmen, smokve, pavčki, klinci itd. Posebno je pamuk (paumbola) v tistih krajih doma.

§. 2. Naj imenitnejše deržave so: 1. Egipt, stara, bogata žitnica, ktero reka Nil gnoji. Imenitna mesta sta Kairo in Alesandria. 2. Nubia, Abisinia in Sudan so dežele za jugom, in poslednо znano mesto na vtoku belega in sinjega Nila je Kartum, selo katoliškega misiona za sredno Afriko. 3. Tunis in Tripolis, dve roparske deržave za sredozemskim morjem. 4. Algeria sedaj Francozom v oblasti, v koji so svoje dni imenitne mesta Kartago, Konstantine, Hipo itd. stale. Sveta věra se po Francozkih misionarih v tih krajih opet lepo oživlja. 5. Carevina Fec in Maroko blizo Španie. 6. Zamorske deželi Senegambia in Gvinea, v kojih mnogoteri Europejci svoje lastine imajo. 7. V znožju Afrike je Kapland, Anglezov posestvo. 8. V izhodnih pokrajinah so dežele Mocambik, Canguebar in velik otok Madagaskar. 9. Po sredi Afrike

se razlega nezmĕrna neznana puščava Zahara.

§. 3. Prebivavci po Afriki so otroci nesrečnega Kama, kojega je očak Noe preklél. So černe kože, kodrastih las, in imajo napete, rudeče ustnice. Večidel zamorcov je še divjih ajdov, kojih nevsmileni Turki vsako leto veliko tisuč polové, Europejci pokupijo, in naj več v Ameriko sužne poprodajo. Tako se vbožcom godi, kojim luč svete katoliške vere ne sveti.

IX. Europa *).

§. 1. Europa naj manji, pa zastran svojih izobraženih prebivavcov naj imenitniši del naše zemlje, je polotok, kojega na séverni strani ledeno, na zahodni atlantičko, in na južni sredozemno morje pere. Samo izhodna stran se derži Azie, od koje jo uralsko pogorje, černo in gerčko morje loči.

§. 2. Naj više pogorja v Europi so: 1. Planine, katerih steblo na Švajcarskem stoji, od kodar se njih razsohe po Talianskem, Fran-

*) Zemljovid Europe na ilirski jezik predĕlan se dobi u Beču u Leopoldovem varošu br. 237 u zadovnom stanju.

cozkem, Tirolskem, Štajarskem, Kranjskem in Koroškem kakor velikanske brazde visoko proti nebu vzdigujejo. 2. Pirenejsko pogorje med Španjolskim in Francozkim. 3. Tatransko ali karpatsko pogorje med Ogerskim in Galicioj. 4. Kielnsko pogorje na Švedskem in Norveškem 5. Apeninsko pogorje, ktero po sredi Italie sega. Vezuv in Etna na Talianskem, Hekla na otoku Island so ognjeniki (ognjevite gore).

§. 3. Naj veče reke v Europi ste Volga in Donava. Volga izvira v séverni Rusii in teče proti jugu, kder se v hvalinsko morje izteka. Donava izvira v Germanii (na nemškem), teče proti izhodu skoz našo cesarevino, ter se v černo morje izteka. Druge imenitne reke so: Rin, Laba, Visla, Drava Sava itd.

Podnebje europejsko se šteje za srednje, toplo, vendar je na séverni strani Europe merzlo, na južni pa gorko, in sploh zdravo.

§. 4. Europejci, katerih je do 250 milionov, so večidel kristiani, samo na Turskem gospoduje muhamedanska věra. Laponci na naj višjem séverju so ajdi. Židovi ali Judi so po celem svetu razškropljeni.

Glavni jeziki, koji se v Europi govoré so: 1. Romanski (polatinčen), 2. Slav-

janski, 3. Germanski ali nemški. Rodovi romanskega jezika so: Taliani, Francozi, Španjoli, Portugalci in Vlahi. Rodovi slavjanskega jezìka so razdeleni na petere glavne narečja, namreč: *a.* na ilirsko (pod ktero se Slovenci, Horvati, Slavonci, Dalmatinci, Černogorci, in na Turskem Hercegovci, Bosnjaki, Serbi in Bulgari štejejo); *b.* na rusko, *c.* na rutensko, *d.* na česko, *e.* na polsko. Germanski rodovi sa: Nemci, Anglezi, Holandezi, Danci in Švedi. Razun teh jezikov se v Europi tudi manj obsežno govoré: mažarski, novogerčki, turski, finski in laponski jezik. Dve tretjini Europe zaležejo slovanski rodovi, jedno tretjino posedajo romanski, germanski in drugi rodovi.

Europejske deržave.

§. 5. Europa obseže štiri cesarovine; one so: *a.* Austria, od koje hočemo posebej govoriti.

b. Rusia s prestolnim mestom Petrograd, v katerem je do 470.000 prebivavcov. Druge znane mesta so: Moskva, Smolensk, Odesa itd. Rusia obseže 9ti del suhe zemlje, sega po sévernih in izhodnih straneh Europe, po severni Azii

in Ameriki, je bogata na srebru in zlatu; v južnih krajih ima toliko žita in vina, da ga prodaja. Ima nad $62^{1}/_{2}$ milionov prebivavcov, kteri so večidel nezjedinjeni staroverci (razkolniki). Rusii združeno je tudi Poljsko, s glavnim mestom Varšova. Poljska zemlja je ravna in rodovita, pa ima mnogo šum (host) in terdo zimo.

c. Francozka v zahodu Europe, velika imenitna deržava, ki nad 36 milionov prebivavcov, in Pariz glavno mesto ima, v katerem čez 1 milion ljudi prebiva. Druge znane mesta so: Lion, Strasborg, Toulon, Marseil, Nantes itd. Francozko tudi v Afriki, Azii, Ameriki in Australii svoje lastine ima. Francozke vina so posebno imenitne. Francozi so večidel katoličani, nagli, pa dobrega serca.

d. Turčia, v koji je Carigrad prestolno mesto, ki do 590.000 stanovnikov šteje. Tursko ima v Europi lepe, rodovite dežele: Bosno, Hercegovino, Albanio, Macedonio, Bulgarsko, Tracio (kakor so se te dežele svoje dni zvale) itd. Zemlja je plodna, podnebje toplo, ali prebivavci so večidel v turski oblasti, vbogi in brez omike. Večidel je kristianov razkolnikov; manjši muhamedanov. Kuga po Turčii pogosto morí; za to imamo vedno stražo na turski meji.

Razun teh cesarevin je v Europi še 15 kraljevin, 3 ljudovlade, 7 velikih vojvodovin, 1 duhovska deržava, 1 izborna knežija in še več manjih kneževin, in grofovin po nemški in po talianski zemlji.

§. 6. Kraljevine europejske so: Bavaria s prestolnim mestom Monakov (München). Druge imenitne mesta se: Augsburg, Ulm, Pasovo itd. Virtenberg, s glavnim mestom Stutgard. Hanover s prestolnim mestom jednakega imena. Saska (Sachsen) ima glavno prestolno mesto Draždanj (Dresden). Drugo znano je Lipsko (Leipzig). Prusia, v koji je Berolin prestolno mesto. Prusia ima svoje lepe dežele za Rinom, v kojih so imenitne mesta Keln, Minster, Ahen itd. V Pruski Šlezii je glavno mesto Vratislava. Belgia; Brüsel ji je glavno mesto. Holand, Hag je v njej prestolno mesto. Velika Britania (Angležka) ima London prestolno mesto, v kojem 2 miliona ljudi prebiva. Združene Angležkemu kraljestvu ste Škotška in Irska dežela, pa tudi veliko dežel v Azii, Afriki, Ameriki in Australii. Anglezi so bogati tergovci, posebno na morju mogočni, večidel ne katoliške vêre. Veliko je tudi med njimi katoličanov posebno Ircov, kteri veliko vbožtva terpé. Dania ima Kodanj (Kopenhagen) za prestolno mesto.

Švedska kraljevina s Norvegom, nje kralj stoluje v Stokholmu. Ta kraljevina je v séverju Europe zlo merzla in nerodovita; naj bolji živež so ribe. Portugalia v južnozahodni strani Europe; rodovita, pa malo obdelana kraljevina. Prestolno mesto Lizabon je v letu 1755 grozoviten potres razrušil in nad 24.000 ljudi zasúl. Imenitno teržko mesto je Oporto. Španijolia s prestolnim mestom Madrid. Imenitne mesta so: Sevila, Kadiks, Barcelona, Saragoza itd. Topla dežela imenitne španske ovce redi.

Sardinia; sardinski kralj stoluje v Turinu. Genua je imenitno, primorsko teržko mesto.

Obdvojna Sicilia, kraljevski prestol je v lepem mestu Napoli, od kojega se celo kraljestvo Napolitansko zove. Blizo mesta je ognjenik Vesuv, na otoku Sicilia pa Etna in imenitno mesto Palermo. Gerčka kraljevina ima Atino za prestolno mesto, v južnem znožju Europe, kder so bile svoje dni mesta Korint itd. Papežka deržava v sredi Talianskega. Rim je glavno prestolno mesto celega katoličanstva. Imenitne mesta so Bologna, Jakin, Maria Loreto itd. Druge manjše deržave talianske so: Toškana, velika vojvodina, poglavitno mesto Florenc,

in teržno mesto **Livorno**. **Parma**, **Piacenca**, **Modena**. Severno Laško je Austriansko. Laške dežele so tople, lepe in rodovite. Taliani ali Lahi so sploh katoličani.

§. 7. **Švajcarska**, je ljudovlada med nemškoj, talianskoj in francozkoj deržavoj. Znane mesta so Genevra, Bern, Cirh, Freiburg, Lucern itd. Gore so visoke, večno s snegom krite, doline pa rodovite. Švajcarji se večidel živine redé, in dober sir delajo.

§. 8. Mnogo je še vojvodín in knezín posebno na nemškem, p. velika vojvodina Badanska; pa imenitnega mesta **Hamburg** pozabiti ne smemo, ktero samo svoje na sévernem morju veliko tergovino na vse kraje sveta po morju ima.

X. Austriansko cesarstvo *).

§. 1. Austriansko cesarstvo, ktero se tudi **Rakusko** imenuje, leži skoro v sredi Europe, ima za mejaše sasko in prusko kraljevino na severni strani, na izhodu rusko in tursko carevino; na jugu s turskoj carevinoj ja-

*) Zemljovid carovine Austrianske se kupi u Beču u Leopoldovu varošu br. 237 u zavodnom stanju

dransko morje in papežke deržave; v zahodu Sardinio, Švajcarsko in Bavario.

Austrianska cesarovina je sostavljena iz veliko večih in manjih pokrajin, v katerih do 36.098.000 prebivavcov raznega jezika in vēre živí, namreč: čez 15 milionov Slavjanov, 7 milionov Nemcov, 5 mil. Mažarjev, $2^1/_2$ mil. Vlahov, $4^1/_2$ mil. Talianov, $^3/_4$ mil židov, 50.000 ciganov.

Slovenske pokrajine.

§. 2. **Slovenci**, katerih je vkupno 1,143.367, prebivajo v austrianskem cesarstvu med Ponteboj, Terstom, Rekoj, Brežci, Varaždinom in Radgonoj, Muroj in Dravoj. Tā vkupni slovenski prostor s svojimi prebivavci ni v jednem timveč v področju šesterih kronovin, namreč: v **kranjski**, **koroški**, **štajarski**, **gorički**, **teržanski**, **istrianski**, in nekoliko v **horvatski** in **ogerski** kronovini.

Slovenci, rastlika velikanskega slovanskega stebla, ktero v Europi do 80 milionov svojih šteje, so krepke in gibke izrasti, hitrega in bistrega uma, vendar so v narodni izobraženosti za vsimi drugimi Slavjani zaostali. Naj več je naše zaostalosti krivo, da Slovenci od

drugih narodov gostokrat zaničevani, tudi sami sebe zaničujejo in se svojega naroda sramujejo. Po jeziku so si s svojimi južnimi sosedi Horvati v bližnji žlahti. Kar drugi rodovi na slovenskem rodu posebno hvalijo, je njegovo vojaštvo.

Ilirsko kraljestvo.

§. 3. Sedajno ilirsko kraljestvo, katero samo zemljopisni pomenek ima, obseže kranjsko in koroško vojvodino, goričko kneževino in Gradiško, Istrio in terstjansko krajino, koje se **Primorsko** zovejo. Celo kraljestvo ima 950.000 Slovencev, 240.000 Nemcev, 70.000 Talianov za svoje prebivavce. Mejaši tega kraljestva so: na zahodni strani lombardo-benečanska (talianska) kraljevina in tirolska kneževina. Na severni strani ga ločijo planine od Tirola in od Štajarja; na izhodni strani ima Štajer, na jugu horvatsko kraljevino in jadransko morje za mejaše.

a. Kranjska vojvodina.

§. 4. **Kranjska vojvodina** je na séverni strani s visokimi gorami ograjena, koje jo od **koroškega** in **benečanske** kraljevine ločijo. Naj višja verha na teh gorah sta **Triglav** in **Grintovec**. Veče ravnine

na Kranjskem so na séverni strani za Savoj do Zaloga, okolo Ljublj ane in pod Kamnikom. Na južni strani je med Savoj in Kerkoj tako imenovano kerško polje. Kranjsko se razloči v gorensko, dolensko in notrajnsko stran. Naj veča reka na Kranjskem je Sava, koja iz dveh strani Triglava v Bohinji in pod Korenom izvira. V njo se izteka Ljubljanica pod Zalogom, in Kerka pod kerškoj vasjoj. Imenitniše jezera so: Bohinjsko in Blešk o jezero na gorenskem, in Cirkniško na notrajnskem.

§. 5. Kranjska pokrajina ima 14 mest, 17 tergov, 3172 vasi in šteje do 458.541 prebivavcov, med kterimi je 20.000 Nemcov na Kočevskem, koji že sploh tudi slovensko znajo. Slovenci na Kranjskem so posebno prebrisane glave, dobri gospodarji, in živijo v poljodelstvu, rokodelstvu in tergovini. S čipkami (špicami), s slamniki, s pertenoj in volnenoj pletenijoj, s čem se gorenci posebno pečajo, je tu znatna tergovina. Tudi na čebelarstvo se tukaj veliko skerbi oberne. V ribniški krajini se veliko lesa na drobno blago izdela, s kterim Ribničani široko po svetu teržijo. Železa je na Kranjskem obilno; naj veče bogastvo je živo srebro, kterega je v Idrie jamah neizmerna zaloga.

§. 6. Imenitniše ceste so: 1. **Železna tir.** 2. **Velika Dunajskoterstjanska cesta.** 3. Cesta iz **Horvatskega** skoz Novomesto v Ljubljano, in skoz Kerško na Zidanmost. Po Savi se veliko blaga iz Banata in Horvatskega, tudi vina iz bizeljske strani po savskih ladjah do Zaloga spravlja. Za naprej bodo te ladje večidel pod Zidanim mostom na Štajarskem svoje pristaniše imele.

§. 7. **Imenitniše mesta so: Ljubljana** na obdveh bregih Ljubljanice, glavno mesto kranjske kronovine. Ljubljanski škof s bogoslovskim učiliščem, kronovinski namestnik, više kronovinsko sodništvo in okrožno poglavarstvo ima tukaj svoj sedež. Za izobraženje mladosti je tukaj veliko gimnazje (latinske šole). V škofovskem semenišču (hranilišu) vživa 20 vbogih, pa pridnih učencev iz zaklade knezoškofa popolno oskerbljenje. Frančiškani imajo tukaj svoj samostan (kloštar) in faro. Uršulinke podučevajo v svojem samostanu žensko mladino. Imenitniše poslopja so: škofovska cerkva, mestna svetovavnica (rotovž), kasino, koloseum in kolodvor na železni tiri. Tik mesta se vzdiguje na južni strani homec s velikim gradom, v kterem imajo hudodelci domače pokrajine svoje pokorišče. Jedno uro pod

Ljubljanoj je na Ljubljanici Z a l o g, tovorno pristaniše savskih ladij; tudi je tukaj železotirna postaja. Od Ljubljane severoizhodno je pod kamničkimi planinami K a m n i k, mestice, v kterem se prebivavci s usnjarskim, strojbarskim, kerznarskim in čipkarskim rokodelstvom jako pečajo. Z a g o r na levem bregu Save ima veliko železotvornico, steklarnico in obilno premoga. R a d e č e, teržič blizo Zidanega mosta, ima na Savi po vervi plaveč most.

§. 8. Na izvirku Ljubljanice je V e r h n i k a, lep in velik terg, v katerem je veliko tkalcov in velika tergovina s dervami. Severno od Ljubljane na levem bregu Save in med Kokroj je K r a j n, za Ljubljanoj na Kranjskem naj znatniše mesto, ktero ima močno obiskane teržne dneve. Mestjani imajo znatno tergovino s predivom, sitami, s platnom, železom in dežnimi strehami (marelami). Naj več sit se u velikej vasi B i t n u in v S t r a ž i š u naredi. Pod Ljubelom je T e r ž i č, velik in lep terg, v katerém se veliko usnja, volnatih nogovic, mezelana in gunjev za konje, bakrenega in železnega posodja in orodja napravi. Zahodno od Teržiča je čedno mestice R a d o l c a na Savi, katera tukaj obdva svoja izvirka sdruži. Mezelana (rašovne) se tukaj veliko pripravi. Za desnim izvirkom, to je, za bohinjskoj Savoj

*

se pride v krasno bohinjsko dolino do čudno lepega bleškega jezera, v katerem na sredi kamenitega otoka močno obiskana cerkva Matere božje stoji. Na potoku Zorica je Škofja Loka, mestice s kapucinskim in uršulinskim samostanom. Tukaj so znatni konjski somnji. Ločani se jako s prejoj in tkanjem pečajo. Zahodno od tod so Železniki, velika vas s mnogimi žeblarskimi kovačnicami.

§. 9. Pod Ljubljanoj na novomestjanski cesti je Višnjagora, mestice, v kojem mestlani veliko usnja in volnatih nogovic izdelujejo. Na jugu pod uskočkim pogorjem je na reki Kerki Novomesto s okrožnim poglavarstvom, sedež prošta in korarjev. Latinske šole oskerbljujejo Frančiškani. Niže na malem otoku Kerke je Kostajnovica, malo mestice, okolo katerega dobro vino raste. Za levim bregom Kerke do Kerškega mesteca za Savoj so naverstene prijazne vinske gorice, na kterih naj bolje vino na Kranjskem raste. Kerško mestice ima znatno brodovino na Savi. Med kerškim mestom in Kostajnovicoj do iztoka Kerke v Savo se razgrinja kerško polje, na katerem se veliko rimskih starin najde. V ribniški dolini je Ribnica, velik terg, skladiše drobne lesene robe, s kteroj Ribničani po svetu teržijo. Južno

od Ribnice je Kočevska krajina, v koji do 20.000 Nemcov prebiva, kteri svoj užitek v tergovini po svetu išejo, ker je njih zemlja ozimna in bregovita. Njih imenitniše mesto je Kočevje. Metlika je mestice za horvatskoj mejoj na Kopi.

§. 10. Južnožahodna stran kranjske pokrajine se Notrajnsko imenuje, in je v področju postojnskega okrožja. Tukaj je Postojna na bečko-terstjanski cesti, znaten terg s okrožnim poglavarstvom. Blizo terga je svetu znana, imenitna postojnska duplja, v kateri se vsako leto v binkoštnem ponedeljku velikolepno slavje obhaja. Ta duplja je polna raznoverstnih podób, katere same od sebe iz kapnega kamena izkipnejo. Potok Pivka, ki skoz to dupljo teče, pride pri Planini, ki je bogat terg, zopet na svetlo. Izhodno od Postojne je Cirknica, terg pri imenitnem cirkničkem jezeru, ktero se vsako spomlad posuší, da po njem žito sejejo, v jeseni pak se zopet s vodoj napolni. Nekoliko severnozahodno od Postojne je Ipavska dolina, naj prijazniši kraj na Kranjskem. V tej dolini, v koji črešnje kmalo po Jurjevem dozorijo, je Vipava (Lepava) lep terg, naj imenitniši osredek cele doline. Na séverni strani postojnskega okrožja je Idrijska

dolina, kder v globoki gnjači rudniško mesto Idria tiči. Tukaj so v celi Europi naj bogatejši rudniki živega srebra. Tukajšni prebivavci se s čipkanjem in tkanjem pertnine veliko pečajo.

b. Gorička kneževina.

§. 11. V tej kneževini je v silo lepi rodovitni dolini lepo mesto Gorica s okrožnim poglavarstvom in sedežem goriškega nadškofa. Tukaj je veliko gimnazje in občinska duhovšnica štirih škofijstva. Gorički sladkor, rozolje, usnje in majolkasto posodje so na široko v dobrem imenu. Zunaj mesta je na prijaznem homcu Frančiškanski samostan Kostanjevica. Na severni strani je slovit božji pot na syeti gori. Gradiška, stara mala terdjava, je pokorišče deržavnih hudodelcov na reki Soči. Divin, Bovec, Temin, Kanal so znatni kraji.

c. Terstjanska okrajina.

§. 12. V terstjanski okrajini je Terst pod Krasom na obrežju jadranskega morja mesto, v kterem do 80.000 prebivavcov živí. To mesto je skladiše vsakoverstnega blaga, katero po morju iz Azie, Afrike, južne Italie,

iz Amerike in drugih krajev tu sem pride, in se po celem cesarstvu večim tergovcom razpošilja. Terst je naj imenitniše tergovinsko mesto v celem cesarstvu. Tukaj je sedež poglavarstva terstjanske kronovine, in veliko drugih viših oblastij. Terstjanska škofija, s kteroj je Koperska sdružena, ima tukaj svojega škofa in duhovšnico. Veliko gimnazje in brodnarska učilnica sta tu naj imenitniša učilišča. Družtvo Lloyd ima tukaj 25 parobrodov. Zunaj Tersta na verhu Krasa je okolica Občina, od kodar popotniki naj pred veličastno morje zagledajo. V Proseku blizo Tersta raste imenitno prosečko vino.

d. Istria.

§. 13. Polotok, kteri se razlega za morjem med Terstom in Rekoj in nekoliko bližnih otokov, se šteje za Istrio. Tukaj je Kopar (Kapo d' Istria) glavno mesto na morskem bregu. Rovinjo, na morski čelugi zidano mesto, se peča s brodarstvom, ribolovstvom, s oljnoj in vinskoj tergovinoj. V sredini polotoka je Pazen, mestice s malim gimnazjem, katero Frančiškani oskerbljujejo. Poreč je sedež škofije. Pola primorsko staro mesto, ima imenitno ladjostajo (luko). Istrianskih otokov naj veča sta Kerk (Velja) sedež škofa,

in Cres (Kerso). Na Istrianskem (Primorskem) dobre vina rastejo, pa tudi olje in žlahno sadje.

e. Koroška vojvodina.

§. 14. Koroške vojvodine se sklene štajarska na izhodni in severni strani. Dalje ji je na severni strani solnograška, na zahodni tirolska, na jugu talianska in kranjska pokrajina mejašica. Koroško se tudi Gorotan imenuje, kajti je polno visokih gorà in večnih snežnikov. Ima do 318.308 stanovnikov. Njih jedna tretjina na južni strani so Slovenci; drugi so Nemci. Koroške ravnine so sila rodovitne, posebno pa obrodí labudska *) dolina mnogo lepega žita in sadja. Koroške gore so bogate zaloge železne in svinčene rude. Sadjoreja se na Koroškem jako obrajta, in njih grušovec se od vina malo razloči. Po nemški strani tudi lepo govedino in močne konje redé. Naj imenitneje blago za prodajo pa je železo in svinec. —

Veče ceste, ki se na Koroškem v Celovcu stikajo so: Dve cesti iz Štajarja od Bruka in od Maribora; iz Kranjskega čez Ljubelj; iz Talianskega, ktera se s Tirolskoj in Solnograškoj v Belaku sdruži. — Naj veča reka je Drava, po kteri

*) Lavantinska.

se na plavih veliko koroškega blaga na Štajarsko in Horvatsko splavlje. S njoj se stekajo L a v a, K e r k a, G l a n a in Z i l a. Naj veče jezero je V e r b s k o blizo Celovca.

§. 15. Imenitniše mesta so: C e l o v e c, glavno mesto koroške kronovine, kojo se s svojim lepim in visokim zvonikom mestne farne cerkve popotnikom od daleč naznani. To mesto ima široke, ravno naverstane, lepe ulice, in velik štirvoglat terg. Na sredi tega terga je umetno napravljen vodenjak, nad kojim strahovito velik kamnen pozoj čepi. Više oblasti za koroško pokrajino imajo tukaj svoj sedež. Tu je stolica kerškega škofa, duhovšnica za duhovne učence kerške in lavantinske škofije, in više gimnazje. Blizo Celovca so velike suknarne, v kojih silà lepo sukno delajo. Jedno uro nad Celovcom na zahodni strani je jezero. Iz njega je struga do Celóvca napeljana, po kateri na ladjah derva in druge reči do mesta pripeljajo. Séverno od Celovca je mesto Št. Vid, katero je nekdaj glavno mesto koroške vojvodine bilo. Med obdvema mestoma se razprostira zgodovinsko imenitno s l o v e n s k o p o l j e (Zollfeld), na kterem se še zdaj kamnita stolica nekdajnih slovenskih vojvodov koroške vojvodine vidi. Na tem polju so imeli gorotanski Slovenci svoje deržavne sbore. Na

tisti stolici sedé je vojvoda svojim podložnim pravico spoznaval in prisego zvestobe od njih prijemal. Na jedni strani tega polja stoji na mali gorvini stara cerkva Matere božje, Gospa sveta, kder so nekdajni Slovenci pervo keršansko cerkvo imeli. Séverno od Št. Vida je Kerka (Gurk), lep teržič s imenitnoj cerkvoj, v kterej sv. Ema pokopana leží. Brěže (Friesah) je malo mestice blizo gornoštajarske meje. Na izhodni strani je Hüttenberg, terg s velikimi železo-tvornicami. Terg je slovit terg blizo Osojanskega jezera, ima dobro tergovino in dosti rokodelov.

§. 16. Nižej pod Celovcem na štajarski cesti blizo Drave je čedno mestice Velkovec, kteri o sredah svoj teržni dan ima. Od malega terga Labote na iztoku Lave v Dravo se pride gor za Lavoj v krasno lavantinsko dolino (Labudsko), koja se zavolj svoje žitne rodovitnosti koroška žitnica imenuje. Tukaj je terg Št. Paul, velik benediktinarski samostan s malim gimnazjem. Višej je Št. Andrež, malo mestice s sedežem Lavantinskega knjezoškofa. Tu je tudi izučilišče lavantinskih mladih duhovnov. Nekoliko dalje je Volfsberg, mesto z železotvornicami. Še višej je mestice Št. Leonard. Tik štajarske meje za Dravoj je teržič Draberg (Drauburg), v kojem se

cesti iz Marbora in Celja sdružite. Na desnem bregu Drave so 3 ure od Celovca Borovlje (Föhrlach) znaten terg, v kterem se do 300 meštrov s izdelavanjem strelnega orožja peča. Nižej je Bliberg malo mestice. Še nekoliko dalje proti Štajarju je Prevaljska velika železotvornica. Med gorami v južni strani je znaten terg Kapla, in po desni strani Drave čedna Podjunska dolina.

§. 17. Zahodno stran koroške pokrajine zaleže belaško okrožje, v kojem je Belak na desnem bregu Drave znato mesto s okrožnim poglavarstvom. Lepa cerkva sv. Jakoba s svojim visokim zvonikom se posebno odlikuje. Tukaj so niri (turni), v katerih mnogo strelnega škropa iz svinca naredijo. Pod Belakom za Dravoj je rožna dolina, v koji se Slovenci kakor v zilski dolini po čversti telesni postavi in bistrem duhu posebno odlikujejo. Nad Belakom je v gorah Bleiberg, znaten terg s bogatimi svinčenimi rudniki. Po cesti, koja iz Belaka na Taliansko derží, se pride v Terbiž in Žabnico. V žabnički fari je na visoki gori cerkva matere božje Višarjih. Čisto na kraju za Talianskem je Ponteba, znaten terg, kojega jedna polovica na Koroškem, druga na Talianskem stojí. Potok Bela, čez kterega je most, ji

loči. Od Belaka gor za Dravoj je znaten terg Špital, naj imenitniši osredek dravine doline. Severno od Špitala je med gorami na solnograški cesti mestice Gmünd, blizo kterega so velike železotvornice.

f. Štajarska vojvodina.

§. 18. Štajarsko vojvodino oklenejo: na izhodni strani ogerska in horvatska kraljevina, na jugu kranjska in koroška vojvodina, na zahodu in séverju austrijska nadvojvodina. Ta pokrajina je po séverju silo bregovita, po južnih stranih so pa tudi velike ravnine, kakor gradčko, lipniško in optujsko polje; manjše so savinska dolina in brežko polje. Imenitniše reke so: Drava, koja iz Koroškega priteče, Sava, katera na jugu kranjsko od štajarske loči; Mura in Aniza. Manje vode so: Savina, ki iz Žovčbaha pride in se pri zidanem mostu v Savo izteka. Sotla, ki nad Rogatcom začevši do Dobove štajarsko in horvatsko zemljo mejaši.

§. 19. V tej pokrajini živi do 997.200 ljudi, namreč: 620.000 Nemcov in 377.200 Slovencov. Slovenci posedajo južni kos štajarske zemlje in imajo na zahodni strani koroške, na južni kranjske Slovence in na izhodni Horvate za svoje mejaše. Štajarska zemlja

obrodi vsakoverstnega žita, posebno pa južna slovenska stran, v kterej vinske gorice žlahne vina rodijo. Naj žlahneje vino raste pri Bistrici v Brandnerovem vinogradu in v Ljutomiru (Luttenberg). Sploh imenitne vina rastejo med Dravoj in Muroj. Od zasavskih vin je bizeljšina naj bolja. — Dokler južna slovenska stran štajarske zemlje zravno vinske terte vsakoverstno žito obrodí, ima séverna nemška stran neizzajemljive zaklade naj bolje železne rude, iz katere se čversto železo in źa angležkim naj bolje jeklo dela. Zravno tega bogastva je na gornjem Štajarju živino- in sadjoreja imenitniša, ko na spodnem Štajarju.

§. 20. Glavne ceste po Štajarskem so: Železna tir (cesta), ktera je skoz Štajarsko po dolgem iz Mürccušlaga skoz Gradec, Maribor, Celje do terboljske postaje (Trifail) napeljana, kder se potem na kranjsko zemljo pretegne. Velika bečko-terstjanska cesta, ki večidel zravno železne tiri derži. Iz Maribora na Koroško in Horvatsko skoz Optuj. Iz Bruka na Koroško in Solnograško. Štajarska kronovina je zdaj na tri okrožja razdeljena: Mariborsko, Gradčko in Bručko. Mariborsko okrožje posedajo Slovenci, v onih dveh prebivajo Nemci.

§. 21. Mariborsko okrožje obseže nekdajno celjsko in slovenski del nekdaj mariborskega okrožja. Maribor (Marburg) na levem bregu Drave, je sedež okrožnega predsedništva. Veliko gimnazje in hraniliše vojačkih dečkov se tukaj odlikujeta. Lepi vinogradi, v katerih žlahno vino raste, venčajo to mesto na séverni strani. Mariborski teržni dnevi so močno obiskani. Jedno četert ure nad Mariborom je železna tir za malo četert ure na dolgo skoz hom Leitersberg napeljana. Nekoliko ur nižej za Dravoj je Optuj, naj stareje mesto na Štájarskem, ki je za starih Rimljanov jako slovelo, kakor rimski spomeniki, kterih se tukaj veliko najde, spričujejo. Na južni strani optujskega polja se vzdigujejo Haložke gorice, na katerih posebno dobro vino in žlahen kostanj raste. Ormuž je naj manje štajarsko mestice na horvatski meji. Ljutomir je terg, okoli katerega hvaljeno žlahno ljutomirsko vino raste. Séverno od Maribora so slovenske gorice, ki zavoljo svoje rodovitosti jako slovijo. Južnozàhodno od Maribora je Bistrica, malo mestice pod Pohorjem s slavnimi vinogradi: Brandner, Šmidsberg, Ridožno (Rittersberg). Polčane lepa vas s železotirnoj postajoj. Konjice znaten terg na dunajski cesti s dobroj vinorejoj. Na južni strani visokega Boča je več izvirkov slatne

ali kisele vode. Naj imenitniši izvirk je na Slatini v križovski fari, kteremu tudi Rogatska kisela voda pravijo. Kisele vode, ki je tudi v Kostrevnici, se jezero in jezero steklenic po svetu razvozi. Jedno uro od Slatine proti izhodu je za Sotloj teržič Rogatec, blizo kterega je več lomnikov naj boljega brusnega kamena. Nižej za Sotloj je Podčetertek, teržič, kder se železna ruda kopa. Nižej so Buče, prijazna okolica, v kateri perve štajarske črešnje dozoré. Za Savoj blizo horvatske meje so Brežce, malo mestice, blizo kterega bizeljsko in druge dobre zasavske vina rastejo. Višej za Savoj je Videm, znata vas v licu kerškega mestica, pri kateri savske ladje zasavskc vina tovarijo in na Kranjsko razpeljajo. Reihenberk, teržič, ima nekoliko premoga. Sevnica lep teržič, nad katerim lep sevniški grad gospoduje. Na izteku Savine v Savo je Zidan most, velika železotirna postaja. Železotirni most je tukaj sila umetno čez Savino razpét. Med Savoj in Savinoj so v Terboljah, v Hrastniku in v Golcah neizmerne zaklade premoga. Za Savinoj je nad Zidanim mostom Laško, znaten terg, blizo kterega so staroimenitne laške toplice.

§. 22. Na teku Oglajne v Savino je

na kraju prekrasne savinske doline čedno mesto Celje s okrajnim poglavarstvom in sedežem deželskega sodništva za slovenski krog. Za izobraženje slovenske mladine je veliko gimnazje. Železotirni kolodvor se posebno odlikuje. Leta 284 je tukaj celjski rojak sv. Maksimilian zavoljo keršanske věre umorjen bil. Blizo mesta stermijo na terdem skalovju ostanki čverstega grada nekdaj mogočnih celjskih grofov in knezov. Na izhodni strani je Ponikva z železotirnoj postajoj. Žavec, Braslovče, Mozirje so teržiči v savinskej dolini. Blizo Žavca je lepa velika nasada murvnega drevja za rejo svilnih bub (gosenc), in velika pamučnarnica v Prevalu. Mozirčani imajo veliko tergovino s lesom, katerega po Savini in Savi do Belega grada splavljajo. Severno od Celja je Slovengradec, okrajno mestice, blizo katerega je nekoliko železninskih fužín.

§. 23. Severno nad mariborskim krogom je gradčko in bručko okrožje. V gradčkem okrožju je na obdveh bregih Mure Gradec glavno mesto štajarske kronovine, v katerem je do 47.500 prebivavcov. Tukaj so vse višje deželske in vojničke oblasti cele kronovine. Vseučilišče za višje znanosti s velikimi bukvarnami. C. k. namestnik in sekovski

knezoškof imata tukaj svoja sedeža. Nad mestom se vzdiguje visok homec, ki je nekdaj čvèrsto ograjen bil. Zunaj mesta je železotirni kolodvor pervega reda.

§. 24. V bručkem okrožju, katero se na severju gradčkemu prileže, je Bruk na Muri okrožno mesto. Tukej se združi cesta, ki iz Koroškega pride, s bečko-terstjanskoj cestoj. Na skrajni severozahodni strani je Ausee, kder belo kuhinsko sol ocejajo in delajo. Znatne mesta v tem okrožju so: Judenburg, Ljubin, Rotenman. Maria Cel severno od Bruka s imenitnoj shodnoj cerkvoj. Od Mürccušlaga je železna tir čez visoko goro Semering na austriansko pokrajino umetno naridana.

Slovencom sosedne slovanske pokrajine.

g. Horvatska, Slavonia in Dalmacia.

§. 25. Za južnoj mejoj ilirske kraljevine in štajarske vojvodine se razlega trojedna kraljevina Horvatska, Slavonia in Dalmacia, katera ima na svoji južni strani turske pokrajine Hercegovino, Bosno in Serbio, na izhodu austriansko serb-

sko vojvodino, na zahodni strani pa jadransko morje za mejaše.

Na to trojedno kraljevino se šteje 1.720.000 slavjanskih stanovnikov, kateri se po svojem jeziku celo malo od Slovencov razločijo. Horvatska in Slavonska zemlja je silo rodovita. Njih ravnine dozorijo obilno žita, sadja in sočivja; na sončnih brežulcih raste sladko in močno vino. Goved in svinj se iz teh pokrajin vsako leto veliko jezer na Štajarsko, Kranjsko in Koroško proda.

Njih bregovi so z žilami raznoverstnih rud prepeljani, namreč s bakrenimi, svinčenimi, železnimi, žveplenimi in premogovimi.

§. 26. Glavno mesto na Horvatskem je Zagreb blizo Save, kraljevsko svobodno mesto s 16.000 stanovnikov, sedež Bana in katoliškega nadškofa. Škofovska cerkva in narodni dom ste naj imenitniše zgrade v Zagrebu. Karlovec svobodno in kraljevsko mesto na Kopi je tverdjava. Samobor veliki terg, blizo katerega se bakrena in železna ruda koplje. Sisek na ztoku Kope v Savo, je imeniten terg zavoljo obilne žitne tergovine. Varaždin blizo Drave, čedno mesto s latinskimi šolami. Krapina velik terg, in jedno uro od ondod so krapinske toplice. Na bregu jadranskega morja sta Rěka in Senj naj ime-

nitniša mesta horvatskega primorja. — Južni del Horvatske in Slavonie se imenuje vojnička meja, ker so v tej strani vsí možki ob jednem tudi vojaki, kateri so po imenu graničari znani. Njih dolžnost je, tursko mejo braniti in ob času vojske drugim deželam v pomoč iti. Znamenite mesta in sela so: Gospič, Otočać, Ogulin, po kojih se polki (regimentí) kličejo. V Sluinskem regimentu je Cetin jaka terdnjava. V pervem banovačkem regimentu je Glina, v drugem Petrina, v križevačkem regimentu pa Belovar čedno mesto.

§. 27. Slavonia (kraljevina) jako plodna pokrajina, ima od juga Serbio in Bosno svoje sosedi, kojih Sava loči. Glavno mesto je Osek, terdnjava, ki ima 14.000 stanovnikov. Djakovo je sedež katol. škofa. — U vojnički Slavonii so slovite mesta: Petrovaradin, jaka terdjava na Donavi. Karlovec, stolica serbskega patriarha. Zemún (Semlin) glasovito teržno mesto na ztoku Save v Donavo, sosed Belograda. Mitrovica, Brod, Vinkovice, Stara in Nova gradiška so po svojih polkih (regimentih) znatne mesta.

§. 28. Dalmacia (kraljevina) bregovna in skalovna pokrajina, od juga za jadranskem

morjem, mejaši s Černogoroj in Hercegovinoj na Turskem, plodi veliko dobrega vina, olja in žlahnega sadja. Dalmatini so hrabri brodnarji, ki znajo ladje ali brodove dobro delati. Glavno mesto je Zadar, stolica nadškofa in pokrajinske vlade. Druge znatne mesta so: Šplit, Dubrovnik, Šibenik, Kotor. Bližni otoci Dalmacie so: Isa, Brač, kde naj bolje vino raste, Hvar itd.

Te trojne kraljevine sosede so pod turskoj oblastjoj kneževina Serbska z glavnim mestom Belogradom; Bosna, z glavnim gradom Sarajevo. Hercegovina, kde je glavni grad Bihač. Gornja in sredna Albania ima glaven grad Škadar. V teh deželah živí veliko kristianov starověrcov in tudi katoličanov, ki so večidel Slavjani. Černogorci imajo samisvojo vlado; njih duhovski predstojnik se imenuje vladika, deželski je pa knez.

h. Ostale austrianske pokrajine

§. 29. V izhodni strani naših krajev leži Ogerska kraljevina, velika, lepa in jako plodna dežela, ima velike rodovite ravnine, pa tudi nerodovite puste in močirja. V séverni strani so visoke Karpatske in Tatraške gore. Po Ogerskem teče velika Donava in nje to-

varšice: **Tisa**, **Maroš**, **Moravia** itd. Jezera sta naj imenitneja **Nežidersko** in **Blatno** jezero. Podnebje v séveruih stranih je merzlo, pa zdravo, v južnih krajih jako vroče, pa tudi nezdravo in voda merzlična. Zemlja je v izhodno-južni strani toliko plodna, da brez gnoja in velikega truda žita na cente rodí, posebno koruze (tirkinje), plodi lepo govedino in verle konje, daja veliko dobrega vina in tobaka.

Prebivavci na Ogerskem so po rodu in jeziku razni: Slovaki, Nemci, Madjari, Vlahi, Židovi itd. — Glavna mesta sta: **Budin** in **Pešt**, ktera štejeta 115.000 stanovnikov.

Druge slovite mesta so: **Požun**, **Kremnica** in **Ščavnica**, kder se naj bolje zlato v Europi kopa. V jugu Ogerske leži vojvodina Serbska in Temeški banat s gradovi **Temešvar**, **Veršac** in **Novisad**.

§. 30. Na izhodni strani Ogerske leži **Erdelj** ali Sedmogradska velika **kneževina**. Glavna mesta sta: **Kološ** in **Síbinj**. Prebivavci so Nemci, Vlahi in Ogri. — V jugu Erdelja leži **Vlaška** — v izhodu pa Moldavska sosedna dežela, ki ste Turkom v oblasti, pa imate svoje gospodarje. V pervej je **Bukarest**, v drugej pa **Jas** glavno mesto.

§. 31. V séverju Ogerskega se derži au-

striansko-Poljska kraljevina: Galicia, Vladimiria in Bukovina, bogata dežela živine in žita, pa tudi soli, ktera se u Velički koplje. Glavno mesto je Lavor, stolica 3 nadškofov in viši deželske gosposke. Imenitno mesto je Krakov, sedež nekdajnih Poljskih kraljev. Brod na meji Rusie je znato teržno mesto.

§. 32. Na zahodni strani Galicie leži Moravia (Marsko) in Silezia, v kojih večidel Slavjani stanujejo. Berno je glavno mesto, v kojem se veliko dobrega sukna stori. Olomuc je terdnjava in stolica nadškofa. V Silezii, kder tenko platno delajo, je Opava (Tropau) znato mesto.

§. 33. Česka (Pemska) kraljevina v severju Austrie leží, ima sasko in bavarsko kraljevino sosedi, je s gorami ogernjena zemlja, kder posebno dosti žlahnega hmelja raste za dobro pivo kuhati, kojèga na Českem pijejo. Imenitne reke ste Veltava (Moldava), ki po sredi teče, in pa Laba, ktera na Sasko gre. Čehi so večidel Slavjani, le jedna tretjina je Nemcov; tudi množina Judov po Českem prebiva. Cehi so dobro izobraženi obertniki, delajo naj lepšo steklenino, naj lepšo tenčico in dobro sukno; so tudi sploh dobri godci.

Glavno mesto je Praga, ki ima do 130.000 stanovnikov, viši cesarsko poglavarstvo, nadškofá, vseučelišče itd. Druge znate mesta so: Kraljev-Gradec, Budjejovice itd. Pilzenj, Liberec (Reichenberg) itd.

§. 34. Austria (Estraih) nadvojvodina, je sredina cesarstva našega, lepa, rodovita dežela po obdveh stranih Donave, in se razdeli v gorno in spodno Austrio. Zemlja plodna in dobro delana daja žita in vina, pa tudi dobrega sadjá. Stolno cesarsko mesto Dunaj (Beč, Vidim) za Donavoj stoji, íma 36 predmestij, nad 13.745 hiš in do 477.000 stanovnikov mnogih jezikov in narodov. Imenitna stara cerkva sv. Štefana ima 72 sežnjev visok zvonik. V Beču so vse naj vekše cesarske oblasti, sedež nadškofa in vseučelišče. Lično mesto na zgornem Austrianskem je Linc za Donavoj. — Austrie se derži imenitna, močno gorata pokrajina Solnograd (Salcburg), ki ima veliko solí, marmorja, in tudi lepe, velike konje redi. Glavno mesto je Solnograd, stolica pervega nadškofa Germanie, ktero ima veliko lepih cerkva in poslopij.

§. 35. V zahodni strani je pokneževina Tirol, silo gorata dežela, ktera lepo živino po svojih planinah redí. Tírolci so umetni ro-

kodeli, kteri svoje blago daleč po svetu nosijo. **Inšpruk** je glavno mesto v séverni nemški strani. **Briksen** je sedež knezoškofa. Južni del Tirola zaseljujejo Taliani. **Trident** je imenitnó mesto, v kojem se je vesoljni sv. cerkveni zbor obhajal.

§, 36. V jugu pod Tirolom se razlega austrianska **Italia**, benečansko-lombardska kraljevina, ki ima v zahodu Švajcarsko in Sardinio, v jugu pa Parmo, Modeno in papežke deržave svoje sosede. Dežela je ravna, topla in rodovita, rodi veliko vina, žlahnega sadja in pa svile; mesta in sela so jako lepe, in ves kraj prijetnemu raju podoben. Lahi ali Taliani so ljudje vroče kervi, tudi dobrega serca, dokler jih kdo ne razjezi. Glavne mesta so: **Benedke** (Mletke), verlo mesto, ktero poleg jadranskega morja na otocih stoji, ima silo lepe cerkve in poslopja; svoje dní sedež slovite in bogate ljudovlade; **Milan**, krasno in veliko mesto, ki ima do 154.000 stanovnikov. Druge znate mesta po Telianskem so: **Mantua**, močna terdnjava, **Vicenca**, **Verona**, **Padua**, **Treviso**, **Vidim** itd.

Ovo je **Austría** naša ljuba domovina, v koji lahko srečno in veselo živimo, dokler Bogu lepo služimo, svojega cesarja poštujemo, svojo gosposko radi slušamo in svoje dolžnosti

zvesto spolnujemo, vsakdo po svojem stanu, v katerega nas je dober Bog postavil. Naše austriansko cesarstvo obseže 12,237 milj zemlje, ima nad 36.000.000 stanovnikov, in je po Rusii naj vekša deržava v Europi. Po svojih bogatih pokrajinah lahko vsega pridela, česar je človeku za hrano in za veselje življenja potreba; ni nam sila sosedov drugih deržav zakaj prositi. Hrabri in serčni so naši slavni vojaki, ni se nam bati stranskih sovražnikov. Po vsem znanem svetu naša ljuba domovina sloví, in ponosno lahko vsakemu povemo, da smo v srečnej Austrii doma.

Posebni zemljopis novega sveta.

XI. Amerika.

§. 1. **Amerika**, za Azioj naj veči del svetá, je bila starim neznata stran zemlje. Krištof Kolomb, znajden mornar njo je leta 1492 najšel. Amerika je silo velik otok v zahodu Europe, in tako rekoč pod nami leží; torej imajo v Ameriki noč, kadar je pri nas dan. Amerika se razdelí v južno in séverno stran, ima naj više gore, naj širokejše reke, naj vekše jezera in strašno velike dobrave. Zemlja je močna iu rodovita, ima žita in redi dosti ži-

vine. Krompir in tobak smo iz Amerike prijeli. Zlata in srebra se najde veliko, tudi žlahnih kamnjev in vsakotere baže blaga za kupčijo, kakor kave, sladkorja itd. Pa tudi težáv in nadlog v Ameriki najdeš zadosti; clo hude muhe (Muskito) po nekterih krajih prebivavce hudo pikajo.

§. 2. Po najdbi so se cele množine Europejcov v Ameriko preselile, in se jih še vsako leto preseljuje svoje sreče iskat.

Nekdajni stanovniki Indiani so se morli novim seljanom v notrajne puščave vgibati; veliko starih narodov je pominulo, veliko jih pa še divjih malikovavcov živi, kterim bogoljubni misionarji svet evangelj oznanujejo. Novi stanovniki po Ameriki so raznih narodov in raznih věr. Španjoli, Portugalci, Francozi, Anglezi in Nemci; posebno veliko je Ircov. Veliko tisuč je pa tudi vbogih zamorcov v sužnosti, ktire Mulate zovejo.

§. 3. Imenitne dežele v séverni Ameriki so: Sdružene deržave iz 31 ljudovladij, velika zmešanca raznih narodov in věrozakonov. Sveta katoliška věra v tej deržavi prav veselo napreduje, in lepo število katoliških misionarjev iz naših krajev oznanuje tam božje kraljestvo. V Kalifornii se v novih časih čudo veliko zlata kopa. Znate mesta so: No-

vijork, Filadelfia, Vašington, Baltimor, Boston itd. — Britanska (Angležka) séverna Amerika, Ruska Amerika itd. — V sredi Amerike je zahodna India, v koji stoji bogat otok Kuba, španska lastina; in pa Angležki otok Jamaika s mnogimi drugimi otoci. — V južni Ameriki je 9 južnih ljudovladij: Venecuela, Novogranada, Bolivia, Peru, Ekvador, Kili, la Plata, Uruguai in Paraguai. Bogato in lepo cesarstvo Brazilia v južni strani leži.

XII. Australia.

§. 1. Južno pod Azioj je množina otokov velikih in malih, kteri se skupej Australia ali Polinezia zovejo, koji so še le kakih sto let Europejcom znani. Naj vekša otočina med njimi je Novaholandia, na kteri imajo Anglezi svoje selja, in svoje hudobce na-nj preseljujejo. Druge znane deżele so: Novaguinea, Novajezernina, Karolinski otoci itd. Zemlja je rodovita, ali za prevelike vročine del malo ljudi ima. Domači rojaki so večidel še tako divji, da človeško meso jedo. Veliko so jih že katoliški

misionarji pokristianili in v prav dobre, pridne ljudi premenili.

§. 2. Pogledali smo zemljo, na koji mi bivamo, pregledali v kratkem vse dele sveta, preiskali ptuje deržave in dežele; pa ne najdemo kraja bolj zdravega, ne bolj srečnega od naše drage domovine. Ni kraja brez težav, pa tudi ni okrajine brez posebne dobrote; ljudje pa le tisti srečno živé, kteri za dobro vzemejo s ovim, kar jim dober Bog da. Mnogoterih ljudi po svetu najdemo, dobrih pa tudi hudobnih; srečni so le tisti kraji, v kojih so pošteni ljudjé. Zemlja je večidel lepa in rodovita, pa je le solzna dolina; le tamo v nebeški domovini vlada večna ljubezen, večni mir prebiva, in je večno veselje doma.

VIII. Ljubezen domovine.

1. Spoštuj Cesarja!

§. 1. Pri vsaki hiši in vsaki soseski mora kdo biti, da ima ukazovati, kdaj in kako da naj se kaj opravi in stori, kar je potrebnega za hišo ali sosesko; mora kdo biti, da ima zapovedovati, kaj da naj vsakteri stori ali opusti, da se red, mir in jedinost ohrani. Ko bi vsakteri, kar bi hotel, smel storiti, ko bi nikogar ne bilo, po kterega volji se morajo vsi združeni ravnati; bi bila nerodnost, nepokoj in razpertija, in hiša ali soseska bi ne mogla obstati.

§. 2. Ravno tako, in še veliko bolj je za vso deželo, kder toliko družín, toliko sosésk in toliko tisuč ljudi prebiva, potrebno, da je kdo, kteri zapovedi in povelja vsim prebivavcom dežele daja, in kteri potrebne naprave stori, da red, pokoj in jedinost povsod

prebiva, in da se živlenje in lastine vsim prebivavcom branijo.

Tistega, kteri ima pravico u vsej deželi ali pri celemu ljudstvu, za vse deželne prebivavce zapovedi dajati, in splošne naprave storiti za red, pokoj, jedinost in varnost živlenja in lastine, imenujemo naj višo deželino gosposko, vladarja, deželnega oblastnika, samovladarja, kteri po različnosti, kako svojo deželo vlada, ima predimek: Cesar, kralj, veliki vojvoda i. t. d.

Udje deržavnega družtva se imenujejo med seboj deržavljani, in vsi v obziru deželnega oblastnika se imenujejo podložni. Da je deželni oblastnik od Boga postavljen, uči razločno sveto pismo: *Rim.* 13. 1. 2. „*Vsakteri bodi vikši oblasti podložen; ker je vsaka oblast od Boga postavljena. Kterikoli so oblastniki, so od Boga postavljeni.*“ Ker je deželni oblastnik od Boga postavljen, in je oče svojim podložnim, tedaj je tudi vsaki podložen dolžan, svojemu oblastniku spred vsimi drugimi ljudmi čast in spoštovanje skazovati. To nam zapove sveto pismo, rekoč: I. Petr. 2. 17. „*Bojte se Boga in častite kralja.*“ Ker je deželni oblastnik od Boga postavljen, in je oče in dobrotnik svojim podložnim, smo mu tedaj tudi posebno ljubezen in zvestobo dolžni. Ka-

kor pa otrok ljubezen do svojih staršev le tedaj skaže, ako zvesto in radovoljno spolnuje njih zapovedi, ravno tako naj tudi podložni svojo ljubezen deželnemu oblastniku skoz zvesto in radovoljno pokoršino do vsih njegovih postav in ukazov skazujejo.

§. 3. Postave in ukazi, ki jih cesar, deželni oblastnik, svojim podložnim dajo, imajo le ta namen, srečo vse dežele in vsih udov deržave povikšati. Le vladar sam more previditi, kako bi naj vladal svoje ljudstva, in tedaj naj bolj zamore vediti, ktere postave in naredbe so k sreči vse dežele potrebne in koristne. Posamezen deželjan né more potréb vsih podložnih previditi; tedaj tudi velikokrat ne more vediti, zakaj te ali une postave in ukazi deželni oblastnik dajo. Zatorej je vsak podložen dolžan, postave in ukaze deželnega oblastnika radovoljno, na tanko in vselej, tudi takrat spolnovati, kadar ne vě in ne sprevidi, zakaj da so dane.

§. 4. Sveto pismo nam očitno zapove gosposkine ukaze zavolj vesti spolnovati: *Rim.* 13. 1—5. *Vsakteri bodi viši oblasti podložen; ker je vsaka oblast od Boga postavljena. Kdor se tedej vikšim vstavlja, se vstavlja božji naredbi in sam sebi pogubljenje nakopa. Zakaj deželni oblastnik je službabnik*

božji tebi k dobremu; ako pa hudo storiš, boj se ga, meča ne nosi zastonj; zakaj on je služabnik božji, maševavec v kazen temu, kteri hudo dela. Vikšim morate tedaj podložni biti ne samo zavoljo kazni, ampak zavoljo vesti." Sveto pismo tedaj s razločnimi besedami uči: „*Kdor se vikšim vstavlja, se vstavlja božji naredbi, in sam sebi pogubljenje nakopa.*" I. Petr. 2. 18 — 24. „*Bodite svojim gospodom podložni, ne samo dobrim in tihim, ampak tudi ojstrim; ker to je prijetno Bogu, ako kdo zavolj njega, ki za vse vé, žalost prenese, in po krivici terpi.*"

§. 5. Ker je oblastnik od Boga postavljen oče dežele, in velik dobrotnik svojim podložnim, smo mu tedaj zato veliko hvalo dolžni, kteró mu posebno s tim skazujemo, da mu dolgo življenje, zdravje in božji blagodar pri vsíh njegovih delih želimo, in njegove postave in naredbe na tanko in radovoljno spolnujemo.

Ker je pa le Bog, kteri zamore vse naše želje vslišati in spolniti: svoje prošnje pošiljajmo za svojega deželnega oblastnika k Bogu in zanj Boga prosimo. To nam zapove sv. pismo: I. *Tim.* 2. 1. „*Sosebno vas opominjam, da opravljajte prošnje, molitve, priporočevanja in zahvale za vse ljudi, zlasti*

pa za kralje in za vse gosposke, da mirno in pokojno živite u vsej pobožnosti in čistosti.‘

II. Spoštuj gosposko!

§. 1. Deželni oblastnik skerbijo za red in pokoj po vsem svojem vlastvu, za varnost življenja in premoženja svojih podložnih; oni oskerbé vse, kar je k njih sreči potrebnega in koristnega. Tega vsega oni sami ne morejo storiti; pomoči drugih ljudi jím je treba, da srečo svojih podložnih, ki za njo skerbé, tudi res dosežejo. Zato izročé některim podložnim nekoliko svoje oblasti in pravice, v njih imenu k spolnovanju postáv in naredb priganjati, za red in pokoj čuti, podložnemu po nedolžnem okrivičenemu pravico dati, prepirom konec storiti, nepokorne strahovati, in srečo prebivavcom povišati. Podložni, kterim deželni oblastnik nekoliko svoje oblasti k vladanju deržave zročé, se imenujejo deržavni opravilniki, uradniki, sodniki, g o s p o s k e.

§. 2. Gosposke so od deželnega oblastnika cesarja postavljene, imajo od njih potrebno oblast; namestniki so tedaj cesarjevi pri podložnih. Torej je vsak podložen dolžen g o s p o s k e s ponižnim spoštovanjem s l u š a t i. Sveto pismo pravi: „*Dajajte vsakemu, kar ste*

dolžni; čast, komur ste čast, spoštovanje, komur ste spoštovanje dolžni." *Rim.* 13, 7.

§. 3. Ker gosposke v imenu deželnega oblastnika ukaze delajo, in povelja dajo, tedaj je vsak podložen dolžen gosposkine ukaze in povelja radovoljno, na tanko in vselej spolnovati. Sveto pismo nam zapoveduje, rekoč: I. Petr. 2, 13, 14. „*Bodite vsaki gosposki zavolj Boga pokorni, ne samo kralju, kakor naj višemu gospodu; ampak tudi njegovim v hvalo pravičnih in v maševanje hudodelnikov od njega postavljenim namestnikom.*" Jezus sam se je udal sodbi rimskega deželnega poglavarja Poncia Pilata, in mu je rekel: „*Ti bi ne imel oblasti do mene, ko bi ti ne bila od zgorej dana.*"

§. 4. Gosposke čujejo za red, pokoj in slogo, za življenje in premoženje podložnih. Naj tedej vsak podložen svoji gosposki vse dobro želi, in naj svoje želje Bogu pošilja; naj za njo moli, pa gosposke nikdar ne kolne. Sv. Duh pravi: „*Moj sin! boj se Boga in spoštuj kralja, in se s puntarji nikol ne pečaj.*" *Prip.* 14. 20.

III. Skerbi za domovino.

§. 1. Tista dežela, v kteri je kdo bil rojen ali izrejen, ali v kteri stanovitno prebiva,

se imenuje rojstna ali domača dežela, domovina, očestvo ali očevina. V domovini dobi vsakter prebivavec potreben živež, nauk v potrebnih in koristnih znanostih, dobi branbo in varnost svojega življenja in premoženja, in marsktere druge dobrote, ktere mu pomagajo življenje in zdravje ohraniti, in svoj visok večni namen doseči. Vsakteri tedaj zadobi od svoje domovine mnogotere in velike dobrote. Zato je vsak prebivavec svoji domači deželi hvalo, ljubezen in pomoč dolžen. To hvaležnost, ljubezen in pomoč imenujemo sploh domovinsko ljubezen. Domovinska ljubezen ali domoljubje je tedaj dolžnost vsakterega podložnega.

§. 2. Kaj ima tedaj storiti, kdor domovino ljubi? Kdor svojo domovino ljubi, se bo vsega veselil, kar srečo domovine poviša; serce ga bo bolelo, če jo nadloga in nesreča zadene; vse njene prigodke bo v sercu občutil. Prerok Jeremia je v sercu občutil vse nadloge svoje domovine, in je žaloval nad njenim razdjanjem v svojih žalostnih pesmih. Jezus je jokal nad Jeruzalemom.

Kdor svojo domovino ljubi, ji iz serca vse želi, kar je za njo dobrega in koristnega. Svojo domovinsko ljubezen tedaj tudi s tem skazujemo, da ji vse dobro in koristno iz serca želimo.

§. 3. Ali ne bilo bi dosti, vse vesele in žalostne prigodke svoje domovine v sercu čutiti, in ji vse dobro in koristno iz serca želeti; dobér deželjan je tudi pripravljen, z besedoj in djanjem v potrebi svoji domovini po svoji moči pomagati, in skerbi, vse odverniti in obvarvati, kar bi ji bilo škodljivega in nevarnega. Tudi s tem tedaj skažimo domovinsko ljubezen, da radi in radovoljno vse storimo, kar srečo domovine poviša, in si prizadevajmo, vso škodo od nje odverniti.

§. 4. Kaj je domovini res koristno ali škodljivo, kaj njeno srečo poviša ali pomanjša, to naj bolje tisti razsoditi vě, kteri potrebe vse dežele pozna, in za srečo vsih podložnih skerbi, in ta je deželni oblastnik, cesar. Deželni oblastnik dajo tedaj postave in povelja v spolnovanje vsim podložnim, in ukažejo s tem vsakteremu, kaj da naj stori ali opusti, da se sreča po domovini ohrani in poviša. Kdor tedaj svojo domovino ljubi, postave in povelja deželnega oblastnika rad, na tanko in vselej spolnuje.

§. 5. V božjo čast in za povišanje kreposti in pobožnosti morajo cerkve ali božje hiše, šole ali učilnice biti; k temu je treba duhovskih in deželskih učenikov in prednikov, treba je cerkve in učilnice zidati in poprav-

ljati. Da se ohrani red in pokoj, varnost življenja in premoženja, in se postave in povelja deželnega oblastnika spolnujejo, so uradi, sodniki in drugi predstojniki potrebni, ktere mora domovina živeti. — Da se kupčija zlajša in poviša, da se obilni domači pridelki drugam pošiljajo, in druge potrebne reči od drugod vozijo, se morajo ceste in mostovi narejati in v dobrem stanu ohraniti. — Za oskerbljenje ubozih, vdov in sirot, bolnikov in hromcov so posebne oskerbne hiše ali naredbe potrebne. — Da se unanji sovražniki domovini odvračajo, so potrebni vojaki in vojskine trume. Ti morajo preživljeni, oskerbljeni, in s potrebnim orodjem prevideni biti, in še druge branivne naredbe se morajo narediti.

§. 6. Da se vse to, kar je k sreči domovine potrebnega, zadobi, da se potrebni učeniki, uradniki in vojaki plačujejo in oskerbé, da se vse potrebne deržavne naredbe ohranijo, potrebuje domovina denarjev in marsikterih drugih reči. Denarji in druge reči, ktere so domovini potrebne, se imenujejo nje potrebe. Ker so vse te naredbe vsej deželi k pridu in vsakteremu podložnemu potrebne in koristne, naj tedaj vsak, kteri svojo domovino ljubi, rad in s dobroj voljoj nje-

nim potrebam pomaga. Sveto pismo nas k temu opominja: *Rim.* 12, 5 — 11. „*Mi, ki smo kristiani, kolikor nas je, smo jedno telo, in tako je jeden drugega ud. Vsak skerbi vsim drugim k pridu biti.*“ I. *Petr.* 4, 8 — 10. „*Pred vsemi drugimi rečmi imejte bratovsko ljubezen med seboj. Služite jeden drugemu s darovi, ki jih je vsakteri prejel.*“

§. 7. Naredbe v korist in blagostan domovine zavživa vsak deržavljan; dolžen je tedaj tudi k občnim potrebam svoje domovine pomagati. Ko so pa stan, premoženje in unanje okoljšine podložnih mnogotere, tedaj gosposka napové, koliko ima vsakteri podložni po meri svojega stanu in premoženja k potrebam domovine pomagati. To, kar ima vsakteri podložen k potrebam domovine pomagati, se imenuje dača ali davek. Kdor svojo domovino ljubi, bo tudi davke radovoljno, in po svoji vesti na tanko opravljal. Ljubezen proti domovini pa tudi s tem skazujmo, da dolžne davke vestno poplačamo. Sveto pismo to razločno zapové: *Mat.* 22, 21. „*Dajte cesarju, kar je cesarjovega,*“ to je, opravljajte zvesto njemu dolžne davke. *Rim.* 13, 6, 7. „*Opravljajte davke tudi zavoljo vesti. Dajte tedaj vsakemu, kar ste mu dolžni, davek, komur ste davek, mito, komur ste mito dolžni.*“

§. 8. U vsaki deželi morajo nekteri take dela in službe opravljati, ktere so k pridu vse domovine, in za srečo vsakega deržavljana potrebne. Take dela sé imenujejo vzajemne, ali javne opravila in službe, inker jih mora, komur so zročene, sam v svojej osebi ali peršoni oskerbeti in storiti, se jim pravi osebne službe; kakor postavim opravilo učenika, sodnika, uradnika, vojaka. Ko bi nihče takih javnih opravil in osebnih služb ne hotel prevzeti, bi domovina ne mogla obstati. Kdor svojo domovino ljubi, bo tudi rad, če je poklican, ali iz svoje dobre volje osebne službe opravljal, tudi celo takrat, kadar mora svoje življenje v nevarnost postaviti, kakor postavim vojak, zdravnik. Tudi s tem tedaj svojo domovinsko ljubezen skazujmo, da radi k njenemu pridu javne službe opravljamo. To nam ukazuje sveto pismo: *Rim.* 12, 4 — 11. „*Vsi smo jedno telo, in tako jeden drugega udje.*“ Slepemu bodimo oko, gluhemu uho, mutastemu usta, hromemu noga. To je, jeden drugemu ljubeznivo pristopimo, in v potrebah svojemu bližnemu radi pomagajmo. „*Po milosti nam dodeljeni imamo mnogotere dari. Če ima kdo službo, naj zvesto oskerbuje njene opravila. Če je kdo učenik postavljen, naj se peča s učenjem. Če je kdo predstojnik, bodi*

s vsoj unetostjoj in vestjoj. V tem, kar imate delati, ne bodite leni; gospodu služite.“ I. Joan, 3,. 16. „Kako velika je bila Jezusova ljubezen do nas, smo v tem spoznali, ker je svoje življenje za nas dal: tedaj moramo tudi mi pripravljeni biti, življenje za brate dati.“

§. 9. Če pa tudi prigodbe svoje domovine v sercu čutimo, ji dobro želimo, in smo pripravljeni, k pridu domovine po svoji moči pomagati, je vendar le sam ljubi Bog, kteri zamore domovini vse, kar ji k časti in sreči služi, dati, vse hudo in nesreče od nje odvernuti, jo blagodariti in osrečiti. Kdor svojo domovino resnično ljubi, bo tedaj tudi svoje želje za srečo domovine k Bogn pošiljal, večkrat preserčno bo za njo molil. Molimo tudi mi večkrat za svojo ljubo domovino in prosimo Boga, od kterega vse dobro pride, naj blagoslovi njo in njene prebivavce.

IV. Brani svojo domovino!

§. 1. Vsaka dežela svoje branbe potrebuje, in vsaka deržava mora svoje vojšake imeti, kteri domovino zunajnih sovražnikov branijo, in domačih hudodelcov varjejo. Kdor svojo domovino ljubi, se tudi vojašine ne boji,

timveč pokorno stopi u vojaštvo, pogumno tudi u vojsko gre, kadar versta na njega pride, in je božja volja tako. Saj je tudi vojaški stan Bog postavil, ter se Gospód vojnih trum imenuje. Tudi veliko svetnikov v nebesih imamo, koji so serčni vojšaki bili, zvesti Bogu, pa tudi svojemu cesarju. Imeniten vojšak je bil Jozue, David in Makabejski bratje; sv Juri, sv. Boštian, sv. Florian, sv. Ahaci in veliko jezero mučenikov je bilo hvalevrednega vojaškega stanu. Kdo bi se torej vojske bal, kdo bi se bele suknje sramoval? Vojak je varh pravice in resnice, varje sveto věro in ljubo materno zemljo, služi Bogu, ako żvesto služi, in je dobrotnik svojega kraja, vreden, da se spoštuje.

§. 2. Ne umikaj se, mladenč, kadar te na izbero zakličejo. Ne iši si s velikimi dolgi zemljišča (grunta); bolj lahko in mirno vojak živi, kakor pa ves zadolžen kmet. Nikar se v zakon ne sili, kadar ti ni za keršenco (peršoho), ampak le za to, da bi vojaškemu stanu odletel; boljše je vse svoje žive dni puško nositi, kakor pa s hudobnoj ženoj v nesrečnem zakonu živeti. Ne uhajaj k dervarjem v planine, in se ne skrivaj po gošah; Bogu se skriti ne moreš. Tudi prerok Jona je mislil uiti in po morju pobegnuti; na božjo povelje ga je burja došla, in morska ri-

ba požerla; tudi tebe bo šiba božja zadela. Mladenč, ki se vojaški službi umika, ima na vešala (gavge) le pet stopinj: perva je k dervarjem, druga k tobakarjem, tretja k tatom, četerta k razbojnikom, peta pa rabeljnu v roke.

§. 3. Ne daj Bog, da bi si perste sekal, zobe izbijal, ali zdrave ude kvaril zato, da bi vojak ne bil! Strašen greh je to pred Bogom, ki je človeku zdrave ude dal, da jih skerbno ohrani in v dobro rabi sebi in drugim. Tako hudobo tudi deželska gosposka ojstro štrahuje. Namesto takega krivičnika mora drugi nedolžen na vojsko iti; pojde pa tudi namesto njega v nebesa.

§. 4. Si za vojšaka svoje materne dežele spoznan, ne bodi žalosten, timveč vesel korenjak, da te je Bog brez vsake pokvare ohranil. Velik božji dar so ravni udje, pa zdravo, čerstvo telo. Boljši si ti izvoljen junak, kakor pa odveržene smeti. Priseži voljno in serčno na vojno bandero, kakor je tvoja sveta dolžnost. Tvoja služba bo slavna in srečna, dokler boš priden in zvest. Nikoli in nikder ne pozabi svoje prisege, dokler svojih let ne doslužiš. Rajši smert, kakor bandero zgubiti ali zapustiti. Kdor iz vojske uhaja, svojo prisego prelomi in dušo hudemu izda. Begún

(dezerter) ne smě na svetlo, se po berlogih potika, in je kakor volk v svoji lastni domovini. Cena za njega stoji; kdor ga vlovi, njo prejme. Ga vlové, pojde skoz šibe; ga ne dobé, bo peklu v šako došel; kajti krivi prisegavec pogubljenju težko odide.

§. 5. Bogaboječa mati je dala sinu, kteri je na vojsko šel, tri zlate nauke, koje si vsak mladénč naj dobro zapomni: Boga se boj, in njemu zvesto služi; kadar ne vtegneš očitno, pa natihoma. Kdor Bogu ne služi, tuđi cesarju zvest ne bo, kadar pride huda skušnja, ali pa velika sila. Vojšak brez věre in pa ptič brez perút. — Varuj se greha; greh je dežele naj hujši sovražnik; kdor je grehu prijatel, bo svojo deželo le slabo nesreče branil. Bodi pokorn svojim poglavarjem; pokoršina in pa zvestoba sta perva tabra vsake vojne (armade). Nezvestoba samo jednega celo vojsko lahko v nesrečo spravi ali clo pokončá. Izdajavec, ki svoje tovarše prodá, je Iškariotov brat. Naj si ga ravno sovražnik podkupi, ga vender zamečuje. Ne najde pokoja na svetu, verv ga čaka tukaj, pekel pa tamo. Puntarje in izdajavce čaka žalostna smert.

§. 6. Bodi na vojski (v bitki) serčen ko lev, doma pa ko jagnje pohleven, hraber in pogumen, pa tudi vsmilen. Ne boj se

krogl (kugl), ki krog tebe švigajo; umreti za deželo materno je srečna smert, ako si v gnadi božji. Tudi Kristus je umerl za nas. Krogla te ne bo zadela, če božja volja ni; v božjih rokah si. Padali bodo na tvoji desnici, umirali na tvoji levici, ti pa boš prišel zopet zdrav nazaj. Bog te obvari! — To je modre matere lepo slovó, kadar blagi sin na vojsko gré.

§. 7. Prideš u vojaškem stanu daleč po svetu, vidiš in slišiš mnogo dobrih, pa tudi pohujšljivih reči, varuj se hudega, uči le dobrega in nigdar ne praznúj. Postopanje naučí vojaka pijančovati in kvartati, krasti in goljufati, da si je ravno vse to ojstro prepovedano. Tak vojšak je svojemu kraju velika sramota, in kadar nazaj pride, svoji domovini dušna kuga. Naj še tako visoko glavo nosi, nja razujzdano življenje je smrad. Se pa pošteno izslužiš in prideš modrejši nazaj, boš vedel svojim rojakom dober svêt dati, si s svojimi rokami kruh služiti, bo te vse rado imelo, in tudi na stare dni zapuščen ne boš.

§. 8. Kdor svojo domovino ljubi, ne brani dežele materne samo zunajnih sovražnikov, kteri s orožjem v deželo planejo plenit in palit; on mora tudi svoj kraj skrivnih zapeljivcov in podpihovavcov varvati,

koji natihoma ljudstvo puntajo, kralje in cesarje, duhovsko in deželsko gosposko zaničujejo, nove pravice oznanujejo in ogenj strašnega razboja v streho nosijo. Taki sleparji so dežele naj hujši sovražniki. Sladkeja ko je njih beseda, vekša je sleparija; lepša ko je njih obljuba, grozovitnej bo nesreča, ktera njim za petami hodi. V ognju pogori srečen stan, v prekucii pa srečna domovina. Kdor je v resnici domoljub, naj domovino vsake take nesreče varje.

V. Bodi pravi domorodec, verli domoljub!

§. 1. Kdor svojemu deželnemu oblastniku dolžno čast, ljubezen in pripomoč, podajnost in voljno pokoršino skazuje, in zanj moli, kdor gosposkam od deželnega oblastnika postavljenim čast in pokoršino skazuje, in za nje moli; kdor ima pravo domovinsko ljubezen, in jo s tem na znanje daja, da vse prigodke svoje domovine priserčno občuti, in ji vse dobro resnično želi; kdor je pri volji, ji k sreči pridno v djanju pomagati; kdor vsim postavam in poveljem deželnega oblastnika voljno pokoršino skaže; kdor potrebam domovine rad in ročno pomaga, in vestno dolžne davke

plačuje; kdor je pripravljen, domovini javne in osebne službe opravljati, in za njeno srečo in božjo pomoč velikokrat moli; kdor vse dolžnosti opravlja: je zvest podložen, in dober domorodec.

§. 2. U vsakem, tudi v naj nižjem in revnišem stanu, u vsih prigodkih in okolišinah življenja je mogoče in treba, te velike dolžnosti na tanko, radovoljno spolnovati. Tak deržavljan zasluži dopadenje božje, si zadobi dobro ime pri ljudeh, in najde svoje plačilo v tem in v prihodnem življenju.

§. 3. Tem dolžnostim pa tisti nasproti ravná, kteri z besedoj ali djanjem zaničevanje, merzloto ali celo sovražtvo do svojega cesarja, deželnega oblastnika, kaže, kteri čez njih postave ali povelja godernja, jih graja, ali jim celo morebiti nasproti dela. Zoper te dolžnosti se pregreši tisti, kteri gosposke od deželnega oblastnika postavljene zaničuje, jim nepokoršino ali opornost kaže in se punta.

§. 4. Ravno tako se tisti pregreší, kteri je pri vsih prigodkih svoje domovine neobčutljiv, kteri ji vsega dobrega iz serca ne želi ali kaj takega počenja, kar je za red, mir in pokoj domovine nevarno in škodljivo. Tudi greši, kdor od naredb in napráv domovi-

ne zaničljivo govorí, njih korist in dobroto odrekuje, in jih graja; kdor k potrebam domovine noče pomagati, in koristnih očitnih naredb noče podpirati; kdor clo samopašno, goljufno in odertno svoje in svojih sosedov potrebe množi, ali sebi in bližnemu pravice ne da, svojim deželanom srečo podkapa in podira; kdor se dolžnim davkom odtegne, ali manj plača, kakor je plačati dolžen; kdor postavljene cestovine in mostovine ne odrajta. Zadnjič greši tisti, kteri postopače živi, in domovini s delom in pridnostjoj celo nič ne pomaga; kdor se v očitni službi goljufije in nezvestobe dolžnega stori; kdor noče domovine, kadar je sila tudi s nevarnostjoj svojega življenja braniti, in na vojsko iti, ako ga versta zadene.

§. 5. Človek, kteri te dolžnosti do svoje domovine v nemar pusti, pokaže gerdo nehvaležnost do Boga, ki nam živeti da v soseskinej družbi, da jeden drugemu ljubeznivo pomagamo, učiti in boljšati se, potrebni živež si pridobivati, življenje si zlajšati, in k pridu biti jeden drugemu. — Tak človek je nehvaležen in brez ljubezni do drugih ljudi, kteri si prizadevajo in pomagajo, da lepo mirno, složno in veselo s njimi živi. Tak škodje zadnjič sam sebi, in se nesrečnega stori, ker se kakor malopriden in škodljiv ud

ob dobro ime pripravi, in pomoči drugih ljudi nevrednega stori; s tem tedaj, de k splošni sreči domovine ne pomaga, sam svojo srečo podere. Tako se tak človek že tukej na zemlji Bogu in vsim dobrim ljudem zopernega in šibe vrednega stori, in tam v prihodném življenju ga čaka ojstra sodba.

§. 6. Da vse dolžnosti do svetlega cesarja, deželnega oblastnika, do gosposk in domovine spolnujemo, nam je v četerti božji zapovedi zapovedano, ktera se tako glasi: „*Spoštuj očeta in mater, da dolgo živiš, in se ti dobro godi na zemlji.*“ Domovina je tudi naša ljuba mati, svetli cesar so naš deželni oče. Spolnujmo tedaj vse dolžnosti do svojega deželnega očeta, in do gosposk od njih postavljenih radi, na tanko in vselej. Cesar so od Boga postavljeni, nas vladati in varovati; oni skerbé s modrimi in dobrotnimi naredbami, s nevtrudnim prizadevanjem za podučenje in odgojenje mladosti, za lepo vedenje in božji strah, za srečo vse deržave in vsih podložnih; oni imajo za tega voljo veliko skerbi, dela in težav prevzeti in prenesti za nas.

§. 7. Tudi svojo domovino in s njoj vred vse njene prebivavce ljubimo, kakor svoje brate, bodimo si med seboj kakor dobri otroci jedne matere, jednega očeta, in po-

magajmo pošteno iz vsih moči k sreči cele domovine in vsakega prebivavca. — Le tako bomo Bogu, nebeškemu Očetu dopadli, kteri tudi nas vse ljubi, in nam je ljubezen do bližnega drugo veliko zapoved naročil, rekoč: „*Ljubi bližnega kakor samega sebe.*“ In vsmileni Jezus nam je prelép nauk za občinsko srečo zapustil, rekoč: „*Vse karkoli hočete, naj vam ljudje storé, tudi vi njim storite.*“ *Mat.* 7, 12.

Sadèržaj.

I. Dogodivščina svete věre.

Stran.

Uvod 1

Perva doba.

Od Adama do Mozesa 1530 lět pred Kristusovim rojstvom; doba patriarhov . . . 3

Druga doba.

Od Mozesa 1530 lět pred Kr. do Kristusovega rojstva: doba prerokov 33

Tretja doba.

Od Kristusovega rojstva do Konštantina velikega 312 lét po Kr.: doba mučenikov in preganjanja cerkve 72

Četerta doba.

Od Konštantina velikega do Karola velikega 800 lět po Kr.: doba zmagovane cerkve . 115

Stran.

Peta doba.

Od Karola velikega do velike cerkvene ločitve v zahodu 1519 lět po Kr.: doba kraljevavne cerkve 146

Šesta doba.

Od velike cerkvene ločitve v zahodu noter do današnih dni: doba od vsih strani sovražene in stiskane cerkve 176

II. Navod pobožnega življenja in lepega žaderžanja.

I. Od dolžnosti Boga ljubiti in častiti . . 207
II. Od človeka in človeškega rodu . . 215
III. Potrebne pomoči k lepemu zaderžanju do ljudi 223
IV. Od zaderžanja ljudi, ki morajo skupej živeti 257
V. Od zaderžanja zunej hiše ali doma . . 271
VI. Od zaderžanja v mnogoterih okolišinah in do mnogoterih ljudi 282
VII. Od zaderžanja do neumne živine . . 313

III. Spisovanje listov.

I. Kaj se ima v liste pisati? 315
II. Kako liste spisovati 317
III. Kaka mora biti zvunajna oblika listov? . 320
IV. Vadba v spisovanju listov . . . 326
V. Kako spisovati javne pisma in listine . 344
VI. Vadba v spisovanju javnih pisem in listin . 345

IV. Številoslovje.

Stran.
I. Čvetere rajtbe drobežev (razdelinov) . . 373
II. Primere in ravnomerine 384
III. Prosta tristavka 388
IV. Verižni račun (udovina, sčlenkovanje) . 397
V. Izrajtba obresti ali činžov 399
VI. Družtvinski račun 406
VII. Izrajtba zmesi (zmešanke) . . . 409
VIII. Izraitba dobička in zgube . . . 412
IX. Mere 418

V. Vodba modrega kmetovanja. 424

I. Od kmetijskega pohištva ali poslopja . . 427
II. Od različnih persti 433
III. Od ráhlánja persti ali od dela . . . 442
IV. Od gnoja 447
V. Od rastlin ali kmetiške botanike . . 461
VI. Od pomnoženja rastlin 464
VII. Od sadjoreje sploh 467
VIII. Od izrejenja sadnih drevesic . . . 469
IX. Od požlahnenja sadnih drevés s ceplenjém 473
X. Od presajanja žlahnih drevésc . . , 482
XI. Od oskerbovanja drevés v sadnem vertu . 486
XII. Od raznih bolezen sadnega drevja in njih zdravil 490
XIII. Od drevju škozljivih šivál . . . 493
XIV. Kako se pridelano sadje v prid obrača . 495
XV. Od murv . , ... 500
XVI. Od gojzdov, goš ali šum . . . 502
XVII. Od vertov ali ogradov 505

Stran.
XVIII. Od polja 509
XIX. Od setve in žit 513
XX. Od krompirja, repe, kolorabe in pese . 524
XXI. Od predivnastih rastlin 530
XXII. Od senožetov ali travnikov . . . 535
XXIII. Od živinoreje 543
XXIV. Od drobnice. Od ovac 560
XXV. Od konjoreje 568
XXVI. Od svinjoreje 574
XXVI. Od kuretine 578
XXVIII. Od sviloprejk 582
XXIX. Domače zdravila za živino . . . 586
XXX. Čbelarstvo 591

VI. Vinoreja, 607

VII. Zemljopis.

I. Spoznava sveta 656
II. Suha zemlja 660
III. Voda in morje 661
IV. Obrazi in měra zemlje 663
V. Žrak, podnebje ali pojás 666
VI. Ljudje in narodi zemlje 669
Posebni zemljopis starega sveta.
VII. Azia 672
VIII. Afrika 678
IX. Europa 680
X. Austriansko cesarstvo 686
Posebni zemljopis novega sveta
XI. Amerika 713
XII. Australia 715

VIII. Ljubezen domovine.

Stran.
I. Spoštuj cesarja! 717
II. Spoštuj gosposko! 721
III. Skerbi za domovino ! 722
IV. Brani svojo domovino! 728
V. Bodi pravi domorodec, verli domoljub! . 733

Natisnul L. Grund.

Slomšek, Anton Martin,

Ponovilo potrebnich naukov Za nedelske šole na kmetih (Wiederholung der fü
r die Sonntags-Schulen auf dem Lande nöthigen Kenntnisse.)

Wien 1854

Paed.pr. 3482
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10761262-9